

ירמיהו פרק א

(א) **דְּבָרֵי יִרְמְיָהוּ בֶן חִלְקִיָּהוּ הַדְּבָרִים הַבָּאִים הֵם דְּבָרָיו שֶׁל יִרְמְיָהוּ בֶן חִלְקִיָּהוּ,¹ מִן הַפְּתָנִים אֲשֶׁר בְּעֲנָתוֹת יִרְמְיָהוּ הָיָה אֶחָד מֵהַכְּהֻנִּים שֶׁהָיוּ גָרִים בְּעִיר עֲנָתוֹת,² בְּאַרְצָן בְּנִימִן** העיר ענתות הייתה בנחלת שבט בנימין:³ (ב) **אֲשֶׁר הָיָה דָּבָר יְקֹזֵק אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן אֲמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה תַּחֲלִיל הַנְּבוּאָה אֶל יִרְמְיָהוּ הָיְתָה בְּזִמְנָן שִׁיאִשִּׁיחוּ בֶן אֲמוֹן מֶלֶךְ עַל מַמְלַכַּת יְהוּדָה,⁴ בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ (תַּחֲלִיל הַנְּבוּאָה שֶׁל יִרְמְיָהוּ הָיְתָה בְּזִמְנָן שִׁיאִשִּׁיחוּ בֶן אֲמוֹן מֶלֶךְ עַל מַמְלַכַּת יְהוּדָה) בִּשְׁנַת הַשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת יֹאשִׁיָּהוּ:⁵ (ג) וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ נִמְשְׁכָה גַם בִּימֵיו שֶׁל יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה (יְהוֹאָחָז, אַחִיו שֶׁל יְהוֹיָקִים, מֶלֶךְ בֵּין יֹאשִׁיָּהוּ לִיהוֹיָקִים),⁶ עַד תָּם עֲשָׂתִי עֲשָׂרָה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְנְבוּאָתוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ הִמְשִׁיכָה עַד סִיּוֹם תְּקוּפַת מַלְכוּתוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ שֶׁמֶלֶךְ עַל יְהוּדָה (יְהוֹיָכִין, בְּנוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים, מֶלֶךְ בֵּין יְהוֹיָקִים לְמַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ),⁷ עַד גְּלוּת יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי (נְבוּאָתוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ הִמְשִׁיכָה עַד לְסִיּוֹם מַלְכוּתוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ) שֶׁהָיְתָה כַּאֲשֶׁר הָעִיר יְרוּשָׁלַם גִּלְתָה, בַּחֹדֶשׁ אֲבָ:⁸ (ד) וַיְהִי דָּבָר יְקֹזֵק אֵלָי לֵאמֹר (יִרְמְיָהוּ אָמַר לַעַם יִשְׂרָאֵל) אֱלֹהִים הֵם הַדְּבָרִים שֶׁהִ' אָמַר לִי לֹמַר לָכֶם:⁹ (ה) בְּטָרִם אֶצְרֶךְ בְּבֶטֶן יִדְעָתִיךְ (יִרְמְיָהוּ אָמַר לַעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהִ' אָמַר לוֹ) עוֹד לִפְנֵי**

¹ **מצודות. רש"י:** יבא אדם שהוא צאצא של חוזר בתשובה – ירמיהו הוא צאצא של רחב הזונה, ומעשיהם תוקנו, ויזכיר את עם ישראל שהיו מתוקנים שקלקלו את מעשיהם. **מלבי"ם:** "דברי" מגדיר את מהות הספר. יש בספר זה מספר דברים: תוכחות, נבואות, סיפורים ועוד. כמו"כ כתב שירמיהו היה בנו של חלקיהו הכהן הגדול שהיה גם נביא ועשיר, ומכאן שירמיהו היה מיוחס. **רד"ק:** חלקיהו הוא חלקיהו שמצא את ספר התורה בבית המקדש בתקופת מלכותו של יאשיהו. תחילת נבואתו של ירמיהו הייתה בשנת השלש עשרה למלכותו של יאשיהו (ובכל זאת יאשיהו ועם ישראל חזרו בתשובה רק חמש שנים אחרי כן). כמו"כ הסביר שהסיבה שכתוב "דברי" היא משום שבספר זה כלולים כל הדברים שירמיהו ניבא על עם ישראל, על הגויים וכן כתובים כל הקורות אותו בשעה שהוא ניבא לעם ישראל. בשם חז"ל כתב שירמיהו הוא אחד משלשת הנביאים שנבואתם הייתה דברי קינתורין ולכן הנבואה נתלתה בהם: שלמה, עמוס וירמיהו.

מלבי"ם: דוחה את טענתו של האברבנאל שהנבואות בירמיהו משובשות מבחינה לשונית ומבחינת ההבנה, משום שירמיהו היה נער כאשר הוא התחיל להתנבא. לטענת האברבנאל, זוהי גם הסיבה שיש בספר זה יותר מקרים שיש קרי וכתוב. המלבי"ם מפריך את דבריו בכמה מישורים: א. הנבואה היא מאת ה' וממילא כל מילה היא מאת ה' והנביא הבין את דברי הנבואה עד הסוף. ב. רצון ה' היה לנבא את ירמיהו בלשון זו. ג. ירמיהו התנבא במשך ארבעים שנה, ואם כן הוא התנבא גם כשהיה כבר מבוגר. מדוע צורה זו של נבואה נשמרה גם בנבואות המאוחרות יותר? ד. הסיבה שיש קרי וכתוב היא כדי לדרוש אותם. אם כן, אם יש נבואות גדולה יותר של קרי וכתוב, הדבר מראה שירמיהו היה נביא גדול יותר משום שהיה יכול לכתוב את דברי נבואתו באופן שיש יותר דרשות. ה. עצם העובדה שהנבואות לא נכתבו כסדרן, מדמה את ירמיהו דווקא למשה רבינו שכתב כך את התורה וזוהי מעלה ולא חיסרון.

² **מצודות. תרגום:** הוסיף שירמיהו היה מראשי במשמרת של הכהנים ומהאמרכלים שבכהנים (האמרכלים היו כהנים שהיו בעלי תפקידים בבית המקדש). **רד"ק:** ענתות הייתה אחת מהערים המוזכרים בספר יהושע שהועברו לכהנים. **מלבי"ם:** הכהנים בענתות היו כהנים מיוחסים.

³ **מצודות. מלבי"ם:** ירמיהו היה מארץ בנימין ולא מירושלים, משום שאם היה צריך להוכיח את בני עירו, ייתכן והיה חשש שמא הוא מחפה עליהם, וממילא דבריו יישמעו יותר כשהוא בא מעיר זרה.

⁴ **מצודות.**

⁵ **מצודות.**

⁶ **מצודות.**

⁷ **מצודות.**

⁸ **מצודות. מלבי"ם:** הנביא הזכיר דווקא את שלשת המלכים האלה (למרות שירמיהו התנבא לאורך מלכותם של חמישה מלכים), משום שאצל שלשת המלכים האלה היו שינויים. אצל יאשיהו היה מצב שבו גם המלך וגם העם היו צדיקים. אצל יהויקים היה העם צדיק והמלך רשע. אצל צדקיהו היה העם רשע והמלך צדיק.

⁹ **מצודות.**

שאני (ה') יצרתי אותך בבטן של אמך, ידעתי שאתה תהיה אדם צדיק והגון,¹⁰ **וּבְטָרָם תֵּצֵא מִרְחֶם הַקֹּדֶשׁ** וְעוֹד לִפְנֵי שִׁיצָאת מִרְחֶם אִמִּיךָ, עוֹד לִפְנֵי שְׁנוֹלְדַת, אֲנִי (ה') הַקֹּדֶשׁ אֶתְּךָ (כפי שמיד יבואר בעז"ה),¹¹ **נָבִיא לְגוֹיִם נְתִיתִיךָ** (אני, ה'), הַקֹּדֶשׁ אֶתְּךָ עוֹד לִפְנֵי שְׁנוֹלְדַת) עַל יְדֵי שְׁמִינִיתִי אֶתְּךָ לִהְיוֹת נָבִיא לְכָל הָעַמִּים:¹² (ו) **וְאָמַר אֲנִי (יִרְמְיָהוּ) עֲנִיתִי לַה':**¹³ **אֱהָה אֲדַנִּי יִקְוֶה אוֹי ה' אֱלֹהִים, הִנֵּה לֹא יָדַעְתִּי דְבַר (אוֹי לִי) שֶׁהָרִי אֲנִי עֲדִיין יוֹדַע לומר אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה בְּאוֹפֶן בְּרוּר,**¹⁵ **כִּי נֶעַר אָנֹכִי** (אֲנִינִי יוֹדַע לומר אֶת הַנְּבוּאָה בְּאוֹפֶן בְּרוּר) מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי עֲדִיין צָעִיר וְעוֹד לֹא הִתְרַגְּלִיתִי בְּכךָ:¹⁶ (ז) **וְאָמַר יִקְוֶה אֵלֵי ה' אִמְרָ לִי: אֵל תֹּאמַר נֶעַר אָנֹכִי אֶל תִּסְרַב לְשִׁלְחוֹת בְּגִלְל שֶׁאֲתָה עֲדִיין רַךְ בְּשָׁנִים,**¹⁷ **כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֶשְׁלַחְךָ תִּלְךָ אֶלָּא תִלַּךְ לְכָל שְׁלִיחוֹת שֶׁאֲנִי (ה') אֶשְׁלַח אֶתְּךָ אֵלַי,**¹⁸ **וְאֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה תִּדְבֹּר** וְאֲתָה תִּדְבֹּר אֶת כָּל מֵה שֶׁאֲצוּהוּ אֶתְּךָ לומר:¹⁹ (ח) **אֵל תִּירָא מִפְּנֵיהֶם** אֶל תִּפְחַד מֵהָאֲנָשִׁים שֶׁאֶשְׁלַח אֶתְּךָ לְהִתְנַבֵּא אֵלֵיהֶם. יִרְמְיָהוּ

¹⁰ **מצודות. רש"י:** עוֹד בִּימֵי אָדָם הָרָאשׁוֹן, ה' הָרָאה לוֹ אֶת כָּל הַנְּבִיאִים שְׁעִתִּידִים לִהְיוֹת. בְּפִירוּשׁ נוֹסֵף כְּתַב שֶׁהַכּוֹנֵה הָיָה שֶׁה' אָמַר לְמֹשֶׁה רַבִּינוּ "נָבִיא אֲקִים לָהֶם כְּמוֹךָ" וְהִתְכוּן לִירְמְיָהוּ, כֹּאשֶׁר הִשְׁוֹאָה בֵּין יִרְמְיָהוּ לְמֹשֶׁה רַבִּינוּ הוּא שֶׁשְׁנֵיהֶם נִבְּאוּ לַעַם יִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁךָ אַרְבַּעִים שָׁנָה. **רד"ק** בְּפִירוּשׁוֹ הָרָאשׁוֹן פִּירַשׁ בְּשֵׁם אָבִיו שֶׁהַכּוֹנֵה הָיָה שְׁעוֹד כֹּאשֶׁר ה' חִיבֵר אֶת אַרְבַּע הַיְּסוּדוֹת בְּשַׁעַת יִצִּירַת יִרְמְיָהוּ, ה' שֶׁ בּוֹ אֶת כֹּחַ הַנְּבוּאָה, וְעֵתָה הוּא מוֹצִיא כֹחַ זֶה אֶל הַפּוֹעֵל. לִפִּי פִירוּשׁ זֶה, פִּירוּשׁ הַמִּילָה "דִּעוּ" הוּא שֶׁה' הִטְמִין בִּירְמְיָהוּ אֶת כֹּחַ הַנְּבוּאָה. **רד"ק** מְקַשֶּׁה עַל פִּירוּשׁ זֶה: מֵה שֹׁנָה יִרְמְיָהוּ בְּכךָ מִשְׁאֵר הַנְּבִיאִים שֶׁגַּם הֵם נּוֹצְרוּ בְּאוֹפֶן שֶׁהֵם הוֹצִיאוּ אֶת כָּל הַנְּבוּאָה שֶׁלָּהֶם אֶל הַפּוֹעֵל רַק אַחֲרֵי כֵן. עַל כֵּךְ עֹנָה שֶׁהַכּוֹנֵה הָיָה שֶׁגַּם הוֹרִיו שֶׁל יִרְמְיָהוּ נִהְגוּ בְּקִדּוּשָׁה וְטִהַרָה בְּשַׁעַת הַהִירִיוֹן. בְּפִירוּשׁוֹ הַשֵּׁנִי כְּתַב שֶׁהַכּוֹנֵה הָיָה מִלְשׁוֹן הַכֹּהֵן וְכִפִּי שֶׁהִסְבֵּרְנוּ בְּפָנִים. לֵאחֲרַי מִכָּן הִבִּיא **רד"ק** אֶת שִׁיטְתוֹ שֶׁל **הַרְמַב"ם** בְּמִזְרָה נְבוֹכִים הָאֹמֵר שֶׁכָּל נָבִיא צָרִיךְ הִכְנָה מִיּוֹחֶדֶת לְנְבוּאָה. עַל כֵּךְ יֵשׁ לְשִׁאוֹל: מִדּוּעַ ה' אָמַר דּוּקָא לִירְמְיָהוּ שֶׁהוּא מוֹכֵן לְנְבוּאָה עוֹד לִפְנֵי שֶׁהוּא נּוֹלֵד? תְּשׁוּבָה: מִשּׁוּם שֶׁה' יָדַע שִׁירְמְיָהוּ עֲתִיד לִסֹּר לְשִׁלְחוֹתוֹ. אֲצֵל מֹשֶׁה רַבִּינוּ לֹא הָיָה צוֹרֵךְ לומר זֹאת (לְמִרְתָּ שֶׁגַּם הוּא סִירַב לִלְכַּת בְּשִׁלְחוֹת ה') מִשּׁוּם שֶׁהִיא אֶת הַנֶּסֶךְ שֶׁל הַסֵּנֶה, אוֹ מִשּׁוּם שֶׁמֹּשֶׁה רַבִּינוּ בְּעֶצְמוֹ הִבִּין מִתּוֹכָם שֶׁבִּיצִירְתוֹ הִיִּתָּה הִכְנָה נְבוּאִית. **מַלְבִּי"ם:** כִּדִּי שֶׁנָּבִיא יוֹכֵל לְהִתְנַבֵּא, עָלָיו לְעִמּוּד בְּשָׁנֵי תְנָאִים: א. שֶׁתִּהְיֶה לוֹ הִכְנָה טְבַעִית לְכָךְ עַל יְדֵי ה', וְזֶה מֵה שֶׁה' אָמַר לִירְמְיָהוּ "בְּטָרָם אֶצְרֶךְ בְּבִטָּן יִדְעִיתִךְ". ב. שֶׁהוּא עֲצָמוֹ יַעֲבֹד אֶת ה' בְּכַח הַבְּחִירָה שֶׁלוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְנְבוּאָה מֵאֵת ה'. בְּחִירָה זוֹ מוֹטְבַּעַת בְּשַׁעַת שֶׁאָדָם נִמְצָא בְּבִטָּן אִימוֹ, וְכִנְגֵד זֶה אָמַר ה' לִירְמְיָהוּ, וּבְטָרָם תֵּצֵא מִרְחֶם. בְּשִׁנֵּי צִלְעוֹת אֵלֶּה שֶׁל הַפְּסוּקָה, מִסְבִּיר ה' לִירְמְיָהוּ מִדּוּעַ הוּא כֵן רָאוּי לְנְבוּאָה. אוֹלַם, שְׁנֵי שְׁתַּנָּאִים הָאֵלֶּה נִצְרָכִים לְנָבִיא רַק כֹּאשֶׁר הוּא מִתְנַבֵּא לְצוֹרֵךְ עֲצָמוֹ, כֹּאשֶׁר הוּא עֲצָמוֹ רֹצֵה לְהִשְׁתַּלֵּם בְּנְבוּאָה. אֲךָ כֹּאשֶׁר מִטְרַת הַנְּבוּאָה הָיָה כִּדִּי לְהִבִּיא אֶת דְּבָרֵי ה' לְאַחֲרִים, ה' יוֹכֵל לְנָבִיא גַם אָדָם שֶׁלֹּא עוֹמֵד בְּשָׁנֵי הַתְנָאִים הָאֵלֶּה (כְּמוֹ מִנּוּחַ). לִכֵּן ה' מְסִיִּים אֶת דְּבָרָיו בְּאוֹמְרוֹ: נָבִיא לְגוֹיִם נְתִיתִךְ. בְּדְבָרִים אֵלֶּה ה' אָמַר לִירְמְיָהוּ: גַּם אִם אֵינְךָ רָאוּי לְנְבוּאָה מִשּׁוּם שֶׁלֹּא עֲמַדְתָּ בְּשָׁנֵי הַתְנָאִים הָרָאשׁוֹנִים, עֲדִיין תִּפְקִידֶךָ לְנָבִיא לְאַחֲרִים וְלֹא לְעֶצְמְךָ, וְלִכֵּן הִדְבֵּר אֶפְשָׁרִי.

¹¹ **מצודות. רש"י:** פִּירַשׁ אֶת הַנְּבוּאָה לְגוֹיִים בְּשָׁנֵי אֹפְנִים: א. שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא גּוֹיִים. ב. שִׁירְמְיָהוּ הִתְנַבֵּא נְבוּאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת גַּם עַל הַגּוֹיִים.

¹² **מצודות. רש"י:** פִּירַשׁ אֶת הַנְּבוּאָה לְגוֹיִים בְּשָׁנֵי אֹפְנִים: א. שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא גּוֹיִים. ב. שִׁירְמְיָהוּ הִתְנַבֵּא נְבוּאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת גַּם עַל הַגּוֹיִים.

¹³ **מצודות. רש"י:** פִּירַשׁ אֶת הַנְּבוּאָה לְגוֹיִים בְּשָׁנֵי אֹפְנִים: א. שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא גּוֹיִים. ב. שִׁירְמְיָהוּ הִתְנַבֵּא נְבוּאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת גַּם עַל הַגּוֹיִים.

¹⁴ **מצודות. רש"י:** פִּירַשׁ אֶת הַנְּבוּאָה לְגוֹיִים בְּשָׁנֵי אֹפְנִים: א. שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא גּוֹיִים. ב. שִׁירְמְיָהוּ הִתְנַבֵּא נְבוּאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת גַּם עַל הַגּוֹיִים.

¹⁵ **מצודות. רש"י:** פִּירַשׁ אֶת הַנְּבוּאָה לְגוֹיִים בְּשָׁנֵי אֹפְנִים: א. שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא גּוֹיִים. ב. שִׁירְמְיָהוּ הִתְנַבֵּא נְבוּאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת גַּם עַל הַגּוֹיִים.

¹⁶ **מצודות. רש"י:** פִּירַשׁ אֶת הַנְּבוּאָה לְגוֹיִים בְּשָׁנֵי אֹפְנִים: א. שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא גּוֹיִים. ב. שִׁירְמְיָהוּ הִתְנַבֵּא נְבוּאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת גַּם עַל הַגּוֹיִים.

¹⁷ **מצודות. רש"י:** פִּירַשׁ אֶת הַנְּבוּאָה לְגוֹיִים בְּשָׁנֵי אֹפְנִים: א. שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא גּוֹיִים. ב. שִׁירְמְיָהוּ הִתְנַבֵּא נְבוּאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת גַּם עַל הַגּוֹיִים.

¹⁸ **מצודות. רש"י:** פִּירַשׁ אֶת הַנְּבוּאָה לְגוֹיִים בְּשָׁנֵי אֹפְנִים: א. שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא גּוֹיִים. ב. שִׁירְמְיָהוּ הִתְנַבֵּא נְבוּאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת גַּם עַל הַגּוֹיִים.

¹⁹ **מצודות. רש"י:** פִּירַשׁ אֶת הַנְּבוּאָה לְגוֹיִים בְּשָׁנֵי אֹפְנִים: א. שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא גּוֹיִים. ב. שִׁירְמְיָהוּ הִתְנַבֵּא נְבוּאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת גַּם עַל הַגּוֹיִים.

חשש שמא הוא יכשל בלשונו, והאנשים שהוא יאמר להם את דברי הנבואה, יכעסו עליו. ה' אמר לו לא לחשוש, ²⁰ **כִּי אֶתְּךָ אֲנִי לְהַצִּילָךְ** (אל תחשוש מפני האנשים שאשלח אותך להינבא אליהם) משום שאני (ה') אהיה בעזרתך ואציל אותך, ²¹ **נָאִם יְקֹנֶךָ** כך אמר ה' ²²: **(ט) וַיִּשְׁלַח יְקֹנֶךָ אֶת יְדוֹ וַיַּגַּע עַל פִּי יִרְמְיָה מִמְּשִׁיךְ** בדבריו) במהלך הנבואה שבה התנבאתי, נראה הדבר, כאילו ה' שלח את ידו ונגע בפי, ²³ **וַיֹּאמֶר יְקֹנֶךָ אֵלַי** ולאחר שה' נגע בפי במראה הנבואה) הוא אמר לי: **הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרִי בְּפִיךָ** (ה' אמר לי) שים לב: נתתי בפיך את דברי הנבואה שבהם אני רוצה לנבא אותך ²⁴: **(י) רְאֵה הַפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל הַגּוֹיִם וְעַל הַמַּמְלָכוֹת** תראה! אני (ה') מיניתי אותך (ירמיה) היום להתנבא על האומות, ²⁵ **לְנִתּוֹשׁ וְלִנְתּוּץ וְלִהְיוֹת לְהָרוֹס** בתוך דברי הנבואה אתה תתנבא עליהם נבואות של חורבן ופורענות: נבואות של עקירה, נבואות של שבירה, נבואות של אבידה והריסה, ²⁶ **לְבָנוֹת וְלִנְטוּעַ** וכן אנבא אותך על בני ישראל נבואות של בניין ונטיעה, נבואות של נחמה באם הם יחזרו בתשובה ²⁷: **(יא) וַיְהִי דְבַר יְקֹנֶךָ אֵלַי לֵאמֹר הִיא דְּבַר נְבוּאָה מֵה'** אללי שאמר את הדברים הבאים: ²⁸ **מָה אֶתְּךָ רֹאֶה יִרְמְיָהוּ** (ה' שאל אותי) ירמיהו, מה אתה רואה במראה הנבואה? ²⁹ **וַאֲמַר אֲנִי עֲנִיתִי לֵה': מִקֵּל שֶׁקֶד אֲנִי רֹאֶה** אני רואה מקל שבא מעץ השקד ³⁰: **(יב) וַיֹּאמֶר יְקֹנֶךָ אֵלַי הִיטַבְתָּ לְרֹאוֹת** ה' אמר לי: ירמיהו, אתה ראית היטב את מראה הנבואה, הבנת היטב את מראה הנבואה, ³¹ **כִּי שֶׁקֶד אֲנִי עַל דְּבָרִי לַעֲשׂוֹתוֹ** (הבנת היטב את דברי הנבואה) שהרי אני (ה') שוקד על הפורענות שאני עתיד להביא, אני אביא את הפורענות במהרה. מקל השקד שראה ירמיהו, מרמז על שה' שוקד וממהר להביא את הפורענות על עם ישראל ³²: **(יג) וַיְהִי דְבַר יְקֹנֶךָ אֵלַי שְׁנִית** ה' שאל אותי פעם נוספת, ³³ **לֵאמֹר** כך שאל אותי ה' בפנייתו השנייה: ³⁴ **מָה אֶתְּךָ רֹאֶה** מה אתה רואה במראה הנבואה? ³⁵

²⁰ **מצודות. מלבי"ם:** צלע זו של הפסוק באה לענות על טענת ירמיהו שהעם לא יקבל את דבריו ויהרוג אותו (עי' בהערות לפסוק ו'). ה' אמר לו שהוא (ה') יציל אותו מידם.

²¹ **מצודות.**

²² **תרגום.**

²³ **מצודות. תרגום:** הכוונה שה' סידר את דברי הנבואה בפיו של ירמיהו. **רד"ק:** הנבואה הייתה על ידי מלאך, והמלאך הוא שדיבר אל ירמיהו בשם ה'.

²⁴ **מצודות.**

²⁵ **מצודות.**

²⁶ **מצודות.**

²⁷ **רש"י. רד"ק:** גם על הגויים ניבא ירמיהו מעט נבואות של נחמה, ואין לחלק את הפסוק לגויים ולישראל (כפי שחילק רש"י). **מהר"י קרא:** הכוונה היא שלחוטאים הוא ינבא נבואות פורענות ולמי שחוזר בתשובה הוא ינבא נבואות של נחמה. **מלבי"ם:** הכוונה היא שעצם ההריסה נועדה לבניין לאחר מכן.

²⁸ **תרגום.**

²⁹ **מצודות. מלבי"ם:** ה' שאל את ירמיהו מה הוא רואה בשעה שה' שם עליו את היד. שימת היד היא הנבואה, ועתה עובר ירמיהו להסבר הנבואה שבאה עם שימת היד.

³⁰ **מצודות. תרגום:** מלך שממהר לעשות את הרע.

³¹ **מצודות. רד"ק:** הסיבה שהיה קושי בזיהוי המקל כמקל שקד היא משום שירמיהו ראה את המקל ללא הפרחים שעליו. לו היה רואה ירמיהו את הפרחים, לא היה שום דבר מיוחד במה שהיה מזהה את המקל כמקל שקד. **מלבי"ם:** ישנם שלשה מרכיבים בדבר הנבואה. א. שירמיהו ראה מקל שנועד להכות ולא מטה שהועד להיות למשען. ב. שירמיהו ראה שמדובר במקל שקד, שמוציא את פירותיו במהירות, ומכאן שהנבואה תבא במהירות. ג. שה' שוקד, משתדל, להוציא את הפורענות אל הפועל. לדברי חז"ל ה' הקדים את הפורענות בשנתיים כדי שעם ישראל לא יהיה בארץ ישראל כמניין השנים "ונושנתם".

³² **מצודות. רש"י:** הכוונה היא לתכונות השקד ולא למילה שקד. בפירושו הראשון כתב שהכוונה היא שהשקד ממהר להוציא את פירותיו ומכאן רמז למהירות שבה ה' יביא את הפורענות על עם ישראל. בפירושו השני כתב שהשקד מוציא פירות לאחר עשרים ואחד יום, וזהו רמז לעשרים ואחד יום שיש בין יז' בתמוז לתשעה באב.

³³ **מצודות.**

³⁴ **עפ"י הגר"א** בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

וַאֲמַר אֲנִי עֲנִיתִי לָהּ: סִיר נְפוּחַ אֲנִי רֹאֶה (אֲנִי עֲנִיתִי לָהּ) אֲנִי רואה סִיר רוֹתַח,³⁶ וּפָנָיו מִפָּנָי צְפוּנָה וְעִיקָר רִתִּיחַת הַסִּיר הוּא בְּצַד צִפּוֹן³⁷: (יֵד) וַאֲמַר יְקֹקֶךָ אֵלֵּי ה' אָמַר לִי: מִצְפּוֹן תִּפְתָּח הָרָעָה עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַפּוֹרְעָנוֹת תִּבּוֹא מִצְפּוֹן עַל יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הַכוֹוֶנָה הִיא שֶׁהַפּוֹרְעָנוֹת תִּבּוֹא מִבְּבֶל³⁸: (טו) כִּי הִנְנִי קָרָא לְכָל מְשֻׁפָּחוֹת מַמְלָכוֹת צְפוּנָה שֶׁהָרִי אֲנִי (ה') אַעֲוֹרֵר בְּכָל הָעַמִּים וְהַמְּלָכִים שֶׁנִּמְצְאוּ בַּצִּפּוֹן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּבָבֶל וּבְכָל הַמַּמְלָכוֹת הַסְּמוּכוֹת לָהּ,³⁹ נָאִם יְקֹקֶךָ כֹּךְ אָמַר ה'.⁴⁰ וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶתַח שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם כָּל אַחַת מֵהַמַּמְלָכוֹת יִשְׁמְּאוּ אֶת הַכִּסֵּא שֶׁלָּהֶם בִּפְתַח שַׁעֲרֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם. הַכוֹוֶנָה הִיא שֶׁהָעַמִּים הָאֵלֶּה יִטִּילוּ מִצּוֹר עַל יְרוּשָׁלַם,⁴¹ וְעַל כָּל חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְכֵן יִשְׁמְּאוּ הַמַּמְלָכוֹת אֶת הַכִּסֵּאֹת שֶׁלָּהֶם מִן הַחוּמוֹת וְעַל יְדֵי כֹךְ הֵם יִקִּיפוּ אֶת הַחוּמוֹת וְיִטִּילוּ מִצּוֹר עַל הָעִיר,⁴² וְעַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה וְכֵן יִשְׁמְּאוּ הַמַּמְלָכוֹת אֶת הַכִּסֵּאֹת שֶׁלָּהֶם עַל הָעָרִים הַשּׁוֹנוֹת שֶׁבַּמַּמְלַכַת יְהוּדָה. הֵם יִטִּילוּ מִצּוֹר גַּם עַל הָעָרִים שֶׁבַּמַּמְלַכַת יְהוּדָה וְלֹא רַק עַל יְרוּשָׁלַם⁴³: (טז) וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטִי אוֹתָם עַל כָּל רָעָתָם אֲשֶׁר עָזְבוּנִי וְאוֹ, כְּשִׁיבָאוּ בַּמִּצּוֹר, אֲנִי (ה') אֲבִיא עֲלֵיהֶם (עַל יְרוּשָׁלַם וְעַל יְהוּדָה) אֶת הָעוֹנֶשׁ עַל הַחַטָּאִים שֶׁבָּהֶם חֲטָאוּ,⁴⁴ וְיִקְטְרוּ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהֵם הָעֵלּוּ קְטוֹרֶת לַעֲבוֹדָה זָרָה,⁴⁵ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם וְהֵם הִשְׁתַּחֲווּ לַדְּבָרִים שֶׁהֵם עָשׂוּ בִּידֵיהֶם, לַפְּסִלִּים שֶׁהֵם עָשׂוּ בַּעֲצָמָם⁴⁶: (יז) וְאַתָּה תִּאָּזֵר מִתְּנִיךְ וְאַתָּה יִרְמִיָּה, תִּזְדַּרְזַר. ה' אָמַר לִירְמִיָּהוּ לַחְגוֹר אֶת הַחֲגוּרָה עַל מוֹתָנָיו. כֹּאשֶׁר הַחֲגוּרָה חֲגוּרָה עַל הַמּוֹתָנִים הָאֵדָם יִכּוֹל לָרוּץ מִהָרָה יוֹתֵר בְּלִי לַחֲשׂוֹשׁ שֶׁמָּא הַבְּגָד שֶׁלּוֹ יִיפֹל, וּמִכֵּאֵן הַדִּמְיוֹ לִזְרוֹזוֹ,⁴⁷ וְקִמַּת וְדִבַּרְתָּ אֵלֵיהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי אֹצֵנֶךָ וְקוֹם תִּתְנַבֵּא אֵלֵיהֶם אֶת כָּל מַה שֶׁאֲנִי (ה') אֲצוּוֶה אוֹתְךָ,⁴⁸ אֵל תַּחַת מִפְּנֵיהֶם אֶל תִּפְחַד לֹמַר לָהֶם אֶת כָּל דְּבָרַי,⁴⁹ פֶּן אֲחַתְּךָ לְפָנֵיהֶם שֶׁמָּא אֲנִי (ה') אֲשַׁבֵּר אוֹתְךָ לַפְּנֵיהֶם (אִם תִּפְחַד לֹמַר לָהֶם אֶת דְּבָרַי). ה' אָמַר לִירְמִיָּה, שֶׁאִם הוּא יַעֲמֹד בְּשִׁלְחוֹתָיו, לֹא יוֹכֵלוּ לְהִזִּיק לוֹ, וְלַעֲוֹמֶת זֹאת, דּוּקָא אִם הוּא יִפְחַד, הֵם יוֹכֵלוּ

³⁵ מצודות.

³⁶ מצודות. כמו"כ כתב שכמו שהסיר מכיל את כל תכולתו, כך תבא כל ירושלים במצור. תרגום: הכוונה היא למלך שרותח כמו סיר רוֹתַח. מלבי"ם: בני ישראל דימו את ירושלים לסיר שמוגנת בגלל דופנותיה, ולכן ה' דימה את חורבן ירושלים דווקא לסיר רוֹתַח. כאשר הסיר רוֹתַח, הדפנות אינן מגינות על תכולת הסיר, אלא הכל צף למעלה. כמו"כ, היו יכולים לנסות לברוח מהפורענות, אך דווקא דפנות הסיר מונעות את הבריחה.
³⁷ מצודות. רד"ק: בפירושו הראשון כתב שפני הסיר הוא המקום שצקו ממנו, וכאילו הנביא אמר שהצפוניים, הבבליים, הם שהרתיחו את הסיר. בפירושו השני שפירש בשם אביו כתב שהכוונה היא לכירה שעליה שמים את הסיר.

³⁸ תרגום. מצודות: ענין הפתיחה הוא שעד עתה הייתה הרעה קשורה, ועתה כאילו יש פתח שהותר כדי שהפורענות תבוא.

³⁹ רד"ק.

⁴⁰ תרגום.

⁴¹ מצודות. מלבי"ם: ה' אומר שהוא כאילו יביא את כל האומות לשפוט את ישראל על שחטאו, והכיסאות שמוזכרים בפסוק הם כסאות משפט. הגויים יתחלקו להיררכיות שונות של בתי משפט וישפטו את יושבי ירושלים.

⁴² מצודות.

⁴³ תרגום.

⁴⁴ מצודות כאשר לפי פירוש זה הכוונה היא להנהגה, ה' מנהיג ומביא על ירושלים את הפורענות. רש"י: הכוונה באמת לדברים של ממש, ה' יתווכח עם יהודה וירושלים על החטאים שהם חטאו בהם.

⁴⁵ תרגום.

⁴⁶ תרגום.

⁴⁷ מצודות. מלבי"ם: ה' אמר לירמיהו, שלפני שהוא שופט את עם ישראל, עליו קודם להתרות בהם, ולכן ירמיהו מצווה ללכת ולהתנבא להם.

⁴⁸ תרגום.

⁴⁹ מצודות.

להזיק לו⁵⁰: (יח) וְאֲנִי הִנֵּה נִתְּתִיךָ הַיּוֹם וְאֲנִי (ה') חִזְקִיתִי אוֹתְךָ כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לַעֲמוֹד בְּפָנֵי הָאֲנָשִׁים שֶׁתִּנָּבֵא עֲלֵיהֶם אֶת נְבוֹאוֹת הַפּוֹרְעָנוֹת. ה' מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדִמּוּיִים כְּדֵי לְדַמּוֹת אֶת חֻזְקוֹ שֶׁל יִרְמְיָהּ: ⁵¹ (1) לְעִיר מִבְּצָר אֲתָה תִּהְיֶה חֹזֶק כְּעִיר מְבֻצָּרֶת, (2) וְלַעֲמוֹד בְּרֹזֶל תִּהְיֶה חֹזֶק כְּמוֹ עַמּוּדִים עֲשׂוּיִים בְּרֹזֶל, (3) וְלַחֲמוֹת נַחֲשֶׁת תִּהְיֶה חֹזֶק כְּמוֹ חֲמוֹת עֲשׂוּיִת נְחוֹשֶׁת, עַל כָּל הָאָרֶץ וְכך, עַל יְדֵי אֲחֻזָּק אוֹתְךָ, אֲתָה תּוּכַל לַהֲתַגְבֵּר עַל כָּל הָאָרֶץ, ⁵² לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֵיהָ לְכַהֲנֵיהָ וְלָעָם הָאָרֶץ אֲתָה תּוּכַל לַהֲתַגְבֵּר עַל מַלְכֵי הָאָרֶץ, עַל הַשָּׂרִים שִׁישׁ בָּאָרֶץ, עַל הַכַּהֲנִים שִׁישׁ בָּאָרֶץ וְעַל שָׂרֵי הָעָם (צִלַּע זֶה הִיא פִּירוּשׁ שֶׁל הַצִּלַּע הַקּוֹדֶמֶת): ⁵³ (יט) וְנִלְחַמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא יוֹכְלוּ לָךְ כֹּלֶם יִלְחָמוּ אִיתְךָ וְלֹא יִצְלִיחוּ לַהֲכַנִּיעַ אוֹתְךָ, ⁵⁴ כִּי אֲתָךְ אֲנִי (לֹא יִצְלִיחוּ לַהֲכַנִּיעַ אוֹתְךָ) מִשּׁוֹם שֶׁאֲנִי (ה') אֵהְיָ אִיתְךָ, ⁵⁵ נָאִם יִקְוֶה לְהִצִּילָךְ ה' אִמְרָה שִׁיחִיָּה בַּעֲזָרְתְּךָ לַהֲצִילְךָ, וְלֹכֵן לֹא יוֹכְלוּ לַהֲרוֹג אוֹתְךָ⁵⁶:

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות.

⁵² מצודות. תרגום: אֲתָה תִּשְׁקֶה אֶת כָּל הָאָרֶץ בְּכוֹס שֶׁל פּוֹרְעָנוֹת וְקִלְלָהּ.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ מצודות. תרגום: יִנְסוּ לְסַתּוֹר אֶת דְּבָרֵי נְבוֹאָתְךָ. מַלְבִּי"ם: לְמַרְוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה אָדָם שִׁיעֲזוֹר לָךְ – הֵם לֹא יִצְלִיחוּ לַהֲרוֹג אוֹתְךָ מִשּׁוֹם שֶׁאֲנִי (ה') אֵהְיָ אִיתְךָ.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ רד"ק.

ירמיהו פרק ב'

(א) וַיְהִי דְבַר יְקֹנָק אֱלִי הִיָּה דְבַר נְבוּאָה שֶׁל ה' אֱלֹהֵי, ¹ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' בְּדַבְרֵי הַנְּבוּאָה אֵלַי: (ב) הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם אֲנִי (ה') מְצוּוֹה אוֹתְךָ (ירמיהו) שֶׁתֵּלֵךְ וְתִתְנַבֵּא בְּאוֹזְנֵיהֶם שֶׁל תוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם, ³ לֵאמֹר כֹּךְ תֹּאמַר בְּאוֹזְנֵיהֶם שֶׁל תוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם: ⁴ כֹּה אָמַר יְקֹנָק כְּדֹבְרִים הָאֵלֶּה אָמַר ה', אֱלֹהֵם הֵם דְּבָרֵי ה': ⁵ זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲנִי (ה') זָכַרְתִּי לָךְ אֶת הַחֶסֶד שֶׁעָשִׂיתָ בִּימֵי הַנְּעוּרִים שֶׁלָּךְ. יָמֵי הַנְּעוּרִים הֵם הַיָּמִים הַקְּדָמוֹנִים, תְּקוּפָה שֶׁהֵייתָ בְּרֹאשִׁית הַתְּהוּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעַם, וּמִיד יִסְבִּיר הַנְּבִיא אֶת הַחֶסֶד שֶׁעָשָׂה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲבֹר, ⁶ אֶהְבֶּת כָּלֹלֶתְיָךְ וְכֵן אֲנִי זֹכֵר אֶת הָאֲהָבָה הַגְּדוּלָּה שֶׁהֵייתָ בְּתִקְוָה שֶׁנִּכְנַסְתָּ כֻּלָּה לְחוּפָה, בְּיוֹם מֵתָן תּוֹרָה (בְּשַׁעֲת מֵתָן תּוֹרָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ דּוֹמִים לְכָלָה וְהַקְבִּ"ה הִיָּה דּוֹמָה לְחֵתָן), ⁷ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָּר בְּאַרְץ לֹא זְרוּעָה (הַחֶסֶד הַגְּדוֹל וְהָאֲהָבָה הַגְּדוּלָּה הַתְּבֵטָאוֹ) שֶׁהִלַּכְתָּם אַחֲרָיִי בְּמִדְבָּר, בְּאַרְץ שֶׁאֵין בָּהּ זְרָעִים וְאֵין בָּהּ מָה לֵאכּוֹל. הַקְבִּ"ה אָמַר שֶׁהוּא זֹכֵר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַלִּיכְתָּם אַחֲרָיִי מִשֶּׁהָ וְאֶהְרֹן לְמִדְבָּר לְמִרְוֹת שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם מָה לֵאכּוֹל, וּמִכָּאֵן שֶׁאֵם הֵם הָיוּ חוֹזְרִים בְּתִשּׁוּבָה, הוּא הִיָּה מִקְבֵּל אֶת תְּשׁוּבָתָם: ⁸ (ג) קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לִיקְנֹק (בְּגִלָּל שֶׁבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בְּמִדְבָּר לְמִרְוֹת שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם מָה לֵאכּוֹל) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדוּשִׁים לֵה', ⁹ רֹאשִׁית תְּבוּאָתָהּ הַנְּבִיא מְדַמָּה אֶת קְדוּשַׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵה' לְתִבְּנָה מוֹבַחֶרֶת: כֹּשֶׁם שֶׁאֲדָם אוֹהֵב אֶת הַתְּבוּאָה הַמּוֹבַחֶרֶת שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ נוֹתֵן לְאַחֲרִים לֵאכּוֹל אוֹתָהּ, כֹּךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִחְשָׁבִים קְדוּשִׁים וּמוֹבַחֲרִים בַּעֲיֵנֵי ה', וְאֵין רְשׁוּת לְאַף אֶחָד לְכַלּוֹת אוֹתָם, ¹⁰ כָּל אֲכָלִיו יִאֲשָׁמוּ רָעָה תִּבְּנָה אֱלֹהֵיהֶם כֹּל מִי שִׁינְסָה לְכַלּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל – יִהְיֶה אִשָּׁם בְּדַבָּר וַיְבֹאוּ עֲלֵיו עוֹנָשִׁים, ¹¹ נָאִם יְקֹנָק אֱלֹהֵם הֵם דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁאָמַר ה': ¹² (ד) שְׁמְעוּ דְּבַר יְקֹנָק בֵּית יַעֲקֹב בֵּית יַעֲקֹב (כִּינוִי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל) – קִבְּלוּ אֶת דְּבָרָיו שֶׁל ה', ¹³ וְכָל מִשְׁפָּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְכָל מִשְׁפָּחוֹת יִשְׂרָאֵל (תִּקְבְּלוּ אֶת דְּבָרָיו שֶׁל ה'): ¹⁴ (ה) כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה': ¹⁵ מִה מִצְּאוֹ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל כִּי רָחֲקוּ מִעָלַי (ה' אָמַר:) מִהוּ הַדְּבָר הָרַע שֶׁאֲבוֹתֵיכֶם, הַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנִּכְנְסוּ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל, מִצְּאוּ בִי, שֶׁבִּגְלָלוֹ הֵם הִתְרַחֲקוּ מִעֲבוּדַת ה', ¹⁶ וְלָכֵן אַחֲרָיִי הֶהְבֵּלְנוּ (מִהוּ הַדְּבָר הָרַע

¹ תְּרִגּוֹם.

² עַפ"י הַגִּרָּא בְּפִירוּשׁוֹ לְסִפְר יְהוֹשֻׁעַ, פֶּרֶק א' פֶּסוּק א'.

³ רַד"ק.

⁴ עַפ"י הַגִּרָּא בְּפִירוּשׁוֹ לְסִפְר יְהוֹשֻׁעַ, פֶּרֶק א' פֶּסוּק א'.

⁵ תְּרִגּוֹם.

⁶ רַד"ק בְּפִירוּשׁוֹ הַשֵּׁנִי. בְּפִירוּשׁוֹ הָרִאשׁוֹן כָּתַב שֶׁהַכּוּוֹנָה ב"חֶסֶד נְעוּרֶיךָ" לְתִקְוַת הָאֲבוֹת. אוֹלָם, לְשׁוֹנֵי הַפִּירוּשִׁים, פִּירוּשׁ "אֶהְבֶּת כָּלֹלֶתְיָךְ" הוּא לְדוֹר הַמִּדְבָּר. רַש"י: הַכּוּוֹנָה בְּחֶסֶד וּבְאֲהָבָה הִיא שֶׁהַקְבִּ"ה עָשָׂה חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל מְרֹב שֶׁאֵהֵב אוֹתָם, וְהַקְבִּ"ה זֹכֵר אֶת אֲהֲבָתוֹ הַגְּדוּלָּה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְזָכוֹת כֹּךְ הוּא מוֹכֵן לְקַבֵּל אֶת תְּשׁוּבָתָם. מַהר"י קָרָא: הַקְבִּ"ה אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם שִׁכְחוּ אֶת הַחֶסֶד הַגְּדוֹל שֶׁהוּא עָשָׂה לָהֶם כִּשְׁהוּא הוֹצִיא אוֹתָם מִמִּצְרַיִם, וּמִצַּד שֶׁנִּי הַקְבִּ"ה זֹכֵר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֶסֶד שֶׁהֵם עָשׂוּ בְּכֹךְ שֶׁהֵם הִלְכוּ אַחֲרָיו בְּמִדְבָּר.

⁷ רַד"ק.

⁸ רַש"י.

⁹ מִצְּדוֹת. מַהר"י קָרָא: אֱלֹהֵם הֵם הַמִּשְׁכָּךְ דְּבָרָיו שֶׁה' אָמַר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם – בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדוּשִׁים וּמִי שִׁינְסָה לְכַלּוֹת אוֹתָם יִעָנֶשׁ.

¹⁰ מִצְּדוֹת. רַש"י: הַדִּימוּ כֵּאֵן הוּא שֶׁבְנֵי יִשְׂרָאֵל קְדוּשִׁים לֵה' כְּקְדוּשַׁת תְּרִימוֹה וְכִרְאשִׁית הָעוֹמֵר שֶׁאֵסוֹר בְּאֲכִילָה.

¹¹ תְּרִגּוֹם.

¹² מִצְּדוֹת.

¹³ תְּרִגּוֹם.

¹⁴ תְּרִגּוֹם.

¹⁵ תְּרִגּוֹם.

¹⁶ תְּרִגּוֹם + רַד"ק.

שאבותיכם מצאו בי שבגללו הם התרחקו מעבודת ה' ושהם הלכו אחרי העבודה הזרה שהיא הבל ואין בה ממש, ¹⁷ וַיִּהְיֶה בָּלוּ (וכעונש על שהם עבדו עבודה זרה שאין בה ממש) הם הפכו גם כן לדבר שאין בו ממש – בני ישראל נענשו והושפלו בגלל שהם עבדו עבודה זרה: ¹⁸ (ו) וְלֹא אָמְרוּ אִיִּה יִקְוֶה הַמַּעֲלָה אֲתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם ואבותיכם לא חזרו בהם מהעבודה הזרה, והם לא אמרו שהם רוצים לחזור ולעבוד את ה' שהעלה אותם מארץ מצרים, ¹⁹ הַמּוֹלִיךְ אֲתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוֹחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצִלְמוֹת (אינם עובדים את ה' למרות ש-) ה' הולך אותנו בדרך ארוכה ובכל זאת לא היה חסר לנו דבר. דרך זו כללה מקומות שהיו מדבר, מקומות שהיה בהם מישור, מקומות שהיו בהם בורות, מקומות שוממים ומקומות מסוכנים, ²⁰ בְּאֶרֶץ לֹא עֵבֶר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יֹשֵׁב אָדָם שָׁם ה' העביר את בני ישראל במקומות שבהם שלא עברו בהם אנשים ובמקומות שלא התיישבו בהם בני אדם (ובכל זאת אינם חוזרים לעבוד את ה'): ²¹ (ז) וַאֲבִיֹּא אֲתֶכֶם אֶל אֶרֶץ הַפְּרִמָּל ואני (ה') הכנסתי אתכם (בני ישראל) לארץ ישראל שהייתה נטועה ביערות ובעצים, ²² לֶאֱכֹל פְּרִיָּה וְטוֹבָה (הכנסתי אתכם לארץ ישראל) כדי לאכול את פירות הארץ ואת כל הטוב שיש בארץ, ²³ וַתִּבְּאוּ וַתִּטְמְאוּ אֶת אֶרְצִי ואתם נכנסתם וטמאתם את ארצי, את ארץ ישראל שראויה לשכינת ה', על ידי שעבדתם עבודה זרה, ²⁴ וַנַּחֲלֵתִי שְׁמַתְם לְתוֹעֵבָה ואת הנחלה שלי, את ארץ ישראל, הפכתם למקום מתועב בעיניי, על ידי שעבדתם עבודה זרה: ²⁵ (ח) הַכְּהֻנִּים לֹא אָמְרוּ אִיִּה יִקְוֶה הכהנים, שתפקידם להורות לעם ישראל את דרך ה', לא הוכיחו את עם ישראל ולא שאלו את העם היכן ה' – מדוע עזבתם את עבודת ה', ²⁶ וַתִּפְשִׁי הַתּוֹרָה לֹא יָדְעוּנִי והסנהדרין שאמורים ללמדת תורה לבני ישראל, לא רצו להכיר אותי (את ה'), ²⁷ וַהֲרַעִים פִּשְׁעוֹ בִּי והמלכים מרדו בי, ²⁸ וַהֲנַבְיִאִים נִבְּאוּ בִּבְעַל ונביאי השקר ניבאו בשם העבודה הזרה שנקראה בעל, ²⁹ וַאֲחֲרֵי לֹא יוֹעִלוּ הָלְכוּ ואתרי עבודה זרה שאינה מועילה להם. לאחר הנביא הוכיח את העם כולו על שעבד עבודה זרה בארץ ישראל, הוכיח הנביא את בעלי התפקידים המיוחדים (כהנים, סנהדרין, מלכים ונביאים) שתפקידם היה להוכיח את עם ישראל ולגרום להם לעבוד את ה', ובמקום זאת הם עצמם חטאו: ³⁰ (ט) לָכֵן עַד אָרִיב אֲתֶכֶם בגלל שחטאתם, אני (ה')

לגלות את האוצר שבתורה

¹⁷ מצודות.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ מצודות.

²⁰ מצודות.

כאן פירשנו שהערבה היא שטח מישורי עפ"י פירוש מצודות, אולם עיין במילון של אוצר מפרשי התנ"ך על המילה ערבה, שם הבאנו הסברים נוספים, והכל תלוי בהקשר. רש"י פירש ש"צלמות" פירושו חושך.

²¹ מצודות. רד"ק הביא את מדרש חז"ל שהכוונה שכל מקום שבו אדם הראשון גזר שבני אדם יתיישבו שם – הארץ התיישבה.

²² תרגום.

²³ תרגום.

²⁴ תרגום + רד"ק + מצודות.

²⁵ תרגום + מצודות.

²⁶ מצודות.

²⁷ מצודות. רד"ק: מדובר בלומדי התורה ולא דווקא בסנהדרין. הסיבה שהם לא ידעו את ה' היא שהם לא למדו תורה לשמה, אלא היו לומדים בפה ולא בלב.

²⁸ מצודות. מעניין לציין שמהר"י קרא זיהה מלכים אלה דווקא עם מלכי יהודה ולא עם מלכי ישראל. אולי הסיבה לכך היא שנבואה זו נאמרה ליושבי ירושלים החיים באותה תקופה, והקב"ה לא התכוון לחזור על כל מה שארע בשנים שקדמו לנבואה זו.

²⁹ מצודות.

³⁰ מצודות.

עוד עתיד להיפרע מכם (עם ישראל),³¹ **נָאִם יְקֹזֵק** כך אמר ה',³² **וְאֵת בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב** ואני יודע שאני (ה') אצטרך עוד לריב אפילו עם הבנים שלכם, מכיוון שהחטאים יעברו גם לדורות הבאים – גם הדורות הבאים עתידים לחטוא.³³ **(י) כִּי לִפְיִכֶם**, מפני שאתם סרתם מעבודת ה' ועבדתם עבודה זרה במקומו,³⁴ **עֲבְרוּ אֲנִי כְתִיבִים וְרָאוּ** תעברו לאיי כיתיים שנמצאים במערב ותראו שם (מיד יבואר מה צריך לראות שם),³⁵ **וְקָדְרָם שְׁלָחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מֵאֵד** ותשלחו שליחים לקדר, והשליחים יתבוננו שם וינסו מאוד להבין (כפי שמיד יבואר),³⁶ **וְרָאוּ הֵן הִיְתָה כְּזֹאת** ותראו בין העמים אם באמת הייתה ביניהם תועבה כמו התועבה הזאת (כפי שמיד יבואר).³⁷ **(יא) הִהְיִמִּיר גּוֹי אֱלֹהִים** (תשלחו לאיי היתיים ולארצות קדר ותבדקו) האם העמים האלה החליפו את האלוהים שלהם,³⁸ **וְהִמָּה לֹא אֱלֹהִים** והאלוהים של העמים האלה אינם אלוהים אמיתיים (ובכל זאת העמים לא החליפו את אלוהיהם),³⁹ **וְעַמִּי הִמִּיר כְּבוֹדוֹ בְּלֹא יוֹעִיל** אבל העם שלי, עם ישראל, החליף אותי בעבודה זרה שאין בה ממש ותועלת. הנביא אומר שעם ישראל צריך לבדוק את העמים האחרים, והוא יגלה שאף אומה לא החליפה את האלוהים שלה למרות שאין ממש באלוהים שלהם, ומכאן שהתמיהה גדולה יותר: כיצד עם ישראל החליף את ה' והלך לעבוד עבודה זרה – הרי העמים לא מחליפים את האלוהים שהם עובדים גם אם אין בו ממש – כל שכן שעם ישראל לא היה צריך להחליף את ה' שהוא אלוה אמיתי כדי לעבוד אלוה אחר?⁴⁰ **(יב) שָׁמוּ שְׁמִים עַל זֹאת** על הדבר הזה, על שבני ישראל עבדו עבודה זרה במקום לעבוד את ה', הולכים השמים להיות שוממים, יבוא חורבן גדול,⁴¹ **וְשָׁעְרוּ חֲרָבוֹ מֵאֵד** וכן תהיה סערה גדולה שתביא לחורבן (בגלל שבני ישראל עבדו עבודה זרה),⁴² **נָאִם יְקֹזֵק** כך אמר ה'.⁴³ **(יג) כִּי שְׁתִּים רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי** שהרי העם שלי חטא בחטא כפול:⁴⁴ **(I) אֲנִי עֲזָבוֹ מְקוֹר מַיִם חַיִּים** עם ישראל עזב אותי (את ה') הדומה למעיין שהוא מקור מים חיים. כשם שמעיין משפיע למים

³¹ **תרגום.**

³² **תרגום.**

³³ **מצודות. רש"י:** ה' אמר בדברים אלה שלמרות שכבר בעבר הוא הביא פורענויות על עם ישראל והוא כבר הוכיח אותם עליהן, גם לעתיד לבא הוא יוכיח אותם לפני שהוא יביא עליהם פורענות. **תרגום:** הכוונה היא שה' עתיד להיפרע גם מהבנים ולהעניש גם אותם.

³⁴ **רד"ק.**

³⁵ **מצודות. רש"י:** הביא שתי סיבות לכך שהנביא הזכיר דווקא את הכיתיים וקדר. בשם התרגום כתב שעמים אלה הולכים ועוברים ממקום למקום ומסתובבים עם אלוה שלהם למרות שהוא אינו מועיל להם. בשם חז"ל כתב שהכוונה היא שהכיתיים עובדים את המים והקדריים עובדים את האש, ולמרות שהם יודעים שהמים מכבים את האש, הם אינם מחליפים את האלוה שלהם.

³⁶ **מצודות.**

³⁷ **מצודות.**

³⁸ **מצודות. רד"ק:** מבחינה תחבירית, הנביא השתמש במילה "הימיר" באופן זה כדי לומר שני פירושים בבת אחת: א. מלשון החלפה, האם עם אחר החליף את העבודה הזרה שלו. ב. מלשון גדולה – האם עם אחר הגדיל אל אחר על האל שלו.

³⁹ **מצודות.**

⁴⁰ **מצודות.**

⁴¹ **מצודות. רד"ק:** כתב שראוי שהשמים יהיו שוממים. **תרגום:** השמים מתאבלים על העבודה הזרה של בני ישראל.

⁴² **מצודות. רש"י:** הכוונה לחורבן בית המקדש. **רד"ק:** הביא דעה האומרת ש"חרבו" בפסוק זה כוונתו לשון ציווי, אך דחה פירוש זה.

⁴³ **תרגום.**

⁴⁴ **מצודות.**

שייצאו ממנו כל הזמן, כך ה' משפיע טובה על עם ישראל כל הזמן,⁴⁵ (2) **לְחַצֵּב לָהֶם בְּאֵרוֹת בְּאֵרֹת נְשִׁבְרִים אֲשֶׁר לֹא יָכִלוּ הַמַּיִם** (ולא רק שעם ישראל עזב אותי, אלא עזבו אותי) כדי לחצוב לעצמם בורות מים שלא יצליחו להחזיק את המים שנאגרים בתוכם. עם ישראל עזב את ה' כדי לעבוד את המזלות שאינם מחזיקים את השפע שה' משפיע להם. הנביא אומר שלו עם ישראל היה עוזב את ה' כדי לעבוד אלוה שהיה משפיע עליהם טוב, הייתה בכך רעה אחת. אולם, עם ישראל עזב את ה' כדי לעבוד עבודה זרה שאין בה ממש, וממילא הרעה שלהם כפולה⁴⁶: **(יד) הָעֶבֶד יִשְׂרָאֵל** האם בני ישראל הם עבדים?⁴⁷ **אִם יֵלִיד בֵּית הוּא** האם בני ישראל הם ילדים שנולדו לשפחות?⁴⁸ **מִדּוּעַ הִיא לְבַז** ואם כן – מדוע היו בני ישראל לביזה ושלל? מדוע בני ישראל נפלו בידי האומות? אם הם היו עבדים, היה מובן הדבר שהם ייפלו בידי אחרים – כך דרכם של העבדים, אך עם מכובד שנמצא תחת השגחתו של ה', והם בניו של ה', לא היה ראוי שיהיה נמסר ביד אויביו⁴⁹: **(טו) עָלְיוּ יִשְׂאָגוּ כְּפָרִים נָתַנוּ קוֹלָם מַלְכֵי הָאֻמוֹת** ישאגו ורימו את קולם על בני ישראל ויאיימו עליהם (יש כאן כפילות כדרך הנבואות),⁵⁰ **וַיִּשְׁתִּיחוּ אֲרִיצוֹ לְשִׁמָּה** ומלכי האומות שמו את ארצם של בני ישראל לשממה,⁵¹ **עָרְיוּ נִצְתוּ מִבְּלִי יֵשֵׁב** והם (מלכי האומות) גם שמו את הערים של בני ישראל להיות שוממים כך שלא ניתן להתיישב בהם. הנביא אומר שהאומות כבר כבשו את ממלכת ישראל והגלו אותו, וגורל ממלכת יהודה עתידה להיות דומה לגורל ממלכת ישראל אם תושבי הממלכה לא יחזרו בתשובה⁵²: **(טז) גַּם בְּנֵי נָף וְתַחֲפָנִחַם** גם המצרים שאתה (ממלכת יהודה) סומך עליהם שהם יצילו אותך,⁵³ **יָרְעוּךָ קִדְקִד** (גם המצרים) ישברו את ראשך. הנביא אומר שבני ישראל יתאכזבו מהברית עם המצרים משום שלא רק שהמצרים לא יצילו אותם מיד שאר האויבים, אלא הם אפילו יבואו בעצמם וישברו את בני ישראל⁵⁴: **(יז) הֲלוֹא זֹאת תַּעֲשֶׂה לָּךְ** הלא זו הפורענות שתיעשה לך (שנמסרתם בידי אויביכם),⁵⁵ **עֲזִיבֶךָ אֶת יָקוֹק אֱלֹהֶיךָ** על זה שעזבת (בני ישראל) את ה' (זה מה שגרם לך לפורענות שנמסרתם בידי אויביכם),⁵⁶ **בָּעֵת מוֹלִיכֶךָ בְּדֶרֶךְ** ולא הלכת אחרי ה' כאשר הוא הוליד אותך בדרך הישרה, אלא הלכת אחרי העבודה הזרה⁵⁷: **(יח) וְעַתָּה עֲכָשִׁי**, לאחר שהתברר שהפורענות באה מאת ה' בגלל שעבדת עבודה זרה,⁵⁸ **מֶה לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם לְשָׁתוֹת מִי שְׁחֹר** מדוע אתה הולך בדרך למצרים כדי לשתות את מי הנילוס? מדוע אתה הולך למצרים שתעזור לך? הרי מצרים לא תוכל לעזור לך מאחר

⁴⁵ **מצודות. רד"ק:** ההשוואה למעיין נובעת משני דברים דומים: המעיין משפיע את הטוב מעצמו ואין הפסק להשפעתו, וכך ה' משפיע טובה לעם ישראל מעצמו והדבר לא נפסק. לעומת זאת, הטובה של הבורות מוגבל משום שהם אינם יכולים להכיל כמות גדולה שלמים, וכן אינם יכולים להשפיע מעצמם, וכך העבודה הזרה והעמים האחרים לא היו משפיעים טוב על עם ישראל מעצמם.

⁴⁶ **מצודות.**

⁴⁷ **מצודות.**

⁴⁸ **מצודות.**

⁴⁹ **רד"ק.**

⁵⁰ **מצודות. רד"ק:** צלע זו של הפסוק היא שאלה על ידי בני ישראל. בני ישראל שואלים מדוע מלכי האומות מאיימים עליהם, ותשובת הנביא היא שהכל בגלל שהם עזבו את ה'.

⁵¹ **מצודות.**

⁵² **מצודות. רש"י:** נצתו מלשון שנשרפו באש. **רד"ק** בשני הפירושים הראשונים פירש כמו הפירושים שהובאו לעיל. בשם אביו כתב שהכוונה היא שמקומות אלה יעלו צמחים, משום שכל מקום חרב ושומם מעלה צמחים.

⁵³ **מצודות. מהר"י קרא:** נוף ותחפנס הם הממלכות הכי שפלות, ובכל זאת הם ישברו את עם ישראל.

⁵⁴ **מצודות. תרגום:** הם יהרגו את גיבוריך ויקחו את נכסיך.

⁵⁵ **רש"י. מצודות:** מה שגרם לך שנמסרת בידי אויביך אינו המקרה, אלא שעזבת את ה'.

⁵⁶ **מצודות.**

⁵⁷ **מצודות.**

⁵⁸ **מצודות.**

והפורענות באה עליך כעונש, וכל עוד לא תתקן את מעשיך, לא תינצל מהפורענות,⁵⁹ ומה לך לדרוך אשור לשׂתות מי נהר ומדוע אתה הולך בדרך לאשור כדי לשתות את מי נהר פרת? מדוע אתה חושב שאשור תוכל לעזור לך? רק תיקון מעשיך יעזור לך להינצל מהפורענות.⁶⁰ (ט) תִּסְרֹף רָעֲתְךָ המעשים הרעים שאתה עושה, יגרמו לך לייסורים,⁶¹ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תִּכְחֹךְ ומה שמרדת בה' והלכת אחרי הרוע שבלבך, יביאו עליך דברי תוכחות וייסורים (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת בדרך הנבואות),⁶² וְדַע יִרְאֵי כִי רַע וְאֵם עֲזִיבָה אֶת יְקֹזֶךָ אֱלֹהֶיךָ ותדעי ותביני שלעזוב את ה' אלוקיך היה דבר רע ומר,⁶³ וְלֹא פָחַדְתִּי אֱלֹהֶיךָ ולא פחדת מה' כאשר עזבת אותו, למרות שכאשר אתם עוזבים את ה', הוא עלול להעניש אתכם ולמנוע מכם את כל הדברים הטובים שהוא רצה להביא עליכם,⁶⁴ נֶאֱמַר אֲדֹנָי יְקֹזֶךָ צְבֹאוֹת כֹּךְ אָמַר ה' צבאות. אחד משמותיו שלה ' הוא צבאות על שם שהוא ברא את צבאות האנשים שבעולם התחתון ואת צבאות המלאכים שבעולם העליון.⁶⁵ (כ) כִּי מַעֲוֹלִים שָׁבַרְתִּי עָלֶיךָ הרי אני (ה') תמיד הייתי שובר את עול הגויים מעליך (ואם כן מדוע עזבת אותי),⁶⁶ נִתְקַתִּי מוֹסְרֶיךָ ואני (ה') תמיד הייתי מתיר את הקשרים שעל העול. הכוונה שה' תמיד היה מציל את עם ישראל משעבוד העמים האחרים (ויש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת בדרך הנבואות),⁶⁷ וְתֹאמְרִי וכאשר הייתי מציל אותך, היית אומרת,⁶⁸ לֹא אֶעְבֹּד (כאשר הייתי מציל אותך היית אומרת) לא אעבוד יותר על דבר ה', לא אחטא עוד,⁶⁹ כִּי עַל כָּל גְּבוּעָה גְבוּהָ וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן אֶת צֶעֶה זֶנֶּה אֵךְ לא קיימת את הבטחתך (שלא לחטא עוד) שהרי את מתנהגת כמו אשה זונה: כמו שהאשה הזונה הולכת ממקום למקום כדי לחטוא, כך אתם עוברים ועובדים עבודה זרה על כל גבעה גבוהה ותחת כל עץ לח ורטוב.⁷⁰ (כא) וְאֲנֹכִי נִטְעֵתִיךָ שָׁרֶךְ ואני (ה') נטעתי אותך מענבים משובחים, תחילת הנטיעה של עם ישראל הייתה מייחורים משובחים – מאברהם, יצחק ויעקב,⁷¹ כִּלְהָ זֶרַע אֲמַת וכל הצאצאים של יעקב היו אנשי אמת, הם כולם היו יראי ה',⁷² וְאִיךָ נִהְפַּכְתָּ לִי סוּרִי הִגֵּפִן נִכְרִיָּה ואם כן, כיצד הפכת (עם ישראל) לענפים לא טובים שאינם דומים לגפן שנטעתי. ה' אמר ששורש בני ישראל, האבות הקדושים, הוא שורש טוב, ולא מובן כיצד שורשים טובים אלה הצמיחו צאצאים שחוטאים בעבודה זרה.⁷³ (כב) כִּי אִם תִּכְבְּסִי בְּנֶתְךָ שהרי גם אם תכבסי את בגדך על ידי שימוש בנתר, סוג של אדמה שהיו

⁵⁹ מצודות. רש"י: מדוע אתה הולך למצרים שהטביעו את הזכרים שלכם ביאור?

⁶⁰ מצודות. רש"י: מדוע אתה חוטא על מנת לגלות מעבר לנהר פרת.

⁶¹ מצודות. רד"ק: השעבוד תחת עול הגויים יגרום לך שלא תחטא עוד, כיוון שתדע את העונש שיבוא כתוצאה

מהשעבוד.

⁶² מצודות.

⁶³ מצודות.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ עיין ביאורנו לספר ישעיהו, פרק א' פסוק ט'.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ מצודות. רד"ק: צלע הפסוק הראשון עוסק בהצלת ישראל מידי המצרים וצלע הפסוק השנייה עוסקת בהצלת

ישראל משאר העמים.

⁶⁸ מצודות.

⁶⁹ מצודות.

⁷⁰ מצודות.

⁷¹ מצודות.

⁷² מהר"י קרא. תרגום: האבות וצאצאיהם היו כולם אנשים שעושים אמת.

⁷³ מצודות.

משתמשים בו כדי לכבס, ⁷⁴ וְתִרְבִּי לָךְ בְּרִית וגם אם תשתמשי בבורית כדי לכבס את בגדך. הבורית הוא עשב שהיו משתמשים בו לכיבוס הבגדים, ⁷⁵ נִכְתָּם עֲוֹנְךָ לִפְנֵי עֵדֵיךָ הַכֶּתֶם שֶׁל הַעוּוֹן שֶׁלךְ עוֹמֵד לִפְנֵי. ה' אמר שגם אם בני ישראל יעשו מעשים טובים שייראו על ידי אנשים אחרים, הוא עדיין רואה את החטאים שהם עושים בסתר, ⁷⁶ נָא אֲדַנִּי יִקְוֶה כֹךְ אָמַר ה' אֱלֹהִים: ⁷⁷ (כג) אֵיךְ הַאֲמַרְי לֹא נִטְמָאתִי אֵיךְ אֵיךְ לִשְׁקֹר וְלֹא נִטְמָאתִי שֶׁאתִּי לֹא נִטְמָאתִי בַעֲבוּדָה זָרָה, ⁷⁸ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא הִלַּכְתִּי וְאֵיךְ אֵיךְ לִשְׁקֹר וְלֹא הִלַּכְתִּי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים, ⁷⁹ רָאִי דְרָכְךָ בְּגִיָּא הִרִי תִרְאִי שֶׁאתִּי כֵן עֲבַדְתָּ אֶת הָעֲבוּדָה הַזֹּרָה בְּגִיָּא מֹל בֵּית פְּעוֹר (לאחר שבלעם לא קלל את בני ישראל, הוא נתן לבלק עצה לגרום לבני ישראל לזנות אחרי בנות מואב ולחטוא בעבודה הזרה של פעור), ⁸⁰ דְּעִי מָה עֲשִׂיתָ וְתַדְעִי מָה עֲשִׂיתָ הַיּוֹם, שֶׁגַם הַיּוֹם אֶת חוֹטָאת בַּעֲבוּדָה זָרָה, ⁸¹ בְּכֶרֶה קָלָה מְשַׁרְכֶּת דְּרָכֶיךָ וְהִרִי אֶת כְּמוֹ נֶאֱכָה צַעֲרָה (הַנִּקְבָּה שֶׁל הַגְּמֵל) שֶׁקְשָׁרָה אֶת דְּרָכֶיךָ בְּרִיצָה מִהִירָה. גְּמֵל נִקְבָּה הוֹלֶכֶת מֵהֵרָה יוֹתֵר מִהִזְכֵּר, וְכֹאשֶׁר הִיא מִתְחִילָה לִלְכֹּת, הִיא מִמְשִׁיכָה בְּדֶרֶךָ בְּמִהִירוֹת. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁמֶת שְׁבִנִי יִשְׂרָאֵל חָטָאוּ בַּפְּעוֹר (שָׁזוּ הֵייתָה הַפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה שְׁבִנִי יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ עֲבוּדָה זָרָה), הֵם הַמְשִׁיכּוֹ בְּדֶרֶכָם וְעוֹבְדִים עֲבוּדָה זָרָה עַד עַתָּה: ⁸² (כד) פָּרָה לְמֹד מְדַבֵּר אֶתְּכֶם כְּמוֹ חֲמוֹר הֵבֵר שֶׁרָגִיל לִהְיוֹת בְּמִדְבָּר, ⁸³ בָּאֵינִי נִפְשָׁה שְׂאֵפָה רוּחַ חֲמוֹר הֵבֵר רוּחַ לְשֹׁאֵף רוּחַ לְתוֹךְ רֵאוֹתַי. הַכוֹנָה הִיא שֶׁאֵף אֶחָד אֵינּוּ מְכַרִּיחַ אֶת חֲמוֹר הֵבֵר לְרוּחַ בְּמִדְבָּר, אֲלֵא שֶׁהוּא רָץ רַק בְּגִלְלֵי רְצוֹנוֹ, ⁸⁴ תִּאֲנֶתָה מִי יִשְׁבֶּנָה בְּכָל פֶּעַם הִיא רָצָה וְחוֹזֶרֶת לְמִקְוֶמָה מְשׁוּם שֶׁהִיא דּוֹאֶגֶת שֶׁאֵין מִי שִׁיחֲזִיר אוֹתָהּ חוֹזֶר לְמִקְוֶמָה, ⁸⁵ כָּל מִבְּקִשֶׁיךָ לֹא יִעֲפּוּ וְלִמְרוֹת שֶׁחֲמוֹר הֵבֵר מִסְתַּבֵּב וְרָץ הִרְבֵּה, מִי שֶׁרוּצָה לְצוֹד אוֹתוֹ אֵינּוּ צָרִיךְ לְהִתְאַמֵּץ וְלִהְיוֹת עֵיף, ⁸⁶ בְּחֻדְשָׁה יִמְצְאוּנָהּ (מִי שֶׁרוּצָה לְצוֹד אֶת חֲמוֹר הֵבֵר לֹא צָרִיךְ לְהִתְאַמֵּץ) כִּיּוֹן שֶׁבִּתְקוּפָה שֶׁהִיא בְּהִרְיוֹן, הִיא כְּבֹדָה וְאֵינָה יֹכֵלָה לְרוּץ. חֲמוֹר הֵבֵר רָץ הִרְבֵּה, אֵךְ בְּסוּפוֹ שֶׁל דִּבְרֵי כְּשֵׁרוּצִים לְצוֹד אוֹתוֹ – הַדִּבְרֵי אֲפִשְׁרִי לֹא מֵאֲמֵץ. כֹּךְ יִהְיֶה גַם לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּסְתַּבְּבִים וְרֹצִים בֵּין הָאוֹמוֹת כְּדִי לְכַרֹּת אֵת בְּרִיתוֹת, אֵךְ כִּשְׁתַּגִּיעַ הַשְּׁעָה שֶׁהִי יַחֲלִיט שֶׁהָאוֹמוֹת יַצְלִיחוּ לְשַׁעֲבֹד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (בְּחֻדֶּשׁ אֲב), כָּל

⁷⁴ מצודות.

⁷⁵ מצודות.

⁷⁶ מצודות. רד"ק: למרות שבפרק ד' כתוב שאם בני ישראל יחזרו בתשובה הם לא יגלו, הם עדיין יהיו משועבדים תחת עול הגויים בארצם או שכאן מדובר לאחר גזר דין. (לפי מצודות אין כאן סתירה משום שהכוונה כאן אינה שבני ישראל באמת יחזרו בתשובה, אלא שהם יראו את עצמם צדיקים ועדיין יחטאו בסתר). רש"י: מדובר על חטא העגל.

⁷⁷ תרגום.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ מצודות.

⁸⁰ מצודות. רד"ק: כאשר אדם נמצא בגיא ועולה על הגבעות, הוא רואה שבמקום להעלות עולות על הגבעות, בני ישראל היו עובדים עבודה זרה.

⁸¹ מצודות.

⁸² מצודות.

⁸³ מצודות.

⁸⁴ מצודות.

⁸⁵ מצודות. רש"י: הכוונה היא שלחמור הבר יש את מדת התנינים שגם שואפים את האוויר פנימה, ולא ניתן להחזיר אותם ממעשיהם הרעים. בפירושו השני כתב שתאניה מלשון יללה. מהר"י קרא: מי יכול לכופ את חמור הבר לחרוש את שדהו, רק בחודש אחד, בחודש תמוז, ניתן להשתלט עליה ולהכריח אותה לחרוש את השדה. וכשם שלא ניתן לכופ את חמור הבר לחרוש את השדה, כך הנביאים לא הצליחו להחזיר את בני ישראל בתשובה.

⁸⁶ מצודות.

הריצות לא יועילו לבני ישראל והאומות יוכלו לשעבד בהם בקלות⁸⁷: **(כה) מִנְעִי רַגְלְךָ מִיַּחַף תַּחֲזִירִי** בתשובה, ועל ידי כך את תמנעי את המציאות שבה את תצטרכי ללכת לגלות כשאת יחפה⁸⁸ **וְגִרְוֹנְךָ מִצְמָאָה** תחזרי בתשובה, ועל ידי כך את תמנעי את המציאות שבה את תצטרכי ללכת לגלות כשגרונך יהיה צמא למים⁸⁹ **וְתֹאמְרִי נֹאֲשׁ וְאֵת אִמְרֵי שֶׁהִתְיַאֲשַׁת מִלַּעֲבֹד אֶת ה',⁹⁰ לֹא וְאֵת לֹא תַחֲזִירִי בַתְּשׁוּבָה,⁹¹ כִּי אֶהְבֵּתִי זָרִים** (אמרת שלא תחזרי בתשובה) כיוון שאני (עם ישראל) אוהבת לעבוד אלוהים זרים, את הבעלים⁹² **וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֶיךָ וְאֵנִי** (עם ישראל) אלך אחרי העבודה הזרה כדי לעבוד אותם⁹³: **(כו) כְּבִשְׁתָּ גִבְבִּי כִּי יִמְצֵא בֶן הַבִּישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל** הבושה הגדולה שבני ישראל צריכים להתבייש, דומה לבושה הגדולה של הגנב. כשם שאדם שהיה מוחזק לאדם ישר, מתבייש בושה גדולה כשמגלים שהוא בעצם גנב, כך בני ישראל שהיו מוחזקים בעיני האומות כעובדי ה', יתביישו בבושה גדולה, משום שהם באמת עובדים עבודה זרה⁹⁴ **הֲמָה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וְנָבִיאֵיהֶם** כולם יתביישו: המון העם, המלכים, השרים, כוהני הבעל ונביאי הבעל⁹⁵: **(כז) אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אֲתָה** בני ישראל עתידים להתבייש מכך שהם אומרים לפסלים שעשויים מעץ שהוא אבי⁹⁶ **וְלֹאֲבֵן אֵת יִלְדֵתָנוּ** ולפסלים העשויים מאבן בני ישראל אומרים "את ילדת אותנו". הכוונה שבני ישראל היו אומרים לפסלים שהם, הפסלים, בראו את העולם⁹⁷ **כִּי פָנוּ אֵלֵי עֵרֶף וְלֹא פָנִים** שהרי בני ישראל הפנו אליו (ה') את העורף שלהם ולא את הפנים שלהם. בני ישראל לא רצו לשמוע את דבריי⁹⁸ **וּבִעַת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ** (למרות שבני ישראל עזבו אותי ולא רצו לשמוע את דבריי) בשעה שבאה עליהם פורענות, הם אומרים לי לקום ולהושיע אותם⁹⁹: **(כח) וְאֵיךְ אֵלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָךְ** היכן הם האלוהים שהכנת עם ידיך, היכן הם הפסלים שהכנת ועבדת אותם עבודה זרה¹⁰⁰ **יִקְוּמוּ אִם יוֹשִׁיעוּךָ בְּעַת רָעָתְךָ** (תפנה אל אותם אלוהים) שהם יקומו אליך ויושיעו אותך כאשר תבוא עליך פורענות. ה' אמר לבני ישראל שבשעת צרה, במקום לפנות אליו, היה מתאים יותר שהם יפנו אל העבודה הזרה שהם עבדו כדי שיושיע אותם¹⁰¹ **כִּי מִסֵּפֶר עָרִיךָ הָיוּ אֵלֹהֶיךָ יְהוּדָה** העם ביהודה – הכנת

⁸⁷ **מצודות. רד"ק** הוסיף פירוש על פירוש מצודות ועל פירוש מהר"י קרא שהובא לעיל, שהכוונה היא שבכל חידושה, בכל רגע, הם יצליחו ללכוד אותו.

⁸⁸ **מצודות. רד"ק**: כוונת הנביא לומר שבני ישראל אינם צריכים ללכת לדרך רחוקה שתגרום לנעליהם להיות בלויים ולהיותם צמאים. בני ישראל רצו ללכת לגויים כדי לזכות איתם ברית, והנביא אומר להם שבמקום ללכת בדרך רחוקה, עדיף שהם יחזרו בתשובה במקום.

⁸⁹ **מצודות.**

⁹⁰ **מצודות. מהר"י קרא**: הכוונה שבני ישראל התייאשו מלחזור בתשובה משום שהם ראו שהם היו כל כך דבוקים בחטא.

⁹¹ **מצודות.**

⁹² **מצודות.**

⁹³ **מצודות.**

⁹⁴ **מצודות. רד"ק**: הכוונה אינה שבני ישראל עתידים להתבייש, אלא שהיה עליהם להתבייש בעצמם.

⁹⁵ **מצודות. רד"ק**: הכוונה לנביאי השקר.

⁹⁶ **מצודות. רד"ק**: הכוונה אינה שהם ממש אומרים לפסלים שהם האבות שלהם, אלא אב כאן הוא מלשון גדולה.

⁹⁷ **מצודות.**

⁹⁸ **מצודות. רד"ק**: הפניית העורף היא לעבודת ה' ולא לדברי ה'.

⁹⁹ **מצודות. מהר"י קרא**: הכוונה היא שבעתיד, כשתבא עליהם הפורענות, הם יפנו אל ה' שיציל אותם.

¹⁰⁰ **מצודות.**

¹⁰¹ **מצודות.**

כל כך הרבה פסלים וצלמים, כך שבכל עיר שבממלכת יהודה יש לפחות עבודה זרה אחת¹⁰²: (כט) לְמַה תִּרְיֹבוּ אֵלַי למה אתם (בני ישראל) כועסים עליי (ה') ומתלוננים עליי על שאני לא מציל אתכם מהפורענות,¹⁰³ כְּלִכֶּם פִּשְׁעֵתֶם בִּי הרי כולכם מרדתם בי, כולכם חטאתם, ואם כן כיצד אתם מצפים שאציל אתכם,¹⁰⁴ נֶאֱמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אמר ה':¹⁰⁵ (ל) לְשׂוֹא הִפִּיתִי אֶת בְּנֵיכֶם מוֹסֵר לֹא לְקַחוּ אֲנִי (ה') הכיתי את בניכם ללא תועלת, שהרי האבות לא חזרו בתשובה לאחר שהכיתי את בניהם. ה' אומר שהוא הכה את הבנים, כדי שהאבות ילמדו לקח מהייסורים שבאו על בניהם ועל ידי כך הם יחזרו בתשובה. אולם, האבות לא חזרו בתשובה לאחר שה' הביא ייסורים על בניהם, ולכן הכאת הבנים הייתה ללא תועלת,¹⁰⁶ אֶכְלָה חֲרִבְכֶם נְבִיאֵיכֶם מִשְׁחִית החרב שלכם אכלה את הנביא, הרגתם את הנביא זכריה, כמו שאריה משחית בני אדם (ומכך שבני ישראל העיזו אפילו להרוג נביא, ה' ראה שהם לא חזרו בתשובה)¹⁰⁷: (לא) הַדּוֹר אֲתֶם רְאוּ דְבַר יְקֹזֵק אנשי דור זה, התבוננו והבינו שה' משלם לאדם שכר על המצוות,¹⁰⁸ הַמְדַּבֵּר הִיִּיתִי לְיִשְׂרָאֵל האם אני (ה') הייתי לבני ישראל כארץ מדבר? האם לא שילמתי לבני ישראל גמול על המצוות שהם עשו כמו שהמדבר שומם וחרב?¹⁰⁹ אִם אֶרֶץ מְאֻפְלָה האם הייתי כארץ חשוכה לבני ישראל? האם לא שילמתי לבני ישראל שכר על המצוות שהם עשו כמו שבארץ חשוכה לא ניתן לראות דבר?¹¹⁰ מְדוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רְדֹנוּ לֹא נָבֹא עוֹד אֵלַיךְ ואם כן, מדוע בני ישראל אומרים שהם נפרדו ממני, שהם לא יבואו עוד אליי? (הרי נתתי להם גמול כשהם קיימו מצוות)¹¹¹: (לב) הִתְשַׁכַּח בְּתוֹלָה עֲדִיָּה האם האישה הבתולה שוכחת לשים על עצמה תכשיטים?¹¹² כָּלָה קִשְׁרִיָּה והאם הכלה שוכחת לשים על עצמה את חוטי המשי בהם היא מתקשטת?¹¹³ וְעַמִּי שִׁכְחוּנִי יָמִים אֵין מִסְפָּר ובכל זאת העם שלי, עם ישראל, שכח אותי במשך תקופה ארוכה. ה' אמר שאדם אינו שוכח דבר שחשוב לו (כמו שהנשים אינן שוכחות את תכשיטיהן), ואם כן היה ראוי שעם ישראל לא ישכח אותו!¹¹⁴ מַה תִּיטִבִּי דְרָכֶיךָ לְבִקֵּשׁ אֶהְבֶּה מדוע את מנסה ללכת בדרך הבעל ולהקפיד על כל הדרכים של עבודת הבעל כדי שהאומות האחרות יאהבו אותך,¹¹⁵ לֵכֵן גַּם אֶת הָרָעוֹת לַמִּדָּה אֶת דְּרָכֶיךָ הגעת לשפל המדרגה, עד שאפילו האומות הגרועות למדו

לגלות את האוצר שבתורה

¹⁰² מצודות.

¹⁰³ מצודות. תרגום: למה אתם באים ואומרים שלא חטאתם.

¹⁰⁴ תרגום. רש"י: אתם כולכם פשעתם בי – גם הצדיקים.

¹⁰⁵ תרגום.

¹⁰⁶ מצודות. רד"ק: על עסקי שוא הכיתי אתכם, הקטנים לומדים לדבר דברי שקר מעת היותם קטנים ולכן גם הם לקו. בשם חז"ל כתב שהכוונה היא על עסקי שוא, שעל עון נדרים מתים בניו של אדם.

¹⁰⁷ מצודות. רד"ק: הכוונה שבני ישראל הרגו את נביאי השקר לאחר שהתברר להם דבר ה' האמיתי. מהר"י קרא: נביאי השקר הם שאכלו אתכם.

¹⁰⁸ מצודות. רש"י: ירמיהו הראה לאנשי דורו את צנצנת המן והראה להם מה דבר ה' מועיל.

¹⁰⁹ מצודות. רש"י: שאלת ירמיהו היא האם היה זה רק דמיון שה' הוריד לבני ישראל את המן במדבר.

¹¹⁰ מצודות.

¹¹¹ מצודות. לפי פירוש זה, "רדנו" הינו מלשון הפרשה, שבני ישראל פרשו מה'. רד"ק: הכוונה לרידיו מלשון שלטון, שבני ישראל לקחו על עצמם את שלטון האומות.

¹¹² מצודות.

¹¹³ מצודות.

¹¹⁴ מצודות. רד"ק: "אין מספר" הוא על דרך ההפלה.

¹¹⁵ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה שבני ישראל ביקשו דרכים רבות (הטבה מלשון ריבוי) כדי לעבוד עבודה זרה.

את הדרך שלך, גם האומות הגרועות למדו ממעשיך הרעים¹¹⁶: (לד) **גַם בְּכַנְפֶיךָ נִמְצְאוּ דָם נַפְשׁוֹת אֲבִיוֹנִים נְקִיִּים** גם בכנפי בגדיכם נמצא דמם של אביונים חפים מפשע שלא הייתה כל הצדקה להרוג אותם,¹¹⁷ **לֹא בַמַּחְתֶּרֶת מִצְאָתִים** לא מצאתי את דמם של האביונים במקומות נסתרים,¹¹⁸ **כִּי עַל כָּל אֱלֹהִים** אלא מצאתי את דמם על כל הבגדים שלכם. ה' אמר שבני ישראל היו הורגים אנשים חפים מפשע בגלוי ולא בסתר¹¹⁹: (לה) **וַתֹּאמְרִי כִּי נְקִיתִי** ואיך את יכולה לומר שאת כבר נקייה מעברות, אם את עושה את העברות בגלוי כך שהעברות מפורסמים לכולם,¹²⁰ **אֲךְ שָׁב אִפּוֹ מִמֶּנִּי** ואיך את אומרת שה' כבר אינו כועס עליך משום שאת כבר נקייה מחטאים,¹²¹ **הֲנִי נִשְׁפָּט אוֹתְךָ עַל אֲמָרְךָ לֹא חָטָאתִי** לכן אני מוסיף עונש נוסף על שאמרת שלא חטאת. בנוסף לעונש על עצם החטא (של עבודה זרה ושפיכות דמים), ה' עתיד להביא עוד עונש על עם ישראל על שהוא אמר שהוא לא חטא¹²²: (לו) **מָה תִּזְלִי מֵאֵד** למה את הולכת לרחוק כדי לבקש עזרה מהאומות,¹²³ **לְשָׁנוֹת אֶת דְּרָכֶךָ** ובכל פעם את משנה את הדרך שבה את הולכת, פעם את הולכת למצרים ופעם לאשור,¹²⁴ **גַם מִמְּצָרִים תִּבּוֹשִׁי כְּאֲשֶׁר בִּשְׁתִּי מֵאֲשׁוּר** את עתידה להתאכזב ממצרים כמו שאחזו התאכזב ממלך אשור כאשר ביקש שיבוא לעזור לו¹²⁵: (לז) **גַם מֵאֵת זֶה תִּנְצָאִי וְיָדִיךְ עַל רֹאשְׁךָ** גם ממצרים את תצאי כשהידיים שלך יהיו על ראשך. כאשר אדם מצטער, הוא שם את ידיו על ראשו, וה' אומר שבני ישראל ייצאו בצער על הברית שהם כרתו עם מצרים כמו שהם הצטערו על הברית שהם כרתו עם אשור, משום שהברית לא הועילה להם,¹²⁶ **כִּי מָאֵס יִקְוֶה בְּמִבְטָחִיךָ** (תצטערי על הברית שכרתת עם מצרים) כיוון שה' מאס בכך שאת מנסה לבטוח באומות האחרות,¹²⁷ **וְלֹא תִצְלִיחִי לָהֶם** ולכן ה' לא ייתן לכם להצליח למצוא חן בעיניהם והם לא יעזרו לך¹²⁸:

¹¹⁶ **מצודות. רש"י:** "לכן" לשון שבועה, שבאמת בני ישראל למדו את הדרכים הכי גרועות.

¹¹⁷ **מצודות. תרגום:** אין הכוונה לכנפות הבגד, אלא למקומות נסתרים.

¹¹⁸ **מצודות. רד"ק:** התורה אמרה שאדם שבא לגנוב במחתרת – מותר להורגו, משום שהבא להורגך השכם להורגו. אולם, אנשים אלה לא באו במחתרת כדי לגנוב, ואם כן לא היה ראוי להרוג אותם.

¹¹⁹ **מצודות.**

¹²⁰ **מצודות.**

¹²¹ **מצודות.**

¹²² **מצודות.**

¹²³ **מצודות. רש"י:** מדוע את מזלזלת ובמקום לחזור בתשובה את הולכת ומבקשת עזרה מאחרים.

¹²⁴ **מצודות.**

¹²⁵ **מצודות.**

¹²⁶ **מצודות. מהר"י קרא:** כמו שאדם תולש את שערותיו מרוב צער.

¹²⁷ **מצודות.**

¹²⁸ **מצודות.**

ירמיהו פרק ג

(א) **לֵאמֹר** ראוי לומר לבני ישראל את הדברים הבאים: ¹ **הֲנִי יִשְׁלַח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאִתּוֹ וְהִיָּתָה לְאִישׁ אֲחֵר** במקרה ואדם יגרש את אשתו, והיא תלך ותתחתן עם אדם אחר, ² **הַיָּשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד** האם ראוי שהיא תחזור אחר כך לבעלה הראשון? האם ראוי שהאישה תחזור לבעלה הראשון שגירש אותה לאחר שהיא כבר התחתנה עם בעלה השני? ³ **הֲלֹא חֲנוּף תַּחֲנֹן הָאָרֶץ הִיא** הרי אסור לעשות כך והארץ תיענש על כך! אם האישה תחזור לבעלה הראשון, היא תגרום לכעס גדול על יושבי הארץ והיא ועל ידי כך תושבי הארץ ההיא ייענשו, ⁴ **וְאֵת זִנִּית רַעִים רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי** ואילו את (עם ישראל) עזבת אותי (ה') כדי לעבוד עבודה זרה ובכל זאת אם תחזרי בתשובה, אחזיר אתכם אליי. ה' אמר שלמרות שאסור לאישה שהתגרשה והתחתנה עם מישהו אחר לחזור לבעלה הראשון, בני ישראל יכולים לחזור בתשובה אל ה' למרות שהם כבר עברו לעבוד עבודה זרה, ⁵ **נָאִם יִקְוֶה כֹּךְ** אמר ה': ⁶ **(ב) שְׂאֵי עֵינֶיךָ עַל שְׂפָיִם** תזקפי את עינייך ותסתכלי על המקומות הגבוהים, תסתכלי על ההרים. ⁷ דרכם של עובדי העבודה הזרה היתה להניח את העבודה הזרה על ההרים, ⁸ **וְרָאִי אֵיפָה לֹא שָׁכַבְתָּ** (תסתכלי על ההרים) ותראי באיזה מקום לא שכבת עם אדם אחר, באיזה מקום לא עבדת עבודה זרה (הנביא מדמה את העבודה הזרה לניאוף), ⁹ **עַל דְּרָכִים** נעמדת על הדרכים כמו שאישה זונה נעמדת שם כדי למצוא את האנשים. הנביא השתמש בלשון זנות כדי לתאר את האופן שבו בני ישראל חיפשו לעבוד עבודה זרה. כשהם שהזונה נעמדת על הדרכים כדי לחפש עם מי היא יכולה לזנות, כך בני ישראל חיפשו אצל כל העמים איזו עבודה זרה לעבוד, ¹⁰ **יִשְׁבֹּת לָהֶם כְּעַרְבֵי בַמִּדְבָּר** ישבת במקום מחבוא כדי לחטוא בו כשם שהערבים מסתתרים במדברות, ¹¹ **וְתַחֲנִיפִי אֶרֶץ בְּזִנּוּתֶיךָ וּבִרְעִיתֶךָ** בגלל שעבדת עבודה זרה ובגלל שאר החטאים שלך, את (עם ישראל) תגרמי לארץ ישראל להיחרב: ¹² **(ג) וַיִּמְנָעוּ רַבִּבִּים** בגלל החטאים שלך, נמנעה ירידת הגשם החזק על הארץ, ¹³ **וּמִלְקוֹשׁ לֹא הָיָה** ובגלל החטאים שלך, נמנע גם המלקוש, הגשם המאוחר. הנביא אומר שבני ישראל נענשו בכך שלא ירדו

¹ **מצודות. רש"י:** הנביא אמר שלמרות שהוא היה אמור לומר שבני ישראל אינם יכולים לחזור אל ה', הרי שה' עדיין מעוניין לקבל את תשובתם.

² **מצודות.**

³ **מצודות.**

⁴ **מצודות.**

⁵ **מצודות.**

⁶ **תרגום.**

⁷ **מצודות. רש"י:** הכוונה ליבולי מים, למקורות מים וכן פירש בתרגום. **רד"ק** כתב בפירוש התרגום שהכוונה ל"נגרין", כלומר, פסיעות, אלא שבספרים שלנו כתוב בתרגום "נגדין" בד' וכן משמע מפירוש רש"י.

⁸ **רד"ק.**

⁹ **מצודות.**

¹⁰ **מצודות.**

¹¹ **מצודות. רש"י:** הדימוי לערבי נועד לומר שבני ישראל היו מזומנים לעבוד עבודה זרה, כמו שהערבים מזומנים בדרכים.

¹² **מצודות.**

¹³ **מצודות. רד"ק** בשם חז"ל: הכוונה להגשמים נמנעו בגלל עזי הפנים שבדור.

להם גשמים,¹⁴ וּמִצַּח אִשָּׁה זֹנָה הָיָה לָךְ הַמִּצַּח שֶׁלְךָ הָיָה דוּמָה לַמִּצַּח שֶׁל אִשָּׁה זֹנָה. בְּנִיגוּד לַאִשָּׁה זֹנָה הַמְּגַלָּה אֶת מִצַּחָהּ, אִשָּׁה צְנוּעָה מְכַסֶּה אֶת הַמִּצַּח שֶׁלָּהּ. הַנְּבִיא אֹמֵר שְׁבִנִי יִשְׂרָאֵל חֲטָאוּ וְלֹא הִתְבַּיֵּשׁ בְּחֲטָא שֶׁלָּהֶם,¹⁵ מֵאַנְתָּ הַכָּלִים אֶת (עַם יִשְׂרָאֵל) מִסִּרְבַּת לְהִתְבַּיֵּשׁ עַל הַחֲטָאִים שֶׁלְךָ:¹⁶ (ד) הֲלוֹא מֵעַתָּה קָרָאתָ לִי אָבִי הִרִי כְּאִשֶּׁר אֲנִי (הִי) מִנְעַתִּי מִמֶּךָ (עַם יִשְׂרָאֵל) גֶּשֶׁם, אֶתָּה קָרָאתָ לִי "אֲבִי",¹⁷ אֱלֹהֵי נַעֲרֵי אָתָּה וְאֶתָּה (עַם יִשְׂרָאֵל) אָמַרְתָּ עֲלָיִי שְׂאֲנִי הָאֲדוֹן שֶׁלְךָ עוֹד מִהִתְקוּפַת הַנְּעוּרִים שֶׁלְךָ, מִהִתְקוּפָה שְׂאֲנִי (הִי) בְּחִרְתִּי בְךָ (עַם יִשְׂרָאֵל) לַעֲם, מִיִּצְיָאת מִצְרַיִם:¹⁸ (ה) הֲיִנְטוֹר לְעוֹלָם וְאֶתָּה אָמַרְתָּ: הָאֵם הִי יִשְׁמֹר אֶת הַשְּׂנָאָה עֲלָיִי לְעוֹלָם, הָאֵם הִי אֵף פֶּעַם לֹא יִסְלַח לִי:¹⁹ אֵם יִשְׁמֹר לְנֶצַח (אָמַרְתָּ) הָאֵם הִי יִשְׁמֹר לְנֶצַח אֶת הַשְּׂנָאָה (יֵשׁ כֵּאֵן כְּפִילוֹת עַל צִלְע הַפְּסוֹק הַקּוֹדֶמֶת כְּדֹרְכָם שֶׁל הַנְּבוֹאוֹת),²⁰ הִנֵּה דְבַרְתָּ וְהַעֲשִׂי הָרָעוֹת וְתוֹכַל אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים שֶׁאֵת (עַם יִשְׂרָאֵל) דִּיבַרְתָּ, אֵךְ מִצַּד שְׁנֵי עֲשִׂית אֶת כָּל הַחֲטָאִים שֶׁהִיִּית יִכּוֹלָה לַעֲשׂוֹת. הַנְּבִיא אֹמֵר שְׂאֲמַנִּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ בְּפִיהֶם שֶׁהִי הוּא הָאֲדוֹן שֶׁלָּהֶם וְשֶׁהֶם רֹצִים לְחַזֹּר בְּתִשׁוּבָה, אֵךְ הֵם הַמְּשִׁיכִים לְחֲטוֹא:²¹ (ו) וַיֹּאמֶר יְקֹזֵק אֵלַי בְּיָמַי יֹאשִׁיחוּ הַמֶּלֶךְ הִי אָמַר לִי (יִרְמְיָהוּ) בְּיָמָיו שֶׁל יֹאשִׁיחוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, כִּשְׁהוּא צִוּוּהוּ אוֹתִי לְחַזִּיר אֶת עֶשְׂרֵת הַשְּׁבֻטִים מִהַגְלוֹת:²² הֲרָאִיתָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל הָאֵם רָאִיתָ אֶת הַחֲטָאִים שֶׁבָּהֶם חֲטָאוּ עֶשְׂרֵת הַשְּׁבֻטִים לִפְנֵי שֶׁהֶם גְּלוּ?²³ הֲלֹכָה הִיא עַל כָּל הָרָ גְּבוּיָהּ בְּנֵי עֶשְׂרֵת הַשְּׁבֻטִים עָלוּ עַל כָּל הָרָ גְּבוּיָהּ,²⁴ וְאֵל תַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן וְכֵן הִלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת לְכָל עֵץ יָפֶה,²⁵ וְתִזְנִי שָׁם (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) עָלוּ לְכָל הָרָ גְּבוּיָהּ וְהִלְכוּ מִתַּחַת לְכָל עֵץ רַעֲנָן)

- 14 מצודות.
15 מצודות.
16 מצודות.
17 מצודות.
18 מצודות.
19 מצודות.
20 מצודות.
21 מצודות.

מצודות. רש"י: הַנְּבִיא אֵינוֹ אֹמֵר שְׁבִנִי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ שֶׁהִי הוּא הָאֲדוֹן שֶׁלָּהֶם, אֲלֹא הַדְּבָרִים נֹאמְרוּ עַל דֶּרֶךְ הַמְּשָׁלָה, וְהַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁהִלּוּאִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ חֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה וְאֹמְרִים שֶׁהִי הוּא הָאֲדוֹן שֶׁלָּהֶם. לִפִּי פִירוּשׁ זֶה יֵשׁ לֹמֵר שֶׁהַנְּבִיא הוּא שְׂאֹמֵר "הִינְטוֹר לְעוֹלָם" וְהוּא אֹמֵר לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהִי יִמְחַל לָהֶם עַל חֲטָאֵיהֶם אִם הֵם יִחְזְרוּ בְּתִשׁוּבָה. רד"ק: הַכּוֹנֵה שְׁבִנִי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ שֶׁהֶם יִמְשִׁיכוּ לְחֲטוֹא וְכֵן הֵם אֵין עֹשִׂים. בְּשֵׁם תִּרְגוּם כֶּתֵב שֶׁפִּירוּשׁ הַמִּילָה "וְתוֹכַל" הוּא שֶׁהֶם הִרְבוּ לְחֲטוֹא. בְּשֵׁם אֲבִיו כֶּתֵב שֶׁהַכּוֹנֵה הִיא שְׁבִימִי יֹאשִׁיחוּ הֵם חֹזְרֵי בְּתִשׁוּבָה, אֲלֹא שֶׁהַחֲזָרָה בְּתִשׁוּבָה לֹא הִיִּיתָה אֲמִיתִית.

רש"י. רד"ק: יִרְמְיָהוּ הִדְגִּישׁ שְׁנִבּוּאָה זוֹ הִיִּיתָה בְּיָמַי יֹאשִׁיחוּ מִשּׁוּם שֶׁהוּא הַתְּנַבָּא גַם בְּיָמַי צְדִיקָה וְיִהוּיָקִים, וְלֵכֵן הוּא אָמַר שְׁנִבּוּאָה זוֹ הִיִּיתָה לִפְנֵי שִׁיאֲשִׁיחוּ חָזַר בְּתִשׁוּבָה, וְמָה שֶׁכָּתוּב שְׁבִנִי יִשְׂרָאֵל חֹזְרֵי בְּתִשׁוּבָה אֲלֹא שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיִּיתָה תְּשׁוּבַת שֶׁקֶר, הַכּוֹנֵה לְתִשׁוּבָה אַחֲרָת וְלֹא לְתִשׁוּבָה שֶׁהִיִּיתָה לְאַחֵר שִׁיאֲשִׁיחוּ מִצָּא אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה. בְּפִירוּשׁ נֹסֵף כֶּתֵב שֶׁהַכּוֹנֵה הִיא לְתִשׁוּבָה שֶׁהִיִּיתָה לְאַחֵר שִׁיאֲשִׁיחוּ מִצָּא אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה, אֲלֹא שְׁבִנִי יִשְׂרָאֵל לֹא חֹזְרֵי בְּתִשׁוּבָה וְלֵכֵן הַנְּבִיא הִגְדִּיר אֶת חֲזָרָתָם כְּשֶׁקֶר, וְרַק יֹאשִׁיחוּ חָזַר בְּאֵמֶת בְּתִשׁוּבָה.

רש"י + מצודות. רד"ק הַקֶּשֶׁה: כִּיצַד יִיתֵן שִׁירְמִיָּה יִרְאֶה אֶת חֲטָאֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל? הִרִי הוּא נְבוּאָה זוֹ נֹאמְרָה בְּתִקּוּפָתוֹ שֶׁל יֹאשִׁיחוּ, זְמַן רַב לְאַחֵר גְּלוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל? הַרְד"ק עֲנָה עַל כֵּךְ שֶׁתִּי תִשׁוּבוּת. א. הַכּוֹנֵה אֵינָה לְרִאִיָּה מִלְּשׁוֹן לְרִאִיוֹת, אֲלֹא מִלְּשׁוֹן הַבְּנָה. ב. הַכּוֹנֵה לְשִׁאֲרִיּוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיוּ מְפֹזְרִים בְּמַמְלַכַת מִצְרַיִם.

תִּרְגוּם. רד"ק: יֵשׁ לְפָרֶשׁ צִלְע פְּסוֹק זֶה לִפְנֵי שֶׁתִּי הַפִּירוּשִׁים שְׁבָהֶם פּוֹרְשָׁה הַצִּלְע הַקּוֹדֶמֶת. אוֹ שֶׁהַכּוֹנֵה הִיא שֶׁהוּא הַבֵּין אֶת הַדְּרָכִים בָּהֶם חֲטָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר אוֹ שֶׁהַכּוֹנֵה הִיא שְׁבָהוּוּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ שֶׁל חֲטָא.

²⁵ עֵינִי בִיאֹרְנוֹ לִסְפֵּר דְּבָרִים, פֶּרֶק יב' פְּסוֹק ב'.

ושם הם עבדו עבודה זרה²⁶: (ז) **וְאָמַר אַחֲרֵי עֲשׂוּתָהּ אֵת כָּל אֱלֹהִים וְלֵאחֶר שֶׁהָיָא (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) חֲטָאוּ בְּכָל הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה, אֲנִי (ה') אֲמַרְתִּי לָהּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים²⁷: אֵלַי תָּשׁוּב (אֲמַרְתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים) תַּחֲזֹרִי אֵלַי, תַּחֲזֹרִי בַת־שׁוּבָה²⁸, וְלֹא שָׁבָה אֲךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא רָצוּ לַחֲזֹר בַּת־שׁוּבָה (לְמִירוֹת שְׁקִירָתִי לָהֶם לַעֲשׂוֹת זֹאת עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים)²⁹, וְתָרָא בְּגֹדָה אַחֲוָתָהּ יְהוּדָה (לֹא רַק שְׁבַנִי יִשְׂרָאֵל, תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל, לֹא חָזְרוּ בַת־שׁוּבָה אֲלֵיהֶם) הִיא גַם גְּרָמָה לְכָךְ שֶׁהָאֲחֻת שְׁלָה, מַמְלַכַת יְהוּדָה, מֵרָדָה גַם הִיא בִּה'. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה מְדוּ לַחֲטָא מִתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל³⁰: (ח) **וְאָרָא אֲנִי (ה') רֵאִיתִי³¹, כִּי עַל כָּל אֲדוֹת אֲשֶׁר נֶאֱפְּהָ מִשְׁבָּה יִשְׂרָאֵל שְׁלַחְתִּיהָ (אֲנִי רֵאִיתִי) שְׁלִמִירוֹת שְׁגִירָתִי אֶת תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּגִלָּל כָּל הַחֲטָאִים שֶׁבָּהֶם הֵם חֲטָאוּ³², וְאֵתָּן אֵת סֵפֶר בְּרִיתִתִּיהָ אֵלֶיהָ וְאֲנִי (ה') נָתַתִּי לָהּ אֶת הַגֵּט, גִּירָתִי אֶת תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי נְתִינַת הַגֵּט³³, וְלֹא יָרָאָה בְּגִדָה יְהוּדָה אַחֲוָתָהּ וּלְמִירוֹת זֹאת, אַחֲוָתָהּ שֶׁל מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל, מַמְלַכַת יְהוּדָה, לֹא הִיִּיתָה יֹרָאָה לַחֲטָא³⁴, וְתִלְךָ וְתִזְנֶן גַּם הִיא וְגַם הִיא (מַמְלַכַת יְהוּדָה) הִלְכָה וְזָנְתָה. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה הֵיוּ אֲמֹרִים לִהְיוֹת יֹרָאִים מִלַּחֲטָא לֵאחֶר שֶׁהֵם רָאוּ שֶׁתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל גָּלוּ מִמְּקוֹמָם, אֲךָ הַדָּבָר לֹא הִשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם³⁵: (ט) **וְהָיָה מִקֵּל זְנוּתָהּ בְּגִלָּל שֶׁהָיָה קָל לְמַמְלַכַת יְהוּדָה לְזָנוֹת, בְּגִלָּל שֶׁהָיָה קָל לְתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה לַעֲבֹד עֲבוּדָה זָרָה³⁶, וְתַחֲנַף אֶת הָאֶרֶץ מַמְלַכַת יְהוּדָה גְּרָמָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת חֲרָבָה וְשׁוּמָמָה (כַּעֲוֹנָה עַל חֲטָאֵיהֶם)³⁷, וְתִנָּאֵף אֶת הָאֶרֶץ וְאֵת הָעַץ וְתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה הִכִּינוּ פִּסְלִים מֵאֲבָנִים וְעֵצִים³⁸: (י) **וְגַם בְּכָל זֹאת לֹא שָׁבָה אֵלַי וּלְמִירוֹת שֶׁתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה רָאוּ אֶת מַה שֶׁקָּרָה לְתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל, הֵם עֲדִינָן לֹא חָזְרוּ אֵלַי. ה' אֹמֵר שֶׁתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה הֵיוּ צָרִיכִים לַחֲזֹר בַּת־שׁוּבָה לֵאחֶר שֶׁהֵם רָאוּ אֶת הַפְּרָעָנוֹת שֶׁבָּאָה עַל תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל, אֲךָ הֵם********

לְגִלּוֹת אֶת הָאֶרֶץ שֶׁבַחְתָּהּ

מצודות. 26

מצודות. רש"י: הכוונה שה' אמר על ידי הנביאים עמוס, הושע ושאר הנביאים. 27

מצודות. 28

מצודות. 29

מצודות. 30

מצודות. רש"י: אצל ממלכת ישראל, משתמש הנביא בלשון שובבות בעוד שלגבי ממלכת יהודה הוא משתמש בלשון קשה יותר, בלשון של בגידה. הטעם הוא שתושבי ממלכת ישראל לא ראו עדיין את תוצאות החטא, אבל תושבי ממלכת יהודה ראו את תוצאות החטא של ממלכת ישראל ובכל זאת הם לא חזרו בתשובה. 31 מצודות. רד"ק: הסיבה שיש דגש על שה' הוא שראה היא משום שרק ה' הוא שראה שהחזרה בתשובה הייתה בשקר. כמו"כ השווה בין ספר הכריתות הכתוב אצל ירמיהו בנוגע לממלכת ישראל לבין ספר הכריתות שכתוב אצל ממלכת יהודה בספר ישעיהו, אלא שאצל ממלכת ישראל הכוונה היא שניתנה להם גט כריתות גמורה משום שגם בעתיד לא יהיו מהם מלכים ואילו לגבי ממלכת יהודה הגט אינו גט גמור ומוחלט. בהסבר נוסף כתב שהכוונה היא שעשרת השבטים לא חזרו לאחר גלות בבל ואילו ממלכת יהודה כן חזרה לארץ ישראל. בסוף דבריו כתב שגם עשרת השבטים עתידים לחזור ולהיות תחת שלטון ממלכת יהודה. 32

מצודות. 33

מצודות. 34

מצודות. 35

מצודות. 36

מצודות. מהר"י קרא: הוסיף פירוש שהכוונה היא שהקול שיצא בשעה שהיא זנתה גרמה להחרבת הארץ. 37

מצודות. 38

מצודות. 39

נמנעו מכך, ³⁹ בְּגֹדֶה אֲחֻתָּהּ יְהוּדָה בְּכָל לְבָבָהּ האחות של ממלכת ישראל, ממלכת יהודה, חטאה ובגדה בי בכל כוחה, ⁴⁰ כִּי אִם בְּשֹׁקֶר וְהַחֲזָרָה בתשובה של ממלכת יהודה הייתה רק כלפי חוץ, אבל תושבי ממלכת יהודה לא חזרו באמת בתשובה, ⁴¹ נֹאֵם יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה' ⁴²: (יא) וַיֹּאמֶר יְקֹנָק אֵלֵי ה' אָמַר לִי (ירמיה) את הדברים הבאים: צִדְקָה נִפְשָׁה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל למרות שתושבי ממלכת ישראל חטאו, הם עדיין היו צדיקים יותר, ⁴³ מִבְּגִדָה יְהוּדָה (תושבי ממלכת ישראל היו צדיקים יותר) מהמרד שמרדו בי תושבי ממלכת יהודה. ה' אמר לירמיה שבהשוואה לתושבי ממלכת יהודה, נחשבו תושבי ממלכת ישראל לאנשים צדיקים, היות ותושבי מלכת יהודה חטאו יותר מהם. תושבי ממלכת יהודה חטאו יותר מתושבי ממלכת ישראל היות והם הכניסו עבודה זרה לבית המקדש ⁴⁴: (יב) הֲלֹךְ וְקִרְאָתָּ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צְפוּנָה תִּזְדָּרוּ (ירמיה) ותקרא את הדברים הבאים לכיוון צפון, משום שתושבי ממלכת ישראל גלו לאשור שנמצאת צפונית לארץ ישראל, ⁴⁵ וַאֲמַרְתָּ תֹאמַר אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים כְּשֶׁפִּינֵךְ כִּלְפֵי צָפוֹן: שׁוּבָה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל תושבי ממלכת ישראל! תחזרו בתשובה מחטאיכם, ⁴⁶ נֹאֵם יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה' ⁴⁷: לֹא אֶפִּיל פָּנַי בָּכֶם אֲנִי (ה') לא אגרום לכעסי שישכון בכם, אֲנִי לֹא אֶכְעַס עֲלֵיכֶם, ⁴⁸ כִּי חֲסִיד אֲנִי שֶׁהָיִיתִי אֲנִי (ה') חסיד ואעשה אתכם חסד בכך שאמחל לכם. בניגוד למלך בשר ודם ששומר את כעסו, אֲנִי (ה') אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם חֶסֶד וְלֹא אֲשַׁמֹּר אֶת כַּעֲסִי עֲלֵיכֶם, ⁴⁹ נֹאֵם יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה', ⁵⁰ לֹא אֲטֹר לְעֹלָם אֲנִי (ה') לא אשמור את הכעס שלי לעולם. מיד כאשר אתם תחזרו בתשובה, אֶפְסִיק לְכַעֲס עֲלֵיכֶם ⁵¹: (יג) אֲדַעֵי עֲוֹנְךָ כִּי בִיקֹנָק אֱלֹהֶיךָ פִּשְׁעֶךָ (הנביא ממשיך בדבריו לתושבי ממלכת ישראל) אך לפני שאחזיר אותך אליי, עלייך להכיר במה מרדת בה' אלוּקִיךָ, עלייך להכיר בחטא שלך כדי שתוכלי

³⁹ מצודות.

⁴⁰ מצודות.

⁴¹ מצודות. רש"י הביא את מדרש חז"ל האומר שעובדי העבודה הזרה היו מציירים ציור של עבודה זרה על הדלת, כך שכאשר הממונים על ביעור העבודה הזרה היו באים לוודא שאין בבית עבודה זרה והיו פותחים את הדלת, הם לא היו רואים שיש שם עבודה זרה, משום שהדלת הפתוחה חילקה את הציור.

⁴² תרגום.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ רד"ק. רש"י: הכוונה שתושבי ממלכת ישראל פטרו עצמם מעונש משום שלא היה להם ממי ללמוד, וזאת בניגוד לתושבי ממלכת יהודה שכבר היו יכולים ללמוד על מה שעתיד לבוא עליהם באם הם ימשיכו לחטוא.

⁴⁵ מצודות. רש"י: בנבואה זו צווה ירמיהו להחזיר את עשרת השבטים, וחלק מהם חזרו בשנת השמונה עשרה למלכות יאשיהו. לפי פירוש ה', הציווי ללכת הוא כמשמעו, שצריך ללכת ממש לאשור ולהחזיר את עשרת השבטים. רד"ק פירש שההליכה היא מלשון זירוז, ולא שירמיהו ילך ממש, אלא שירמיהו יקרא תא הדברים האלה באזני זקני יהודה ויקרא את הדברים באופן שהוא כאילו מדבר עם תושבי ממלכת ישראל פנים בפנים. לפי שיטתו לא קרא ירמיהו את הדברים כשפניו כלפי צפון, אלא הכוונה היא כאילו שהוא יקרא את הדברים בפני עם ישראל.

⁴⁶ עפ"י מצודות בפירושו לפסוק ו'.

⁴⁷ תרגום.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ רד"ק.

⁵⁰ תרגום. בדבר החזרה על "נאם ה'" בתוך הפסוק, עיין באוצר מפרשי התנ"ך על ספר חגי.

⁵¹ מצודות. רד"ק: הכוונה שה' יחזיר את עשרת השבטים לאחר זמן ארוך, יחד עם תושבי ממלכת יהודה שיחזרו לארצם.

לחזור בתשובה,⁵² וְהִתְפַּדִּי אֶת דְּרִכֶּיךָ לְאֲדָמָה תַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן וְאֵת פִּיזְרְךָ אֶת רִגְלֶיךָ לִלְכֹת לְנֶאֱוָף מִתַּחַת כָּל עֵץ יִפֶּה, הִלַּכְתָּ לְמִקְוֹמוֹת רַבִּים לִלְכֹת לַעֲבֹד עֲבֹדָה זָרָה שֶׁהֵייתָ מוֹנַחַת מִתַּחַת לְכָל עֵץ יִפֶּה,⁵³ וּבִקְוֹלִי לֹא שָׁמַעְתָּם וְאַתָּם לֹא שָׁמַעְתָּם בְּקוֹלִי בְּכָלל. כֹּאשֶׁר עֲבַדְתָּם עֲבֹדָה זָרָה, לֹא עֲבַדְתָּם אוֹתִי בְּכָלל, אֲפִילוֹ לֹא בִשְׁתוֹף הָעֲבֹדָה הַזֹּאת,⁵⁴ נֹאֵם יְקֹזֶק כֹּךְ אָמַר ה' ⁵⁵: (יָד) שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבְבִים נֹאֵם יְקֹזֶק ה' אָמַר: בָּנִים מוֹרְדִים! תַּחֲזֹרוּ אֵלַי,⁵⁶ כִּי אֲנִכִּי בְּעֵלְתִּי בָכֶם שֶׁהָיָה אֲנִי (ה') הָאֲדוֹן עֲלֵיכֶם (וְלִכְּנָן רָאוּי שֶׁתַּחֲזֹרוּ בַתְּשׁוּבָה),⁵⁷ וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וְשָׁנִים מִמִּשְׁפַּחָה וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן וְגַם אִם רַק מַעֲטִים יַחֲזֹרוּ בַתְּשׁוּבָה עַד שְׁעֵיר שְׁלָמָה יִהְיֶה רַק אָדָם שֶׁיַּחֲזֹר בַתְּשׁוּבָה, אוֹ שֶׁבִּתּוֹךְ אוֹמָה שְׁלָמָה שֶׁל גּוֹיִם, יִהְיוּ רַק שְׁנַיִם שֶׁיַּחֲזֹרוּ בַתְּשׁוּבָה, אֲנִי (ה') אֶקַּח אוֹתָם וְאֵבִיא אוֹתָם לְצִיּוֹן (וְשָׂאֵר הָאֲנָשִׁים שֶׁלֹּא יַחֲזֹרוּ בַתְּשׁוּבָה לֹא יַחֲזֹרוּ אִתָּם). בְּפֶסֶק זֶה, פִּירוּשׁ מִשְׁפַּחָה הֵינָה אוֹמָה שְׁלָמָה ⁵⁸: (טו) וְנָתַתִּי לָכֶם רָעִים כָּלִבִּי וְאֲנִי (ה') אֲמַנָּה עֲלֵיכֶם מִלְכִּים שֶׁיִּהְיוּ רְצוּיִים לִפְנֵי. בְּנִיגוּד לְמִלְכִּים שֶׁבָּנִי יִשְׂרָאֵל הִמְלִיכוֹ עֲלֵיהֶם וְשַׁחֲטָאוּ, מֶלֶךְ הַמִּשְׁיָח יִהְיֶה רְצוּי לִפְנֵי ה',⁵⁹ וְרָעוּ אֶתְכֶם דְּעָה וְהִשְׁבִּיל וְהִמְלִיכוֹ שְׁאֲמִלִּיךְ עֲלֵיכֶם יִנְהִיגוּ אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ שֶׁל דְּעָה וְשַׁכַּל, וְכֹךְ תַּכִּירוּ וְתַעֲבֹדוּ אֶת ה' ⁶⁰: (טז) וְהָיָה כִּי תִרְבּוּ וּפְרִיתֶם בְּאֶרֶץ בְּיָמֵי הָהֵמָּה בְּאוֹתָם הַיָּמִים, לֵאחֹר שֶׁתַּחֲזֹרוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְתִשְׁבּוּ בָּהּ, וְתוֹלִידוֹ צֶאֱצָאִים רַבִּים,⁶¹ נֹאֵם יְקֹזֶק כֹּךְ אָמַר ה' ⁶²: לֹא יֵאמְרוּ עוֹד אֶרֶץ חֲבֵרִית יְקֹזֶק אֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֵאמְרוּ זֶה לִזֶּה: נִלְךְ לְאֶרֶץ חֲבֵרִית כְּדִי לְהִתְפַּלֵּל שֵׁם. לֹא יִהְיֶה נִיתָן לִלְכֹת לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֶרֶץ חֲבֵרִית, מִשּׁוּם שֶׁיִּהְיוּ כָל כֹּךְ הֶרְבֵּה אֲנָשִׁים שֶׁיִּרְצוּ לִלְכֹת לֶשֶׁם וְלְהִתְפַּלֵּל, שֶׁהַמָּקוֹם לֹא יוֹכֵל לְהַכִּיל אֶת כּוֹלָם,⁶³ וְלֹא יַעֲלֶה עַל לֵב וְאִם אֶחָד לֹא יִרְצֶה לִלְכֹת לְבֵד לִפְנֵי אֶרֶץ חֲבֵרִית, מִשּׁוּם שֶׁיִּהְיֶה שֵׁם דּוֹחֵק גָּדוֹל כְּתוּצָאָה מִרִּבּוּי הָאֲנָשִׁים שֶׁיִּבּוֹאוּ לֶשֶׁם,⁶⁴ וְלֹא יִזְכְּרוּ בּוֹ וְלֹא יִזְכְּרוּ אֶת אֶרֶץ חֲבֵרִית וְלֹא יִלְכוּ לֶשֶׁם, בְּגִלַּל הַדּוֹחֵק הַגָּדוֹל,⁶⁵ וְלֹא יִפְקְדוּ וְלֹא יַעֲשֶׂה עוֹד וְגַם לֹא יִכְיֶנוּ אֲרוֹנוֹת נֹסְפִים עַל אֶרֶץ חֲבֵרִית. הַנְּבִיא אָמַר בְּאוֹפְנִים שׁוֹנִים כְּדֶרֶךְ שֶׁל נְבוֹאוֹת, שֶׁבְּגִלַּל שֶׁבָּנִי יִשְׂרָאֵל יִפְרוּ וְהֵעֵם יִגְדֵּל, לֹא יִהְיֶה נִיתָן לְעֵלוֹת לְהִתְפַּלֵּל דּוֹקָא לִפְנֵי אֶרֶץ חֲבֵרִית, אֲלֵא

⁵² רד"ק.

⁵³ מצודות. בדבר הביאור של עץ רענן כעץ יפה – עיין ביאורנו לספר דברים, פרק יב, פסוק ב'.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ תרגום.

⁵⁶ מצודות.

⁵⁷ מצודות. רש"י: כיוון שאני האדון עליכם, אין זה מכבודי להניח אתכם ביד אויב. רד"ק: הביא מספר פירושים למילה "בעלת". א. בעתיד, אני אהיה האדון שלכם לאחר שאגרש אתכם עתה. ב. התרציתי בכם (בשם התרגום). ג. קצתי.

⁵⁸ רד"ק. בשם חז"ל כתב שהכוונה היא שאפילו אם יהיה רק צדיק אחד בעיר – כל העיר תיגאל בזכותו.

⁵⁹ מצודות. רד"ק: הרועים הם הפרנסים שינהיגו את עם ישראל יחד עם מלך המשיח.

⁶⁰ מהר"י קרא.

⁶¹ מצודות.

⁶² תרגום.

⁶³ מצודות. רש"י: כל הארץ תהיה קדושה.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות.

יהיה צורך להתפלל במקום רחב יותר שיוכל להכיל את כל האנשים⁶⁶: **יז) בַּעַת הָהִיא בְּתִקְוָה** שבני ישראל יחזרו לאדמתם וירבו בה, **יְקָרְאוּ לִירוּשָׁלַם כְּסָא יְקֹזֵק** כל ירושלים תיקרא "כסא ה'", משום שהשכינה תשרה בכל העיר,⁶⁷ **וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָּל הַגּוֹיִם לְשֵׁם יְקֹזֵק לִירוּשָׁלַם** וכל האומות ייאספו לירושלים לשם ה', משום שה' ישרה את שכינתו בכל העיר,⁶⁸ **וְלֹא יֵלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׂרָרוֹת לְבָם הָרַע** והן האומות והן בני ישראל לא ילכו יותר אחרי המראות הרעים שהלב הרע שלהם מראה להם, האומות ובני ישראל לא יכנעו יותר לעבודה זרה⁶⁹: **יח) בַּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵּית יְהוּדָה עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ יַחְדָּו** באותם ימים, בתקופה של הגאולה, ילכו צאצאיהם של תושבי ממלכת יהודה שגלו ולא חזרו לארצם בבניין בית המקדש השני, יחד עם צאצאי תושבי ממלכת ישראל,⁷⁰ **מֵאֶרֶץ צֶפּוֹן עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִנַּחְלָתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם** (צאצאי תושבי ממלכת יהודה וצאצאי עשרת השבטים) יבואו יחד מהארצות הצפוניות לשם הם גלו, ויבואו לארץ שאני (ה') הנחלתי לאבותיכם, לארץ ישראל⁷¹: **יט) וְאֶנֶכִּי אֲמַרְתִּי אֲנִי (ה') אֲמַרְתִּי** בשעה שלקחתי אתכם לי לעם והוצאתי אתכם מארץ מצרים:⁷² **אֵיךְ אֲשִׁיתִיךָ בְּבָנִים** (אמרתי) איך אני אשים אתכם באופן שאתם תהיו לי כבנים מכובדים? באיזה אופן אני יכול לכבד אתכם?⁷³ **וְאֶתֵּן לָךְ אֶרֶץ חֲמֻדָּה** ולכן נתתי לך (לכל בני ישראל) ארץ שכל האומות חומדים אותה,⁷⁴ **נַחֲלָת צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם** את הנחלה המפוארת הזו, את ארץ ישראל המפוארת, רוצים כל הצבאות של הגוים, הגוים הרבים מעוניינים לקבל לעצמם את ארץ ישראל,⁷⁵ **וְאָמַר אָבִי תִקְרָאִי לִי וּמֵאַחֲרֵי לֹא תִשָּׁבוּ אֵלַי** שאמרתי שאתם תקראו לי "אבִי" ותקבל עליכם את סמכותי, ולא תחזרי בד מעבודתי. ה' אמר שהוא כיבד את בני ישראל על ידי שנתן להם את ארץ ישראל (ששאר האומות רצו גם הם לקבל אותה לנחלה), אלא שארץ ישראל ניתנה לבני ישראל בתנאי שהם ימשיכו לעבוד

לגלות את האוצר שבחמורה

⁶⁶ **מצודות. רש"י:** הכוונה שלא יוציאו את ארון הברית ממקומו כפי שעשו במלחמה נגד הפלשתים. **מהר"י קרא:** יהיה שלום ולכן לא יהיה צורך להוציא את ארון הברית למלחמות. **הרב גורן** בספרו תורת המדינה, עמודים 143 – 145, הסביר את הפסוקים באופן הבא. קדושת ירושלים לעתיד לבא תהיה שונה מקדושתה בזמן בית המקדש. בזמן בית המקדש הראשון, קדושת בית המקדש נבעה מארון הברית בעוד שלעתיד לבא מקור קדושת בית המקדש תהיה כסא ה' בעצמו. היות ומקור הקדושה בבית המקדש יהיה כסא ה', עם ישראל ייחס פחות חשיבות לקדושת הארון.

⁶⁷ **מצודות.**

⁶⁸ **מצודות. רד"ק:** הסיבה שיש חזרה על המילה "ירושלים" היא שהגוים יאמרו זה לזה שהם רוצים לעלות לירושלים.

⁶⁹ **רד"ק + מצודות.**

⁷⁰ **מצודות.**

⁷¹ **מצודות. רש"י:** הכוונה שיהודה וישראל יתחברו יחד ויהיו ממלכה אחת.

⁷² **מצודות.**

⁷³ **מצודות. רש"י:** אמרתי שאיני יכול לשים את הבנים שלי מעורבים יחד עם שאר האומות, ולכן נתתי להם ארץ משלהם. **רד"ק:** בדברים אלה אמר ה' לבני ישראל שהם לא חייבים לגלות – אם הם יחזרו בתשובה הוא ישאיר אותם בארץ ישראל.

⁷⁴ **מצודות.**

⁷⁵ **מצודות.** לפי פירוש, פירוש המילה "צבי" הוא "מפוארת". **רד"ק:** גם פירוש המילה "צבי" הוא "רצוי" והנביא חזר על אותם הדברים במספר אופנים.

את ה' ⁷⁶: (כ) אֲכֹן בְּגִדָה אִשָּׁה מִרְעָה כמו אישה שבוגדת בבעלה, ⁷⁷ בֵּן בְּגִדְתָם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל (כמו אישה שבוגדת בבעלה) כך אתם, בני ישראל בגדתם בי, ⁷⁸ נָאִם יְקֹנֶק כֹּךְ אִמְרֵי ה' ⁷⁹: (כא) קוֹל עַל שְׂפִיִּים נִשְׁמָע היה ראוי שבמקומות הגבוהים יישמעו קולות, ⁸⁰ בְּכִי תַחֲנוּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (היה ראוי שבמקומות הגבוהים יישמעו קולות) של בכי של בני ישראל (משום שהיה ראוי שהם יבכו ויצטערו על החטאים שבהם הם חטאו), ⁸¹ בִּי הָעָוֹ אֶת דְּרָכָם שָׁכַחוּ אֶת יְקֹנֶק אֱלֹהֵיהֶם שהרי בני ישראל עיקמו את דרכם וחטאו, ובכך הם שכחו את ה' אלוהיהם (ולכן היה ראוי שהם יבכו על ההרים הגבוהים) ⁸²: (כב) שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹכְבִּים בָּנִים חוֹטָאִים! תִּחְזְרוּ בְּתוֹבָה! ⁸³ אֲרָפָה מִשׁוֹבְתֵיכֶם ואני (ה') אסלח לכם על חטאיכם, ⁸⁴ הֲנֵנוּ אֲתָנוּ לֵךְ וּתְגִידוּ לִי: אֲנַחְנוּ (בני ישראל) באים אליך, אֲנַחְנוּ חוֹזְרִים אֵלֶיךָ, ⁸⁵ בִּי אֲתָה יְקֹנֶק אֱלֹהֵינוּ (אֲנַחְנוּ חוֹזְרִים אֵלֶיךָ) שהרי אתה ה' אלוקינו ⁸⁶: (כג) אֲכֹן לִשְׁקָר מַגְבְּעוֹת הָמוֹן הָרִים אֲכֹן הֵייתָ זו תקוות שווא כאשר ציפינו לעזרתם של העבודה הזרה שהייתה ממוקמת על הגבעות ולעזרתם של הפסלים הרבים שהיו על ההרים, ⁸⁷ אֲכֹן בִּיקֹנֶק אֱלֹהֵינוּ תִשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל והגענו להבנה שרק על ידי ה' אלוקינו בני ישראל ייושעו. הנביא אומר שהיה ראוי שבני ישראל יתוודו על עוונם על ההרים ויאמרו שהם טעו כאשר הם סמכו על העבודה הזרה שיושיע אותם ⁸⁸: (כד) הַנְּבִיא מִמְשִׁיךְ בְּדַבְרֵי הוֹדוֹי שֶׁהָיָה רָאוּי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִתְוֹדּוּ וַיֹּאמְרוּ: וְהַבִּשְׁתִּי אֶכְלָה אֶת יָגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ וְהַעֲבֹדָה הַזֶּה גֵּרְמָה לְהַפְסֵד כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאֲבוֹתֵינוּ עָמְלוּ עֲלֵיהֶם, ⁸⁹ מִנְּעוּרֵינוּ הַהִפְסֵד הַתְּחִיל מֵעַתָּה שֶׁהֵינּוּ נְעָרִים, ⁹⁰ אֶת צֹאֲנֵם וְאֶת בְּקָרָם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בָּנוֹתֵיהֶם (הַנְּבִיא מִפְּרֵט מֵהֶם הַדְּבָרִים שֶׁהַעֲבֹדָה הַזֶּה גֵּרְמָה לְהַפְסֵד) אֶת הַצֹּאן, אֶת הַבָּקָר, אֶת הַבָּנִים שֶׁלָּהֶם וְאֶת הַבָּנוֹת שֶׁלָּהֶם ⁹¹: (כה) נִשְׁכָּכָה בְּבִשְׁתָּנוּ אֲנַחְנוּ כָּל כֹּךְ מִלֵּאִים בְּבוּשָׁה, עַד שֶׁהַדָּבָר נִחְשַׁב כֵּאֵילוֹ שֶׁאֵפִילוֹ כִּשְׁנִשְׁכָּב, נָהִיָּה מוֹקְפִים בְּאוֹתָהּ הַבוּשָׁה, ⁹² וְתִכְסְּנוּ בְּלִמְתָּנוּ וְאֲנַחְנוּ כָּל כֹּךְ מִלֵּאִים בְּכִלִּימָה, עַד שֶׁהַדָּבָר נִחְשַׁב כֵּאֵילוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ מְכֻסִּים בְּאוֹתָהּ

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ מצודות.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ תרגום.

⁸⁰ מצודות. רש"י: קרוב היום שבו יישמעו על ההרים קולות הבכי.

⁸¹ מצודות.

⁸² מצודות.

⁸³ מצודות.

⁸⁴ מצודות.

⁸⁵ מצודות. רש"י: בדברים אלה מלמד הנביא את בני ישראל להתוודות אל ה'.

⁸⁶ מצודות.

⁸⁷ מצודות. רד"ק הוסיף פירוש שהכוונה היא שבני ישראל היו מצפים לישועה מהאומות, אך עתה הם הבינו שרק ה' יכול להושיע אותם.

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ מצודות. רד"ק: הבשת היא העבודה הזרה של הבעל. לכן ירובעל נקרא גם ירובשת.

⁹⁰ מצודות. תרגום: הכוונה שהאבות מתו בעוון הבנים שעבדו עבודה זרה.

⁹¹ מצודות.

⁹² מצודות. רד"ק: כאשר אדם נמצא בצרה גדולה, הוא נופל ושוכב, בגלל שאין לו כח.

הכלימה,⁹³ כי לִיקוֹק אֱלֹהֵינוּ חָטְאוּ אֲנַחְנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ מִנְעוּרֵינוּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה שְׁהָרִי אֲנַחְנוּ
וְאֲבוֹתֵינוּ חָטְאוּ לַה' אֱלֹהֵינוּ מֵעַתָּה שֶׁהֵינּוּ נַעֲרִים וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה, בְּמִשְׁךְ תִּקּוּפָה אֲרוּכָה חָטְאוּ לַה'
אֱלֹהֵינוּ,⁹⁴ וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְקֹוֹק אֱלֹהֵינוּ וְאֲנַחְנוּ לֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ (יֵשׁ כֹּאן כְּפִילוֹת עַל
צִלַּע הַפְּסוּק הַקּוֹדֶמֶת כְּדֶרֶךְ שֶׁל נְבוֹאוֹת)⁹⁵:

⁹³ מצודות.
⁹⁴ מצודות.
⁹⁵ מצודות.

ירמיהו פרק ד

(א) **אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל** עִם יִשְׂרָאֵל! אִם תַּחֲזֹר בַּתְּשׁוּבָה וּתְתוּדָה (כפי הדברים שנאמרו בפרק הקודם),¹ **נָאִם יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה'**,² **אֵלֵי תָשׁוּב** אִזּוּ אֶתָּה תַּחֲזֹר אֵלַי (אל ה') לגמרי, ותהיה לי לעם סגולה כמו שהיה לפני שחטאת,³ **וְאִם תִּסְרֹךְ שְׁקוּצִיךָ מִפְּנֵי וְלֹא תִּנּוּד** וְאִם תִּסְרֹךְ אֶת הַעֲבֹדָה הַזֶּה מִירוּשָׁלַם – לֹא תִצְטָרֵךְ לְנוֹעַ, לֹא תִצָּא לְגֹלָה:⁴ (ב) **וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי יְקֹוֹךְ בְּאֵמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה** וְכַאֲשֶׁר אַתָּם תִּשְׁבַּעוּ בִּשְׁם ה' בַּשְּׁבוּעָה אִמֶּת, וְלֹא כִּמוֹ שֶׁנִּהְיִיתֶם עַד עַכְשָׁיו לְהִשְׁבַּע בִּשְׁם ה' לְשָׁקֶר (הַנְּבִיא חֹזֵר עַל הַמִּילָה אִמֶּת בְּמִילִים הַמְּקַבִּילוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁל נְבוֹאוֹת),⁵ **וְהִתְבָּרְכוּ בּוֹ גּוֹיִם** הָעַמִּים יִתְבָּרְכוּ עַל יְדֵי שֶׁהֵם יִדְמוּ אֶת עַצְמָם לְעַם יִשְׂרָאֵל. כַּאֲשֶׁר אָדָם יִרְצֶה לְבָרֵךְ אֶת בְּנוֹ, הוּא יֵאָחַל לוֹ לִהְיוֹת כִּמוֹ עַם יִשְׂרָאֵל,⁶ **וְבוֹ יִתְהַלָּלוּ** וְמִי שִׁישְׁבַח אֶת עַצְמוֹ, יַעֲשֶׂה זֹאת עַל יְדֵי שֶׁהוּא יִדְמֶה אֶת עַצְמוֹ לְעַם יִשְׂרָאֵל. כַּאֲשֶׁר אָדָם יִרְצֶה לְשַׁבַּח אֶת עַצְמוֹ, הוּא יֹאמֶר "אֲנִי כִּמוֹ עַם יִשְׂרָאֵל":⁷ (ג) **כִּי כֹה אָמַר יְקֹוֹךְ לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלַם** שֶׁהָיָה כֹּךְ אָמַר ה' לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה וּלְתוֹשְׁבֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם:⁸ **נִירוּ לָכֶם נִיר וְאֵל תִּזְרְעוּ אֶל קוֹצִים** כַּאֲשֶׁר אַתֶּם זֹרְעִים אֶת הַשְּׂדֵה שִׁלְכֶם, קוֹדֶם תַּעֲקְרוּ אֶת הַקּוֹצִים מִתּוֹךְ הַשּׁוֹרְשִׁים שֶׁלָּהֶם, וְרַק אַחֵר כֹּךְ תִּזְרְעוּ. אִם תִּזְרְעוּ אֶת הַשְּׂדֵה לְפָנֶיךָ שֶׁתַּעֲקְרוּ אֶת הַקּוֹצִים, הַזֵּרְעִים לֹא יִצְמְחוּ מִשּׁוּם שֶׁהַקּוֹצִים יִמְנְעוּ מֵהֶם מִלְּגַדּוֹל. כֹּךְ בְּעֵינֶיךָ הַחֲזָרָה בַּתְּשׁוּבָה: קוֹדֶם תַּעֲקְרוּ מִכֶּם אֶת הַעֲבֹדָה הַזֶּה, וְרַק אַחֵר מִכֶּן יִתְקַבְּלוּ הַתְּפִילוֹת שִׁלְכֶם:⁹ (ד) **הִמְלֹוּ לִיקְוֹקְעֵלֵיכֶם** לְהַסִּיר אֶת הָעֵרְלָה הָאוֹטְמַת אֶתְכֶם (כְּפִי שְׁמִיד יְבוֹאֵר),¹⁰ **וְהָסִירוּ עֵרְלוֹת לְבָבְכֶם** וּתְסִירוּ אֶת הָאֹטִימָה שֶׁעַל הַלֵּב שִׁלְכֶם, וְכֹךְ תּוֹכְלוּ לְהִתְבּוֹנֵן בְּדַרְכֵי ה' וּלְהִידְבֵּק בּוֹ,¹¹ **אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם** (תְּסִירוּ אֶת עֵרְלַת לְבָבְכֶם) תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה וּתּוֹשְׁבֵי הָעִיר

¹ **מצודות. מהר"י קרא:** אִם הִייתֶם חֹזְרִים בַּתְּשׁוּבָה לְפָנֶיךָ הַפּוֹרְעֵנוֹת, לֹא הִייתֶם צָרִיכִים לְגַלוֹת מִמֶּקוֹמְכֶם.

² **תרגום.**

³ **מצודות. רד"ק:** אִין הַכוּוֹנָה בַּתְּשׁוּבָה הַשְּׁנִי לְחֲזָרָה בַּתְּשׁוּבָה, אֲלֵא לִישִׁיבָה בְּנַחַת, וְהַנְּבִיא אֹמֵר לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם יִחְזְרוּ בַּתְּשׁוּבָה, הֵם לֹא יִגְלוּ.

⁴ **מצודות.**

⁵ **מצודות. רד"ק** בִּשְׁם אֲבִיו: יֵשׁ כָּאִן שְׁלֹשָׁה מִצְבִּים שֶׁל שְׁבוּעָה. א. בַּאֲמֶת – כַּאֲשֶׁר הַנִּשְׁבַּע יוֹדֵעַ שֶׁהוּא נִשְׁבַּע בַּאֲמֶת. ב. בְּמִשְׁפָּט – כִּשְׁהָאָדָם הַתְּחִיב שְׁבוּעָה עַל פִּי דִין. ג. בַּצְדָקָה – כַּאֲשֶׁר הָאָדָם רֹאֶה שֶׁהַמִּשְׁפָּט אֵינוֹ מִתְנַהֵל בַּצְדָקָה, אֵל לוֹ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ שְׁבוּעָה. בִּשְׁם הַתְּרִגוֹם כֶּתֶב שֶׁהַכוּוֹנָה הִיא שֶׁאִם אָדָם הִגִּיעַ לְמִצִּיאוֹת שֶׁהוּא צָרִיךְ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ שְׁבוּעָה – עָלָיו לְהִשְׁבַּע שְׁבוּעָה אִמֶּת. בְּסוֹף דְּבָרָיו כֶּתֶב שִׁייתֶם שֶׁהַפִּירוּשׁ הוּא כִּמוֹ פִּירוּשׁ הַפֶּסוּק בַּתּוֹרָה שֶׁרָאוּ לְהִשְׁבַּע בְּשֵׁם ה' מִשּׁוּם שֶׁהַדָּבָר מִגְדֵּל אֶת שְׁמוֹ, אֲךָ רַק לְאָדָם יֵרָא ה' רָאוּי לְהִשְׁבַּע בְּשֵׁם ה'.

⁶ **רש"י + מצודות. רד"ק** הוֹסִיף אֲפִשְׁרוֹת שִׁייתֶם לֹמֵר שְׁגִי הוּא כִּינוֹי לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהַכוּוֹנָה הִיא שֶׁאִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִתּוּדוּ, כָּל שָׂר הָעַמִּים יִתְבָּרְכוּ מִכֶּךָ. כְּמוֹכֵךְ כֶּתֶב "וְנִשְׁבַּעְתָּ" הוּא בְּלִשׁוֹן נֹכַח וְאֵילוֹ: "בּוֹ" אֵינוֹ בְּלִשׁוֹן נֹכַח – כִּי כֹךְ דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת.

⁷ **מצודות. רש"י:** הַכוּוֹנָה הִיא שֶׁהַגּוֹיִם יִגִּידוּ אֶת הַשְּׁבַח שִׁלְכֶם אוֹ שְׁמִי שִׁיֻּכַּל לְהִידְבֵּק בִּישְׂרָאֵל יִשְׁתַּבַּח בְּדָבָר. **תרגום + מצודות.**

⁸ **מצודות. רש"י:** תִּלְמְדוּ מֵאוֹתָם שְׁחוֹרְשִׁים בְּקִיץ וְעוֹקְרִים אֶת הַשּׁוֹרְשִׁים עַל מִנַּת שְׁבַחֲרוֹף לֹא יִצְמְחוּ לָהֶם קוֹצִים. כֹּךְ גַּם עָלֵיכֶם לְחֲזֹר בַּתְּשׁוּבָה כְּדֵי שֶׁהַתְּפִילָה שִׁלְכֶם לֹא תִהְיֶה מֵאוֹסָה בְּעֵינֵי ה'. **רד"ק:** הַכוּוֹנָה הִיא שְׁבִי יִשְׂרָאֵל יִחְזְרוּ בַּתְּשׁוּבָה אִמִּיתִית עַל יְדֵי עֲקִירַת הַשּׁוֹרְשִׁים, וְלֹא תְשׁוּבָה מְדוּמָה.

⁹ **מצודות. רש"י:** הַצִּיּוּי הוּא שְׁבִי יִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה זֹאת מִיד כְּדֵי שֶׁלֹּא תִצָּא הָאֵשׁ מִה' שֶׁתִּשְׂרֹף אֶת הַקּוֹצִים. **מצודות.**

ירושלים,¹² פֶּן תֵּצֵא כְּאֵשׁ חֲמָתִי וּבְעָרָה שְׁמָא, אִם לֹא תִסִּירוּ אֶת אוֹטֶם לִיבְכֶם, יֵצֵא הַכֶּעָס שְׁלִי (ה') הַדּוֹמָה לֹאשׁ שֶׁתִּבְעַר,¹³ וְאֵין מִכְכָּה מִפְּנֵי רֵעַ מֵעַלְלֵיכֶם וְלֹא יִהְיֶה מִי שְׁיוּכַל לִכְבוֹת אֶת הָאֵשׁ, לֹא יִהְיֶה מִי שְׁיוּכַל לְהַרְגִיעַ אֶת כְּעָסִי, בְּגִלּוֹל הַחֲטָאִים שִׁלְכֶם. הַחֲטָאִים שִׁלְכֶם יִמְנְעוּ אֶת הַרְגַּעַת כְּעָסִי, וּמִשּׁוֹם כֹּךְ תִּבּוֹא עֲלֵיכֶם פּוֹרְעָנוֹת¹⁴: (ה) הַנְּבִיא פּוֹנֶה אֶל שְׂרֵי הָעָם וְאוֹמֵר לָהֶם:¹⁵ הִגִּידוּ בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם תִּכְרִיזוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעִיר יְרוּשָׁלַם שֶׁמֶלֶךְ בָּבֶל עֵתִיד לַעֲלוֹת עֲלֵיכֶם לְמַלְחָמָה,¹⁶ הִשְׁמִיעוּ וְאָמְרוּ תִשְׁמִיעוּ וְתֹאמְרוּ אֶת הַדְּבָרִים (שֶׁ)מֶלֶךְ בָּבֶל עֵתִיד לַעֲלוֹת עֲלֵיכֶם לְמַלְחָמָה), תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּאֶרֶץ תִּעֲבְרוּ בְּאֶרֶץ וְתִתְקַעוּ בְּשׁוֹפָר, וְעַל יָדַי כֹּךְ תִּזְרְזוּ אֶת הָעָם,¹⁷ קִרְאוּ מִלְּאוֹ תִקְרְאוּ לָעָם וְתֹאסְפוּ אוֹתוֹ (כְּדִי לְהוֹדִיעַ לוֹ אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה),¹⁸ וְאָמְרוּ הִיאֲסִפּוּ וְנִבְּוָאָה אֶל עַרְי הַמִּבְצָר וְתֹאמְרוּ לָעָם לְהִתְאַסֵּף וּלְהִיכַנֵּס לְעָרִים הַמְּבוצָרוֹת כְּדִי שֶׁהָאוֹיֵב לֹא יוּכַל לְתַקּוֹף אוֹתוֹ שֶׁם.¹⁹ אִמְנֵם מִמַּמְלַכַת בָּבֶל תִּשְׁמִיד גַּם אֶת הָעָרִים הַמְּבוצָרוֹת, אֵךְ הַנְּבִיא קִרָּא לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל לְהִיכַנֵּס אֲלֵיהֶן כְּדִי שֶׁהֵם יִהְיוּ מוֹגָנִים יוֹתֵר, עַד שֶׁהַבְּלִיִּים יִכְבְּשׁוּ גַם אֶת הָעָרִים הַמְּבוצָרוֹת²⁰: (ו) שְׂאוּ נֶס תִּרְמִימוּ מוֹט גְּבוּהָ שֶׁבְּרָאשׁוֹ מְחוֹבֶרֶת חֲתִיכַת בַּד. עַל יָדַי הִרְמַת הַמוֹט, הִיָּה נְהוּג לֹאסוֹף אֶת כּוֹלֵם לְמִקּוֹם אֶחָד,²¹ צִיּוֹנָה תֹאסְפוּ אֶת כּוֹלֵם לְצִיּוֹן, תֹאמְרוּ לְכוֹלֵם שִׁיבְרָחוּ לְצִיּוֹן, מִשּׁוֹם שֶׁהִיָּה שֶׁם מִגְדַל גְּבוּהָ שֶׁהִיָּה יָכוֹל לְהִגֵּן עַל הָאֲנָשִׁים שֶׁנִּכְנְסוּ לְתוֹכָהּ,²² הָעִיזוּ אֶל תַּעֲמָדוֹ תִתְכַּנְּסוּ וְאֵל תַּעֲמָדוֹ בְּמִקּוֹם,²³ כִּי רָעָה אֲנֹכִי מִבִּיא מִצִּיּוֹן (תֹאסְפוּ אֶת כּוֹלֵם לְצִיּוֹן) שֶׁהִרִי אֲנִי (ה') מִבִּיא עֲלֵיכֶם פּוֹרְעָנוֹת מִהַצִּפּוֹן, עֵתִידָה לָבֹא עֲלֵיכֶם פּוֹרְעָנוֹת מִבְּבֶל שֶׁנִּמְצְאָתָ צְפוֹנִית לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,²⁴ וְשֹׁבֵר גְּדוֹלָה וְהַפּוֹרְעָנוֹת הַזֹּאת תִּהְיֶה לָכֶם לְשֹׁבֵר גְּדוֹלָה, הַפּוֹרְעָנוֹת הַזֹּאת תִּגְרוֹם לָכֶם לְצַעַר גְּדוֹלָה²⁵: (ז) עֲלֶה אֲרִיָּה מִסִּבְּכוֹ הָאֲרִיָּה עֲלֶה מִמִּקּוֹם מוֹשְׁבוֹ שֶׁנִּמְצָא בֵּין סִבְכֵי הָעֲצִים. הַכוֹוֶנָה לְנִבְכּוֹדִנְצָר מֶלֶךְ בָּבֶל שֶׁעֲלָה מִמִּקּוֹם מוֹשְׁבוֹ בְּבָבֶל, וְכִבֵּשׁ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת לֹלָא שֶׁהִיָּה מִי שֶׁהִיָּה יָכוֹל לְעַצּוֹר אוֹתוֹ. הַנְּבִיא מְדַמֶּה אֶת נִבְכּוֹדִנְצָר לְאֲרִיָּה מִשּׁוֹם שֶׁהוּא מֶלֶךְ עַל כָּל הָעַמִּים כְּמוֹ שֶׁהָאֲרִיָּה מוֹלֵךְ עַל כָּל הַחַיּוֹת,²⁶ וּמִשְׁחִית גּוֹיִם נִסֵּעַ יֵצֵא מִמִּקְוֹ וּמִי שֶׁהִשְׁחִית עַמִּים רַבִּים יֵצֵא מִמִּקְוֹ וְנִסֵּעַ מִשָּׁם. גַּם כֹּאן הַכוֹוֶנָה

¹² מצודות.¹³ מצודות.¹⁴ מצודות.¹⁵ מצודות. מהר"י קרא: הפניה היא אל הנביאים האחרים.¹⁶ רד"ק.¹⁷ מצודות. רש"י: תזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופרות ויברחו.¹⁸ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה היא שיקראו בפה מלא.¹⁹ מצודות.²⁰ רד"ק.²¹ מצודות.²² רד"ק.²³ מצודות.²⁴ מצודות.²⁵ מצודות.²⁶ רד"ק.

לנבוכדנצר, והכפילות כאן היא כדרכן של הנבואות,²⁷ **לְשׁוֹם אֶרֶץ לְשִׁמָּה** (נבוכדנצר יצא ממקומו) כדי להחריב את כל ארצך, להחריב את ארץ ישראל,²⁸ **עָרֶיךָ תִּצְיָנָה מֵאֵין יוֹשֵׁב** הערים שלך תהיינה שוממות משום שאף אחד לא יישב בהן. נבוכדנצר יחריב את כל הערים עד שלא יהיה מי שיישב בהם!²⁹ **(ח) עַל זֹאת** על ששמעתם את נבואות הפורענות האלו,³⁰ **חָגְרוּ שָׁקִים סָפְדוּ וְהִלְלִילוּ** (על ששמעתם את נבואות הפורענות האלו) ראוי שתחגרו שקים, תספידו ותיללו מרוב צער,³¹ **כִּי לֹא שָׁב חֲרוֹן אַף יִקְוֶה מִמֶּנּוּ** שהרי כעסו של ה' לא חזר מבני ישראל, ה' לא הפסיק לכעוס על בני ישראל (ולכן ראוי להצטער)³²: **(ט) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם שֶׁתְּבֹא הַפּוֹרְעָנוֹת, נָאִם יִקְוֶה כֹּךְ אִמֵּר ה'**³³ **יֵאבֹד לֵב הַמֶּלֶךְ וְלֵב הַשָּׂרִים** לב המלך והשרים יאבד, המלך והשרים יפחדו מאוד.³⁴ **הַכּוֹוֹנָה לַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ,**³⁵ **וְנִשְׁמָו הַכֹּהֲנִים יִתְמָהוּ,** הם לא ידעו מה לעשות כשתבוא הפורענות,³⁶ **וְהַנְּבִיאִים יִתְמָהוּ** ונביאי השקר גם יתמהו – גם הם לא יידעו מה לעשות!³⁷ **(י) וְאָמַר** (לאחר ששמעתי את דברי ה') אני (ירמיהו) אמרתי לה',³⁸ **אֲהָהּ** מילת קריאה כמו "אויי",³⁹ **אֲדַנִּי יִקְוֶה** (אמרתי) ה' אלוקים! **אֲכֵן הָיָה הַשָּׂא הַשָּׂאָה לָעַם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַם** אתה (ה') פיתית את תושבי ממלכת יהודה ואת תושבי העיר ירושלים,⁴⁰ **לֵאמֹר** כך אמרת בשעת שפיתית את תושבי יהודה וירושלים:⁴¹ **שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם** (פיתית את תושבי יהודה וירושלים ואמרת להם) יהיה לכם שלום, לא תבוא עליכם פורענות,⁴² **וְנִגְעָה חֶרֶב עַד הַנֶּפֶשׁ** ועכשיו החרב כבר גמעט הגיעה עד הנפש של תושבי ממלכת יהודה, הפורענות קרובה אליהם. ירמיהו אמר לה' שתושבי ממלכת יהודה לא חזרו בתשובה בגלל שנביאי השקר אמרו שלא תבוא עליהם הפורענות, ועל ידי

²⁷ **מצודות.**

²⁸ **מצודות.**

²⁹ **מצודות. רד"ק** בשם אביו: הכוונה היא שאותן ערים יעלו עשבים (תיצנה מלשון ניצנים), משום שהערים תהיינה חרות עד שיעלו בהן עשבים.

³⁰ **מצודות.**

³¹ **מצודות.**

³² **תרגום + מצודות. רש"י:** בפסוק זה מדובר על יאשיהו ולא על עם ישראל וה' אמר שלמרות שיאשיהו חזר בתשובה, עתידה לבא עליו פורענות משום שה' עדיין לא חזר בו מכעסו על חטאי מנשה.

³³ **תרגום.**

³⁴ **מצודות.**

³⁵ **רד"ק. רש"י** ממשיך בפירושו שמדובר על יאשיהו.

³⁶ **מצודות. רד"ק:** לכהני הבמות לא תהיה תעסוקה משום שהעבודה שלהם תתבטל. **רש"י:** לפי שיטתו שמדובר על יאשיהו, התימהון יהיה על הסיבה לביאת הפורענות, שהרי יאשיהו חזר בתשובה, והם לא יידעו שהיו שלא חזרו בתשובה ושהם חקקו צורת עבודה זרה על פתח ביתם וכאשר שליחיו של יאשיהו היו מגיעים לבדוק האם יש בבית עבודה זרה, הדלת הייתה נפתחת והעבודה זרה הייתה נחצית באופן שלא היו ניתן לראות אותה.

³⁷ **תרגום.**

³⁸ **מצודות.**

³⁹ **מצודות. תרגום** כתב שצ"ע זו משמעותה שהנביא מבקש מה' שיקבל את תפילתו.

⁴⁰ **מצודות. רד"ק:** הוסיף פירוש נוסף שהכוונה היא שה' פיתה את נביאי השקר לומר את נבואתם כדי שכולם יכירו את מעשיהם. בשם **התרגום** כתב שהכוונה היא שנביאי השקר הטעו את תושבי ירושלים. בשם **רס"ג** כתב שהכוונה היא שה' יגלה את נביאי השקר שמפתים את בני ישראל וכך הם יפסיקו להתנבא.

⁴¹ **עפ"י הגר"א** בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

⁴² **מצודות.**

שה' לא מנע מנביאי השקר את אמירת נבואתם, הדבר נחשב כאילו שה' הוא זה שפיתה את בני ישראל שלא לחזור בתשובה⁴³: **(יא) בָּעֵת הַהִיא** כאשר תבוא הפורענות, **יֹאמֶר לָעַם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַם** (כאשר תבוא הפורענות) ייאמר לתושבי ממלכת יהודה ולתובי ירושלים, **רוּחַ צַח שְׂפִיִים בַּמִּדְבָּר** תבוא רוח כמו הרוח שעוברת במקומות הגבוהים או במדברות. כאשר הרוח עוברת במקומות גבוהים או במדבר, אין מה שמונע ממנה מלהמשיך בדרכה. אולם, כאשר הרוח עוברת דרך מקומות מיושבים, הבתים מונעים ממנה מלהמשיך בדרכה. הנביא אומר שהפורענות שתבוא על ממלכת יהודה תהיה דומה לרוח שעוברת במקומות שאין מה שימנע ממנה מלעבור שם, **דֶּרֶךְ בַּת עֲמִי הָרוּחַ תַּעֲבֹר דֶּרֶךְ כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל**, במטרה להגלות את תושבי ממלכת יהודה, **לֹא לְזֵרוֹת הָרוּחַ** לא תבוא כדי להוציא את המוץ מהתבן (דרכם היה להפריד את הפסולת שנקראת "מוץ" מהתבן, על ידי זריקת התבן ברוח), **לֹא לְהִבָּר** והרוח לא תבוא כדי לנקות את התבואה מהעפר. הנביא אומר שהרוח לא תבוא למטרות טובות, אלא כדי להעניש את תושבי ממלכת יהודה⁴⁹: **(יב) רוּחַ מָלֵא מֵאֵלָה יָבֹוא לִי רוּחַ שְׁלֵמָה וְחִזְקָה מֵהָרוּחוֹת שְׁמִנְשֹׁבוֹת בְּהָרִים** תבוא כדי לקיים את הפורענות שאני עתיד להביא על תושבי ממלכת יהודה, **עֲתָה גַם אֲנִי אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם** ובקרב גם אני (ה') אתווכח עם תושבי ממלכת יהודה על החטאים שלהם. עד עתה היה רק הנביא מוכיח את תושבי ממלכת יהודה על חטאיהם, ועל ידי הבאת הפורענות, גם ה' יוכיח אותם על חטאיהם⁵¹: **(יג) הִנֵּה בָּעֲנָנִים יַעֲלֶה הָאוֹיֵב שִׁיעֲלָה לְהִילָחֵם וְלַהֲגִלוֹת אֶת תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַּת יְהוּדָה**, יעלה במהירות כמו המהירות שבה עולים העננים, **וְכִסְפוּפָה מִרְכָּבוֹתָיו** והמרכבות של האויב יעלו עליכם במהירות כמו שרורות הסופה משנשבות במהירות, **קָלוּ מִנְּשָׂרִים סוּסֵי הַסּוּסִים** של האויב ידהרו ויבואו במהירות. הנביא מדמה את המהירות של סוסי האויב לנשרים קלים כדי לומר שכמו שהנשרים עפים מהר משום שהם קלים, כך הסוסים של

לגלות את האויב שבתורה

⁴³ **מצודות. רד"ק:** הפורענות היא מוות בחרב ולא הליכה בשבי.

⁴⁴ **מצודות.**

⁴⁵ **מצודות.**

⁴⁶ **מצודות. רש"י:** כתב שתי אפשרויות לפרש צלע זו של הפסוק. או ש"צח" משמעותו מלשון לטאטא או

משמעותו מלשון צח"ח – יבש. **רד"ק:** כתב שיש אפשרות נוספת לפרש את המילה "צח" והוא מלשון מזוקק, שהאויב יוכל לעשות לתושבי ממלכת יהודה כל מה שהוא רוצה.

⁴⁷ **תרגום + רש"י.**

⁴⁸ **מצודות.**

⁴⁹ **מצודות.**

⁵⁰ **רד"ק + מצודות. רד"ק** פירש שפירוש "יבא לי" היינו שהנביא אומר את הדברים במקום בני ישראל, והכוונה היא שהרוח תבוא על בני ישראל. לפי פירושו הכוונה היא שהנביא יוסיף דברי תוכחה מעצמו ולא רק את דברי התוכחה שה' אמר לו לומר. **רש"י:** הכוונה ברוח שלם איננה לחזק של הרוח אלא לכך שה' לא יחזור בו מהבאת הפורענות. **מהר"י קרא:** הסתפק אם הכוונה היא שהרוח היא על עם ישראל או על הגוי שיבוא להגלות אותם.

⁵¹ **מצודות.**

⁵² **מצודות. רד"ק:** הכוונה היא שכמו שהעננים עולים על הארץ, כך האויב יעלה על ארץ ישראל משום שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות.

⁵³ **מצודות.** לפי דבריו, הנביא חזר כאן בכמה אופנים על הנושא של מהירותו של האויב, והחזרות הם כדרך של נבואות. **רד"ק:** הכוונה היא שהאויב יבוא בחזק כמו שהרוח מנשבת בחזקה.

האויב ידהרו במהירות, ⁵⁴ **אוי לְנוּ כִּי שֶׁדָּדְנוּ** אוי לנו שהפורענות תבוא עלינו בקרוב ⁵⁵: **(יד) כְּבָסִי מִרְעָה לְבָבִי יְרוּשָׁלַם** העיר ירושלים! תכבסי מליבך את הרעות, תחזרי בתשובה, ⁵⁶ **לְמַעַן תִּשְׁשִׁי** (תחזרי בתשובה) כדי שתבוא לך הישועה במקום הפורענות, ⁵⁷ **עַד מָתִי תֵּלִין בְּקִרְבִּי מַחֲשָׁבוֹת אוֹנֶה** עד מתי את תשהי את מחשבות האון, עד מתי תמשיכי לחשוב מחשבות של חטא ⁵⁸: **(טו) כִּי קוֹל מְגִיד מִדֶּן** שהרי מנחלתו של שבט דן שנמצאת בגבול הצפוני של ארץ ישראל, ייצא הקול שיכריז שהאויב עלה לתקוף את תושבי ירושלים, ⁵⁹ **וּמִשְׁמִיעַ אוֹן מֵהָר אֶפְרַיִם** ומהר אפרים ייצא הקול שהפורענות תתחיל ⁶⁰: **(טז) הִזְכִּירוּ לְגוֹיִם** תזכירו זה לזה שהגוים באים לעלות על ירושלים, תזכירו זה לזה שהאויב עתיד לתקוף את בני ישראל, ⁶¹ **הִנֵּה הִשְׁמִיעוּ עַל יְרוּשָׁלַם נְצִירִים בָּאִים מֵאֶרֶץ הַמִּדְבָּר** תכריזו בירושלים שחיילים עתידים לבא מארץ רחוקה כדי להטיל מצור על ירושלים, ⁶² **וַיִּהְיוּ עַל עֲרֵי יְהוּדָה קוֹלָם** ועל הערים שבממלכת יהודה הם עתידים לתת את קולם. דרכם של החיילים התוקפים היה להשמיע קולות רבים על מנת להפחיד את העם המותקף. הנביא אומר שחיילי האויב עתידים להשמיע קולות רבים על ערי יהודה במטרה להפחיד את תושבי ממלכת יהודה ⁶³: **(יז) בְּשִׁמְרֵי שְׂדֵי הָיוּ עֲלֵיהָ מְסָבִים** כשם שהשומרים על השדות עומדים מסביב לשדה כדי לשמור עליהן, כך חיילי האויב יקיפו את העיר ירושלים כדי להטיל עליה מצור, ⁶⁴ **כִּי אֲנִי מִרְתָּה (האויב יטיל מצור על ירושלים) כִּיוֹן שֶׁהֵעִיר מִרְדָּה בִּי (ה'),** ⁶⁵ **נָאִם יִקְוֶה כֹךְ אִמֵּר ה'** ⁶⁶: **(יח) דֶּרֶכְךָ וּמַעַלְלֶיךָ עָשׂוּ אֱלֹהִים לְךָ הַדְרָכִים שֶׁבָּהֶן הִלַּכְתָּ (ירושלים) וְהַמַּעֲשִׂים שֶׁלָּךְ גִּרְמוּ לִבִּיאֵת הַפּוֹרְעָנוֹת, הַפּוֹרְעָנוֹת בָּאָה כְּעוֹנֵשׁ עַל הַחַטָּאִים שֶׁבָּהֶם חָטָאת,** ⁶⁷ **זֹאת רָעִיתְךָ כִּי מֶר הַפּוֹרְעָנוֹת תִּבּוֹא עֲלֶיךָ כִּי שִׁיחֶיהָ לָךְ רַע וּמֶר,** ⁶⁸ **כִּי נִגַּע עַד לְבָבִי (הַפּוֹרְעָנוֹת תִּבּוֹא עֲלֶיךָ) וְהִיא**

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ **מצודות. רד"ק:** הכוונה היא שהחזרה בתשובה לא תהיה רק על החטאים הגלויים, אלא שתושבי ירושלים יחזרו בתשובה גם על הדברים שבסתר. לגבי השימוש בלשון "תלין" שהוא בלשון זכר, למרות שהדיבור הוא לירושלים שהוא בלשון נקבה, משום שכאשר הנביא מדבר עם כנסת ישראל או עם תושבי ירושלים, הוא מדבר פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה.

⁵⁷ מצודות.

⁵⁸ **מצודות. תרגום:** עד מתי יהיו בך חטאי האונס.

⁵⁹ **מצודות. מהר"י קרא:** תהיה נבואה שאומרת שהגלות תהיה בגלל העגלים שבדן.

⁶⁰ מצודות.

⁶¹ מצודות.

⁶² **מצודות. תרגום:** פירש שנוצרים הוא מלשון בוצרים, כלומר: חיילי האויב יהרגו בתושבי ירושלים כמו

שבוצרים את הענבים. **רד"ק:** הנוצרים הם חיילי נבוכדנצר ונקראו על שמו.

⁶³ **מצודות. רד"ק:** הכוונה לקולות אזהרה מפני האויב, שתושבי ירושלים כדי להכריז שהאויב כבר הגיע לערי ממלכת יהודה.

⁶⁴ **מצודות. מהר"י קרא:** הכוונה לשומרי העיר שרואים אותם מרחוק, כך יראו תושבי ירושלים את האויב מרחוק.

⁶⁵ **מצודות. רד"ק:** הסתפק אם לפרש שהכוונה היא שבני ישראל מרדו בדברי הנביאים או שהם מרדו בה' עצמו.

⁶⁶ **תרגום.**

⁶⁷ **מצודות.**

⁶⁸ **מצודות.**

קרובה מאוד עד שהיא תגיע ללבך, הפורענות קרובה לבוא עלייך⁶⁹: (יט) **מַעֲי מַעֲי אֲחִילָהּ** הכאב שיש לי במעיים בגלל המחשבה על הפורענות הקרובה לבוא, גורמת לי להתחלחל (הכפל במילת "מע" היא כדרך המקוננים),⁷⁰ **קִירוֹת לְבִי הִמָּה הַקִּירוֹת** של הלב שלי, המקומות הסמוכים ללב שלי, משמיעים קולות של המיה מרובפ חד על הפורענות שתבוא,⁷¹ **לִי לְבִי לֹא אֲחֲרִישׁ** אינני יכול להשתיק את הלב שלי מקולות ההמיה,⁷² **כִּי קוֹל שׁוֹפֵר שָׁמַעַתְּ נַפְשִׁי** (לא אוכל להשתיק את ליבי) משום ששמעתי בנבואה שעתיד להישמע קול שופר,⁷³ **תְּרוּעַת מַלְחָמָה** קול השופר שעתיד להישמע הוא קול תרועת מלחמה. הנביא אומר שהוא מלא בפחד ויראה משום שהוא שמע בנבואה שעתידה להיות מלחמה שבה האויב עתידל הריע בשופר⁷⁴: (כ) **שָׁבֵר עַל שָׁבֵר נִקְרָא** עתידה לבוא פורענות נוספת על הפורענויות שכבר התרחשו. בהתחלה כבר הייתה פורענות אחת שבה גלו עשרת השבטים, ועתידה לבוא פורענות נוספת שבה יגלו תושבי ממלכת יהודה,⁷⁵ **כִּי שִׁדְדָה כָּל הָאָרֶץ** שהרי בעבר כבר נעשקה כל הארץ, עשרת השבטים כבר גלו,⁷⁶ **פָּתָאם שִׁדְדוּ אֶהְלִי** ועכשיו, בפתאומיות, ייעשקו האוהלים שלי (של ה'). הכונה לחורבן בית המקדש,⁷⁷ **רָגַע יְדִיעָתִי** וברגע אחד נעשקו היריעות שלי. גם כאן הכוונה לבית המקדש, ויש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת כדרך של נבואות⁷⁸: (כא) **עַד מָתִי אֶרְאֶה נֶס** עד מתי אראה בנבואה את המוט שבראשו מחובר חתיכת הבד. הכוונה למוט שהיו מניפים בשעת המלחמה, והנביא שואל עד מתי תושבי ירושלים לא יחזרו בתשובה, שהרי אם הם יחזרו בתשובה, המוט לא יונף והאויב לא יתקוף,⁷⁹ **אֲשַׁמְעָה קוֹל שׁוֹפֵר** עד מתי אשמע בנבואה את קול השופר של האויב⁸⁰: (כב) **כִּי אֲוִיל עַמִּי** הפורענות תבוא משום שהעם שלי (תשובי ממלכת יהודה) הינו עם טיפש,⁸¹ **אֹתִי לֹא יָדְעוּ** העם שלי אינו מכיר אותי (את ה'),⁸² **בָּנִים סִכְלִים הִמָּה** העם שלי הם בנים טיפשים, **וְלֹא נְבוֹנִים הִמָּה** העם שלי אינם בנים נבונים (משום שהם אינם מכירים את ה'). יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת

לגלות את האוצר שבתורה

⁶⁹ **מצודות. תרגום:** הכוונה היא שהפורענות תשבור את רוע לבבך. **רד"ק:** הפורענות תהיה כל כך קשה עד שהיא תגיע לליבך.

⁷⁰ **מצודות.**

⁷¹ **מצודות.**

⁷² **מצודות.**

⁷³ **מצודות. רד"ק:** הנביא אמר שהוא שמע את קול הפורענות בנפשו ולא באזנו משום שהפורענות עדיין לא קרתה הוא לא שמע את הפורענות מבחינה פיזית, אלא שמועת הנפש – על ידי נבואה.

⁷⁴ **מצודות.**

⁷⁵ **מצודות.**

⁷⁶ **מצודות.**

⁷⁷ **מצודות. רד"ק:** הכוונה לבתים ולאוהלים החשובים.

⁷⁸ **מצודות.**

⁷⁹ **מצודות. רד"ק:** השאלה של הנביא מופנית אל ה', והוא שואל עד מתי הוא יצטרך לראות את בני ישראל נלחמים. הנביא מבקש מה' שיפסיק את כעסו על בני ישראל.

⁸⁰ **מצודות.**

⁸¹ **מצודות.**

⁸² **מצודות.**

כדרך של נבואות,⁸³ **חֲכָמִים הָמָּה לְהָרַע** בני ישראל הם חכמים כדי לחטו ולעשות מעשים רעים,⁸⁴ **וְלֹהִיטִיב לֹא יָדְעוּ** בני ישראל אינם יודעים להשתמש בחכמה על מנת לעשות מעשים טובים⁸⁵: **(כג) רְאִיתִי אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תָהוּ וְבָהוּ** אני (ירמיהו) ראיתי בנבואה שהארץ תהיה שוממה וריקה משום שתושבי ממלכת יהודה עתידים לגלות ממנה,⁸⁶ **וְאֵל הַשָּׁמַיִם וְאִין אוֹרָם** והאור שהיה בשמים נעלם, השמים נהיו חשוכים בגלל הפורענות שעתידיה לבוא על ירושלים⁸⁷: **(כד) רְאִיתִי הָהָרִים וְהִנֵּה רֵעָשִׁים** אני (ירמיהו) ראיתי את ההרים שזזו וגרמו להשמעת רעשים,⁸⁸ **וְכָל הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקְלוּ** וכל הגבעות נחרבו. הנביא מדמה את הפורענות שעתידיה לבוא על ירושלים שבה עתידים למות האנשים החשובים והגיבורים שבה להחרבת ההרים⁸⁹: **(כה) רְאִיתִי וְהִנֵּה אִין הָאָדָם** אני (ירמיהו) ראיתי את העיר ירושלים, ולא היה בה אדם אחד משום שכולם גלו,⁹⁰ **וְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם נָדְדוּ** וכל עופות השמים נדדו מירושלים (משום שהעיר נחרבה)⁹¹: **(כו) רְאִיתִי וְהִנֵּה הַכְּרָמִל הַמְדַבֵּר** אני (ירמיהו) ראיתי שהכרמל, מקום שבו היו שדות וכרמים, הפך למדבר משום שהארץ נחרבה,⁹² **וְכָל עֲרֵיו נִתְּצוּ** וכל הערים של הכרמל נשברו ונהרסו,⁹³ **מִפְּנֵי יָקוֹץ** (ערי הכרמל לא נשברו במקרה) אלא בגלל ה' (כפי שיבואר מיד בעז"ה),⁹⁴ **מִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ** (ערי הכרמל נשברו) משום כעסו של ה'⁹⁵: **(כז) כִּי כֹה אָמַר יְקֹזֵק שֶׁהָרִי כֹךְ** אמר ה': **שְׁמָמָה תִּהְיֶה כָּל הָאָרֶץ** כל הארץ תהיה שממה,⁹⁶ **וְכָלָה לֹא אַעֲשֶׂה** אך אני (ה') לא אשמיד לגמרי את כל יושבי הארץ, אלא אפזר אותם בגלות⁹⁷: **(כח) עַל זֹאת תֵּאָבֵל הָאָרֶץ** הארץ תיחרב בגלל הדברים הדבר הבא (שיפורט בהמשך),⁹⁸ **וְקִדְרוּ הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל** והשמים שלמעלה ייחפכו להיות חשוכים,⁹⁹ **עַל כֵּי דִבַּרְתִּי זִמְתִּי** (הארץ תיחרב והשמים ייחפכו לחשוכים) משום שאני (ה') חשבתי ואמרתי שאביא

לגלות את האויצר שבתורה

⁸³ מצודות.

⁸⁴ מצודות.

⁸⁵ מצודות.

⁸⁶ מצודות.

⁸⁷ מצודות.

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ מצודות. רש"י: ההרים נעקרו ממקומם. רד"ק בשם אביו: הכוונה היא שההרים נהיו קלים כך שהיה ניתן להזיזם ממקומם והדבר גרם לרעשים שונים.

⁹⁰ מצודות.

⁹¹ מצודות.

⁹² מצודות.

⁹³ מצודות.

⁹⁴ מצודות.

⁹⁵ מצודות.

⁹⁶ תרגום.

⁹⁷ מצודות + מהר"י קרא.

⁹⁸ מצודות.

⁹⁹ מצודות.

את הפורענות, ¹⁰⁰ וְלֹא נִחַמְתִּי וְאֲנִי (ה') לֹא חֲזַרְתִּי בִּי (מִהֲבֹאֵת הַפּוֹרְעָנוֹת), ¹⁰¹ וְלֹא אָשׁוּב מִמֶּנָּה וְאֲנִי לֹא אֲחֻזֵּר בִּי (מִהֲבֹאֵת הַפּוֹרְעָנוֹת). יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת כדרכן של הנבואות: ¹⁰² (כט) מִקּוֹל פֶּרֶשׁ וְרִמָּה קָשֶׁת בִּרְחַת כָּל הָעִיר כָּל תּוֹשְׁבֵי הָעָרִים שֶׁבַּמַּמְלַכַת יְהוּדָה יִבְרָחוּ מִהַקּוֹלוֹת שֶׁל חֵיילֵי הָאוֹיֵב הָרוֹכְבִּים עַל הַסּוּסִים וְהַיּוֹרִים בַּקִּשּׁוֹת, ¹⁰³ בָּאוּ בָּעֵבִים חֵיילֵי הָאוֹיֵב יָעִלוּ לְהִסְתַּתֵּר בִּיעֲרוֹת הָעֵבִים, ¹⁰⁴ וּבְכַפִּים עָלוּ חֵיילֵי הָאוֹיֵב גַּם יָעִלוּ עַל הַסְּלָעִים עַל מִנֵּת לְהִסְתַּתֵּר בָּהֶם, ¹⁰⁵ כָּל הָעִיר עֲזוּבָה כָּל תּוֹשְׁבֵי הָעִיר יַעֲזוּבוּ אֶת הָעִיר, ¹⁰⁶ וְאֵין יוֹשֵׁב בָּהֶן אִישׁ בְּכָל הָעָרִים שֶׁבַּמַּמְלַכַת יְהוּדָה – לֹא יִהְיֶה אָדָם אֶחָד שִׁיֵּשֵׁב בָּהֶן ¹⁰⁷: (ל) וְאֵת שְׂדוֹד מֶה תַּעֲשִׂי מַמְלַכַת יְהוּדָה שְׁעִתִּידָה לְהִיט עֲשׂוּקָה עַל יְדֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם – מֶה אֶת עֲתִידָה לַעֲשׂוֹת? הִרִי אֶת לֹא תוֹכֵלִי לְהִנָּצֵל מִהַפּוֹרְעָנוֹת! ¹⁰⁸ אֲפִילוֹ אִם תִּנָּסִי לְהִתְיַפּוֹת עַל יְדֵי שְׁלֹשֶׁת הַפְּעוּלוֹת הַבָּאוֹת: (1) בִּי תִלְבָּשִׁי שְׁנֵי תִלְבָּשִׁי בַּגְּדִים אֲדוּמִים, ¹⁰⁹ (2) בִּי תַעֲדִי עֲדֵי זֶהָב תִּשְׁמִי עֲלֶיךָ קִישׁוֹתֵי הַבַּיִת, ¹¹⁰ (3) בִּי תִקְרָעִי בְּפוֹךְ עֵינֶיךָ תִּמְיֵד תִּצְבְּעִי בְּפוֹךְ אֶת עֵינֶיךָ, ¹¹¹ לְשׂוֹא תִתִּיפִי אֶת תִּנָּסִי לְהִתְיַפּוֹת לֹלָא סִיבָה, לֹא תוֹכֵלִי לְהִנָּצֵל עַל יְדֵי שְׁתֵּי תִיפִי, ¹¹² מֵאֲסוֹ בֶּךְ עֲגָבִים הַנוֹאֲפִים מֵאֲסוֹ בֶּךְ וְאִינִם מִשְׁנִים אֶת דַּעְתָּם לְאַחַר שֶׁאֵת מִתִּיפָה, ¹¹³ נִפְשֶׁךָ יִבְקֶשׁוּ וְהַנוֹאֲפִים יִבְקֶשׁוּ לְהִרְוֹג אוֹתְךָ (גַּם אִם תִּתִּיפִי). הַנְּבִיא אוֹמֵר שֶׁתּוֹשְׁבֵי מַלְכַת יְהוּדָה נִיָּסוּ לִמְנוֹעַ אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת עַל יְדֵי שֶׁהֵם הִתְחַנְּפוּ לְאוֹיֵב (כְּמוֹ שֶׁאִשָּׁה מִקִּשּׁוֹת אֶת עֲצָמָה כְּדִי לִמְצוֹא חֵן בְּעֵינֵי הַנוֹאֲפִים), אֲךָ חֲנוּפָה זֹאת לֹא תִמְנַע אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת וְלֹא תִשְׁכַּנֶּע אֶת הָאוֹיֵב שֶׁלֹּא לְהַחֲרִיב אֶת עָרֵי הַמַּמְלָכָה ¹¹⁴: (לֹא) בִּי קוֹל בְּחֹלָה שְׁמַעְתִּי שֶׁהִרִי אֲנִי (יִרְמְיָה) שִׁמְעֵתִי קוֹלוֹת הַדּוּמִים לְקוֹלוֹת שִׁמְשָׁמִיעִים אֲנָשִׁים חוֹלִים, ¹¹⁵ צָרָה בְּמִבְכִּירָה הִצַּעַקָה שִׁשְׁמַעְתִּי בַּעַת הַצָּרָה דּוּמָה לַצַּעֲקָתָהּ שֶׁל אִשָּׁה הַעוֹמֶדֶת לְלֶדֶת אֶת בְּנָה הָרָאשׁוֹן (שֶׁזֶּה הִלִּידָה שֶׁבְּדֶרֶךְ כָּלֵל הִכִּי כּוֹאֲבֶת לְאִשָּׁה) הַצּוֹעֶקֶת צַעֲקוֹת חֲזָקוֹת, ¹¹⁶ קוֹל בֵּית צִיּוֹן הַקּוֹל הוּא קוֹלָהּ שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל

לגלות את האוצר שבתורה

¹⁰⁰ מצודות.

¹⁰¹ מצודות.

¹⁰² מצודות. רש"י: אני לא אחזור חשבו עליכם מחשבות טובות.

¹⁰³ רד"ק.

¹⁰⁴ מצודות. רד"ק פירש באופן נוסף שהכוונה היא למקומות הגבוהים כמו העננים.

¹⁰⁵ מצודות.

¹⁰⁶ מצודות.

¹⁰⁷ רד"ק.

¹⁰⁸ רד"ק.

¹⁰⁹ מצודות. רד"ק הוסיף פירוש שהכוונה היא שהנביא מוכיח את בני ישראל על שהם לא חזרו בתשובה לפני

ה' על ידי לבשית שקים.

¹¹⁰ מצודות.

¹¹¹ מצודות.

¹¹² מצודות.

¹¹³ מצודות.

¹¹⁴ מצודות.

¹¹⁵ מצודות. רד"ק: פירוש המילה "חולה" בפסוק זה הוא חלחלה, והכוונה שהאישה היולדת צועקת

ומתחלחלת.

¹¹⁶ מצודות. מהר"י קרא: הצרה אינה מלשון צרה שבאה אלא היא שם דבר והכוונה לצירים.

הצועקת על הפורענות שבאה עליה,¹¹⁷ תִּתְיַפֵּחַ כנסת ישראל תילל ותצעק,¹¹⁸ תִּפְרֹשׁ בְּפִיהָ כנסת ישראל מכה את כפות ידיה זו בזו כדרכם של האנשים הנמצאים בצער,¹¹⁹ אֹי נָא לִי כנסת ישראל אומרת "אוי נא לי" בשעה שהיא צועקת ומצטערת,¹²⁰ כִּי עֵיפָה נַפְשִׁי לְהִרְגִים (הנביא ממשיך בציטוט דבריה של כנסת ישראל בשעה שפוקדת אותה הפורענות) שהרי נפשי עייפה ומיוגעת בגלל שהאויב הורג אותנו¹²¹:

¹¹⁷ מצודות.

¹¹⁸ רש"י. מהר"י קרא: הכוונה היא שכנסת ישראל תתאבל.

¹¹⁹ מצודות. תרגום: הכוונה לפריסת כפים כדרכם של אנשים מצטערים.

¹²⁰ מצודות.

¹²¹ מצודות.

ירמיהו פרק ה

(א) שׁוּטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם תְּשׁוּטְטוּ וּתְסַתּוּבּוּ בַּשּׁוּקִים שֶׁל הָעִיר יְרוּשָׁלַם,¹ וְרָאוּ נָא וְיָדְעוּ תְּסַתְּכֻלּוּ עֲכָשִׁיו וּתְחַפְּשׁוּ (בְּכָל הָעִיר יְרוּשָׁלַם),² וּבְקִשׁוּ בְּרַחוּבוֹתֶיהָ וּתְחַפְּשׁוּ בְּרַחוּבוֹתֶיהָ שֶׁל הָעִיר יְרוּשָׁלַם,³ אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ אִישׁ אִם יֵשׁ עֹשֶׂה מְשֻׁפֵּט מִבְּקֵשׁ אַמוּנָה (תְּחַפְּשׁוּ בְּכָל הָעִיר יְרוּשָׁלַם) הָאִם יֵשׁ אָדָם אֶחָד שֶׁהוּא יֹשֵׁר וְעוֹשֶׂה מְשֻׁפֵּט צָדֵק וְאִינוּ מֵרָמָה,⁴ וְאָסַלַח לָהּ אִם תִּמְצְאוּ בִירוּשָׁלַם אֶפִּילוֹ אָדָם אֶחָד הַמִּקְפִּיד עַל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲנִי (ה') אֶסַּלַח לָכֵל תּוֹשְׁבֵי הָעִיר עַל הַחֲטָאִים שֶׁהֵם חָטְאוּ בָהֶם:⁵ (ב) וְאִם חַי יִקְוֶה יֹאמְרוּ וְכֹאשֶׁר אוֹתָם אֲנָשִׁים נִשְׁבָּעִים בְּשֵׁם ה' (וְלֹכֵן לְכַאֲרֹה עוֹלָה מֵהַשְׁבֹּעָה שֶׁהֵם מֵאֲמִינִים בָּהֶם),⁶ לָכֵן לִשְׁקֹר יִשְׁבָּעוּ (כֹּאשֶׁר הֵם נִשְׁבָּעִים בְּשֵׁם ה') הֵם נִשְׁבָּעִים לִשְׁקֹר. הַשִּׁמּוֹשׁ בְּשֵׁמוֹ שֶׁל ה' בְּשַׁעַת הַשְׁבֹּעָה אִינוּ מֵרָאֶה עַל אַמוּנָה בָּהֶם, אֲלֵא עַל חוֹסֵר אַמוּנָה בָּהֶם וּמִשׁוֹם כֹּךְ הֵם הָיוּ מִשְׁתַּמְשָׁים בְּשֵׁמוֹ שֶׁל ה' כֹּאשֶׁר הֵם הָיוּ נִשְׁבָּעִים לִשְׁקֹר:⁷ (ג) יִקְוֶה עֵינֶיךָ הָלֹא לְאַמוּנָה ה'! הִרֵי הִשְׁגַּחְתָּךְ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִיא הַשְׁגָּחָה תְּמִידִית, וְהִיא אֵינָה מֵתְּבַטֶּלֶת לֹלָא סִיבָה,⁸ הִפְתָּה אֶתְּם וְלֹא חָלּוּ אֶתְּהָ (ה') הִכִּיתָ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁהֵם יִחְזְרוּ בְּתִשׁוּבָה, אֲךָ הֵם לֹא הִצְטַעְרוּ עַל כֹּךְ וְלֹא חֲזְרוּ בְּתִשׁוּבָה, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָהִיו חוֹלִים מֵהַמְּכּוֹת שֶׁה' הֵבִיא עֲלֵיהֶם וְהֵם לֹא הִרְגִּישׁוּ שֶׁהַמְּכּוֹת בָּאוּ עֲלֵיהֶם כְּדֵי שֶׁהֵם יִחְזְרוּ בְּתִשׁוּבָה,⁹ כְּלִיתֶם מֵאֲנוּ קָחַת מוֹסֵר אֶתְּהָ (ה') כִּמְעַט הַשְּׁמִדָת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲךָ הֵם עַדִּין לֹא לָקְחוּ מוֹסֵר וְלֹא חֲזְרוּ בְּתִשׁוּבָה,¹⁰ חֲזְקוּ פְּנֵיהֶם מִסָּלַע בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חִזְקוּ אֶת פְּנֵיהֶם וְנִמְנְעוּ מֵהַחֲזָרָה בְּתִשׁוּבָה, כֹּאִילוֹ שֶׁהַפְּנִים שֶׁלָּהֶם הָיוּ חֲזָקוֹת יוֹתֵר מִסָּלָעִים,¹¹ מֵאֲנוּ לָשׁוּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סִירְבוּ לַחֲזוֹר בְּתִשׁוּבָה:¹² (ד) וְאֲנִי אֹמְרָתִי בְּשַׁעַת שֶׁהוֹכַחְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם לֹא חָרוּ בְּתִשׁוּבָה, אֲנִי (יִרְמְיָהוּ) אֹמְרָתִי אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים:¹³ אֲךָ דְּלִים הֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם דְּלִים וּמִסְכָּנִים,¹⁴ נִוְּאָלוּ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵינָם טִיפֵּשִׁים,¹⁵ כִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ יִקְוֶה מְשֻׁפֵּט אֱלֹהֵיהֶם (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם מִסְכָּנִים וְטִיפֵּשִׁים) שֶׁהִרִי הֵם אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁהֵם צָרִיכִים לִלְכֹּת בְּדֶרֶךְ ה' אֱלֹקֵיהֶם הַדּוֹרֵשׁ מֵהֶם לְשׁוּפֵט בְּיוֹשֵׁר, וְלֹכֵן הֵם אֵינָם מְצִלִּים אֶת עַצְמָם מֵהַפּוֹרְעָנוֹת:¹⁶ (ה) אֱלֹכָה לִי אֵל הַגְּדֹלִים אֲנִי (יִרְמְיָהוּ) אֲלֹךְ אֶל הָאֲנָשִׁים הַחֲכָמִים,¹⁷ וְאֹדְבָרָה

¹ מצודות. רד"ק: למרות שדוד אמר בספר תהילים שהיו אנשים שהיו צדיקים, אותם צדיקים נאלצו להתחבא בבתיים ולכן הם לא היו בשווקים. בשם אביו כתב שאמנם לא היו בהם צדיקים, אבל כיוון שהם נהרגו על ידי האויבים, החטאים שלהם התכפרו להם במיתתם, ולכן דוד קרא להם עבדי ה' וחסידים.

² מצודות.

³ מצודות.

⁴ מצודות.

⁵ מצודות.

⁶ מצודות.

⁷ מצודות.

⁸ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהשגחתו של ה' עם עם ישראל היא בגלל שיש בהם בעלי אמונה. מהר"י קרא: כשה' מביא יסורים על אדם, הוא עושה זאת משום שהוא רוצה שיחזרו בתשובה.

⁹ מצודות.

¹⁰ מצודות.

¹¹ מצודות.

¹² מצודות.

¹³ רש"י + מצודות.

¹⁴ תרגום. רד"ק: בגלל שמדובר בדלת העם, בכורמים וביוגבים, אין בהם דעת כדי לקבל את דברי התוכחה.

¹⁵ מצודות.

¹⁶ מצודות.

¹⁷ מצודות. רד"ק: החכמים פנויים לעסוק בתורה משום שהם אינם עוסקים במלאכה.

אֹתָם ואני אומר להם את דברי התוכחה שלי,¹⁸ כִּי הִמָּה יִדְעוּ דְרָךְ יְקֹחַ מִשְׁפָּט אֱלֹהֵיהֶם שהרי הם (החכמים) יודעים את דרכו של ה' אלוהיהם, והם יודעים שצריך לשפוט משפט צדק ושם לא ישפטו משפט צדק, יבואו עליהם פורענויות,¹⁹ אֲךָ הִמָּה יִחְדּוּ אך גם הדלים וגם החכמים המשיכו שניהם יחד לחטוא,²⁰ שָׁבְרוּ עַל (הדלים והחכמים גם יחד) שברו שניהם את העול שהיה מוטל עליהם, שניהם לא שמעו בקול ה',²¹ נִתְקוּ מוֹסְרוֹת (הדלים והחכמים גם יחד) ניתקו את הרצועות שהחזיקו את הרצועות, שניהם לא שמעו בקול ה' (יש כאן מעין חזרה על צלע הפסוק הקודמת כדרך של נבואות):²² (ו) עַל בֶּן וּמִשׁוֹם שהם לא רצו לחזור בתשובה ולהיכנע לפני ה',²³ הִכָּם אַרְיָה מִיַּעַר (משום שהם לא רצו לחזור בתשובה ולהיכנע לפני ה') האריה מהיער הכה אותם. הכוונה למלך בבל שנמשל לאריה משום שהוא מושל על כל האומות,²⁴ זָאֵב עֲרֵבּוֹת יִשְׁדָּדֵם הזאב היושב במדבר יעשוק אותם,²⁵ נָמַר שָׂקֵד עַל עֲרֵיהֶם הנמר יתקוף את הערים שלהם בקרוב,²⁶ כָּל הַיֵּצֵא מִהֶנָּה יִטְרֹף כל מי שייצא מהערים שבממלכת יהודה, ייהרג על ידי חיילי האויב,²⁷ כִּי רַבּוּ פְּשָׁעֵיהֶם (הפורענות תבוא על תושבי ממלכת יהודה) שהרי הם פשעו וטאו הרבה,²⁸ עֲצָמוֹ מְשׁוּבוֹתֵיהֶם המרד של תושבי ממלכת יהודה בה' היה חזק מאוד:²⁹ (ז) אֲנִי לֹאֲתָא אֶסְלַח לָךְ היכן נמצא הזכות שעל ידה אני אוכל לסלוח לך?³⁰ בָּנִיךָ עֲזֹבוֹנִי הבנים שלך (תושבי ירושלים) עזבו אותי (ה'),³¹ וַיִּשְׁבְּעוּ בְּלֹא אֱלֹהִים תושבי ירושלים נשבעו בעבודה זרה שאינם אלוהים של ממש, העבודה הזרה אינה אלוהים ותושבי ירושלים נהגו להישבע בה כשהם נשבעו זה לזה,³² וְאֶשְׁבַּע אֹתָם אני (ה') השבעתי את תושבי ירושלים, השפעת עליהם כל טוב,³³ וַיִּנְאֲפוּ (למרות שהשפעת עליהם כל טוב) הם הלכו ונאפו, הם הלכו לעבוד עבודה זרה (הנביא מדמה את העבודה הזרה לניאוף משום שכשם שבניאוף הבעל עוזב את אשתו לטובת אישה אחרת, כך בני ישראל עזבו את ה' כדי לעבוד עבודה זרה),³⁴ וּבֵית זִנָּה יִתְגַּדְּדוּ ותושבי ירושלים נאספו בקבוצות גדולות כדי ללכת לבתים של נשים זונות, והם לא היו מתביישים זה מזה:³⁵ (ח) סוֹסִים מִיִּזְנִים מְשֻׁכִּים הָיוּ ההתנהגות של תושבי ירושלים הייתה דומה להתנהגותם סוסים שאכלו בלילה

¹⁸ מצודות.

¹⁹ מצודות בשילוב פירושו מהפסוק הקודם.

²⁰ מצודות.

²¹ מצודות.

²² מצודות.

²³ מצודות.

²⁴ רש"י.

²⁵ מצודות. רש"י: הכוונה למלכות מדי.

²⁶ מצודות. לפי פירושו משמעות המילה "שקד" הינה ממחר. תרגום: הכוונה ללשון מארב. רש"י בשם מנחם: הכוונה ללשון שמירה, לשון ציפיה. האויב מצפה לתקוף את ממלכת יהודה. רש"י: הנמר הוא ממלכת אשור או ממלכת יון.

²⁷ מצודות. רש"י: מי שייצא ייטרף על ידי אדום. רד"ק פירש שהאריה הוא משל למלך, הזאב הוא משל לחיילים, הנמר לשרי החיילים.

²⁸ מצודות.

²⁹ מצודות.

³⁰ מצודות.

³¹ מצודות.

³² מצודות. רש"י: הוסיף פירוש שהנביא תמה: האם על הדברים האלה ה' אמור לסלוח לכם? מהר"י קרא: השאלה היא על איזו מהחטאים ה' אמור לסלוח להם.

³³ מצודות.

³⁴ מצודות.

³⁵ מצודות.

שובע וקמו בבוקר עם הרגשה טובה ושמחה,³⁶ **אִישׁ אֶל אִשָּׁת רָעָהוּ יִצְהָלוּ** כך כאשר תושבי ירושלים היו נואפים עם אשת חבריהם בלילה, הם היו קמים בבוקר עם הרגשה טובה ושמחה³⁷: **(ט) הָעַל אֱלֹה לֹא אֶפְקֹד** האם על החטאים האלה אני (ה') לא אשגיח? האם אני יכול להתעלם מהמעשים האלה?³⁸ **נָאִם יְקִיָּה** כך אמר ה', **וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר כָּזָה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי** האם אני (ה') לא אתנקם בעם שעושה מעשים כאלה?⁴⁰ **(י) עָלוּ בְּשָׂרוֹתֶיהָ וְשָׁחֲתוּ** (הנביא פונה אל האויב) תעלו בין שורות הכרמים של העיר ירושלים ותשמידו אותם,⁴¹ **וְכָלָה אֶל תַּעֲשׂוּ** אבל אל תשמידו את כל תושבי ירושלים,⁴² **הָסִירוּ נְטִישׁוֹתֶיהָ** תסירו מתושבי ירושלים את הענפים הגדולים, את השרים והאנשים החשובים,⁴³ **כִּי לֹא לִיקְנֹק הָמָּה** שהרי הם (תושבי ירושלים) אינם לה', משום שהם חוטאים⁴⁴: **(יא) כִּי בְּגוֹד בְּגָדוּ בִּי** (הפנייה אל האויב לעלות על ממלכת יהודה היא) מכיוון שתושבי ממלכת יהודה בגדו בי (בה'),⁴⁵ **בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה** כמו שממלכת ישראל בגדה בי, כך גם ממלכת יהודה בגדה בי,⁴⁶ **נָאִם יְקִיָּה** כך אמר ה', **(יב) כָּחֲשׁוּ בִיקְנֹק** תושבי ממלכת יהודה התכחשו להשגחתו של ה', **וַיֹּאמְרוּ** תושבי ממלכת יהודה אמרו: **לֹא הוּא** (תושבי ממלכת יהודה אמרו) ה' אינו משגיח עלינו,⁴⁹ **וְלֹא תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה וְחָרֵב** ולכן לא תבוא עלינו פורענות ולא יבואו עלינו אויבים שיהרגו אותנו בחרב (משום שה' אינו משגיח עלינו),⁵⁰ **וְרָעַב לֹא נִרְאָה** ואנחנו (תושבי ממלכת יהודה) לא נראה רעב, לא יהיה רעב בממלכת יהודה (משום שה' אינו משגיח עלינו ועל מעשינו)⁵¹: **(יג) וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ וְדַבְרֵי הַנְּבִיאִים** יהיו דומים בעיני תושבי ממלכת יהודה לדברים שאין בהם ממש, תושבי ממלכת יהודה לא יתייחסו לדברי הנביאים,⁵² **וְהַדְּבָר אֵין בָּהֶם** תושבי ממלכת יהודה יטענו שה' לא נבא את הנביאים שמנבאים להם ואומרים להם לחזור בתשובה לפני שתבוא עליהם פורענות,⁵³ **כֹּה יַעֲשֶׂה לָהֶם** תושבי ממלכת יהודה היו אומרים לנביאים שהם מאחלים להם שהפורענות

³⁶ **מצודות. רש"י:** פירש "מיוזנים" מלשון קישוי איבר. **מהר"י קרא:** הנביא אומר שהשביעה מובילה לידי זנות.

³⁷ **מצודות.**

³⁸ **מצודות.**

³⁹ **תרגום.**

⁴⁰ **מצודות.**

⁴¹ **מצודות. רש"י:** בפירושו הראשון כתב שהכוונה היא שהאויב יעלה במישורים של ממלכת יהודה. בשם מנחם כתב שהכוונה היא ללשון חומה. בסוף דבריו כתב רש"י שלא יתכן לפרש כשני הפירושים האלה, שהרי הם אינם מסתדרים עם המשך הפסוק, שם כתוב "נטישותיה" מלשון ענפים, ולכן גם הוא פירש שהכוונה לשורות הכרם. **רד"ק** פירש שנטישותיה היינו שיני החומה ולכן הוא היה יכול לפרש ששורותיה פירושו החומה של ירושלים. לפי פירושו הפסוק אומר שהחומה לא תותץ כולה. בסוף דבריו כתב רד"ק שהחומה כן נותצה כולה ולכן כתב שכאשר כתוב שלא לעשות כלה, הכוונה שלא להכרית את העם.

⁴² **מצודות.**

⁴³ **מצודות.**

⁴⁴ **מצודות.**

⁴⁵ **מצודות.**

⁴⁶ **מצודות.**

⁴⁷ **תרגום.**

⁴⁸ **מצודות.**

⁴⁹ **מצודות. תרגום:** הכוונה היא שהטובה לא באה עלינו מה'.

⁵⁰ **מצודות.**

⁵¹ **מצודות.**

⁵² **מצודות. רש"י:** נביאי השקר יהיו לרוח, כולם יראו שדבריהם לא יתקיימו.

⁵³ **מצודות. רש"י:** דברי נביאי השקר בשם ה' אינם אמיתיים, נביאי השקר משקרים בנבואתם ואין בפיהם את דבר ה'.

עליה הם מתנבאים תבוא עליהם. לדוגמה: אם הנביאים היו מתנבאים שיבואו אויבים על ממלכת יהודה, תושבי ממלכת יהודה היו מאחלים לנביא שהוא ימות מהאויבים ולא היו מתייחסים לדבריו⁵⁴: **לֵבֶן בַּה אָמַר יְקֹנֶק אֱלֹהֵי צְבָאוֹת** לכן אמר ה' צבאות את הדברים הבאים. ה' נקרא בשם צבאות משום שהוא האלוקים על צבאות של מעלה (כדוגמת המלאכים) ועל צבאות של מטה (כדוגמת בני האדם): **יַעַן דִּבַּרְכֶּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה** בגלל שאמרתם בדבריכם שאתם מכחישים את השגחת ה' ואת דברי נביאיו,⁵⁵ **הַנְּנִי נִתֵּן דְּבָרִי בְּפִיךָ לְאִשׁ אֲנִי** (ה') אתן בפיך (ירמיהו) את דברי הנבואה שיהיו כמו אש,⁵⁷ **וְהָעַם הַזֶּה עֲצִים וְהֵעֵם** הזה, תושבי ממלכת יהודה, יהיו כמו קוצים שקל לשרוף אותם,⁵⁸ **וְאֶכְלֶתֶם** ודברי הנבואה ישרפו את תושבי ממלכת יהודה, דברי הנבואה יתקיימו ותבוא פורענות על תושבי ממלכת יהודה:⁵⁹ **(טו) הַנְּנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם גּוֹי מִמֶּרְחֶק בֵּית יִשְׂרָאֵל** בית ישראל (הכוונה לממלכת יהודה)! אני (ה') אביא עם שיבוא עליכם מרחוק, מבבל,⁶⁰ **נָאִם יְקֹנֶק** כך אמר ה': **גּוֹי אֵיתָן הוּא** העם שאני אביא עליכם יהיה עם חזק,⁶² **גּוֹי מְעוֹלָם הוּא** העם שאני אביא עליכם, יהיה עם שנמצא בשלטון זמן רב, ולכן לא תהיה מניעה שהוא ישחית את כל מה שנמצא בארץ,⁶³ **גּוֹי לֹא תִדְעַ לְשׁוֹנוֹ** אתם (תושבי ממלכת יהודה) לא תבינו את השפה של העם שאביא עליכם, ולכן לא תוכלו לפייס אותו בדברים,⁶⁴ **וְלֹא תִשְׁמַע מֶה יִדְבֵּר** ואתם (תושבי ממלכת יהודה) לא תבינו את שפתו של העם שאביא עליכם (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת כדרכן של נבואות):⁶⁵ **(טז) אֲשַׁפְּתוּ כְּקֶבֶר פְּתוּחַ הַנִּרְתִּיק** שבתוכו יש את החיצים שלו (של העם שאביא עליכם), דומה לקבר פתוח. כמו שהקבר הפתוח מוכן לקבל לתוכו את המתים, כך החיצים שבתוך הנרתיק יביאו גם הם מתים רבים, משום שהאויב יפיל חללים רבים מתושבי יהודה,⁶⁶ **כָּלֶם גְּבוּרִים** כל חיילי האויב הם אנשים גיבורים:⁶⁷ **(יז) וְאָכַל קְצִירָה וְלֶחֱמֶה** העם הזה יאכל את כל מה שתקצור ואת כל המאכלים שלך (כך שלא תוכל לאכול),⁶⁸ **וְיֵאָכְלוּ בָנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ** האויב יהרוג את כל בניך ובנותיך,⁶⁹ **יֵאָכְל צֹאֲנֶךָ וּבְקֶרֶךָ** האויב יקח בשבי את כל הצאן והבקר שלך,⁷⁰ **יֵאָכְל גִּפְנֶךָ וּתְאֲנֶתֶךָ** האויב יבזוז את כל פירות הגפן ואת כל התאנים

⁵⁴ **מצודות. רש"י:** אלה הם דברי הנביא האומר שה' יעשה להם כמו שהוא ניבא אותו, ה' יקיים את דברי

הנבואה.

⁵⁵ עפ"י **רד"ק** בפירושו לספר ישעיהו, פרק א' פסוק ט'.

⁵⁶ **מצודות. תרגום:** הכוונה לנביאי השקר שהיו אומרים נבואות שקר.

⁵⁷ **מצודות.**

⁵⁸ **מצודות.**

⁵⁹ **מצודות.**

⁶⁰ **רד"ק.**

⁶¹ **תרגום.**

⁶² **מצודות.**

⁶³ **מצודות. רש"י:** העם הזה התחיל למרוד בי מלפני זמן רב, עוד מתקופת הפלגה. **רד"ק:** שאר העמים יפחדו

מהעם הזה משום שהוא כבר שולט זמן רב.

⁶⁴ **מצודות.**

⁶⁵ **מצודות.**

⁶⁶ **מצודות.**

⁶⁷ **מצודות.**

⁶⁸ **מצודות.**

⁶⁹ **תרגום. מצודות:** הכוונה שיאכל את כל המאכלים של בניך ובנותיך.

⁷⁰ **תרגום.**

שלך, ⁷¹ יִרְשָׁשׁ עָרִי מִבְּצָרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בּוֹטָח בְּהִנָּה הָאוֹיֵב יִגְרוּם לְכָל עָרֵי הַמִּבְצָר שֶׁלָּךְ לִהְיוֹת עֲנִיִּים, הוּא יִהְיוּ אֶת כָּל הָעָרִים הַמִּבְצָרוֹת שֶׁלָּךְ שְׂאֵתָה בּוֹטָח בָּהֶן, ⁷² בְּחָרֵב (הָאוֹיֵב יִהְיוּ אֶת כָּל עָרֵי הַמִּבְצָר שֶׁלָּךְ) כֹּאשֶׁר הוּא יַעֲלֶה עֲלֶיךָ בַּחֲרֵב: ⁷³ (יח) וְגַם בַּיָּמִים הָהֵמָּה גַם בְּאוֹתָם הַיָּמִים, גַּם כֹּאשֶׁר אֲבִיא עֲלֵיכֶם אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת, ⁷⁴ נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אִמְרָה ה', ⁷⁵ לֹא אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם כָּלָה (גַּם כֹּאשֶׁר אֲבִיא עֲלֵיכֶם אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת) לֹא אֲכַלֶּה אֶתְכֶם לְגַמְרִי: ⁷⁶ (יט) וְהָיָה כִּי תֹאמְרוּ כֹאשֶׁר אַתֶּם, תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה שִׁיִּצְאוּ לְגִלּוֹת, תֹּאמְרוּ: ⁷⁷ תַּחַת מָה עָשָׂה יְקֹזֵק אֱלֹהֵינוּ לָנוּ אֶת כָּל אֵלֶּה (כֹּאשֶׁר תֹּאמְרוּ) מִדּוּעַ ה' אֱלֹקֵינוּ עָשָׂה לָנוּ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה? מִדּוּעַ ה' הֵרַג חֶלֶק מִתּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה וְחֶלֶק אֲחֵר הוּא הַגִּלָּה, ⁷⁸ וְאָמַרְתָּ אֱלֹהִים אַתָּה, יִרְמְיָה, תַּעֲנֵה לָהֶם: ⁷⁹ כֹּאשֶׁר עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִי נֹכַר בְּאַרְצְכֶם בֵּין תַּעֲבֹדוּ זָרִים בְּאֶרֶץ לֹא לָכֶם (תַּעֲנֵה לְשׁוֹאֲלִים) הַעֲוֹשׁ בֹּא מִידָה כִּנְגֵד מִידָה: כֹּשֶׁם שֶׁאַתֶּם עֲשַׁבְתֶּם אוֹתִי (אֵת ה') וּבְאַרְצְכֶם עֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, עֲבַדְתֶּם עֲבֹדָה זָרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כֹּךְ אַתֶּם תַּעֲבֹדוּ אֲנָשִׁים זָרִים בְּאֶרֶץ שֶׁלֹּא תִהְיֶה שִׁיכַת לָכֶם. אַתֶּם גּוֹלִים כְּדִי לִקְיִים בְּכֶם מִידָה כִּנְגֵד מִידָה: כְּדִי שֶׁתַּעֲבֹדוּ אֲנָשִׁים זָרִים בְּאֶרֶץ זָרָה, כְּמוֹ שֶׁעֲבַדְתֶּם עֲבֹדָה זָרָה בְּאַרְצְכֶם: ⁸⁰ (כ) הִגִּידוּ זֹאת בְּבֵית יַעֲקֹב תִּגִּידוּ אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה (הַדְּבָרִים יוֹבֵאוּ בַּפְּסוּקִים הַבָּאִים), ⁸¹ וְהִשְׁמִיעוּהָ בְּיְהוּדָה וְתִשְׁמָעוּ אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים בְּרַחְבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה, ⁸² לֵאמֹר כֹּךְ תֹּאמְרוּ לְאֲנָשֵׁי מַמְלַכַת יְהוּדָה: ⁸³ (כא) שְׁמָעוּ נָא זֹאת עִם סָכָל עִם טִיפֵּשׁ! תִּשְׁמַע עֲכָשִׁיו אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים, ⁸⁴ וְאִין לֵב לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה אִין לֵב שֶׁמִּבִּין אֶת הַדְּבָרִים, ⁸⁵ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה יֵשׁ עֵינַיִם, אֲךָ הֵם אֵינֶם יְכוּלִים לִרְאוֹת אֶת הַמַּעֲשִׂים הַמוֹפְלָאִים שֶׁל ה', ⁸⁶ אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה יֵשׁ אֲזַנִּים, אֲךָ הֵם אֵינֶם יְכוּלִים לִשְׁמוֹעַ אֶת הַמַּעֲשִׂים הַמוֹפְלָאִים שֶׁל ה': ⁸⁷ (כב) הָאוֹתִי לֹא תִירְאוּ הָאֵם אַתֶּם אֵינְכֶם יֹרְאִים מִמֶּנִּי (מִה')? ⁸⁸ נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אִמְרָה ה', ⁸⁹ אִם מִפְּנֵי לֹא תַחֲלִילוּ הָאֵם אַתֶּם לֹא תִרְעֲדוּ מִמֶּנִּי? ⁹⁰ אֲשֶׁר שְׁמָתִי חוֹל גְּבוּל לֵים אֲנִי הָרִי שְׁמָתִי חוֹל כְּדִי שֶׁיִּשְׁמַשׁ כְּגִבּוֹל

⁷¹ תרגום.

⁷² רד"ק.

⁷³ רד"ק ולפי פירושו "בחרב" הוא תיאור זמן. לפי רש"י הכוונה היא לאופן שבו יהרוס האויב את ערי המבצר, על ידי החרב, והפסוק מסוּרס. פירוש נוסף שכתב רד"ק הוא שהבנים המוזכרים בתחילת הפסוק יישחטו על ידי החרב.

⁷⁴ מצודות.

⁷⁵ תרגום.

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ מצודות.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ מצודות.

⁸⁰ מצודות.

⁸¹ מצודות.

⁸² מצודות.

⁸³ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

⁸⁴ תרגום.

⁸⁵ מצודות.

⁸⁶ מצודות.

⁸⁷ מצודות.

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ תרגום.

⁹⁰ מצודות.

הים, ⁹¹ חָק עוֹלָם וְלֹא יַעֲבֹרְנָהּ הַחֹק הַזֶּה מִתְקִיִּים תְּמִיד וְהִים אֵף פֶּעַם אֵינְנו עוֹבֵר אֶת הַחֹל שְׁמַתִּי לוֹ לַגְּבוּל, ⁹² וַיִּתְּנֵם לָאֵל וַיִּכְלֹוּ גַם כֹּאשֶׁר יֵשׁ זֶרֶם חֶזֶק בְּמִים וִישׁ גָּלִים גְּבוּהִים, הַמִּים אֵינֶם עוֹבְרִים אֶת הַחֹל, ⁹³ וְהֵמָּה גָּלְיוֹ וְלֹא יַעֲבֹרְנָהּ וְגַם כֹּאשֶׁר הַגָּלִים גּוֹעֲשִׁים וּמִלֵּאִים הַמֵּיה, הֵם אֵינֶם עוֹבְרִים אֶת הַחֹל, מִשּׁוֹם שֶׁהֵם יִרְאִים מֵה'. אֵן כֵּן, כִּמוֹ שֶׁהֵם יִרְאִים מִמֶּנִּי וְאֵינֶם עוֹבְרִים אֶת הַגְּבוּל שְׁמַתִּי לָהֶם, כִּד רֵאוּ שֶׁגַם אֲתֶם תִּהְיוּ יִרְאִים מֵה' ⁹⁴: (כֵּן) וְלָעַם הַזֶּה הָיָה לֵב סוֹרֵר וּמוֹרָה אֲבָל לֵעַם הַזֶּה, לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַּת יְהוּדָה, הִיָּה לֵב מַעֲוֹת וּמוֹרָד, ⁹⁵ סָרוּ וַיִּלְכּוּ תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַּת יְהוּדָה סָרוּ וְהִלְכּוּ מֵה' ⁹⁶: (כִּד) וְלֹא אָמְרוּ בְּלִבָּבָם נִירָא נָא אֶת יְקוֹק אֱלֹהֵינוּ וְגַם אִם עַד עַכְשִׁיו, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ יִרְאִים אֶת ה', גַּם עַתָּה הֵם לֹא אָמְרוּ בְּלִיבָם שְׁעֲלִיהֶם לִירָא מַעֲתָה מֵה' (כִּפִּי שְׁמִיד יְבוּאֵר בַּעֲזִי"ה), ⁹⁷ הִנֵּתִן גֶּשֶׁם יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ בָּעֵתוֹ הִ' הוּא שְׁמוּרִיד גֶּשֶׁם (גֶּשֶׁם שְׁמוּעִיל לַגִּינוֹת), אֶת הַיּוֹרָה (הַגֶּשֶׁם הַמוֹקֵדִם שְׁמוּעִיל לְתַבּוּאָה) וְאֶת הַמִּלְקוֹשׁ (הַגֶּשֶׁם הַמְּאוֹחֵר שְׁמוּעִיל לְתַבּוּאָה), כֹּל גֶּשֶׁם יוֹרֵד בְּזִמָּן הַמֵּתֵאִים שֶׁהוּא יִירֵד, ⁹⁸ שִׁבְעוֹת חֲקוֹת קָצִיר יִשְׁמֹר לָנוּ בִּשְׁבוּעוֹת שְׁבָהֶם הִיָּה מִתְקִיִּים הַקָּצִיר, לְאוֹרֵךְ תְּקוּפַת הַקָּצִיר, הִ' שְׁמַר אֶת הַחֹק וְלֹא הוֹרִיד גֶּשֶׁם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיָה אִם יוֹרֵד גֶּשֶׁם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּזִמָּן הַקָּצִיר, הַדְּבַר מֵהוּוֹה סִימָן קָלִלָה. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁגַם אִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּהְתַּחֲלָה לֹא הָיוּ יִרְאִים מֵה', לְמִרּוֹת שֶׁהִ' קִיִּים אֶת הַחֹק שְׁמִי הִים אֵינֶם עוֹבְרִים אֶת הַחֹל, הָרִי שֶׁהֵם הָיוּ צְרִיכִים לִירָא מֵה' כֹּאשֶׁר הֵם רָאוּ שֶׁהוּא הִיָּה מוֹרִי לָהֶם גֶּשֶׁם בְּזִמָּן וּבְתַקּוּפוֹת שֶׁלֹּא הִתְאִימוּ, הוּא מִנֵּעַ אֶת יִרְדַּת הַגֶּשֶׁם ⁹⁹: (כֵּה) עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֱלֹהֵי הָעוֹנוֹת שֶׁלָּכֶם גִּרְמוּ לָכֵךְ שֶׁהִתְחַבְּנָה וְהִידִיעָה נְטוּ מִכֶּם, הָעוֹנוֹת גִּרְמוּ לָכֵךְ שֶׁאֵינֶם מְבִינִים שֶׁצָּרִיךְ לִירָא מֵה', לְמִרּוֹת שֶׁהֵייתֶם צְרִיכִים לְהַבִּין זֹאת מֵהֵם שֶׁאֵינֶם עוֹבְרִים אֶת הַחֹל וּמִיִּרְדַּת הַגֶּשֶׁם בְּעֵיתָם, ¹⁰⁰ וְחַטָּאוֹתֵיכֶם מִנְּעוּ הַטּוֹב מִכֶּם וְהַחֲטָאִים שֶׁלָּכֶם מִנְּעוּ מִכֶּם אֶת תְּבוּנַת הַלֵּב, וְכִתּוּצָאָה מִכֶּךָ לֹא תִזְכּוּ שִׁיבּוּאוֹ עֲלֵיכֶם דְּבָרִים טוֹבִים ¹⁰¹: (כֹּו) כִּי נִמְצָאוּ בְּעַמִּי רָשָׁעִים שֶׁהָרִי בְּעַמִּי, בַּעַם שְׁבִיהוּדָה, נִמְצָאוּ אֲנָשִׁים רָשָׁעִים, וְהַמַּעֲשִׂים שֶׁלָּהֶם גּוֹמְרִים לְטַמְטוֹם הַלֵּב, ¹⁰² יִשׁוּר כְּשֶׁךְ יְקוֹשִׁים הַרְשָׁעִים הִסְתַּכְּלוּ וְרָאוּ אֶת הַמְּקוֹמוֹת שְׁבָהֶם הֵם יְכוּלִים לְהִנִּיחַ מֵאֲרָבִים לְאֲנָשִׁים אֲחֵרִים, כִּמוֹ שֶׁמְחַפְּשִׁים

⁹¹ **מצודות. רש"י:** למרות שהים אינו מקבל שכר, הוא עדין ירא מה', כל שכן שכר צריכים לנהוג בני ישראל. **מהר"י קרא:** אם אתם תחטאו, בניכם יגלו, אך אם הים יחטא, אין לו בנים שיגלו. **רד"ק:** ה' אמר לבני ישראל שיש שתי אותות שמוכיחים שהם צריכים לירא ממנו. א. ה' משגיח בתחתונים ומונע מהם לעבור את החול, ואם ה' משגיח על העולם, הרי שצריך לירא מה'. ב. ה' מוריד גשם כאשר בני ישראל שומעים בקולו. כתשובה לסיבה שהנביא לא הזכיר ניסים כמו קריעת ים סוף, ענה רד"ק שהסיבה היא שהדברים שהנביא הזכיר הם ארועים שמתרחשים תמיד, בעוד שניסים דוגמת קריעת ים סוף התרחש רק פעם אחת.

⁹² **מצודות.**

⁹³ **מצודות.**

⁹⁴ **מצודות.**

⁹⁵ **מצודות.**

⁹⁶ **מצודות.**

⁹⁷ **מצודות.**

⁹⁸ **מצודות.**

⁹⁹ **רד"ק.**

¹⁰⁰ **מצודות. רש"י:** חוק נוסף הוא שהרוח נושבת בניחותא בזמן קציר. לכן הנביא הזכיר שני חוקים. הראשון כנגד זה שלא יורד גשם בזמן הקציר והשני כנגד נשיבת הרוח. **מהר"י קרא:** הכוונה שה' תמיד קיים את שבועתו לנח שהארץ תמשיך לגדל את גידולי הקרקע, ואם שבועה זו אינה מתקיימת, הרי שהדבר הוא בגלל שבני ישראל אינם מקיימים את מצוות ה'. **רש"י:** הכוונה היא שבשבעה השבועות שבין פסח לחג השבועות, ה' חקק שני חוקים הקשורים לקציר: העומר ושתי הלחם. ה' שמר שהקציר יתקיים בזמנו.

¹⁰¹ **מצודות. רש"י:** העוונות גרמו שהטוב שה' אמר להשפיע עליכם, לא הושפע.

¹⁰² **מצודות.**

מצודות. תרגום: הכוונה שבעם שלי נמצאו אנשים רשעים שהורגים אנשים אחרים.

מקומות להניח בהם מלכודות לבעלי חיים על מנת לתפוס אותם,¹⁰³ הציבו משחית אנשים ילכדו הרשעים הציבו מלכודת שלכדה אנשים, ועל ידי כך הם גזלו מהם והרגו אותם¹⁰⁴: (כז) כָּכְלוּב מְלֹא עוֹף בֵּן בְּתִיָּהם מְלֵאִים מִרְמָה כמו שהכלוב מלא בעופות, כך הבתים של הרשעים האלה מלאים ברמאות, הרשעים מרמים הרבה,¹⁰⁵ עַל בֶּן גִּדְלוֹ וַיַּעֲשִׂירוּ על ידי הרמאות, הרשעים צברו הרבה נכסים והפכו לאנשים עשירים¹⁰⁶: (כח) שָׁמְנוּ עֲשָׂתוֹ הרשעים נהיו שמנים ובשרם הפך ללבן. הכוונה היא שהרשעים הצליחו במעשיהם וצברו נכסים רבים,¹⁰⁷ גַּם עָבְרוּ דְבָרֵי רָע הרשעים עברו על כל הדברים הרעים שהם היו יכולים לעבור עליהם – במקרה והייתה להם הזדמנות לעשות דבר רע – הם עשו אותו,¹⁰⁸ דִּין לֹא דָנוּ דִּין יְתוֹם הרשעים לא הגנו על היתומים בשעה שהם באו לפניהם לדין. גם כאשר הנגזל היה יתום ומסכן, הם לא דנו דין אמת ולא פסקו לטובתו,¹⁰⁹ וַיַּצְלִיחוּ ולמרות שהם הרשיעו במעשיהם, הם הצליחו, משום שאני (ה') עדיין לא נפרעתי מהם,¹¹⁰ וּמִשְׁפַּט אֲבִיוֹנִים לֹא שָׁפְטוּ וגם את האביונים הם (הרשעים) לא שפטו. יש כאן חזרה על הרעיון המובא לפני כן, האומר שהרשעים שפטו דין שקר וגם כאשר הנגזל היה אדם מסכן, הם לא דנו דין אמת ולא החזירו לו את הגזילה¹¹¹: (כט) הָעַל אֱלֹהֵי לֹא אֶפְקֹד האם על המעשים האלה שנעשו על ידי הרשעים, אני לא אשגיח ולא אפרע מהם? האם אני (ה') אתעלם ממעשי הרשעים ולא אעניש אותם עליהם?¹¹² נָאִם יִקְוֶה כך אמר ה',¹¹³ אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר כָּזָה לֹא תִתְּנָם נַפְשִׁי האם לא יהיה ברצוני להיפרע מעם שעושה מעשים כאלה? האם אני לא ארצה להיפרע בעם ישראל על שהוא עושה מעשים כאלה?¹¹⁴ (ל) שָׁמָּה וְשַׁעֲרֹתָהּ נִהְיָתָה בְּאֶרֶץ דְּבַר תְּמוּהָ וּמֵאִסּוֹ נָהִיָּה בָאֶרֶץ (כפי שמיד יוסבר)¹¹⁵: (לא) הַנְּבִיאִים נִבְּאוּ בַשֶּׁקֶר נביאי הבעל ניבאו נבואות שקר,¹¹⁶ וְהַכֹּהֲנִים יָרְדּוּ עַל יְדֵיהֶם וְכוּהֲנֵי הַבַּעַל יִמְשְׁלוּ על העם בציווי הנביאים. נביאי הבעל מינו את כוהני הבעל לתפקידם,¹¹⁷ וְעַמִּי אֲהַבּוּ בֶן וְהָעַם שָׁלִי (של ה'), תושבי ממלכת יהודה,

¹⁰³ מצודות.

¹⁰⁴ מצודות.

¹⁰⁵ מצודות. מהר"י קרא: הכלוב הוא כלי שמיועד לפיטום עופות, וכאשר מוציאים את אח העופות, מכניסים עוף אחר במקומו. הנביא אומר שהבתים של הרשעים מלאים בנכסים שהם קנו ברמאות.

¹⁰⁶ מצודות.

¹⁰⁷ רד"ק. בדבריו הוסיף וכתב שיש כאן מעין מליצה משום שרוב האנשים השמנים משמינים. רש"י: גם המילה "עשת" פירושו גוף עבה.

¹⁰⁸ מצודות. תרגום: הרשעים עברו על דיני התורה. רד"ק: הרשעים הרשיעו יותר מאדם שהוא רק אדם רע, משום שהם הוסיפו לגזול ולחמוס.

¹⁰⁹ מצודות.

¹¹⁰ מצודות. רש"י: לא עשו את דין היתום והמסכן, כדי שהם יצליחו במעשיהם, על ידי גזילה מהמסכנים. מהר"י קרא: פירש את הפסוק בשני אופנים. א. הדין לא נעשה באופן שהיתומים יוכלו להצליח. ב. אם היו דנים את היתומים בדין אמת – היתומים היו מצליחים ומקבלים חזרה את הגזלה.

¹¹¹ מצודות.

¹¹² תרגום.

¹¹³ תרגום.

¹¹⁴ תרגום + מצודות.

¹¹⁵ מצודות. רד"ק: הכוונה מלשון לכלוך. בשם התרגום כתב שיש נוסחאות שמשמע ממנו שהכוונה היא ללשון כליה.

¹¹⁶ מצודות. רש"י: הכוונה שנביאי השקר ניבאו נבואות שקר ואמרו לתושבי הממלכה לגזול ולאנוס.

¹¹⁷ מצודות. רש"י: כוהנים פירושו השופטים והמנהיגים את עם ישראל, והם אלה שגרמו לעם ללכת ולעשות את דברי נביאי השקר. מהר"י קרא: הכוונה שהוהנים הסכימו לדברי נביאי השקר. רד"ק: הכוונה שהם לקחו סוף כמו שרודים דבש.

אוהבים את המציאות הזאת, משום שנביאי הבעל מצדיקים את ההתנהגות שלהם ואת חטאיהם,¹¹⁸ ומה
 תַעֲשׂוּ לְאַחֲרֵיתָהּ (הנביא פונה לתושבי ממלכת יהודה) אך מה תעשו בסוף, כיצד תינצלו מהפורענות
 שתבוא עליכם? הרי נביאי וכוהני הבעל לא יצליחו להציל אתכם¹¹⁹:

¹¹⁸ רד"ק.
¹¹⁹ מצודות.

ירמיהו פרק ו

(א) הָעִזּוּ בְּנֵי בְנִימִן מִקֶּרֶב יְרוּשָׁלַם בְּנֵי שֶׁבֶט בְּנִימִן! תִּתְאַסְּפוּ וְתִעֲזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַם (בגלל שהאויב יכבוש את העיר),¹ וּבִתְקוּעַ תִּקְעוּ שׁוֹפָר וּבְעִיר שִׁנְקֵרָתָא תִּקְוֶה, יִתְקַעוּ בְּשׁוֹפָר כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לָעָם שֶׁצָּרִיךְ לִצְאָתָא לְמַלְחָמָה,² וְעַל בֵּית הַכֹּהֵן שָׂאוּ מִשְׁאֵת וּתְדַלִּיקוּ מְדוּרָה בְּבֵית הַכֹּהֵן. הִיָּה נְהוּג שֶׁבִּמְקוֹם שֶׁהָיוּ כְּמָה וְכְמָה כְּרָמִים זֶה לִידָהּ, הָיוּ בּוֹנִים מִגְדָּל גְּבוּהָ וּמִצִּיבִים בּוֹ שׁוֹמֵר כְּדֵי שִׁישְׁמוֹר עַל כָּל הַכְּרָמִים יַחַד. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁצָּרִיךְ לְהַדְלִיק לְהַבִּית אֶשׁ עַל הַמִּגְדָּלִים הָאֵלֶּה, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לְהַזְהִיר אֶת הָעָם שֶׁהָאויב הוֹלֵךְ לְתִקְוָה,³ כִּי רָעָה נִשְׁקָפָה מִצָּפוֹן (בְּנֵי שֶׁבֶט בְּנִימִן יִבְרָחוּ מִירוּשָׁלַם, יִתְקַעוּ בְּשׁוֹפָר בְּעִיר תִּקְוֶה וְעַל הַמִּגְדָּלִים שֶׁבְּכְרָמִים יִדְלִיקוּ אֶשׁ) מִשׁוֹם שֶׁכָּבַר רוֹאִים שְׁפֹרְעָנוֹת עֹתִידָה לְבֹא מִכַּיּוֹן צָפוֹן, מִבָּבֶל,⁴ וְשֹׁבֵר גְּדוֹל הַפּוֹרְעָנוֹת הַזֹּאת תִּגְרוֹם לְשֹׁבֵר גְּדוֹל:⁵ (ב) הִנֵּה וְהַמְעַנְגָה דְּמִיתִי בַת צִיּוֹן אֲנִי (יִרְמְיָהוּ) הַשְׁוִיטִי וְהַמְשַׁלְתִּי אֶת בֵּת צִיּוֹן, אֶת יְרוּשָׁלַם, לֹאִישָׁה יָפָה וְעֵדִינָה. לִפְנֵי שֶׁהָאויב תִּקָּף, הִיָּתָה יְרוּשָׁלַם עִיר יָפָה וְעֵדִינָה:⁶ (ג) אֵלֶיָּהּ יָבֹאוּ רָעִים וְעִדְרֵיהֶם יִבֹּאוּ לְעִיר יְרוּשָׁלַם מִלְּכִים עִם הַחִיילִים שֶׁלָּהֶם. הַכּוֹוֹנָה לְחִיילֵי הָאויב,⁷ תִּתְקַעוּ עֲלֶיהָ אֲהָלִים סָבִיב מִסְבִּיב לְעִיר יְרוּשָׁלַם, יִקְיִמוּ הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה אֶת הָאוֹהֵלִים שֶׁל הַצָּבָא שֶׁלָּהֶם, עַל יָדֵי שֶׁהֵם יִתְקַעוּ אֶת יִתְדוֹת הָאוֹהֵלִים בְּאֶדְמָה,⁸ רָעוּ אִישׁ אֶת יָדוֹ כָּל אֶחָד מִחִיילֵי הָאויב יִרְעָה בְּאֶזְרוֹ שֶׁבּוֹ הוּא יִהְיֶה. כָּל חִיילֵי יַחְרִיב אֶת הָאֶזְרוֹ שֶׁבּוֹ יִהְיֶה אוֹהֵלוֹ:⁹ (ד) קִדְּשׁוּ עֲלֶיהָ מִלְּחָמָה הָאוֹיְבִים יִזְרְזוּ זֶה אֶת זֶה וְיֹאמְרוּ זֶה לָזֶה לְהַכִּין אֶת עֲצָמָם לְעֵלּוֹת וּלְהִילָחֵם עַל יְרוּשָׁלַם,¹⁰ קוֹמּוּ וְנִגְעַלְהָ בְּצִהָרִים (הָאוֹיְבִים יֹאמְרוּ זֶה לָזֶה) נִזְדַּרְזוּ לְעֵלּוֹת וּלְתִקְוֹף אֶת יְרוּשָׁלַם בְּצִהָרִים. שְׁעוֹת הַצִּהָרִים הָהֵם שֶׁעָשׂוּ הַמִּתְנַאֲמִימוֹת בְּיוֹתֵר לְמַלְחָמָה,¹¹ אֲזִי לָנוּ כִּי פָנָה הַיּוֹם (כֹּאשֶׁר אוֹיֵב לֹא יִצְלִיחַ לְכַבּוֹשׁ אֶת יְרוּשָׁלַם תּוֹךְ יוֹם אֶחָד, הוּא יֹאמֵר:) אוֹיֵי וְאֲבֹיֵי שֶׁהָיוּ כְּבָר פָּנָה, הַיּוֹם כְּבָר הַסְתִּיִּים, וְלֹא

לְגַלּוֹת אֶת הָאוֹצֵר שֶׁבְּתוֹרָה

¹ מצודות. רש"י: הכוונה שבני שבט בנימין צריכים ללכת לעריהם כדי להגן עליהם. רד"ק: העיזו מלשון להניס, והכוונה שיברחו ויבריחו את כל מה שיש בירושלים ומשאר הערים. אולם, לא היה מקום בטוח שבני שבט בנימין היו יכולים לברוח אליו. כמו"כ הסביר הרד"ק שהסיבה שהנביא הזהיר דווקא את בני שבט בנימין היא משום שאדם דואג קודם כל לקרוביו, וירמיהו היה מענתות שבארץ בנימין.
² מצודות. כמו"כ הסביר שהנביא אמר שדווקא בתקוע יתקעו בשופר משום שיש כאן לשון נופל על לשון.
³ מצודות. רש"י: בית הכרם הוא שם של מקום, והכוונה שצריך להרים מוט גבוה להודיע שיוצאים למלחמה.
⁴ מצודות.
⁵ מצודות.
⁶ מצודות. רש"י: "דמיתי" פירושו משלון החרבה, והכוונה שה' יחריב את ממלכת יהודה. רד"ק הוסיף פירוש למילה "נאווה" וכתב שהכוונה היא שירושלים הייתה יושבת בשקט. מהר"י קרא: ירושלים שבעבר הייתה מעונגת ושקטה, לא תהיה כך יותר.
⁷ רש"י. מצודות: הכוונה שיבואו אנשים שפלים ומבוזים.
⁸ מצודות.
⁹ מצודות.
¹⁰ מצודות.
¹¹ מצודות. בעניין שהשורש ק.ו.ה הוא מלשון זירזו – עיין בפירוש הרד"ק על ספר שמואל א', פרק טז', פסוק יב'. רד"ק: הנביא הזכיר בפסוק זה את שעת הצהריים ובפסוק הבא את שעת הלילה, משום ששני הזמנים האלה ביום הם הזמנים שבהם מתרחשות פורענויות.

נצליח לכבוש את ירושלים עוד היום,¹² **כִּי יִנְטוּ צִלְלִי עָרֵב** והצל של הערב כבר יטה. בשעות שהשמש שוקעת, הצל הופך להיות ארוך יותר (בגלל הזווית של השמש בשעת השקיעה). חיילי האויב יצטערו ויאמרו שכבר הגיעה שעת ערב והם עדיין לא הצליחו לכבוש את ירושלים (בצלע זו יש כפילות על הצלע הקודמת כדרכן של נבואות)¹³: **(ה) קוֹמוּ וְנַעֲלָה בַלֵּילָה וְנִשְׁחִיתָה אֶרְמְנוֹתֶיהָ** נזדרזו לעלות בלילה כדי להחריב את הארמונות שבעיר ירושלים, ואפילו לא נחכה עד אור הבוקר¹⁴: **(ו) כִּי כֹה אָמַר יְקֹנָק צָבָאוֹת** (האויב תוקף את העירי ירושלים)¹⁵ שהרי כך אמר ה' צבאות.¹⁶ ה' נקרא גם בשם צבאות משום שהוא אלוה על הצבא של מעלה (כמו המלאכים) ועל הצבא של מטה (כמו בני האדם),¹⁷ **כִּרְתוּ עֵצָה תַכְרֹתוּ אֶת הָעֲצִים שִׁמְסִיב לִירוּשָׁלַם** (כדי להכין מהם סוללות),¹⁸ **וְשִׁפְכוּ עַל יְרוּשָׁלַם סִלְלָה וְתִשְׁפְּכוּ אֶת הַסּוּלְלוֹת**, את ערימות העפר, ליד חומת ירושלים. דרכם של החיילים העולים להילחם היה לשפוך ערימות עפר ליד חומת העיר שמותקפת, ועליהן להניח עצים באופן שהם יוכלו לעלות על חומת העיר,¹⁹ **הֵיא הָעִיר הַפְּקֹד יְרוּשָׁלַם** היא העיר שה' השגיח על מעשיה, ה' ראה את מעשיהם של תושבי ירושלים,²⁰ **כִּלָּה עֵשֶׂק בְּקִרְבָּה** כל העיר ירושלים מלאה בעושק²¹: **(ז) בִּהְקִיר בֵּיר מִיָּמֶיהָ** כמו שהמים ממשיכים תמיד לנבוע ממקור המים,²² **כִּן הִקְרָה רָעָתָה** כך החטאים של ירושלים תמיד הולכים ורבים ואינם פוסקים. הנביא מדמה את ריבוי החטאים של תושבי ירושלים ואת המציאות שבה החטאים רק הולכים ורבים יותר וגדולים יותר, למציאות של נביעת מים ממקור הנביעה,²³ **חָמָס וְשׂוֹד יִשְׁמַע בָּהָ עַל פְּנֵי הַזַּעֲקוֹת** העולות מירושלים בשעה שיש בה חטאים של חמס ושוד, תמיד עולם לפני (לפני ה'),²⁴ **תָּמִיד חֲלִי וּמִכָּה** ולכן אני (ה') אביא על ירושלים מחלות ומכות²⁵: **(ח) הוֹסִרִי יְרוּשָׁלַם** העיר ירושלים! תיקחי מוסר (ותחזרי בתשובה),²⁶ **כִּן תִּקַּע נֶפֶשׁ מִמֶּךָ** (תיקחי מוסר ותחזרי בתשובה) שמא אני (ה') אסור ממך,²⁷ **כִּן אֲשִׁימֶךָ שְׂמֻמָּה אֶרֶץ לֹא נוֹשָׁבָה** (תחזרי בתשובה) שמא, אם לא

¹² **מצודות. רד"ק:** את הדברים האלה אמרו בני ישראל, והכוונה היא שהם אמרו שבצהריים לא היה להם אור, אלא היה להם רק חושך משום שהאויב תקף אותם. **רש"י:** בשעות הערב, הציתו חיילי האויב את בית המקדש. **מהר"י קרא:** חיילי האויב אמרו שלא יהיה זה טוב לתקוף בצהריים, שהרי הם לא יספיקו לכבוש את העיר עד הערב, ותשובת אחיהם תהיה שיהיה ניתן להספיק לכבוש את העיר גם בשעות הערב.

¹³ **מצודות.**

¹⁴ **מצודות.**

¹⁵ **רד"ק.**

¹⁶ **תרגום.**

¹⁷ עפ"י **רד"ק** בפירושו לספר ישעיהו, פרק א' פסוק ט'.

¹⁸ **מצודות.**

¹⁹ **מצודות. רד"ק:** הסוללות הן האבנים הגדולות שמשליכים לתוך העיר.

²⁰ **מצודות.**

²¹ **מצודות. רד"ק:** בתול העיר יש הרבה עושק – כל שכן שיש בדרכים בחוץ.

²² **מצודות.**

²³ **מצודות.**

²⁴ **מצודות.**

²⁵ **מצודות. רד"ק** הוסיף פירוש שהכוונה היא שהחולי והמכה הם חלק ממה שתושבי ירושלים עושים זה לזה.

²⁶ **מצודות.**

²⁷ **מצודות.**

תחזרי בתשובה, אני (ה') אהפוך אותך להיות כל כך שוממה, עד שלא יוכלו לראות בכלל שהמקום היה אי פעם מיושב. השממה תהיה מוחלטת עד שאפילו לא יישאר זכר שאנשים אי פעם ישבו בירושלים²⁸: **(ט) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צָבָאוֹת** כֹּךְ אָמַר ה' צבאות. ²⁹ ה' נקרא גם בשם צבאות משום שהוא אלוה על הצבא של מעלה (כמו המלאכים) ועל הצבא של מטה (כמו בני האדם),³⁰ **עוֹלָל יַעֲלִלוּ כִּגְפֵן שְׂאִרֵּית יִשְׂרָאֵל** הנשארים מבני ישראל יהיו כמו העוללים של הגפן. כשם שכאשר שוכחים ענבים בכרם לאחר הבצירה, חוזרים לקחת אותם, כך האויב יחזור לקחת את האנשים מבני ישראל ויגלה גם אותם,³¹ **הַשֵּׁב יָדָךְ כְּבוֹצֵר עַל סִלְסֻלוֹת** אתה (האויב) תהיה כמו הבוצר הענבים שמחזיר את ידו על עץ הגפן במטרה למשמש ולבדוק אם יש עוד ענבים שהוא לא בצר. כשם שלאחר הבצירה, הבוצר ממשמש את עץ הגפן על מנת לבדוק שהוא לא השאיר על העץ אשכולות הראויים לבצירה, כך האויב יחזור ויבדוק אם הוא לא השאיר מתושבי ירושלים שהוא לא הגלה³²: **(י) עַל מִי אֲדַבֶּרָה וְאֶעֱיֶדָה וְיִשְׁמְעוּ** אל מי אני (הנביא) יכול לדבר ולהתרות בו, והוא יקבל את דבריי? הרי אף אחד אינו שומע בקולי ואינו מקבל את דברי התוכחה שלי,³³ **הֲנֵה עֲרָלָה אֶזְנִים** הרי האוזן שלהם כאילו אטומה והם אינם מקשיבים לדבריי,³⁴ **וְלֹא יוֹכְלוּ לְהִקְשִׁיב** והם אינם יכולים להקשיב לדבריי (בגלל שאזנם אטומה),³⁵ **הֲנֵה דְבַר יְקֹנָק הִיא לָהֶם לְחִרְפָּה** הרי דבר ה' נחשב להם לבושה, הם מתביישים כשהם שומעים את דבר ה',³⁶ **לֹא יִחְפְּצוּ בּוֹ** (הם מתביישים כאשר הם שומעים את דבר ה') ולכן הם אינם חפצים לשמוע את דבריו³⁷: **(יא) וְאַתָּה חֵמַת יְקֹנָק מְלֵאֲתִי** אני (ירמיה) נהייתי מלא בדברי נבואה על הפורענות שעתידה לבוא על בני ישראל,³⁸ **נִלְאִיתִי הִכִּיל** אני (ירמיה) נעשיתי עייד ויגע, עד שאינני יכול עודל סבול את צער הנבואה,³⁹ **שֶׁפֶךְ עַל עוֹלָל בַּחוּץ** הפורענות תבוא על הילדים הקטנים שדרכם היה לשבת במקום נסרד משאר האנשים,⁴⁰ **וְעַל סוֹד בַּחוּרִים יַחֲדוּ** וכן תבוא הפורענות על כל חבורות הבחורים

לגלות את האוצר שבתורה

²⁸ **מצודות. תרגום:** הארץ תהיה שוממה כמו סדום שאינה מיושבת.

²⁹ **תרגום.**

³⁰ עפ"י רד"ק בפירושו לספר ישעיהו, פרק א' פסוק ט'.

³¹ **מצודות. רש"י:** העניים הם אלה שחוזרים לבצור את הגפן לאחר שהבוצר כבר הוריד את רוב הענבים מהעץ. הכוונה היא שלאחר שמלך בבל הגלה את יהויקים והרג אותו והמליך את יהויכין במקומו, הוא חזר לאחר שלושה חודשים והגלה גם את יכניה, ולאחר מכן הוא גם חזר והגלה את צדקיה.

³² **מצודות. תרגום:** הכוונה היא שה' חוזר ומעולל את בני ישראל ומגלה אותם. **מהר"י קרא:** הכוונה היא שכשם שהבוצר שם את הענבים בסלסלות, כך ה' יגלה את כל תושבי ירושלים. בפירושו נוסף כתב שהכוונה בסלסלות היא לזמורות הגפן, ופירוש הפסוק הוא שכמו שהבוצר מוריד את הענבים מהעץ, כך ה' יגלה את בני ישראל.

³³ **רד"ק. תרגום:** תרגם את העדות הכתובה בפסוק לעדות של ממש, כשהכוונה היא שבשעת ההתראה, הנביא מעמיד שני עדים שישמעו את דברי ההתראה (עפ"י דברי הרד"ק).

³⁴ **מצודות.**

³⁵ **מצודות.**

³⁶ **מצודות.**

³⁷ **מצודות. רש"י:** בני ישראל מחרפים את ה'. **מהר"י קרא:** בגלל שבני ישראל אינם מעוניינים לשמוע את דבר ה', תבוא עליהם חרפה ובושת.

³⁸ **רש"י. מצודות:** הכוונה למעין מצב נפשי, הפורענות כל כך גדולה, עד שהנביא נלאה ממנה.

³⁹ **מצודות.**

⁴⁰ **מצודות. רש"י:** הילדים הקטנים יושבים בשוק ושם הפורענות תבוא עליהם.

יחד,⁴¹ **כִּי גַם אִישׁ עִם אִשָּׁה יִלְכְּדוּ** שהרי גם האנשים ילכדו בפורענות יחד עם נשותיהם, הפורענות תבוא גם על כל האנשים וכל הנשים,⁴² **זָקֵן עִם מְלֵא יָמִים** והפורענות תבוא על כל הזקנים ועל כל מי שכבר חי את כל התקופה שהוא אמור לחיות, מי שכבר קרוב למות. הנביא אומר שהפורענות תבוא על כולם ללא יוצא מהכלל⁴³: **(יב) וְנִסְבּוּ בְּתֵיחֶם לְאַחֲרֵים** הבתים של תושבי ירושלים יעברו לאנשים אחרים (משום שהם כולם יגלו וימותו),⁴⁴ **שָׂדוֹת וְנָשִׁים יִחָדּוּ** גם השדות וגם הנשים יעברו כולם בפעם אחת לרשות האויב,⁴⁵ **כִּי אֵטָה אֶת יָדִי עַל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ** שהרי אני (ה') ארים את ידי כדי להכות את כל יושבי הארץ,⁴⁶ **נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ** אמר ה' **(יג) כִּי מִקְטָנָם וְעַד גְּדוֹלָם כָּלֹּ בּוֹצֵעַ בָּצַע** שהרי מהקטן שבהם ועד הגדול שבהם – כולם – גוזלים ועושקים זה אתה זה,⁴⁸ **וּמִנְבִּיא וְעַד כֹּהֵן כָּלֹּ עֹשֶׂה שָׁקֶר** ומנביא השקר ועד הכוהנים שעובדים בבמות – כולם משקרים⁴⁹: **(יד) וַיִּרְפְּאוּ אֶת שִׁבְרֵי עַמִּי כוּהַנִּי הַבְּמוֹת וַנְּבִיאֵי הַשָּׁקֶר מִרְפְּאִים** את הפורענות שתבוא על תושבי ירושלים, הם מרגיעים את תושבי ירושלים ואומרים שלא תבוא עליהם פורענות,⁵⁰ **עַל נִקְלָה** (כוהני הבמות ונביאי הקר מרגיעים את תושבי ירושלים) על ידי שהם אומרים אמירה מבוזה,⁵¹ **לֵאמֹר כֹּךְ** אומרים נביאי השקר וכוהני הבמות: **שְׁלוֹם שְׁלוֹם** (כוהני הבמות ונביאי השקר אומרים) יהיה שלום ולא תבוא פורענות,⁵³ **וְאֵין שְׁלוֹם** אבל האמת היא שלא יהיה שלום (והפורענות תבוא)⁵⁴: **(טו) הִבִּישׁוּ כִּי תִעֲבֹה עֲשׂוּ** היה ראוי שכוהני הבמות ונביאי השקר יתביישו, משום שהם עשו מעשה אסור (בכך שהם ניסו לשכנע את תושבי ירושלים שלא תבוא עליהם פורענות),⁵⁵ **גַּם בּוֹשׁ לֹא יִבּוֹשׁוּ** אולם הם לא התביישו,⁵⁶ **גַּם הַכְּלִים לֹא יֵדְעוּ** והם לא התמלאו כלימה (יש כאן חזרה על צלע הפסוק הקודם כדרכן של נבואות),⁵⁷ **לֵכֶן יִפְּלוּ בַּנְּפָלִים**

לגלות את האוצר שבתורה

⁴¹ מצודות.

⁴² רד"ק.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ מצודות.

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ תרגום.

⁴⁸ מהר"י קרא + מצודות.

⁴⁹ מצודות. רד"ק כתב עוד שתי אפשרויות לנביא: או סופר שתפקידו היה להתרות גם כן בעם, או שגם כוהני האמת היו

רשעים.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות. רד"ק: אמירה נקלה היא אמירה שאין בה ממש. רש"י: קל לנביאי השקר לומר שיהיה שלום (למרות שהדבר לא

יקרה).

⁵² עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ מצודות.

⁵⁷ מצודות. רד"ק: נביאי השקר וכוהני הבמות לא הרגישו בבושה כאשר אנשים אחרים העירו להם. לפי פירושו, אין כאן כפילות. צלע הפסוק הראשונה עוסקת בבושה שהם היו צריכים התמלא מצד עצמם וצלע פסוק זה עוסקת בכליה שהם היו צריכים להתמלא מאנשים אחרים.

לכן, בגלל שהם חטאו, יפלו כוהני הבמות ונביאי השקר יחד עם שאר תושבי ירושלים,⁵⁸ **בַּעַת** **פְּקֻדֵּיהֶם יִכְשְׁלוּ** כאשר אזכור להעניש אותם ולהיפרע מהם על חטאם, הם (כוהני הבעל ונביאי השקר) יכשלו, הפורענות תבוא גם עליהם,⁵⁹ **אָמַר יְקִיָּק כֹּךְ אָמַר ה' (טז) בֹּה אָמַר יְקִיָּק כֹּךְ אָמַר ה' עֲמְדוּ עַל דְּרָכֵיכֶם וְרֹאוּ תַעֲמְדוּ בַדֶּרֶךְ וּתְבַרְרוּ,**⁶⁰ **וְשִׁאֲלוּ לְנִתְבוֹת עוֹלָם** ותשאלו על הדרכים שיש בעולם,⁶¹ **אִי זֶה דֶּרֶךְ הַטּוֹב** (תבררו ותשאלו) איזו היא הדרך הכי טובה שיש ללכת בה. הנביא אומר לתושבי ירושלים לשאול את החכמים איזו היא הדרך הכי טובה שהם ילכו בה,⁶² **וְלִכְּוֹ בֹה** ותלכו בדרך שהחכמים יאמרו לכם ללכת בה,⁶³ **וּמִצָּאוּ מִרְגּוּעַ לְנַפְשְׁכֶם** וכך תמצאו לעצמכם רגיעה ומנוחה (לאחר שתלכו בדרך שבה יאמרו לכם החכמים ללכת בה),⁶⁴ **וַיֹּאמְרוּ לֹא נִלְךְ אַךְ תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם אָמְרוּ שֶׁהֵם לֹא יִלְכוּ לְבַרֵּר מֵהִי הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה שֶׁהֵם יִלְכוּ בָּהּ, מִשּׁוּם שֶׁבַעֲנִינֵיהֶם, הַדֶּרֶךְ שֶׁבָּהֶם הֵם הִלְכוּ עַד עַתָּה הִייתָה דֶּרֶךְ טוֹבָה**⁶⁵ **(יז) וַהֲקִמֹתִי עָלֵיכֶם צָפִים אֲנִי (הי) הַעֲמַדְתִּי לָכֶם צוֹפִים. תִּפְקִידֶם שֶׁל הַצּוֹפִים הִיָּה לְהַתְרִיעַ שֶׁהָאוֹיֵב מֵתִקְרֵב לְמַלְחָמָה, וְכֹךְ הִי הַעֲמִיד אֶת הַנְּבִיאִים שִׁידְעוּ לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהַפּוֹרְעֵנוֹת תִּבּוֹא עֲלֵיהֶם בִּקְרוֹב,**⁶⁶ **הִקְשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפֵר תִּקְשִׁיבוּ לְקוֹל הַשּׁוֹפֵר הַמְּזַהֵר וְאוֹמֵר שֶׁהָאוֹיֵב מֵתִקְרֵב. הַצּוֹפִים הָיוּ תּוֹקְעִים בְּשׁוֹפֵר כְּדִי לְהַזְהִיר אֶת שְׂאֵר הָעָם עַל הָאוֹיֵב הַמֵּתִקְרֵב, וְכֹךְ דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים הִזְהִירוּ אֶת הָעָם מִפְּנֵי הַפּוֹרְעֵנוֹת הַמֵּתִקְרֵב,**⁶⁷ **וַיֹּאמְרוּ לֹא נִקְשִׁיב אַךְ תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם סִירְבוּ לִשְׁמוֹעַ לְאִזְהָרוֹת הַנְּבִיאִם**⁶⁸ **(יח) לָכֵן שָׁמְעוּ הַגּוֹיִם לִכֹּן, בְּגַלּל שֶׁתּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם אֵינֶם חוֹזְרִים בְּתִשּׁוּבָה לְמִרְוֹת אִזְהָרוֹת הַנְּבִיאִים, כֹּל הָאוֹמוֹת יָדְעוּ עַל הַהִתְרָאוֹת שֶׁאֲנִי (הי) מֵתֵרָה בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל,**⁶⁹ **וְדַעִי עֲדָה אֶת אֲשֶׁר בָּם וְכֹל עֲדָה שֶׁל הָאוֹיֵב – עֲלֵיכֶם לְדַעַת אֶת הַחֲטָאִים שֶׁיֵּשׁ בְּיַד תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם**⁷⁰ **(יט) שָׁמְעִי הָאָרֶץ תּוֹשְׁבֵי הָרָאץ! תִּשְׁמְעוּ אֶת מֶה שֶׁאֲנִי (הי) מֵתֵרָה בְּתּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם,**⁷¹ **הִנֵּה אֲנִי מֵבִיא רָעָה אֶל הָעָם הַזֶּה פְּרִי**

⁵⁸ מצודות.

⁵⁹ מצודות.

⁶⁰ **מצודות. רד"ק:** הכוונה היא שהנביא אמר לבני ישראל שהם צריכים לחקור ולברר בשכלם מהי הדרך הטובה – האם דרכם של נביאי השקר או דרכם של נביאי האמת – מעין מה שאלוהו אמר לבני ישראל על הר הכרמל. בצלע הפסוק הבאה אמר הנביא שיש לבדוק מהי הדרך הטובה על ידי שישאלו את הדורות הראשונים. שתי הדרכים האלה של הבירור: הבירור השכלי והבירור אצל דורות קודמים, אמורים להביא את תושבי ירושלים למסקנה שעליהם לעבוד את ה'.

⁶¹ **מצודות. מהר"י קרא:** נתיבות העולם הם הדורות הראשונים, והנביא אומר שילכו ויבררו אצל הדורות הראשונים לאלו דורות ה' היטיב – לדורות שהלכו בדרך הישר.

⁶² מצודות.

⁶³ מצודות.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ **מצודות. רד"ק:** הכוונה שתושבי ירושלים לא הקשיבו לקול שופר האויב שכבר התחיל לתקוף במקומות אחרים, משום שהם האמינו שהפורענות לא תגיע לירושלים.

⁶⁸ מצודות.

⁶⁹ מצודות.

⁷⁰ **מצודות. תרגום:** הכוונה היא שכנסת ישראל צריכה לדעת את העונות שי בה.

⁷¹ **מצודות. רד"ק:** הפניה היא לארץ עצמה, שתשמש עד שה' התרה בבני ישראל. הסיבה שהשמים לא הוזכרו היא משום שהארץ היא שתיחרב כתוצאה מחטאי בני ישראל.

מַחֲשָׁבוֹתָם אני (ה') הולך להביא על תושבי ירושלים פורענות בעונש על המחשבות שלהם, ⁷² **כִּי עַל דְּבָרֵי לֹא הִקְשִׁיבוּ** (אביא פורענות על תושבי ירושלים) שהרי הם לא הקשיבו לדברים שאמרתי להם על ידי הנביאים והם לא חזרו בתשובה, ⁷³ **וְתוֹרָתִי וַיִּמָּאֲסוּ בָּהּ** והם מאסו בתורה שנתתי למשה רבינו: ⁷⁴ **(כ) לָמָּה זֶה לִי לְבוֹנָה מִשְׁבָּא תְּבוּאָה** מה התועלת שיוצאת לי מכך שאתם (תושבי ירושלים) מקריבים לפניי (ה') בבית המקדש לבונה שבאה מארץ שבא. הלבונה שימשה להכנת הקטורת, ⁷⁵ **וְקִנְיָה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק** ומה התועלת שיוצאת לי מכך שאתם מקריבים לפניי קנה טוב שמגיע מארץ רחוקה. גם הקנה שימש להכנת הקטורת, ⁷⁶ **עֲלוֹתֵיכֶם לֹא לְרִצּוֹן קִרְבָּנוֹת הָעוֹלָה** שאתם מקריבים, אינם רצויים לפניי, ⁷⁷ **וְזִבְחֵיכֶם לֹא עֲרָבוּ לִי** וקרבנות השלמים שאתם מקריבים לפניי, אינם נעימים לי, אינם רצויים לפניי: ⁷⁸ **(כא) לָכֵן בְּגִלָּל שְׁלֹא חֲזַרְתֶּם בַּתְּשׁוּבָה, כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה': הֲנִנִי נָתַן אֶל הָעָם הַזֶּה מְכַשְׁלִים** אני (ה') אתיד להביא על העם הזה, על תושבי ירושלים, מכשולים. אני עתיד להביא פורענות על תושבי ירושלים, ⁷⁹ **וְכָשְׁלוּ בָּם אֲבוֹת וּבָנִים יַחְדָּו** וגם האבות וגם הבנים ייכשלו במכשול זה, הפורענות תבוא גם על האבות וגם על הבנים, היא תכלול את כולם, ⁸⁰ **שָׁכֵן וָרֵעוּ וְאֶבְדּוּ** וכל שני אנשים שגרים יחד בבית אחד יאבדו גם הם על ידי המכשול, הפורענות תבוא גם על כל אדם עם חברו: ⁸¹ **(כב) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה': הִנֵּה עִם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן בַּעֲתִיד, יָבוֹא עִם מֵאֶרֶץ צָפוֹן, מֵאֶרֶץ בָּבֶל, וְגוֹי גָּדוֹל יַעֲזוֹר מִיִּרְבֵּית אֶרֶץ וַיְהִי עִם גָּדוֹל מִמָּקוֹם רָחוֹק שִׁיתַּעֲזוֹר בּוֹ הָרָצוֹן לְבוֹא וּלְכַבּוֹשׁ אֶת יְרוּשָׁלַם:** ⁸² **(כג) קֶשֶׁת וְכִידּוֹן יַחֲזִיקוּ חֵיילֵי הָאוֹיֵב יַחֲזִיקוּ בִידֵיהֶם כְּלֵי נֶשֶׁק: קֶשֶׁתוֹת וְכִידוֹנִים, אֶכְזָרִי הוּא וְלֹא יִרְחָמוּ חֵיילֵי הָאוֹיֵב יִהְיוּ אֶכְזָרִים וְלֹא יִרְחָמוּ עַל מִי שִׁפּוֹל לִידָם, קוֹלָם כִּיִּם יִהְיֶה הַקּוֹלּוֹת שִׁשְׁמִיעוּ חֵיילֵי הָאוֹיֵב, יִרְעִשׁ מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁגִּלִּי הִים הַגְּדוֹלִים מִרְעִישִׁים מְאֹד, וְעַל סוֹסִים יִרְכָּבוּ חֵיילֵי הָאוֹיֵב**

⁷² **מצודות. רד"ק:** הכוונה היא שה' יעניש על המעשים שנעשו כתוצאה מהמחשבות שלהם.

⁷³ **מצודות.**

⁷⁴ **מצודות. רש"י:** יש כאן לשון קצרה והיה ראוי שיהיה כתוב "ותורתי מאסו בה". **רד"ק:** בני ישראל לא רצו לקרוא בכלל בתורה, ולכן היה זה חידוש מבחינתם כאשר יאשיהו מצא את ספר התורה.

⁷⁵ **מצודות.**

⁷⁶ **מצודות. מהר"י קרא:** יש בקטורת גם קנה שאינו טוב, ולכן הנביא אמר קנה טוב.

⁷⁷ **מצודות.**

⁷⁸ **תרגום + מצודות. רד"ק:** הקטורת הייתה באה לרצות את הקרבן, ואם הקרבן אינו רצוי, אין צורך בהקטרת הקטורת.

כמו"כ הסתפק אם דווקא את שני הסימנים האלה היו מביאים מחות לארץ ישראל משום שהם לא נמצאו בארץ, או שכל הסימנים הובאו מחוץ לארץ, והנביא הזכיר רק שניים מהסימנים.

⁷⁹ **מצודות + דעת מקרא.**

⁸⁰ **מצודות. רד"ק:** האבות לא ינסו להציל את בניהם והבנים לא ינסו להציל את אבותיהם וכך ימותו כולם.

⁸¹ **מצודות.**

⁸² **מצודות.**

⁸³ **מצודות.**

⁸⁴ **מצודות. רד"ק:** כל אחד מחיילי האויב יחזיק בידיו שני סוגים של כלי נשק – קשת וכידון. **רש"י:** אין הכוונה שהם יחזיקו בידם ממש את כלי הנשק, אלא שהם יקחו את כלי הנשק איתם למלחמה.

⁸⁵ **מצודות.**

⁸⁶ **מצודות.**

ירכבו על סוסים, וכך הם ימהרו לרדוף אחרי תושבי ירושלים שיברחו מהם,⁸⁷ עָרוֹךְ כְּאִישׁ לְמַלְחָמָה עָלֶיךָ בַּת צִיּוֹן כֹּל אֶחָד מֵחֵיילֵי הָאוֹיֵב יִהְיֶה עָרוֹךְ וּמוֹכֵן לַעֲלוֹת עֲלֶיךָ בַּת צִיּוֹן לְמַלְחָמָה, כֹּל אֶחָד מֵחֵיילֵי הָאוֹיֵב יִהְיֶה מוֹכֵן לְהִילָחֵם בְּתוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם⁸⁸: (כד) שָׁמְעֵנוּ אֶת שְׁמֵעוֹ כֹּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ (תוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם) שִׁמְעֵנוּ אֶת הַשְׁמוּעָה עַל חוּזְקוֹ שֶׁל הָאוֹיֵב,⁸⁹ רָפוּ יָדֵינוּ (כֹּאֲשֶׁר שִׁמְעֵנוּ אֶת הַשְׁמוּעָה עַל חוּזְקוֹ שֶׁל הָאוֹיֵב) נַעֲשִׂינוּ רַפּוּיִים וְחֻלְשִׁים מְרֹב דָּאָגָה עַל הַעֲתִיד לַקְרוֹת,⁹⁰ צָרָה הֶחֱזִיקְתָּנוּ (כֹּאֲשֶׁר שִׁמְעֵנוּ אֶת הַשְׁמוּעָה עַל חוּזְקוֹ שֶׁל הָאוֹיֵב) אַחֲזָה בְּנוֹ צָרָה,⁹¹ חֵיל בַּיָּלְדָה וְכֵן אַחֲזָה בְּנוֹ חֲלָחָה וְרַעַד, כִּמוֹ שִׁיּוֹלְדֵת רוֹעֵדֶת⁹²: (כה) אֶל תֵּצְאוּ הַשָּׂדֶה תוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם! אֵל תֵּצְאוּ לַשְׂדוֹת (בַּגֹּלָל שֶׁהַפּוֹרְעָנוֹת עֲתִידָה לְבַא),⁹³ וּבִדְרֹךְ אֶל תֵּלְכוּ וְגַם אֵל תֵּלְכוּ בְּדַרְכֵיכֶם,⁹⁴ כִּי חָרֵב לְאֵיֵב מְגוֹר מִסָּבִיב שֶׁהָרֵי חָרֵב הָאוֹיֵב מִטִּיל יִרְאָה וּפָחַד עַל כָּל מָה וּמִי שֶׁמִּסָּבִיב. הַנְּבִיא אוֹמֵר לְתוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִחוּץ לָעִיר, מִשּׁוּם שֶׁהָאוֹיֵב יִתְקוֹף, וְכֹאֲשֶׁר הֵם נִמְצָאִים מִחוּץ לָעִיר, הֵם פָּחוֹת בְּטוֹחִים⁹⁵: (כו) בַּת עַמִּי הַקְּבוּצָה שֶׁל הָעָם שְׁלִי, תוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם,⁹⁶ חֲגִרִי שֶׁקָּוִי וְהַתְּפִלָּה בְּאַפֵּר עֲלֵיכֶם לַחְגוֹר שֶׁקָּוִי וְלַהֲתַגְלַל בַּעֲפֹר,⁹⁷ אֲבָל יִחִיד עָשִׂי לָךְ (עֲלֵיכֶם לַחְגוֹר שֶׁקָּוִי וְלַהֲתַגְלַל בַּעֲפֹר) וְלַהֲתַאֲבֵל כִּמוֹ שֶׁאָדָם מִתְּאֵבֵל בַּמִּקְרָה וְהִיא לוֹ בֵּן יִחִיד שְׁמֵת,⁹⁸ מִסְפַּד תִּמְרוֹרִים עֲלֵיכֶם לַעֲשׂוֹת מִסְפַּד מֵרַם מְאוֹד,⁹⁹ כִּי פֶתָאֵם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ שֶׁהָרֵי הַשּׁוֹדֵד, מַלְכוּת בָּבֶל, תֵּבֹא לַתְּקוּף אוֹתָנוּ בְּאוֹפֶן פְּתָאוּמִי (וְלִכְנֹן עֲלֵיכֶם לַהֲתַחֵל לַהֲתַאֲבֵל כִּבְרָה מִעֲכָשִׁיו, כְּדֵי שֶׁתִּסְפִּיקוּ לַהֲתַאֲבֵל לִפְנֵי בּוֹא הָאוֹיֵב)¹⁰⁰: (כז) בָּחוֹן נִתְתִּיךָ בְּעַמִּי מִבְּצָר הָרֵי אֲנִי (הִי) שְׁמַתִּי אוֹתְךָ לְהִיּוֹת מִגְדֵּל גָּדוֹל וּמִבּוֹצָר בְּתוֹךְ הָעָם. הִי אִמֵּר לִירְמִיָּהוּ שֶׁהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲשׂוֹשׁ מִלְּהוֹכִיחַ אֶת הָעָם, מִשּׁוּם שֶׁהִי מִגֵּן עֲלָיו,¹⁰¹ וְתִדַּע וּבְחִנָּתָ אֶת דְּרָכָם וְאֵתָהּ (יִרְמִיָּהוּ) הָרֵי בְּדַקָּתָ אֶת דְּרָכָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵתָהּ יוֹדַע שֶׁהֵם חוֹטְאִים, שֶׁהָרֵי הֵם לֹא הִקְשִׁיבוּ לְדַבְרֵי הַתּוֹכַחֲתוֹת שֶׁלךָ¹⁰²: (כח) כָּלֵם סָרִי סוֹרְרִים כּוֹלֵם מִתְּנַהֲגִים

לגלות את האוצר שבתורה

⁸⁷ מצודות. רד"ק: הרכיבה על הסוסים מראה שהאויב יהיה חזק יותר.

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ מצודות.

⁹⁰ מצודות.

⁹¹ מצודות.

⁹² מצודות.

⁹³ תרגום.

⁹⁴ תרגום.

⁹⁵ מצודות. לפי פירוש, הפירוש "מגור" הינו מלשון פחד. רש"י כתב אפשרות נוספת לפרש את עניין המגור – הכוונה היא שהחורב נאספה, כלומר, שהיא הייתה מוכנה לשימוש על ידי האויב.

⁹⁶ מצודות.

⁹⁷ מצודות. תרגום: הכוונה של להתגולל בעפר היא שישימו עפר על הראשים שלהם.

⁹⁸ מצודות.

⁹⁹ מצודות.

¹⁰⁰ רד"ק. לכאורה "עלינו", פירושו על הנביא ועל העם. אולם רש"י פירש שהכוונה היא "כביכול עלי ועליך" ומכאן משמע שהכוונה היא כביכול לה' ולעם.

¹⁰¹ מצודות.

¹⁰² מצודות.

באופן מאוד עקום ומעוות,¹⁰³ הִלְכִי רַכִּיל הֵם מְדַבְּרִים לְשׁוֹן הָרַע,¹⁰⁴ נְחֹשֶׁת וּבְרָזֶל כָּלֵם מִשְׁחִיתִים הֵמָּה וְהֵם הוֹרְגִים זֶה אֶת זֶה בְּכָלִי נְחוּשֶׁת וּבְרָזֶל¹⁰⁵: (כַּט) נָחַר מִפֶּתַח מֵאֵשׁ תָּם עִפְרָת הַצּוֹרֵף כֵּאִילוּ הִפִּיחַ בְּכָלִי כְּדֵי לְהַגְבִּיר אֶת הָאֵשׁ וּלְצַרֹּף אֶת הַכֶּסֶף מֵהַעוֹפֶרֶת, עַד שֶׁהִמְפּוֹחַ כֶּבֶר הַתִּיבֶשׁ מֵהָאֵשׁ וּכְבֵר לֹא נִתֵּן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ (כְּפִי שְׁמִיד יוֹסֵבֶר בַּעֲזִי"ה),¹⁰⁶ לִשְׂאֹא צָרָף צָרָף וְרָעִים לֹא נִתְקַוּ אֶךְ הַצּוֹרֵף עֶבֶד לַחִינָם הָיוּ וְהִסִּיגִים לֹא הוֹפְרָדוּ מֵהַכֶּסֶף. כֹּאשֶׁר הַצּוֹרֵף רָצָה לְזַקֵּק אֶת הַכֶּסֶף מֵהִסִּיגִים שָׁבוּ, הוּא הָיָה שֵׁם אֶת הַכֶּסֶף בָּאֵשׁ וּמִפִּיחַ אֶת הָאֵשׁ עַד שֶׁהַכֶּסֶף הוֹפְרָד מֵהִסִּיגִים. הַנְּבִיא מַדְמָה אֶת מֵאֲמָץ הַנְּבִיאִים לְצוֹרֵף: כְּמוֹ שֶׁצּוֹרֵף שֶׁלֹּא הִצְלִיחַ לְזַקֵּק אֶת הַכֶּסֶף עֶבֶד לַחִינָם, מִשּׁוֹם שֶׁגַם לֵאחֶר פְּעוּלָתוֹ, עֵדִיין נִשְׁאָרוּ סִיגִים בַּכֶּסֶף, כֹּךְ הַנְּבִיאִים עִמְלּוּ לְשׁוּא, מִשּׁוֹם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלָם וְהֵם עֵדִיין חוֹטְאִים¹⁰⁷: (ל) בְּסֶף נִמְאָס קָרָאוּ לָהֶם מִי שֶׁמְכִיר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם כְּמוֹ כֶּסֶף מְאֻס, שֶׁלֹּא נִתֵּן לְהַפְרִיד אוֹתוֹ מֵהִסִּיגִים,¹⁰⁸ כִּי מֵאֵס יִקְוֶה בָּהֶם שֶׁהֵי ה' מֵאֵס בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִשּׁוֹם שֶׁהֵם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל הַנְּבִיאִים¹⁰⁹:

¹⁰³ מצודות. לפי פירוש, הכוונה במעין הכפילות "סרי סוררים" היא להדגיש שהם התנהגו באופן מאוד עקום. תרגום: השרים הם הסוררים.

¹⁰⁴ מצודות. רש"י: הכוונה היא שהם מסכסכים בין שני שרים שיש בהם כח לריב זה עם זה. בפירוש נוסף כתב שהם מתחזקים כנחושת וברזל כדי להחזיק בשקרים שהם מפיצים. בשם התרגום כתב שהם היו הולכים עם המחשבות הפסולות שלהם כמו שמערבבים נחושת עם ברזל. רד"ק: גם השרים וגם העבדים היו מתנהגים באופן לא ראוי, כך שהם הצליחו לפעול יחד, כמו שהברזל והנחושת עובדים יחד כדי לחתוך (ברזל אינו יכול לחתוך לבד).

¹⁰⁵ מצודות.

¹⁰⁶ מצודות.

¹⁰⁷ מצודות.

¹⁰⁸ מצודות.

¹⁰⁹ מצודות.

ירמיהו פרק ז'

(א) **הַדְּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְקֹזֶק הַדְּבָרִים הַבָּאִים הֵם דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁהָיוּ לִירְמְיָהוּ מֵאֵת ה',**¹
לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' לִירְמְיָהוּ בַּדְּבָרֵי הַנְּבוּאָה:² (ב) **עָמַד בְּשַׁעַר בֵּית יְקֹזֶק** (ה' אָמַר לִירְמְיָהוּ) תַּעֲמֹד בְּשַׁעַר
 בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,³ **וְקִרְאתָ שֵׁם אֵת הַדְּבָר הַזֶּה וְתֹאמַר שֵׁם אֵת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה הָאֵלֶּה,**⁴ **וְאָמַרְתָּ כֹכְךָ תֹאמַר בַּדְּבָרֵי**
הַנְּבוּאָה: שְ�מָעוּ דְּבַר יְקֹזֶק כָּל יְהוּדָה הַבָּאִים בְּשַׁעְרֵי הָאֵלֶּה לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִיקֹזֶק כָּל בֵּית יְהוּדָה שְׂבָאִים
בְּשַׁעְרֵי הָאֵלֶּה (בְּשַׁעְרֵי הַמִּקְדָּשׁ) כְּדִי לְהַשְׁתַּחֲוֹת לָהּ - תִּקְבְּלוּ אֶת דְּבָרַי:⁵ (ג) **כֹּה אָמַר יְקֹזֶק צְבָאוֹת**
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:⁶ ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת עַל שֵׁם שֶׁהוּא שׁוֹלֵט עַל צְבָאוֹת
 שֶׁל מַעֲלָה וְעַל צְבָאוֹת שֶׁל מַטָּה,⁷ **הֵיטִיבוּ דְרָכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם** תִּתְקַנוּ אֶת דְּרָכֵיכֶם וְאֶת מַעֲשֵׂיכֶם,⁸ **וְאִשְׁכְּנָה**
אֶתְכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה (תִּתְקַנוּ אֶת דְּרָכֵיכֶם וְאֶת מַעֲשֵׂיכֶם) וְאִזְּאִי אֲנִי (ה') אֲשַׁכֵּן אֶתְכֶם (תּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה) בְּמָקוֹם
 הַזֶּה, אַתֶּם לֹא תִּגְלוּ מֵאֲדַמְתְּכֶם:⁹ (ד) **אֵל תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל דְּבָרֵי הַשִּׁקָּר** אֵל תִּבְטְחוּ בַּדְּבָרֵי הַשִּׁקָּר
 שְׁאוֹמְרִים לָכֶם נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר,¹⁰ **לֵאמֹר כֹּךְ אֹמְרִים לָכֶם נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר:**¹¹ **הֵיכַל יְקֹזֶק הֵיכַל יְקֹזֶק הֵיכַל יְקֹזֶק**
הֵמָּה הֵרִי הֵיכַל ה' הֵיכַל ה' הֵיכַל ה' נִמְצָא בְּתוֹכָנוּ, וְאִם כֵּן ה' לֹא יִגְלֶה אוֹתָנוּ. נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר אָמְרוּ שֶׁה' לֹא
 יִגְלֶה אֶת תּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה מִשּׁוּם שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ יִגַּן עֲלֵיהֶם וְה' לֹא יִרְצֶה לְהַחֲרִיב אוֹתוֹ. נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר אָמְרוּ שֶׁלֹּשׁ
 פַּעֲמִים "הֵיכַל ה'": פַּעַם אַחַת כִּנְגַד הָאוֹלָם, פַּעַם כִּנְגַד הַדְּבִיר וּפַעַם כִּנְגַד הַהֵיכָל:¹² (ה) **כִּי אִם הֵיטִיב**
תִּיטִיבוּ אֶת דְּרָכֵיכֶם וְאֶת מַעַלְלֵיכֶם הֵרִי אִם תִּתְקַנוּ אֶת דְּרָכֵיכֶם וְאֶת מַעֲשֵׂיכֶם,¹³ **אִם עָשׂוּ תַעֲשׂוּ מִשְׁפָּט**
בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְאִם תִּדְּוֹנוּ דִּין אִמֶּת בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ. אִם תִּקְפִּידוּ שְׁכָל הַדִּינִים שֶׁאִתְּם דְּנִים בֵּין שְׁנֵי
 אֲנָשִׁים יִהְיוּ דִּינֵי אִמֶּת:¹⁴ (ו) **גֵּר יָתוֹם וְאַלְמָנָה לֹא תַעֲשֻׁקוּ** אֵל תַּעֲשֻׁקוּ גֵר אוֹ יָתוֹם (הַכּוֹוֹנָה גַם שֶׁלֹּא עֲשׂוֹק
 אֶף אָדָם, אֲלֵא שֶׁבִּדְרֹךְ כָּלל הָיוּ עוֹשְׂקִים אֶת הַגֵּרִים וְהַיְתוֹמִים מִשּׁוּם שֶׁהֵם הָיוּ חִלְשִׁים),¹⁵ **וְדָם נָקִי אֵל**

¹ **תְּרֹגוֹם. רד"ק:** הַנְּבִיאִים הַשְׁתַּמְשׁ בַּלְשׁוֹן "הַדְּבָר" בְּמָקוֹם הַלְשׁוֹן שֶׁבָּה הַשְׁתַּמְשׁ עַד עַכְשָׁיו "כֹּה אָמַר ה'" מִשּׁוּם שֶׁעֲמִידָתוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ בְּשַׁעְרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ גִּרְמָה לְדְבָרֵי הַנְּבוּאָה הָאֵלֶּה (בְּנִיגוּד לְשֶׁאֵר דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁלֹּא נִגְרְמוּ עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה שֶׁל יִרְמְיָהוּ).

² עפ"י הַגֵּר"א בְּפִירוּשׁוֹ לְסִפְרֵי יְהוֹשֻׁעַ, פֶּרֶק א' פֶּסוּק א'. עֵינֵי אוֹצֵר מִפְרָשֵׁי הַתַּנ"ךְ עַל סִפְרֵי שְׁמוֹת בְּאוֹצֵר הַמֵּאמָרִים, שֵׁם בִּיאָרְנוּ אֶת פִּירוּשׁ הַבִּיטוֹי "וַיְדַבֵּר ה'" אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר" לְפִי הַפְּרָשִׁים הַשּׁוֹנִים.

³ **תְּרֹגוֹם. רד"ק:** הַכּוֹוֹנָה לְשַׁעַר הַמִּזְרָחִי שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא הַשַּׁעַר הַמִּיּוּחָד, מִתּוֹךְ שֶׁבַע שַׁעְרִים שֶׁהָיוּ בְּעִזְרָה. אוֹלָם, לֹא זָכִיתִי לְהַבִּין אֶת דְּבָרָיו מִשּׁוּם שֶׁשִּׁבְעַת הַשַּׁעְרִים הַמְּזֻכָּרִים בְּמַסַּכַּת מִידוֹת מְדַבְּרִים עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁנִי וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן הָיָה רֶק שַׁעַר אֶחָד. גַּם הַרְד"ק עֲצָמוּ בְּפִירוּשׁוֹ לְפֶרֶק בִּנְיִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּסִפְרֵי מַלְכִּים לֹא הִזְכִּיר שֶׁהָיָה יוֹתֵר מִשַּׁעַר אֶחָד שֶׁדְּרָכּוֹ הָיוּ נִכְנָסִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

⁴ **תְּרֹגוֹם.**

⁵ **תְּרֹגוֹם.**

⁶ **תְּרֹגוֹם.**

⁷ **רד"ק** בְּפִירוּשׁוֹ לְסִפְרֵי יְשַׁעְיָהוּ, פֶּרֶק א' פֶּסוּק ט'.

⁸ **מַצּוּדוֹת.**

⁹ **מַצּוּדוֹת.**

¹⁰ **רד"ק.**

¹¹ עפ"י הַגֵּר"א בְּפִירוּשׁוֹ לְסִפְרֵי יְהוֹשֻׁעַ, פֶּרֶק א' פֶּסוּק א'.

¹² **רד"ק.** בְּפִירוּשׁ נֹסֵף שֶׁלֹּא נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר הָיוּ אֹמְרִים זֹאת, אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ אֹמְרִים לִירְמְיָהוּ שֶׁה' לֹא יַחֲרִיב אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְלֹכֵן אֵין לָהֶם מֶה לְדַאֵג. בְּהַסְבֵּר נֹסֵף לְכַפִּילוֹת שֶׁל "הֵיכַל ה'", כֹּתֵב שֶׁהַדְּבָרִים נֹאמְרוּ כְּדִי לְחַזֵּק אֶת דְּבָרֵיהֶם. **רש"י:** הַמִּילִים "הֵיכַל ה'" נֹאמְרוּ שֶׁלֹּשׁ פַּעֲמִים כִּנְגַד שְׁלֹשׁ הַרְגָּלִים שֶׁבָּהֶם הָיוּ עוֹלִים תּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

¹³ **תְּרֹגוֹם.**

¹⁴ **תְּרֹגוֹם.**

¹⁵ **רד"ק.**

תִּשְׁכְּבוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה ואל תהרגו אנשים זכאים במקום הזה, בבית המקדש. הכוונה היא שלא להרוג אנשים שאינם חייבים מיתה בכל מקום, אך בבית המקדש הדבר חמור יותר משום ששם מקום השכינה,¹⁶ וְאַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תֵלְכוּ לְרַע לָכֶם ואל תעבדו עבודה זרה משום שאם תעבדו עבודה זרה, יבואו עליכם כל מיני פורענויות¹⁷: (ז) כאשר תעשו כך: תתקנו את דרכיכם ומעשיכם, לא תעשקו גרים ויתומים, תדונו דין אמת ולא תעבדו עבודה זרה, וְשִׁכַנְתִּי אִתְּכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה בְּאַרְץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבֹּתֵיכֶם אני (ה') אֲשַׁכֵּן אִתְּכֶם (תושבי יהודה) במקום הזה, בארץ ישראל שנתתי לאבותיכם ואתם לא תגלו ממנה,¹⁸ לְמַן עוֹלָם וְעַד עוֹלָם (אתם תשכנו בארץ) מעת שנתתי את הארץ לאבותיכם ועד לסוף כל הדורות¹⁹: (ח) הֲנִיחָה אֲתֶם בְּטָחִים לָכֶם עַל דְּבָרֵי הַשֻּׁקָר אֲתֶם הֲרִי בּוֹטְחִים עַל דְּבָרֵי נְבִיאֵי הַשֻּׁקָר,²⁰ לְבַלְלֵתִי הוֹעִיל אֶךְ הַדְּבָר אִינוּ מוֹעִיל לָכֶם, אֵין לָכֶם כָּל תּוֹעֶלֶת בְּכֶךְ שֶׁאֲתֶם מִסְתַּמְכִּים עַל דְּבָרֵי נְבִיאֵי הַשֻּׁקָר²¹: (ט) הִגְנֹב רָצַח וְנָאֹף וְהַשְׁבֵּעַ לַשֻּׁקָר וְקַטֵּר לַבַּעַל הֵאֵם אֲתֶם חוֹשְׁבִים שֶׁאֲתֶם יְכוּלִים לַחְטוֹא בַּחֲטָאִים הַבָּאִים וְלִהְיוֹנָצֵל מֵעוֹנֶשׁ: גְּנִיבָה, רָצִיחָה, נִיאוֹף, שְׁבוּעָה לַשֻּׁקָר וְהַקְטָרָה לַבַּעַל,²² וְהִלֵּךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתֶּם וְהֵאֵם אֲתֶם חוֹשְׁבִים שֶׁאֲתֶם יְכוּלִים לִלְכֹּת וְלַעֲבֹד עֲבֹדָה זָרָה שֶׁאִינְכֶם מְכִירִים (וְלִהְיוֹנָצֵל מֵעוֹנֶשׁ). בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲשָׁבוּ שֶׁהֵם יְכוּלִים לַחְטוֹא וְלִהְיוֹמֵלֵט מֵהַעוֹנֶשׁ עַל יְדֵי שֶׁהֵם יִבְאוּ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּיִקְרִיבוּ קֶרְבָּנוֹת לַה'. ה' צִוּוּהוּ אֶת יִרְמְיָה לַחֲפִירֵךְ מִחֲשָׁבָה זֹאת עַל יְדֵי אֲמִירַת הַנְּבוּאָה²³: (י) וּבָאתֶם וְעַמְדַתֶּם לִפְנֵי בַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו (ולאחר שתחטאו בכל החטאים האלה) אֲתֶם תִּבְאוּ וְתַעֲמִדוּ לִפְנֵי בַּיִת הַזֶּה, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, בְּבֵית שְׁמִי (ה') נִקְרָא עָלָיו,²⁴ וְאַמְרַתֶּם נִצַּלְנוּ וְאֲתֶם אוֹמְרִים שֶׁאֲתֶם תִּינָצְלוּ מִהַפּוֹרְעָנוֹת וּמֵהַעוֹנֶשׁ שְׁמִיגֵי לַחֲכֶם עַל חֲטָאֵיכֶם,²⁵ לְמַעַן עֲשׂוֹת אֵת כָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה כְּדִי שֶׁאֲתֶם תַּחֲזֹרוּ וְתַחֲטְאוּ בַּמַּעֲשִׂים הַמְתּוֹעֲבִים הָאֵלֶּה? הֲרִי בְּכָל יוֹצֵא שֶׁאֲתֶם מִשְׁתַּמְשִׁים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ כְּדִי לַחֲזֹר וְלַחְטוֹא!²⁶: (יא) הִמְעַרַת פְּרִצִּים הִיָּה הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם הֵאֵם הַבַּיִת הַזֶּה שְׁמִי נִקְרָא עָלָיו, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, מִשְׁמַשׁ לַמַּעֲרָה שְׁבָה יִתְחַבֵּאוּ הַרְשָׁעִים (הַרְשָׁעִים הֵיוּ נוֹהֲגִים לַהֲתַאֲסֹף וְלַהֲתַחַבֵּא בַּמַּעֲרָה וְלַחְטוֹא שֶׁם)? הֵאֵם אֲתֶם חוֹשְׁבִים שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ יִצִּיל אִתְּכֶם לַמְּרוֹת שֶׁאֲתֶם חוֹטְאִים? הֲרִי בְּכֶךְ אֲתֶם חוֹטְאִים בַּחֲטָא כְּפוֹל: אֲתֶם גַּם חוֹטְאִים בַּחֲטָאִים שֶׁאֲסַרְתִּי עֲלֵיכֶם לַחְטוֹא בָּהֶם וְלֵאחֲרַי שֶׁאֲתֶם חוֹטְאִים אֲתֶם גַּם בָּאִים לְבֵית מִקְדָּשִׁי שִׁיִּצִּיל אִתְּכֶם מֵהַעוֹנֶשִׁים עַל חֲטָאֵיכֶם הָאֵלֶּה – יֵשׁ בְּכֶךְ עֲזוֹת מִצַּח גְּדוֹלָה,²⁷ גַּם אֲנִכִּי הִנֵּה רֹאֵתִי גַם אֲנִי (ה') רֹאֵתִי שֶׁאֲתֶם חוֹשְׁבִים כֵּךְ, שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ יִצִּיל אִתְּכֶם לַמְּרוֹת שֶׁאֲתֶם חוֹטְאִים,²⁸ נָאֵם יְקֻנֵּךְ כֵּךְ אֲמַר

¹⁶ רד"ק.

¹⁷ רד"ק.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ מצודות.

²⁰ תרגום.

²¹ מצודות.

²² רד"ק.

²³ רד"ק.

²⁴ מצודות.

²⁵ מצודות.

²⁶ מצודות.

²⁷ רד"ק. מהר"י קרא: הייתה מערה בעזרה שנהגו להתפלל שם שהקרבתו יתקבלו ברצון, ולאחר שהתקלקלו

הדורות, הכניסו לשם ע"ז, וירמיה אומר שה' ראה את הע"ז המוכנסת לתוך מערה זו.

²⁸ מצודות.

ה' (יב) כִּי לֹכוּ נָא אֶל מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילוֹ תִּתְּבוֹנוּ עִשְׂיוּ אֶל הַמִּשְׁכָּן שְׁעַמְד בְּשִׁילָה, ³⁰ אֲשֶׁר שְׁכַנְתִּי שְׁמִי שָׁם בְּרֵאשׁוֹנָה (תִּתְּבוֹנוּ עִשְׂיוּ אֶל הַמִּשְׁכָּן שְׁעַמְד בְּשִׁילָה) שֵׁם הַשְּׂרִיתִי אֶת שְׁכִינְתִּי בַּהֲתַחֲלָה. לִפְנֵי שֶׁנִּבְחָרָה יְרוּשָׁלַיִם לִבְנֵיית בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֲנִי (ה') הַשְּׂרִיתִי אֶת שְׁכִינְתִּי בְּשִׁילָה, ³¹ וְרָאוּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רַעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְתָרְאוּ שְׁבִימִיו שֶׁל עָלֵי הַכֶּהֱן, אֲנִי (ה') הַחֲרַבְתִּי אֶת הַמִּשְׁכָּן בְּשִׁילָה, בְּגִלְל שְׁבִי יִשְׂרָאֵל חֲטָאוּ. כֹּךְ גַּם אַחֲרִיב אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִם תִּמְשִׁיכוּ לַחֲטֹאֲ: ³² (יג) וְעָתָה עִשְׂיוּ, מֵאַחֵר שֶׁבִּרְרוּ שְׁאִינְכֶם יִכְּלוּ לַסְמוּךְ עַל דְּבָרֵי נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר הָאוֹמְרִים שֶׁאַתֶּם יִכְּלוּ לַהֲנַצֵּל מֵהָעוֹשִׁים שְׁמִיגִיעִים עֲלֵיכֶם מִשּׁוֹם שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ יֵצֵל אִתְּכֶם, ³³ יַעַן עֲשׂוֹתְכֶם אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כְּעוֹשֶׁה עַל שְׁעִיתֶם אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, כְּעוֹשֶׁה עַל הַחֲטָאִים שֶׁבָּהֶם חֲטָאתֶם, ³⁴ נָאִם יִקְוֶה כֹךְ אִמַּר ה', ³⁵ וְאַדְבֵּר אֲלֵיכֶם הַשָּׁמַיִם וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְשִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת כָּל עַבְדֵי הַנְּבִיאִים שִׁיקְדִּימוּ וַיִּדְּבְרוּ אִיתְּכֶם, שִׁלַּפְנִי שְׁאִנִּי מֵעֲנִישׁ אִתְּכֶם – הֵם יִדְּבְרוּ אִיתְּכֶם, ³⁶ וְאַקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא עָנִיתֶם (עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים) אֲנִי קִרְאתִי לָכֶם חֲזוֹר בְּתוֹשֻׁבָה וְאַתֶּם לֹא עָנִיתֶם לִי – לֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי וְלֹא חֲזַרְתֶּם בְּתוֹשֻׁבָה: ³⁷ (יד) וְעָשִׂיתִי לְבֵית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו (בְּגִלְל שֶׁלֹּא חֲזַרְתֶּם בְּתוֹשֻׁבָה) אֲנִי (ה') אַעֲשֶׂה לְבֵית הַזֶּה שְׁשִׁמִּי נִקְרָא עָלָיו, לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, ³⁸ אֲשֶׁר אֶתֶּם בְּטָחִים בּוֹ (אַעֲשֶׂה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ) לְבֵית שֶׁאַתֶּם בּוֹטְחִים בּוֹ שִׁיִּצֵּל אִתְּכֶם מֵהָעוֹשִׁים הַמְּגִיעִים לָכֶם עַל חֲטָאֵיכֶם, ³⁹ וְלִמְקוֹם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וְלִאֲבוֹתֵיכֶם וְכֹךְ אַעֲשֶׂה גַם לִמְקוֹם שֶׁנָּתַתִּי לָכֶם וְלִאֲבוֹתֵיכֶם, לַעִיר יְרוּשָׁלַיִם, ⁴⁰ כֹּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשִׁלּוֹ (אַעֲשֶׂה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְלַעִיר יְרוּשָׁלַיִם) כְּמוֹ שְׁעִיתִי לְשִׁילָה. כֹּשֶׁם שֶׁהַחֲרַבְתִּי אֶת שִׁילָה, אֲנִי (ה') אַחֲרִיב אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: ⁴¹ (טו) וְהִשְׁלַכְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל פְּנֵי כֹאֲשֶׁר הִשְׁלַכְתִּי אֶת כָּל אַחֲיֵיכֶם אֲנִי (ה') אֲשַׁלֵּךְ אִתְּכֶם לָאָרֶץ אַחֲרָת כְּמוֹ שֶׁהִשְׁלַכְתִּי אֶת אַחֲיֵיכֶם לָאָרֶץ אַחֲרָת, אֲנִי אֶגְלֶה אִתְּכֶם לָאָרֶץ אַחֲרָת, ⁴² אֶת כָּל זֶרַע אֲפָרַיִם (אֲנִי אֶגְלֶה אִתְּכֶם כְּמוֹ שֶׁהִגְלִיתִי אֶת אַחֲיֵיכֶם) אֶת מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל. מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל נִקְרָאָה בְּשֵׁם "מַמְלַכַת אֲפָרַיִם" הָיְתָה וַיִּרְבַּעַם בֶּן נְבֻט, הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁמֶלַךְ עַל מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל, הָיָה מִשְׁבֵּט אֲפָרַיִם. ה' אִמַּר לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה שֶׁהוּא עֹתִיד לְהַגְלוֹת אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁהוּא הִגְלָה אֶת תוֹשְׁבֵי מַלְכַת יִשְׂרָאֵל: ⁴³ (טז) וְאַתָּה אֵל תִּתְּפִלָּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה אֶתָּה (יִרְמְיָהוּ) אֵל תִּתְּפִלָּל עַל הָעָם הַזֶּה, עַל הָעָם בִּיהוּדָה, ⁴⁴ וְאַל תִּשָּׂא בְּעַדֶּם רִנָּה וְתִפְלָה וְאַל תִּרְיֶם אֶת קוֹלְךָ בַּצַּעֲקָה וְתִפְלָה כְּדִי לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם

²⁹ תרגום.

³⁰ מצודות.

³¹ מצודות.

³² מצודות.

³³ עיין אוצר מפרשי התנ"ך על ספר בראשית, אוצר המאמרים, בביאור המילה "ועתה".

³⁴ תרגום.

³⁵ תרגום.

³⁶ תרגום.

³⁷ מצודות.

³⁸ תרגום.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ מצודות.

⁴¹ תרגום.

⁴² מצודות.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ מצודות.

(יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת כדרך הנבואות),⁴⁵ וְאֵל תִּפְגַּע בִּי ואל תבקש ממני דבר בדביל העם הזה,⁴⁶ כִּי אֲנִי שָׁמַע אֶתְךָ (אל תתפלל על העם הזה) כיוון שאינני רוצה קבל את תפילתך. ה' אמר לירמיהו שלא יתפלל על העם שביהודה ולהעביר מהם את רוע הגזירה, כיוון שהוא (ה') איננו רוצה קבל את תפילתו (שלך ירמיה) ⁴⁷: (יז) הַאֲיִנֶּךָ רֹאֵה מָה הֵמָּה עֹשִׂים בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחִצּוֹת יְרוּשָׁלַם האם אינך רואה במה חוטאים תושבי ממלכת יהודה בערי יהודה ובשווקים של ירושלים? הרי הם עושים את החטאים שלהם לעיני כולם ⁴⁸: (יח) לכל אחד מבני הבית יש תפקיד וחלק בחטא: ⁴⁹ הַבָּנִים מְלַקְטִים עֵצִים תפקיד הבנים הוא ללקט את העצים (כפי שמיד יוסבר), ⁵⁰ וְהָאֲבוֹת מְבַעְרִים אֶת הָאֵשׁ ותפקיד האבות מדליקים את האש, ⁵¹ וְהַנָּשִׁים לְשׁוֹת בְּצֶק ותפקיד הנשים ללוש את הבצק, ⁵² לַעֲשׂוֹת כֹּנִים לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם (הבנים מלקטים את העצים, האבות מדליקים את האש והנשים לשות את הבצק) כדי להכין מאכל שנקרא "כון" והיו מקריבים אותו לשמש (ובכך היו עוברים על איסור עבודה זרה), ⁵³ וְהַסֵּךְ נֹסְכִים לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסְנִי וכן היו תושבי יהודה מנסכים נסכים לעבודה זרה למרות שהם ידעו שאין בכך תועלת ומטרתם הייתה רק להכעיס אותי (את ה') ⁵⁴: (יט) הָאֲנִי הֵם מְכַעְסִים האם הם מכעיסים אותי, האם במעשיהם הם גורמים לי (ה') נזק? ⁵⁵ נָאִם יִקְוֶה כֵךְ אָמַר ה', ⁵⁶ הֲלוֹא אַתֶּם לְמַעַן בִּשְׁת פְּנִיָהֶם הרי החטאים שלהם יגרמו להם לנזק ולבושה ⁵⁷: (כ) לֵכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנִי יִקְוֶה בגלל שחטאתם – כך אמר ה' אלוקי ישראל: ⁵⁸ הִנֵּה אֲפִי וְחִמָּתִי נִתְּכַת אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה חֲרוּגוֹ וְהַכֶּסֶס שֶׁלִּי יִשְׁפְּכוּ עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה, ⁵⁹ עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה וְעַל עֵץ הַשֵּׁדָה וְעַל פְּרֵי הָאֲדָמָה הַכֶּסֶס לִי שִׁיפֹךְ עַל הַדְּבָרִים הַבָּאִים: עַל בְּנֵי הָאָדָם שֶׁבִיהוּדָה, עַל הַבְּהֵמוֹת שֶׁבִיהוּדָה, עַל הָעֵצִים וְעַל הִירְקוֹת שֶׁבִיהוּדָה, ⁶⁰ וּבָעֶרְהָ וְלֹא תִכְבֶּה הַכֶּסֶס יִשְׁמִיד אֶת הַכֹּל וְלֹא יִישָׁאֵר דָּבָר ⁶¹: (כא) כֹּה אָמַר יִקְוֶה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֵךְ אָמַר ה' אלוקי צבאות שהוא אלוקי ישראל. ה' נקרא גם בשם צבאות על שם שהוא שולט על צבאות של מעלה ועל צבאות של מטה, ⁶² עֲלֻתֵיכֶם סָפוּ עַל זִבְחֵיכֶם וְאָכְלוּ בָשָׂר תוֹסִיפוּ אֶת קֶרְבָּנוֹת הָעוֹלָה עַל קֶרְבָּנוֹת הַשְּׁלָמִים וְכֵךְ תוֹכְלוּ לַפְּחוֹת לֶאֱכֹל אֶת הַבָּשָׂר. קֶרְבָּנוֹת הָעוֹלָה מוֹקְרִיבִים כֹּלִיל לַה' וְאִין הָאָדָם אוֹכֵל בְּכָלֵל אֶת בָּשָׂר. בָּשָׂר

לגלות את האוצר שבתורה

⁴⁵ רד"ק.

⁴⁶ תרגום.

⁴⁷ תרגום.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ רד"ק.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות.

⁵² מצודות.

⁵³ מצודות וכתב שהכון נקרא כך משום שהוא נעשה בכוונת הלב גדולה. רש"י: הכון היה עשוי בדמות הכוכב

אליו היו מקריבים אותו, והיו מקריבים אותו לכוכב מסוים ולא לשמש. רד"ק: היו מקריבים לכוכבים שונים.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות. רד"ק: ה' אמר שלא חלה עליו בכלל מידת הכעס. כמו"כ כתב שמה שכתוב בתורה שבנ"י מכעיסים

את ה' כשהם חוטאים – דיברה תורה כלשון בני אדם.

⁵⁶ תרגום.

⁵⁷ מצודות.

⁵⁸ תרגום.

⁵⁹ תרגום + מצודות. לפי פירושם, "נתכת" הינו מלשון שפיכה. רש"י: "נתכת" מלשון ירידה.

⁶⁰ תרגום.

⁶¹ מצודות.

⁶² רד"ק בפירושו לספר ישעיהו, פרק א' פסוק ט'.

קרבן השלמים נאכל בידי בני אדם. ה' אמר לתושבי יהודה שהיות והקרבנות שהם מקריבים אינם באים לפניו ברצון, עדיף שהם יקריבו רק קרבנות שלמים כדי שהם יוכלו לאכול את הבשר והקרבן לא יעלה כולו לה'.⁶³ (כב) כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בַּיּוֹם הַזֶּה אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁהִרִי לֹא דִיבַרְתִּי עִם אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִי אֹתָם בַּיּוֹם שֶׁהוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,⁶⁴ עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וְזֶבַח (שהרי לא דיברתי עם אבותיכם ולא ציוויתי אותם ביום שהוצאתי אותם מארץ מצרים) על הקרבת קרבנות עולה ושלמים. לו עיקר סיבת הוצאת בני ישראל ממצרים הייתה כדי שבני ישראל יקריבו קרבנות לה', אני (ה') הייתי מצווה אותם על כך עוד ביום שבו הוצאתי אותם מארץ מצרים.⁶⁵ (כג) כִּי אִם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אֹתָם אֲלֵא אֲנִי (ה') צִוִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַדָּבָר הַבֹּא כְּשֶׁהֵם יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם,⁶⁶ לֵאמֹר כֹּךְ צִוִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם שֶׁהֵם יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם:⁶⁷ שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי תִקְבְּלוּ אֶת הַדְּבָרִים שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, תִּסְכִּימוּ לְקִיִּים אֶת מֶה שֶׁאֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם,⁶⁸ וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּאֱלֹהִים, אֲנִי אֲשַׁפֵּיעַ עֲלֵיכֶם כֹּל טוֹב לֵלֵא אֲמַצְעִי אַחֵר,⁶⁹ וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם וְאַתֶּם תִּהְיוּ הָעָם שְׁלִי וְלֹא אֲחֻלֵּף אֶתְכֶם בְּאוֹמָה אַחֶרֶת,⁷⁰ וְהִלַּכְתֶּם בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לַמַּעַן יִיטֵב לָכֶם וְאַתֶּם (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) תֵּלְכוּ בְּדֶרֶךְ שֶׁבָּה צִוִּיתִי אֶתְכֶם לִלְכֹת בָּהּ, לְקִיִּים אֶת מִצְוֹתַי ה', כְּדֵי שִׁיחִיָּה לָכֶם טוֹב. הֵן אֲמַר לְתוֹשְׁבֵי יְהוּדָה שֶׁהוּא הוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּדֵי לְקִיִּים אֶת מִצְוֹתָיו וְלֹא כְּדֵי לְהַקְרִיב לִפְנֵי קְרִבּוֹת. מִמִּילָא, אֵין תוֹעֵלֶת בְּהַקְרִיב קְרִבּוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים, אִם הֵם אֵינֶם מְקִיִּימִים אֶת מִצְוֹתָיו:⁷¹ (כד) וְלֹא שִׁמְעוּ אֲפִילוֹ יוֹצְאֵי מִצְרַיִם לֹא שִׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ שֶׁל ה' וְלֹא קִיִּימוּ אֶת מִצְוֹתָיו,⁷² וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנוֹם וְהֵם (יוֹצְאֵי מִצְרַיִם) לֹא הָטוּ אֶת אָזְנוֹם כְּדֵי לִשְׁמֹעַ אֶת צִוִּי ה',⁷³ וַיֵּלְכוּ בְּמַעֲצוֹת בְּשָׂרָוֹת לִפְנֵי הָרָע וְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם הִלְכוּ אַחֵר הָעֵצָה שֶׁהֵם הִצִּיעוּ לַעֲצֹמָם וְאַחֲרֵי מֶה שֶׁלִּבָּם הָרַע הִרְאָה לָהֶם. בְּמָקוֹם לְקִיִּים אֶת הַמִּצְוֹת, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ אַחֵר הַתְּאוּוֹת שֶׁלָּהֶם,⁷⁴ וַיִּהְיוּ לְאַחֲזֹר וְלֹא לִפְנֵים וּבְכָל יוֹם הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פּוֹחֲתִים וְעוֹבְדִים אֶת ה' פָּחוֹת בְּמָקוֹם לְהִתְחַזֵּק בְּכָל יוֹם בְּעִבּוּדָתוֹ:⁷⁵ (כה) לָמֵן הַיּוֹם אֲשֶׁר יֵצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ אֶת ה' פָּחוֹת פָּחוֹת בְּתַקּוּפַת הַזֶּמֶן שֶׁמִּיצִיאת מִצְרַיִם וְעַד לְיוֹם

⁶³ **מצודות. רד"ק:** הנביא לא הזכיר קרבנות חטאת ואשם משום שתושבי יהודה לא היו מביאים אותם, שהרי הם לא היו חוזרים בתשובה ומשום שהחטאים שלהם היו במזיד ואין מביאים קרבן על חטא במזיד.

⁶⁴ **מצודות.**

⁶⁵ **מצודות. רד"ק:** כתב לפרש את הפסוק בשני אופנים. א. כאשר ה' ציווה בפעם הראשונה את בני ישראל במצות, במרה, הוא לא ציווה אותם על קרבנות. ב. במעמד מתן תורה ה' לא התנה איתם שיקריבו לפניו קרבנות, אלא שישמעו בקולו. גם כאשר ה' ציווה להביא קרבנות, הוא לא ציווה אותם להקריב קרבנות, אלא אמר שאם אדם רוצה להביא קרבן, עליו לעשות כך וכך. ה' ציווה על אדם להקריב קרבן רק אם הוא חטא (חטאת ואשם) או על קרבנות ציבור. גם לגבי הציווי על קרבנות התמיד, ה' לא באמת רצה בהקרבנות הקרבן, אלא בהעתקת האופנים שבהם עבדו עבודה זרה לעבודתו יתברך.

⁶⁶ **מצודות.**

⁶⁷ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

⁶⁸ **תרגום.**

⁶⁹ **מצודות.**

⁷⁰ **מצודות.**

⁷¹ **מצודות.**

⁷² **מצודות.**

⁷³ **מצודות.**

⁷⁴ **מצודות. רד"ק:** פירש את שרירות ליבם באופן נוסף, הכוונה לחוזק ותוקף.

⁷⁵ **מצודות.**

שבו הנביא ירמיה אמר את דברי נבואתו לתושבי יהודה,⁷⁶ **וְאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשָּׁבָע וְשִׁלַּח וּבְכָל יוֹם, אֲנִי (ה') מְשַׁכִּים וְשׁוֹלַח לָכֶם (בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) אֶת עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים כְּדֵי לְהַחֲזִיר אֶתְכֶם בְּתוֹשֻׁבָּה⁷⁷: (כז) וְלֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְגַם אֲנָשִׁי הַדּוֹר הַזֶּה לֹא שָׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי, ⁷⁸ וְלֹא הָטוּ אֶת אָזָנָם וְהֵם (אֲנָשִׁי הַדּוֹר הַזֶּה) לֹא הָטוּ אֶת לִבָּם כְּדֵי שְׁלֻמוֹעַ אֶת דְּבָרֵי הַנְּבִיאִים,⁷⁹ וַיִּקְשׁוּ אֶת עֲרֶפְסָם תוֹשְׁבֵי יְהוּדָה הִתְעַקְשׁוּ לְהִמָּשִׁיךְ וּלְחַטּוֹא. הַנְּבִיא הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדִמּוּי כְּדֵי לְתַאֵר אֶת הִתְעַקְשׁוֹתָם שֶׁל תוֹשְׁבֵי יְהוּדָה: כִּשֶׁם שֶׁאָדָם שֶׁהָעוֹרֶף שֶׁלּוֹ קָשָׁה אֵינוֹ יָכוֹל לְהִסְתוֹבֵב לְשֻׁמוֹעַ אֶת דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ, וְהָעוֹרֶף שֶׁלּוֹ נִשְׁאָר כָּל הַזְּמַן בְּאוֹתוֹ הַמְּקוֹם, כֹּךָ הֵם לֹא הָיוּ מְחִזְרִים אֶת פְּנֵיהֶם לַה' וְהָיוּ מְמַשִּׁיכִים בְּחַטָּאֵיהֶם,⁸⁰ הִרְעוּ מֵאֲבוֹתָם תוֹשְׁבֵי יְהוּדָה שְׁחִיִּים בְּדוֹר הַזֶּה חֲטוֹא יוֹתֵר מֵאֲבוֹתָם⁸¹: (כז) וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֲלֶיךָ וְאֲנִי (ה') יוֹדֵעַ שֶׁגַּם כֹּאשֶׁר אַתָּה (יִרְמְיָה) תִּדְבֹּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְתוֹשְׁבֵי יְהוּדָה, הֵם לֹא יִקְשִׁיבוּ לָךְ,⁸² וְקִרְאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יִעֲנוּכָה וְאֲנִי (ה') יוֹדֵעַ שֶׁגַּם כֹּאשֶׁר אַתָּה תִּקְרָא לְתוֹשְׁבֵי יְהוּדָה – הֵם לֹא יַעֲנוּ לָךְ⁸³: (כח) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם לְאַחֵר שֶׁתִּרְאֶה שֶׁתוֹשְׁבֵי יְהוּדָה אֵינָם מְקַשְׁבִּים לָךְ, תֹּאמַר לָהֶם אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים:⁸⁴ זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְקֹנֶק אֱלֹהָיו זֶהוּ הָעָם שֶׁמִּתְנַהֵּג כְּאִילוֹ שֶׁהוּא לֹא שָׁמַע אֶת דְּבָרֵי ה' אֱלֹקָיו עַל הָרַסְנִי,⁸⁵ וְלֹא לָקַחוּ מוֹסֵר וְהֵם מִתְנַהֲגִים כְּאִילוֹ שֶׁהֵם אֵף פֶּעַם לֹא לָקְחוּ מוֹסֵר,⁸⁶ אֲבָדָה הָאֲמוּנָה הָאֲמוּנָה בַּה' כִּבְרֵי אֲבָדָה מֵהֶם, הֵם אֵינָם מֵאֲמִינִים עוֹד בַּה' יִתְבָּרֵךְ,⁸⁷ וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם וְהֵם כִּבְרֵי אֵינָם מְדַבְּרִים וּמְזַכְרִים אֶת הָאֲמוּנָה בַּה'. בְּדֶרֶךְ כָּל, גַּם אִם אָדָם אֵינוֹ מֵאֲמִין בַּה', הוּא אֹמֵר בְּפִיו שֶׁהוּא כֵן מֵאֲמִין כְּדֵי שֶׁבְּנֵי הָאָדָם יִחְשְׁבוּ שֶׁהוּא צָדִיק. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁתוֹשְׁבֵי יְהוּדָה אִפִּילוֹ לֹא אָמְרוּ שֶׁהֵם מֵאֲמִינִים בַּה' וְכָל שָׁכֵן שֶׁלֹּא הָיוּ מֵאֲמִינִים בְּלִבָּם⁸⁸: (כט) גִּזִּי נִזְרָד וְהַשְׁלִיכִי כִנְסַת יִשְׂרָאֵל! תִּתְּלֵשִׁי אֶת שַׁעֲרוֹת רֹאשְׁךָ וְתִשְׁלִיכִי אוֹתָם, כְּסִימָן אֲבָלוֹת עַל הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁהוֹלַכְתָּ לְבוֹא עֲלֶיךָ,⁸⁹ וְשָׂאִי עַל שָׁפִים קִינָה וְתַעֲלִי לְמִקְוֹמוֹת גְּבוּהִים כְּדֵי לְהִרִים שֵׁם קִינָה, שִׁירָה עֲצוּבָה, שֶׁתִּשְׁמַע גַּם בְּמִקְוֹמוֹת רְחוֹקִים, עַל הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁהוֹלַכְתָּ לְבוֹא עַל תוֹשְׁבֵי יְהוּדָה,⁹⁰ כִּי מֵאֵס יְקֹנֶק שֶׁהָרִי ה' מֵאֵס בְּחוֹטָאִים,⁹¹ וַיִּטֹּשׁ אֶת דּוֹר עֲבָרְתוֹ וְה' נָטַשׁ אֶת הַדּוֹר שֶׁכָּל כֹּךָ הִכְעִיס אוֹתוֹ (וְלִכְן הוּא יָבִיא עֲלֵיהֶם פּוֹרְעָנוֹת)⁹²: (ל) כִּי עָשׂוּ בְנֵי יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי שֶׁהָרִי בְּנֵי מַמְלַכַת**

לגלות את האוצר שבתורה

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ מצודות. רד"ק: עיקר האזהרה לבני ישראל לחזור בתשובה הייתה בהשכמה משום שה' רצה להזהירם לפני שהם הולכים למלאכתם.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ תרגום.

⁸⁰ מצודות.

⁸¹ מצודות.

⁸² מצודות.

⁸³ מצודות.

⁸⁴ מצודות.

⁸⁵ מצודות.

⁸⁶ מצודות.

⁸⁷ מצודות.

⁸⁸ רד"ק.

⁸⁹ רד"ק.

⁹⁰ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה שיאמרו את הקינה בדרכים ולא על ההרים.

⁹¹ תרגום.

⁹² מצודות.

יהודה עשו מעשים שרעים בעיניי (בעיני ה'),⁹³ נֶאֱמַר יִקְנֹךְ כֹּךְ אִמֶּר ה',⁹⁴ שָׁמוּ שְׁקוּצֵיהֶם בְּבֵית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו לְטָמְאוֹ הֵם שָׁמוּ אֶת הָעֲבֹדָה הַזֶּה בְּבֵית שְׁמִי נִקְרָא עָלָיו, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, כְּדִי לְטַמֵּא אוֹתוֹ. הָעֲבֹדָה הַזֶּה נִקְרָאת מִלְשׁוֹן "שִׁיקוץ" הִיּוֹת וְהִיא מִתּוֹעֵבֶת כִּמוֹ שִׁקְצִים:⁹⁵ (לֹא) וּבְנוֹ בָּמֹת הַתִּפְתָּ אֲשֶׁר בְּגִיַּא בֶּן הַנֶּם לְשֶׁרֶף אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ תּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה בְּנוּ בְּגִיַּא בֶּן הַנֶּם אֶת בָּמֹת הַתּוֹפֶת כְּדִי לְשַׁרֹף אֶת בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ. הַבָּמֹת נִקְרָאוֹת "בָּמֹת תּוֹפֶת" מִשּׁוּם שֶׁבִשְׁעַת הָעֶבֶרֶת הַבָּנִים בָּאֵשׁ, הֵיוּ מִתּוֹפְפִים בְּתוֹפִים כְּדִי שֶׁהָאֵבָא לֹא יִשְׁמַע אֶת צַעֲקוֹת בְּנוֹ בִּשְׁעָה שֶׁהוּא נִשְׁרָף. הַכּוֹוֹנָה בַּפֶּסֶק לְעֲבֹדַת הַמֹּלֶךְ, עֲבֹדָה שֶׁהַתּוֹרָה אִסְרָה,⁹⁶ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי (תּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה מִקְרִיבִים בָּאֵשׁ אֶת בְּנֵיהֶם) שֶׁלֹא צִוִּיתִי אוֹתָם עַל כֵּךְ, ⁹⁷ וְלֹא עָלְתָה עַל לְבִי וּמַעֲלָם לֹא עָלָה עַל לִבִּי לִבְקֹשׁ מֵהֶם שִׁיקְרִיבוּ אֶת בְּנֵיהֶם וּשְׁיִשְׁרְפוּ אוֹתָם בָּאֵשׁ:⁹⁸ (לִב) לִכְן בְּגִלָּל שֶׁתּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה חֲטָאוּ בְּעֲבֹדַת הַמֹּלֶךְ, הִנֵּה יָמִים בָּאִים יִהְיוּ יָמִים יִשְׁבֹּאוּ, בְּעֵתִיד הַיּוֹלֵךְ לִקְרוֹת הַדָּבָר הַבֵּא,⁹⁹ נֶאֱמַר יִקְנֹךְ כֹּךְ אִמֶּר ה',¹⁰⁰ וְלֹא יֵאָמֵר עוֹד הַתִּפְתָּ וְגִיַּא בֶּן הַנֶּם הַמִּקּוֹם שֶׁבּוּ עוֹבְדִים עֲכָשִׁיו אֶת עֲבֹדַת הַמֹּלֶךְ לֹא יִקְרָא עוֹד "תּוֹפֶת" אוֹ "גִּיַּא בֶּן הַנֶּם",¹⁰¹ כִּי אִם גִּיַּא הֶהְרֵגָה אֶלָּא מִקּוֹם זֶה יִקְרָא "גִּיַּא הֶהְרֵגָה" מִשּׁוּם שִׁימֹתוֹ שֶׁם רַבִּים מִתּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה,¹⁰² וְקִבְּרוּ בְּתִפְתָּ מֵאִין מִקּוֹם וּתּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה יֵיאָלְצוּ לִקְבֹּר מֵתִים רַבִּים בְּגִיַּא בֶּן הַנֶּם עַד שֶׁלֹא יִהְיֶה עוֹד מִקּוֹם לִקְבֹּר שֶׁם אֲנָשִׁים:¹⁰³ (לִג) וְהִיתָה נִבְלָת הָעָם הַזֶּה לְמֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֵמֹת הָאָרֶץ אֱלֹהֵי מִתּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה שֶׁלֹא יִזְכּוּ לְהִיקָבֵר, נִבְלָתָם תִּשְׁמַשׁ לְמֵאֲכָל לְעוֹפֹת הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֵמֹת שֶׁעַל הָאָרֶץ, עוֹפֹת הַשָּׁמַיִם וְהַבִּהֵמוֹת שֶׁעַל הָאָרֶץ יֵאָכְלוּ אֶת נִבְלוֹתֵיהֶם,¹⁰⁴ וְאִין מִחְרִיד לֹא יִהְיֶה מִי שִׁיפְחִיד אֶת הָעוֹפֹת וְהַבִּהֵמוֹת וַיִּמְנַע מֵהֶם מִלֵּאכֹל אֶת הַנִּבְלוֹת:¹⁰⁵ (לד) וְהִשְׁתַּבְּתִי מִמֶּעְרֵי יְהוּדָה וּמִחֲצוֹת יְרוּשָׁלַם וְאֵנִי (ה') אֲשַׁבֵּית מִמֶּעְרֵי יְהוּדָה וּמִהַשְׁוֹקִים שֶׁבִירוּשָׁלַם,¹⁰⁶ קוֹל שִׁשּׁוֹן וְקוֹל שְׁמִחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל בָּלָה (אֲשַׁבֵּית מִמֶּעְרֵי יְהוּדָה וּמִהַשְׁוֹקִים שֶׁבִירוּשָׁלַם) קוֹל שֶׁל שִׁשּׁוֹן וְקוֹלוֹת שֶׁל שְׂמִחָה, קוֹלוֹת שֶׁל חֲתָן וְכֻלָּה שֶׁמִּתְחַתְּנִים,¹⁰⁷ כִּי לְחֶרֶבָה תִּהְיֶה הָאָרֶץ (אֲשַׁבֵּית מִמֶּעְרֵי יְהוּדָה וּמִהַשְׁוֹקִים שֶׁבִירוּשָׁלַם קוֹלוֹת שֶׁל שְׂמִחָה) מִשּׁוּם שֶׁהָאָרֶץ תִּהְיֶה חֲרָבָה, וְלֹא יִהְיֶה אָדָם בָּאָרֶץ הַחֲרָבָה (כּוֹלֵם יִגְלוּ אוֹ יִהְרָגוּ), וְלֹא יִהְיֶה מִי שִׁיּוּכַל לִשְׁמוּח:¹⁰⁸

לגלות את האוצר שבתורה

⁹³ תרגום.

⁹⁴ תרגום.

⁹⁵ מצודות.

⁹⁶ רש"י. מהר"י קרא: התופת היא מלשון שחת ושאלו, והיה שם בור שאליו היו מפילים את הבנים.

⁹⁷ מצודות.

⁹⁸ מצודות. רד"ק בשם חז"ל כתב שהכוונה ליפתח ולבנו של מישע מלך מואב שהקריבו את בניהם למרות שה' לא ציווה על כך. רש"י: מעולם לא אמרתי לנביאים שבני ישראל יקריבו לפני את בניהם, וגם כאשר ציוויתי את אברהם אבינו שיקריב את בנו, לא חשבתי באמת שהוא צריך להקריב את בנו.

⁹⁹ תרגום.

¹⁰⁰ תרגום.

¹⁰¹ מצודות.

¹⁰² מצודות.

¹⁰³ מצודות.

¹⁰⁴ מצודות. רד"ק: הוסיף אפשרות שהכוונה שהקוברים לא יוכלו לקבור כל כך הרבה אנשים משום שהם יהיו עייפים מידי מרוב אנשים שהם קברו.

¹⁰⁵ מצודות. מהר"י קרא: אין מי שיהיה חרד לקבורו.

¹⁰⁶ מצודות.

¹⁰⁷ תרגום.

¹⁰⁸ מצודות.

יִרְמְיָהוּ פֶּרֶק ח

(א) בָּעֵת הַהִיא נָאם יְקֹזֶק ה' אִמֵּר שְׁבִתְקוּפָה שִׁיבֹאוּ הַפּוֹרְעָנוּת עַל עַם יִשְׂרָאֵל,¹ יוֹצִיאוּ אֶת עֲצָמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת עֲצָמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עֲצָמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת עֲצָמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֶת עֲצָמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם מִקְבְּרֵיהֶם בְּתִקְוָה שֶׁתִּבּוֹא הַפּוֹרְעָנוּת עַל עַם יִשְׂרָאֵל) הָאוֹיֵבִים יִבְזוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי שִׁוְצִיאוֹ מִהִקְבֵּר אֶת הָעֲצָמוֹת שֶׁל הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים : (1 מַלְכֵי יְהוּדָה. (2 הַשָּׂרִים שֶׁל מַלְכֵי יְהוּדָה. (3 כַּהֲנֵי הַבַּעַל. (4 נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר. (5 תוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם.² עַל יְדֵי הוֹצָאת הָעֲצָמוֹת נִעֲשֶׂה הַרְשָׁעִים גַּם לֵאחֲרַי מוֹתָם:³ (ב) וְשִׁטְחוּם לְשֶׁמֶשׁ וְלִירֵחַ וְלִכָּל צֶבֶא הַשָּׁמַיִם הָאוֹיֵבִים יִפְרְסוּ אֶת עֲצָמוֹת הַחוּטָאִים לַעֲיֵנִי הַשֶּׁמֶשׁ, הִירֵחַ וְהַכּוֹכָבִים,⁴ אֲשֶׁר אֶהְיֶה (הָאוֹיֵבִים יִפְרְסוּ אֶת עֲצָמוֹת הַחוּטָאִים לַעֲיֵנִי הַשֶּׁמֶשׁ, הִירֵחַ וְהַכּוֹכָבִים) שֶׁהֵם (הַרְשָׁעִים) אֶהְיֶה וְלֹכֵן הֵם עֲבָדוּ אוֹתָם,⁵ וְאֲשֶׁר עֲבָדוּם (הָאוֹיֵבִים יִפְרְסוּ אֶת עֲצָמוֹת הַחוּטָאִים לַעֲיֵנִי הַשֶּׁמֶשׁ, הִירֵחַ וְהַכּוֹכָבִים) שֶׁהֵם (הַרְשָׁעִים) שֶׁהֵם עֲבָדוּ (יֵשׁ כֹּאֵן כְּפִילוֹת עַל צֶלַע הַפֶּסוֹק הַקּוֹדֶמֶת כְּדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת),⁶ וְאֲשֶׁר הִלְכוּ אַחֲרֵיהֶם (הָאוֹיֵבִים יִפְרְסוּ אֶת עֲצָמוֹת הַחוּטָאִים לַעֲיֵנִי הַשֶּׁמֶשׁ, הִירֵחַ וְהַכּוֹכָבִים) שֶׁהֵם (הַרְשָׁעִים) הִלְכוּ אַחֲרֵיהֶם (יֵשׁ כֹּאֵן כְּפִילוֹת עַל צֶלַע הַפֶּסוֹק הַקּוֹדֶמֶת כְּדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת),⁷ וְאֲשֶׁר דָּרְשׁוּם (הָאוֹיֵבִים יִפְרְסוּ אֶת עֲצָמוֹת הַחוּטָאִים לַעֲיֵנִי הַשֶּׁמֶשׁ, הִירֵחַ וְהַכּוֹכָבִים) שֶׁהֵם (הַרְשָׁעִים) דָּרְשׁוּ אוֹתָם (יֵשׁ כֹּאֵן כְּפִילוֹת עַל צֶלַע הַפֶּסוֹק הַקּוֹדֶמֶת כְּדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת),⁸ וְאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲוּ לָהֶם (הָאוֹיֵבִים יִפְרְסוּ אֶת עֲצָמוֹת הַחוּטָאִים לַעֲיֵנִי הַשֶּׁמֶשׁ, הִירֵחַ וְהַכּוֹכָבִים) שֶׁהֵם (הַרְשָׁעִים) הִשְׁתַּחֲוּ לָהֶם (יֵשׁ כֹּאֵן כְּפִילוֹת עַל צֶלַע הַפֶּסוֹק הַקּוֹדֶמֶת כְּדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת),⁹ לֹא יִאֲסְפוּ עֲצָמוֹת הַחוּטָאִים לֹא יוֹכִנְסוּ אֶל הַקֶּבֶר,¹⁰ וְלֹא יִקְבְּרוּ עֲצָמוֹת הַחוּטָאִים לֹא יִקְבְּרוּ (יֵשׁ כֹּאֵן כְּפִילוֹת עַל צֶלַע הַפֶּסוֹק הַקּוֹדֶמֶת כְּדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת),¹¹ לְדָמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ עֲצָמוֹת הַחוּטָאִים יִהְיוּ מוֹנְחִים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה כִּמוֹ זֶבֶל שְׁנוֹתֵר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:¹² (ג) וְנִבְחַר מוֹת מַחֲיִים לְכָל הַנְּשֹׂאִים הַנְּשֹׂאִים מִן הַמִּשְׁפָּחָה הָרְעָה הַזֹּאת הַחוּטָאִים בַּעֲבוּדַת הַבַּעַל שֶׁלֹא מָתוּ, יִיצְאוּ לְגִלוֹת וְיִסְבְּלוּ שֵׁם כָּל כֵּךְ הָרֶבֶה, עַד שֶׁהֵם הָיוּ מַעֲדִיפִים לְמוֹת, לְמִרוֹת שֶׁהֵם רָאוּ אֶת הַבִּיזּוֹן בּוֹ בִּיזּוּ אֶת הַמֵּתִים,¹³ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת הַנְּשֹׂאִים אֲשֶׁר הִדְחָתִים (הַנְּשֹׂאִים בַּחֲיִים) שִׁיחִיו בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת אֲלֵיהֶם דְּחִיתִי אוֹתָם, בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת אֲלֵיהֶם הַגִּלְתִּי אוֹתָם (יַעֲדִיפוּ לְמוֹת מֵאֲשֶׁר לַחַיּוֹת בְּגִלוֹת),¹⁴ שֵׁם נָאם יְקֹזֶק צֶבָאוֹת כֵּךְ אִמֵּר ה' צֶבָאוֹת.¹⁵ ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צֶבָאוֹת עַל שֵׁם שֶׁהוּא שׁוֹלֵט עַל צֶבָאוֹת שֶׁל מַעֲלָה וְעַל צֶבָאוֹת שֶׁל מַטָּה:¹⁶ (ד)

¹ תִּרְגוּם.

² מַצְדוֹת. רַד"ק: בִּסְפֵּר מַלְכִים לֹא מִסּוּפֵר שֶׁהוּצִיאוּ אֶת הָעֲצָמוֹת, אֶךְ הַדְּבָר קָרָה לְמִרוֹת שֶׁלֹא הוֹזְכָּר בְּנְבִיא.

³ מִהֲרִי קִרָּא.

⁴ מַצְדוֹת.

⁵ מַצְדוֹת.

⁶ מַצְדוֹת.

⁷ מַצְדוֹת.

⁸ מַצְדוֹת.

⁹ מַצְדוֹת.

¹⁰ מַצְדוֹת.

¹¹ מַצְדוֹת.

¹² רַד"ק.

¹³ רַש"י.

¹⁴ מַצְדוֹת.

¹⁵ תִּרְגוּם.

וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְקֹנָק תֹּאמַר לְחֹטְאִים, כֹּךְ אָמַר ה': ¹⁷ הַיִּפְּלוּ וְלֹא יִקְוּמוּ הָאִם אֵין תִּקְנָה לְחֹטְאִים עַד שֶׁהֵם יִפְּלוּ וְלֹא יִקְוּמוּ? הֲרִי הַחֹטְאִים יִכּוּלִים לַחְזֹר בְּתִשׁוּבָה וְלִהְיוֹנֵצֶל מִהַפּוֹרֵעֲנוּת, ¹⁸ אִם יִשׁוּב וְלֹא יִשׁוּב הָאִם כֹּאשֶׁר עִם יִשְׂרָאֵל יַחְזֹר בְּתִשׁוּבָה, ה' לֹא יַחְזֹר בּוֹ מִהַכְּעַס שֶׁהוּא כּוֹעֵס עַל הַרְשָׁעִים? הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁהַחֹטְאִים יִכּוּלִים לַחְזֹר בְּתִשׁוּבָה וְלִהְיוֹנֵצֶל מִהַפּוֹרֵעֲנוּת ¹⁹: (ה) מִדּוּעַ שׁוֹכְבָה הָעַם הַזֶּה יְרוּשָׁלַם מִשְׁבָּה נִצָּחַת (וּמִכִּיוֹן שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל יִכּוּל לַהֲנִיצֵל מִהַפּוֹרֵעֲנוּת עַל יְדֵי שֶׁהֵם יַחְזְרוּ בְּתִשׁוּבָה) מִדּוּעַ מֵרַד הָעַם בִּירוּשָׁלַם מֵרַד מִתְּמִיד? מִדּוּעַ הָעַם בִּירוּשָׁלַם לֹא חָזַר בְּתִשׁוּבָה? ²⁰ הַחֲזִיקוּ בְּתִרְמִית מֵאֲנוּ לְשׁוּב הָעַם בִּירוּשָׁלַם מִמִּשִּׁיךְ לְרִמּוֹת וּלְשִׁקָר, וְהוּא מִסְרֵב לַחְזֹר בְּתִשׁוּבָה ²¹: (ו) הַקְּשִׁיב לִדְבָרִי יְרוּשָׁלַם, וְהֵם אֵינֶם אֹמְרִים שֶׁהֵם יִכּוּלִים לַהֲנִיצֵל מִהַפּוֹרֵעֲנוּת עַל יְדֵי תִשׁוּבָה, הֵם אֹמְרִים שֶׁהֵם אֵינֶם יִכּוּלִים לַהֲנִיצֵל עַל יְדֵי חֲזָרָה בְּתִשׁוּבָה, ²² אֵין אִישׁ נָחֵם עַל רָעָתוֹ אֵין אָדָם אֶחָד שֶׁמִּתְחַרֵּט עַל הַחֲטָאִים בָּהֶם הוּא חָטָא, ²³ לֹא־אָמַר (אֵין מִי שֶׁמִּתְחַרֵּט עַל הַחֲטָאִים שֶׁבָּהֶם הוּא חָטָא) וְאֹמֵר כִּשְׁהוּא חֹזֵר בְּתִשׁוּבָה: ²⁴ מָה עָשִׂיתִי (אֵף אֶחָד אֵינוֹ חֹזֵר בְּתִשׁוּבָה וְאֹמֵר) מָה אֲנִי עֹשִׂיתִי? כִּיצַד חָטָאתִי? ²⁵ בְּלֹא שָׁב בְּמִרוּצָתָם (לֹא רַק שֶׁאֵינֶם חֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה, אֲלֵא) כּוֹלֵם מִמִּשְׁכִּים לְרִדּוֹף אַחֲרֵי הַחֲטָאִים, ²⁶ בְּסוֹס שׁוֹטֵף בְּמִלְחָמָה (כּוֹלֵם רִצִּים אַחֲרֵי הַחֲטָאִים) כְּמוֹ סוֹס שֶׁבִּמְהֵלֶךְ הַמִּלְחָמָה דוֹהֵר לַתּוֹךְ נַחֵל זֹרֵם לְמִרְוֹת שֶׁהֵנַחֵל מִזִּיק לוֹ. הַנְּבִיא מְדַמֶּה אֶת הָאוֹפֵן שֶׁבּוֹ רוֹדְפִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַחֲטָאִים לְמִרְוֹת שֶׁהֵם יוֹדְעִים שֶׁהַחֲטָאִים מִזִּיקִים לָהֶם כְּמוֹ שֶׁסוֹס דוֹהֵר לַתּוֹךְ נַחֵל שֶׁבּוֹ זֹרְמִים הַמִּים בֹּרֵם חִזֵּק לְמִרְוֹת שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא עֹלֵל לְהִיסְתָּחַף בֹּרֵם ²⁷: (ז) גַּם חֲסִידָה בְּשָׁמַיִם יִדְעָה מוֹעֲדֶיהָ אֲפִילוֹ הַחֲסִידָה שֶׁעָפָה בְּשָׁמַיִם יוֹדַעַת אֶת סֹדֵר הַזְּמַנִּים בְּעוֹלָם, וְהִיא מִבְּנִיָּה שֶׁבִּקִּץ הִיא צְרִיכָה לַעֲוֹף לָאֲרָצוֹת קְרוֹת יוֹתֵר וּבְחֹרֶף לָאֲרָצוֹת חֲמוֹת יוֹתֵר, ²⁸ וְתֵר וְסִים וְעִגּוֹר שָׁמְרוּ אֶת עֵת בְּאֶנְהָ גַּם צִיפּוֹרִים נוֹסְפוֹת כְּמוֹ הַתּוֹר, הַסִּיס וְהַעֲגוֹר, יוֹדְעִים גַּם הֵן אֶת סֹדֵר הָעוֹלָם וְאֶת הָעוֹנוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁבָּהֶם הֵם צְרִיכִים לַעֲוֹף לְמִקּוֹמוֹת שׁוֹנִים, ²⁹ וְעַמִּי לֹא יִדְעוּ אֶת מִשְׁפָּט יְקֹנָק (בְּנִיגוּד לְצִיפּוֹרִים שֶׁהוֹזְכְּרוּ) עִם יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֶת מִנְהַג הָעוֹלָם – שֶׁהוּא צְרִיךְ לְשׁוֹר אֶת חוֹקֵי ה' ³⁰: (ח) אֵיכָה תֹאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת יְקֹנָק אֲתָנוּ כִּיצַד אַתֶּם יִכּוּלִים לֹמַר

לגלות את האוצר שבתורה

¹⁶ רד"ק בפירושו לספר ישעיהו, פרק א' פסוק ט'.

¹⁷ תרגום.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ מצודות. רש"י הוסיף פירוש שהכוונה היא שגם כאשר עם ישראל יחזור בתשובה, הוא יחזור לחטוא מיד

לאחר מכן.

²⁰ מצודות.

²¹ מצודות.

²² רד"ק. רש"י: "לא כן" – מלשון לא נכון. תרגום: הכוונה שה' הקשיב לדברי יושבי ירושלים.

²³ מצודות.

²⁴ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

²⁵ מצודות.

²⁶ מצודות.

²⁷ מצודות. מהר"י קרא: הדימוי הוא שקשה לסוס לעצור באמצע דהירתו וכך קשה לבני ישראל לחזור

בתשובה.

²⁸ מצודות. רד"ק: הנביא אמר שהחסידה נמצאת בשמים משום שהיא נוהגת לדגור במקומות גבוהים.

²⁹ מצודות. רש"י: שמרו בפסוק זה מלשון המתנה, שהיו ממתנות לזמן הנכון לעשות את הדבר הנכון – לעוף

למקומות המתאימים. רד"ק הביא שני פירושים לעגור: דרוך או תוכי.

³⁰ מצודות.

שאתם חכמים ושאתם יודעים את התורה?³¹ אֲבָן הִנֵּה לְשֹׁקֵר עֲשֵׂה עֵט שֹׁקֵר סִפְרִים ה' עשה את הקולמוס ואת הסופרים שכתובים את התורה לשווא. בני ישראל אינם מקיימים את התורה וממילא אין תועלת בקולמוס ובסופרים הכותבים את התורה.³² (ט) הַבִּישׁוּ חֲכָמִים חָתוּ וַיִּלְכְּדוּ הרשעים שמחזיקים את עצמם לחכמים עתידים להתמלא בושה כאשר הם יישברו וילכדו ברעה, כאשר תבוא עליהם פורענות,³³ הִנֵּה בְּדָבָר יִקְוֶה מְאֹסוֹ הרי הרשעים מאסו בתורת ה',³⁴ וְחֲכָמָת מֶה לָּהֶם (הרשעים מאסו בחכמת ה') ואם כן אין שום תועלת לחכמות האחרות שלהם.³⁵ (י) לָבֵן כְּעוֹנֵשׁ על חטאי בני ישראל, אֲתָן אֶת נְשִׁיהֶם לְאַחֲרֵים אני (ה') אתן את נשותיהם של בני ישראל לעמים אחרים,³⁶ שְׂדוּתֵיהֶם לַיּוֹרְשִׁים את שדותיהם אני (ה') אתן לעמים אחרים שירשו אותם,³⁷ כִּי מִקְטָן וְעַד גָּדוֹל כָּלֵה בִצְעַע בִּצְעַע כיוון שכל עם ישראל, מהקטנים שבהם ועד הגדולים שבהם, כולם גוזלים זה מזה,³⁸ מִנְּבִיא וְעַד כֹּהֵן כָּלֵה עֲשֵׂה שֹׁקֵר וכל בעלי התפקידים העובדים עבודה זרה, מנביאי השקר ועד לכוהני הבעל, כולם משקרים.³⁹ (יא) וַיִּרְפוּ אֶת שֹׁבֵר בֵּת עַמִּי עַל נִקְלָה הרשעים מרגיעים את עצמם עם אמירה שיש בה נבזות,⁴⁰ יֹאמְרוּ כֵךְ אומרים הרשעים כשהם מרגיעים את עצמם: ⁴¹ שָׁלוֹם שָׁלוֹם (הרשעים מרגיעים את עצמם ואומרים) יהיה שלום ולא תבוא פורענות,⁴² וְאֵין שָׁלוֹם (אך לא יהיה באמת שלום ותבוא עליהם פורענות).⁴³ (יב) הַבִּישׁוּ כִּי תוֹעֲבָה עָשׂוּ נביאי השקר וכוהני הבעל היו אומרים להתבייש על הדבר האסור שהם עשו (שעבדו עבודה זרה),⁴⁴ גַּם בּוֹשׁ לֹא יִבְשׁוּ (לא רק שהם חטאו) אלא הם גם אינם מתביישים בחטאים שבהם הם חטאו,⁴⁵ וְהַכֹּלֵם לֹא יִדְעוּ והם אינם יודעים מהי כלימה, הם אינם מתביישים (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת),⁴⁶ לָבֵן יִפְלוּ בַּנִּפְלִים כיוון שהם חטאו ולא התביישו, נביאי השקר וכוהני הבעל יפלו יחד עם שאר החוטאים שיפלו, תבוא עליהם פורענות,⁴⁷ בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יִבְשְׁלוּ כאשר אזכור את החטא שלהם – הם, נביאי השקר וכוהני הבעל, יכשלו ותבוא עליהם פורענות,⁴⁸ אָמַר יִקְוֶה כֵךְ אמר ה': (יג) אֶסְף אֶסִּיפִם אני (ה') אכלה אותם,⁴⁹

³¹ מצודות.

³² מצודות. רש"י: החכמה של עם ישראל שחוטא וסופרי נביאי השקר אינם אמיתיים. רד"ק: הנביא שואל כיצד הם יכולים לומר שהם יודעים את החכמות החיצוניות (חכמים אנחנו) ושהם יודעים את התורה.

³³ מצודות. רש"י: הבושה היא עצם המאיסה בדבר ה'. לרש"י אין הכוונה בבושה במובן של היום, אלא בחטא. רד"ק: הבושה תהיה כשהם יראו שחכמתם לא הועילה להם כלל.

³⁴ תרגום.

³⁵ מצודות.

³⁶ מצודות.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ מצודות.

⁴⁰ מצודות.

⁴¹ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

⁴² מצודות.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ מצודות. רד"ק: צלע זו של הפסוק נאמרה בתמיה. האם נביאי השקר וכוהני הבעל התביישו על המעשים

הרעים שהם עשו?

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ מצודות.

נָאָם יְקֹקֶךְ כֹּךְ אִמֵּר ה', אִין עֲנָבִים בְּגִפֵּן בַּעֲצֵי הַגֶּפֶן, לֹא יִישָׁאֲרוּ עֲנָבִים,⁵⁰ וְאִין תְּאֵנִים בְּתֵאנָה וּבַעֲצֵי הַתְּאֵנָה לֹא יִישָׁאֲרוּ תְאֵנִים,⁵¹ וְהָעֵלָה נָבֵל וְאִפִּילוּ הָעֵלִים יָבִלוּ, תְּהִיָּה שְׂמֵמָה מִוְּחַלְטָת,⁵² וְאַתָּן לָהֶם יַעֲבִירוּ אֲנִי (ה') אֲזַמֵּן אוֹיְבִים שִׁיעֲבִירוּ אוֹתָם מִהָעוֹלָם⁵³: (יֵד) עַל מָה אֲנַחֲנוּ יֹשְׁבִים (כַּאֲשֶׁר תָּבוֹא הַפּוֹרְעָנוֹת אֹתָם תִּשְׁאֲלוּ) מִדּוֹעַ אֲנַחֲנוּ נִשְׁאָרִים בַּשְּׂדוֹת, הֲרִי כִשְׂאֲנַחֲנוּ בַשְּׂדוֹת לֹא נוֹכֵל לְהִילָחֵם נֹגַד הָאוֹיֵב,⁵⁴ הָאֶסְפּוּ וְנָבֹא אֶל עָרֵי הַמִּבְצָר וְנִדְמָה שָׁם (אֲתָם תִּשְׁאֲלוּ) בּוֹאוּ נִכְנָס לַעֲרִים הַמְּבוצְרוֹת וְשָׁם נוֹשְׁמֵד,⁵⁵ כִּי יְקֹקֶךְ אֱלֹהֵינוּ הִדְמָנוּ (נִכְנָס לַעֲרֵי הַמִּבְצָר וְנוֹשְׁמֵד שָׁם) כִּיוּן שֶׁה' אֱלֹהֵינוּ הִשְׁמִיד אוֹתָנוּ,⁵⁶ וַיִּשְׁקֶנוּ מִי רֹאשׁ ה' הִשְׁקָה אוֹתָנוּ כּוֹס שֶׁל פּוֹרְעָנוֹת, ה' הִבִּיא עֲלֵינוּ פּוֹרְעָנוֹת,⁵⁷ כִּי חֲטָאנוּ לְיְקֹקֶךְ (ה' הִבִּיא עֲלֵינוּ פּוֹרְעָנוֹת) כִּיוּן שֶׁחֲטָאנוּ לָהּ⁵⁸: (טו) קִנְיָה לְשָׁלוֹם וְאִין טוֹב הַחוּטָאִים יִקּוּ שִׁיבֹא לָהֶם שְׁלוֹם, אֲךְ הַדָּבָר לֹא יִקְרָה,⁵⁹ לָעֵת מִרְפָּה וְהִנֵּה בְעֵתָהּ הַחוּטָאִים יִקּוּ לְזַמֵּן שְׁבוּ הֵם יִזְכּוּ לַרְפּוּאָה, אֲךְ בַּמָּקוֹם זֶה יִבֹּאוּ עֲלֵיהֶם רַעְדָּה וּפְחַד⁶⁰: (טז) מִדֶּן נִשְׁמַע נִחְרָת סוֹסִיו (יִהְיוּ לְאוֹיֵב סוֹסִים רַבִּים וְחֻזְקִים עַד שֶׁגַם) כַּאֲשֶׁר הָאוֹיֵב יִהְיֶה בִקְצֵה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּנַחֲלָה הַצְּפוֹנִית שֶׁל שֶׁבֶט דָּן, יִשְׁמְעוּ אֶת הַנְּחִירוֹת שֶׁל סוֹסִיו,⁶¹ מִקּוֹל מַצְהָלוֹת אֲבִירָיו רָעָשָׁה כָּל הָאָרֶץ כָּל הָאָרֶץ תִּרְעִישׁ מִהַקּוֹלוֹת הַגְּבוּהִים וְהַמְּרַעִישִׁים שִׁיעֲשׂוּ הַגִּיבּוּרִים שֶׁל הָאוֹיֵב,⁶² וַיָּבֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ הָאוֹיֵב יִשְׁמִיד אֶת כָּל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהָאָרֶץ מֵלֵאָה מֵהֶם,⁶³ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָּהּ וְכֵן יִשְׁמִיד הָאוֹיֵב אֶת כָּל הָעָרִים וְאֶת כָּל תּוֹשְׁבֵיהֶם⁶⁴: (יז) כִּי הִנֵּנִי מִשְׁלַח בְּכֶם נְחָשִׁים צִפְעָנִים שֶׁהָרִי אֲנִי (ה') מִגֶּרֶה בְּכֶם וְשׁוֹלַח אֲלֵיכֶם נְחָשִׁי צִפֶּעַ (הַכוּוֹנָה לְאוֹיֵב שִׁיתְקוֹף אֶת עַם יִשְׂרָאֵל),⁶⁵ אֲשֶׁר אִין לָהֶם לַחֵשׁ לֹא נִיתֵן לְהַתְּגַבֵּר עַל הַנְּחָשִׁים הָאֵלֶּה עַל יְדֵי לַחֲשִׁים, לֹא נִיתֵן יִהְיֶה לְפִיִּס אֶת הָאוֹיֵב וּלְשַׁכְנֵעַ אוֹתוֹ שֶׁלֹּא לְתַקּוֹף אֹתְכֶם,⁶⁶ וְנִשְׁכּוּ אֶתְכֶם הַנְּחָשִׁים יִנְשְׁכוּ אֹתְכֶם, הָאוֹיֵב יִתְקוֹף אֹתְכֶם,⁶⁷ נָאָם יְקֹקֶךְ כֹּךְ אִמֵּר ה': (יח) מִבְּלִיגִיתִי עָלִי יְגֹן הָאֲנָשִׁים שִׁיִּצְטַעְרוּ מֵאוֹד עַל הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתָּבוֹא עֲלֵיהֶם יֹאמְרוּ: הִיִּיתִי רוֹצֵחַ לְהַתְּחַזֵּק עַל

⁵⁰ מצודות. רד"ק: הנביא הזכיר דווקא תאנים וענבים משום שהם הפירות העיקריים.

⁵¹ מצודות.

⁵² מצודות. רד"ק: אפילו העלה יבול לפני זמנו.

⁵³ מצודות. רש"י: העונשים האלה יבואו עליהם משום שהם עברו על דבריי. רד"ק: הפירות שנתתי

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ תרגום + מצודות. רש"י: נשב בערי המבצר דוממים ואבלים. רד"ק: ונדמה פירושו שתיקה, שבני ישראל ישתקו על ביאת הפורענות ולא יתלוננו, שהרי הם הביאו את הפורענות על עצמם. בשם אביו כתב שהכוונה היא ששה' השתיק אותם. מהר"י קרא: גם בערי המבצר לא נימלט, אלא נושמד שם.

⁵⁶ מצודות.

⁵⁷ מצודות.

⁵⁸ תרגום.

⁵⁹ מצודות.

⁶⁰ מצודות.

⁶¹ מצודות. תרגום: הכתוב הזכיר דווקא את נחלת שבט דן משום ששם היו העגלים של ירבעם.

⁶² מצודות. רד"ק: אביריו מופנה כלפי הסוסים והכוונה שהסוסים החזקים יוציאו קולות גבוהים ומרעישים.

⁶³ מצודות.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ מצודות.

היגון, על הצער שהפורענות גורמת לי, ⁶⁸ עָלַי לְבִי דָוִי אֵךְ אֵינִי יָכוֹל לְהִתְגַּבֵּר עַל הַצֶּעַר מִשּׁוּם שֶׁהַצֶּעַר גָּדוֹל וְעֵמוֹק⁶⁹: (יט) הִנֵּה קוֹל שְׁוַעַת בֵּת עַמִּי מֵאַרְצָן מִרְחָקִים הָרִי קוֹל הַצֶּעָקָה שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי מֵאַרְצָן מִרְחָקִים (וּאִם כֵּן כִּי־צַד לֹא אֲצִטֵּעַ), ⁷⁰ הִיקִינִק אֵין בְּצִיּוֹן הָאֵם ה' אֵינוֹ נִמְצָא בְּצִיּוֹן? (מִשְׁמַעוֹת צִלַּע זֹו תִּתְּבַר בְּסוּף הַפְּסוּק), ⁷¹ אִם מִלִּכָּה אֵין בָּהּ הָאֵם הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ נִמְצָא בְּצִיּוֹן? הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁה' נִמְצָא בְּצִיּוֹן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵיוּ יָכוֹלִים לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו עַל מִנַּת שִׁיבְטָל אֶת גִּזְרֹתוֹ, ⁷² מִדּוּעַ הִכְעֵסוּנִי בְּפִסְלֵיהֶם בְּהַבְלִי נֶכֶד וְאִם כֵּן, מִדּוּעַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד הוֹסִיפוּ לַחֲטוֹא וּלְהִכְעִיס אוֹתִי בַעֲבוּדַת הַזֶּרֶה (בִּמְקוֹם לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו)⁷³: (כ) עֲבֹר קִצִּיר כָּלָה קִיץ וְאֶנְחֵנוּ לֹא נוֹשְׁעֵנוּ עֲבֹר כִּבְר זֶמֶן הַקִּצִּיר, וְעֲבֹר כִּבְר זֶמֶן הַקִּיץ, וְאֶנְחֵנוּ לֹא נוֹשְׁעֵנוּ. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁעֲבֹר כִּבְר זֶמֶן רַב וְה' עֲדִיין לֹא הוֹשִׁיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (מִשּׁוּם שֶׁהֵם לֹא חֲזָרוּ בַּתְּשׁוּבָה)⁷⁴: (כא) עַל שְׁבֵר בֵּת עַמִּי הַשְּׁבֵרִיתִי אֲנִי (הַנְּבִיא) נִשְׁבֵּר עַל הַשְּׁבֵר שֶׁפָּקַד אֶת עַמִּי, אֲנִי נִמְצָא בַּצֶּעַר גָּדוֹל בְּגִלְל הַפּוֹרְעֻנוֹת שֶׁבָּאָה עַל עַם יִשְׂרָאֵל, ⁷⁵ קִדְרִיתִי נִהְיָה לִי מִמַּשׁ חוֹשֶׁךְ מְרֹבֶּה צֶעַר עַל הַפּוֹרְעֻנוֹת שֶׁבָּאָה עַל עַם יִשְׂרָאֵל, ⁷⁶ שְׁמָהּ הַחֲזִיקָתִי וְאֶחָז אוֹתִי בַּלְבּוֹל וְתִימָחוֹן⁷⁷: (כב) הִצִּירִי אֵין בְּגִלְעָד הָאֵם בְּגִלְעָד אֵין צָרִי (סוּג שֶׁל בּוֹשֵׁם שִׁשִּׁימֵשׁ גַּם לְרִפּוּאָה)? הָרִי גִלְעָד הוּא הַמְּקוֹר שֶׁל הַצִּיר, ⁷⁸ אִם רִפָּא אֵין שָׁם הָאֵם אֵין רִפָּא שִׁיּוּדַע אֶת הַדֶּרֶךְ לְרַפָּא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ⁷⁹ כִּי מִדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֶרְכַּת בֵּת עַמִּי וְאִם כֵּן אֵינִי מִבִּין מִדּוּעַ לֹא הִתְרַפְּאָה כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל? הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁכֵּשֶׁם שֶׁהַגִּלְעָד הוּא הַמְּקוֹם מִמֶּנּוּ מֵבִיאִים אֶת הַצִּיר הַמְּרַפָּא מִמַּחֲלוֹת, וְאִם כֵּן הִיא נִיתֵן לְרַפָּא בִּקְלוֹת בְּגִלְעָד, כֵּךְ עַם יִשְׂרָאֵל הִיא יָכוֹל לְחַזֹּר בַּתְּשׁוּבָה בִּקְלוֹת לוֹ הִיא מְקִיִּים תוֹרָה וּמִצְוֹת (הַמְדוּמִים בַּפְּסוּק לְצָרִי) וְשׁוֹמְעִים בְּקוֹל חֲכָמֵי הַתּוֹרָה (הַמְדוּמִים בַּפְּסוּק לְרִפּוּאִים)⁸⁰: (כג) מִי יִתֵּן רִאשֵׁי מַיִם וְעֵינַי מְקוֹר דְּמָעָה הַלּוּוֵאִי וְהָרָאשׁ שֶׁלִּי הִיא מִלֵּא בְּמַיִם וְהָעֵינַיִם שֶׁלִּי הֵיוּ מְקוֹר מִמֶּנּוּ נוֹבְעִים דְּמָעוֹת כָּל הַזֶּמֶן,⁸¹ וְאַבְכָּה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶת חֲלָלֵי בֵּת עַמִּי וְאִזְּ הַיִּיתִי בּוֹכָה יוֹם וּלְיָלָה עַל הַחֲלָלִים מִכְּנַסַּת יִשְׂרָאֵל⁸²:

⁶⁸ רד"ק. לפי פירושו, מבליגתי פירושו התחזקות. רש"י: הכוונה ללשון הבלגה, אם אני אבליג על הצער שבו אני מצטער. רד"ק בשם אחיו פירש שאלה הם דברי הנביא שאומר שהצער התחזק עליו משום שבני ישראל אינם שומעים לתוכחותיו.

⁶⁹ מצודות.

⁷⁰ מצודות. רד"ק: בני ישראל צעקו על האויב שבא ממרחקים, ובני ישראל היו אומרים: כיצד יבוא עלינו האויב? הרי ה' שוכן בציון ואיך הם יכולים לנצח אותו?

⁷¹ מצודות. תרגום: הנביא מוכיח את בני ישראל בציון.

⁷² מצודות.

⁷³ מצודות.

⁷⁴ מצודות. רש"י: בני ישראל קיוו שמצרים תבואו תעזור להם. כאשר המצרים לא באו לעזור, הם קיוו שלאחר הקציר המצרים יהיו פנויים יותר והם יבואו לעזור, אך גם לאחר הקציר וגם לאחר הקיץ המצרים לא באו לעזור. רד"ק: בשעת הקציר, האדם שמח על שכר אינו בבצורת, והנביא אומר שכבר עברו הזמנים שבני ישראל חשבו שהם ייושעו, ולמרות זאת הם עדיין לא נושעו.

⁷⁵ מצודות. תרגום: הכוונה היא שירושלים אומרת את הפסוק.

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ מצודות.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ מצודות.

⁸⁰ מצודות.

⁸¹ מצודות. מהר"י קרא: דברים אלה הם דברי התרעומת של עם ישראל על ה'.

⁸² מצודות.

ירמיהו פרק ט

(א) **מִי יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלֹן אֲרָחִים** הלוואי ומישהו היה נותן לי (ירמיהו) מלון במדבר שמיועד להולכי רגל,¹ **וְאֶעֱזְבָה אֶת עַמִּי וְאֶלְכָה מֵאַתָּם** ואז הייתי עוזב את העם שלי והולך מהם למלון, וכך לא אראה את בני ישראל חוטאים ואת הפורענות שתבוא עליהם כעונש על חטאיהם,² **כִּי כָל־מְנַאֲפִים** שהרי כל העם חוטא בניאוף (ולכן אני רוצה לעזוב אותם),³ **עֲצַרְתָּ בְּגָדִים** והעם היה מתאסף יחד במטרה לבגוד ולשקר:⁴ (ב) **וַיְדַרְכוּ אֶת לְשׁוֹנָם קִשְׁתָּם שֶׁקֶר** כשם שאדם דורך את הקשת על מנת לירות חץ, כך היה עם ישראל מתכוון לדבר דברי שקר במטרה להרוג אנשים אחרים. כשם שהחץ נורה ממקום רחוק והורג, כך עם ישראל היה אומר דברים במטרה לגרום נזק לאנשים שהיו רחוקים ממי שאמר את הדברים,⁵ **וְלֹא לְאִמּוּנָה גָּבְרוּ בְּאֶרֶץ** וכאשר אדם היה מנסה להתגבר על אדם אחר, הוא לא היה עושה זאת כדי לעשות דברים שיש בהם משום אמונה, הוא לא היה מתגבר על אדם אחר למען מטרה טובה,⁶ **כִּי מִרְעָה אֶל רְעָה יֵצְאוּ** בני ישראל היו עסוקים במעבר מעבירה אחת לעבירה אחרת, בני ישראל היו עסוקים כל הזמן בעבירות,⁷ **וְאֵתִי לֹא יָדְעוּ** ובני ישראל לא למדו לירא אותי,⁸ **נֶאֱמַר יְקִיָּק כֹּךְ** אמר ה': (ג) **אִישׁ מִרְעָהוּ הִשְׁמָרוּ** על כל אחד להימנע מלומר לחברו את סודותיו (משום שאינכם יכולים לסמוך זה על זה),¹⁰ **וְעַל כָּל אֶחָד אֶל תִּבְטְחוּ** ואסור לכם לסמוך על אחיכם,¹¹ **כִּי כָל אֶחָד עֵקֵב יַעֲקֹב** שהרי כל אח יארום לחבירו,¹² **וְכָל רֵעַ רֵעִיל יִהְיֶה** וכל חבר מדבר דברי רכילות על חבירו:¹³ (ד) **וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִהְיֶה לוֹ** וכל אחד משקר בחברו,¹⁴ **וְאִמָּתָה לֹא יִדְּבָרוּ** וכל אחד אינו מדבר דברי אמת,¹⁵ **לְמַדּוֹ לְשׁוֹנָם דִּבֶּר שֶׁקֶר** בני ישראל לימדו את לשונם לומר דברי שקר,¹⁶ **הָעֵוָה נִלְאוּ** וכן התאמצו בני

¹ **מצודות.** לפי פירושו ולפי חלק גדול מהפרשנים, בפסוק זה כתובים דבריו של ירמיהו. **מהר"י קרא** פירש שזוהי תשובתו של ה' לדברים שאמרו בני ישראל ולכך שהם שאלו אם ה' אין בציון.

² **רד"ק.**

³ **מצודות.**

⁴ **רד"ק.** בשם אביו פירש נוסף שעצרת נגזר מלשון "עצר", דהיינו המלכות, והנביא אומר שהמלכות דיברה דברי שקר.

⁵ **מצודות.** **מהר"י קרא:** דריכה מלשון אמירת לשון הרע. בהמשך אמר שכמו שאדם סומך על קשתו, אך אם הוא דורך אותה יותר מידי היא נשברת, כך האדם שסומך על לשונו עתיד להתאכזב.

⁶ **מצודות.**

⁷ **מצודות.**

⁸ **תרגום.** **רד"ק** הוסיף פירוש נוסף, שהכוונה היא שפורענות אחרי פורענות באה על ישראל, ובכל זאת הם לא חזרו בתשובה.

⁹ **תרגום.**

¹⁰ **מצודות.**

¹¹ **מצודות.**

¹² **רש"י.** **מצודות:** כל אח יעקם את דרכו של חברו. **רד"ק:** כל אחד ירמה את חבירו.

¹³ **מצודות.**

¹⁴ **תרגום.** **מצודות:** היתול מלשון לעג.

¹⁵ **תרגום.**

¹⁶ **מצודות.**

ישראל לעוות את דרכם. הנביא מדמה את גודל עשיית הרע על ידי בני ישראל למאמץ גדול כדי לומר שהם היו צריכים להתאמץ מאוד על מנת להרע כפי שהם הרשיעו¹⁷: (ה) **שִׁבְתָּךְ בְּתוֹךְ מְרֻמָּה** אתה (עם ישראל) יושב בתוך מרמה, הרמאות מקיפה אותך מכל מקום,¹⁸ **בְּמְרֻמָּה מֵאֲנִי דַעַת אוֹתִי** בגלל דברי הרמאות, בני ישראל מסרבים לירא מלפני (מלפני ה'). נוח לבני ישראל להמשיך בדברי הרמאות ולכן הם מסרבים לירא מה', היות ואם הם יתחילו לירא מפני ה', הם יהיו חייבים להפסיק את דברי הרמאות,¹⁹ **נֹאֵם יְקֹנֶק** כך אמר ה'²⁰: (ו) **לֵבְךָ כִּזָּה אָמַר יְקֹנֶק צְבָאוֹת** לכן כך אמר ה' צבאות.²¹ ה' נקרא גם בתואר צבאות היות והוא האדון על צבא של מעלה (כמו המלאכים) ועל צבא של מטה (כמו בני האדם),²² **הִנְנִי צוֹרֶפֶם וּבַחֲנִיתִים** אני (ה') עתיד לצרף את בני ישראל על ידי ייסורים ופורענויות וכך אוכל לבחון ולקחת מהם רק את הטוב. כשם שהזיקוק של הזהב מוריד מהזהב את הסיגים, כך הפורענויות יורידו מעם ישראל את החטאים כך שרק הטוב יישאר,²³ **כִּי אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַת עַמִּי** שהרי אין לי דרך אחרת לעשות לעם שלי. אינני יכול להשאיר אותם בחטאם, משום שהם צריכים להיות קדושים אינני יכול להשמיד אותם, היות והם העם שלי. מכאן שהברירה היחידה היא להביא עליהם ייסורים ופורענויות שיזקקו את חטאיהם²⁴: (ז) **חֵץ שְׁחוּט לְשׁוֹנֵם** הלשון שלהם דומה לחץ שמשוך על קשתו. כמו שהחץ נורה למרחק, כך בדברי הלשון הרע שהם היו אומרים, הם היו הורגים אנשים מרחוק,²⁵ **מְרֻמָּה דִּבֶּר** הלשון שלהם דיבר רק דברי מרמה,²⁶ **בְּפִי שְׁלוֹם אֶת רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ** כל אחד מהם ידבר רק דברי מרמה) משום שכלפי חוץ הוא יאמר לחברו דברי שלום, אך באותו הזמן הוא ינסה לארוב לחברו ולהזיק לו²⁷: (ח) **הָעֵל אֱלֹהֵי לֹא אֶפְקֹד בָּם** האם אני (ה') לא אשגיח על המעשים והחטאים שבני ישראל חוטאים בהם,²⁸ **נֹאֵם יְקֹנֶק** כך אמר ה',²⁹ **אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר כָּזָה לֹא תִתְּנֵקֶם נַפְשִׁי** האם לא אתנקם כרצוני בעם שעושה מעשים כאלה³⁰: (ט) **עַל הָהָרִים אֲשָׂא בְכִי**

לגלות את האוצר שבתורה

¹⁷ מצודות.

¹⁸ מצודות. רש"י: כאשר בני ישראל ישבו, הם היו עסוקים בתכנון דברי מרמה. תרגום: כאשר בני ישראל מתכננים לבתי הכנסת, הם רק עסוקים ברמאות. רד"ק: ה' שאל את ירמיהו מה יואיל לנסות ולהחזיר את בני ישראל בתשובה, הם הרי עסוקים ברמאות ולא יתנו את ליבם לשוב בתשובה.

¹⁹ מצודות.

²⁰ תרגום.

²¹ תרגום.

²² רד"ק בפירושו לספר ישעיה, פרק א פסוק ט.

²³ מצודות. מהר"י קרא: הצירוף יהיה על ידי האומות והבחינה על ידי הגלות.

²⁴ מצודות.

²⁵ מצודות. רד"ק התייחס לקרי ולכתיב. בכתיב כתוב "שוחט" משום שהפעולה שהלשון עושה היא של שחיטה, הריגת האנשים האחרים. בקרי קוראים "שחוט" מלשון משוך, כמו שביארנו בפנים. בשם אביו כתב ששחוט היו שם תואר. תרגום: משוך מלשון חריפות, מחודד.

²⁶ מצודות.

²⁷ מצודות.

²⁸ מצודות.

²⁹ תרגום.

³⁰ תרגום.

וְנָהִי אֲנִי אֲבַכָּה וְאֵיִלֵּל עַל הַהָרִים שְׁנַחֲרָבוּ, ³¹ וְעַל נְאוֹת מְדָבָר קִינָה וְכֵן אֲבַכָּה וְאֵיִלֵּל עַל הַמְּקוֹמוֹת בַּמְּדָבָר הַמִּשְׁמָשִׁים לַמְּגוּרֵי הָרוּעִים, ³² כִּי נִצַּתְוּ מִבְּלִי אִישׁ עֵבֶר שֶׁהָרִי הֵם נִחְרְבוּ לֵאלֹאֵי בְנֵי אָדָם שְׁעוֹבְרִים שֵׁם יוֹתֵר, ³³ וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה וְהַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה לֹא שָׁמְעוּ קוֹלוֹת שֶׁל מִקְנֶה הַיּוֹת וְהַמְּקָנָה הַפְּסִיק לַעֲבוֹר שֵׁם הַיּוֹת וְהָאוֹיֵב לִקַּח לַעֲצָמוֹ כְּשֶׁלֵּל אֶת כָּל הַבְּהֵמוֹת, ³⁴ מִעוֹן הַשָּׁמַיִם וְעַד בְּהֵמָה נִדְדוּ הָלְכוּ וְכָל הָעוֹפוֹת וְהַבְּהֵמוֹת נִדְדוּ וְהָלְכוּ מִשֵּׁם מִשּׁוֹם שֶׁהֵם אֵינֶם יְכוּלִים לַחְיוֹת בַּמְּקוֹמוֹת חֲרָבִים ³⁵: (י) וְנָתַתִּי אֶת יְרוּשָׁלַם לְגִלְיָם אֲנִי אֶגְרוֹם לָכֵךְ שֶׁהָעִיר יְרוּשָׁלַם תִּהְיֶה עִיר מִלֵּאָה בְּתֵלַיִם חֲרָבוֹת, בְּתֵי יְרוּשָׁלַם יִוָּחַרְבוּ וְהָאֲבָנִים שֶׁשִׁימְשׁוּ לַבְּנִינִים יִהְיוּ עֲרִימוֹת אֲבָנִים, ³⁶ מִעוֹן תִּנָּיִם בְּגִלְל שִׁירוּשָׁלַם תִּהְיֶה חֲרָבָה, הִיא תִשְׁמַשׁ לַמְּגוּרִים לַתִּנָּיִם (מִעֵין חִיָּה שֶׁמִּסְתַּבֵּבֶת בַּמְּקוֹמוֹת חֲרָבִים), ³⁷ וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה אֲתֵן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב וְאֲנִי אֶגְרוֹם לָכֵךְ שֶׁעֲרֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה יִהְיוּ שׁוֹמְמוֹת וְלֹא יִהְיוּ בָּהֶן תּוֹשְׁבִים (מִשּׁוֹם שֶׁכָּל תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה יִגְלוּ) ³⁸: (יא) מִי הָאִישׁ הַחֲכָם וַיִּבֶן אֶת זֹאת מִיָּהוּ הָאָדָם הַחֲכָם שִׁיבִין זֹאת (הַדָּבָר יוֹסֵבֶר בַּחֲמִשָּׁךְ), ³⁹ וְאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי יִקְוֶה אֱלֹהֵי וַיִּגְדֶּה וּמִיָּהוּ הַנְּבִיא שֶׁהִ' אָמַר לוֹ – שִׁיבֹא וַיֹּאמֶר לָנוּ, ⁴⁰ עַל מָה אֲבָדָה הָאָרֶץ מִיָּהוּ הַחֲכָם וּמִיָּהוּ הַנְּבִיא שִׁיבֹא לָנוּ) מִדּוֹעַ נִחְרְבָה הָאָרֶץ, ⁴¹ נִצַּתְוָה בַּמְּדָבָר מִבְּלִי עֵבֶר מִדּוֹעַ הַפְּכָה הָאָרֶץ לְשׁוֹמְמָה כְּמוֹ הַמְּדָבָר עַד שֶׁאֲנָשִׁים אֵינֶם עוֹבְרִים בָּהּ ⁴²: (יב) וַיֹּאמֶר יִקְוֶה הִ' בַּעֲצָמוֹ יִסְבִּיר אֶת סִיבַת הַפּוֹרְעָנוֹת הַגְּדוֹלָה, ⁴³ עַל עֲזוֹבָם אֶת תּוֹרַתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לַפְּנִיָּהִם (הַפּוֹרְעָנוֹת בָּאָה) מִשּׁוֹם שֶׁבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲזָבוּ אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לָהֶם, הֵם לֹא לָמְדוּ תּוֹרָה וּמִיָּלֵא לֹא קִיִּימוּ אֶת מִצְוֹתֶיהָ, ⁴⁴ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְלֹא הָלְכוּ בָּהּ (בְּגִלְל שֶׁבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא לָמְדוּ תּוֹרָה) הֵם לֹא שָׁמְעוּ לַמִּצְוֹתַי וְלֹא

³¹ רש"י. תרגום: לכאורה כתב שהכוונה על ההרים ממש. אולם לא זכיתי להבין כיצד דבריו מתיישבים עם המשך דברי הפסוק. כמו"כ לכאורה צריך לומר לפירוש שאת הפסוק הזה אמר ירמיהו ולא ה'. אם מפרשים שהפסוק נאמר על ידי ה', הדברים לכאורה מסתדרים טוב יותר עם הפסוק הבא, שם כתוב בגוף ראשון שהוא יתן את ירושלים לגלי אבנים, וברור ששם הכוונה לה'. רד"ק: לפירוש כנראה שצריך גם לומר שהכוונה לירמיהו, הבכי על ההרים נועד כצער על הגידולים שכבר אינם גדלים שם או שעלה להרים כדי להשמיע את קולו רחוק.

³² רש"י.

³³ רש"י.

³⁴ מצודות.

³⁵ מצודות. רד"ק התלבט אם הנביא אמר כאן דברי גוזמא או שהוא התכוון כמו שביארנו בפנים שהעופות יכולים לחיות רק במקומות של ישוב.

³⁶ רש"י.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ רש"י. מהר"י קרא: הכוונה שיגרום לאחרים להבין ולא שבעצמו יבין. כמו"כ כתב שעצם הגלות איננה תופעה משונה, אלא שבגלות של בני ישראל הארץ נחרבה לגמרי עד שעופות השמים לא הסתובבו בארץ, ודבר זה דרש הסבר מיוחד. כמו"כ הסביר שהחכם שואל את השאלה והנביא עונה לו – וזאת בניגוד לביאור שביארנו בפנים שהשאלה הייתה מכוונת לחכם ולנביא כאחד.

⁴⁰ רש"י.

⁴¹ רש"י.

⁴² מצודות.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ מצודות.

הלכו בדרך שציוויתי ללכת בה. לו בני ישראל היו לומדים תורה, האור שבתורה הייתה מכריחה אותם לחזור בתשובה, אך היות והם נמנעו מלימוד התורה, לא הייתה שום אפשרות שהם יחזרו בתשובה⁴⁵: **וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׂרָרוֹת לִבָּם** (במקום ללכת בדרך התורה) בני ישראל הלכו אחרי כל מה שליבם ראה וחמד – גם כאשר ליבם חמד דברים אסורים,⁴⁶ **וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לְמָדוּם אֲבוֹתָם** בני ישראל חטאו בעבודת הבעל, משום שהם למדו מאבותיהם לעבוד אותו⁴⁷: **(יג) לְכֹן כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** בגלל שבני ישראל חטאו, ה' צבאות אלוקי ישראל אמר את הדברים הבאים:⁴⁸ **הֲנִי מֵאֲכִילֶם אֶת הָעֵם הַזֶּה לְעֵנָה** אני (ה') עתיד להאכיל את בני ישראל בעשב מר. הכוונה לפורענות מרה,⁴⁹ **וְהַשְׁקִיתִם מִי רֹאשׁ וְאֲנִי אֶשְׁקָה אוֹתָם** בארס של נחש⁵⁰: **(טו) וְהַפְּצֹתִים בְּגוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה וְאַבְוֹתָם** ואני אפזר את בני ישראל בעמים שגם הם וגם אבותיהם לא הכירו,⁵¹ **וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת הַחֶרֶב עַד פְּלוֹתִי אוֹתָם** ואני אשלח את החרבות של האויב למקומות שבני ישראל יגלו, עד שאני אכלה את בני ישראל על ידי חרב האויב⁵²: **(טז) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת** כך אמר ה' צבאות. ה' נקרא גם בתואר צבאות היות והוא האדון על צבא של מעלה (כמו המלאכים) ועל צבא של מטה (כמו בני האדם),⁵³ **הַתְּבוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לְמִקְוֹנוֹת וּתְבוֹאִינָה תְּשִׁימוּ לֵב לְפֹרְעָנוֹת הָעֵתִידָה לְבוֹא וּתְקִרְאוּ לְמִקְוֹנוֹת, לְנָשִׁים שְׂאוֹמְרוֹת אֶת הַקִּינּוֹת** מתוך צער, כדי שהן יבואו ויתחילו לקונן על הפורענות שתבוא,⁵⁴ **וְאֵל הַחֲכָמוֹת שְׁלַחוּ וּתְבוֹאִינָה וּתְשַׁלְּחוּ אֲנָשִׁים לְהַבִּיא אֶת הַחֲכָמוֹת, הַנָּשִׁים שְׂוִידְעוֹת לְגֵרוֹם לְכוֹלֵם לְהִתְמַלֵּא בַּצֶּעַר**⁵⁵: **(יז) וּתְמַהַרְנָה וּתְשָׁנָה עָלֵינוּ נְהִי וְהַנָּשִׁים יִמְהָרוּ לְשֹׂאת עָלֵינוּ קִינָה כְּדִי לְעוֹרֵר אוֹתָנוּ לְחֹזֶר בְּתִשּׁוּבָה,**⁵⁶ **וּתְרַדְנָה עֵינֵינוּ דְּמָעָה וּכְתוּצָאָה מִהַקִּינּוֹת, עֵינֵינוּ יוֹרִידוּ דְּמָעוֹת מְרֹב צֶעַר,**⁵⁷ **וְעַפְעָפִינוּ יִזְלוּ מִיָּם וְהַעֲפָעִפִּים שֶׁלָּנוּ יִזְלוּ דְּמָעוֹת (יש כאן כפילות על צלע הפסוק הקודמת כדרכם של דברי נבואה)**⁵⁸: **(יח) כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמָע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֶׁדָּדְנוּ שְׁהִרִי מִצִּיּוֹן נִשְׁמָע קוֹל שֶׁל קִינָה שֶׁתוֹכְנָה "אֵיךְ שֶׁדָּדְנוּ". הַנְּבִיאָה אֹמֵר שֶׁבִירוּשָׁלַם נִשְׁמָעָה קִינָה הַמְּקוֹנֶנֶת עַל הָעוֹשֶׁק שֶׁבָּה נַעֲשֶׂה בְּנֵי**

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ תרגום.

⁴⁹ רש"י.

⁵⁰ רש"י. מצודות: הכוונה לסחיטה המיץ של העשב המר.

⁵¹ מצודות.

⁵² מצודות.

⁵³ רד"ק בפירושו לספר ישעיה, פרק א פסוק ט.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ מצודות.

⁵⁷ מצודות.

⁵⁸ מצודות.

ישראל,⁵⁹ בְּשָׁנוּ מָאֵד בִּי עֲזָבוּנוּ אֶרֶץ אֲנַחְנוּ מְאֹד מִתְבַּיִשִּׁים מִשּׁוּם שֶׁהָאֶרֶץ נִחְרְבָה,⁶⁰ בִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ (עֲזָבוּנוּ אֶת הָאֶרֶץ) מִשּׁוּם שֶׁהַמְּגוּרִים שֶׁלָנוּ כֵּאלִלוּ הִשְׁלִיכוּ אוֹתָנוּ, כֵּאלִלוּ שֶׁהַבַּתִּים הִשְׁלִיכוּ אוֹתָנוּ הַחוּצָה⁶¹: (יט) בִּי שָׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר יְקֹזֶק הַנָּשִׁים הַמְּקוֹנְנוֹת! עֲלִיכֶן לִשְׁמוֹעַ אֶת דְּבַר ה',⁶² וְתִקַּח אֶזְנְכֶם דְּבַר פִּי וְעֲלִיכֶן לִקְחַת לֵאזְנִיכֶם אֶת מַה שֶׁה' אָמַר (הַכוֹנָה כְּמוֹ בְצִלַּע הַפֶּסֶק הַקּוֹדֶמֶת שִׁישְׁמְעוּ אֶת דְּבַר ה' וְיֵשׁ כֹּאֵן כְּפִלּוֹת כְּדֹרְכֶם שֶׁל דְּבָרֵי נְבוּאָה),⁶³ וְלִמְדָנָה בְּנוֹתֵיכֶם נָהִי וּתְלַמְדוּ אֶת בְּנוֹתֵיכֶן לִלְלָה,⁶⁴ וְאִשָּׁה רְעוּתָה קִינָה וְכָל אַחַת מִכֶּן תְּלַמִּיד אֶת חֲבֵרְתָהּ כִּי־צֵד לִשְׂאֵת קִינָה⁶⁵: (כ) בִּי עָלָה מָוֶת בְּחִלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ שֶׁהָרִי הָאוֹיֵב עֵתִיד לְהִיכַנֵּס לִארְמוֹנוֹת שֶׁלָנוּ דֶּרֶךְ הַחֲלוֹנוֹת (לְמִירוֹת שֶׁנַּעֲלָנוּ אֶת דְּלֹתוֹת הָאֶרֶץ),⁶⁶ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ הָאוֹיֵב עֵתִיד אֶת כָּל הַיְלָדִים שֶׁשִּׁיחֲקוּ בַחוּץ,⁶⁷ בַּחוּרִים מִרְחֻבּוֹת וְהָאוֹיֵב עֵתִיד גַּם לְהִרוֹג אֶת הַבְּחוּרִים שֶׁמִּסְתַּבְּבִים בְּרֻחְבוֹת⁶⁸: (כא) דְּבַר כֹּה אֶתָּה (יִרְמְיָהוּ) תֹּאמַר אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל,⁶⁹ נָאִם יְקֹזֶק כֹּךְ אָמַר ה':⁷⁰ וְנִפְלָה נִבְלָת הָאָדָם בְּדָמָן עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה יִהְיוּ כָךְ הֶרְבֵּה מִתִּי מִעַם יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁהַגּוֹפּוֹת יִהְיוּ מוֹטְלוֹת עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה כְּמוֹ הַזֶּבֶל שֶׁנִּמְצָא שָׁם. כֹּשֶׁם שֶׁהַזֶּבֶל מִפּוֹזֵר עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּכַמוּיּוֹת גְּדוֹלוֹת, כֹּךְ יִהְיוּ הֶרְבֵּה מֵתִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁיחֲיוּ מוֹטְלִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה,⁷¹ וְכַעֲמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֶּצֶר דִּימוֹי נוֹסֵף לְמֵתִים הֶרְבִּים שִׁיחֲיוּ מוֹטְלִים בַּשָּׂדֶה הוּא עֲרִימוֹת הַתְּבוּאָה. כֹּשֶׁם שֶׁהַחֲקֵלָי אוֹסֵף עֲרִימוֹת רְבוֹת שֶׁל תְּבוּאָה בַּשָּׂדֶה שְׁלוֹ, כֹּךְ יִהְיוּ הֶרְבֵּה מֵתִים שִׁיחֲיוּ מוֹטְלִים בַּשָּׂדֶה,⁷² וְאֵין מֵאֶסֶף וְלֹא יִהְיֶה מִי שִׁיקְבֹּר אֶת הַחֲלָלִים מִפְּנֵי שְׂכּוֹלִם יִפְחָדוּ לְצֹאֵת וּלְקַבֵּר אוֹתָם⁷³: (כב) כֹּה אָמַר יְקֹזֶק כֹּךְ אָמַר ה': אֵל יִתְהַלֵּל חֶכֶם בְּחִכְמָתוֹ אֵל לִחְכֵם לְהִתְפָּאֵר בְּחִכְמָתוֹ,⁷⁴ וְאֵל יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ וְאֵל לְגִיבּוֹר לְהִתְפָּאֵר בְּגִבּוֹרָה שְׁלוֹ,⁷⁵ אֵל יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֶשְׂרֵוֹ וְאֵל

⁵⁹ מצודות. רד"ק: קול הקינה נשמע גם במקומות האחרים כאשר הם נכבשו, אלא שהנביא הדגיש את ירושלים משום שעד שלא נכבשה ירושלים, כולם חשבו שהם ינצלו בירושלים (כמו שהיה בימי סנחריב שכבש את כל הערים עד שהגיע לירושלים). אולם, לאחר כיבוש ירושלים, כולם הבינו שכבר לא תהיה להם הצלה. תרגום.

⁶⁰ רד"ק וכתב שיש כאן מעין קיום הקללה שהארץ מקיאה את החוטאים. רש"י כתב בפירושו הראשון כמו שביארנו בפנים. בפירושו השני כתב שהאויבים הם שהשליכו אותנו אל מחוץ למגורים.

⁶¹ רד"ק + מצודות.

⁶² מצודות.

⁶³ מצודות.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות. רד"ק: אין הכוונה ממש שהאויב עלה דרך החלונות לארמונות, אלא הנביא מדגיש שהפורענות באה בהפתעה. כשם שלא מצפים מהאויב להיכנס לארמונות הגבוהים דרך החלונות, כך לא ציפו לפורענות שתבוא.

⁶⁷ מצודות.

⁶⁸ מצודות.

⁶⁹ מצודות.

⁷⁰ תרגום.

⁷¹ מצודות.

⁷² מצודות.

⁷³ מצודות. רד"ק: הדימוי הוא בזה שישכחו את המתים כמו שלפעמים הקוצר שוכח את העמרים.

⁷⁴ מצודות. מהר"י קרא: יש כאן התייחסות לדברי בני ישראל שאמרו שהם חכמים (בפרק הקודם).

⁷⁵ מצודות.

לעשיר להתפאר בעשירותו, היות והחכמה, הגבורה והעושר לא יוכלו להציל אתכם מהפורענות:⁷⁶
(כג) כִּי אִם בָּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמֶּתְהַלֵּל אלא מי שרוצה להתפאר – יתפאר רק בדבר הזה: ⁷⁷ **הַשֶּׁבֶל**
וַיֵּדַע אוֹתִי (מי שרוצה להתפאר, יתפאר בכך) שהוא מבין שאני ה' ואין עוד אלוה אחר, ⁷⁸ **כִּי אֲנִי**
יְקֹזֵק עֲשֵׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וַיִּצְדָּקָה בְּאַרְץ שהרי אני ה' עושה את הדברים הבאים: חסד – לצדיקים,
משפט – להיפרע מהרשעים, וצדקה – למחול למי שחוזר בתשובה וכך הוא ינצל מהפורענות, ⁷⁹ **כִּי**
בְּאַלֶּה חֲפִצְתִּי שהרי אני רציתי לנהוג כך בכל אלה שהוזכרו (בצדיקים, ברשעים ובחוזרים
בתשובה), ⁸⁰ **נָאִם יְקֹזֵק** כך אמר ה' ⁸¹: **(כד) הֲנֵה יָמִים בָּאִים** בתקופה הקרובה יבואו ימים –
הכוונה לתקופתו של נבוכדנצר, ⁸² **נָאִם יְקֹזֵק** כך אמר ה', ⁸³ **וַפִּקְדֹתִי עַל כָּל מוֹל בְּעֶרְלָה** ואני
אביא עונש על כל מי שיש לו ערלה בליבו, אעניש את כל מי שלא שומע בקולי: ⁸⁴ **(כה) עַל מִצְרַיִם**
וְעַל יְהוּדָה וְעַל אֲדוֹם וְעַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל מוֹאָב אעניש את מצרים, את ממלכת יהודה, את
אדום, את בני עמון ואת מואב (בכך שנבוכדנצר יבוא עליהם), ⁸⁵ **וְעַל כָּל קְצוּצֵי פֶּאֶה הַיִּשְׁבִּים**
בַּמִּדְבָּר וכן אעניש את כל האנשים המפוזרים במדבר, ⁸⁶ **כִּי כָל הַגּוֹיִם עֶרְלִים וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל**
עֶרְלֵי לֵב שהרי כמו שכל הגוים ערלים (משום שהם לא נימולו), כך כל בני ישראל הם ערלים בלב
שאינם שומעים בקולי (ולכן אעניש אותם): ⁸⁷

לגלות את האוצר שבתורה

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ מצודות.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ מצודות.

⁸⁰ **מצודות. מהר"י קרא:** הכוונה שה' רוצה באנשים שלומדים להבין את יראת ה' ונוהגים על פי מה שהם למדו.
רד"ק: ה' אוהב את מי שנוהג כמוהו ועושה חסד, משפט וצדקה. כמו"כ כתב ש"באלה חפצתי", מכון גם כלפי
דניאל, חנניה מישאל ועזריה שבזכות שהם נהגו כך, הם אמנם גלו יחד עם שאר העם (שהרי לא הייתה שום
אפשרות שיישארו בארץ), אך הם היו מכובדים יותר מכולם. בהמשך דבריו הביא את דבריו של ר' אברהם בר
חייא שכתב שיש שלש דרגות בפסוק: חכם, גיבור (מבחינת תוספת חכמה) ועושר (הדרגה הגבוהה בחכמה).
אולם, אסור להתפאר באף אחת מהדרגות האלה היות והן עדיין נמוכות ורק כאשר האדם מגיע לדרגת "השכל",
הוא יכול להתפאר. בשם הרמב"ם במורה נבוכים כתב שאין לאדם להתפאר לא בחכמה (שכוללת ארבעה
דברים: השגת ה', הבנת מלאכה, מעלת המידות, והתחכמות). הנביא אמר שאין השלמות לא בקניין, לא
בשלמות הגוף ואפילו לא במידות הטובות, אלא בהשכלת ה'. כמו"כ הסביר הרמב"ם את שלושת השמות: חסד
– הפלגה בטוב, בין להיטיב למי שלא ראוי ובין להיטיב עם מי שראוי יותר ממה שראוי. צדקה – לתת לכל אחד
כפי מה שהוא ראוי. משפט – לדון כל אחד במה שצריך לדון אותו.

⁸¹ תרגום.

⁸² רד"ק.

⁸³ תרגום.

⁸⁴ רש"י.

⁸⁵ מצודות.

⁸⁶ מצודות.

⁸⁷ מצודות.

ב"ה

ירמיהו פרק יא, א-כג

(א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְקֹזֶק הַדְּבָרִים הַבָּאִים הֵם דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁהִ' אָמַר לִירְמְיָהוּ הַנְּבִיא,¹ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' בְּדַבְּרֵי אֵל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא²: (ב) שְׁמָעוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת אַתֶּם הַנְּבִיאִים תִּקְבְּלוּ עֲלֵיכֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה בַּתּוֹכָחוֹת שֶׁבִּפְרֹשֶׁת כִּי תֵבֵא,³ וְדַבַּרְתֶּם אֶל אִישׁ יְהוּדָה וְעַל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְתֹאמְרוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית לְאֲנָשֵׁי מַמְלַכַת יְהוּדָה וּלְתוֹשְׁבֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם⁴: (ג) וְאָמַרְתֶּם אֲלֵיהֶם תֹּאמַר לְאֲנָשֵׁי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם,⁵ כֹּה אָמַר יְקֹזֶק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמָע אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת כֹּל מִי שֶׁלֹא יִרְצֶה לִשְׁמוֹעַ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הָאֵלֶּה יִהְיֶה מְקוּלָל⁶: (ד) אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה וְהָיָה אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (דְּבָרֵי הַבְּרִית שֶׁתִּשְׁמָעוּ אִינֶם דְּבָרֵי בְרִית חֲדָשִׁים)⁷ צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם עַל דְּבָרֵי הַבְּרִית כִּבְר בַּתְּקוּפָה שֶׁהוּצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,⁸ מִכּוֹר הַבְּרִזָּל הַהוּצָאָה מֵהַגְּלוּת בְּמִצְרַיִם מְשׁוּלָה לְהוּצָאתָה הַזֶּה בְּמַהְכְּלִי שֶׁבּוּ מִזְקָקִים אוֹתוֹ עַל יְדֵי חוֹם הָאֵשׁ. כֹּשֶׁם שֶׁזִּיקוֹק הַזֶּה בְּמוֹצֵא מִמֶּנּוּ אֶת הַפְּסוּלֶת מֵהַזֶּהָב, כֹּךְ הִ' הִפְרִישׁ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבוּדָה זֶרָה עַל יְדֵי שְׂגָל אוֹתָם מִמִּצְרַיִם,⁹ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַרְתִּי בִשְׁעָה שֶׁצִּוִּיתִי אוֹתָם עַל דְּבָרֵי הַבְּרִית:¹⁰ שְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם כָּכָל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אֶתְכֶם תִּקְבְּלוּ עֲלֵיכֶם אֶת מֶה שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם וְתַעֲשׂוּ אֶת כֹּל מֶה שֶׁאֶצְוֶה אֶתְכֶם,¹¹ וְהָיִיתֶם לִי לְעָם וְאֲנִכִּי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים וְכֹךְ אַתֶּם תִּהְיוּ הָעָם שֶׁלִּי וְאֲנִי אֶהְיֶה הָאֱלֹהִים שֶׁלָּכֶם¹²: (ה) לְמַעַן הָקִים אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתֵיכֶם לֵאמֹר לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדִבַּשׁ (אִם אַתֶּם תִּקְיִמוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית, הַדָּבָר יוֹעִיל לָכֶם) כְּדֵי שֶׁאֲנִי אוֹכֵל לְקַיִם אֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתֵיכֶם לֵאמֹר, אֶרֶץ מְשׁוּבַחַת מְשׁוּם שֶׁהַחֶלֶב וְהַדִּבֶּשׁ מִצְוִיִּים

¹ תרגום.

² עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע א, א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, אוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר". רד"ק: הכוונה שיאמר את הדברים לאנשי יהודה.

³ תרגום + מצודות אלא שמצודות פירש את השורש ש.מ.ע בפסוק זה מלשון הבנה ואילו התרגום תרגם גם כאן לשון קבלה.

רד"ק כתב שהנביאים האחרים אליהם התכוון ה' בנבואה הם צפניה ונביאים אחרים שכנראה התנבאו בימי יאשיהו המלך.

⁴ מצודות. רד"ק: כך דרך המקרא לומר "איש" בלשון יחיד למרות שהכוונה לרבים. כמו כן התייחס לתרגום שתרגם את המילה "ודברתם" ל"ותמללון", כלומר: ה' אמר לומר את הדברים האלה, כיוון שבכתוב לפניו היה כתוב "ודברתם" עם קמץ, בעוד שבספרים המוגהים לפנינו כתוב "ודברתם" בסגול.

⁵ לפי הרד"ק דברי הברית נאמרו כבר בפסוק ב והתוספת שבפסוק זה היא שהברית נאמרה בלשון ארור (התוספת נאמרה כדי להפחיד יותר את אנשי יהודה), בעוד שלפי הפרשנים האחרים עליהם הסתמכנו בביאור בפנים, התחלת דברי הברית נאמרו בפסוק זה.

⁶ מצודות.

⁷ מהר"י קרא.

⁸ רד"ק.

⁹ עיין ביאורנו לדברים ד, כ.

¹⁰ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע א, א.

¹¹ תרגום.

¹² תרגום.

בה לרוב,¹³ ביום הזה כמו שאתם נמצאים היום בארץ זבת חלב ודבש,¹⁴ ואען ואמר אמן יקוק אני (ירמיהו) עניתי ואמרתי על דבריו של ה': ה'! באמת הדברים האלה הם דברי אמת (שמי שלא ישמע לדברי הברית יהיה ארור)¹⁵: (ו) ואמר יקוק אלי ה' אמר לי: קרא את כל הדברים האלה בערי יהודה ובחצות ירושלים תקרא בערים שבארץ יהודה ובשווקים שבירושלים את כל הדברים שאני אומר לך.¹⁶ ה' אמר לירמיהו להסתובב בערים ובשווקים ולומר להם את דברי הנבואה האלה,¹⁷ לאמר כך תקרא בדברך:¹⁸ שמעו את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם תקבלו עליכם את דברי הברית ותשמרו את המצוות¹⁹: (ז) כי העד העדתי באבותיכם שהרי אני התריתי באבותיכם פעמים רבות, הזהרתי את אבותיכם פעמים רבות,²⁰ ביום העלותי אותם מארץ מצרים ועד היום הזה (התחלתי להתרות באבותיכם) בתקופה שבה העליתי אותם מארץ מצרים והמשכתי להתרות בהם עד היום הזה,²¹ השכם והעד הזרזתי תמיד והתריתי בהם,²² לאמר כך אמרתי להם בשעה שהתריתי בהם:²³ שמעו בקולי (אני מתרה בבני ישראל) תקבלו את דברי²⁴: (ח) ולא שמעו בני ישראל לא קיבלו את דברי, בני ישראל לא התייחסו לאזהרות שהזהרתי אותם על ידי הנביאים,²⁵ ולא הטו את אזנם בני ישראל לא הטו את אזנם כדי לשמוע את דברי האזהרה,²⁶ וילכו איש בשדירות לבם הרע כל אחד מבני ישראל הלך אחרי מה שליבו הראה לו, כל אחד מבני ישראל חטא במה שהוא רצה לחטוא,²⁷ ואביא עליהם את כל דברי הברית הזאת והבאתי על בני ישראל את כל הקללות הכתובות בדברי הברית שנכרת ביני וביניהם,²⁸ אשר צויתי לעשות ולא עשו (הבאתי עליהם את כל הקללות הכתובות בברית) כיוון שצויתי אותם לקיים את מצוותי והם לא קיימו אותם.²⁹ משמעות דברי הנבואה היא שכשם שהביא פורענויות על הדורות הקודמים בבני ישראל בגלל שהם לא קיימו את מצוות ה', כך ה' עתיד

לגלות את האוצר שבתורה

¹³ **תרגום.** עיין באוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, אוצר המאמרים, במאמר העוסק בביאור שבה של ארץ ישראל.

¹⁴ **מצודות.**

¹⁵ **רד"ק.**

¹⁶ **מצודות.** תרגום את השורש ק.ר.א. כאקוויולנט לשורש נ.ב.א.

¹⁷ **רד"ק.**

¹⁸ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע א,א.

¹⁹ **תרגום.**

²⁰ **תרגום.**

²¹ **תרגום.** את הביאור של "ביום העלותי" כתקופה ולא כיום ביארנו על פי רד"ק בפירושו לפסוק ד'.

²² **מצודות.** לפי פירושו ההשקמה הינה מלשון זריזות. רד"ק פירש שהכוונה באמת שהיו משכימים בכל בוקר כדי להתרות.

²³ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע א,א.

²⁴ **תרגום.**

²⁵ **תרגום.**

²⁶ **תרגום.**

²⁷ **מצודות** ולפי פירושו שרירות מלשון מראה. **תרגום:** שרירות מלשון הרהור. עיין ביאורנו לדברים כט, יח ובאוצר מפרשי

התנ"ך שם לגבי האופנים השונים של ביאור מילה זו.

²⁸ **מצודות.**

²⁹ **מצודות.**

להביא פורענות על הדור שירמיהו מוכיח אותו אם הדור לא יחזור בתשובה³⁰: (ט) וַיֹּאמֶר יְקֹזֶק אֵלַי ה' אִמַּר לִי: נִמְצָא קֶשֶׁר בְּאִישׁ יְהוּדָה וּבְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם נִמְצָא מֶרֶד מִחוּדָשׁ בְּאִנְשֵׁי יְהוּדָה וּבְתוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם. בְּתִקְוָהּ שֶׁל יֹאשִׁיָהוּ הַמֶּלֶךְ, יֹאשִׁיָהוּ הַחֲזִיר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בְּתִשְׁבּוּבָה. בִּימֵי יְהוֹיָקִים חֲזְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶרֶד בְּה' וְנִבְּאוּהָ זֶה נֹאמְרָה לְאַחֵר מֶרֶד זֶה³¹: (י) שָׁבוּ עַל עֲוֹנֹת אֲבוֹתֵיכֶם הָרָאשִׁימִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲזְרוּ לְחֲטוֹא בְּאוֹתָם חֲטָאִים שֶׁאֲבוֹתֵיהֶם חֲטָאוּ בָּהֶם, בְּחֲטָאִים שֶׁבָּהֶם חֲטָאוּ בְּתִקְוָהּ שֶׁאֲחִזּוּ, מִנְּשָׂה וְאִמּוֹן מִלְכּוּ, ³² אֲשֶׁר מֵאֲנוּ לְשִׁמּוֹעַ אֶת דְּבָרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סָרְבוּ לִקְבֹּל אֶת דְּבָרֵי, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סִירְבוּ לִקְיִים אֶת מִצְוֹתַי, ³³ וְהִמָּה הִלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעִבְדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲטָאוּ גַם בְּכֶךְ שֶׁהֵם הִלְכוּ אַחֲרֵי עֲבוּדָה זָרָה וְעִבְדוּ אוֹתָם, ³⁴ הִפְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת אֲבוֹתָם כֹּל עִם יִשְׂרָאֵל וְאִנְשֵׁי מַמְלַכַת יְהוּדָה הִפְרוּ אֶת הַבְּרִית שֶׁכָּרַתִּי עִם אֲבוֹתָם³⁵: (יא) לָכֵן כֹּה אָמַר יְקֹזֶק הֵיטָב וְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה חֲטָאוּ, אִמַּר ה' אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים: ³⁶ הִנְנִי מֵבִיא אֲלֵיהֶם רָעָה אֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ לְיָצֵאת מִמֶּנָּה אֲנִי עֵתִיד לְהַבִּיא עַל אִנְשֵׁי מַמְלַכַת יְהוּדָה פֹּרְעָנוֹת שֶׁהֵם לֹא יוּכְלוּ לְהִתְחַמֵּק מִמֶּנָּה בְּשׁוּם אֹפֶן, ³⁷ וְזָעְקוּ אֵלַי וְלֹא אֶשְׁמַע אֲלֵיהֶם וְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה יִתְפַּלְּלוּ אֵלַי עַל מִנַּת שְׁאוּשִׁיעַ אוֹתָם, אֲךָ לֹא אֶקְבֹּל אֶת תְּפִילָתָם³⁸: (יב) וְהִלְכוּ עָרֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְזָעְקוּ אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הֵם מְקַטְּרִים לָהֶם אִנְשִׁים שֹׁגְרִים בְּעָרִים שֶׁל מַמְלַכַת יְהוּדָה וְתוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם עֲתִידִים לִלְכֹּת וּלְהִתְפַּלֵּל אֶל הָעֲבוּדָה זָרָה שֶׁהֵם מְקַרִּיבִים לִפְנֵיהֶם אֶת קֶרְבָּנוֹתֵיהֶם, ³⁹ וְהוֹשִׁיעַ לֹא יוֹשִׁיעוּ לָהֶם בַּעַת רָעָתָם אֲךָ הָעֲבוּדָה הַזֹּרָה לֹא תִצִּיל אוֹתָם כְּאִשֶּׁר תִּבּוֹא עֲלֵיהֶם הַפֹּרְעָנוֹת⁴⁰: (יג) כִּי מִסְפֵּר עָרֵיךְ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה שֶׁהָיוּ לִפִּי מִסְפֵּר הָעָרִים שֶׁיֵּשׁ בְּמַמְלַכַת יְהוּדָה, הָיוּ מִסְפֵּר הַפְּסָלִים. בְּכָל עִיר בְּמַמְלַכַת יְהוּדָה הָיָה פֶּסֶל, ⁴¹ וּמִסְפֵּר חֲצוֹת יְרוּשָׁלַם שֶׁמֶתָם מִזְבְּחוֹת לְבַשֶּׁת וּלְפִי מִסְפֵּר הַשּׁוּקִים שֶׁיֵּשׁ בִּירוּשָׁלַם הַקִּמְתָם מִזְבְּחוֹת לְבוֹשָׁה (כִּפִּי שִׁיוֹסֵבֶר בְּצִלַע הַבָּאָה), ⁴² מִזְבְּחוֹת לְקִטֹּר לְבַעַל הַמִּזְבְּחוֹת שֶׁבִּנְיָתָם לְבוֹשָׁה הֵם הַמִּזְבְּחוֹת שֶׁבִּנְיָתָם עַל מִנַּת לְהַקְרִיב לְשֵׁם הַבַּעַל. הַהִקְרָבָה לְשֵׁם הַבַּעַל נִקְרָא "בּוֹשָׁה" מִשּׁוּם

³⁰ מִהֶר"י קָרָא.

³¹ רַד"ק.

³² רַד"ק.

³³ תִּרְגוּם.

³⁴ תִּרְגוּם + מִצְוֹת.

³⁵ תִּרְגוּם. מִצְוֹת: בְּפֶסֶק זֶה יֵשׁ הַשְׁוֹאָה שֶׁל מַמְלַכַת יְהוּדָה לְמַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל. כִּשֶּׁם שֶׁמַּמְלַכַת יִשְׂרָאֵל חֲטָא כִּלְפֵי ה' וְנִעֲנְשָׁה

עַל כֶּךָ בְּגִלוּת, כֶּךָ גַּם מַמְלַכַת יְהוּדָה חֲטָא וְתוֹשְׁבֵיהָ יִיעֲנְשׁוּ בְּגִלוּת.

³⁶ תִּרְגוּם.

³⁷ תִּרְגוּם. מִצְוֹת פִּירֵשׁ שֶׁהַכוּוֹנָה שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהִתְחַמֵּק מִמֶּנָּה עַל יְדֵי שִׁמּוּשׁ בְּכַח הַזֹּרָע.

³⁸ תִּרְגוּם + מִצְוֹת.

³⁹ תִּרְגוּם.

⁴⁰ מִצְוֹת.

⁴¹ מִצְוֹת.

⁴² מִצְוֹת.

שהיו מקריבים ומתפללים אל הבעל ולא היו נענים⁴³: (יד) ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואתה אל תתפלל על העם הזה. ה' אמר לירמיהו שלא יתפלל על ממלכת יהודה,⁴⁴ ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תתחנן עליהם על ידי אמירת בקשות ופילות,⁴⁵ כי אינני שמע בעת קראם אלי בעד רעתם שהרי התפילות שלהם אינם רצויים לפני כאשר בני ישראל חוטאים. ה' אמר לירמיהו שכל עוד שבני ישראל חוטאים, אין הוא מקבל את תפילותיהם, כל שכן שלא יקבל את תפילתו של ירמיהו בעוד שבני ישראל מתפללים אל העבודה הזרה⁴⁶: (טז) מה לידידי בביתי מה יש לעם שהיה חביב עלי לחפש בביתי, מה יש לעם ישראל לחפש בבית המקדש,⁴⁷ עשותה המזמרה הרבים אתם עושים חטאים רבים,⁴⁸ ובשר קדש יעברו מעליך ואתם הפרתם את ברית מילה, אינכם מלים את בניכם למרות שאתם מתקדשים על ידי קיום מצוות המילה,⁴⁹ כי רעתכי אז תעלי ואתם שמחים כאשר אתם חוטאים⁵⁰: (טז) זית רענן יפה פרי תאר קרא יקוק שמוך (הנביא כאילו פונה אל בית המקדש) ה' קרא את השם שלך בשם "זית רענן", אילן יפה שמוציא פירות יפים במראה,⁵¹ לקול המולה גדלה הצית אש עליה ה' יעלה את בית המקדש באש כשברקע יישמעו הקולות הרמים של חיילי הכשדים,⁵² ורעו דליותיו והענפים של העץ

⁴³ מצודות. ראיתי שיש מפרשים שאומרים שלאחר המעמד בהר הכרמל שבו אליהו הוכיח שה' הוא האלוהים, בני ישראל לא עבדו יותר את הבעל. מפסוק זה מוכח שגם בתקופתו של ירמיהו הנביא היו מבני ישראל שעדיין עבדו את הבעל.

⁴⁴ תרגום.

⁴⁵ תרגום.

⁴⁶ תרגום + מצודות. את המילים "בעד רעתם" הסברנו כתרגום שהמשמעות הינה תיאור זמן. רד"ק ומצודות פירשו שהכוונה בגלל רעתם, בגלל חטאים.

⁴⁷ תרגום. באופן דומה פירשו גם רש"י ומצודות. לפי פירושם, הידיד הוא עם ישראל, והמדבר הוא ה'. רד"ק פירש שהידיד הוא ה' יתברך וירמיהו הוא המדבר והנביא אומר שבגלל חטאי ישראל כבר אין סיבה שה' ישרה את שכנתו בבית המקדש. לפי שיטתו, הנביא מדגיש שה' הוא הידיד רק של ירמיהו ולא של שאר העם שחטא ובית המקדש הוא רק ביתו של ירמיהו הנביא ולא של שאר עם ישראל. מהר"י קרא: הידיד הוא ירמיהו הנביא וה' הוא המדבר ופסוק זה ממשיך את הפסוק הקודם כאשר ה' אומר לירמיהו שאין סיבה שהוא יתפלל על עם ישראל.

⁴⁸ מצודות. רש"י: יש הרבה אנשים שעושים חטאים. רד"ק: הכוונה שבני ישראל עבדו אלוהים רבים, כלומר: עבדו עבודה זרה. מהר"י קרא: אתם חושבים הרבה מחשבות של חטאים.

⁴⁹ רש"י. מצודות: הקרבנות שאתה מקריב יעברו מעליך. רד"ק: הקרבנות שהיית אמור להקריב לה' יתברך, אתה מקריב לעבודה הזרה. בפירושו השני כתב שהכוונה היא שאין יותר אנשי קודש בבני ישראל, אין יותר צדיקים. תרגום: בני ישראל היו מערבים בשר שיקוצים עם בשר הקרבנות.

⁵⁰ רש"י. מהר"י קרא: כאשר באה פורענות על מישוהו, אתם שמחים, משום שאתם שמחים לאד חבריכם. תרגום: כאשר תבוא פורענות על בני ישראל והם יגלו – רק אז יתחזק בית המקדש. רד"ק: האות י' כאן היא אות נוספת. בסוף דבריו הביא את דרשת חז"ל שכאשר החרב ה' יתברך את בית המקדש הוא מצא שם את אברהם אבינו ושאל אותו מה הוא עושה בביתו, ואברהם אבינו ניסה ללמד זכות על בני ישראל עד שה' הראה לו שאין ללמד זכות, ומצד שני שיש תקווה לבני ישראל לאחר שיחזרו בתשובה.

⁵¹ מצודות. לפי פירושו, הפרי יפה. רד"ק: "יפה" מוסב על שני המלים: הן על "פרי" והן על "תאר", והמילה "תאר" מתארת את העץ שהוא יפה תואר. מהר"י קרא: הכוונה איננה לבית המקדש, אלא לעם ישראל. כל עוד בני ישראל קיימו את מצוות, היה ה' מתייחס אליהם כאל אילן יפה, ומשחטאו, ה' יעשה להם כמו שעושים לאילן שפירותיו פוסקים – שוברים את ענפיו ומשתמשים בהם להדלקת האש. תרגום: "קרא ה' שמך" פירושו שה' רומם את שם עם ישראל בגוים.

⁵² מצודות. לפי פירושו, ה' הוא שיצית את האש בבית המקדש. רד"ק: הגויים יציתו את האש. בשם אביו פירש "עליה" מלשון העלים של עץ הזית. למרות שעץ זית אמור להיות כתוב בלשון זכר, כתב כאן בלשון נקבה משום שכך דרך הכתובים, וגם בגלל שהנביא מדבר על כנסת ישראל וכנסת ישראל נאמרת בהטייה של לשון נקבה. לאחר מכן עובר הפסוק חזרה ללשון זכר. תרגום: האש הינו משל לעמים שיעלו על בני ישראל. מהר"י קרא: ההמולה הגדולה היא ההכרזה של ה' שהוא עתיד להביא פורענות על בני ישראל.

יִישְׁבְּרוּ, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יִיחָרֵב⁵³: (יז) וַיִּקְנֹק צְבָאוֹת הַנוֹטֵעַ אוֹתָךְ דְּבַר עָלֶיךָ רָעָה ה' צְבָאוֹת שֶׁהִשְׁרָה אֶת שְׂכִינְתּוֹ בְּתוֹכְךָ, אָמַר שֶׁתּוֹבֵא עֲלֶיךָ פּוֹרְעָנוֹת. ה' שָׁאֵמַר שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ עֲתִיד לְהִיחָרֵב, הוּא שָׁאֵמַר שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ יִיחָרֵב⁵⁴. ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת כְּדִי לֹאמַר שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל צָבָא שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמְּלָאכִים) וְעַל צָבָא שֶׁל מָטָה (כְּמוֹ בְּנֵי הָאָדָם)⁵⁵, בְּגִלְלִי רָעָת בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לָהֶם לְהַכְעִסְנִי לְקַטֵּר לְפַעַל (בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יִיחָרֵב) בְּגִלְלִי שֶׁמַּמְלַכֶּת יִשְׂרָאֵל וּמַמְלַכֶּת יְהוּדָה חֲטָאוּ בְּכֵךְ שֶׁהִרְגִּיזוּ אוֹתִי וְהִעֲלוּ בְּשָׁמִים לֶשֶׁם עֲבוֹדַת הַבַּעַל⁵⁶: (יח) וַיִּקְנֹק הוֹדִיעָנִי וְאֲדַעָה ה' הוֹדִיעַ לִי עַל הַפּוֹרְעָנוֹת וּלְכֵן אֲנִי יוֹדֵעַ מֶה עֲתִיד לִקְרוֹת⁵⁷, אֲזִי הִרְאִיתִנִּי מַעַלְלֵיהֶם (כֹּאשֶׁר ה' הוֹדִיעַ לִי עַל הַפּוֹרְעָנוֹת) הוּא הִרְאָה לִי אֶת מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, הוּא הִרְאָה לִי עַל אֱלֹהֵי חֲטָאִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִיעֲנֹשׁוּ⁵⁸: (יט) וְאֲנִי כִּכְבֹּשׁ אֱלֹהִי יוֹבֵל לְטָבוֹחַ וְאֲנִי דוֹמָה לְכַבֵּשׁ אוֹ לִפְרֹשׁ שֶׁהוֹלְכִים לְטָבַח. כֹּשֶׁם שֶׁהַכַּבֵּשׁ וְהַפֶּרֶא אֵינָם רוֹצִים לֵלְכֵת וּלְהִשְׁחָט, כֵּךְ יִרְמְיָהוּ לֹא רָצָה לֵלְכֵת וּלְהִתְנַבֵּא בְּנִבְאוֹת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁיִּבְאוּ עַל יִשְׂרָאֵל⁵⁹, וְלֹא יָדַעְתִּי כִּי עָלַי חֲשָׁבוּ מַחְשָׁבוֹת וְאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי שֶׁאֲנִשִּׁי עֲנֹתוֹת חֲשָׁבוּ עָלַי מַחְשָׁבוֹת רָעוֹת⁶⁰, נִשְׁחִיתָה עֵץ בְּלֶחֱמוֹ (הֵם אָמְרוּ) נָשִׁים בְּמַאֲכָלוֹ סֵם מוֹת, נִרְעִיל אֶת יִרְמְיָהוּ (הַעֵץ הַמוֹזְכֵּר הוּא סוּג שֶׁל רֵעַל)⁶¹, וְנִכְרַתְנוּ מֵאֶרֶץ חַיִּים וְשָׁמוֹ לֹא יִזְכָּר עוֹד וְעַל יָדַי כֵּךְ נִכְרִית אוֹתוֹ מִהָעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִדְבְּרוּ עָלָיו יוֹתֵר כֹּאדָם חֵי (יֵשׁ בְּדַבְרֵים אֱלֹהִים מִעֵין כְּפִילוֹת וְהַכּוֹנֶה לְכֵךְ שֶׁאֲנִשִּׁי עֲנֹתוֹת יִהְיֶה אֶת יִרְמְיָהוּ)⁶²: (כ) וַיִּקְנֹק צְבָאוֹת שִׁפְטָה צֶדֶק בִּחְזֹן כְּלִיּוֹת וְלֵב ה' צְבָאוֹת! אֵתָה שׁוֹפֵט שְׁדֵן דִּין צֶדֶק וְאֵתָה יוֹדֵעַ גַּם לְבַחוֹן מֶה הָאָדָם חוֹשֵׁב. הַנְּבִיא דִּימָה אֶת הִיכּוֹלֶת שֶׁל ה' לְדַעַת עַל מֶה הָאָדָם חוֹשֵׁב לְבַחֲנֵת הַכְּלִיּוֹת וְהַלֵּב, כִּיּוֹן שֶׁהַכְּלִיּוֹת וְהַלֵּב הֵם שְׁנֵי אֵיבָרִים פְּנִימִיִּים שֶׁאֵדָם אֵינָנו יֹכֵל לִרְאוֹתָם וְאֵילוֹ ה' יִתְבָּרֵךְ יֹכֵל לִרְאוֹת אוֹתָם לְמִרְוֹת שֶׁהֵם פְּנִימִיִּים⁶³. ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת כְּדִי לֹאמַר שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל צָבָא שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמְּלָאכִים) וְעַל צָבָא שֶׁל מָטָה (כְּמוֹ בְּנֵי הָאָדָם)⁶⁴, אֲרָאָה נִקְמָתְךָ מֵהֶם אֲנִי רוֹצֵה לִרְאוֹת אוֹתָךְ מִתְנַקֵּם בְּאֲנִשִּׁי עֲנֹתוֹת עַל מַחְשַׁבְתָּם לְהִרְגָנִי⁶⁵, כִּי אֵלֶיךָ גָּלִיתִי אֶת רִיבִי שֶׁהִרְיָ מִסֵּרְתִּי אֵלֶיךָ אֶת הָרִיב שְׁלִי, פָּנִיתִי אֵלֶיךָ וְאִמְרֵתִי לְךָ שֶׁהֵם מִתְכַּוְּנִים לְהִרְגוֹת אוֹתִי. יִרְמְיָהוּ אוֹמֵר שֶׁהוּא לֹא פָנָה לְאָדָם בֶּשֶׁר וְדָם וְסִפֵּר לוֹ עַל

⁵³ **מצודות. רד"ק:** הכוונה לירושלים ולבית המקדש. **תרגום:** יתחברו לגויים האלו תמוכות, הם יהיו יציבים וחזקים.

⁵⁴ **מצודות. רד"ק:** ה' נטע אותך, את כנסת ישראל, בארץ טובה כארץ ישראל ובכל זאת בני ישראל חטאו.

⁵⁵ **רד"ק** בפירושו לישעיהו א, ט. עיין במילון אוצר מפרשי התנ"ך שם הרחבנו במשמעות שם זה.

⁵⁶ **תרגום. רד"ק:** הפורענות באה כבר על ממלכת ישראל והיא עתידה לבוא גם על ממלכת יהודה.

⁵⁷ **מצודות. תרגום:** ידיעה כאן מלשון לימוד. **רד"ק** בשם אביו: הכוונה לכך שאנשי ענתות ניסו להרעיל אותו כשהוכיח אותם.

⁵⁸ **מצודות. רד"ק:** על ידי שניסו להרעיל את ירמיהו, הוא הבין את חומרת מעשיהם ושכנראה הם נהגו להרעיל גם אנשים אחרים.

⁵⁹ **מהר"י קרא:** הסיבה שהראו לירמיהו את מעללי בני ישראל כדי שלא יתנגד למידת הדין.

⁶⁰ **מצודות. רש"י:** על ידי שאני מנבא עליהם את הפורענות, הם ניסו להרוג אותי, ולכן הליכתי אליהם דומה לכבש או פר שהולכים להישחט. בשם מנחם כתב פירוש נוסף ל"אלוף": אין הכוונה לפר, אלא לכבש גדול. **מהר"י קרא** כתב בשם מנחם שכבש אלוף הינו כבש מלומד, כלומר שהוא מלומד ללכת לבית המטבחים. **רד"ק** המשיך לפי פירוש אביו שהכוונה לזמן שניסו להרעיל אותו.

⁶¹ **מצודות.**

⁶² **מצודות.**

⁶³ **רד"ק** ולפירושו ארץ החיים היא העולם הזה. **תרגום:** הכוונה לארץ ישראל.

⁶⁴ **רד"ק. מצודות:** אתה יודע שאינני רוצה להתנבאות בנבואות הפורענות.

⁶⁵ **רד"ק** בפירושו לישעיהו א, ט. עיין במילון אוצר מפרשי התנ"ך שם הרחבנו במשמעות שם זה.

רד"ק.

מצוקתו, אלא הוא פנה לה'. כמובן שה' ידע על כך גם ללא פנייתו של ירמיהו, אלא שהנביא דיבר כלשון בני אדם⁶⁶: **(כא) לִכְן כֹּה אָמַר יְקֹזֵק עַל אַנְשֵׁי עֲנֹתוֹת הַמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשָׁךְ הַיּוֹת וְאִנְשֵׁי עֲנֹתוֹת בִּיקְשׁוּ לַהֲרוֹג אוֹתְךָ, ה' אָמַר עֲלֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים,**⁶⁷ **לֵאמֹר כֹּךְ אָמְרוּ אִנְשֵׁי עֲנֹתוֹת לִירְמִיָּהוּ:**⁶⁸ **לֹא תִנְבֵּא בְּשֵׁם יְקֹזֵק וְלֹא תָמוּת בְּיַדְנוּ** (אנשי ענתות אמרו לירמיהו) אל תתנבא בשם ה' ואז אתה לא תמות על ידינו. אנשי ענתות אמרו לירמיהו שהם יהרגו אותו אם הוא ימשיך להתנבא בשם ה', ולכן הנבואה הבאה נאמרה עליהם: **(כב) לִכְן כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת הַיּוֹת וְאִנְשֵׁי עֲנֹתוֹת רָצוּ לַהֲרוֹג אֶת יִרְמְיָהוּ, כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת עֲלֵיהֶם:**⁶⁹ **הֲנִי פֶקֶד עֲלֵיהֶם אֲנִי אֶזְכֹּר אֶת הַחֲטָא שֶׁלָּהֶם וְלִכֵּן אָבִיא עֲלֵיהֶם פֹּרַעֲנוֹת,**⁷⁰ **הַפְּחוּרִים יָמָתוּ בַּחֲרֹב הַבְּחוּרִים הַצְעִירִים שְׁדָרְכָם לִצְאָתָם לַמִּלְחָמָה – יָמוּתוּ מִחֶרֶב הָאוֹיֵב, יָמוּתוּ בַּמִּלְחָמָה,**⁷¹ **בְּנֵיהֶם וּבָנוֹתֵיהֶם יָמָתוּ בַּרָּעֵב וְאִילוּ הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת הַקְּטָנִים שֶׁלָּהֶם שָׁאִין דְּרָכָם לִצְאָתָם לַהֲלָחֵם – יָמוּתוּ בַּעִיר מֵרַעֲב:**⁷² **(כג) וְשָׂאֲרִית לֹא תִהְיֶה לָּהֶם לְאִנְשֵׁי עֲנֹתוֹת לֹא תִהְיֶה כָּל שְׂאֲרִית – כֹּלָם יָמוּתוּ,**⁷³ **כִּי אָבִיא רָעָה אֶל אַנְשֵׁי עֲנֹתוֹת שְׁנֵת פְּקֻדָּתָם שֶׁהָיָה בְּשָׁנָה הַזֹּאת אָבִיא עַל אִנְשֵׁי עֲנֹתוֹת אֶת הַפֹּרַעֲנוֹת (שֶׁתִּגְרוּם לְכֹלָם שִׁימוּתוֹ)**⁷⁴:

⁶⁶ **רד"ק. מצודות:** הפנייה הייתה אל ה', אבל ירמיהו הוכיח את אנשי ענתות כדי שהם יידעו שהוא יודע על כוונתם להורגו.
⁶⁷ **מצודות. רד"ק:** שאל כיצד ייתכן שירמיהו פנה אל אנשי ענתות בדברי נבואה נוספים, הם הרי איימו להרוג אותו. תשובתו: ירמיהו לא חשש שהם יהרגו אותו בפומבי בשעת אמירת דברי הנבואה. חששו היה שמא הם יהרגו אותו בסתר (על ידי הרעלה או באופן דומה), ולכן אמר להם את דברי הנבואה.

⁶⁸ **מצודות.** עיין אוצר מפרשי התנ"ך על ספר שמות, באוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר".
⁶⁹ **תרגום.**

⁷⁰ **מצודות.**

⁷¹ **מצודות.**

⁷² **רד"ק** וכתב שדווקא הקטנים ימותו במלחמה בגלל שהגדולים ישיגו דברי מאכל ויאכלו ולא ייתנו לבניהם משום שחייהם קודמים לחיי בניהם ומשום שאם הגדולים לא ישיגו דבר מאכל, הם יאכלו את בשר בניהם.

⁷³ **תרגום. רד"ק:** נגזר על אנשי ענתות עונש חמור יותר משאר עם ישראל היות והם היו צריכים לעזור לירמיהו שהיה קרוב משפחה שלהם ובן העיר שלהם, והם לא עשו כן. בסופו של דבר, למרות שהייתה גזירה שכל אנשי ענתות ימותו, הגזירה התבטלה והיו מהם שניצלו היות והם חזרו בתשובה.

⁷⁴ **מצודות.**

ירמיהו פרק יב

(א) צִדִּיק אֶתָּה יְקֹנֶה כִּי אֲרִיב אֵלַיָּךְ (ירמיה אמר לה') אני (ירמיה) יודע שאתה (ה') צדיק בדבר עליו אני אתווכח איתך,¹ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אֹתָךְ אַךְ אני (ירמיה) עדיין אתווכח איתך (ה'), לא משום שאני מסתפק וחושב שאתה לא צודק, אלא אני רוצה להבין אותך,² מִדּוּעַ דָּרָךְ רָשָׁעִים צִלְחָה (אני רוצה להתווכח איתך) מדוע דרכם של הרשעים מצליחה? מדוע טוב לרשעים?³ שָׁלוֹ כָּל בְּגָדִי בְּגָד וּמִדּוּעַ כֹּל הַבּוֹגֵדִים וְהַמּוֹרְדִּים בְּךָ חַיִּים בִּשְׁקֵט וְשִׁלוּהָ?⁴ (ב) נִטְעָתָם גַּם שָׂרְשָׁם כֹּאשֶׁר נִטְעָתָם אֵת הַנְּטִיעוֹת שִׁלְכֶם, הֵם הַשְּׂרִישׁ מִיָּד. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁהַצִּלְחָה הַרְשָׁעִים הִיטָה כֹּל כַּךְ גְּדוּלָּה עַד שֶׁלְּמִרְוֹת שְׂבָדָרְךָ כֹּל עוֹבֵר זֶמַן מֵעַתָּה שֶׁאֵדָם נֹטֵעַ נְטִיעָה וְעַד שֶׁהוּא מַגְדֵּל שׁוֹרְשִׁים, הַנְּטִיעוֹת שֶׁל הַרְשָׁעִים הַצִּלְחוּ לַגְּדֵל שׁוֹרְשִׁים מִיָּד,⁵ יִלְכּוּ גַם עֲשׂוּ פְרִי הַרְשָׁעִים הוֹלְכִים וּמוֹצִיאִים פִּירוֹת רַבִּים, הֵם מוֹלִידִים צִאצָּאִים רַבִּים,⁶ קָרוֹב אֶתָּה בְּפִיָּהֶם אֵתָּה (ה') אֹלֵי קָרוֹב לְפִיָּהֶם, הֵם אֹלֵי אֹמְרִים בְּפִיָּהֶם שֶׁהֵם מֵאֲמִינִים בְּךָ,⁷ וְרָחוֹק מִכְּלִיֹּתֵיהֶם אַךְ אֵתָּה רָחוֹק מִהַכְּלִיּוֹת שֶׁלָּהֶם – בְּפִנִּים הֵם אֵינֶם מֵאֲמִינִים בְּךָ, לְמִרְוֹת שְׂכִלְפֵי חוּץ הֵם מֵרִאִים שֶׁהֵם כֹּאִילוּ כֵן מֵאֲמִינִים בְּךָ:⁸ (ג) וְאַתָּה יְקֹנֶה יִדְעָתָנִי תִּרְאֵנִי וּבְחַנְתָּ לִּבִּי אֶתָּךְ ה'! אֵתָּה הָרִי מַכִּיר אוֹתִי (ירמיה), וְרֹאֵת אוֹתִי וּבַחֲנָתָה אֵת לִבִּי, וְאַתָּה יוֹדֵעַ שְׁלִיבִי בְּאֵמֶת נִמְצָא אֵתָּךְ,⁹ הִתְקַם בְּצֵאֵן לְטַבְּחָה לְכוּ, תַּעֲבִיר אֵת הַרְשָׁעִים לְהִיּוֹת כְּצֵאֵן לְטַבַּח, תִּהְיוּ אוֹתָם כְּפִי שְׂמִיָּעָה לָּהֶם,¹⁰ וְהַקִּדְשֵׁם לְיוֹם הַרְגָּה וְתוֹזְמִין אוֹתָם לְיוֹם מִיּוֹחַד שְׁבוּ הֵם יָמוּתוּ, תִּבְנֶה אוֹתָם לְיוֹם הַחֹרֶב שֶׁאֵזְרוּ רַבִּים שִׁמּוֹתָם:¹¹ (ד) פֶּסוּק זֶה מֵהוּוֶה אֵת תְּשׁוּבַת ה' לִירְמִיָּה עַל שֶׁאֵלָּתוֹ:¹² עַד מָתִי תֵּאָבֵל הָאָרֶץ עַד מָתִי כֹל הָאָרֶץ תִּשְׁחִית, עַד מָתִי כֹל הָאָרֶץ תִּשְׁחַח עַל יְדֵי הַרְשָׁעִים:¹³ וְעֹשֶׁב כָּל הַשָּׂדֶה יִיבֹשׁ וְעַד מָתִי כֹל הָעֵשֶׂב שֶׁבָּאָרֶץ יִתִּיבֹשׁ כְּתוֹצָאָה מִמַּעֲשֵׂי הַרְשָׁעִים:¹⁴ מִרְעַת יִשְׁבִּי בָּהּ סִפְתָּה בְּהִמּוֹת וְעוֹף בְּגִלְלֵי הַחֲטָאִים שֶׁל הַרְשָׁעִים שִׁוְשְׁבִים בָּאָרֶץ, מֵתוּ כֹל הַבְּהֵמוֹת וְהָעוֹפוֹת,¹⁵ כִּי אָמְרוּ לֹא יִרְאֶה אֶת אַחֲרֵיתָנוּ (הַרְשָׁעִים גִּרְמוּ לְהַשְׁחִית הָאָרֶץ) כִּיּוֹן שֶׁהֵם אָמְרוּ שֶׁה' לֹא רֹאֶה מֶה יַעֲלֶה בְּגוֹרֶלָם לְבִסּוֹף. ה' עֵנָה לִירְמִיָּה שֶׁאֵמֵן עַד עַתָּה הַצִּלְחוּ הַרְשָׁעִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְגִרְמוּ גַם לְהַשְׁחִית הָאָרֶץ, אוֹלָם לֹא יִרְחַק הַיּוֹם שֶׁבּוּ הֵם יִגְלוּ מֵאַרְצָם וּמַעֲשֵׂיהֶם יִפְסְקוּ:¹⁶ (ה) ה' מַדְמָה לִירְמִיָּהוּ אֵת חֲטָאֵיהֶם

לגלות את האוצר שבתורה

¹ מצודות.

² מצודות.

³ מצודות. לפירושו (וכן פירש רד"ק), אין הכוונה דווקא לרשעים מסוימים. רש"י: שאלת ירמיה הייתה על נבוכנצר או על אנשי ענתות.

⁴ מצודות.

⁵ מצודות.

⁶ מצודות.

⁷ מצודות. רד"ק: גם אם הם נשבעים בשמך או מזכירים אותך בתפילתם – אין הם מכבדים אותך.

⁸ מצודות.

⁹ מצודות.

¹⁰ מצודות.

¹¹ רד"ק.

¹² מצודות. מהר"י קרא: גם פסוק זה מהווה חלק מהשאלה של ירמיהו שהוא שאל את ה': עד מתי אתה תתעלם מאותם שגורמים להחרבת הארץ.

¹³ מצודות.

¹⁴ מצודות.

¹⁵ מצודות.

¹⁶ מצודות.

החמורים של יושבי ירושלים: ¹⁷ **כִּי אֶת רַגְלֵי רִצְתָהּ וְלֹאֲדָהּ** הרי אפילו כאשר רצת עם אנשים שהלכו על רגליהם, אתה נהיית עייף (כפי שמיד יוסבר בעז"ה), ¹⁸ **וְאִיךָ תִּתְחַרְרָה אֶת הַסּוּסִים** ואם כן, איך תתחרה עם הסוסים? ה' אמר דימה את חטאיהם של יושבי ענתות לאנשים שהולכים על רגליהם ואת חטאיהם של יושבי ירושלים לאנשים שרוכבים על סוסים, ואמר שירמיה מכיר עתה רק את חטאיהם הפחות חמורים של יושבי ענתות והדבר קשה לו והם רוצים להרוג אותו על שהוא מוכיח אותם, כל שכן שיהיה קשה לו כשהוא ילמד להכיר את חטאיהם החמורים יותר של יושבי ירושלים והם ינסו להרוג אותו, ¹⁹ **וּבְאַרְץ שָׁלוֹם אֶתָּה בּוֹטָח** כאשר אתה בארץ שלך, בענתות, אינך יכול לחיות בביטחון, ²⁰ **וְאִיךָ תַעֲשֶׂה בְּגֵאוֹן הַיַּרְדֵּן** ואיך אתה יכול לחיות בביטחון בכיכר הירדן הטובה, שם יש אריות. גם כאן ה' אמר לירמיה שהחטאים של יושבי ירושלים (הנמשלים כאן לאריות של כיכר הירדן) חמורים הרבה יותר מהחטאים של יושבי ענתות. לכן מגיע ליושבי יהודה עונש והם עתידים להיהרג ולגלות: ²¹ **(ו) כִּי גַם אֶחָיִךְ וּבֵית אָבִיךָ גַם הֵמָּה בָּגְדוּ בָךְ** הרי גם אחיך ומשפחתך בגדו בך ונהיו אויבים שלך, ²² **גַּם הֵמָּה קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא** גם הם (אחיך ומשפחתך) אספו קבוצת אנשים כדי לנסות ולהרוג אותך, ²³ **אֶל תֶּאֱמַן בָּם כִּי יִדְבְּרוּ אֵלַי טוֹבוֹת** אל תאמין להם (לבני משפחתך) גם אם ידברו אליך דברים טובים, וכל שכן שאינך יכול לבטוח באנשים שאינם ממשפחתך, ולכן נבוכדנצר יהרוג אותם ויכה בהם: ²⁴ **(ז) עֲזַבְתִּי אֶת בֵּיתִי נְטָשְׁתִּי אֶת נַחְלָתִי** (בגלל החטאים של תושבי יהודה) אני (ה') עזבתי את ביתי, את בית המקדש, ונטשתי את נחלתי, את עם ישראל, ²⁵ **נָתַתִּי אֶת יְדֹדוֹתַי נַפְשִׁי בְּכַף אִיבִיָּה** מסרתי את עם ישראל שהיה אהוב עליי בידי האויבים שלו: ²⁶ **(ח) הֵיטָה לִּי נַחְלָתִי כְּאֶרֶץ בִּיעַר** הנחלה שלי, עם ישראל, נהיו דומים לארץ שנמצא ביער. כשם שארץ היער עסוק בטרף, כך בני ישראל היו טורפים והורגים זה את זה, ²⁷ **נָתַנָּה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל בֶּן שָׁנְאֶתִיָּה** נחלתי, עם ישראל, דיבר אליי בגסות ובגאווה, ולכן אני (ה') התחלתי לשנוא אותה (את נחלתי, את עם ישראל): ²⁸ **(ט) הָעֵיט צָבֹעַ נַחְלָתִי לִי** הנחלה שלי, עם ישראל, נהיו כמו עיט שהוא העוף השנוא

¹⁷ מצודות.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ רש"י. רד"ק: ה' אמרל ירמיהו שגם כאשר הוא היה עם בני האדם, הוא לא הבין את מעשיהם עד שהם ניסו להרוג אותו על ידי סם המוות, כל שכן שהוא לא יצליח להבין את מעשיו של ה'. את צלע הפסוק השני פירש כמו מצודות.

²⁰ מצודות.

²¹ מצודות. רד"ק: גאון הירדן הם הגלים החזקים שיש בנהר הירדן ושרי יהודה נמשלו לאותם גלים חזקים. בפירוש נוסף כתב שנבוכדנצר נמשל לגלי הירדן וה' אמר לירמיהו שהוא לא יצליח לעמוד בפני חייליו. מהר"י קרא: הכוונה לשבט ראובן ושבט גד שהיו מנסים להרוג את ירמיה במאמץ רב יותר ממה שיושבי ענתות ניסו להרוג אותו.

²² מצודות.

²³ מצודות. רד"ק בשם רב האי גאון: משמעות המילה "מלא" בפסוק זה הוא "חסר" והדבר נאמר בלשון סגינור. בשם אביו כתב שפירוש הפסוק הוא שאין בליבו של ירמיה שום יראה, הוא לא ירא מהם, למרות שהם אמרו לו שאם הוא לא יפסיק להתנבא, הם יהרגו אותו.

²⁴ מצודות.

²⁵ מצודות.

²⁶ מצודות.

²⁷ מצודות. רד"ק: כשם שכאשר הארץ שואג ביער, נמנעים אנשים מלעבור ביער, ואז המקום נשאר שמים, כך גם ה' עזב את נחלתו. השאגה עצמה היא דימוי לצעקת העשוקים שנעשקו על ידי בני ישראל או שמדובר על קולות שעולים מבתי העבודה הזרה.

²⁸ מצודות.

מבין כל העופות (כפי שמיד יוסבר בעז"ה),²⁹ הָעֵיט סָבִיב עָלֶיהָ כל העופות מקיפים את העיט ומנסים להרוג אותה,³⁰ לָכוּ אֲסָפוּ כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה הַתִּי לְאָכְלָהּ (וכל העופות אומרים זה לזה) תלכו ותאספו את כל חיות השדה, כדי שגם הם יבואו לאכול את העיט. כך גם האומות כולן שונאות את עם ישראל ומזרות זו את זו להשמיד אותה:³¹ (י) רָעִים רַבִּים שָׂחָתוּ כְּרַמִּי רֹעִים רַבִּים יִשְׁחִיתוּ אֶת הַכֶּרֶם שְׁלִי, את עם ישראל. יהיו גויים רבים שיבואו להשחית את העם שלי,³² בָּסָסוּ אֶת חֻלְקָתִי אוֹתָם גֻּיִים רָמְסוּ אֶת הָאָרֶץ שְׁלִי, את ארץ ישראל,³³ נָתַנוּ אֶת חֻלְקַת חֲמֻדָּתִי לַמְדַּבֵּר שְׁמָמָה אוֹתָם גֻּיִם הִפְכוּ אֶת הַחֻלְקָה הַחֲמוּדָה שְׁלִי לַמָּקוֹם שְׁמָמָה:³⁴ (יא) שְׁמָמָה לְשְׁמָמָה הַגֻּיִם שְׁמוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְשְׁמָמָה, נבוכדנצר החריב את ארץ ישראל,³⁵ אָבְלָה עָלַי שְׁמָמָה הָאֵבֶל שֶׁל הָאָרֶץ בָּא לִפְנֵי (ה'), אֲנִי רוֹאֶה אֶת הָאֵבֶל שֶׁל הָאָרֶץ עַל חֹרְבָנָהּ,³⁶ נִשְׁמָמָה כָּל הָאָרֶץ (ולמרות שהבבל של הארץ בא לפניי) הארץ עדיין תיחרב כולה, לא אתייחס לאבדל של הארץ ולא אמנע את חורבנה,³⁷ כִּי אֵין אִישׁ שֶׁם עַל לֵב (לא אמנע את החרבת הארץ) כיוון שאף אחד אינו מתחרט על עוונותיו:³⁸ (יב) עַל כָּל שְׂפִיּוֹת בְּמִדְבָּר בָּאוּ שׁוֹדְדִים שׁוֹדְדִים בָּאוּ עַל כָּל הַמְּקוֹמוֹת הַגְּבוּהִים בְּמִדְבָּר,³⁹ כִּי חָרַב לִיקְנוֹק אֲכָלָהּ מִקְצֵה אֶרֶץ וְעַד קֶצֶה הָאָרֶץ הַשׁוֹדְדִים יהיו על כל המקומות הגבוהים במדבר) כיוון שחרב שהוכנה על ידי ה' תהרוג ותשמיד את כל יושבי הארץ – מקצה אחד של הארץ ועד לקצה השני שלה,⁴⁰ אֵין שָׁלוֹם לְכָל בָּשָׂר לֹאף אֶחָד בְּעוֹלָם לֹא יִהְיֶה שָׁלוֹם, נבוכדנצר יילחם בכל האומות ויכבוש אותם:⁴¹ (יג) זָרְעוּ חֲטִיּוֹת וְקָצְרוּ קִצְרוֹ (פורענות נוספת שאביא על תושבי יהודה היא) כאשר הם יזרעו חטאים, הם יקצרו קוצים, במקום יצמחו להם חטאים, יצמחו להם קוצים,⁴² נָחֲלוּ לֹא יוֹעִלוּ הם יהיו חולים מרעב והם לא ימצאו תרופה שתועיל להם,⁴³ וּבִשְׁוֹ מִתְּבוּאָתֵיכֶם מִחֶרֶץ אֵף יִקְנוֹק וְאֵת צְרִיכֵיכֶם

²⁹ מצודות. רד"ק בשם אביו: העופות הם הראשונים שאוכלות את החללים מכיוון שהם הראשונים שרואות את החלל מגבוה כשהן עפות. לאחר מכן שאר החיות רואות את העוף שצבוע בצבע אדום מהדם של החללים וכך הן יודעות לבא גם הן. כך יהיה עם נבוכדנצר ושארה האומות שיבואו להשמיד את ממלכת יהודה, הדבר יהיה כאילו יש להם סימן לבוא ולעלות על יהודה, כמו שהעיט הצבוע בדם מסמן לשאר בעלי החיים לבא. רש"י בפירושו הראשון כתב שהעיט היה מלא בדם משום שהוא הרג בעלי חיים אחרים, וכך ישראל היו מגואלים בדם שהם שפכו, ולכן שאר האומות באו ונאספו עליו.

³⁰ מצודות.

³¹ מצודות.

³² מצודות. רש"י: הכוונה לחייליו של נבוכדנצר.

³³ מצודות.

³⁴ מצודות.

³⁵ מצודות.

³⁶ מצודות. רד"ק: כנסת ישראל התאבלה לפניי על חורבן הארץ. מהר"י קרא: בני" מתאבלים על" בגלות כדי שאושיע אותם.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ מצודות. רד"ק לשיטתו שהמדבר הוא מקום מרעה. לשיטתו, הפסוק מתאר שני סוגים של מקומות, את המדברות ואת המקומות הגבוהים במקומות היישוב.

⁴⁰ מצודות.

⁴¹ מצודות.

⁴² מצודות. רש"י: בני ישראל התפלל ותפילתם לא התקבלה בגלל שהם לא חזרו בתשובה. רד"ק: הנביאים זרעו בכס דברי נבואה וניסו להחזיר אתכם בתשובה, אך הדבר לא הועיל. בשם אביו כתב שהכוונה היא שבני ישראל היו שולחים ממון רב למלכי מצרים כדי שיבואו לעזור להם אך מצרים לא באה לעזור להם. מהר"י קרא: המעשים שלכם, החטאים שלכם, גרמו לפורענויות שיבואו עליכם.

⁴³ מצודות. רש"י: בני" פנו אליי בתפילתם אך הם לא נענו. רד"ק: הנביאים נהיו חולים זה על זה משום שתפילתם לא הועילה.

להתבייש מהתבואה שלכם היות ועל ידי התבואה ניכר כעסו של ה'. התבואה לא צמחה כמו שזרעו אותה ומשום כך כעסו של ה' ניכר באופן שבו צומח התבואה. הנביא אומר לתושבי יהודה שהם צריכים להתבייש בתבואה המעידה שהם אינם מקשיבים בקולו של ה'⁴⁴: **כֹּה אָמַר יְקֹזֵק עַל כָּל שְׂכְנֵי הָרָעִים הַנִּגְעִים בַּנְּחֻלָּה אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל כִּךְ אָמַר ה'** על כל השכנים הרעים שמנסים להזיק לנחלה שאני (ה') הנחלתי לעם שלי – לעם ישראל, כך אמר ה' לעמים השוכנים מסביב לארץ ישראל ומנסים להזיק לה,⁴⁵ **הֲנִי נִתְּשָׁם מֵעַל אֲדָמָתָם** אני (ה') עתיד לעקור אותם (את העמים שגרים מסביב לארץ ישראל),⁴⁶ **וְאֵת בֵּית יְהוּדָה אֶתּוֹשׁ מִתּוֹכָם** וגם את תושבי ממלכת יהודה אני (ה') עתיד לעקור מתוכם ולהגלותם:⁴⁷ **(טו) וְהָיָה אַחֲרֵי נִתְּשֵׁי אוֹתָם** אחרי שאני אעקור אותם, את העמים ששוכנים מסביב לארץ ישראל,⁴⁸ **אָשׁוּב וְרַחֲמָתִים** אני אחזור וארחם עליהם – הן על תושבי ממלכת יהודה שגלו והן על העמים השוכנים מסביב לארץ ישראל שגלו גם הם,⁴⁹ **וְהִשְׁבַּתִּים אִישׁ לְנַחְלָתוֹ וְאִישׁ לְאַרְצוֹ** ואני (ה') אחזיר כל אחד מהם לנחלתו ולארצו:⁵⁰ **(טז) וְהָיָה אִם לָמַד יִלְמְדוּ אֶת דְּרָכֵי עַמִּי לְהִשְׁבֵּעַ בְּשִׁמִּי חֵי יְקֹזֵק כְּאֲשֶׁר לְמַדּוּ אֶת עַמִּי לְהִשְׁבֵּעַ בְּבַעַל** אם העמים ששוכנים מסביב לארץ ישראל ילמדו מדרכם של בני ישראל שיחזרו מהגלות, ויישבעו בשמו של ה', כמו שבני ישראל למדו בעבר מדרכיהם של אותם גויים ולמדו להישבע בשם הבעל במקום להישבע בשמו של ה',⁵¹ **וְנִבְנְנוּ בְּתוֹךְ עַמִּי** (אם העמים ששוכנים מסביב לארץ ישראל ילמדו מדרכם של בני ישראל) אז האומות האלה יהיו בנויים בתוך עמי, הם יישבו לבטח בארצם:⁵² **(יז) וְאִם לֹא יִשְׁמְעוּ** ואם הם לא ילמדו מדרכיהם של בני ישראל,⁵³ **וְנִתְּשֵׁתִי אֶת הָגוֹי הַהוּא נִתּוֹשׁ וְאֶבֶד** אז אני אעקור את העמים האלה ואתם לגמרי,⁵⁴ **נָא יְקֹזֵק כִּךְ אָמַר ה'**⁵⁵:

⁴⁴ **מצודות. רש"י:** עליכם להתבייש במעשיכם. **רד"ק:** הנביאים התביישו בדברי נבואתם הואיל והם לא הועילו.

⁴⁵ **מצודות.**

⁴⁶ **מצודות.**

⁴⁷ **מצודות.**

⁴⁸ **עפ"י מצודות** בפסוק הקודם.

⁴⁹ **מצודות.**

⁵⁰ **מצודות.**

⁵¹ **מצודות. רש"י:** אם הם יתגירו.

⁵² **מצודות.**

⁵³ **מצודות.**

⁵⁴ **מצודות.**

⁵⁵ **תרגום.**

ירמיהו פרק יג, א-כו

(א) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק אֵלַי כֹּךְ אָמַר אֵלַי ה' ¹: הֲלוֹךְ וְקִנִּיתָ לְךָ אֲזוּר פְּשָׁתִים לְךָ וּתְקַנֶּה חֲגוּרָה
הַעֲשִׂיָה פֶשֶׁת, ² וְשָׁמְתוּ עַל מִתְנִיָךְ וּתְחַגּוּר אֶת הַחֲגוּרָה עַל מִתְנִיְךָ כֹּךְ שֶׁהִיא תִתְמַלֵּא בִזְעָה, ³
וּבִמִּים לֹא תִבְאֶהוּ וְאֵל תִּכְבֹּס אֶת הַחֲגוּרָה (גַּם לֵאחֹר שֶׁהִיא תִתְמַלֵּא בִזְעָה) ⁴: (ב) וְאִקְנָה אֶת
הָאֲזוּר בְּדָבָר יְקֹזֵק קִנִּיתִי אֶת הַחֲגוּרָה כִּפִּי שֶׁאָמַר לִי ה', ⁵ וְאִשָּׁם עַל מִתְנִיָךְ שִׁמְתִּי אֶת הַחֲגוּרָה עַל
הַמּוֹתְנִים שְׁלִי ⁶: (ג) וַיְהִי דְבַר יְקֹזֵק אֵלַי שְׁנִיתָ הִיָּה דָבָר נְבוּאָה נּוֹסֵף שֶׁל ה' אֵלַי בִּעֲנִיִן הַחֲגוּרָה, ⁷
לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר לִי ה' בְּדָבָר הַנְּבוּאָה ⁸: (ד) קַח אֶת הָאֲזוּר אֲשֶׁר קִנִּיתָ אֲשֶׁר עַל מִתְנִיָךְ תִּיקַח אֶת
הַחֲגוּרָה שְׁקִנִּית וּנְמַצָּאת עַל הַמּוֹתְנִים שְׁלִי, ⁹ וְקוּם לְךָ פָּרְתָה וּתְלַךְ אֶל נָהָר פָּרַת, ¹⁰ וְטָמְנָהוּ שָׁם
בְּנִקְיָק הַסֶּלַע וּתְטַמִּין אֶת הַחֲגוּרָה בְּחֹר שֶׁנִּמְצָא בְּסֶלַע ¹¹: (ה) וְאֵלֶיךָ וְאִטְמְנָהוּ בְּפֶרֶת כְּאֲשֶׁר צִוָּה
יְקֹזֵק אוֹתִי הִלְכְתִּי וְהִחְבַּאתִי אֶת הַחֲגוּרָה לִיד נָהָר פָּרַת כִּפִּי שֶׁה' צִוָּה אוֹתִי לַעֲשׂוֹת ¹²: (ו) וַיְהִי
מִקֵּץ יָמִים רַבִּים לֵאחֹר שֶׁעֲבָרוּ יָמִים רַבִּים, ¹³ וַיֹּאמֶר יְקֹזֵק אֵלַי (לֵאחֹר שֶׁעֲבָרוּ יָמִים רַבִּים) ה' אָמַר
לִי: קוּם לְךָ פָּרְתָה וְקַח מִשָּׁם אֶת הָאֲזוּר אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְטָמְנוֹ שָׁם תִּזְדַּרְזַר וּתְלַךְ לְנָהָר פָּרַת, וְקַח
מִשָּׁם אֶת הַחֲגוּרָה שֶׁצִּוִּיתִי אוֹתְךָ לְהַטְמִין שָׁם ¹⁴: (ז) וְאֵלֶיךָ פָּרְתָה וְאַחֲפָר הִלְכְתִּי לְנָהָר פָּרַת
וְחִפְרִיתִי שָׁם, ¹⁵ וְאִקַּח אֶת הָאֲזוּר מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר טָמְנִיתִי שָׁמָּה לְקַחְתִּי אֶת הַחֲגוּרָה מִהַמָּקוֹם שֶׁבוֹ
הִחְבַּאתִי אוֹתוֹ, ¹⁶ וַהֲנִיָּה נִשְׁחַת הָאֲזוּר (לֵאחֹר שֶׁלְקַחְתִּי אֶת הַחֲגוּרָה מִמָּקוֹם מַחְבּוּאוֹ) הִתְבַּרַּר
שֶׁהַחֲגוּרָה הוֹשַׁחְתָּה, הַחֲגוּרָה הִתְקַלְקְלָה, ¹⁷ לֹא יִצְלַח לְכָל וּמִשׁוֹם כֹּךְ הַחֲגוּרָה אֵינָה רְאוּיָה לְשׁוֹם
דָּבָר ¹⁸: (ח) וַיְהִי דְבַר יְקֹזֵק אֵלַי הִיָּה דָבָר נְבוּאָה מֵאֵת ה' אֵלַי, ¹⁹ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר לִי ה' בְּדָבָרִי

¹ תרגום.

² מצודות. רד"ק כתב שייטן שירמיהו אכן קנה חגורה בפועל ועשה את כל מה שה' ציווה אותו לעשות. בשם הרמב"ם במורה נבוכים כתב שכל המעשה המוזכר היה בחלום.

³ מצודות.

⁴ רש"י. רד"ק שאל מדוע כתוב בפסוק שלא יביא את החגורה במים ולא כתוב שלא יכבס אותה.

⁵ תרגום.

⁶ תרגום.

⁷ תרגום + מצודות.

⁸ על פי פירוש הגר"א ליהושע א,א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך על ספר שמות, באוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר".

⁹ תרגום.

¹⁰ מצודות.

¹¹ רד"ק. תרגום: הכוונה שיטמין את החגורה על סלע חלק. כך משמע גם מפירוש מצודות בפסוק ז' שהסביר שירמיהו היה צריך לחפור להוציא את החגורה משום שהעפר כיסהו, משמע שירמיהו הניח את החגורה במקום גלוי.

¹² מצודות.

¹³ תרגום.

¹⁴ תרגום. את השורש ק.ם במשמעות של זריזות הסברנו על פי רד"ק בפירושו לשמואל א' טז, יב.

¹⁵ תרגום.

¹⁶ מצודות.

¹⁷ מצודות.

¹⁸ רש"י.

נבואתו²⁰: (ט) כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה': כִּכָּה אֲשַׁחֲת אֶת גִּזְאוֹן יְהוּדָה (כמו שהחגורה הושחתה) כֹּךְ אֲנִי אֲשַׁחֲת אֶת מַמְלַכַת יְהוּדָה הַחֲזָקָה,²¹ וְאֶת גִּזְאוֹן יְרוּשָׁלַם הָרֶב וְכֹךְ אֲנִי אֲשַׁחֲת אֶת חוֹזְקָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַם שֶׁהִיא עִיר גְּדוֹלָה מְאֹד (יֵשׁ בְּצִלָּע זֶה כְּפִילוֹת עַל הַצִּלְע הַקּוֹדֶמֶת)²²: (י) הָעָם הַזֶּה הָרַע הַמְּאֲנִים לְשִׁמוּעַ אֶת דְּבָרֵי (אֲשַׁחֲת אֶת מַמְלַכַת יְהוּדָה הַיּוֹת ו-) הָעָם הָרַע הַיּוֹשֵׁב בְּמַמְלַכַת יְהוּדָה מִסֵּרֵב לִקְבֹּל אֶת דְּבָרֵי,²³ הַהֲלָכִים בְּשָׂרָרוֹת לָבָם אֲנִשִּׁי יְהוּדָה הוֹלְכִים אַחֲרֵי כָל מֶה שֶׁלִּבָם מֵרָאָה לָהֶם, הֵם עוֹשִׂים אֶת מֶה שֶׁהֵם רּוֹצִים,²⁴ וַיִּלְכּוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעִבְדָם וּלְהִשָּׁתַחֲוֹת לָהֶם וְהֵם הוֹלְכִים אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים בְּכֹךְ שֶׁהֵם עוֹבְדִים וּמִשְׁתַּחֲוִּים לָהֶם,²⁵ וַיְהִי כִּאֲזֹר הַזֶּה אֲשֶׁר לֹא יִצְלַח לָכֵל וְלִכֵּן הַחוּזָק שֶׁלָּהֶם עֵתִיד לִהְיוֹת כְּמוֹ הַחֲגוּרָה הַזֹּאת שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְשׁוֹם דְּבַר, הַחוֹרֶבֶן תִּבּוֹא עֲלֵיהֶם כֹּשֶׁם שֶׁהִיא בָּאָה עַל הַחֲגוּרָה²⁶: (יא) כִּי כִּאֲשֶׁר יִדְבֹק הָאֲזֹר אֶל מִתְּנֵי אִישׁ בֶּן הַדְּבִקָּתִי אֵלַי אֶת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל בֵּית יְהוּדָה (הַחוֹרֶבֶן עֵתִידָה לִבּוֹא עֲלֵיהֶם) הַיּוֹת וְאֲנִי קִירְבְּתִי לַעֲבֹדֹתֵי אֶת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל בֵּית יְהוּדָה כְּמוֹ שֶׁאֲדָם מִקְרֵב אֶת הַחֲגוּרָה אֵלָיו בְּשַׁעָה שֶׁהוּא חוֹגֵר אוֹתָהּ,²⁷ נָאִם יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה',²⁸ לְהִיּוֹת לִי לְעָם וּלְשָׁם וּלְתַהֲלָה וּלְתַפְאֶרֶת (קִירְבְּתִי אוֹתָם) כְּדֵי שֶׁהֵם יִהְיוּ לִי לְעָם, וְכֵדִי שֶׁהַקִּירּוֹב יִגְרוֹם לָכֵךְ שֶׁיִּיצֵא עֲלֵיהֶם שֵׁם טוֹב, שֶׁבַח וְגְדוּלָה,²⁹ וְלֹא שִׁמְעוּ וְאָף עַל פִּי כֵן הֵם לֹא קִיבְּלוּ אֶת דְּבָרֵי (וְלִכֵּן הַחוֹרֶבֶן תִּבּוֹא עֲלֵיהֶם)³⁰: (יב) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִי הַזֶּה תֹּאמַר לָהֶם אֶת הַדְּבַר הַבֹּא,³¹ כֹּה אָמַר יְקֹנָק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל:³² כָּל נֶבֶל יִמְלֹא יֵין כָּל כְּלִי שֶׁנִּקְרָא "נֶבֶל" יִהְיֶה מִלֵּא בֵּינָם,³³ וְאָמְרוּ אֲלֵיךְ וְהֵם יַעֲנוּ לָךְ: הִידְעֵ לֹא גִדְעֵ כִּי כָל נֶבֶל יִמְלֹא יֵין הֵאֵם אֵינָנו יוֹדְעִים שֶׁהַתַּפְקִיד שֶׁל הַנֶּבֶל הוּא לְהַתְמַלֵּא בֵּינָם. אֲנִשִּׁי יְהוּדָה יִשְׁאַלּוּ אֶת יִרְמְיָהוּ מֶה הוּא חִידֶשׁ בְּנִבְּאוֹתָיו – הֲרִי בְּרוּר שֶׁכָּל נֶבֶל אֲמֹר לְהַתְמַלֵּא בֵּינָם³⁴: (יג) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְקֹנָק תֹּאמַר לָהֶם שֶׁכֹּךְ אָמַר ה': הֲנִנִּי מְמַלֵּא אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת הַמְּלָכִים הַיֹּשְׁבִים לְדוֹד עַל

¹⁹ תרגום.

²⁰ על פי פירוש הגר"א ליהושע א, א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך על ספר שמות, באוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר".

²¹ תרגום + מצודות.

²² תרגום + מצודות.

²³ תרגום + מצודות.

²⁴ מצודות.

²⁵ תרגום.

²⁶ רש"י.

²⁷ מצודות.

²⁸ תרגום.

²⁹ תרגום + מצודות. לפי פירוש זה, התהילה, השם והתפארת נאמרו על בני ישראל. לפי מהר"י קרא הדברים נאמרו על ה': הוא יגדיל את שמו בעולם על ידי שהוא יקרב אליו את בני ישראל,

³⁰ תרגום.

³¹ תרגום.

³² תרגום.

³³ מצודות.

³⁴ מצודות.

כְּסֹאֵי וְאֵת הַכְּהֻנִּים וְאֵת הַנְּבִיאִים וְאֵת כָּל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם שְׁכָרוֹן (הַנְּבוּאָה עַל נָבִל הַיֵּין הוּא מִשַׁל לְמָה שֶׁעֲתִיד לִהְיוֹת) אֲנִי עֹתִיד לַגְרוֹם לְשִׁכְרוֹת גְּדוּלָּה אֲצֵל תּוֹשְׁבֵי הַמַּמְלָכָה, אֲצֵל צֹאצְאֵי דוֹד שִׁוְשָׁבִים עַל כֶּסֶּא הַמַּלְכוּת, אֲצֵל כּוֹהֲנֵי הַבַּעַל, נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר וְכָל תּוֹשְׁבֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם.³⁵ הַמִּשַׁל לֵינן נֹעֵד לְהַעֲבִיר שְׁנֵי מִסְרִים. הָרִאשׁוֹן: כְּמוֹ שֶׁאֵין דַּעַת בְּשִׁיכּוֹר וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה לַעֲשׂוֹת, כַּךְ מִי שְׂבָאוֹת עָלָיו צְרוּת רַבּוֹת אֵינוֹ בֵּר דַּעַת. הַשֵּׁנִי: כֹּשֶׁם שֶׁנָּבֵל הַיֵּין נִשְׁבֵּר כְּשִׁמְכִים בּוֹ, כַּךְ תּוֹשְׁבֵי הַמַּמְלָכָה יִשְׁבְּרוּ עַל יְדֵי שִׁיכּוֹ זֶה אֶת זֶה, וְכַךְ תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהּוּדָה בַּעֲצָמָם יִגְרְמוּ לֵאבֹדוֹת בְּנַפְשׁ בְּקֶרֶב הַתּוֹשְׁבִים.³⁶ (יֵד) וְנִפְצְתִים אִישׁ אֶל אָחִיו אֲנִי אֲשַׁבֵּר אוֹתָם זֶה בָּזֶה, אֲגָרוֹם לְכָל אֶחָד לְהִתְנַגֵּשׁ בַּחֲבֵרוֹ וּכְתוּצָאָה מִכֶּךָ הֵם שְׁנִיָּהם יִיהָרְגוּ,³⁷ וְהָאֲבוֹת וְהַבָּנִים יִחָדּוּ וְכֵן אֲגָרוֹם לְבָנִים וּלְאֲבוֹתֵיהֶם לְהִשְׁבֵּר זֶה בָּזֶה,³⁸ נֶאֱמַר יִקְוֶה כַּךְ אִמְרֵי ה', לֹא אֶחְמוּל וְלֹא אֶחֱסֶה וְלֹא אֶרְחֶם מִהַשְׁחִיתָם וְאֲנִי לֹא אֶחְמוּל, לֹא אֶחֱסֶה וְלֹא אֶרְחֶם מִלְּהַשְׁחִית אוֹתָם (יֵשׁ כְּפִילוֹת בְּצִלְעֵי זֶה עַל מִילִים עִם מִשְׁמַעוֹת דּוּמָה).³⁹ (טו) שְׁמָעוּ וְהִאֲזִינוּ תִקְבְּלוּ אֶת דְּבָרֵי וְתִטּוּ אֶת אוֹזְנֵיכֶם לִשְׁמוֹעַ,⁴⁰ אֶל תִּגְבְּהוּ אֶל תִּהְיוּ גְבָהִי לִב, אֶל תִּתְגָּאוּ (וּבַכֹּךְ לֹא תִקְבְּלוּ אֶת דְּבָרֵי),⁴¹ כִּי יִקְוֶה דְּבָרֵי שֶׁהָרִי ה' גָּזַר עַל כֶּךָ (וּלְכֵן כִּדָּאִי שֶׁתְּחַזְרוּ בְּתִשׁוּבָה וְתִמְנְעוּ אֶת קִיּוֹם הַגְּזִירָה).⁴² (טז) תִּנְנוּ לִיקְוֶה אֱלֹהֵיכֶם כְּבוֹד בְּטָרָם יִחְשָׁךְ תִּכְבְּדוּ אֶת ה' עַל יְדֵי קִבְלַת דְּבָרָיו לִפְנֵי שֶׁהוּא יַחֲשִׁיד עֲלֵיכֶם אֶת עוֹלָמְכֶם עַל יְדֵי הַבָּאָה הַפְּרַעֲנוּיִת. הַכְּבוֹד לֵה' נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי חֲזָרָה בְּתִשׁוּבָה,⁴³ וּבְטָרָם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל הָרִי נִשְׁפֹּךְ (תִּתְּנוּ כְבוֹד לֵה') לִפְנֵי שֶׁרַגְלֵיכֶם יוֹכּוּ עַל הָרִי הַחוֹשֵׁךְ, לִפְנֵי שֶׁתִּצְאוּ לְגִלּוֹת,⁴⁴ וְקוֹיָתְכֶם לְאוֹר וְשִׁמָּה לְצִלְמוֹת וְכֹאשֶׁר אֶתֶם תִּקְוּ שִׁיְהִיָּה אוֹר, כֹּאשֶׁר תִּקְוּ שֶׁהַמִּצָּב יִשְׁתַּפֵּר, ה' יֵשִׁים אֶתְכֶם בַּחוּשֶׁךְ שֶׁל הַקֶּבֶר,⁴⁵ וְשִׁית לְעֶרְפְּלֵי וְה' יֵשִׁים אֶתְכֶם לְעֶרְפֵּל (יֵשׁ כֹּאן חֲזָרָה עַל חֲצִי מִהַצִּלְעֵי הַקּוֹדֶמֶת שֶׁל הַפְּסוּקָה).⁴⁶ (יז) וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ וְאִם אֶתֶם לֹא תִקְבְּלוּ אֶת דְּבָרֵי ה',⁴⁷ בְּמִסְתָּרִים תִּבְכְּהוּ נַפְשֵׁי הַנֶּפֶשׁ שְׁלִי תִבְכְּהוּ בִּסְתֵר, אֲנִי אֲדַאֵג מְאֹד,⁴⁸ מִפְּנֵי גְּוָה (אֲדַאֵג) בְּגִלְלֵי הַגְּאוּוֹה שֶׁלְכֶם שְׁמוֹנֶעֶת מִכֶּם מִלְּקַבֵּל אֶת דְּבָרֵי ה',⁴⁹ וְדָמַעַת תִּדְמָעַת נַפְשֵׁי גַם תִּתְמַלֵּא בְּדַמְעוֹת,⁵⁰ וְתִרְדַּד עֵינֵי דְמָעָה וְגַם הָעֵינִיִּים

³⁵ מִצְדוֹת.

³⁶ רַד"ק. מִהֲר"י קֵרָא: עֲצָם הַשִּׁכְרוֹת הוּא כּוֹס רַעַל.

³⁷ רַש"י. מִצְדוֹת: הַכּוֹוֹנָה שִׁיִּשְׁבְּרוּ זֶה לְצַד זֶה.

³⁸ רַש"י.

³⁹ תִּרְגוּם.

⁴⁰ תִּרְגוּם + מִצְדוֹת.

⁴¹ מִצְדוֹת. תִּרְגוּם: אֶל תִּתְרַבְּרוּ.

⁴² תִּרְגוּם. מִצְדוֹת: ה' אִמְרֵי לְכֶם שֶׁלֹא תִתְגָּאוּ.

⁴³ מִצְדוֹת.

⁴⁴ מִצְדוֹת. לִפִּי פִירוּשׁוֹ הַשּׁוֹרֵשׁ נ.ג.ף בְּמִקּוֹם זֶה נֹאמֵר מִלְשׁוֹן הַכֹּהֵן. רַש"י פִּירֵשׁ שֶׁהַכּוֹוֹנָה לְלִשׁוֹן כִּישְׁלוֹן.

⁴⁵ מִצְדוֹת. רַד"ק: הַתְּקוּוֹה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה שְׁמִצְרִים תַּעֲזוֹר לָהֶם.

⁴⁶ מִצְדוֹת.

⁴⁷ תִּרְגוּם.

⁴⁸ רַד"ק.

⁴⁹ רַד"ק. רַש"י: מִפְּנֵי הַגְּדוּלָּה שֶׁלְכֶם שֶׁעֲתִידָה לְהִתְבַּטֵּל כְּתוּצָאָה מִהַחֲטָא שֶׁלְכֶם (בִּאֻפֵּן דּוּמָה פִּירֵשׁ הַתִּרְגוּם). בְּפִירוּשׁ נֹסֵף הַסְּבִיר שֶׁהַכּוֹוֹנָה הִיא מִפְּנֵי גְאוּוֹתָהּ שֶׁל מַלְכוּת שְׁמִים, שְׁבֵנִי יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים אֶת הַפְּסִלִים בְּמִקּוֹם לְעַבּוֹד אֶת ה'.

שלי יורידו דמעות,⁵¹ **כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר יָקֹץ** (אני עתיד לבכות) היות ועדר ה' נלקח בשבי. הנביא דימה את עם ישראל לעדר ה' משום שה' משגיח עליהם כמו שהרועה משגיח על עדו⁵²: **(יח) אָמַר לַמֶּלֶךְ וְלַגְבִּירָה הַשְּׁפִילוּ שְׁבוּ** תאמרו למלך ולמלכה להשפיל את עצמם ולשבת במקום נמוך במקום לשבת על כסאות מכובדים. הכוונה למלך יהויכין ולאמו שהיו מהראשונים בממלכת יהודה שגלו (עם החרש והמסגר),⁵³ **כִּי יָרַד מֶרְאשׁוֹתֵיכֶם** שהרי ירדתם מהראש שלכם, אתם כבר אינכם אנשים חשובים וירדתם מגדולתכם,⁵⁴ **עֲטַרְתִּי תִפְאַרְתְּכֶם** אתם ירדתם מהתכשיט שהראה על גדולתכם, אינכם חשובים יותר (יש בצלע זו כפילות על צלע הפסוק הקודמת)⁵⁵: **(יט) עָרִי הִנָּבֶה סָגְרוּ וְאֵין פֶּתַח** הערים בממלכת יהודה סגורים ואין מי שיפתח אותם. ממלכת יהודה ממוקמת מדרום לממלכת בבל. הנביא אומר שתושבי ערי יהודה סגרו את שערי העיר היות והם פחדו מהתקפה של נבוכדנצר,⁵⁶ **הַגִּלְתִּי יְהוּדָה בְּלָה** כל ממלכת יהודה גלתה,⁵⁷ **הַגִּלְתִּי שְׁלוֹמִים** ובכך שילמה ממלכת יהודה על חטאיה⁵⁸: **(כ) (ירמיהו ממשיך בפנייתו ליהויכין ולאמו)⁵⁹ שָׂאוּ עֵינֵיכֶם וּרְאוּ הַבָּאִים מִצָּפוֹן תְּרִימוּ אֶת עֵינֵיכֶם וְתִרְאוּ אֶת חֵייל בָּבֶל שְׂבָאִים מִצָּפוֹן,⁶⁰ אֵיזָה הָעֵדֶר נִתֵּן לָךְ צֵאן תִּפְאַרְתְּךָ** (לאחר הגלות יישאלו את המלך והמלכה) היכן העדר שניתן לך לרעות, היכן הצאן שבגללו נחשבת לאדם חשוב? הנביא אומר שאנשים יתמהו להיכן גלו תושבי ממלכת יהודה והאמה תלויה במלך שלא הנהיג אותם כראוי⁶¹: **(כא) מַה תֹּאמְרֵי כִּי יִפְקֹד עָלֶיךָ מַה תֹּאמְרֵי** כאשר האויבים ישגיחו עליך? הנביא שואל מה יאמרו תושבי ירושלים כאשר האויב יעלה להחריב את העיר ולהגלות את תושביה?⁶² **וְאָתָּה לְמִדָּתְךָ אַתָּם עָלֶיךָ אֱלֹפִים לְרֹאשׁ שְׁהִרֵי אֶת בַּעֲצֻמְךָ**

⁵⁰ **מצודות. רד"ק:** הכוונה שהעין תוריד דמעות ויש כאן מעין כפילות על הצלע הבאה.

⁵¹ **מצודות.**

⁵² **מצודות.**

⁵³ **רד"ק.** בעניין הפועל ש.פ.ל ובהטייתו בפסוק התלבט אם הכוונה שישפילו את עצמם או שישפילו את הכסא שלהם.

⁵⁴ **מצודות.** לפי פירושו "מראשותיכם" הינו מלשון ראש. **רד"ק** הסביר שמשמעו מלשון רשות, והמלכות נקראת רשות.

⁵⁵ **תרגום.**

⁵⁶ **רש"י. מצודות:** הכוונה שהערים האלה חרבים.

⁵⁷ **תרגום.**

⁵⁸ **תרגום. רש"י:** כתב פירוש נוסף שהכוונה שיהויכין לא יילחם, אלא הוא ייצא למלך בבל לשלום ויסיים לצאת לגלות. **מצודות:** הגלות של ממלכת יהודה הינה גלות שלמה. בניגוד לגלות יהויכין שלא הייתה שלמה משום שנשארו רבים בארץ, הגלות של צדקיה תהיה שלמה וכולם יגלו. **רד"ק:** הכוונה לגלות יהויכין, ולמרות שלא כולם גלו עדיין בגלות זו, נחשב הדבר כאילו העם כולו גלה היות והמלך גלה. **מהר"י קרא:** הגלות עצמה הייתה גלות של שלום וכמעט שלא נהרגו אנשים בגלותו של יהויכין, לעומת הגלות של צדקיה שהייתה מלווה בהרג וחורבן.

⁵⁹ **מצודות. רד"ק** כתב בהתחלה שבכתיב שכתוב בהטיה של יחיד, הכוונה לכל ממלכת יהודה, ואילו הקרי מדבר על הרבים היוצרים יחד את ממלכת יהודה. לאחר מכן כתב שהכוונה למלך ולמלכה. **מהר"י קרא:** הפניה אל דורו של צדקיה.

⁶⁰ **מצודות.**

⁶¹ **רד"ק.** כמו כן כתב שהפניה היא גם אל השרים, ולכן כתוב "לך" בלשון יחיד כנגד קבוצת השרים.

⁶² **רד"ק** ודחה את פירוש **התרגום** שפירש שהכוונה שה' עתיד לפקוד את העיר על חטאיה, משום שמהמשך הפסוק מוכח שהנביא מדבר על אויבי ירושלים.

לימדת את האויב להיות לשרים עליכם, אתם בעצמכם נתתם לאויב את הרעיון שהם יכולים למלוך עליכם. הנביא אומר שעל ידי שמלכי יהודה פנו אל המלכים הרחוקים מהם (כמו שאחז פנה אל מלך אשור), הם העלו בלב המלכים האלה את האפשרות להתערבותם בנעשה בארץ, וזאת למרות המרחק הרב שבין הארצות,⁶³ הֲלוֹא חֲבָלִים יֶאֱחָזוּךָ כְּמוֹ אִשֶּׁת לִדָּה (כאשר תבוא עליכם הפורענות הזו) יבואו עליכם כאבים חזקים כמו הכאבים החזקים של אישה בשעת לידתה⁶⁴: (כב) וְכִי תֹאמְרִי בְּלִבְבְּךָ מִדּוֹעַ קָרָאֲנִי אֱלֹהֵהָ הָאֵם אֶת (ירושלים) תוכלי לשאול את עצמך מדוע באו עליך צרות רבות כל כך?⁶⁵ בָּרַב עֲוֹנֶךָ בְּגַלֵּל הַחַטָּאִים הַרְבִּים שְׁבָהֶם חַטָּאתָם,⁶⁶ נִגְלֹ שׁוֹלִיךְ שׁוֹלִי הַבֶּגֶד שֶׁלָּכֶם נָגְלוּ. כאשר היו מבזים אישה, היו נוהגים להרים את שולי בגדיה, והנביא מדמה את הביזיון שבו יבוזו תושבי ממלכת יהודה לביזיון האישה שמרימים את שולי בגדיה,⁶⁷ נִחְמָסוּ עֲקֵבֶיךָ וְהוֹרִידוּ אֶת הָעֵקֶבִים מֵהַנְּעִלִים שֶׁלָּכֶם כֵּךְ שֶׁאַתֶּם הוֹלְכִים יַחְפִּים (דרך נוספת לבזות אדם):⁶⁸ (כג) הִיָּהֲפֹךְ כּוֹשֵׁי עוֹרֹךְ הָאֵם כּוֹשֵׁי יָכוֹל לִהְיוֹךְ אֶת עוֹרוֹ, כֵּךְ שֶׁהוּא יִהְיֶה לְבָן בְּמִקּוֹם שֹׁחַר,⁶⁹ וְנִמְרָ חֲבַרְבְּרֵתִי הָאֵם הַנִּמְרָ יָכוֹל לִהְיוֹךְ אֶת הַכְּתָמִים שֶׁעַל גּוֹפּוֹ בְּאוֹפֶן שְׁגוּפּוֹ יִהְיֶה חֶלֶק,⁷⁰ גַּם אַתֶּם תִּזְכְּלוּ לְהִיטִיב לְמִדֵּי הָרָע גַּם אַתֶּם אֵינְכֶם יְכוּלִים לְהִיטִיב וּלְשַׁנּוֹת אֶת דְּרִכֵּיכֶם הָרָעִים וּלְלַכֵּת בְּדֶרֶךְ טוֹבָה (כשם שהכושי והנמר אינם יכולים לשנות את עורם וגופם). הנביא אומר את דבריו בדרך של גוזמא שתושבי ממלכת יהודה יתקשו לשנות את דרכיהם לאחר שהורגלו לחטוא⁷¹: (כד) וְאַפְיָצִים בְּקֶשׁ עוֹבֵר לֶכֶן אֲנִי (ה') אֲפִיץ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַהֲרֹת רַבָּה, כְּמוֹ הַקֶּשׁ שֶׁקָּל לֵה לְהַתְּפֹזֵר וּלְעִבּוֹר מִמִּקּוֹם לְמִקּוֹם,⁷² לְרוֹחַ מְדַבֵּר (אֲפֹזֵר אֶת תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה בְּמַהֲרֹת) כְּמוֹ הָרוּחַ שֶׁנוֹשֶׁבֶת בְּמַדְבַּר הָרִיק וְאֵין מִה שִׁיעֲצוֹר אֶת מִה שֶׁהִיא מַעֲיִפָה לְכָל כִּיּוֹן⁷³: (כה) זֶה גִּזְלֶיךָ הָעוֹנֵשׁ הַכְּתוּב בַּפְּסוּקִים יִהְיֶה הַגּוֹרֵל שֶׁלְךָ, הַפּוֹרְעָנוּת הַכְּתוּבָה בַּפְּסוּקִים יִקְרוּ לָכֶם כְּעוֹנֵשׁ עַל הַחַטָּאִים שֶׁלָּכֶם,⁷⁴ מִנֶּת מִדֵּיךָ הַפּוֹרְעָנוּת שִׁיבֹאוּ עֲלֵיכֶם הֵם מִה שִׁיעֲלָה בַּחֲלֻקְכֶם

לגלות את האויב שבתורה

⁶³ רד"ק. לפי הדוגמא שרד"ק הביא, הפניה לא הייתה דווקא למלכי בבל ולא נגעה לכיבודם בשלטון. ייתכן שמשום כך רש"י בשרשיו הסביר שהכוונה לממלכת בבל: בפירושו הראשון כתב שמלכי יהודה שלחו שליחים לכשדים להביא מהם עבודה זרה. בפירושו השני כתב שהכוונה לחזקיה שהראה לשליחי מלך בבל את בית נכותו, והוא גרם לך שמלך בבל רצה לקחת לעצמו את האוצרות שחזקיה הראה להם.

⁶⁴ רד"ק.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ תרגום.

⁶⁷ רש"י.

⁶⁸ מצודות. רש"י: הכוונה שהדרכים שוממות כך שאנשים אינם עוברים. מהר"י קרא: מלשון גילוי העקבים (באופן דומה לפירוש מצודות).

⁶⁹ מצודות. תרגום: הפירוש של כושי הוא אדם שבא מארץ הודו.

⁷⁰ מצודות.

⁷¹ מצודות.

⁷² מצודות.

⁷³ מצודות. רד"ק: הכוונה שתושבי ממלכת יהודה יגלו למקום מרוחק, למדבר שבין ירושלים לבבל.

⁷⁴ מצודות.

מידה כנגד מידה (כפי שיוסבר בהמשך),⁷⁵ מֵאֲתֵי נֶאֱם יְקֹזֵק כֵּךְ אָמַר ה',⁷⁶ אֲשֶׁר שָׁכַחְתָּ אוֹתִי וְהִבְטַחְתִּי בַשֶּׁקֶר כִּי־וְכִיוֹן שֶׁאַתָּם שָׁכַחְתֶּם אוֹתִי וּבִמְקוֹם זֹאת סִמַּכְתֶּם עַל הָאוֹמוֹת שִׁיעֲזֹרוּ לָכֶם (שְׁהִיא עֲזַרְתָּ שֶׁקֶר) וְלֹכֵן אֲנִי אֲשַׁכַּח אֶתְכֶם⁷⁷: (כֹּז) וְגַם אֲנִי חֲשַׁפְתִּי שׁוֹלֵיךְ עַל פְּנֵיךְ לֹכֵן גַּם אֲנִי אֲחַשּׁוֹף אֶת שׁוֹלֵי הַבֶּגֶד שֶׁלָּכֶם עַל יְדֵי שֶׁאֲנִי אֲרִים אֶת הַבֶּגֶד לְכִיּוֹן מַעֲלָה (עֵינִן פֶּסוּק כ"ב),⁷⁸ וְנִרְאָה קְלוֹנֵךְ וְעַל יְדֵי זֶה הַבִּיזְיוֹן שֶׁלָּכֶם יִהְיֶה גִלּוּי לְכֹלֶם⁷⁹: (כֹּז) נֶאֱפִיךְ הַטִּיפְשׁוֹת שֶׁלָּךְ,⁸⁰ וּמִצְהָלוֹתֶיךָ וְהַשְׁמַחָה שֶׁלָּכֶם בְּשַׁעֲהַ שְׁחַטְאֲתֶם,⁸¹ זְמַת וְזִנְיָתְךָ וְהַמַּחֲשָׁבוֹת הָרַעוֹת שֶׁלָּכֶם לִלְכַּת אַחֲרֵי הָעֲבוּדָה הַזֹּרָה,⁸² עַל גְּבָעוֹת בַּשָּׂדֶה רְאִיתִי שְׁקוּצָיִךְ רִאִיתִי אֶת הָעֲבוּדָה זֶרָה שֶׁלָּכֶם שְׁמַאוּסָה כְּמוֹ שֶׁקָּצִים עַל פְּנֵי הַגְּבָעוֹת בַּשָּׂדֶה. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁהוּא רֹאֶה עֵדִינִן אֶת כָּל הַחַטָּאִים שֶׁבָּהֶם חָטְאוּ תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהּוּדָה, עַד כַּדִּי כֵךְ שֶׁהָעֲבוּדָה הַזֹּרָה זְמִינָה וְגִלּוּיָהּ לְכָל,⁸³ אוֹי לֵךְ יְרוּשָׁלַם יְרוּשָׁלַם! אוֹי וְאֲבוֹי לָךְ,⁸⁴ לֹא תִטְהָרִי אַחֲרֵי מָתִי עַד אֶת לֹא תִטְהָרִי מֵהַחַטָּאִים שֶׁלָּךְ עַד שִׁיעֲבוֹר זְמַן רַב⁸⁵:

⁷⁵ רש"י. רד"ק התלבט אם המילה "מדיך" פירושו מידותיך, או שהכוונה לערבוב לשון זכר ולשון נקבה יחד. מבחינת המשמעות אין הבדל בין שתי האפשרויות וגם הוא מפרש כרש"י.

⁷⁶ תרגום.

⁷⁷ מהר"י קרא.

⁷⁸ מצודות. תרגום: אני אגלה את החטאים שלכם ברבים.

⁷⁹ מצודות.

⁸⁰ תרגום. רד"ק: הנביא קורא לעבודה הזרה מלשון זנות. כשם שאדם עוזב את אשתו לטובת אישה זונה, כך בני ישראל עזבו את ה' לטובת העבודה הזרה.

⁸¹ רד"ק. תרגום: השטויות שלכם.

⁸² מצודות.

⁸³ מצודות.

⁸⁴ תרגום.

⁸⁵ תרגום. מצודות: יש כאן מעין קביעה ושאלה: את לא תטהרי, ואם את כן מתכוונת להיטהר, מתי זה יקרה. מהר"י קרא: לא נטהרת עד ששאלתי אותך מתי את מתכוונת להיטהר.

ירמיהו פרק יד, א-כב

(א) **אֲשֶׁר הָיָה דְבַר יְקֹזֵק אֶל יִרְמְיָהוּ עַל דְּבָרֵי הַבְּצֻרוֹת** הַדְּבָרִים הַבָּאִים הֵם הַדְּבָרִים שֶׁה' אָמַר לִירְמְיָהוּ עַל עֲנִיִּן הַבְּצֻרָה שֶׁעֲתִידָה לְבוֹא עַל מַמְלַכַת יְהוּדָה¹: (ב) **אֲבָלָה יְהוּדָה** תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה אֲבָלִים בְּגִלְל הַבְּצֻרָה², **וְשַׁעְרֶיהָ אֲמָלְלוּ קִדְרוּ לְאָרְצָהּ** וְשַׁעְרֵי הָעָרִים בַּמַּמְלַכַת יְהוּדָה הוֹשַׁחְתּוּ וְהוֹשַׁחְרוּ עַד שֶׁנִּהְיוּ דּוֹמִים לְשַׁחֲרוֹ שְׂבָאֲרָץ. הַנְּבִיא מַדְמָה אֶת הַצֶּעֶר הַגָּדוֹל שֶׁהָיָה בַּעֲקֻבוֹת הַבְּצֻרָה כִּאִילוֹ שֶׁהָאָרֶץ וְשַׁעְרֵי הָעָרִים הוֹשַׁחְרוּ³, **וַיִּצְחַת יְרוּשָׁלַם עָלֶיהָ** וּבְגִלְל הַמַּחְסוֹר בְּגִשְׁמִים, צַעֲקַת הָעִיר יְרוּשָׁלַם עֲלֶיהָ מֵעַלָּה, הָיִיתָה צַעֲקָה חֲזָקָה שֶׁל תּוֹשְׁבֵי הָעִיר עַל הַמַּחְסוֹר בְּגִשְׁמִים⁴: (ג) **וְאֲדַרְיָהם שָׁלְחוּ צַעֲרֵיהֶם לְמִים** וְהַשָּׂרִים שֶׁלָּהֶם שִׁלְחוּ אֶת מִשְׁרָתֵיהֶם שֶׁלָּהֶם שִׁיחַפְּשׁוּ לָהֶם מִים⁵, **בָּאוּ עַל גְּבִים לֹא מִצְאוּ מִים** הַמִּשְׁרָתִים הִגִּיעוּ אֶל הַבּוֹרוֹת אֲךָ לֹא מִצְאוּ בָּהֶם מִים⁶, **שָׁבוּ כְּלִיָּהֶם** רִיקָם הַמִּשְׁרָתִים הִחְזִירוּ אֶת כְּלִיָּהֶם רִיקִים (הָיוּ וְהֵם לֹא מִצְאוּ מִים)⁷, **בָּשׂוּ וְהִכְלִמוּ וְחָפּוּ רֹאשָׁם** וְהֵם הָיוּ בּוֹשִׁים וְנִכְלָמִים וְכִסּוּ אֶת פְּנֵיהֶם מְרֹב בּוֹשָׁה עַל שֶׁלֹּא מִצְאוּ מִים⁸: (ד) **בַּעֲבוּר הָאֲדָמָה חָתָה כִּי לֹא הָיָה גֶשֶׁם בְּאָרְצָהּ הָיוּת וְהָאֲדָמָה נִחְרְבָה** כְּתוּצָאָה מִכֹּךְ שֶׁלֹּא יָרַד גֶּשֶׁם⁹, **בָּשׂוּ אֲבָרִים חָפּוּ רֹאשָׁם** הָאִיכָרִים הִתְבַּיִּישׁוּ וְכִסּוּ אֶת פְּנֵיהֶם מְרֹב בּוֹשָׁה (בְּגִלְל שֶׁהָאָרֶץ נִחְרְבָה)¹⁰: (ה) **כִּי גַם אֵילַת בִּשְׁדָּה יִלְדָה וְעִזּוֹב הָאֵילִת הָיָה הַנִּקְבָּה** שֶׁל הָאֵיל וְהָיָה מְטַבְעָה מֵרַחֲמַת עַל צִאצְאֶיהָ. אוֹלָם, אֲפִילוֹ הָאֵילִת שִׁילְדָה בִּשְׁדָּה, עִזְבָה אֶת בְּנֵה שֵׁם וְלֹא הִמְשִׁיכָה לְטַפֵּל בּוֹ¹¹, **כִּי לֹא הָיָה דֶּשָׁא כִּיווִן** שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ דֶּשָׁא לֶאֱכֹל בַּעֲצָמָהּ, וְלָכֵן הָיָה הַלֶּכֶה לַחֲפֹשׁ בַּמִּקְוִימוֹת אַחֲרֵיהֶם אֶת דֶּשָׁא לִמְאֹכֵל וְעִזְבָה אֶת בְּנֵה בַּמִּקְוִם לִידֶתָּה¹²: (ו) **וּפְרָאִים עָמְדוּ עַל שְׂפֵי חֲמוּרֵי הַבַּר** עָמְדוּ עַל מִקְוִימוֹת גְּבוּהִים כְּדִי

¹ **רש"י** וְכָתַב בְּשֵׁם רַבִּי מִנְחֵם שֶׁבְּצֻרָה הָיוּ מִלְשׁוֹן מִבְּצָר, דִּהְיוּ: מִלְשׁוֹן חֹזֶק, וְכִנְרָא שְׁכוּנָתוֹ שִׁישׁ קוֹשֵׁי גְדוֹל וְחֹזֶק לְהַשִּׁיג אוֹכֵל. **מהר"י קרא**: הַנְּבִיא דִּיבֵר עַל שְׁתֵּי בְּצֻרוֹת שֶׁהִתְרַחֲשׁוּ בְּדוּרוֹ שֶׁל צִדְקִיָּה. **רד"ק**: בְּצֻרוֹת אֲמָנָם נֶאֱמַר בְּלִשׁוֹן רַבִּים, אֲךָ הַכּוֹנֵנָה שֶׁבַעַת הַבְּצֻרָה יִשְׁנָם כִּמָּה דְּבָרִים שְׁחֲסִירִים וּמִתִּיקָרִים, אֲךָ בְּפֹעֵל מְדוּבָר עַל פֶּעַם אַחַת שֶׁהָיָה רַעֲב. לִפִּי פִירוּשׁוֹ בְּצֻרָה הָיוּ מִלְשׁוֹן מִנִּיעָה.

² **תרומם. רד"ק**: הַכּוֹנֵנָה שֶׁמַּמְלַכַת יְהוּדָה הוֹשַׁחְתָּה.
³ **מצודות. תרומם**: תּוֹשְׁבֵי הָעִיר יֵהְיוּ עֲצוּבִים מְאֹד. **רד"ק**: פִּירַשׁ בְּשֵׁנִי אוֹפְנִים. בְּאוֹפֵן הָרָאשׁוֹן: לֹא הָיוּ נִכְנָסִים וְיוֹצֵאִים מִשְׁעָרֵי הָעָרִים. בְּאוֹפֵן הַשֵּׁנִי: הַזְּקִנִים לֹא שָׁבְתוּ בְּשַׁעְרֵי הָעִיר (מִנְהַג הַזְּקִנִים הָיָה לִשְׁבּוֹת בְּשַׁעְרֵי הָעָרִים). אֶת עֲנִיִּן הַקִּדְרוֹת פִּירַשׁ גַּם בְּשֵׁנִי אוֹפְנִים: אוֹ שֶׁמְדוּבָר עַל מִשְׁל כִּאִילוֹ שֶׁהַשַּׁעְרִים עֲצָמָם נִהְיוּ שְׁחוּרִים, אוֹ שֶׁהַכּוֹנֵנָה לְתוֹשְׁבִים שֶׁהָיוּ רִגְלִים לִשְׁבֹּת בְּשַׁעְרִים.

⁴ **מצודות.**

⁵ **מצודות.**

⁶ **מצודות.**

⁷ **מצודות. רד"ק** הִתְלַבֵּט אִם הַכּוֹנֵנָה שֶׁהִם חֲזְרוּ עִם הַכִּלִּים שֶׁלָּהֶם רִיקִים אוֹ שֶׁהַכּוֹנֵנָה שֶׁהִם הוֹחֲזָרוּ (בְּלִשׁוֹן נִפְעַל) אֲךָ הַכּוֹנֵנָה שֶׁחֲזְרוּ עַל יְדֵי הַנְּעָרִים.

⁸ **מצודות.**

⁹ **מצודות. תרומם**: הַכּוֹנֵנָה שִׁיּוֹשְׁבֵי הָאֲדָמָה נִשְׁבְּרוּ בְּגִלְל חֲטָאִיהֶם. אֲלֹא שֶׁבְּגִלְל שֶׁהִצְלַע הָבָא בַּפְּסוֹק עוֹסֶקֶת בְּיוֹשְׁבֵי הָאֲדָמָה, הִסְבְּרָנוּ לִפִּי מִצְדוֹת. **רד"ק** הִתְלַבֵּט הָאֵם נִתְיֵנָה הַטַּעַם בְּמִילָה "בַּעֲבוּר" מוֹסֵבֶת עַל סוּף הַפְּסוֹק הַקּוֹדֵם שֶׁם כְּתוּב שֶׁהִם כִּיסּוּ אֶת פְּנֵיהֶם אוֹ שֶׁמֵּא מוֹסֵבֶת עַל סוּף פְּסוֹק זֶה כִּפִּי שְׁבִיאָרְנוּ בְּפִנִּים.

¹⁰ **מצודות.**

¹¹ **רד"ק.**

¹² **רד"ק.**

לחפש דשא למאכל,¹³ שָׁאֲפוּ רוּחַ בְּתַנִּים כאשר הם רצו במהירות כדי למצוא מקום מרעה, הם שאפו את הרוח כדרכם של בעל חיים שנקרא תן שגם הוא שואף הרבה אוויר,¹⁴ כָּלוּ עֵינֵיהֶם בִּי אֵין עֶשֶׂב הם חיכו בכיליון עיניים למצוא עשב, אך הם לא הצליחו למצוא¹⁵: (ז) הנביא פונה אל ה': אִם עֲוִינוּ עָנּוּ בָנוּ אם העוונות שלנו העידו עלינו, אם ניכר שעשינו הרבה עוונות,¹⁶ יִקְוֶה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ ה'! תעשה למען שמך ותרחם על ישראל, בגלל שאתה מושל עלינו ומשום כך אין זה נאה שתעניש אותנו,¹⁷ בִּי רַבּוֹ מְשׁוּבָתֵינוּ לָךְ חָטָאנוּ (תרחם עלינו למען שמך) שהרי רבו מעשי המרידה שלנו וחטאנו לך, ומצד עצמינו איננו ראויים לישועה¹⁸: (ח) מִקְוֶה יִשְׂרָאֵל אתה ה' תקוותם של ישראל,¹⁹ מוֹשִׁיעוֹ בְּעַת צָרָה ואתה מושיע את בני ישראל בעת צרה,²⁰ לָמָּה תִהְיֶה בְּגֵר בְּאֶרֶץ למה שתתנהג כאדם זר שנמצא בארץ ולא אכפת לו ממה שקורה בה, מדוע שלא יהיה אכפת לך שיהיה רעב בארץ,²¹ וּבְאֶרֶץ נָטָה לָלוֹן ומדוע שתתנהג כהולך דרכים שהגיע למלון ולא אכפת לו ממה שיהיה במלון, מדוע שלא יהיה אכפת לך ממה שיהיה בארץ (יש בצלע זו כפילות על הצלע הקודמת כדרכם של נבואות)²²: (ט) לָמָּה תִהְיֶה בְּאִישׁ נִדְהָם למה שתנהג כאדם מבוהל שהבהלה מונעת ממנו מלעשות את מה שהוא צריך לעשות,²³ בְּגִבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ למה שתתנהג כגיבור שמגיע לקרב שהוא מבין שאינו יכול לנצח, ומשום כך הוא מושך את ידיו מן המלחמה ואינו נלחם,²⁴ וְאַתָּה בְּקִרְבָּנוּ יִקְוֶה והרי אתה השרית את שכינתך בתוכנו,²⁵ וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא והשם שלך נקרא עלינו, עם ישראל נקרא עמו של ה',²⁶ אֵל תִּנְחֲנוּ ולכן אל תעזוב אותנו כדי שהאומות לא יאמרו שאינך יכול להתמודד ולנצח את הגויים. אם תבוא פורענות קשה על עם ישראל, הגויים יאמרו שה' לא הצליח להציל את בני ישראל והם לא יבינו שה' הוא שהעניש אותם על חטאיהם²⁷: (י) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק לָעַם הַזֶּה כך אמר ה' על העם הזה, על תושבי ממלכת יהודה:²⁸ בֶּן אֲהָבוֹ לָנוּעַ רַגְלֵיהֶם כשם שתושבי יהודה אהב לנוע אל העמים ולבקש מהם עזרה,²⁹

¹³ מצודות. רש"י: הכוונה שהם עמדו על יובלי מים. מהר"י קרא: השפיים הם מדברות שגדלים בהם מרעה.

¹⁴ מצודות. רד"ק: הנביא מדגיש שלא הייתה להם כל תועלת מעבר לשאיפת הרוח.

¹⁵ מצודות.

¹⁶ רש"י. רד"ק: למרות שירמיהו בעצמו לא חטא בכך, הוא כלל את עצמו בתוך החוטאים כדרכם של הנביאים.

¹⁷ רש"י. בפירושו השני כתב ששמו של ה' משותף בשם עם ישראל.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ מצודות. רד"ק: גם כשבני ישראל חוטאים, עיניהם עדיין נשואות אל ה'.

²⁰ מצודות.

²¹ מצודות.

²² מצודות. רד"ק: לאורח במלון אכפת אפילו פחות מהגר בארץ משום שהוא מתארח רק ללילה אחד.

²³ מצודות. תרגום: למה שיחול הרוגז שלך עלינו.

²⁴ מצודות.

²⁵ תרגום. רד"ק: הנביא תמה כיצד ה' יכול להעלים עיניו מהצרות הרבות שיבואו על ישראל.

²⁶ מצודות.

²⁷ מצודות.

²⁸ מצודות. תרגום: הכוונה שה' אמר את דבריו אל העם שביהודה.

לֹא חֲשָׁבוּ וְהֵם לֹא מָנְעוּ עֲצָמָם מִלְּבַקֵּשׁ אֶת הָעֶזְרָה מֵהַגּוֹיִים. הָעַם בִּיהוּדָה נָהָג לִפְנוֹת לֵאשׁוּר וּלְמִצְרַיִם לְבַקֵּשׁ עֶזְרָה לְהַצִּיל אוֹתָם מִבָּבֶל וְזֹאת בַּמָּקוֹם לַחֲזוֹר אֶל ה',³⁰ וַיִּקְנֹק לֹא רָצָם וְה' לֹא רוֹצֵה לַעֲתֹת עֵתָה אֶת עַם יִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם שֶׁהֵם חֲטִאוּ,³¹ עֵתָה יִזְכֹּר עֲוֹנָם וְעַכְשֵׁיו ה' יִזְכּוֹר אֶת הַחֲטָאִים שֶׁלָּהֶם,³² וַיִּפְקֹד חֲטָאתָם וְהוּא יַעֲנִישׁ אוֹתָם עַל חֲטָאתָם³³: (יֵא) וַיֹּאמֶר יִקְנֹק אֵלַי ה' אִמְרָ לִי: אֵל תִּתְּפִלָּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה לְטוֹבָה אֶל תִּתְּפִלָּל שִׁיקְרוּ דְּבָרִים טוֹבִים לָעַם הַזֶּה³⁴: (יֵב) כִּי יַצְמוּ אֵינֶנִּי שְׁמַע אֶל רִנָּתָם שֶׁהֵי אֶפִּילוֹ אִם הֵם עֲצָמָם יַצְמוּ – לֹא אֶקְבֹּל אֶת תְּפִילָתָם,³⁵ וְכִי יַעֲלוּ עֲלֶיהָ וּמִנְחָה אֵינֶנִּי רֹצֵם וְאֶפִּילוֹ אִם יִקְרִיבוּ לִפְנֵי קִרְבָּנוֹת עוֹלָה אוֹ מִנְחוֹת – לֹא אֶרְצֶה אוֹתָם, הַקִּרְבָּנוֹת שֶׁלָּהֶם לֹא יִהְיוּ לְרִצּוֹן לִפְנֵי,³⁶ כִּי בַּחֲרָב וּבְרָעָב וּבְדִבְרֵי אֲנָכִי מְכַלָּה אוֹתָם אֲנִי אֲשַׁמֵּד אוֹתָם עַל יְדֵי חֲרָב, רָעַב וּדְבַר³⁷: (יֵג) וַאֲמַר אֲנִי אֲמַרְתִּי אֶל ה': אֶהְיֶה אֲדֹנָי יִקְנֹק ה' אֱלֹהִים. "אוֹי" (מִילַת קְרִיאָה הַמְּבִטָּאֶת כֹּאב),³⁸ הֵנָּה הַנְּבָאִים אֹמְרִים לָהֶם לֹא תִרְאוּ חֲרָב וְרָעָב לֹא יִהְיֶה לָכֶם הֵרִי נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר אֹמְרִים לְתוֹשְׁבֵי יְהוּדָה שֶׁהֵם לֹא יִרְאוּ חֲרָב וּשְׁלָא תְּבוֹא עֲלֵיהֶם רָעַב,³⁹ כִּי שְׁלוֹם אֶמֶת אֶתֶּן לָכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה אֲלֵא שִׁיחִיָּה לָכֶם (תוֹשְׁבֵי יְהוּדָה) שְׁלוֹם אֶמֶת בַּמַּמְלָכָה יְהוּדָה. יִרְמְיָהוּ אָמַר אֶל ה' שֶׁאֵין לְהַעֲנִישׁ אֶת כָּל הָעָם. יֵשׁ לְהַעֲנִישׁ רַק אֶת נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר מִשּׁוּם שֶׁהֵם אֲלֵה שְׁמַטְעִים אֶת הָעָם, וְהָעָם רַק נִגְרַר אַחֲרֵי הַבְּטָחוֹת הַשְּׁוֹאֵה שֶׁל נְבִיאִים אֱלֹהִים⁴⁰: (יֵד) וַיֹּאמֶר יִקְנֹק אֵלַי ה' עֲנֵה לִי: שִׁקָּר הַנְּבָאִים נְבָאִים בְּשִׁמִּי נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר מִתְּנַבְּאִים בְּשִׁמִּי נְבוֹאוֹת שִׁקָּר,⁴¹ לֹא שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֵיהֶם מִעוֹלָם לֹא לִשְׁחַתֵּי אֶת נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר וְלֹא צִוִּיתִי אוֹתָם לִנְבֹּא לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה וּמִעוֹלָם לֹא דִבַּרְתִּי אֵלֵיהֶם דְּבָרֵי נְבוּאָה,⁴² חֲזוֹן שִׁקָּר וְקֶסֶם וְאֵלִיל וְתַרְמִית לָבָם הִמָּה מִתְּנַבְּאִים לָכֶם אֲלֵא הַנְּבִיאִים מִתְּנַבְּאִים לָכֶם נְבוֹאוֹת שִׁקָּר בְּאֶחָד הָאוֹפְנִים הַבָּאִים: א. חֲזוֹן שִׁקָּר – מֶה שֶׁרָאוּ בַּדְּמִיוֹנוֹת הַלֵּילָה. ב. עַל יְדֵי

²⁹ רד"ק. מהר"י קרא: הם היו הולכים על מנת לחטוא. רש"י: אנשי יהודה אהבו ללכת אל הארצות הרחוקות כדי לעבוד את העבודה הזרה שלהם. תרגום: אנשי יהודה היו הולכים לבתי עבודה זרה ובכל זאת הם היו הולכים לבית המקדש.

³⁰ רד"ק. כמו כן הסביר את הקשר שיש בין הפסוק הזה לנאמר לפני כן. לו היה רעב בארץ אבל היה אפשר למצוא אוכל בארצות האחרות, היו תושבי יהודה ניצלים. אבל ה' גם יביא עליהם רעב וגם האויב יתקוף אותם והם יישארו ללא מענה.

³¹ מצודות. תרגום: הכוונה שאנשי יהודה אינם רוצים את ה'.

³² מצודות.

³³ מצודות.

³⁴ תרגום. רד"ק: הדגש הוא על תפילה לטובה משום שירמיהו התפלל על חלק מהעם שיבואו עליהם דברי

פורענות. הכוונה לתושבי ענתות שניסו להרוג אותו.

³⁵ תרגום. בהבנה של רינה ישנה מחלוקת בפרשנים. רד"ק כתב שהכוונה לצעקה ואילו מצודות כתב שהכוונה לתפילה. רד"ק הסביר שלמרות שבתחילת צלע זו של הפסוק לא מוזכר עניין התפילה אלא רק הצום, הרי שאין צום ללא תפילה.

³⁶ רד"ק.

³⁷ תרגום.

³⁸ מצודות. תרגום: בפניה זו של ירמיהו אל ה' הוא מבקש מאת ה' לקבל את תפילתו.

³⁹ מצודות.

⁴⁰ מצודות.

⁴¹ מצודות.

⁴² מצודות.

מעשי קסמים. ג. על ידי ששמעו מהתרפים דברי שקר. ד. על ידי מחשבות של שקר. ה' ענה לירמיהו שתושבי ממלכת יהודה היו אמורים להבין שנביאי השקר ניבאו נבואות שאינן נכונות ולכן לא ניתן להטיל את אשמת החטאים של העם על נביאי השקר אלא על העם כולו⁴³: **(טו) לִבְנֵי אָמֹר יִקְוֶה עַל הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים בְּשִׁמִּי וְאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּים הָיוּ ונְבִיאֵי הַשִּׁקָּר מִתְנַבְּאִים** בשם ה' נבואות שקר למרות שהוא לא שלח אותם, ה' אמר עליהם את הדברים הבאים⁴⁴: **וְהָמָּה אֹמְרִים חָרֵב וְרָעַב לֹא יִהְיֶה בָּאָרֶץ הַזֹּאת ונְבִיאֵי הַשִּׁקָּר אֹמְרִים בְּנִבְאוֹת הַשִּׁקָּר שֶׁלָּהֶם שֶׁלָּהֶם יָבֹאוּ** על תושבי הארץ הזאת פורענויות של חרב ורעב⁴⁵ **בְּחָרֵב וּבְרָעַב יִתְּמוּ הַנְּבִאִים הָהֵמָּה** עונשם של הנביאים יהיה שהם יהיו הראשונים שימותו על ידי החרב והרעב⁴⁶: **(טז) וְהָעָם אֲשֶׁר הָמָּה נְבִאִים לָהֶם וְהָעָם שֶׁנְּבִיאֵי הַשִּׁקָּר אָמְרוּ לָהֶם אֶת נְבִאוֹת הַשִּׁקָּר, יִהְיוּ מִשְׁלָכִים בְּחִצּוֹת יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי הָרָעַב וְהַחָרֵב יִהְיוּ מוֹשְׁלָכִים מֵתִים בְּשׁוּקִים** של העיר ירושלים כתוצאה מהרעב והחרב⁴⁸ **וְאֵין מִקְבֵּר לָהֵמָּה וְלֹא יִהְיֶה מִי שִׁיקְבֹּר אוֹתָם** (משום שיהיו מתים רבים כל כך)⁴⁹ **הָמָּה נְשִׁיָּהּ וּבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם הֵם – הַחוּטָאִים, נְשׁוֹתֵיהֶם שֶׁחֲטָאוּ וְקִיבְלוּ יוֹתֵר אֶת נְבִאוֹת הַשִּׁקָּר, וְהַבָּנִים וְהַבָּנוֹת הַקִּטְנִים שִׁימּוֹתוֹ בְּחֲטָאֵי אֲבוֹתֵיהֶם**⁵⁰ **וְשִׁפְכֹתִי עֲלֵיהֶם אֶת רָעָתָם וְאֲנִי אֶשְׁלַח לָהֶם עַל חֲטָאֵיהֶם, אֶעֱנִשׁ אוֹתָם עַל חֲטָאֵיהֶם**⁵¹ **(יז) וְאֶמְרָתִי אֶלֵּיהֶם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וְתִגִּיד לָעָם שֶׁבִּיהוּדָה אֶת הַדְּבָר הַבֹּא**⁵² **תִּרְדְּנָה עֵינֵי דְמָעָה לִּילָה וְיוֹמָם הַעֵינִים שְׁלִי** (של ירמיהו) **יִוְרִידוּ דְמָעוֹת יוֹם וּלְיָלָה**⁵³ **וְאֵל תִּדְמִינָה וְהֵן לֹא יִפְסִיקוּ לְהוֹרִיד דְמָעוֹת**⁵⁴ **כִּי שֶׁבֶר גָּדוֹל נִשְׁבְּרָה בְּתוֹלַת בֵּית עַמִּי שֶׁהָיוּ פוֹרְעָנוֹת קֶשֶׁה בָּאָה עַל הָעָם שְׁלִי. ה' קרא לָעָם בִּיהוּדָה בְּתוֹלָה", הָיוּ וְעַד עַתָּה לֹא הָיָה מֶלֶךְ שֶׁכִּבֵּשׁ אֶת מַמְלַכַת יְהוּדָה, כֹּשֶׁם שֶׁאִישָׁה בְּתוֹלָה עוֹד לֹא נִבְעֵלָה**⁵⁵ **מִכָּה נִחְלָה מֵאֹד ה' יָכָה אוֹתָם בְּמִכָּה כּוֹאֶבֶת מְאֹד**⁵⁶ **(יח) אִם יֵצְאֹתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה חֲלָלִי חָרֵב אִם**

לגלות את האויזר שבתורה

⁴³ מצודות. רד"ק כתב בשם הרמב"ם שהקוסמים הם אנשים שיש להם כישרון לומר את מה שיקרה בעתיד (כמו שהיה לנביאי הבעל כח לומר זאת). אפשרות נוספת שכתב לפרש זאת היא שמדובר בחוזים בכוכבים. מהר"י קרא: אליל מלשון אין. רש"י כתב שאליל הינו מלשון דבר שאינו. תרגום: תרמית ליבם פירוש הרשעות של ליבם.

⁴⁴ מצודות.

⁴⁵ תרגום.

⁴⁶ רד"ק.

⁴⁷ תרגום.

⁴⁸ תרגום.

⁴⁹ מצודות.

⁵⁰ רד"ק.

⁵¹ מצודות.

⁵² תרגום.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות. רד"ק: הדימוי נכון גם לאחר בגלות. כשם שהבתולה נכנעת לאחר שהיא נבעלת, כך הם עתידים להיכנע לאויבים שיגלו אותם.

⁵⁶ מצודות.

אצא אל השדה, אראה שם את הגופות של האנשים שמתו מחרב האויב,⁵⁷ ואם באתי העיר והנה תחלואי רעב ואם אכנס אל העיר, אראה אנשים חולים כתוצאה מהרעב,⁵⁸ כי גם נביא גם כהן סחרו אל ארץ שהרי גם נביאי השקר וגם הכוהנים ששימשו כוהנים לעבודה הזרה, הסתובבו בערים על מנת להסית את העם לעבוד עבודה זרה,⁵⁹ ולא ידעו ולכן לא היה מי שיידע את דבר ה' (משום שהנביאים והכוהנים לעבודה הזרה הם שהסתובבו והסיתו את העם)⁶⁰: (יט) הנביא פונה אל ה' ומתפלל על העם:⁶¹ המאס מאסת את יהודה האם נמאס עליך העם שביהודה,⁶² אם בציון געלה נפשך האם אתה מתעב את העם שבציון,⁶³ מדוע הביתנו ואין לנו מרפא מדוע אם כן הכית אותנו במכה שאנחנו לא יכולים למצוא לה תרופה, מדוע הבאת עלינו פורענות שלא נוכל להיפטר ממנה,⁶⁴ קנה לשלום ואין טוב בכל פעם שאנחנו נקווה שיבוא שלום – לא יהיה טוב, הפורענות לא תיפסק,⁶⁵ ולעת מרפא והנה בעתה וכאשר נקווה שתבוא רפואה – תבוא חרדה חדשה (יש בצלע זו כפילות על צלע הפסוק הקודמת)⁶⁶: (כ) ידענו יקוק רשענו עון אבותינו ה'! אנחנו יודעים שאנחנו חטאנו לך ואנחנו גם יודעים שאבותינו חטאו לך,⁶⁷ כי חטאנו לך שהרי אנחנו כולנו חטאנו לך (גם אנחנו וגם אבותינו ומגיע לנו עונש על חטאים אלו)⁶⁸: (כא) אל תנאץ למען שמך (למרות שחטאנו לך) אל תבזה אותנו כדי ששמך לא יתחלל. אם תעניש אותנו, יטענו אומות העולם שלא הצלחת להכניע אותם והם לא יבינו שהפורענויות באו עלינו כעונש,⁶⁹ אל תניבל כסא כבודך אל תוריד את כסא הכבוד שלך. צלע זו של הפסוק מהווה חזרה על תוכן הצלע הקודמת. אם ה' יעניש את העם שביהודה, כסא הכבוד שלו יירד ממעלתו משום אומות העולם

⁵⁷ תרגום.

⁵⁸ תרגום. רד"ק: הנביא לא הזכיר את המתים מהרעב משום שהיו יותר אנשים שהיו חולים מהרעב מאשר האנשים שמתו כתוצאה מהרעב.

⁵⁹ מצודות. רד"ק: הכוונה שהם הסתובבו לגלות. למרות שבנבואה הקודמת הנביא אמר שהנביאים ימותו ראשונים ברעב ובחרב, היו מהם שגלו עם יהויכין והיו מתנבאים בגולה. הנביא השתמש בלשון "סחרו" משום שכל מי שהולך בדרך רחוקה צריך מידי פעם לעשות סיבובים ולעקל את הדרך. תרגום: הכוונה שהנביאים והכוהנים פנו לסחורתם במקום להוכיח את ישראל. מפירושו משמע שמדובר על כוהני ה' ועל נביאי אמת. רש"י: גם ממנו משמע לכאורה שמדובר בנביאי אמת וכוהנים שלא יהלכו לארץ אחרת ולכן לא ידעו בכלל שצריך לחפש דרך שתציל את העם.

⁶⁰ מצודות.

⁶¹ רד"ק וכתב שלמרות שה' אמר לו שלא יתפלל על העם, הנביא החליט שהוא יתפלל על חלק מהעם.

⁶² מצודות.

⁶³ מצודות. רש"י: האם מאסת בציון באופן שאינך מתכוון לשוב אליה? אם לא מאסת בה – מדוע הכית אותה במכה חזקה כל כך?

⁶⁴ מצודות. רד"ק: המכה היא מכת הרעב והחוסר במרפא הוא החרב.

⁶⁵ מצודות. רד"ק: הכוונה שיקוו שיהיה טוב על ידי שיבוא להם עזרה מאחד העמים האחרים, אך הדבר לא יקרה.

⁶⁶ מצודות. תרגום: בשעה שהחטאים שלנו אמורים להיסלח, ישנן פורענויות חדשות.

⁶⁷ תרגום.

⁶⁸ רד"ק. כמו כן כתב שבפסוק זה מוזכרים שלש סוגים שונים של חטאים. א. עבירות שנעשו מתוך כוונה למרוד – במילה "רשענו". ב. עבירות שנעשו מתוך כוונה לחטוא אך לא מתוך רצון דווקא למרוד, כגון חטאים שנעשו מתוך תאוה – במילה "עון". ג. עבירות שנעשו בשוגג – במילה "חטאנו". עיין יומא לו,ב. ⁶⁹ מצודות. תרגום: הפירוש של ניאץ הינו מלשון ריחוק.

יטענו שלא היה בכוחו להציל את ישראל,⁷⁰ זְכוֹר אֶל תִּפְרֵי בְרִיתְךָ אֲתָנּוּ תִזְכּוֹר אֶת הַבְּרִית שְׂאתָה כִּרְתָּת אִיתָנוּ וְאֵל תִּפְרֵי אוֹתוֹ. הַכוֹנֶה לְבְרִית שֶׁה' כִּרְתָּ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם יֵהְיוּ עִמּוֹ?⁷¹ (כב) הֵיטֵב בְּהִבְלֵי הַגּוֹיִם מְגִשְׁמִים הָאֵם בַּעֲבֹדָה הַזֶּה שֶׁל הַגּוֹיִם יֵשׁ כֹּחַ לְהוֹרִיד גְּשָׁמִים?⁷² וְאֵם הַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ רֶבֶבִים הָאֵם הַכּוֹכָבִים הַנִּמְצָאִים בַּשָּׁמַיִם יִכּוּלִים לְהוֹרִיד אֶפִּילוֹ גֶשֶׁם דֵּק?⁷³ הֲלֹא אֲתָה הוּא יִקְוֶה אֱלֹהֵינוּ וְנִקְוֶה לָּךְ הֲרִי רַק אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ יִכּוּל לְהוֹרִיד גֶּשֶׁם, וְלִכֵּן אֲנַחְנוּ יִכּוּלִים לִקְוֹת שֶׁרַק אַתָּה תוֹרִיד אוֹתָם. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁאֵין לַפְּנוֹת לְאַחֲרִים שִׁיּוּרִידוֹ גְּשָׁמִים לַעֵם שְׁבִיחֹתָ מִשּׁוֹם שֶׁה' הוּא הַיְחִיד שֶׁמִּסּוּגֵל לְהוֹרִיד גֶּשֶׁם,⁷⁴ כִּי אַתָּה עֹשֶׂיתָ אֶת כָּל אֱלֹהִים שֶׁהֲרִי אַתָּה גִּרְמַת לְכָל זֶה, אַתָּה מִנַּעַת אֶת הוֹרְדַת הַגֶּשֶׁם, וְאֵם כֵּן אַתָּה הַיְחִיד שִׁיכּוֹל לְגָרוֹם לִירִידָה מִחוֹדֶשֶׁת שֶׁל הַגְּשָׁמִים?⁷⁵ פ

⁷⁰ מצודות. רש"י: הכוונה לבית המקדש שהוא כסא הכבוד של ה'. מהר"י קרא: הכוונה בכסא הכבוד לעיר ירושלים. באופן דומה פירש גם רד"ק וכתב שיושבי ירושלים שהם כסא הכבוד של ה', יהיו מבוזים ונחותים בעקבות הפורענות.

⁷¹ מצודות. תרגום, רד"ק ומהר"י קרא: הכוונה לברית שה' כרת עם האבות.

⁷² מצודות.

⁷³ מצודות.

⁷⁴ מצודות.

⁷⁵ רד"ק. מצודות פירש שהכוונה שה' ברא את כל אלה, מערכות השמים. אולם, לכאורה קשה על פירושו. אם הכוונה לכל אלה על המוסב לפני כן בפסוק, משמע לכאורה שיש לכלול בכך גם את עשיית הפסלים. מהר"י קרא: הכוונה שה' ברא את הגשם.

ירמיהו פרק טו, א–כא

(א) וַיֹּאמֶר יְקֹזֵק אֱלֹהֵי ה' אִמְרָ לִי: אִם יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לִפְנֵי אֵין נִפְשִׁי אֶל הָעָם הַזֶּה אֲפִילוֹ אִם מֹשֶׁה רִבִּינוּ וּשְׁמוּאֵל הַנְּבִיא הָיוּ עֹמְדִים וּמִתְפַּלְלִים לִפְנֵי, לֹא הֵייתִי מִתְרַצָּה אֶל הָעָם הַזֶּה. גַּם מֹשֶׁה רִבִּינוּ וְגַם שְׁמוּאֵל הַנְּבִיא הַחֲזִירוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתִשׁוּבָה וְרַק אַחֵר כֹּךְ הִתְפַּלְלוּ עֲלֵיהֶם: מֹשֶׁה בַּחֲטָא הֶעֱגַל וּשְׁמוּאֵל בַּהֲסֵרֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּרָה, וְלִכֵּן גַּם אֶתָּה אֶל תִּתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם עַד שֶׁלֹּא תַחֲזִיר אוֹתָם בְּתִשׁוּבָה, ¹ שֶׁלַּח מַעַל פָּנַי וַיֵּצְאוּ תַּגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִשְׁלַח מַעַל פָּנַי וּשְׁיִגְרָשׁוּ אוֹתָם מֵאַרְץ יִשְׂרָאֵל: ² (ב) וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיךְ אָנָּה נִצָּא וְכֹאשֶׁר הָעָם יִשְׂרָאֵל אוֹתָךְ לְהִיכֵן הֵם צֹרִיכִים לְצִאתָ, ³ וְאַמְרָתָ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְקֹזֵק תַּעֲנֶה לָהֶם שֶׁכֵּךְ אָמַר ה': אֲשֶׁר לְמָוֶת לְמָוֶת מִי שְׁצָרִיךְ לְמָוֶת עַל יַדֵּי הַדָּבָר – יָמוּת בַּדָּבָר, ⁴ וְאֲשֶׁר לְחָרֵב לְחָרֵב וּמִי שְׁצָרִיךְ לְמָוֶת עַל יַדֵּי חֶרֶב הָאוֹיֵב – יָמוּת עַל יַדֵּי חֶרֶב הָאוֹיֵב, ⁵ וְאֲשֶׁר לְרָעַב לְרָעַב וּמִי שְׁצָרִיךְ לְמָוֶת בְּרָעַב – יָמוּת בְּרָעַב, ⁶ וְאֲשֶׁר לְשָׁבִי לְשָׁבִי וּמִי שְׁצָרִיךְ לְצִאתָ בְּשָׁבִי – יֵצֵא לְשָׁבִי: ⁷ (ג) וּפְקֻדָּתִי עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת אֲנִי אֲמַנָּה אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת שִׁישְׁלְטוּ עַל הָעָם בִּיהוּדָה. הַכּוֹוֹנָה לְאַרְבַּעַה עֹנָשִׁים שׁוֹנִים, ⁸ נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה', ⁹ (1) אֶת הַחָרֵב לְהָרֵג חֶלֶק מֵהָעָם בִּיהוּדָה יִיהָרֵג עַל יַדֵּי חֶרֶב הָאוֹיֵב, ¹⁰ (2) וְאֶת הַכְּלָבִים לְסַחֵב הַפּוֹרְעָנוֹת תִּבּוֹא עַל חֶלֶק מֵהָעָם בִּיהוּדָה עַל יַדֵּי שֶׁהַכְּלָבִים יִגְרְרוּ אֶת הַגּוֹפּוֹת שֶׁלָּהֶם, ¹¹ (3) וְאֶת עֹף הַשָּׁמַיִם הַפּוֹרְעָנוֹת תִּבּוֹא עַל חֶלֶק מֵהָעָם בִּיהוּדָה עַל יַדֵּי הַצִּיְפוּרִים (כְּפִי שְׁיוֹסֵבֶר בְּצֹלַע הַבָּאָה), ¹² (4) וְאֶת בְּהֵמַת הָאָרֶץ הַפּוֹרְעָנוֹת תִּבּוֹא עַל חֶלֶק מֵהָעָם בִּיהוּדָה עַל יַדֵּי הַבְּהֵמוֹת שֶׁהוֹלְכוֹת בָּאָרֶץ (כְּפִי שְׁיוֹסֵבֶר בְּצֹלַע הַבָּאָה), ¹³ לֶאֱכֹל וּלְהַשְׁחִית הָעוֹפּוֹת וְאֶכְלוּ אֶת הַגּוֹפּוֹת שֶׁל הָאֲנָשִׁים וְהַבְּהֵמוֹת יִרְמָסוּ אוֹתָם: ¹⁴ (ד) וְנִתְּנָתִים לְזַעֲוָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ אֲנִי אֲגַרֹם שֶׁכָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ יִהְיוּ חֲרָדִים שְׁגוֹרְלָם יִהְיֶה דוֹמָה לְגוֹרְלָהּ שֶׁל מַמְלַכַת יְהוּדָה. הַפּוֹרְעָנוּיּוֹת שִׁיבּוֹאוּ עַל מַמְלַכַת יְהוּדָה תַּחֲיִינָה חֲזָקוֹת כָּל כֹּךְ, עַד שֶׁכָּל הַמַּמְלָכוֹת הָאֲחֵרוֹת תַּחֲשׁוּשָׁנָה שְׁמָא גַּם עֲלֵיהֶם יִבּוֹאוּ פּוֹרְעָנוּיּוֹת כְּאַלָּה, ¹⁵ בְּגִלְל מְנַשֶּׁה בֶּן יַחֲזִקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה (הַפּוֹרְעָנוּיּוֹת יִבּוֹאוּ עַל מַמְלַכַת יְהוּדָה)

¹ רש"י ולפי דבריו מובן מדוע הזכיר ה' דווקא את משה ושמואל. רד"ק: משה היה הגדול שבנביאים ושמואל היה הכי קרוב אליו בדרגת הנבואה.

² מצודות. רד"ק: אם היית יכול לגרש אותם, היית צריך לעשות זאת.

³ מצודות.

⁴ מצודות.

⁵ מצודות.

⁶ מצודות.

⁷ תרגום. רש"י: בפסוק נאמרו ארבע דרגות. הדבר קל מכולם כיוון שמת על מיתתו. החרב קל יותר מהרעב מכיוון שאינו מצטער כשמת. בשבי יש את כל החסרונות של כולם: אינו מת במקומו, מרגיש כאב ונשלח בשבי.

⁸ מצודות.

⁹ תרגום.

¹⁰ מצודות.

¹¹ רש"י.

¹² מצודות.

¹³ מצודות.

¹⁴ מצודות.

¹⁵ מצודות.

בגלל שהם עובדים עבודה זרה כפי שעשה מנשה בן חזקיה מלך יהודה,¹⁶ **עַל אֲשֶׁר עָשָׂה בִּירוּשָׁלַם** בגלל שמנשה עבד עבודה זרה באופן שכל העיר ירושלים ראתה זאת ולמה ממנו לחטוא?¹⁷ (ה) **כִּי מִי יִחְמַל עָלַיְךָ יְרוּשָׁלַם** ירושלים! הרי אין מי שירחם עליך, אף ממלכה לא תרחם עלייך,¹⁸ **וּמִי יִנּוּד לְךָ** ואין מי שיצטער עלייך,¹⁹ **וּמִי יִסּוּר לְשָׂאֵל לְשָׁלֵם לְךָ** ומי יסור מדרכו כדי לשאול בשלומך?²⁰ (ו) **אֵת נְטִשְׁתִּי אֵתִי** את הרי הפסקת לעבוד אותי,²¹ **נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ** אמר ה', **אַחֲזֹר תֵּלְכִי** ואת הלכת אחורה כדי להפסיק לעבוד אותי,²² **וְאַט אֶת יָדִי עָלַיְךָ** לכן הרמתי את היד שלי עלייך,²⁴ **וְאַשְׁחִיתֶךָ נְלֵאִיתִי הִנֵּחִם** ואני עתיד להשחית אותך ולא אסכים להתחרט על הבאת הפורענות?²⁵ (ז) **וְאַזְרִם בְּמִזְרָה בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ** אני אפזר את העם בכל הערים שבארץ, כשם שמפזרים את התבואה בכלי שנקרא "מזרה",²⁶ **שִׁבְלָתִי אֲבִדְתִּי אֶת עַמִּי לְמֹרֹת** שהרגתי ואיבדתי רבים מהעם שלי, מהעם ביהודה,²⁷ **מִדְּרִכֵּיהֶם לֹא שָׁבוּ** בכל זאת הם לא חזרו בהם מדרכיהם הרעים?²⁸ (ח) **עֲצְמוּ לִי אֲלֻמְנָתוֹ מִחֹל יָמִים** בעיניי, מספר האלמנות שהיו בירושלים גדול מחול היס. הנביא אומר שה' מצטער על ההרוגים הרבים שגרמו לאלמנות רבות,²⁹ **הִבֵּאתִי לָהֶם עַל אִם בָּחֹר שִׁדָּד בְּצִהָרִים** הבאתי עליהם, על העיר הגדולה שלהם (שנקראת "אם"), על העיר ירושלים, בחורים שודדים שבאו דווקא בשעות הצהריים, כדי שיוכלו לחפש באור יום את האוצרות שהחביאו בעיר,³⁰ **הִפְלֵתִי עָלֶיהָ פֶּתָאִם עִיר וּבִקְלֹת** הבאתי על העיר בפתאומיות שונאים וחיילים רבים שגרמו לכך שהם יבהלו?³¹ (ט) **אֲמַלְלָה יִלְדֵת הַשִּׁבְעָה** מי שילדה שבעה משפחות של מלכים רשעים כבר אומללה וגלתה. הכוונה לממלכת ישראל שמלכו

¹⁶ **מצודות. תרגום:** הנביא אומר שהפורענויות יבואו עליהם בגלל שהם לא חזרו בתשובה כפי שעשה מנשה.

¹⁷ **מצודות. תרגום:** הכוונה שמנשה חזר בתשובה על מה שעשה בירושלים.

¹⁸ **תרגום.**

¹⁹ **תרגום. רד"ק:** הבאים לנחם אבלם היו זזים ממקום למקום. **מצודות:** הכוונה שאין מי שיזיז את ראשו כפי שעושים האנשים שבאם לנחם אנשים אחרים הנמצאים בצער.

²⁰ **רש"י.**

²¹ **תרגום.**

²² **תרגום.**

²³ **מצודות. מהר"י קרא:** מימי יהויקים שבהם נטשת אותי, את כל הזמן הולכת אחורה ומתדרדרת.

²⁴ **תרגום.**

²⁵ **רד"ק** והכוונה שהיו פעמים שה' התחרט ולא הביא פורענות על העם ביהודה, אך עתה הוא לא יתחרט יותר. **תרגום:** הכוונה שההשחתה תהיה בגלל שהעם ביהודה לא חזר בתשובה, ולפי זה השורש נ.ח.ם מוסב על העם.

²⁶ **מצודות.**

²⁷ **מצודות.**

²⁸ **מצודות. רד"ק:** הכוונה לגלות שבו הגלה ה' את עשרת השבטים, ואנשי ממלכת יהודה לא למדו מכך שהם צריכים לחזור בתשובה.

²⁹ **מצודות. רד"ק:** פסוק זה נאמר על תקופתו של אחז, שפקח בן רמליה הרג מאה ועשרים אלף אנשים ביום אחד ולכן היו אלמנות רבות.

³⁰ **רש"י. רד"ק:** הכוונה שהם באו לתקוף באומץ באור יום במקום להתגנב בלילה. בפירוש "אם" כתב שהכוונה לקהילה או משפחה. **מהר"י קרא:** הבחור הוא נבוכדנצר.

³¹ **רש"י** בפירושו השני, ולפי פירוש זה "עיר" היינו שונא. בפירושו הראשון פירש שהכוונה לחיילים של עיר שלמה. **רד"ק:** עיר פירושו חורבן.

עליה שבע משפחות של רשעים: ירבעם, בעשא, עמרי, יהוא, מנחם, פקח, הושע,³² **נִפְחָה נִפְשָׁה** היה לה צער גדול,³³ **בָּא שִׁמְשָׁה בְּעַד יוֹמָם** השמש שלה שקע באמצע היום, ממלכת ישראל ירדה מגדולתה בפתאומיות,³⁴ **בוֹשָׁה וְחִפְרָה** והיא עכשיו יושבת בגולה כשהיא מלאה בבושה וכלימה,³⁵ **וּשְׂאֵרֵיהֶם לַחֲרֵב אָתָּן לִפְנֵי אֲיָבֵיהֶם** והשארית שנשארה, את ממלכת יהודה, אני אמסור לפני אויביהם,³⁶ **נָאִם יְקֹנֶק כֹּךְ** אמר ה'³⁷: **(י) אֲזִי לִי אֲמִי בִי יִלְדֶתֶנִּי** "אוי" שאמא שלי ילדה אותי, חבל שנולדתי (משום שאני צריך להוכיח את העם והם יריבו איתי),³⁸ **אִישׁ רִיב וְאִישׁ מְדוֹן לְכָל הָאָרֶץ** אני בעל דין ובעל מריבה לכל תושבי הארץ (בגלל שאני מוכיח אותם בשליחות של ה'),³⁹ **לֹא נִשְׁתִּי וְלֹא נָשׁוּ בִי** אני לא תבעתי מהם פירעון חוב ולא לוויית מהם,⁴⁰ **כִּלְיָה מִקְלָלִי** ובכל זאת הם כולם מקללים ומבזים אותי. לפעמים המלווה רב עם הלווה על שהוא לא החזיר את ההלוואה ולעיתים הלווה רב עם המלווה משום שמלווה דחק בו מידי להחזיר את ההלוואה. ירמיהו אומר שהמריבות שלו עם העם נוצרו בגלל שהוא הוכיח אותם ולא בגלל שהייתה הלוואה לריב עליה:⁴¹ **(יֵא) אָמַר יְקֹנֶק אִם לֹא שְׂרִיתִיךָ לְטוֹב** כאשר הייתי מתרעם על הרודפים אותי, ה' אמר לי שהוא עתיד להשאיר אותי לטוב, הפורענות לא תחול עלי,⁴² **אִם לֹא** אני נשבע ("אם לא" מציין לשון של שבועה),⁴³ **הִפְגַּעְתִּי בְּךָ בְּעַת רָעָה וּבְעַת צָרָה אֶת הָאֵיב** אני אוודא שבשעת צרה ופורענות, כאשר האויב יבוא, הוא יבקש ממך ללכת איתו לגלות ולא יכריח אותך לעשות כן (בניגוד לשאר העם שגלה בניגוד לרצונו)⁴⁴: **(יב) הִירָע בְּרָזָל בְּרָזָל מִצַּפּוֹן וַנַּחֲשֶׁת** האם הברזל שלהם יצליח לשבור ברזל ונחושת מעורבבים זה בזה שבא מצפון? הברזל חזק יותר כשהוא מעורבב בנחושת והברזל הבא מצפון חזק יותר מברזל רגיל. ה' אומר שבני ישראל לא יוכלו לנצח את נבוכדנצר

³² **רש"י** בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שהכוונה לממלכת יהודה שמלכו עליה שבעה מלכים רשעים: יהורם, יואש, אחז, מנשה, אמון, יהויקים וצדקיה. אולם חסר מרשימה זו את רחבעם, אביה, אמציה ואחזיה. משמע מדבריו של רש"י שאמציה וצדקיה היו מלכים רשעים. **מהר"י קרא**: שבעה הבנים בפסוק זה מראה על הריבוי. ירושלים ילדה בנים רבים וחלק מהם גלו ונהרגו.

³³ **רש"י**.

³⁴ **מצודות**.

³⁵ **מצודות**.

³⁶ **מצודות**. **מהר"י קרא**: הכוונה לדורו של צדקיה. **רד"ק** העלה אפשרות נוספת לפירוש שאריתם, שהכוונה מלשון קורבה, והכוונה לבניהם.

³⁷ **תרגום**.

³⁸ **רש"י**.

³⁹ **תרגום**.

⁴⁰ **תרגום**.

⁴¹ **תרגום**. **רד"ק** הסביר שהמילה בפסוק מחוברת משתי מילים: קללה וקלון.

⁴² **רד"ק + רש"י** בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב בשם דונש שהכוונה ללשון של התרה וה' אמר לו שהוא עתיד להתיר אותו מהאזיקים שמלך בבל ישים עליו.

⁴³ **רש"י**.

⁴⁴ **רש"י** בפירושו השני. בפירושו הראשון כתב שהכוונה שהעם עצמו יבקש ממנו להתפלל עליו ויפסיק לריב איתו. **רד"ק** כתב שהפסוק מתחלק לשניים. החלק העוסק בהישארות כתוב על הנביא (כפי פירושו השני של רש"י) ואילו החלק השני של הפסוק מדבר על פגיעת האויב בעם שחטא (ובכל מקרה ברור שההמשך מדבר על העם).

שיבוא מהצפון כשם שבור שהברזל לא יוכל לשבור ברזל מעורבב בנחושת שבא מצפון⁴⁵: (יג) הפסוקים הבאים עוסקים בפורענות שעתידיה לבא על העם שביהודה: ⁴⁶ חִילָךְ וְאוֹצְרוֹתֶיךָ לְבֹזֵה הַנְּכָסִים וְהָאוֹצְרוֹת שֶׁלְךָ יִהְיוּ לְבִיזָה, הַבְּבִלִּים יִיקְחוּ אֶת כָּל הַמָּמוֹן שֶׁלְךָ, ⁴⁷ אַתָּה לֹא בִמְחִיר אֲנִי אֲמַסּוֹר אֶת הַמָּמוֹן שֶׁלְךָ לֹלָא תַמּוּרָה, לֹא תִקְבַּל כָּל תַּמּוּרָה מֵהָאוֹיֵב עֲבוּר הַמָּמוֹן שֶׁלְךָ, ⁴⁸ וּבְכָל חַטָּאוֹתֶיךָ וּבְכָל גְּבוּלֶיךָ הַפּוֹרַעֲנוֹת תָּבוֹא עֲלֵיכֶם כְּעוֹשׂ עַל כָּל הַחַטָּאִים שֶׁלָּכֶם שֶׁחַטַּאתֶם בְּכָל תַּחֲוִמֵי הַמַּמְלָכָה. הַכוֹוֶנָה לְהַעֲמִידַת הָעֲבוּדָה הַזֹּרָה בְּכָל רַחֲבֵי הַמַּמְלָכָה⁴⁹: (יד) וְהָעֲבָרְתִּי אֶת אֵיבֶיךָ בְּאַרְץ לֹא יְדַעַתָּ אֲנִי אֶעֱבִיר אוֹתָךְ עִם אוֹיֵבֶיךָ לְאַרְץ שְׂאִינְךָ מִכִּיר, הָאוֹיֵבִים שֶׁלְךָ עֲתִידִים לְהוֹבִיל אוֹתָךְ לַגְלוֹת בְּאַרְץ שְׂאִינְךָ מִכִּיר, ⁵⁰ כִּי אִישׁ קָדְחָהּ בְּאַפִּי עָלֵיכֶם תִּוָּקֵד שֶׁהָרִי הָאָדָם בּוֹעֶרֶת בְּאַפִּי וְתִשְׂרֹף אֶתְכֶם. הַכוֹוֶנָה שֶׁה' יַעֲנִישׁ אֶת הָעָם בְּגִלְל כַּעֲסוֹ עֲלֵיהֶם⁵¹: (טו) אַתָּה יְדַעַתָּ יִקְוֶה ה'! אֵתְּהָ הָרִי יוֹדַע כִּמָּה אֲנִי סוֹבֵל מֵהַהֲתַנְכְּלוּיּוֹת שֶׁל אֲנָשִׁי עֲנֻתוֹת, ⁵² זָכְרֹנִי וּפְקֻדֹנִי וְהִנָּקֵם לִי מִרְדְּפִי תִזְכּוֹר אוֹתִי וְתִשְׁגִּיחַ עָלַי עַל יְדֵי שֶׁתִּתְּנָקֶם בְּאוֹיְבִים שְׁלִי – בְּאֲנָשִׁי עֲנֻתוֹת שִׁיּוּרִדִּים לַחֲיִי, ⁵³ אֵל לְאַרְבֵּךְ אֶפְּדָה תִּקְחֵנִי אֵל תֹּאֲרִיךְ אֲפִים בְּלִי שֶׁתִּתְּנָקֶם לְמַעֲנִי, תִּמְהַר וְתִתְּנָקֶם בְּאוֹיְבִי, ⁵⁴ דַּע שְׂאֵתִי עָלֶיךָ חֲרָפָה תִּדַּע שְׂאֵנִי סוֹבֵל חִירוּפִים בְּגִלְל שְׂאֵנִי מִקִּיִּים אֶת שְׁלִיחוֹתֶיךָ וּמִתְנַבֵּא לַעַם⁵⁵: (טז) נִמְצָאוּ דְבָרֶיךָ וְאִכְלָם כְּאִשֶּׁר הִתְנַבֵּאתִי – קִיבַלְתִּי אֶת הַדְּבָרִים בְּשִׂמְחָה כְּאִילוּ שְׂאִכְלַתִּי מֵאִכֵּל טוֹב, ⁵⁶ וַיְהִי דְבָרְךָ לִי לְשִׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָת לִבִּי וּדְבָרִי הִנְבוּאָה שֶׁלְךָ הָיוּ לִי לְשִׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָת הַלֵּב, שִׂמְחַתִּי בְּדַבְרֵי הִנְבוּאָה, ⁵⁷ כִּי נִקְרָא שְׁמִךְ עָלַי יִקְוֶה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שֶׁהָרִי אֲנִי הִתְנַבֵּאתִי בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת. ⁵⁸ ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת מִשּׁוּם שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל צְבָאוֹת שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים) וְעַל צְבָאוֹת שֶׁל מִטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם)⁵⁹: (יז) לֹא יִשְׁבַּתִּי בְּסוֹד מִשְׁחָקִים וְאֶעֱלֹז (לְאַחַר שֶׁקִּיבַלְתִּי אֶת דְּבָרֵי

⁴⁵ **מצודות. רש"י** בפרושו הראשון כתב שהכוונה היא שהברזל של העם ביהודה לא יצליח לשבור את הברזל המעוררב בנחושת של ימיה. בפרושו השני כתב שפרעה שיבוא לעזרת העם ביהודה לא יצליח לנצח את נבוכדנצר (וכתב שמשמע מהתרגום כפרושו השני). **מהר"י קרא**: משלב בין הפירושים. העם לא יוכל לשבור את ירמיהו, משום שירמיהו עצמו חזק וגם בגלל שהם יהיו עוסקים במלחמה נגד נבוכדנצר.

⁴⁶ עיין **רד"ק** בפרושו לפסוק י"א שם כתב שיש אומרים שגם הפסוקים הקודמים עוסקים בפורענות שתבוא על העם שביהודה, אך פסוקים אלו עוסקים בעם שביהודה לפי כל הפירושים.

⁴⁷ תרגום.

48 תרגום.

49 רש"י.

⁵⁰ **מצודות. תרגום:** הכוונה שהעם ישתעבד לשונאיו בארץ שאינם מכירים. **רד"ק:** כנראה שהתרגום קרא בפסוק "והעבדתי" במקום "והעברתי" ולכן הוא פירש זאת מלשון שיעבוד.

⁵¹ מצודות.

מצודות.⁵²

מצודות 53

⁵⁴ **מצודות. רד"ק:** אם אתה עתיד להיפרע מהם רק כעבור זמן, אל תמית אותי לפני שאראה את נקמתי בהם.

מצודות. 55

⁵⁶ **מצודות. תרגום:** הכוונה שקיום ציווי הנבואה היה טוב בעיניו.

מצודות 57

⁵⁸ **מצודות.** לפי פירושו השמחה הייתה על עצם הנבואה. **רש"י:** השמחה הייתה שהוא חשב שהעם יקבל את הדברים ויחזרו בתשובה.

⁵⁹ רד"ק בפירושו לישעיהו א, ט.

הנבואה) לא ישבתי עם חבורה של אנשים שמחים ושמחתי איתם, ⁶⁰ מִפְּנֵי יָדָךְ בָּדָד יִשְׁבְּתִי אֲלֵא יִשְׁבְּתִי בִּדְדִי כְּדֹרְכָם שֶׁל הָאֲבֵלִים, בְּגִלְל דְּבָרֵי הַנְּבֹאָה שֶׁבָּהֶם נִיבֶּאֱתָ אוֹתִי, ⁶¹ כִּי זַעַם מְלֹאֲתָנִי שֶׁהָיָה אֵה מִלֵּאֲתֵי אוֹלֵי בִכְעַס (בְּגִלְל שְׁפוֹרְעָנוֹת שֶׁעֲתִידָה לְבֹא עַל הָעָם בִּיהוּדָה: חוֹרֶבֶן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְגִלּוֹת) ⁶²: (יֵח) לָמָּה הָיָה כְּאֲבִי נָצַח לָמָּה יֵשׁ בִּי כָאֵב מִזֶּה זְמַן רַב? מִדּוּעַ אֲנִשִּׁי עֲנֹתוֹת רוֹדְפִים אַחֲרַי זְמַן רַב? ⁶³ וּמִפְּנֵי אֲנוּשָׁה וְהַמְכָּה שֶׁבָּה הֵם מְכִים אוֹתִי כּוֹאֲבֵת מְאֹד, ⁶⁴ מֵאֲנָה הִרְפָּא הַמְכָּה מִמֵּאֲנֵת לְהִתְרַפֵּא, אֲנִשִּׁי עֲנֹתוֹת אֵינָם מִפְּסִיקִים לְהִתְנַכֵּל אֵלַי, ⁶⁵ הֲיִי תִהְיֶה לִּי כְמוֹ אֲכֹזֵב הָאֵם תִּהְיֶה לִּי לְמַקּוֹר מֵיִם אֲכֹזֵב (כְּפִי שִׁוּסְבֵּר בְּצִלְע הַבָּאֵה), ⁶⁶ מֵיִם לֹא נֶאֱמָנוּ מֵיִם שֶׁאֵינָם מִתְקִיִּימִים תְּמִיד. הַנְּבִיא שׁוֹאֵל אֶת ה' מִדּוּעַ אֵינָנו מִמְשִׁיךְ וְעוֹזֵר לוֹ? ⁶⁷: (יֵט) לָכֵן בְּגִלְל שֶׁאֲנִי סוֹבֵל אֶת הַצָּרוֹת וְהַתְּנַכְלוּיוֹת מֵאֲנִשִּׁי עֲנֹתוֹת, ⁶⁸ כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה': אִם תָּשׁוּב אִם אַתָּה, הָעָם בִּיהוּדָה, תִּחְזוֹר בְּתִשׁוּבָה, ⁶⁹ וְאֲשִׁיבְךָ וְאֲנִי (יִרְמְיָהוּ) אֶגְרוֹם לְחִזְרָה זֹאת בְּתִשׁוּבָה, ⁷⁰ לְפָנַי תִּעֲמֹד אִם אַתָּה תִּעֲמֹד לְפָנַי, כְּלוֹמֵר: הַנְּבֹאָה לֹא תִפְסַק מִמֶּךָ, ⁷¹ וְאִם תִּזְצִיֵּא יִקָּר מְזוֹלָל וְאִם אַתָּה תִּצְלִיחַ לְהַפּוֹךְ אָדָם זוֹלֵל לְאָדָם יָקָר – אִם תִּצְלִיחַ לְהַחְזִיר אָדָם בְּתִשׁוּבָה, ⁷² כְּפִי תִהְיֶה אֶת אַתָּה תִּהְיֶה כְּפִי. ה' אָמַר לִירְמְיָהוּ שֶׁאִם הוּא יִצְלִיחַ לְהַחְזִיר אָדָם בְּתִשׁוּבָה, הוּא יִכּוֹל לְגַזֹּר גְּזִירוֹת שִׁיתְקִיִּימוּ כִּשֶׁם שֶׁהָיָה גּוֹזֵר וּמְקִיִּים, ⁷³ יִשְׁבּוּ הָמָּה אֵלַי וְאַתָּה לֹא תָשׁוּב אֵלֵיהֶם אֵינְךָ צָרִיךְ לְחַשׁוֹשׁ לְלִמּוּד מִמַּעֲשֵׂיהֶם: הֵם יִכּוֹלוּ לָשׁוּב אֵלֶיךָ – יֵשׁ סִיכּוּי שֶׁהֵם יִחְזְרוּ בְּתִשׁוּבָה, אֲבָל אֵין סִיכּוּי שֶׁאַתָּה תִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם? ⁷⁴: (כ) וְנִתְתִּיךָ לָעָם הַזֶּה לְחֹמֶת נְחֹשֶׁת בְּעִזָּרָה אֲנִי אֶגְרוֹם לָכֵךְ שֶׁתִּהְיֶה כְּמוֹ חוֹמַת נְחוֹשֶׁת מִבּוֹצֵרֶת כֹּךְ שֶׁאֲנִשִּׁי עֲנֹתוֹת לֹא יִכּוֹלוּ לְהִזִּיק לָךְ, ⁷⁵ וְנִלְחַמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא יִכְבְּלוּ לָךְ וְלִמְרוֹת שִׁיִּלְחֲמוּ נֶגְדְךָ, הֵם

⁶⁰ מצודות. תרגום הסביר את השורש ש.ח.ק במשמעות של שבח, אך כנראה שאין הבדל במשמעות בין פירושו לבין פירוש מצודות.

⁶¹ רד"ק בפירושו הראשון ולפי פירוש זה "יד" מלשון נבואה. בפירושו השני כתב שהכוונה למכה של ה' שבה הוא יכה את העם כשיביא עליהם את הפורענות.

⁶² מצודות.

⁶³ מצודות. רד"ק: מדוע הם מתנכלים אלי בכל יום. מהר"י קרא: ירמיהו שאל בפסוק זה מדוע הוא שונה משאר הנביאים שהתנבאו על העתיד הרחוק, ואילו הוא התנבא על אירועים שעתידים לקרות בימיו והוא יראה אותם ויצטער עליהם.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות. רש"י: כמו אדם שמה שבטח בו נפסק ממנו.

⁶⁷ מצודות.

⁶⁸ רש"י. רד"ק: ה' אמר לירמיהו שהוא חטא בכך שאמר שה' עזב אותו ולכן הוא צריך לחזור בתשובה.

⁶⁹ רש"י. רד"ק: ה' אמר לירמיהו שאם הוא יחזור בתשובה, אז הוא יוכל לעמוד לפני ה' כמו שהיה לפני החטא. העמידה לפני ה' היא התפילה.

⁷⁰ רש"י.

⁷¹ מצודות.

⁷² רש"י.

⁷³ רש"י. תרגום: אתה תקיים את רצוני בכל שתחזיר אותם בתשובה. רד"ק: הנבואות שלי עליך יתקיימו.

⁷⁴ רש"י. רד"ק: ה' מזהיר את ירמיהו שלא ילמד ממעשיהם אלא שהם ילמדו ממעשיו. מהר"י קרא: דרך העולם שהמוכיח הולך להוכיח את המוכח. ה' אמר שלאחר שהעם יחזור בתשובה, ירמיהו לא יצטרך ללכת אליהם יותר על מנת להוכיח אותם אלא הם יבואו אליו כדי לשמוע דברי תוכחה.

⁷⁵ מצודות.

לא יצליחו בכך, ⁷⁶ כי אתה אני להושיע ולחציל אותך, ⁷⁷
נאם יקוק כך אמר ה' ⁷⁸: (כא) והצלתיה מיד רעים אני אציל אותך מידי אנשי ענתות הרעים, ⁷⁹
ופדתיה מכף ערצים ואני אפדה אותך מיד אנשים תקיפים ממך (יש בצלע זו חזרה על הצלע
הקודמת בפסוק) ⁸⁰:

⁷⁶ מצודות. רד"ק: ה' אמר לירמיהו שהוא מעולם לא הבטיח לו שאנשי ענתות יפסיקו להתגרות בו, וכל זמן שהוא יוכיח אותם, הם יתגרו בו. למרות שירמיהו לא יצליח להחזיר את כולם בתשובה, הוא יצליח להחזיר חלק מהם.

⁷⁷ מצודות.

⁷⁸ תרגום.

⁷⁹ מצודות.

⁸⁰ מצודות.

ירמיהו פרק טז, א-כא

(א) וַיְהִי דְבַר יְקֹנָק אֵלַי הִיָּה אֵלַי דְּבַר נְבוּאָה מֵאֵת ה',¹ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר לִי ה' בְּדַבְרֵי:² (ב) לֹא תִקַּח לְךָ אִשָּׁה אֶל תִּתְחַתֵּן עִם אִשָּׁה,³ וְלֹא יִהְיוּ לְךָ בָּנִים וּבָנוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה כִּי שְׁלֹא יִהְיוּ לְךָ בָּנִים וּבָנוֹת בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל:⁴ (ג) כִּי כֹה אָמַר יְקֹנָק שֶׁהָרִי כֹךְ אָמַר ה':⁵ עַל הַבָּנִים וְעַל הַבָּנוֹת הַיִּלּוּדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה (ה' אָמַר) עַל הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת שְׁנוּלָדִים בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל,⁶ וְעַל אֲמֹתָם הַיִּלְדוֹת אוֹתָם וְכֵן אָמַר ה' עַל הָאִמָּהוֹת הַיִּלְדוֹת אוֹתָם,⁷ וְעַל אֲבוֹתָם הַמּוֹלִדִּים אוֹתָם בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְכֵן אָמַר ה' עַל הָאֲבוֹת שְׁמוּלִידִים אֶת הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל:⁸ (ד) מִמּוֹתֵי תַחֲלָאִים יָמָתוּ הָעָם בִּיהוּדָה יָמוֹת מִמַּחֲלוֹת הַקְּשׁוּרוֹת לָרֶעִב,⁹ לֹא יִסְפְּדוּ וְלֹא יִקְבְּרוּ הָאֲנָשִׁים יִהְיוּ כֹךְ כֹּךְ טְרוּדִים בְּצָרוֹת הָרַבּוֹת שִׁיעֲבֹרוּ עֲלֵיהֶם עַד שֶׁהֵם לֹא יִצְלִיחוּ לְהַסְפִּיד וּלְקַבֵּר אֶת הַמֵּתִים,¹⁰ לְדַמֵּן עַל פָּנָיו הָאֲדָמָה יִהְיוּ הֵם יִהְיוּ מוֹשְׁלָכִים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה כְּמוֹ שֶׁהֻזְבַּל שְׁמוּזְבָּלִים אִיתוֹ מוֹשֵׁלֶךְ שֵׁם,¹¹ וּבְחֶרֶב וּבְרָעָב יָכְלוּ וְהֵם יָמוּתוּ מִחֶרֶב הָאוֹיֵב וּמִרָעֵב,¹² וְהִיָּתָה נִבְלָתָם לְמֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֵמֹת הָאָרֶץ וְאֵת הַגּוֹפּוֹת שֶׁלֹּהֶם יֵאָכְלוּ הָעוֹפּוֹת שְׁבִשְׁמִים וְהַחַיּוֹת שְׁבָאָרֶץ:¹³ (ה) כִּי כֹה אָמַר יְקֹנָק שֶׁהָרִי כֹךְ אָמַר ה':¹⁴ אֵל תָּבוֹא בֵּית מֶרְזֵחַ אֶל תִּיכַנֵּס לְבֵית הַמֶּרְזֵחַ, לְבֵית שְׁשׁוּתִים בּוֹ מִיָּנִי מִשְׁקָאוֹת מִשְׁכָּרִים,¹⁵ וְאֵל תֵּלֶךְ לְסִפּוּד וְאֵל תֵּךְ לְהַסְפִּיד אוֹתָם,¹⁶ וְאֵל תִּנְדֹּף לָהֶם וְאֵל תִּזְזֶנּוּ אֶת הָרֹאשׁ. דֶּרֶכָם שֶׁל הַמִּנְחָמִים אֶת הָאֵבֶל הִיָּה לְהַזִּיז אֶת הָרֹאשׁ בְּשַׁעַת הַנִּיחּוּמִים,¹⁷ כִּי אֲסַפְּתִי אֶת שְׁלוֹמִי

¹ תרגום.

² על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, אוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר".

³ תרגום.

⁴ מצודות. רד"ק: שאל מדוע ה' ציווה את ירמיהו שלא להוליד בנים ובנות בארץ ישראל? הרי לכאורה ירמיהו היה אמור להיות מסוגל להציל אותם בזכויות שיש לו. גם הגזירה עצמה לא חלה על כולם, אלא הייתה שארית לפליטה שלא סבלה מהפורענויות. לכן הסביר הרד"ק שהכוונה שלא יוליד בנים ובנות בענתות ואין הכוונה שלא יוליד כלל בארץ ישראל. על אנשי ענתות נגזרה כליה גמורה. ירמיהו גם לא היה מצליח להוציא את בניו ובנותיו מענתות לפני קיום הגזירה משום שקרוביו לא היו מאפשרים לו להוציא אותם מהעיר. בסוף דבריו כתב שאנשי ענתות חזרו בתשובה ולכן לא נידונו לכליה גמורה.

⁵ תרגום.

⁶ תרגום.

⁷ תרגום.

⁸ מצודות.

⁹ תרגום.

¹⁰ מצודות.

¹¹ מצודות.

¹² מצודות.

¹³ מצודות.

¹⁴ תרגום.

¹⁵ תרגום + רש"י. רש"י הוסיף את פירוש חז"ל שהכוונה לבית שמתאבלים בו. רד"ק פירש בשם אביו שמרזח הוא לשון הרמת קול, בין לעניין שמחה ובין לעניין עצב.

¹⁶ תרגום.

¹⁷ מצודות. רש"י: אל תקונן עליהם.

מֵאֵת הָעַם הַזֶּה שֶׁהָרִי אֲנִי אֲסַפְתִּי אֶת הַשְּׁלוֹם מֵאֵת הָעַם הַזֶּה, לֹא יִהְיֶה לָּהֶם יוֹתֵר שְׁלוֹם, ¹⁸ **נָאִם יִקְוֶה** כֹּךְ אָמַר ה', ¹⁹ **אֶת הַחֶסֶד וְאֶת הָרַחֲמִים** וְלֹא אֶתְנַהֵג אִתְּכֶם יוֹתֵר בְּמִידַת הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים, אֲנִי לֹא אַעֲשֶׂה אִתְּכֶם יוֹתֵר חֶסֶד וְלֹא אֶרְחַם עֲלֵיכֶם יוֹתֵר: ²⁰ (ו) **וּמָתוּ גְדֹלִים וְקִטְנִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת לֹא יִקְבְּרוּ** גַּם הַגְּדֹלִים וְגַם הַקִּטְנִים יָמוּתוּ בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְלֹא יִסְפִּיקוּ לִקְבֹּר אֶת הַמֵּתִים (הַיּוֹת וְהַם יִהְיוּ רַבִּים כֹּךְ), ²¹ **וְלֹא יִסְפְּדוּ לָהֶם** וּבְגִלָּל שִׁיחִיו מֵתִים רַבִּים כֹּךְ, לֹא יִסְפִּיקוּ לְהַסְפִּיד אוֹתָם, ²² **וְלֹא יִתְגַּדְּדוּ וְלֹא יִקְרַח לָהֶם** וְלֹא יִתְלָשׁוּ אֶת הַשְּׁעֵרוֹת שֶׁלָּהֶם. דְּרָכָם שֶׁל הָאֲבֵלִים הִיא לְשֵׁרוֹת בְּבִשְׂרָם וּלְתִלוּשׁ אֶת שְׁעֵרוֹת רֹאשָׁם. הַתּוֹרָה אִסְרָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהִתְאָבֵל כֹּךְ, וּדְבָרֵי הַנְּבוּאָה נֹאמְרוּ עַל דֶּרֶךְ הַמֶּשֶׁל כְּדִי לְהַדְגִּישׁ שֶׁלֹּא תִהְיֶה אִפְשָׁרוֹת לְהִתְאָבֵל לְמִירוֹת שְׂמֵעִים אֱלֹו אֲסוּרִים מִצַּד עֲצָמָם: ²³ (ז) **וְלֹא יִפְרְסוּ לָהֶם עַל אֶבֶל לְנַחְמוֹ עַל מָוֶת** בְּגִלָּל שִׁיחִיו מֵתִים רַבִּים כֹּךְ, הֵם לֹא יִסְפִּיקוּ לְפָרוֹס לֶחֶם בְּסַעֲוֹדוֹת הַהִבְרָאָה וּלְנַחֵם בּוֹ אֶת הַמֵּת, ²⁴ **וְלֹא יִשְׁקוּ אוֹתָם כּוֹס תְּנַחֲמוּמִים עַל אֲבִיו וְעַל אִמּוֹ** וְלֹא יִסְפִּיקוּ לְהַשְׁקוֹת כֹּל אֶחָד מֵהֶם כּוֹס יֵין עַל מִנֵּת לְנַחֵם אוֹתָם עַל מִיתַת הָאָב וְהַבֵּן. דְּרָכָם הִיא לְהַשְׁקוֹת אֶת הָאֲבֵל בְּכוֹס יֵין עַל מִנֵּת לְנַחְמוֹ: ²⁵ (ח) **וּבֵית מִשְׁתֶּה לֹא תָבוֹא לְשִׁבְתֵּי אוֹתָם לֶאֱכֹל וּלְשִׁתּוֹת** בְּהַמְשָׁךְ יוֹבֵא הַחֶסֶד מְדוּעַ אִסְרָתִּי עֲלֶיךָ לְהִיכַנֵּס וּלְשַׁבֵּת עִם אֲנָשִׁי יְהוּדָה בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה כְּדִי לֶאֱכֹל וּלְשִׁתּוֹת: ²⁶ (ט) **כִּי כֹה אָמַר יְקֹוֹק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** (אֲסוּר לָךְ לְהִיכַנֵּס לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה) מִשּׁוֹם שֶׁכֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ²⁷ **הֲנִנִי מִשְׁבִּית מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם קוֹל שִׁשּׁוֹן וְקוֹל שְׂמִיחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה בְּעֵתִיד הַקְּרוֹב**, אֲנִי אֲשַׁבֵּת מִהַמָּקוֹם הַזֶּה קוֹלוֹת שֶׁל שִׁשּׁוֹן וּשְׂמִיחָה, קוֹלוֹת שֶׁל נִישׁוּאֵי חֲתָן וְכִלָּה, וְאַתֶּם תִּרְאוּ זֹאת בְּעֵינֵיכֶם. ²⁸ מִשּׁוֹם כֹּךְ יִרְמִיָּהוּ צוּוּהָ שֶׁלֹּא לְהִיכַנֵּס לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה. ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת מִשּׁוֹם שֶׁהוּא הָאֱלֹוֹהַּ עַל צְבָאוֹת שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים) וְעַל צְבָאוֹת שֶׁל מַטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם): ²⁹ (י) **וְהָיָה כִּי תִגִּיד לָעַם הַזֶּה אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** כֹּאשֶׁר אֶתָּה תֹאמַר לָעַם הַזֶּה אֶת כָּל דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה הָאֵלֶּה, ³⁰ **וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ אִם הֵם יִשְׁאַלּוּ אוֹתְךָ, עַל מָה דָּבַר יְקֹוֹק עָלֵינוּ אֶת כָּל הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת עַל**

¹⁸ מצודות.

¹⁹ תרגום.

²⁰ מצודות.

²¹ רש"י.

²² מצודות.

²³ רש"י. רד"ק: דרכם היה לעבור על איסורי תורה ולהתגודד ולעשות קרחה.

²⁴ רש"י. רד"ק הוסיף אפשרות שהכוונה לפריסת ידיים ומחיתא כפיים כדרכם של האבלים.

²⁵ מצודות.

²⁶ **תרגום + רש"י. מצודות:** ההימנעות מהכניסה אל בית המשתה מהווה מופת ואות לכך שהדברים אכן יתקיימו. ייתכן שלא קיבל את פירושו של רש"י משום שה' אמר לירמיהו שלא יהיו קולות של שמחה בתור עובדה ולא בתור סיבה לאיסור.

²⁷ רש"י.

²⁸ תרגום.

²⁹ רד"ק בפירושו לישעיהו א, ט.

³⁰ תרגום.

³¹ **מצודות. תרגום:** כתב "ווימרן אליך", כלומר שאין זה ספק שיאמרו אלא וודאי שיאמרו כך.

איזה חטא ה' מביא עלינו את הפורענות הגדולה הזו,³² ומה עוננו ומה חטאתנו אשר חטאנו ליקוק אלהינו ומהם העוונות והחטאים שבהם חטאנו לפני ה' אלוקינו. מדוע ה' מביא עלינו את הפורענות הזו?³³ (יא) ואמרתי אליהם תענה להם: על אשר עזבו אבותיכם אותי הפרענות באה כעונש על שאבותיכם עזבו את עבודתי, על שהם הפסיקו לעבוד אותי,³⁴ נאם יקוק כך אמר ה',³⁵ וילכו אחרי אלהים אחרים ויעבדום וישתחוו להם והם טעו אחרי עבודה זרה, עבדו אותם והשתחוו להם,³⁶ ואתי עזבו ואת תורתי לא שמרו והם לא האמינו בי ולא קיימו את המצוות שבתורה.³⁷ (יב) ואתם הרעתם לעשות מאבותיכם ואתם עשיתם מעשי חמורים יותר מהחטאים של אבותיכם,³⁸ והנכם הלכים איש אחרי שררות לבו הרע וכל אחד מכם הולך אחרי ההרהורים הרעים שבליבו,³⁹ לבלתי שמע אלי ואינכם מקבלים את מצוותי.⁴⁰ (יג) והטלתי אתכם מעל הארץ הזאת על הארץ אשר לא ידעתם אתם ואבותיכם אני אשליך אתכם מארץ ישראל ואטיל אתכם לארץ שאתם ואבותיכם אינם מכירים,⁴¹ ועבדתם שם את אלהים אחרים יומם ולילה ושם אתם תעבדו לאנשים שעובדים עבודה זרה,⁴² אשר לא אתן לכם חנינה ואתם לא תוכלו לנוח מרוב עבודה.⁴³ (יד) לכן לשון שבועה,⁴⁴ הנה ימים באים עוד עתידים לבוא ימים,⁴⁵ נאם יקוק כך אמר ה':⁴⁶ ולא יאמר עוד חי יקוק אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים לא יאמרו יותר בשעה שנשבעים שהם נשבעים בשם ה' שהעלה את בני ישראל מארץ מצרים.⁴⁷ (טו) כי אם חי יקוק אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה אלא יישבעו בשמו של ה' שהעלה את בני ישראל מארץ בבל ומשאר

לגלות את האוצר שבתורה

32. תרגום.

33. תרגום.

34. תרגום.

35. תרגום.

36. תרגום.

37. מצודות. תרגום תרגם גם בצלע זו "ואותי עזבו" שהם עזבו את עבודת ה' ויש לעיין מה ההבדל בין הנאמר בצלע זו לנאמר בצלע הקודמת.

38. מצודות.

39. תרגום. מצודות פירש שרירות מלשון הבטה אך במשמעות ביאור הפסוק אין כל הבדל. עיין במילון אוצר מפרשי התנ"ך ובביאורנו לדברים כט, יח ובהערות שם.

40. תרגום.

41. מצודות. תרגום: "והטלתי" מלשון טלטול. במשמעות ביאור הפסוק אין הבדל בין הפירושים.

42. תרגום.

43. מצודות. תרגום: הכוונה שלא יהיה להם רחמים.

44. רש"י. תרגום ומצודות: לא מדובר כאן בלשון שבועה אלא בנתינת טעם. הנביא מסביר מדוע הגאולה תהיה גדולה וחשובה כל כך. רד"ק: ה' שלח גם דברי נחמה עם הנביאים שניבאו על הפורענויות משום שהוא רצה להפיח תקווה בעם.

45. מצודות. רד"ק: המדיחים חסרים מהפסוק והכוונה למלכי האומות.

46. תרגום.

47. מצודות. רש"י: הביא את דברי חז"ל שאין הכוונה שתיעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שהגאולה האחרונה תהיה עיקר והגאולה ממצרים יהיה טפל לה.

הארצות שהוא הגלה אותם לשם,⁴⁸ וְהַשְׁבֵּתִים עַל אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָאֲבוֹתָם וְהֵם עֲתִידִים להישבע בשמו של ה' שאמר שהוא יחזיר את בני ישראל לארצם. הנביא אומר שהגאולה מגלות בבל תהיה משמעותית ומרשימה יותר מאשר הגאולה ממצרים, ולכן יישבעו בשמו של ה' שגאל את בני ישראל מגלות בבל ולא מגלות מצרים⁴⁹: (טז) הנביא חוזר לנבואות הפורענות:⁵⁰ הֲנִנִּי שִׁלַּח לְדִיגִים רַבִּים אֲנִי עֲתִיד לִשְׁלֹחַ דִּיגִים רַבִּים (כפי שיוסבר בהמשך הפסוק),⁵¹ נָאִם יְקֹזֶק כֹּךְ אִמַּר ה',⁵² וְדִיגֹם הַדִּיגִים יִדּוּגוּ אֶת תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהוּדָה. הַכּוֹנָנָה שֶׁהַבָּבִלִּים יִקְחוּ אֶת תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהוּדָה בִּשְׁבִי כִּמוֹ שֶׁהַדִּיגִים דָּגִים אֶת הַדָּגִים,⁵³ וְאַחֲרֵי כֵן אֶשְׁלַח לְרַבִּים צִידִים וְלֵאחֶר מִכֵּן אֲבִיא צִידִים, וְצִדּוֹם מַעַל כָּל הָר וּמַעַל כָּל גִּבְעָה וּמִנְקִי הַסְּלָעִים הַצִּידִים יִצּוּדוּ אֶת תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִהוּדָה שִׁיבְרָחוּ לַהֲרִים, לַגְּבֻעוֹת בַּחֲרִים שִׁישׁ בַּסְּלָעִים⁵⁴: (יז) כִּי עֵינִי עַל כָּל דְּרִכֵּיהֶם שֶׁהֵרִי כָל דְּרִכֵּיהֶם גְּלוּיִים לִפְנֵי,⁵⁵ לֹא נִסְתָּרוּ מִלִּפְנֵי הֵם אִינֶם יִכּוּלִים לַהֲסִתִּיר אֶת דְּרִכֵּי מִמֶּנִּי. יֵשׁ בַּצֶּלַע זֶה כְּפִילוֹת עַל הַצֶּלַע הַקּוֹדֶמֶת כְּדֶרֶכְךָ שֶׁל נְבוּאָה,⁵⁶ וְלֹא נִצָּפֵן עֹנֶם מִנְּגִיד עֵינִי הַחֲטָאִים שֶׁלֹּא אִינֶם מוֹסְתָרִים מִמֶּנִּי⁵⁷: (יח) וְשִׁלַּמְתִּי רִאשׁוֹנָה מִשְׁנֵה עֹנֶם וְחֲטָאֶתָם אֲנִי עֲתִיד לִשְׁלֹם לָהֶם קוֹדֶם כָּל עַל הַחֲטָאִים שֶׁבָּהֶם הֵם וְאֲבוֹתֵיהֶם חֲטָאוּ. הַחֲטָאִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהֵם יִפְרַע מֵהֶעַם הַיֵּנֶם הַחֲטָאִים שֶׁבָּהֶם הָעָם חָזַר עַל חֲטָאֵי אֲבוֹתָיו,⁵⁸ עַל חֲלָלָם אֶת אֶרְצִי עַל שֶׁהֵם חִילְלוּ אֶת הָאָרֶץ שֶׁבָּה אֲנִי מִשְׁרָה אֶת שְׁכִינָתִי,⁵⁹ בְּנִבְלָת שְׁקֻצֵּיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם מִלֹּא אֶת נִחְלָתִי הֵם מִלֹּא אֶת נִחְלָתִי בַּעֲנִינֵיהֶם הַמְּאֻסִּים וְהַמְּתוֹעֲבִים. הֵם מִלֹּא אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּעֲבוּדָה זָרָה⁶⁰: (יט) יְקֹזֶק עֲזִי וּמַעֲזִי ה'! אֵתָּה מִקּוֹר הַחוּזֶק שֶׁלִּי (יֵשׁ כְּפִילוֹת בִּשְׁנֵי מִיָּלִים שֶׁמִּשְׁמַעוֹתָם חוּזֶק),⁶¹ וּמִנּוֹסִי בַּיּוֹם צָרָה וּבַיּוֹם צָרָה – אֲנִי יִכּוֹל לִסְמוֹךְ עַלֶיךָ וּלְבָרוּךְ אַלֶיךָ,⁶² אֱלֹהֵי גֹיִם יִבְאוּ מֵאַפְסֵי

⁴⁸ תרגום.

⁴⁹ מצודות.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות.

⁵² תרגום.

⁵³ מצודות. רש"י השווה בין פעולת הדיג לבין ההליכה בגלות: כשם שהדיג שולה את הדג ממקום גידולו, כך הבבלים ילכדו את תושבי ממלכת יהודה בתוך העיר. כשם שהדג מת לאחר שהוא יוצא מהמים, כך ה' יביא אויבים שיהרגו את תושבי ממלכת יהודה, ולאחר מכן יביא ציידים שיצודו את אלה שיצליחו לברוח. רד"ק פירש הפוך: הדיגים מסמל את ההרג על ידי חרב האויב ואילו הציידים מסמלים את לקיחת העם לגלות. מהר"י קרא: הציידים הם אומות העולם ששכנו בקרבת ארץ ישראל והיו מסגירים את אלה שברחו מהבבלים.

⁵⁴ מצודות. את המילים "מנקי הסלעים" ביארנו על פי רד"ק בפירושו לעיל יג, ד. מפירוש מצודות משמע שהכוונה לסלע בולט.

⁵⁵ תרגום.

⁵⁶ תרגום.

⁵⁷ תרגום.

⁵⁸ רש"י. תרגום: הכוונה שה' ישלם להם כפול.

⁵⁹ תרגום.

⁶⁰ תרגום.

⁶¹ מצודות.

⁶² מצודות. רש"י פירש בשני אופנים נוספים: א. מלשון פלא. ב. מלשון גאות ורוממות.

אֶרֶץ בִּימֹת הַמִּשִּׁיחַ, כָּל הָעַמִּים עֲתִידִים לָבוֹא אֵלַיךְ מִכָּל קְצוֹת הָאָרֶץ,⁶³ וַיֹּאמְרוּ אֵלַי שֶׁקֶר נִחַלְנוּ
אֲבוֹתֵינוּ הָבֵל וְאֵין בָּם מוֹעִיל וְהֵם יֹאמְרוּ שֶׁהָאֱלֹהִים שֶׁאֲבוֹתֵיהֶם לִימְדוּ אוֹתָם לַעֲבֹדָם, הֵם
אֱלֹהֵי הָבֵל וְאֵין בָּהֶם כָּל תּוֹעֵלֶת⁶⁴: (כ) הִיעָשָׂה לוֹ אָדָם אֱלֹהִים הָאֵם אָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת לַעֲצֻמוֹ
אֱלֹהִים? הָאֵם אָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת עֲבֹדָה זָרָה וּלְעַבֹּד אוֹתוֹ?⁶⁵ וְהִמָּה לֹא אֱלֹהִים הִרִי הָאָדָם עֲצֻמוֹ
אֵינְנוּ אֱלֹהִים וּמִמִּילָא הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת בַּעֲצֻמוֹ אֱלֹהִים אַחֵר⁶⁶: (כא) לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעִם לָכֵן
אֲנִי מוֹדִיעַ לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל:⁶⁷ בַּפֶּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעִם אֶת יָדֵי וְאֶת גְּבוּרָתִי בַּגְּאוּלָּה הַעֲתִידָה אֲנִי עֲתִיד
לְהִרְאוֹת לָהֶם אֶת כַּחַד יְדֵי וְאֶת גְּבוּרָתִי בְּאוֹפֶן שֶׁהַדְּבָרִים יִהְיוּ בְּרוּרִים וְנִיכָרִים לָהֶם יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהִיא
בַּגְּאוּלוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת,⁶⁸ וַיֵּדְעוּ כִּי שְׁמִי יִקְוֶה וְאִזּוֹ הֵם יִידְעוּ שֶׁשְּׁמִי הוּא ה' וְשֶׁאֲנִי שׁוֹלֵט עַל הָעוֹלָם⁶⁹:

⁶³ רד"ק.

⁶⁴ רד"ק.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ מצודות.

⁶⁸ מצודות. רד"ק: ה' יודיע עכשיו לאלה שאינם רוצים לשוב שהוא יביא עליהם פורענות גדולה. כך גם משמע

מהתרגום.

⁶⁹ רש"י.

ירמיהו פרק יז, א-כז

(א) חֲטָאֵת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בְּרָזֶל הַחֲטָאִים שֶׁל תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה כְּאִילוֹ כְּתוּבִים בְּעֵט שֶׁל בְּרָזֶל. כֹּשֶׁם שֶׁעֵט הָעֲשׂוּי בְּרָזֶל חוֹרֵט בְּחוּזְקָה, כֹּךְ הַחֲטָאִים שֶׁל תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה טְבוּעִים בָּהֶם כֹּל כֹּךְ חִזְקָה, הַחֲטָאִים הִפְכוּ לַהֲיֹת חֶלֶק מֵהֶם וְקִשָּׁה לָהֶם לַחֲזוֹר בַּתְּשׁוּבָה,¹ בְּצִפּוֹרֶן שְׁמִיר גַּם צִיפּוֹרֶן הַשְּׁמִיר הִיא עֵט הָעֲשׂוּיָה בְּרָזֶל הַחוֹרֵט בְּחוּזְקָה. הַנְּבִיא מְדַמָּה אֶת הַחֲטָאִים שֶׁל מַמְלַכַת יְהוּדָה כְּאִילוֹ שֶׁהֵיוּ מִמַּשׁ חֲרוּטִים עַל יְדֵי עֵטִים חִזְקִים הָעֲשׂוּיִים מִבְּרָזֶל,² חֲרוּשָׁה עַל לֹחַ לֶבֶם הַחֲטָאִים כְּאִילוֹ חֲרוּטִים עַל דְּפִנוֹת הַלֵּב שֶׁלָּהֶם, הַחֲטָאִים נְטוּעִים בָּהֶם כֹּל כֹּךְ עֲמוּק עַד שֶׁהֵם כְּאִילוֹ חֲרוּטִים עַל לֵבָם,³ וְלִקְרָנוֹת מְזַבְּחוֹתֵיכֶם וְהַחֲטָאִים שֶׁלָּהֶם חֲרוּטִים גַּם עַל קֶרְנוֹת הַמְּזַבְּחוֹת שֶׁלָּהֶם, מִשּׁוֹם שֶׁהֵם הָיוּ מִשְׁתַּמְשִׁים בַּמְּזַבְּחוֹת לַהֲקִרְבַת קִרְבָּנוֹת לַעֲבוֹדָה הַזֶּה. הַנְּבִיא אוֹמֵר שֶׁהַחֲטָאִים טְבוּעִים בַּתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה בֵּין בַּמַּחֲשָׁבָה וּבֵין בַּמַּעֲשֵׂה (שֶׁמִּתְבַּטֵּא בַּהֲקִרְבַת הַקִּרְבָּנוֹת לַעֲבוֹדָה הַזֶּה):⁴ (ב) כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מְזַבְּחוֹתָם תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה זֹכְרִים אֶת הַמְּזַבְּחוֹת שֶׁלָּהֶם כְּמוֹ שֶׁאִדָּם זֹכֵר אֶת בְּנָיו. כֹּשֶׁם שֶׁאִדָּם חוֹשֵׁב מַחֲשָׁבוֹת טוֹבוֹת עַל בְּנָיו וּמִתְגַּעְגֵּעַ לְבָנָיו בִּשְׁעַת פְּרִידָה, כֹּךְ תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה חֲשָׁבוּ מַחֲשָׁבוֹת טוֹבוֹת וְהִתְמַלְאוּ בַּגַּעְגּוּעִים לַעֲבוֹדָה הַזֶּה,⁵ וְאַשְׁרֵיהֶם עַל עֵץ רָעָנָן וְהֵם הִקִּימוּ אֶת הַמְּזַבְּחוֹת כְּדֵי לַעֲבֹד אֶת עֲצֵי הָאֲשִׁירָה תַּחַת כֹּל עֵץ לֵח. לִיד כֹּל עֵץ יָפָה הָיוּ מְקִימִים מְזַבֵּחַ כְּדֵי לַעֲבֹד אוֹתוֹ,⁶ עַל גְּבֻעוֹת הַגְּבֻעוֹת וְכֵן הִקִּימוּ מְזַבְּחוֹת לַעֲבוֹדָה הַזֶּה עַל כֹּל גְּבֻעָה גְּבוּהָה:⁷ (ג) הֲרָרִי בְּשָׂדֶה יְרוּשָׁלַיִם שְׁנִמְצָאת בָּהֶר וּמוֹקֶפֶת בַּשְּׂדוֹת וּבַשְּׁטַח מִיִּשׁוּרֵי,⁸ חִילֶּךָ כָּל אוֹצְרוֹתֶיךָ לְבֹז אֶתֵּן אֲנִי אֲמַסּוֹר אֶת כָּל הַנִּכְסִים וְהָאוֹצְרוֹת שֶׁלְּךָ לְבִיזָה, הָאוֹיֵב יִיקַח אֶת כָּל נִכְסֶיךָ לְשָׁלַל,⁹ בְּמַתִּיךָ בְּחֲטָאֵת בְּכָל גְּבוּלֶיךָ (הַפּוֹרְעָנוֹת תִּבּוֹא) בַּגִּלָּל שֶׁחֲטָאתָ בַּחֲקִמַת בְּמוֹת לַעֲבוֹדָה הַזֶּה בְּכָל תַּחֲוֹמֵי אֶרֶץ¹⁰: (ד) וְשִׁמְטָתָה אֶתָּה תִּיֹאֲלֵץ לַהֲשִׁיבִית אֶת עֲבוֹדַת הַקִּרְקַע,¹¹ וּבָךְ מִנְחֶלֶתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְךָ הַשְּׁבִיתָהּ הַקִּרְקַע תִּהְיֶה בַּגִּלָּל שֶׁאֵתָּה

לגלות את האוצר שבתורה

¹ רש"י בפירושו הראשון. בשם המדרש כתב שהנביאים הם הכותבים את חטאי העם. ירמיהו הוא העט של ברזל ויחזקאל הוא ציפורן השמיר.

² מצודות. רד"ק התלבט עם הכוונה לציפורן שנמצאת על האצבע שחרטת כמו עט או שהעט עצמו נקרא ציפורן. כמו כן כתב פירוש נוסף שהשמיר הינו האבן שעליה כתובים החטאים (לפי פירושו הראשון ומצודות השמיר הינו סוג של עט שכותב ולפי פירושו השני הכוונה לחומר שעליו כתב עט הברזל).

³ מצודות. רש"י: אינם שוכחים את העבודה הזרה שלהם.

⁴ מצודות.

⁵ מצודות. רד"ק הוסיף פירוש נוסף שהיו מקריבים את הבנים שלהם לעבודה זרה, אך כתב שהפירוש הראשון נכון. מהר"י קרא כתב שפשט הפסוק הוא שבניהם היו הולכים לעבוד עבודה זרה כשהיו זוכרים את המזבחות שבנו אבותיהם לעבודה הזרה.

⁶ מצודות.

⁷ מצודות.

⁸ רש"י. תרגום: פסוק זה מהווה המשך לפסוק הקודם, והכוונה למזבחות שבנויות בהרים לשם עבודה זרה.

⁹ מצודות. מהר"י קרא: ההרים הפכו להיות לשדות לאחר שהאויב יחרוש אותם.

¹⁰ תרגום. רד"ק: יש בצלע זו היפוך מילים, והמילה הראשונה בצלע הייתה אמורה להיות "בחטאת", אך זו דרכם של כתובים.

¹¹ מצודות. תרגום: אויב יעלה עליך וישבית את עבודת הקרקע.

תהיה עזוב מהנחלה שנתתי לך, בגלל שאתה תגלה,¹² וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת אֱלֹהֵי בָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָּ וּבִמְקוֹם לַעֲבֹד אֶת אֶרֶץ, אֶתָּה עֵתִיד לַעֲבֹד אֶת הָאָרֶץ שֶׁל אֱלֹהֵיךָ שֶׁאֵינְךָ מְכִיר,¹³ כִּי אֲשֶׁר קָדַחְתֶּם בְּאֵפִי (הַפּוֹרְעָנוֹת תִּהְיֶה) בְּגִלְל שֶׁאַתֶּם הִכְעַסְתֶּם אוֹתִי מְאֹד. הַנְּבִיא מְדַמָּה אֶת הַכַּעַס לֹאשׁ שֶׁכְּבִיכּוֹל יוֹצֵא מֵאִפּוֹ שֶׁל ה',¹⁴ עַד עוֹלָם תִּוָּקֵד וְהָאֵשׁ תִּישָׂרֵף לְעוֹלָם, הַכַּעַס יִהְיֶה לְתַקּוּפָה אֲרוּכָה:¹⁵ (ה) בֹּה אָמַר יְקֹנֵק כֹּךְ אָמַר ה' בְּגִלְל שֶׁאַתֶּם סוֹמְכִים עַל מִצְרִים וְאֲשׁוּר:¹⁶ אֲרֹר הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם אָדָם שְׁבוּטָה בְּבִנֵי הָאָדָם וְלֹא בֵּה' יִהְיֶה מְקוֹלָהּ,¹⁷ וְשֵׁם בָּשָׂר זִרְעוֹ וְאֵת כָּל חֲוֹזָיו הוּא מְטִיל עַל אָדָם וְלֹא עַל ה',¹⁸ וּמִן יְקֹנֵק יִסּוֹר לְבָבוֹ וְהוּא מְסִיר אֶת לִבּוֹ מִלְּבָטוֹחַ בֵּה'. בִּמְקוֹם לִשִּׁים אֶת מְבַטְחוֹ בֵּה', הוּא שֵׁם אֶת מְבַטְחוֹ בְּבָשָׂר וְדָם:¹⁹ (ו) וְהָיָה בְּעֶרְכָּהּ אָדָם שֵׁם מְבַטְחוֹ בְּאָדָם בִּמְקוֹם בֵּה' יִהְיֶה כַּעַץ בּוֹדֵד בְּשֵׁטַח מִישׁוֹרֵי גְדוֹל. עַץ זֶה נִקְרָא "עֶרְעֵר",²⁰ וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא טוֹב וְכַאֲשֶׁר יָבֹא דָבָר טוֹב לְעוֹלָם – הוּא לֹא יִרְאֶה זֹאת (בְּגִלְל בְּדִידוּתוֹ),²¹ וְשִׁכֹּן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר וְהוּא יִשְׁכֹּן לְבָדוֹ בְּמִדְבָּר, הוּא יִהְיֶה בּוֹדֵד וְלֹא יִיחַנֶּה מִהַגְשָׁמִים שִׁירְדוּ,²² אֲרֹר מֶלֶכָה וְלֹא תִשָּׁב הוּא יִישֵׁב בָּאָרֶץ שֶׁהַעֲפָר שֶׁלָּהּ מְלֹחַ וְלֹכֵן אֵינָה רְאוּיָה לִישׁוֹב. הָאָדָם הַבּוֹטָח בְּאָדָם לֹא יִזְכֶּה לִרְאוּת אֶת הַטּוֹב שֶׁיָּבֹא עַל שָׂאֵר בְּנֵי הָאָדָם:²³ (ז) בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיקְנֹק אָדָם שֶׁיִּבְטַח בֵּה' יִהְיֶה מְבוֹרָךְ,²⁴ וְהָיָה יְקֹנֵק מְבַטְחוֹ ה' יִהְיֶה מְבַטְחוֹ שֶׁל הָאָדָם הַבּוֹטָח בּוֹ. לֹא יֵאוֹנֶה לְאָדָם זֶה כָּל רַע:²⁵ (ח) וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתּוֹלַע עַל מִים הָאָדָם שְׁבוּטָה בֵּה' יִהְיֶה דוֹמָה לַעֵץ שֶׁתּוֹלַע לֵיד מְקוֹר מִים. כַּשֵּׁם שֶׁהַקְּרֵבָה לְמְקוֹר מִים גּוֹרֶמֶת לַעֵץ לְגִדּוֹל בְּאוֹפֶן מִיטְבִּי, כֹּךְ יַעֲלֶה בְּגוֹרְלוֹ שֶׁל הָאָדָם הַבּוֹטָח בֵּה',²⁶ וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו הַשּׁוֹרְשִׁים שֶׁל הָעֵץ מִתְפַּשְׁטִים לְכִיּוּן

¹² מצודות. רש"י פירש בשני אופנים. א. ה' יתנקה "בך" בגלל הנחלה שהוא נתן לך ולא קיימת את מצוות השמיטה. ב. הנקמה בך תהיה על ידי הגליה מנחלתך. רד"ק: הגלות תהיה בגלל שאתה לא השמטתה את הקרקע כשהיא הייתה "בך", כשהיא הייתה שלך.

¹³ מצודות.

¹⁴ מצודות.

¹⁵ מצודות.

¹⁶ רד"ק.

¹⁷ מצודות. רש"י: הכוונה למי שבוטח במעשיו, כמו החרישה והקצירה.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ מצודות. רד"ק: אם האדם סומך על ה' וגם על האדם, אזי הוא יודע שה' יכול לשלוח את האדם שיסייע לו.

הבעיה כאן היא שבמקום לסמוך על ה' הוא סומך רק על האדם. מהר"י קרא: התוכחה בפסוק זה על שלא

קיימו את מצוות שמיטה ולא בטחו בה' שיספק צרכיהם בשנת זו.

²⁰ רש"י בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שהכוונה לשממון. מלשון רד"ק משמע שהכוונה לפיר שדומה

לוסברס שיש לו קוצים בחוץ ופרי בפנים.

²¹ מצודות. מהר"י קרא: הוא לא יראה את ההבטחות שה' הבטיח לשומרי השמיטה מתגשמות.

²² רש"י.

²³ מצודות.

²⁴ תרגום. מהר"י קרא: הכוונה שבגלל בטחונו הוא שומר את מצוות ה' ומקיים את מצוות שמיטה.

²⁵ רד"ק. מצודות כתב שלפי מידת הביטחון של האדם – כך יהיה למבטח ולעזרה (ניתן להבין את מצודות

באופן דומה לרד"ק והנראה לעניות דעתי כתבתי).

²⁶ מצודות.

המים, ²⁷ וְלֹא יֵרָאֶה בִּי יָבֵא חֵם וְכֹאשֶׁר הַיּוֹם יִתְחַמֵּם – הוּא לֹא יִרְגִּישׁ אֶת הַחֹם, ²⁸ וְהָיָה עָלֵהוּ רֶעֶנָן וְהַעֲלִים שֶׁל הָעֵץ יִהְיוּ לַחִים, ²⁹ וּבִשְׁנַת בְּצֻרָתָא לֹא יִדָּאָג וְאִם תָּבוֹא שְׁנַת בְּצוּרָתָא, לֵעָץ לֹא יִיגָרֵם נֹזֶק, ³⁰ וְלֹא יִמִּישׁ מַעֲשֹׂת פִּרְיָא וְהָעֵץ לֹא יִפְסִיק לְגַדֵּל פִּירוֹת (גַּם בִּשְׁנַת בְּצוּרָתָא). ³¹ כֹּךְ אָדָם שְׁבוּטָא בִּה' – לֹא יִסּוּר הַטּוֹב מִמֶּנּוּ לַעֲוֹלָם, אֲפִילוֹ כֹּאשֶׁר יָבוֹאוּ צָרוֹת עַל שָׂאֵר הָעוֹלָם: ³² (ט) עֲקֹב הַלֵּב מִכָּל הַלֵּב הוּא הַאִיבֵר הַכִּי עֲקוּם מִתּוֹךְ כָּל הָאִיבֵרִים, ³³ וְאִנֹּשׁ הוּא הַלֵּב גַּם חוֹלָה מְאֹד, ³⁴ מִי יִדְעֵנוּ הַלֵּב חוֹשֵׁב שֶׁאֵין מִי שִׂידֹעַ עַל מַה הוּא חוֹשֵׁב (מִשּׁוּם שֶׁהוּא עֲקוּם וְחוֹלָה): ³⁵ (י) אֲנִי יִקְנֶה חֶקֶר לֵב אֲנִי ה' יוֹדֵעַ מִהֵן מַחֲשָׁבוֹת הַלֵּב, ³⁶ בְּחֵן בְּלִיּוֹת וְאֲנִי בּוֹחֵן אֶת מַחֲשָׁבוֹת הַכְּלִיּוֹת, ³⁷ וְלִתְּתָא לְאִישׁ בְּדַרְכֵּי בְּפִרְיָא מַעֲלָלָיו וְכֹךְ אֲנִי יִכּוֹל לְגַמּוֹל לְכָל אָדָם כִּפִּי הַדֶּרֶךְ שֶׁבָּה הוּא בּוֹחֵר וְכִפִּי הַמַּעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה: ³⁸ (יא) קִרְאָא דָּגֵר וְלֹא יֵלֵד כִּמוֹ שְׁעוֹף שֶׁנִּקְרָא "קִרְאָא" אוֹסֵף אֲפִירוּחִים שֶׁהוּא לֹא יֵלֵד בְּעַצְמוֹ עַל יְדֵי שֶׁהוּא מִצְפִּצֵף וְעוֹשֶׂה קוֹלוֹת, ³⁹ עֲשֵׂה עֲשֵׂר וְלֹא בְּמִשְׁפָּט כֹּךְ מִי שֶׁמַּעֲשִׂיר שְׁלֹא עַל פִּי דִין, ⁴⁰ בְּחֵצֵי יָמָיו יַעֲזֹבֵנוּ בְּאִמְצַע חַיָּיו הָעוֹשֶׁר יַעֲזוֹב אוֹתוֹ, הַמִּמּוֹן שֶׁלֹּא יִתְקִיִּים לְאוֹרֶךְ זְמַן, ⁴¹ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נֶבֶל וּבִסּוּף יָמָיו הוּא כּוֹלֵם יִכִּירוּ בְּרַשְׁעוֹתָיו. ⁴² הַקִּרְאָא מִצְלִיחַ לְמַשׁוֹךְ אֱלֹוִי אֲפִירוּחִים שֶׁאֵינֶם שְׁלֹו עַל יְדֵי עֲשִׂיַּת קוֹלוֹת, אֲבָל כִּשְׁהָאֲפִירוּחִים גְּדִלִים הֵם מְבִינִים שֶׁהֵם אֵינֶם שִׁיכִים לְקִרְאָא וְהֵם עוֹזְבִים אוֹתוֹ, וְכֹךְ מִי שֶׁאוֹסֵף מִמּוֹן בְּמַרְמָה לֹא יִצְלִיחַ לְהַחֲזִיק אֶת הַמִּמּוֹן לְאוֹרֶךְ זְמַן: (יב) הַנְּבִיא מְסַבֵּיר מִדּוּעַ אֲסוּר לְעוֹזֵב אֶת ה': ⁴³ כִּפְסָא כְּבוֹד מְרֹאשׁוֹן כִּיִּסָּא הַכְּבוֹד שֶׁלךְ נִמְצָא בַּשָּׁמַיִם עוֹד לִפְנֵי בְּרִיאַת הָעוֹלָם, ⁴⁴ מְקוֹם מְקַדְּשָׁנוּ וְכִיִּסָּא הַכְּבוֹד שֶׁלךְ מְכוּוֹן כִּנְגַד

²⁷ מצודות. רד"ק: אפילו השורשים שמתרחקים מהעץ ימצאו מקור מים.

²⁸ מצודות.

²⁹ מצודות.

³⁰ מצודות.

³¹ מצודות. רש"י: כתב אפשרות לפרש בצורת מלשון מבצר, מלשון התקפת האויב.

³² רד"ק: כמו כן כתב שעשיית הפירות פירושו שאחרים ייהנו ממנו.

³³ רש"י. רד"ק: הלב יכול להטעות ולהראות כאילו שהוא בוטח בה' כאשר הוא באמת אינו בוטח בו.

³⁴ רש"י. תרגום: הכוונה שהלב חזק מאוד.

³⁵ רש"י.

³⁶ מצודות.

³⁷ מצודות. רד"ק: תפקיד הכליות ליעץ ותפקיד הלב להחליט.

³⁸ מצודות. רד"ק: התלבט אם ההבדל בין הקרי לכתוב הוא בקביעה האם המילה נאמרה בהטיה של רבים או של יחיד, או שמא גם בכתוב הכוונה ללשון של רבים, אלא שחסרה האות ו"ו. יש לציין שבחלק ממהדורות הדפוס אין קרי וכתוב אלא כתוב "כדרכו" ללא ו"ו אבל עם ניקוד כאילו כתוב ו"ו".

³⁹ רש"י. לפירושו הדגירה היא עשיית קולות. רד"ק הסביר שהדגירה היא דגירה של ממש, כלומר: רביצה על הביצים.

⁴⁰ רש"י.

⁴¹ מצודות.

⁴² רש"י. רד"ק: כתב שיש שתי אפשרויות של מה שיקרה לאדם שהעשיר במרמה: או שימות לפני זמנו וישאיר את העושר לאחרים או שיאבד את ממונו.

⁴³ רש"י. תרגום: הפורענות תהיה מצד מי שיושב על כיסא הכבוד. רד"ק: כתב בשם רס"ג שהפסוק הזה מחובר לפסוק הקודם, והפירוש הוא שמי שמעשיר במרמה יהיה מושלך מכיסא הכבוד. מהר"י קרא: הפסוקים הללו נאמרו על נבוכדנצר שהחריב את כיסא הכבוד שבארץ, את בית המקדש, והעשיר במרמה, ובסוף ימיו ייהרג על ידי דריוש.

⁴⁴ רש"י.

בית המקדש⁴⁵: (יג) מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יִקְוֶה ה', תקוותם של ישראל, יושב על כיסא הכבוד,⁴⁶ כָּל עֲזָבִיךָ יִבְשׁוּ רָאוּי שִׁתְּבִישׁ כָּל מִי שְׁעֹזֵב אֶת ה' (ובמקום זאת בוטח באדם),⁴⁷ וְסוּרִי בְּאֶרֶץ יִכְתְּבוּ וּמִי שֶׁסָּר מִמֶּנִּי (ה') עֵתִיד לִהְיוֹת בְּאֶרֶץ, עֲתִידִים לָרֶדֶת לִשְׂאוֹל תַּחְתִּית,⁴⁸ כִּי עֲזָבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים (עֲזָבִי ה' עֲתִידִים לָרֶדֶת לִשְׂאוֹל תַּחְתִּית) מִשּׁוּם שֶׁהֵם עֲזָבוּ אֶת הַמְּקוֹר שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹבְעִים מַיִם שֶׁמִּחַיִּים אֶת הָאָדָם,⁴⁹ אֵת יִקְוֶה ה' הוּא מְקוֹר חַיִּיו שֶׁל הָאָדָם⁵⁰: (יד) רָפְאֵנִי יִקְוֶה וְאַרְפָּא ה'! תִּרְפָּא אוֹתִי מִהַכָּאבִים שֶׁישׁ לִי (בגלל שֶׁמִּבְּזִים אוֹתִי) וְעַל יְדֵי כֵךְ אוֹכֵל לִהְיוֹת רָפָא,⁵¹ הוֹשִׁיעֵנִי וְאַוְשָׁעָה תוֹשִׁיעַ אוֹתִי מִהַקְּמִים עָלַי וְאִזּוֹ אִיווֹשֶׁעַ,⁵² כִּי תִהְיֶה אֶתָּה אֲנִי מֵהַלֵּל וּמִשְׂבַּח אוֹתְךָ (בִּכְךָ שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שֶׁאַתָּה מוֹשִׁיעַ אוֹתִי)⁵³: (טו) הִנֵּה הִמָּה אֲמָרִים אֵלַי אֱלֹהֵי הַקְּמִים עָלַי וּמִצִּיקִים לִי שׁוֹאֲלִים אוֹתִי,⁵⁴ אֵיךְ דְּבַר יִקְוֶה הֵיכָן הִיא הַפּוֹרְעָנוּת עֲלֶיהָ הַתִּנְבְּאָת בִּשְׁם ה',⁵⁵ יָבֹא נָא אֲנַחְנוּ רוֹצִים לִרְאוֹת אֶת הַפּוֹרְעָנוּת מִתְקִימָת עֲכָשִׁיו. הַמִּבְּזִים אֶת יִרְמְיָהוּ לֹא הֵאמִינוּ שֶׁהַפּוֹרְעָנוּת תִּתְקַיֵּם וְכִשְׁלַעְגוּ לוֹ אָמְרוּ שֶׁהֵם רוֹצִים לִרְאוֹת אֶת הַפּוֹרְעָנוּת בִּאֵהָ⁵⁶: (טז) וְאֲנִי לֹא אֶצְטִי מִרְעָה אַחֲרֶיךָ וְאֲנִי (יִרְמְיָהוּ) לֹא נִסִּיתִי לִמְהֵרָה אֶת הַבָּאָת הַפּוֹרְעָנוּת כְּדִי לְהוֹכִיחַ לָהֶם שֶׁאֲנִי צוֹדֵק, מִשּׁוּם שֶׁאֲנִי רוֹעֵה נֶאֱמָן שֶׁל צֶאֱנֶךָ,⁵⁷ וְיוֹם אָנוּשׁ לֹא תִהְיֶה אִתִּי וְאִין בִּי שׁוֹם תִּאֻוָּה שֶׁתִּבּוֹא כִּבֵּר הַפּוֹרְעָנוּת כְּדִי לְהוֹכִיחַ אֶת דְּבָרִי,⁵⁸ אֶתָּה יִדְעָתָּ מוֹצֵא שְׁפָתַי נִכְחַ פְּנִיךָ הִיָּה אֶתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי עֲמַדְתִּי מוֹלֵךְ לְהַתְּפִלָּה שֶׁלֹּא תִבּוֹא עֲלֵיהֶם הַפּוֹרְעָנוּת⁵⁹: (יז) אֵל תִּהְיֶה לִי לְמַחְתָּה אֶל תִּגְרוּם לִי שְׁעַל יְדֵי דְבָרִי הַנְּבֹאָה אֵהִיָּה לְשֹׁבֵר לִפְנֵיהֶם, אֶל תִּגְרוּם לִכְךָ שֶׁהֵם יִרְצוּ וְיִצְלִיחוּ לְשֹׁבֵר אוֹתִי דוּקָא בְּגַלֵּל דְּבָרִי

⁴⁵ רש"י. רד"ק: יש בפסוק השוואה בין כיסא הכבוד שמסמל את שכינתו של ה' לבין בית המקדש המהווה את מקום שכינתו של ה' בארץ. באופן זה מתחברים הדברים למה שנאמר לפני כן שה' בוחן כליות ולב – ה' יודע מה קורה בעולם על ידי שהוא משכין את שכינתו בארץ.

⁴⁶ רש"י. הנביא מדבר על מי שסר מדבריו כסר מדבר ה' משום שהנביא נשלח אליהם על ידי ה'. מצודות: ראוי שתקוות ישראל תהיה ה' משום שהוא נטע את שכינתו בהם. רד"ק דחה את הפירוש שהכוונה למקווה של מים. אולם המקור לפירוש זה הם דברי ר' עקיבא ביומא פה.ב.

⁴⁷ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה לאומות שעוזבות את ה'.

⁴⁸ רש"י. מצודות: עוזבי ה' יכתבו בספר שהם צריכים לרדת לשאול תחתית. מבחינת המשמעות אין הבדל בין פירושו לפירוש רש"י. רד"ק: עוזבי ה' ימותו כבהמות ויחזרו לארץ ללא שיישאר בהם שום דבר שיעלה לשמים. כוונתו כנראה לעולם הבא.

⁴⁹ מצודות. תרגום: הכוונה שה' מביא עליהם כבוד כמו מעין מים שלא פוסקים מימיו. רד"ק: יש כאן מידה כנגד מידה. מי שדבק בה' לא תיפסק טובתו.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ רד"ק. מהר"י קרא: הכוונה לרפואה ממכתו של נבוכדנצר.

⁵² מצודות.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ תרגום + רש"י.

⁵⁶ תרגום. מהר"י קרא: הם חשבו שם יוכלו להתמודד עם נבוכדנצר.

⁵⁷ רש"י. תרגום: לא התעכבתי מלעשות את השליחות של נבואתך. רד"ק: לא מיהרתי להיות רועה אחר־ך – להיות נביא על ישראל.

⁵⁸ רש"י. רד"ק: צלע זו היא נתינת טעם לנאמר בפסוק הקודם. לא רציתי להיות נביא משום שידעתי שיום זה יהיה יום אנוש, יום שיהיה לי בו כאב רב.

⁵⁹ רש"י. תרגום: מה שאמרתי גלוי לפניך. רד"ק: הכוונה לדברי ירמיהו שאמר שהוא אינו רוצה להתנבא. מצודות פירש לאורך הפסוק כפירושו של רד"ק אך בצלע זו פירש כמו רש"י.

הנבואה,⁶⁰ **מִחְסֵי אֶתֶּה בְּיוֹם רָעָה** אתה הרי המחסה שלי בימים שבהם מתרחשים פורענויות (ולכן אני מבקש שתציל אותי מאויבי)⁶¹: **(יח) יִבְשׁוּ רִדְפֵי וְאֵל אֲבֹשָׁה אֲנִי** אני מבקש ממך שהאויבים שלי יתביישו ושלא תהיה מציאות שבה אני אתבייש,⁶² **יִחַתּוּ הָמָּה וְאֵל אֶחָתָה אֲנִי** אני מבקש שהאויבים שלי יישברו על ידי האויב ושאני לא אשבר,⁶³ **הָבִיָּא עֲלֵיהֶם יוֹם רָעָה** תביא עליהם יום שיש בו פורענות,⁶⁴ **וּמִשְׁנָה שְׁבִרוֹן שְׁבִרָם** ותביא עליהם שבר אחרי שבר, פורענות אחרי פורענות⁶⁵: **(יט) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק אֵלֵי כֹךְ** אמר לי ה': **הֲלֹךְ וְעַמְדָּת בְּשַׁעַר בְּנֵי הָעָם אֲשֶׁר יָבֹאוּ בּוֹ מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֲשֶׁר יֵצְאוּ בּוֹ** לך תעמוד בשער העיר ירושלים שממנו נכנסים ויוצאים מלכי יהודה ויש בו בדרך כלל קהל רב,⁶⁶ **וּבְכָל שַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם** וכן תעמוד בכל אחד משערי ירושלים כדי לומר את דברי הנבואה⁶⁷: **(כ) וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם כֹּךְ** תאמר למלך ולעם: **שְׁמְעוּ דְבַר יְקֹזֵק מַלְכֵי יְהוּדָה וְכָל יְהוּדָה וְכָל יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל** מלכי יהודה וכל תושבי הממלכה וכל תושבי העיר ירושלים! עליכם לקבל את דבר ה',⁶⁸ **הַבָּאִים בַּשַּׁעְרִים הָאֵלֶּה** כל מי שנכנס לעיר דרך השערים האלה (דברי הנבואה נאמרו אליו)⁶⁹: **(כא) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֹּךְ** אמר ה': **הִשְׁמְרוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם** תיזהרו בדבר שיכול לגרום לכם לאבד את נפשכם, תיזהרו שלא תתחייבו מיתה על ידי חילול שבת,⁷⁰ **וְאֵל תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִבֵּאתֶם בַּשַּׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם** וביום השבת תימנעו מנשיאת משאות והכנסתם בשערי העיר ירושלים (משום שיש בכך חילול שבת. בפסוק זה מדובר על מלאכת הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד)⁷¹: **(כב) וְלֹא תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת** וכן תימנעו מהוצאת משאות מבתיכם החוצה (בצלע זו של הפסוק האזהרה היא על מלאכת הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים),⁷² **וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ** ועליכם להימנע מעשיית

לגלות את האוצר שבתורה

⁶⁰ **רד"ק**. לפי **תרגום** משמע לכאורה שהוא מבקש שנבואותיו של ה' לא יהיו כוזבות. כנראה שצריך לומר בדבריו שהכוונה לדברי הנבואה שהוא יינצל מאויביו ולא לכך שיתקיימו נבואות הפורענות, שהרי בפסוק הקודם ירמיהו אמר שהוא לא רוצה שיתקיימו נבואות הפורענות.

⁶¹ **מצודות**.

⁶² **תרגום**. **רד"ק**: לאחר שהאויבים שלו אמרו שהם מחכים שהפורענות תבוא עליהם, ירמיהו שינה את גישתו וביקש שיבואו עליו אויביו. **רש"י** כתב שהכוונה רק למי שרדף אחרי ירמיהו.

⁶³ **מצודות**.

⁶⁴ **תרגום**.

⁶⁵ **רד"ק**. כמו כן הסביר שחילול השבת נעשה בעיקר בשערי העיר על ידי הוצאה והכנסה מהעיר. העיר נחשבה לרשות היחיד (היות ושערי העיר היו נעולים בלילה), אבל עדיין היה אסור להכניס ולהוציא מהעיר לחוץ. כמו כן הסביר שעיקר האזהרה הייתה על ההבאה משום שירושלים הייתה עיר גדולה, ובעיר הגדולה מביאים יותר מהחוץ פנימה, היות ובני הכפרים מביאים את התבואה והפירות שהם גידלו.

⁶⁶ **רד"ק**.

⁶⁷ **רד"ק**.

⁶⁸ **רד"ק** וכתב שהכוונה במלכי יהודה היא למלך יהודה הנוכחי ולצאצאיו.

⁶⁹ **תרגום**.

⁷⁰ **מצודות**.

⁷¹ **תרגום**.

⁷² **מצודות**.

מלאכות האסורות בשבת,⁷³ וְקִדְשָׁתֶם אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְעַלִּיכֶם גַּם לִקְדֹשׁ אֶת הַשַּׁבָּת כְּפִי שְׁצִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם לַעֲשׂוֹת (על ידי הימנעות מעשיית מלאכות האסורות)⁷⁴: (כג) וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנָם (למרות שציוויתי את אבותיכם לקדש את השבת) הם לא קיבלו עליהם את דברי ולא הטו את אזנם להקשיב ולשמוע את הציווי,⁷⁵ וַיִּקְשׁוּ אֶת עֲרֶפְם לְבַלְתִּי שָׁמוֹעַ וּלְבַלְתִּי קַחַת מוֹסֵר וְהֵם הִתְעַקְשׁוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹעַ אֶת הַצִּוּי עַל שְׁמִירַת הַשַּׁבָּת וְכַדִּי לְהִימָנַע מִלְּקִיחַת הַמוֹסֵר מִהַנְּבִיאִים. הַנְּבִיא דִּימָה אֶת הָעֵקֶשׁנוֹת לְקוֹשֵׁי שֶׁל הָעוֹרֵף כְּדִי לומר שֶׁכֵּשֶׁם שֶׁכֹּאשֶׁר הָעוֹרֵף קָשָׁה, הָאָדָם אֵינוֹ יִכּוֹל לִסּוּבֵב אֶת רֹאשׁוֹ, כֵּךְ הָעֵקֶשׁנוֹת שֶׁל הָעֵם מִנֵּה מֵהֶם מִלְּקַבֵּל אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹכַחָה⁷⁶: (כד) וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ שִׁמְעוֹן אֱלִי בְּמִקְרָה וְאַתֶּם תִּקְבְּלוּ אֶת הַדְּבָרִים שְׁלִי, בְּמִקְרָה שֶׁתִּקְיִמוּ אֶת הַצִּוּיִים שֶׁבָּהֶם צִוִּיתִי אֶתְכֶם,⁷⁷ נָאִם יְקִיָּקָה כֵּךְ אָמַר ה',⁷⁸ לְבַלְתִּי הָבִיא מִשָּׂא בְּשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת (תִּקְבְּלוּ אֶת דְּבָרֵי) עַל יְדֵי שְׁבוּם הַשַּׁבָּת אֲתֶם לֹא תִכְנִסוּ שׁוּם מִשָּׂא בְּשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת בְּיִרְוֹשָׁלַיִם,⁷⁹ וְלִקְדֹשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת בּוֹ כָּל מְלָאכָה וְאַתֶּם תִּקְדְּשׁוּ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת בְּכֵךְ שֶׁתִּימָנְעוּ מִעֲשִׂיית מְלָאכָה⁸⁰: (כה) וּבָאוּ בְּשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת אֲזִי יִכְנָסוּ בְּשַׁעְרֵי הָעִיר יִרְוֹשָׁלַיִם,⁸¹ מְלָכִים וְשָׂרִים יֹשְׁבִים עַל כִּסֵּא דָּוִד מְלָכִים וְשָׂרִים שִׁיִּשְׁבוּ עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה בְּמַמְלַכַת יִהוּדָה,⁸² רִכְבָּיִם בְּרִכְבָּיִם וּבִסּוּסִים וְהֵם יִרְכָּבוּ עַל הַמְּרַכְבוֹת שֶׁיִּהְיוּ רִתּוּמוֹת לְסוּסִים. הַרְכִּיבָה עַל הַמְּרַכְבוֹת הִינֵה בִּיטוּי לְשִׁלְטוֹן,⁸³ הִמָּה וְשָׂרֵיהֶם אִישׁ יִהְיֶה וְיֹשְׁבֵי יִרְוֹשָׁלַיִם כּוֹלֵם יִכְנָסוּ בְּשַׁעְרֵי הָעִיר: הַמְּלָכִים, הַשָּׂרִים וְשָׂרֵי הָעִיר,⁸⁴ וְיֹשְׁבֵי הָעִיר הַזֹּאת לְעוֹלָם וְהָעִיר יִרְוֹשָׁלַיִם תִּהְיֶה מִיוֹשֶׁבֶת לְעוֹלָם, הִיא לֹא תִיחָרֵב לְעוֹלָם⁸⁵: (כו) וּבָאוּ מִעֲרֵי יִהוּדָה וּמִסְבִּיבוֹת יִרְוֹשָׁלַיִם וּמֵאֶרֶץ בְּנִימִן וְיִהְיוּ גַם אֲנָשִׁים שִׁיבּוּאוֹ מִשָּׂרֵי הָעִירִים שֶׁבְּמַמְלַכַת יִהוּדָה, וּמִהָעִירִים שֶׁמִּקִּיפוֹת אֶת יִרְוֹשָׁלַיִם וּשְׁנֵמִצָּאוֹת בְּנַחֲלַת שֶׁבֶט בְּנִימִן,⁸⁶ וּמִן הַשְּׂפֵלָה וּמִן הָהָר וּמִן הַנֶּגֶב וְכֵן יָבֹאוּ תוֹשְׁבֵי מִהָעֵמֶק, מִהָהָרִים וּמִהָדְרוֹם,⁸⁷ מִבָּאִים עוֹלָה וְזֹבַח וּמִנְחָה וּלְבֹנָה הָאֲנָשִׁים שִׁיבּוּאוֹ מִכָּל הָאָרֶץ יָבִיאוּ קִרְבָּנוֹת עוֹלָה, קִרְבָּנוֹת שְׁלָמִים, מִנְחוֹת

⁷³ מצודות.

⁷⁴ מצודות.

⁷⁵ תרגום + רש"י.

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ תרגום.

⁷⁸ תרגום.

⁷⁹ תרגום.

⁸⁰ מצודות. רד"ק: יש הבדל בין הקרי לבין הכתיב האם שבת היא בלשון זכר או נקבה, אך שתי הצורות נכונות, ושבת כתובה לעיתים בהטיה של זכר ולעיתים בהטיה של נקבה.

⁸¹ תרגום.

⁸² מצודות.

⁸³ מצודות.

⁸⁴ מצודות.

⁸⁵ מצודות.

⁸⁶ תרגום.

⁸⁷ מצודות.

ולבונה,⁸⁸ וּמִבְּאֵי תוֹדֶה בֵּית יְקִנֹּק וּחֶלֶק מֵהֶם יָבִיאוּ קִרְבָּנוֹת תּוֹדָה אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ⁸⁹: (כז) וְאִם
לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלַי לְקֹדֶשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וְאִם אַתֶּם לֹא תִקְבְּלוּ עֲלֵיכֶם אֶת הַצִּוּוֹי לְקֹדֶשׁ אֶת יוֹם
הַשַּׁבָּת,⁹⁰ וּלְבִלְתִּי שְׂאֵת מִשָּׂא וּבֹא בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְאַתֶּם לֹא תִימָנְעוּ מִנְּשִׂיאת
מִשְׁאוֹת וְהִכְנַסְתֶּם לְשַׁעְרֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם,⁹¹ וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּשַׁעְרֶיהָ אֲזִי אֲנִי אֲבַעִיר אֶת שַׁעְרֵי הָעִיר
בָּאֵשׁ,⁹² וְאָכְלָה אֲרָמְנוֹת יְרוּשָׁלַם וְלֹא תִכְבֶּה וְהָאֵשׁ תִּשְׂרֹף אֶת הָאֲרָמוֹנוֹת שְׁבִירוּשָׁלַם וְהִיא לֹא
תִכְבֶּה עַד שֶׁהִיא תִסָּיֵם לְשִׂרּוֹף הַכֹּל⁹³:

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ מצודות.

⁹⁰ תרגום + מצודות.

⁹¹ מצודות.

⁹² מצודות.

⁹³ מצודות.

ירמיהו פרק יח, א-כג

(א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ הַדְּבָרִים הַבָּאִים הֵם דְּבָרֵי נְבוּאָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ, ¹ מֵאֵת יְקֹזֶק הַנְּבוּאָה הַיִּיתָה מֵאֵת ה', ² לֵאמֹר כֹּךְ נֹאמַר לִירְמְיָהוּ בְּדְבָרֵי נְבוּאָתוֹ: ³ (ב) קוֹם וִירְדֹתָ בֵּית הַיּוֹצֵר תִּזְדָּרֵז וְתִרְדַּד אֶל בֵּית הַיּוֹצֵר. הַיּוֹצֵר הוּא אָדָם שֶׁמְכִין כְּלִי חֶרֶס, ⁴ וְשִׁמְהָ אֲשֶׁמִיעֶד אֶת דְּבָרֵי וְשֵׁם אֲשֶׁמִיעַ לְךָ אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה: ⁵ (ג) וְאֵרֶד בֵּית הַיּוֹצֵר אֲנִי יִרְדַּתִּי אֶל בֵּית הַיּוֹצֵר, ⁶ וְהִנֵּהוּ וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים כִּשְׁהִגַּעְתִּי לְבֵית הַיּוֹצֵר רֵאִיתִי שֶׁהוּא הִיָּה עֹסֹק בְּעִשְׂיֵית מְלָאכְתּוֹ תוֹךְ שִׁמּוּשׁ בְּכָלִי מִיּוֹחַד שֶׁנִּקְרָא "אֲבָנִים": ⁷ (ד) וְנִשְׁחַתְּ הַכְּלִי אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה בַּחֲמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר כֹּאֲשֶׁר הַיּוֹצֵר הַחֲזִיק אֶת הַכְּלִי הָעֹשִׂי מֵהַחִמֵּר בִּידוֹ, הַכְּלִי הַתְּקַלְקֵל. הַכְּלִי הַתְּקַלְקֵל לִפְנֵי שֶׁהוּא הַסְפִּיק לְהַתִּיבֵשׁ, ⁸ וְשָׁב וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּלִי אֲחֵר כֹּאֲשֶׁר יֵשֶׁר בְּעֵינֵי הַיּוֹצֵר לַעֲשׂוֹת הַיּוֹצֵר הַכֵּין כְּלִי נוֹסֵף כִּפִּי שֶׁהוּא רָצָה לַעֲשׂוֹת: ⁹ (ה) וַיְהִי דְּבָר יְקֹזֶק אֵלַי הִיָּה אֵלַי דְּבַר נְבוּאָה מֵאֵת ה', ¹⁰ לֵאמֹר כֹּךְ אִמַּר לִי ה' בְּדְבָרֵי נְבוּאָתוֹ: ¹¹ (ו) הַכְּיּוֹצֵר הַזֶּה לֹא אוֹכֵל לַעֲשׂוֹת לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵאֵם אֲנִי לֹא יוֹכֵל לַעֲשׂוֹת לָכֶם, עִם יִשְׂרָאֵל, כִּפִּי שֶׁעָשָׂה הַיּוֹצֵר? כִּמוֹ שֶׁהַיּוֹצֵר הַכֵּין כְּלִי נוֹסֵף מֵהַכְּלִי שֶׁהַתְּקַלְקֵל, כֹּךְ ה' יִכּוֹל לְהִיטִיב לָעַם יִשְׂרָאֵל לֵאחֵר שֶׁהוּא הִבִּיא עֲלֵיהֶם פּוֹרְעָנוֹת, ¹² נֶאֱמַר יְקֹזֶק כֹּךְ אִמַּר ה', ¹³ הִנֵּה כַּחֲמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר בֵּין אַתֶּם בְּיַדִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל הִרִי אֶתֶם, עִם יִשְׂרָאֵל, נִמְצָאִים בְּיָדִי כִּמוֹ שֶׁהַחִמֵּר נִמְצָא בְּיָדוֹ שֶׁל הַיּוֹצֵר. כִּשֶּׁם שֶׁהַיּוֹצֵר יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת עִם הַחִמֵּר כֹּל מָה שֶׁהוּא רוֹצֶה, כֹּךְ אֲנִי יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת לָכֶם: ¹⁴ (ז) רָגַע אֲדַבֵּר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה לְנִתּוֹשׁ וְלְנִתּוּץ וְלְהָאֲבִיד בְּרָגַע אֶחָד אֲנִי יִכּוֹל לְגַזֵּר פּוֹרְעָנוֹת עַל אוֹמָה אוֹ מַמְלָכָה שְׁחוּטָאֵת: לַעֲקוֹר אוֹתָהּ, לְשַׁבּוֹר אוֹתָהּ אוֹ לְהַשְׁמִיד אוֹתָהּ: ¹⁵ (ח) וְשָׁב הַגּוֹי הַהוּא מִרְעֵתוֹ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלָיו וְכֹאֲשֶׁר אוֹתָהּ אוֹמָה תַּחֲזוֹר בָּהּ מֵהַחֲטָא שֶׁבִּגְלָלוֹ גִּזְרְתִּי עָלֶיהָ אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת, ¹⁶ וְנִחַמְתִּי עַל הָרָעָה אֲשֶׁר חֲשַׁבְתִּי לַעֲשׂוֹת לוֹ אֲזִי אֲנִי יִכּוֹל לְחַזֹּר בִּי מֵהַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁחֲשַׁבְתִּי לְהִבִּיא עָלֶיהָ: ¹⁷ (ט) וְרָגַע אֲדַבֵּר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה לְבָנֵת וְלִנְטֵעַ וּמִצַּד

¹ תרגום.

² תרגום.

³ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, אוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר".

⁴ מצודות.

⁵ תרגום.

⁶ תרגום.

⁷ מצודות.

⁸ רש"י.

⁹ מצודות.

¹⁰ תרגום.

¹¹ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.

¹² מצודות.

¹³ תרגום.

¹⁴ מצודות.

¹⁵ מצודות.

¹⁶ מצודות.

¹⁷ תרגום.

שני אני יכול לגזור על אומה או על ממלכה שאבנה אותה ואקיים אותה¹⁸: (י) וְעָשָׂה הָרַע בְּעֵינַי לְבִלְתִּי שָׁמַעַ בְּקוֹלִי אִם אֹמֶה זֶה תַּחֲטָא וְלֹא תִקְבַּל אֶת דְּבָרִי,¹⁹ וְנִחַמְתִּי עַל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְהִיטִיב אוֹתוֹ אִזְּאִי אַחֲזֹר בִּי מִהַפּוֹרְעֻנוֹת שֶׁאִמַּרְתִּי שֶׁאֲבִיא עֲלֶיהָ²⁰: (יא) וְעַתָּה וְעַכְשִׁיו, אַחֲרֵי שֶׁמּוֹבֵן הַדָּבָר שֶׁאֲנִי יֹכֵל לִשְׁנוֹת אֶת מֶה שֶׁגִּזַּרְתִּי,²¹ אָמַר נָא אֵל אִישׁ יְהוּדָה וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם תֹּאמְרוּ עַכְשִׁיו אֵל אֲנֹשִׁי מַמְלַכַת יְהוּדָה וְלַתּוֹשְׁבֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם,²² לֵאמֹר כֹּךְ תֹּאמְרוּ לְאֲנָשֵׁי מַמְלַכַת יְהוּדָה וְלַתּוֹשְׁבֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם,²³ כֹּה אָמַר יְקֹנֶק כֹּךְ אִמְרָה': הִנֵּה אֲנֹכִי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה אֲנִי עֹתִיד לִבְרוֹא פּוֹרְעֻנוֹת שֶׁתִּבְּאוּ עֲלֵיכֶם,²⁴ וְחָשַׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבָה וְאֲנִי חוֹשֵׁב לְהִפְרֹעַ מִכֶּם עַל עֲוֹנוֹתֵיכֶם עַל יְדֵי אוֹתָהּ פּוֹרְעֻנוֹת,²⁵ שׁוּבוּ נָא אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה שֶׁכָּל אֶחָד מִכֶּם יִחְזֹר בּוֹ עַכְשִׁיו מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה,²⁶ וְהִיטִיבוּ דְרָכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְתִיטִיבוּ אֶת דְּרָכֵיכֶם וּמַעֲשֵׂיכֶם²⁷: (יב) וְאָמְרוּ נֹאֲשׁ (כֹּאשֶׁר תֹּאמַר לָהֶם אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה) הֵם יֹאמְרוּ לֵךְ שֶׁהֵם הִתְיַאֲשׁוּ מִלִּלְכַת בְּדֶרֶךְ ה',²⁸ כִּי אַחֲרֵי מַחֲשָׁבוֹתֵינוּ נִלְךְ אֲלֵא אֲנַחְנוּ נִלְךְ אַחֲרֵי מַחֲשָׁבוֹתֵינוּ,²⁹ וְאִישׁ שְׂרָרוֹת לְבֹו הָרַע נִעְשָׂה וְכָל אֶחָד יַעֲשֶׂה כְּפִי הַדְּבָרִים הָרַעִים שֶׁלִּבּוֹ מֵרָאָה לוֹ, כָּל אֶחָד יַחֲטִא בְּכָל חֲטָא שֶׁיִּתְחַשֵּׁק לוֹ³⁰: (יג) לָכֵן כִּיווֹן שֶׁהֵעֵם לֹא יִקְבַּל אֶת דְּבָרִיךְ, כֹּה אָמַר יְקֹנֶק כֹּךְ אִמְרָה': שְׁאֵלוּ נָא בְּגוֹיִם מִי שָׁמַע כְּאֵלָה תִּשְׁאֲלוּ עַכְשִׁיו אֶת הָעַמִּים הָאֲחֵרִים הָאֵם הֵם שָׁמְעוּ שֶׁמִּישָׁהוּ יַחֲטִא בְּכָל מֶה שֶׁמִּתְחַשֵּׁק לוֹ,³¹ שֶׁעֲדָרַת עֲשֵׂתָהּ מְאֹד בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל (כִּינּוּי לַעַם יִשְׂרָאֵל) עָשָׂה דָּבָר מְגוֹנָה מְאֹד³²: (יד) הִיָּעוֹב מִצּוֹר שְׂדֵי שֶׁלֵּג לְבָנוֹן הָאֵם רָאוּי לַעֲזוֹב מִיַּם שִׁיּוֹרִידִים מִסְּלַע שֶׁנִּמְצָא בַּשָּׂדֶה וּמִקּוֹרֵם בַּשֶּׁלֵּג שֶׁבִּלְבָנוֹן, הֵרִי הַמַּיִם הָאֵלֶּה הֵם מִיַּם זָכִים,³³ אֵם יִנְתְּשׁוּ מִיַּם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים הָאֵם רָאוּי לַעֲזוֹב מִיַּם שְׁבָאִים מִמִּקּוֹם מְרוּחָק וְזֶר שְׁנוּזִלִים מַעֲצָמָם עַל יְדֵי צִנּוּרוֹת? כֹּשֶׁם שֶׁהַמַּיִם הִלְלוּ זָכִים וּמִגִּיעִים לֵלָא טֶרַחָה (מִשּׁוֹם שֶׁהֵם מִגִּיעִים עַל יְדֵי צִנּוּרוֹת) וְלָכֵן אָדָם לֹא הִיָּה מוֹוֹתֵר עֲלֵיהֶם, כֹּךְ אֵין

לגלות את האוצר שבחמורה

¹⁸ תרגום. רד"ק: ה' כבר קיים את הנבואה שהוא יטע ויבנה את עם ישראל, שהרי נבואה טובה מוכרחת להתקיים, ולכן יש לפרש פסוק זה בלשון עבר.

¹⁹ תרגום.

²⁰ תרגום.

²¹ עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר בראשית, אוצר המאמרים, במאמר העוסק בביאור המילה "עתה" במקרא.

²² תרגום + מצודות.

²³ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א, א.

²⁴ מצודות.

²⁵ מצודות.

²⁶ תרגום.

²⁷ תרגום.

²⁸ מצודות. רש"י: ה' יאמרו שאינם חוששים שנבואות הפורענות תתקיימנה.

²⁹ תרגום.

³⁰ מצודות.

³¹ מצודות.

³² מצודות.

³³ מצודות.

זה ראוי לעזוב את ה' שמשפיע את חכמתו בלב כל מי שדורש אותו³⁴: **(טו) כִּי שִׁכַּחְנִי עַמִּי לְשׂוֹא יִקְטְרוּ** שהרי העם שלי, עם ישראל, שכח אותי, והוא מעלה קטורת לעבודה זרה שאין ממנה שום תועלת,³⁵ **וַיִּכְשְׁלוּם בְּדַרְכֵיהֶם שְׁבִילֵי עוֹלָם** ומערכות השמים והכוכבים הכשילו אותם. היות ובני ישראל ראו שמערכות הכוכבים משפיעות על מה שקורה בעולם, הם טעו לחשוב שצריך לעבוד את הכוכבים,³⁶ **לָלֶכֶת נְתִיבוֹת דֶּרֶךְ לֹא סְלֻלָה** ובני ישראל הלכו בנתיב של דרך שאיננה סלולה. הם עבדו לעבודה הזרה שאין בה תועלת במקום לעבוד את ה' שהוא באמת מי שמשפיע על העולם³⁷: **(טז) לָשׁוּם אֶרֶצָם לְשִׁמָּה שְׁרִיקוֹת עוֹלָם** (בגלל שבני ישראל עזבו את ה') ארצם תהיה שוממה למשך תקופה ארוכה עד שמי שרואה את ארץ ישראל ישרוק בהתפעלות על גודל השממה. מי שעובר ליד מקום שכבר היה בנוי ועכשיו הוא חרב מגיב על כך בשריקה,³⁸ **כָּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וַיִּנֵּד בְּרֹאשׁוֹ** כל מי שיעבור ליד ארץ ישראל, יתמה ויניד את ראשו (כפעולה שמסמלת את התמיהה)³⁹: **(יז) בְּרוּחַ קָדִים אֶפִּיצָם לִפְנֵי אוֹיֵב** אני אפזר את בני ישראל לפני האויב כמו רוח מזרחית. הרוח המזרחית חזקה מאוד ומפזרת את מה שנקרה בדרכה. הנביא מדמה א הפיזור הרב של בני ישראל לפיזור שגורמת הרוח המזרחית החזקה,⁴⁰ **עָרְף וְלֹא פָנִים אֶרֶאם בְּיוֹם אִידָם** ביום שתבוא עליהם הפורענות, אראה להם את העורף ולא את הפנים שלי. הנביא אומר שה' יסתיר את פניו מבני ישראל בשעה שתבוא עליהם הפורענות⁴¹: **(יח) הַנְּבִיא קוֹבֵל עַל תְּגוּבַת אֲנָשִׁי עֲנֹתוֹת לִנְבוֹאוֹתוֹ**: **וַיֹּאמְרוּ אֲנָשִׁי עֲנֹתוֹת אָמְרוּ זֶה לֹזָה**: **לָכֵן וַנַּחֲשִׁבָה עַל יִרְמְיָהוּ מַחֲשָׁבוֹת** בואו נודרו ונחשוב מה לעשות לירמיהו כדי שהוא יפסיק לנבא את נבואות הפורענות.⁴² אנחנו לא נפסיד דבר מהשתקתו של ירמיהו: **כִּי לֹא תֵאבֵד תּוֹרָה מִבֶּהֱן** שהרי התורה לא תאבד מהכהנים, ולכן נוכל ללמוד תורה גם מהכהנים האחרים, ונוכל לפנות אליהם במקום לפנות לירמיהו (ירמיהו היה כהן), **וְעֵצָה מִחֲכָם** וגם האנשים שחכמים יוכלו תמיד להשיא לנו עצות כך שנוכל לפנות אליהם במקום לפנות לירמיהו,⁴³ **וְדָבָר מִנְּבִיא** והנביאים יוכלו תמיד להתנבא כך שנוכל לפנות אליהם

³⁴ **מצודות. רש"י** פירש זרים מלשון נביעה. בפירוש נוסף בשם מנחם כתב שהכוונה למי מרפא. בפירוש שלישי כתב שהכוונה להפוך את המים לזרים ונמאסים למרות שהם מים טובים.

³⁵ **תרגום.**

³⁶ **מצודות. רש"י**: כאשר יש שביל ודרך מתוקנים, הם הוטעו שלא ללכת בהם. **רד"ק**: המכשילים אינם מוזכרים בפסוק אך מדובר על נביאי השקר, והשבילים הם הדרכים המתוקנות שבהם הלכו אבותיהם.

³⁷ **מצודות. רד"ק**: חסרה המילה "לעזוב" בפסוק וכך דרכם של מקראות.

³⁸ **רש"י.**

³⁹ **רד"ק.**

⁴⁰ **מצודות. מהר"י קרא**: הדימוי כאן הוא למלך שיפזר אותם. כשם שהרוח המזרחית היא הרוח החזקה, כך ה' ישלח מלך חזק שיפזר את בני ישראל.

⁴¹ **מצודות. רד"ק**: יש בפסוק זה מידה כנגד מידה. בני ישראל הפנו את עורפם לה', וה' יסתיר את פניו מהם כעונש על כך.

⁴² **מצודות.**

⁴³ **מצודות.**

⁴⁴ **מצודות.**

⁴⁵ **מצודות.**

⁴⁶ **מצודות.**

במקו לפנות לירמיהו, והם לא ינבאו נבואות פורענות, ⁴⁷ לכו ונבא בלשון נזדרז ונהרוג אותו על ידי שנלשין עליו למלכות, ⁴⁸ ואל נקשיבה אל כל דבריו ואז לא נצטרך לשמוע יותר את נבואות הפורענות שהוא מתנבא עליהם ⁴⁹: (יט) הקשיבה יקוק אלי ה'! תקשיב לתפילותיי שאני מתפלל על אנשי ענתות דברים טובים, אני מתפלל שיהיה להם טוב, ⁵⁰ ושמע לקול יריבי ותשמע איך היריבים שלי אומרים עלי דברים רעים (למרות שאני מתפלל עליהם לטוב) ⁵¹: (כ) הישלם תחת טובה רעה האם ראוי שהם יחזירו לי רעה תחת הטובה שעשיתי להם, ⁵² כי כרו שוחד לנפשי שהרי הם חפרו בור כדי ללכוד אותי, הם חשבו איך להזיק לי, ⁵³ זכר עמדי לפניך לדבר עליהם טובה תזכור שאני עמדתי לפניך בתפילה כדי לבקש שיהיה להם טוב, ⁵⁴ להשיב את חמתך מהם ועל ידי תפילותיי רציתי להפסיק את כעסך עליהם (ובכל זאת הם זממו לעשות לי רע) ⁵⁵: (כא) לכן כיוון שהם משלמים רעה תחת טובה (אני יכול להתפלל שיקרו להם דברים רעים), ⁵⁶ הן את בניהם לרעב תגרום לכך שצאצאיהם יחיו ברעב, ⁵⁷ והגרם על ידי חרב ותשפוך את דמם על ידי חרב האויב, ⁵⁸ ותהינה נשיהם שבלות ואלמנות והנשים שלהם תהיינה שכולות מבניהן ואלמנות מבעליהן, ⁵⁹ ואנשיהם יהיו הרגימות והבעלים שלהם ייהרגו על ידי דבר, ⁶⁰ בחוריהם מפי חרב במלחמה והבחורים שלהם ייהרגו במלחמה על ידי החרבות ⁶¹: (כב) תשמע זעקה מבתיהם כי תביא עליהם גדוד פתאום אני מתפלל שמבתיהם תעלה זעקת שבר בעקבות התקפת פתע של חיילי האויב עליהם, ⁶² כי כרו שוחד ללכדני ופחים טמנו לרגלי משום שהם חפרו בור כדי ללכוד אותי בו והם הטמינו מלכודות כדי לתפוס אותי (יש כאן מעין כפילות) ⁶³: (כג) ואתה יקוק ידעת את כל עצתם עלי למות ה'! אתה יודע את כל העצות שהם חיפשו במטרה להרוג אותי, ⁶⁴

למלות את האוצר שבתורה

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות. רש"י: נעיד עליו עדות שקר.

⁴⁹ מצודות.

⁵⁰ מצודות. רד"ק: אנשי ענתות אומרים שהם לא יקשיבו לי ולכן אני מבקש ממך ה' שתקשיב לי.

⁵¹ מצודות.

⁵² מצודות.

⁵³ מצודות. רד"ק: סם המוות שניסו להשקותו דומה לבור שכורים לאדם – בשניהם הוא ניזוק ללא ידיעה.

מראש שמשוה רע הולך לקרות לו.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ רד"ק.

⁵⁷ תרגום.

⁵⁸ מצודות. מהר"י קרא: הוסיף פירוש שהכוונה מלשון גירוי, שה' יגרה בהם אנשים אוכלי חרב.

⁵⁹ מצודות.

⁶⁰ רד"ק. רש"י: ייהרגו על ידי מלאך המוות.

⁶¹ מצודות.

⁶² מצודות.

⁶³ מצודות. רש"י: הכוונה שחשדו בו באשת איש.

⁶⁴ מצודות.

אֶל תִּכְפֹּר עַל עֲוֹנָם אֶל תִּכְפֹּר לָהֶם עַל הַחַטָּא שֶׁלָּהֶם,⁶⁵ וְחַטָּאתָם מִלִּפְנֵיךָ אֶל תִּמְחִי וְאֶל תִּמְחַק
אֶת הַחַטָּא שֶׁלָּהֶם (אֵלֹא שֶׁהַחַטָּאִים שֶׁלָּהֶם יִהְיוּ כְּתוּבִים וְזָכוּרִים לִפְנֵיךָ),⁶⁶ וַיְהִי מִכְשָׁלִים לִפְנֵיךָ
וְגַם כֹּאשֶׁר הֵם יִקְיִמוּ אֶת מִצְוֹתֶיךָ, אֲנִי מֵתַפְלֵל שֶׁהֵם יַעֲשׂוּ זֹאת בְּדֶרֶךְ שֶׁל מִכְשׁוֹל כְּדִי שֶׁהֵם לֹא
יִצְלִיחוּ לִקְיִים אֶת הַמִּצְוָה כְּתִיקוֹנָהּ,⁶⁷ בְּעֵת אֲפֹךְ עֲשֵׂה בָּהֶם וּבְזִמְנָן שֶׁאַתָּה כּוֹעֵס, תַּעֲשֶׂה בָּהֶם
נִקְמָה כְּדִי לְהִיפְרֹעַ מֵהֶם⁶⁸:

⁶⁵ תרגום.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ מצודות.

⁶⁸ מצודות.

ירמיהו פרק יט, א-טו

(א) **כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּד אָמַר ה': הַלֹּדֶד וְקִנְיָת בִּקְבֹּק יוֹצֵר חֶרֶשׁ לָךְ וּתְקַנָּה בִּקְבֹּק הַעֲשׂוּי עַל יָדִי קִדְר שִׁמְכִין כְּלֵי חֶרֶס, הַבִּקְבֹּק יִהְיֶה עֲשׂוּי חֶרֶס,¹ וּמִזְקֵנִי הָעֵס וּמִזְקֵנִי הַכְּהָנִים וְגַם זִקְנֵי הָעַם וּזְקֵנֵי הַכְּהָנִים יֵלְכוּ אִיתְךָ לִקְנוֹת אֶת הַבִּקְבֹּק, וְכךָ גַּם הֵם יִשְׁמְעוּ אֶת דְּבַרִּי הַנְּבוּאָה:² (ב) **וַיֵּצֵאתָ אֶל גֵּיא בֶן הֲנָם אֲשֶׁר פָּתַח שַׁעַר הַחֲרָסִית וַתֵּצֵא מִירוּשָׁלַם אֶל מְקוֹם שֶׁנִּקְרָא "גֵּיא בֶן הֲנָם" הַנִּמְצָא מוֹל שַׁעַר הָאֲשָׁפוֹת (שֶׁשֶּׁם הָיוּ זֹרֻקִים אֶת שְׂבָרֵי הַחֶרֶס),³ וְקִרְאתָ שָׁם אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ וַתֹּאמֶר שֵׁם אֶת דְּבַרִּי הַנְּבוּאָה שֶׁאֹמֵר לָךְ. דְּבַרִּי הַנְּבוּאָה כְּתוּבִים בַּפְּסוּקִים הַבָּאִים:⁴ (ג) **וְאָמַרְתָּ שְׁמָעוּ דְּבַר יְקֹנָק מֶלְכִי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וַתֹּאמֶר: מַלְכֵי יְהוּדָה וְתוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם! תִּקְבְּלוּ אֶת דְּבַרִּי הַנְּבוּאָה מִה',⁵ כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּד אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. ה' נִקְרָא בְּשֵׁם צְבָאוֹת מִשּׁוֹם שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל צְבָאוֹת שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים) וְעַל צְבָאוֹת שֶׁל מִטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם),⁶ הֲנִנִי מִבִּיא עַל הַמְּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל שְׁמָעָה תִּצְלָנָה אֲזַנֵּיו אֲנִי מִבִּיא עַל הַמְּקוֹם הַזֶּה פּוֹרְעֵנוֹת שֶׁכָּל מִי שִׁישְׁמַע אוֹתָהּ – הָאוֹזְנִיִּים שֶׁלּוֹ יִצְלָלוּ מִפֶּחַד:⁷ (ד) **יַעַן אֲשֶׁר עָזַבְנִי הַפּוֹרְעֵנוֹת תִּבּוֹא בְּגִלְל שְׂבָנִי יִשְׂרָאֵל עֲזָבוּ אוֹתִי וְהַפְסִיקוּ לַעֲבוֹד אוֹתִי,⁸ וַיִּנְכְּרוּ אֶת הַמְּקוֹם הַזֶּה וְהֵם טִימְאוּ אֶת הַמְּקוֹם הַזֶּה, אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,⁹ וַיִּקְטְרוּ בּוֹ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּם הֵמָּה וְאֲבוֹתֵיהֶם וּמֶלְכִי יְהוּדָה וְהֵם הֶעֱלּוּ קִטְרוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאֵף אֶחָד לֹא הֵכִיר: לֹא הֵם, לֹא אֲבוֹתֵיהֶם וְלֹא מֶלְכֵי יְהוּדָה,¹⁰ וּמִלְאוּ אֶת הַמְּקוֹם הַזֶּה דָּם נָקִים וְהֵם מִילְאוּ אֶת הַמְּקוֹם הַזֶּה בְּדָם שֶׁל אֲנָשִׁים זָכָאִים שֶׁהֵם שִׁפְכוּ. הַכּוֹוֹנָה לִילְדֵי שֶׁהֵם הִקְרִיבוּ לִשְׁם הָעֲבוֹדָה הַזֶּה:¹¹ (ה) **וּבָנוּ אֶת בָּמֹת הַבַּעַל לְשִׁרְף אֶת בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ עֹלֹת לַבַּעַל וְהֵם בָּנוּ אֶת הַבָּמֹת לַבַּעַל עַל מִנַּת לְשִׁרְף אֶת בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּקְרָבָן עוֹלָה לַבַּעַל. דָּרְכָם הָיָה לְהִקְרִיב אֶת בְּנֵיהֶם לְקָרְבָן עוֹלָה לַבַּעַל,¹² אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְאֲנִי מֵעוֹלָם לֹא צִוִּיתִי לְהִקְרִיב אֶת בְּנֵיהֶם לְקָרְבָן – אִפְּלוּ לִפְנֵי. ה' אֹמֵר שֶׁהִקְרַבְתָּ הַבָּנִים לְקָרְבָן אֵינְנָה מַעֲשֶׂה רָצוֹי גַּם כִּשְׁהוּא נַעֲשֶׂה לִשְׁם שָׁמַיִם,¹³ וְלֹא**********

¹ **מצודות** והסביר שנקרא בקבוק בגלל הקולות שמשמיע כשיוצא ממנו הנוזל דרך פיו הצר.

² **רד"ק.**

³ **רש"י.** בעניין הזיהוי של מקום שער האשפות ישנה מחלוקת בפרשנים. **רד"ק** כתב בתחילה שמדובר על שער בחומה אך לאחר מכן כתב בשם חז"ל שהוא שער משערי הר הבית. **מהר"י קרא** פירש שבשער זה היו מכינים כלי חרס.

⁴ **תרגום + מצודות.**

⁵ **תרגום.**

⁶ על פי **רד"ק** בפירושו לספר ישעיהו א, ז.

⁷ **מצודות.**

⁸ **תרגום.**

⁹ **תרגום. רש"י ומצודות** פירשו את המילה "וינכרו" מלשון שהפכו את המקום למקום זר לה'.

¹⁰ **תרגום.**

¹¹ **רש"י.**

¹² **מצודות.**

¹³ **מצודות. תרגום:** לא ציוויתי על כך בתורה.

דְּבִרְתִּי ומעולם לא אמרתי לכם להקריב את בניכם לקרבן, ¹⁴ **וְלֹא עֲלֶתָה עַל לְבִי** ומעולם לא חשבתי לצוות על הקרבת הבנים לפני לקרבן¹⁵: (ו) **לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים** לכן בעתיד עתידים לקרות הדברים הבאים, ¹⁶ **נֶאֱמַר יִקְנֶה כֵךְ** אמר ה', ¹⁷ **וְלֹא יִקְרָא לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתִּתֵּת וְגִיָּא בֶן הַנֶּסֶם** למקום הזה לא ייקרא יותר "התופת" או "גיא בן הנס". היה נהוג לקרוא למקום שבו הקריבו את הבנים לבעל "תופת" על שם שהיו מתופפים בתופים בשעת ההקרבה כדי שלא ישמעו את קולות האב שצועק כשהקריבו את בנו, וכן היו קוראים למקום זה "בן הנס" על שם הבן שהיה נוהם ומשמיע קולות בשעה שהיה נשרף, ¹⁸ **כִּי אִם גִּיָּא הַהֲרָגָה** אלא יקראו למקום זה הגיא של ההריגה, משום שייחרגו שם אנשים רבים¹⁹: (ז) **וּבִקְרָתִי אֶת עֲצַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בַּמָּקוֹם הַזֶּה** במקום הזה אני ארוקן את עצת יהודה וירושלים. תושבי ממלכת יהודה והעיר ירושלים לא ימצאו עיצה להינצל מהפורענות, ²⁰ **וְהַפְּלִתִים בַּחֲרֵב לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם** ואני אטיל אותם לפני חרבות אויביהם, ²¹ **וּבִיד מִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם** וכן אטיל אותם ביד מי שמבקש להרוג אותם, ²² **וְנָתַתִּי אֶת נִבְלָתָם לְמֹאכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֶמַת הָאָרֶץ** ואתן את הנבלות שלהם לעוף השמים ובהמת הארץ למאכל. ההורגים לא ייקברו כך שהעופות והבהמות יאכלו את נבלתם²³: (ח) **וְשָׂמַתִּי אֶת הָעֵיר הַזֹּאת לְשִׁמָּה וְלִשְׂרָקָה** אני אשים את העיר הזאת, את ירושלים, לתימהון ולשריקה. מי שיראה את העיר בחורבנה, יתמה על גודל החורבן עד שהוא ישרוק כדרכם של האנשים המופתעים, ²⁴ **כֹּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשְׂרָק עַל כָּל מִכְתָּהָ** כל מי שיעבור ליד ירושלים יתמה וישרוק כשיראה את כל המכות שבאו עליה²⁵: (ט) **וְהֶאֱכַלְתִּים אֶת בָּשָׂר בְּנֵיהֶם וְאֶת בָּשָׂר בְּנֵי־הֶם וְאִישׁ בָּשָׂר רֵעֵהוּ יֹאכְלוּ** כל אחד יאכל את בשר בניו, בשר בנותיו ובשר חברו, ²⁶ **בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיקוּ לָהֶם אֹיְבֵיהֶם וּמִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם** בגלל המצור והצרה שייגרמו על ידי ההצדקות מצד אויביהם ומצד הרוצים להורגם (לא תהיה להם ברירה אלא לאכול את בשר בניהם, בנותיהם וחבריהם)²⁷: (י) **וְשִׁבְרַת הַבִּקְבָק** (לאחר אמירת דברי הנבואה) תשבור את הבקבוק, ²⁸ **לְעֵינֵי**

¹⁴ **מצודות. תרגום:** לא ציוויתי על כך על ידי הנביאים.

15 מצודות.

16 תרגום.

17 תרגום.

18 מצודות

מצודות 19

מצודות 20

מצוות והנחיה בקלותי מלשון בלבבך.

22 פרכים

22 תרגום.
23 מיוחד

23 מצודות.

מצודות. 24
25

25 תרגום.

26

26 תרגום.
27

27 מצודות.

²⁸ תרגום.

הָאֲנָשִׁים הַהֵלֵכִים אוֹתָךְ לַעֲיִנִי הָאֲנָשִׁים שֶׁהִלְכוּ אִתְּךָ (זִקְנֵי הַכּוֹהֲנִים וְהָעָם)²⁹: (יֵא) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם תֹּאמַר לִזְקְנֵי הַכּוֹהֲנִים וְהָעָם: כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת. ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת מִשּׁוֹם שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל צְבָאוֹת שֶׁל מַעְלָה (כְּמוֹ הַכּוֹכָבִים) וְעַל הַצְבָּאוֹת שֶׁל מִטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם):³⁰ כָּכָה אֲשַׁבֵּר אֶת הָעָם הַזֶּה וְאֶת הָעִיר הַזֹּאת כְּמוֹ שֶׁהִנְבִּיא שֶׁבַר אֶת הַבִּקְבוּק, כֹּךְ אֲשַׁבֵּר אֶת הָעָם שֶׁבִּיהוּדָה וְאֶת הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם,³¹ כֹּכָאֲשֶׁר יִשְׁבֵּר אֶת כָּלִי הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר לֹא יוֹכֵל לְהִרְפֶּה עוֹד כְּמוֹ שֶׁכֹּאֲשֶׁר שׁוֹבְרִים אֶת הַכְּלִי שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי הַקֹּדֶר וְלֹא נִתֵּן לְתַקְּנוֹ לְאַחֵר מִכֵּן (כֹּךְ לֹא תִהְיֶה תִקְנָה לְשִׁבִּירַת הָעָם),³² וּבִתְפֹּת יִקְבְּרוּ מֵאִין מְקוֹם לְקַבֹּר וּבִמְקוֹם שֶׁל הַתּוֹפֶת (שֶׁבּוּ הָיוּ מְקַרִּיבִים אֶת הַבָּנִים לְעִבּוּדָה הַזֶּה) לֹא יִהְיֶה מְקוֹם לְקַבֹּר אֶת כָּל הַהֲרוּגִים מִכִּיוּן שֶׁהֵם יִהְיוּ רַבִּים כֹּךְ כִּד³³: (יב) בֶּן אֶעֱשֶׂה לְמָקוֹם הַזֶּה אֶעֱשֶׂה לְעִיר הַזֹּאת כְּפִי שֶׁאֲמַרְתִּי, אֲבִיא פּוֹרְעָנוֹת עַל הָעִיר כְּפִי שֶׁנֹּאמַר בְּדַבְרֵי הַנְּבוּאָה,³⁴ נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה',³⁵ וְלִיִּשְׁבִּי וְאֲבִיא אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת גַּם עַל תּוֹשְׁבֵי הָעִיר,³⁶ וְלָתֵת אֶת הָעִיר הַזֹּאת בְּתִפְתָּ וְהָעִיר הַזֹּאת תִּהְיֶה מְלָאָה בַּהֲרוּגִים כְּמוֹ שֶׁהַתּוֹפֶת הִיָּתָה מְלָאָה בְּבָנִים שֶׁנִּהְרְגוּ לְשֵׁם הָעִבּוּדָה הַזֶּה³⁷: (יג) וְהָיוּ בָתֵּי יְרוּשָׁלַם וּבָתֵּי מִלְכֵי יְהוּדָה בְּמָקוֹם הַתְּפֹת הַטְּמֵאִים הַבְּתִים הַטְּמֵאִים בְּעִיר יְרוּשָׁלַם וּבִמְמַלְכַת יְהוּדָה יִהְיוּ כְּמוֹ הַתּוֹפֶת,³⁸ לְכָל הַבְּתִים אֲשֶׁר קָטְרוּ עַל גִּגְתֵיהֶם לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם הַבְּתִים הַטְּמֵאִים הֵם הַבְּתִים שֶׁעַל גִּגְתֵיהֶם הֵעִלוּ קְטוֹרֶת לְכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם,³⁹ וְהִסִּךְ נִסְכִּים לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַל גִּגְתֵיהֶם גַּם הֵעִלוּ נִסְכִּים לְעִבּוּדָה הַזֶּה⁴⁰: (יד) וַיָּבֵא יִרְמְיָהוּ מִהַתְּפֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יְקֹזֵק שֵׁם לְהִנְבִּיא יִרְמְיָהוּ הַגִּיעַ מִהַתּוֹפֶת – לְשֵׁם שֶׁלַח אוֹתוֹ ה' לְהַתְּנִבָּא בְּכָל הַנְּבוּאָה שֶׁנֹּאמַרְהָ עַד עַתָּה (הַנְּבוּאָה הַמוֹפִיעָה מִפְּסוּק ג' וְאֵילֶךְ),⁴¹ וַיַּעֲמֵד בַּחֲצַר בֵּית יְקֹזֵק יִרְמְיָהוּ נֶעֱמַד בַּחֲצַר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,⁴² וַיֹּאמֶר אֵל כָּל הָעָם יִרְמְיָהוּ אָמַר לְכָל הָעָם אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה⁴³: (טו) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת מִשּׁוֹם שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל צְבָאוֹת שֶׁל מַעְלָה (כְּמוֹ הַמְּלָאכִים) וְגַם עַל צְבָאוֹת שֶׁל מִטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם). הוּא נִקְרָא גַם בְּתוֹאֵר "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" מִשּׁוֹם שֶׁהוּא

29. תרגום.

30. רד"ק בפירושו לפסוק ט"ו.

31. מצודות.

32. רש"י ולפי פירושו יש לחלק בין העם לבין העיר. לעם אין תקנה אך לעיר יש תקווה ותקנה. לעומתו פירש

מצודות שגם לעיר אין תקנה.

33. מצודות.

34. מצודות.

35. תרגום.

36. מצודות.

37. מצודות.

38. מצודות ולפי פירושו הטמאים שכתוב בסוף צלע הפסוק מוסב על הבתים שנאמרו בתחילתה.

39. תרגום.

40. תרגום.

41. מצודות.

42. תרגום.

43. תרגום.

האלוה שלחם למרות שחלקם חטאו לפניו,⁴⁴ הִנְנִי מְבִיא אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְעַל כָּל עֲרִיָּה אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ אֲנִי אֵבִיא עַל הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם וְעַל הָעָרִים הַסְמוּכֹת לָהּ אֶת כָּל הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁאֲמַרְתִּי שֶׁאֵבִיא עֲלֶיהָ,⁴⁵ כִּי הִקְשׁוּ אֶת עֲרֶפְסָם לְבַלְתִּי שְׁמוֹעַ אֶת דִּבְרֵי בָגֵל שֶׁהֵם הִתְעַקְּשׁוּ שֶׁלֹּא לִקְבֹּל אֶת דְּבָרֵי הַנְּבִיא מִדְּמָה אֶת הָעֵקֶשׁנוֹת לְקוֹשֵׁי שֶׁל הָעוֹרֶף. כִּשֶׁם שֶׁכֹּאֲשֶׁר הָעוֹרֶף מִתְקַשֶּׁה, לֹא נִיתֵן לְסוֹבֵב אוֹתוֹ, כֹּךְ לֹא נִיתֵן לְשָׁנוֹת אֶת הַתְּנַהּגוֹתָיו שֶׁל הָעֵקֶשׁ⁴⁶:

⁴⁴ רד"ק.

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות.

ירמיהו פרק כ

(א) וַיִּשְׁמַע פֶּשְׁחור בֶּן אֹמֶר הַכֹּהֵן פֶּשְׁחור בֶּן אֹמֶר הַכֹּהֵן שְׁמַע (בהמשך יוסבר בעז"ה מה שמע פשחור), והוא פֶּקִיד נָגִיד בְּבֵית יְקֹזק פֶּשְׁחור היה שר וממונה על בעלי התפקידים שבבית המקדש,¹ אֵת יִרְמְיָהוּ נָבֵא אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (פשחור שמע) את ירמיהו מתנבא את הדברים האלה:² (ב) וַיֵּבֶה פֶּשְׁחור אֵת יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא פֶשְׁחור הכה את ירמיהו הנביא,³ וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל הַמֶּהפֶּכֶת פֶּשְׁחור שם את ירמיה בבית הסוהר,⁴ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר בְּנֵימָן הָעֶלְיוֹן בית הסוהר שפשחור שם בו את ירמיהו היה בשער בית המקדש שנקרא "שער בנימין". שער זה היה ממוקם במקום גבוה על ההר,⁵ אֲשֶׁר בְּבֵית יְקֹזק השער היה שער של בית המקדש:⁶ (ג) וַיְהִי מִמָּחֳרָת בְּיוֹם הַמַּחֲרָת להכנסתו של ירמיה לבית הכלא,⁷ וַיֵּצֵא פֶּשְׁחור אֵת יִרְמְיָהוּ מִן הַמֶּהפֶּכֶת פֶּשְׁחור הוציא את ירמיה מבית הכלא,⁸ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִרְמְיָהוּ ירמיה אמר לפשחור: לֹא פֶשְׁחור קָרָא יְקֹזק שְׁמֶךָ כִּי אִם מְגוֹר מְסָבִיב (ירמיה אמר לפשחור) ה' קרא את שמך "פשחור" רק כדי לומר שיהיו אויבים שיקיפו אותך. "פשחור" הוא שם המורכב משתי מילים: "פש" ו"סחור". "פש" פירושו ריבוי ו"סחור" פירושו מוקף והכוונה היא שפשחור יהיה מוקף באויבים:⁹ (ד) כִּי כֹה אָמַר יְקֹזק שהרי כך אמר ה': הִנְנִי נֹתֵנְךָ לְמְגוֹר אֲנִי (ה') מוסר אותך לאויבים שהתאספו להילחם בך,¹⁰ לָךְ וּלְכָל אֹהֲבֶיךָ אֲנִי אֲמַסּוֹר אותך ואת כל מי שאוהב אותך (בידי האויבים),¹¹ וְנָפְלוּ בַּחֲרָב אֹיְבֵיהֶם ואוהביך יפלו בחרב אויביהם,¹² וְעֵינֶיךָ רְאוּת ואתה תראה זאת (את אוהביך נופלים בחרב אויביהם),¹³ וְאֵת כָּל יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד מֶלֶךְ כְּבֹל ואני (ה') אֲמַסּוֹר את כל תושבי ממלכת יהודה בידי מלך בבל,¹⁴ וְהָגִלָם בְּבִלְהָ וּמֶלֶךְ בָּבֶל יגלה אותם לבבל,¹⁵ וְהָכֶם בַּחֲרָב וּמֶלֶךְ בָּבֶל יכה בחרב חלק מהגולים:¹⁶ (ה) וְנָתַתִּי אֵת כָּל חֹסֶן הָעֵיר הַזֹּאת ואני (ה') אתן את כל חוזקה של העיר הזו, את כל חוזקה של ירושלים,¹⁷ וְאֵת כָּל יְגִיעָה וְכֵן אֲנִי אֶתֵּן

¹ רד"ק.

² מצודות.

³ תרגום.

⁴ מצודות. תרגום. "כפתא" אך אינני יודע מהי כוונתו. רד"ק: הכוונה לכלי שהיה בין שתי מוטות שביניהם היו עושים מקום להכניס דרכו את הצוואר, וכל היו שמים את האדם.

⁵ מצודות. רד"ק: חלק מבית המקדש היה בנחלת שבט יהודה וחלק ממנו היה בנחלת שבט בנימין. הפסוק מדגיש שהשער היה בחלק בית המקדש שהיה בנחלת שבט בנימין.

⁶ תרגום.

⁷ תרגום.

⁸ תרגום.

⁹ מצודות. רש"י: "מגור" מלשון יראה. מהר"י קרא: ירמיה בא לבטל את מחשבתו ש"פשחור" משמעו שהוא בן חורין אמיתי. רד"ק: פשחור היה נביא שקר וטען שה' אמר לו שיהיה שלום ביניהם. ירמיה אמר שה' לא ניבא אותו בכלל אלא שתהיה מציאות שיהיה פחד מסביב. לפי רד"ק אין הכוונה ממש לקריאת שם, אלא לנבואה. רש"י: הכוונה היא שפשחור נפשח שחור, מלשון פיסוק.

¹⁰ מצודות.

¹¹ מצודות.

¹² תרגום.

¹³ מצודות.

¹⁴ תרגום.

¹⁵ תרגום.

¹⁶ תרגום.

¹⁷ מצודות. רש"י: הכוונה לכל הממון. מהר"י קרא: הכוונה לצדקיה ולשרים.

את כל העושר הטמון בה (העושר נקרא בלשון יגיעה משום שצריך ליגע הרבה כדי לצבור אותו),¹⁸ וְאֵת כָּל יִקְרָה וכן אני אתן את כל הדברים היקרים שנמצאים בה,¹⁹ וְאֵת כָּל אוֹצְרוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה אֲתֵן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם ואני אמסור את כל האוצרות של מלכי יהודה בידי אויביהם (יחד עם חוזק העיר ירושלים, והעושר והדברים היקרים),²⁰ וּבְזִזּוֹם וּלְקַחֲסוֹם וְהִבְיָאוֹם בְּבִלְהָ וְהָאוֹיְבִים יקחו כשלל את כל הדברים היקרים שבעיר ירושלים ויביאו אותם איתם לבבל:²¹ (ו) וְאַתָּה פֶּשְׁחוֹר וְכָל יֹשְׁבֵי בֵיתְךָ תִּלְכּוּ בְּשָׁבִי אותה פשחור תלך לשבי יחד עם כל בני ביתך,²² וּבְכָל תְּבוּאָה וְשֵׁם תַּמּוּת וְאַתָּה (פשחור) תבוא לבבל ותמות שם,²³ וְשֵׁם תִּקְבֵּר וְאַתָּה תִּקְבֵּר בְּבָבֶל,²⁴ אַתָּה וְכָל אֹהֲבֶיךָ אֲשֶׁר נִבְּאתָ לָהֶם בְּשֹׁקֶר וגם כל מי שאוהב אותך וניבאת לו בנבואת שקר שלא תבוא עליו פורענות – ייקבר איתך בבבל.²⁵ הנביא אומר שחלק מאוהביו של פשחור ימותו בחרב בירושלים (ככתוב בפסוק ד') וחלק מהם יגלו לבבל וימותו שם:²⁶ (ז) פְּתִיתֵנִי יְקִי אַתָּה (ה') פיתית אותי ללכת בשליחותך,²⁷ וְאַפֶּת ואני התפתיתי (ללכת בשליחותך),²⁸ חֲזַקְתֵּנִי וְתוֹכַל אותי ואמרת לי שאוכל להצליח בשליחותי ושאני צריך לפחד מהעם,²⁹ הָיִיתִי לְשָׁחוֹק כָּל הַיּוֹם כָּל הַלַּיְלָה לֵעַג לִי אֲךָ אני הייתי לצחוק וכל היום לועגים לי. ירמיהו אמר בדבריו שה' חזק אותי ללכת בשליחות, ובכל זאת כולם לועגים לו ולא שומעים בקולו:³⁰ (ח) כִּי מִדִּי אֲדַבֵּר שהרי בכל פעם שאני מדבר ואומר את דברי הנבואה,³¹ אֲזַעַק חָמָס (בכל פעם שאני מדבר ואומר את דברי הנבואה) אני צועק על החמס ועל העוול שנעשה לי,³² וְשֹׁד אֶקְרָא (בכל פעם שאני מדבר ואומר את דברי הנבואה) אני קורא על כך שעושים אותי ומציקים לי,³³ כִּי הָיָה דְּבַר יְקִי לִי לְחִרְפָּה וּלְקִלְס כָּל הַיּוֹם שהרי לאורך כל הימים שאני מתנבא, דברי הנבואה גורמים לי לחרפה וללעג. בני ישראל לועגים לי על דברי הנבואה שאני אומר:³⁴ (ט) וְאַמְרֵתִי לֹא אֲזַכְּרֶנּוּ (ובגלל שבני ישראל לועגים לי כל הזמן) אמרתי פעמים רבות שלא אזכיר יותר את שם ה',³⁵ וְלֹא אֲדַבֵּר עוֹד בְּשֵׁמוֹ ולא אתנבא עוד דברי נבואה בשמו,³⁶ וְהָיָה בְּלִבִּי כָּאֵשׁ בַּעֲרַת עֵצִים בַּעֲצָמָי אלא

¹⁸ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה להמון העם.

¹⁹ מצודות.

²⁰ מצודות.

²¹ תרגום.

²² תרגום.

²³ תרגום.

²⁴ תרגום.

²⁵ מצודות.

²⁶ רד"ק. כמו"כ כתב שהדגש על קבורתם בארץ הגלות נועד לחדד את הקללה שהם ימותו בארץ טמאה.

²⁷ מצודות.

²⁸ מצודות.

²⁹ תרגום. רד"ק: הכוונה היא שה' היה חזק מירמיהו בטענתו. כמו"כ כתב שירמיהו לא דיבר שלא כהוגן אלא שהוא אמר לה' שהוא מצטער על עצמו.

³⁰ מצודות.

³¹ מצודות. רש"י: בכל פעם שאני מתנבא אליהם, אינני מתנבא נבואות טובות, אלא אני מתנבא על החמס והשוד שלהם.

³² מצודות.

³³ מצודות.

³⁴ מצודות. לפי פירשו, קלס משמעו לעג. רש"י: קלס משמעו דיבור.

³⁵ מצודות.

³⁶ מצודות.

שדברי הנבואה היו בליבי כאש שבושרת ומכונסת בעצמותיי,³⁷ וְנִלְאִיתִי כְלָבָל וְלֹא אוֹכַל וְנִהֵייתִי עֵיפָה עַד שֶׁלֹא יִכְוֹלְתִי לְהִתְאַפֵּק וְלִהְיוֹת אֶת דְּבַר הַנְּבוּאָה אֲצִלִּי. ירמיהו אמר שבגלל שבני ישראל היו לועגים לו, הוא רצה להפסיק להתנבא להם, אלא שהוא לא היה יכול להחזיק אצלו את דברי הנבואה.³⁸ (י) כִּי שְׁמַעְתִּי דְּבַת רַבִּים מְגֹרֵם מִסְבִּיב שְׁמַעְתִּי אֲנָשִׁים רַבִּים שְׁשׁוֹנָאִים אוֹתִי שֶׁהִתְאַסְפוּ סְבִיבִי וְאָמְרוּ עָלַי לֵשׁוֹן הָרַע,³⁹ הֲגִידוּ וְנִגְדְּנוּ (הַשְׁוֹנָאִים אוֹמְרִים) בּוֹאוּ וְנַעֲדֵד עָלַי עֲדוֹת שֶׁקֶר וְנִלְכֵד לֹמֵר אֶת עֲדוֹת הַשֶּׁקֶר אֶל הַמֶּלֶךְ (אוֹלָם לֹא דֹאגְתִּי כִּיוֹן שֶׁחֲשַׁבְתִּי שֶׁישׁ אֲנָשִׁים שֶׁאוֹהֲבִים אוֹתִי),⁴⁰ כֹּל אֲנוֹשׁ שְׁלוֹמִי שְׁמִרִי יִצְלָעִי אֲךָ גַּם כֹּל הָאֲנָשִׁים שֶׁחֲשַׁבְתִּי שֶׁהֵם דּוֹאגִים לְשִׁלּוּמִי וְרוֹצִים בְּטוֹבָתִי, מִצְפִּים וּמִיִּחְלִים שֶׁאֲנִי אֶתְחִיל לְצִלּוֹעַ, הֵם מִצְפִּים שֶׁאֲנִי אֲכַשֵּׁל וְאֶפְוֵל,⁴¹ אוֹלִי יִפְתָּה וְנוֹכְלָה לוֹ (גַּם הָאֲנָשִׁים שֶׁאוֹהֲבִים אוֹתִי רָצוּ שֶׁאֲכַשֵּׁל וְאֶמְרוּ) אוֹלִי הוּא (יִרְמִיָּהוּ) יִתְסַתֵּה וְיֹאמֵר דְּבָרִים שֶׁהוּא חַיִּיב עֲלֵיהֶם מִיתָה,⁴² וְנִקְחָה נִקְמָתֵנוּ מִמֶּנּוּ וְעַל יְדֵי שִׁרְמִיָּהוּ יִפְתָּה וְיֹאמֵר דְּבָרִים שֶׁהוּא יִתְחַיֵּב עֲלֵיהֶם מִיתָה, אֲנַחְנוּ נוֹכֵל לְהִתְנַקֵּם בּוֹ.⁴³ (יב) וְיִקְוֶה אוֹתִי וְהִ' נִמְצָא בְּעִזְרָתִי,⁴⁴ כְּגִבּוֹר עָרִיץ (הִ' נִמְצָא בְּעִזְרָתִי) כְּמוֹ גִּבּוֹר חֹזֶק,⁴⁵ עַל בֶּן רִדְפִי יִכְשֹׁל וְלֹא יִכָּלֵו וְאוֹיְבִי נִכְשֹׁל וְלֹא הִצְלִיחוּ בְּמִזִּימָתָם (מִשּׁוּם שֶׁהִ' נִמְצָא בְּעִזְרָתִי),⁴⁶ בִּשְׁוֹ מָאֹד כִּי לֹא הִשְׁכִּילוּ הָאוֹיְבִים שֶׁלִּי הִתְבַּיֵּשוּ מְאֹד מִשּׁוּם שֶׁהֵם לֹא הִצְלִיחוּ בְּמִזִּימָתָם,⁴⁷ כְּלִמָּת עוֹלָם לֹא תִשָּׁכַח הָאוֹיְבִים שֶׁלִּי יִתְבַּיֵּשוּ בְּבוֹשֶׁת עוֹלָם וּבּוֹשָׁה זֶה לֹא תִישָׁכַח מֵהֶם.⁴⁸ (יג) וְיִקְוֶה צְבָאוֹת בָּחֵן צִדִּיק וְאַתָּה הִ' צְבָאוֹת הַבּוֹחֵן אֶת הַצִּדִּיק וְיֹדֵעַ אֶת מַעֲשָׁיו.⁴⁹ הִ' נִקְרָא גַּם בִּשְׁם צְבָאוֹת מִשּׁוּם שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל צְבָאוֹת שֶׁל מַעֲלָה (לְמַשֵּׁל: הַמַּלְאָכִים) וְעַל צְבָאוֹת מַטָּה (הָאָדָם וּבְעֵלֵי הַחַיִּים),⁵⁰ רֹאֵה כְלִיּוֹת וְלֵב הִ' רֹאֵה אֶת מֶה שֶׁנִּמְצָא בְּלִבּוֹ וּבְכִלְיוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם, הִ' יֹדֵעַ מֶהֵן מַחֲשַׁבּוֹתָיו הַנִּסְתָּרוֹת וּמֵהֶם מַעֲשָׂיו הַנִּסְתָּרִים שֶׁל הָאָדָם,⁵¹ אֲרֹאֶה נִקְמָתָךְ מֵהֶם (וּמִשּׁוּם שֶׁהִ' יֹדֵעַ אֶת הַנִּסְתָּרוֹת) אֲנִי (יִרְמִיָּהוּ) אֲרֹאֶה אֶת הַנִּקְמָה שֶׁלךָ (הִ' מֵאוֹיְבָי, ⁵² כִּי אֵלֶיךָ גִּלְתִּי אֶת רִיבִי שֶׁהָרִי קָרָא אֵלַיךְ) (הִ' אֲנִי (יִרְמִיָּהוּ) גִּלְתִּי אֶת הָרִיב שֶׁישׁ לָהֶם אִתִּי, וְלֹא פָנִיתִל עִזְרַת בְּנֵי אָדָם, אֲלֵא בְּטַחְתִּי רַק בְּהִ' ⁵³ (יג)

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ רד"ק + מצודות. ביארנו ש"מגור" פירושו אסיפת אנשים אך רד"ק פירש שהכוונה היא לפחד. מהר"י קרא: פירוש הפסוק שגם האנשים שהיו קרובים אל ירמיהו אמרו שהם רוצים לשמוע את דברי הפורענות שירמיהו מתנבא ולומר אותם למלך, וכך ירמיהו יתחייב מיתה.

⁴⁰ מצודות. רש"י בשם מנחם: הכוונה להגדה מלשון השחתה.

⁴¹ מצודות.

⁴² מצודות. רד"ק: הכוונה היא שאולי ירמיהו יתפתה לאכול איתם וכך הם יוכלו להרעיל אותו.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ מצודות. רד"ק הוסיף עוד שני פירושים. א. האויבים שלי לא יוכלו להרוג אותי משום שה' הבטיח לי שהם לא יצליחו. ב. ה' עשה אותי כמו גיבור ועריך כך שאני יכול לעמוד מול אויביי.

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ מצודות. רד"ק: אם האדם צדיק תוכו כבדו, ה' משלם לו כפי מעשיו. אם הוא אינו תוכו כבדו, ה' מכשיל אותו בחטאים באופן שבני אדם יראו מיהו באמת. מהר"י קרא: בניגוד לשופט בשר ודם שאינו יכול להכריע מי מבין בעלי הדין צודק, ה' יכול להכריע שירמיהו צודק בטענותיו על אויביו.

⁵⁰ רד"ק בפירושו לספר יעשיהו, פרק א' פסוק ט'.

⁵¹ מצודות.

⁵² מצודות.

⁵³ מצודות.

שִׁירִי לִיקְנֹק הַצְדִּיקִים צְרִיכִים לִשְׁרֹא, ⁵⁴ הִלְלוּ אֶת יְקֹנֶק וְכֵן הַצְדִּיקִים צְרִיכִים לִהְיוֹת אֶת הַצֵּל בִּי הַצֵּל אֶת נַפְשׁ אֲבִיּוֹן מִיַּד מְרַעִים (הַצְדִּיקִים צְרִיכִים לִשְׁרֹא לִהְיוֹת אֶת הַצֵּל אֶת נַפְשׁ אֲבִיּוֹן מִיַּד מְרַעִים) מִי שְׂרֹוּצָה לְהִזְקֹק לוֹ (הַכּוֹנֵנָה שֶׁהִי הַצֵּל אֶת יִרְמְיָהוּ) ⁵⁵: (יֵד) אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יִלְדָתִי בּוֹ אֲנִי (יִרְמְיָהוּ) מִקְלָל אֶת הַיּוֹם שֶׁבוֹ נִוְלַדְתִּי, ⁵⁶ יוֹם אֲשֶׁר יִלְדָתִי אֲמִי אֵל יְהִי בְרוּךְ הַיּוֹם שֶׁבוֹ אִמָּא שְׁלִי הוֹלִידָה אוֹתִי – לֹא יִהְיֶה מְבוּרָךְ. יִרְמְיָהוּ קִילַל אֶת הַיּוֹם שֶׁבוֹ הוּא נִוְלַד כְּדֹרְכָם שֶׁל אֲנָשִׁים שְׁחֹסְרֵי מִזֵּל שְׁעוֹשִׂים כֵּן ⁵⁷: (טו) אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּשָׂר אֶת אָבִי הָאָדָם שֶׁאִמָּר אֶת הַבְּשׂוּרָה לֵאבִי יִהְיֶה מִקְלָל, ⁵⁸ לֵאמֹר כֵּךְ אָמַר הָאִישׁ שְׁבִישֵׁר אֶת הַבְּשׂוּרָה לֵאבִי: ⁵⁹ יֶלֶד לֶךְ בֶּן זָכָר (הָאִישׁ שְׁבִישֵׁר אֶת הַבְּשׂוּרָה אָמַר לֵאבִי) נִוְלַד לֶךְ בֶּן זָכָר, ⁶⁰ שִׁמְחָה שִׁמְחָהּוּ הָאִישׁ שְׁבִישֵׁר אֶת הַבְּשׂוּרָה לֵאבִי שִׁמְחָה אוֹתוֹ! הִרִי הַתְּבַרֵּר שֶׁהוּא הוֹלִיד בֶּן שְׁמִנְסִים לְהוֹרֹג: ⁶¹ (טז) וְהִיא הָאִשָּׁה הָהִוא אֲנִי מֵאֲחֵל שֶׁהָאִישׁ שְׁבִישֵׁר אֶת הַבְּשׂוּרָה לֵאבִי, ⁶² כְּעֵרִים אֲשֶׁר הִפְךָ יְקֹנֶק וְלֹא נָחֵם (הָאִישׁ שְׁבִישֵׁר אֶת הַבְּשׂוּרָה לֵאבִי) יִהְיֶה כְּמוֹ הָעֵרִים שֶׁהִי הִפְךָ וְלֹא בִטֵּל אֶת הַגּוֹזֵרָה. הַכּוֹנֵנָה לְהַפִּיכֵת סִדּוֹם וְאַרְבַּע הָעֵרִים שֶׁהִי הִפְךָ אִתָּה, ⁶³ וְשִׁמְעָה זַעֲקָה בְּבִקְרָה וְהַמְבַשֵּׁר יִשְׁמַע בְּבוֹקֵר זַעֲקָה שְׁיוּצָאֵת מֵאוֹהֲבִיו, הַמְבַשֵּׁר עַל הַפּוֹרְעָנוֹת שְׁבָאָה עָלָיו, ⁶⁴ וְהַתְּרֹעָה בְּעֵת צָהָרִים וּבְשַׁעוֹת הַמֵּאוֹחֲרוֹת, יִשְׁמַע הַמְבַשֵּׁר תְּרוּעָתָהּ יִלְלָה הַיּוּצָאֵת מֵאוֹהֲבִיו, הַמְבַשֵּׁר גַּם הִיא עַל הַפּוֹרְעָנוֹת: ⁶⁵ (יז) אֲשֶׁר לֹא מוֹתֵתִי מֵרָחֵם מִי שֶׁהִיא יִכּוֹל לְהַמִּית אוֹתִי עוֹד כְּשֶׁהִיטִי בְּרָחֵם אִימִי, לֹא עָשָׂה זֹאת (וְלִכֵּן עָלָי לְקַלֵּל אֶת הַמְבַשֵּׁר וְאֶת יוֹם הַלִּידָה), ⁶⁶ וְתִהְיֶה לִי אֲמִי קִבְרִי אִם הִיוּ הוֹרָגִים אוֹתִי בְּשַׁעַת הַלִּידָה, אִמָּא שְׁלִי הִיטָה מִשְׁמַשֵּׁת כְּקִבֵּר שְׁלִי, ⁶⁷ וְרָחֲמָה הָרַת עוֹלָם וְהָרַחֵם שְׁלָה הִיא יִכּוֹל לְהִיט לִי הַרְיוֹן לְעוֹלָם, לֹא הִיטִי יוּצָא מֵרָחֵם אִימִי: ⁶⁸ (יח) לָמָּה זֶה מֵרָחֵם יִצְאָתִי לְרָאוֹת עָמָל וְיָגוֹן מִדּוֹעַ יִצְאָתִי מֵרָחֵם אִימִי כְּדִי לְרָאוֹת אֶת הָעֵמֶל וְהַיָּגוֹן שֶׁיַּעֲלֶה בְּגוֹרְלִי? הִיא עֲדִיף

לְגַלוֹת אֶת הָאוֹצֵר שֶׁבַּתּוֹרָה

⁵⁴ מִצְדוֹת.

⁵⁵ מִצְדוֹת.

⁵⁶ מִצְדוֹת. רַד"ק: הַכּוֹנֵנָה הִיא שֶׁהִי גִילָה לִירְמְיָהוּ שֶׁלֹא יֵאָכֵל אוֹ יִשְׁתֶּה עִם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה כְּדִי שֶׁהֵם לֹא יִרְעִילוּ אוֹתוֹ.

⁵⁷ מִצְדוֹת. רַש"י: חִלְקִיהוּ אֲבִיו שִׁמְשָׁה מִיטָתוֹ בְּאוֹס, מִשּׁוֹם שֶׁהוּא בֵּרַח מִפְּנֵי מְנַשָּׁה וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם שִׁמְשָׁה מִיטָתוֹ וּבֵרַח.

⁵⁸ מִצְדוֹת. כְּמוֹ כִּי כָּתַב רַד"ק לְחִלְקֵי בֵּין שְׁתֵּי צִלְעוֹת הַפְּסוּק. בְּצִלְעַת הַפְּסוּקָה הָרִאשׁוֹנָה הַכּוֹנֵנָה הִיא לְלִידָה שְׁמִיּוּחֶסֶת הֵן לֵאבִי וְהֵן לֹאֵם וּבְצִלְעַת הַשְּׁנִיָּה הַכּוֹנֵנָה לְלִידָה הִמְיּוּחֶסֶת רַק לֹאֵם.

⁵⁹ מִצְדוֹת. רַד"ק: לְכַאוֹרָה הִיא אֲסוּר לִירְמְיָהוּ לְקַלֵּל אֶת הַמְבַשֵּׁר. עֲנָה עַל כֵּךְ שְׁתֵּי תִשְׁבוּבוֹת: א. בְּאִמָּתָה הִיא אֲסוּר לִירְמְיָהוּ לְקַלֵּל אוֹתוֹ וְהוּא נִעֲנֵשׁ עַל כֵּךְ. ב. הַמְבַשֵּׁר הִיא פְּשָׁחוֹר.

⁶⁰ עַפ"י הַגֵּר"א בְּפִירוּשׁוֹ לְסֹפֶר יְהוֹשֻׁעַ, פֶּרֶק א' פֶּסוּק א'.

⁶¹ תְּרִגּוֹם.

⁶² מִצְדוֹת.

⁶³ מִצְדוֹת.

⁶⁴ מִצְדוֹת.

⁶⁵ מִצְדוֹת.

⁶⁶ מִצְדוֹת.

⁶⁷ מִצְדוֹת.

⁶⁸ מִצְדוֹת.

⁶⁹ מֵהַר"י קֵרָא.

לי למות ולא לחיות בעמל ויגון כל ימי חיי, ⁷⁰ וְיָכְלוּ בְּבִשָּׁת יָמֵי וְלֹאֲרוּךְ כָּל חַיִּי אַחִיָּה בְּבוּשָׁה מְשֻׁם שְׂאוּיָבֵי

מְבִיִּישִׁים אוֹתִי תְּמִיד ⁷¹:

⁷⁰ מצודות. רש"י: הכוונה שירמיהו מתלונן על שהוא יראה את חורבן בית המקדש.

⁷¹ מצודות.

ירמיהו פרק כא, א-יד

(א) הַדְּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְקֹנָק דְּבַר הַנְּבוּאָה שֶׁהָיָה מֵאֵת ה' לִירְמְיָהוּ, ¹ בְּשִׁלַּח אֱלִיּוֹ הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת פִּשְׁחוֹר בֶּן מִלְכִּיָּה וְאֶת צַפְנִיָּה בֶן מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן דְּבַר הַנְּבוּאָה נֹאמְרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ כֹּאשֶׁר צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה שִׁלַּח אֵלָיו אֶת פִּשְׁחוֹר בֶּן מִלְכִּיָּה וְאֶת צַפְנִיָּה בֶן מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן, ² לֵאמֹר כֹּךְ אָמְרוּ שְׁלִיחֵי צִדְקִיָּהוּ לִירְמְיָהוּ: ³ (ב) דָּרָשׁ נָא בְּעַדְנוּ אֶת יְקֹנָק תִּתְפַּלֵּל עָלֵינוּ עַכְשָׁיו אֶל ה', ⁴ כִּי נִבְּוֹכְדֶרְאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל נִלְחָם עָלֵינוּ הֵיטָו וְנִבְּוֹכְדֶרְאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל יוֹצֵא לְהִלָּחֵם נִגְדָנוּ, ⁵ אוֹלֵי יַעֲשֶׂה יְקֹנָק אוֹתָנוּ כָּכָל נַפְלְאוֹתָיו וְיַעֲלֶה מַעְלֵינוּ אוֹלֵי ה' יַעֲשֶׂה לָנוּ מַעֲשִׂים מוֹפְלָאִים כְּפִי שַׁעֲשֵׂה לְסַנְחֶרִיב, וְנִבְּוֹכְדֶרְאֶצַּר יִסְתַּלַּק מֵאֵיתָנוּ וּפְסִיק לְהִלָּחֵם נִגְדָנוּ. צִדְקִיָּהוּ חָשַׁב שִׁירְמְיָהוּ יוֹכֵל לְהִתְפַּלֵּל וְעַל יָדֵי כֹךְ לִגְרוֹם לְהִסְתַּלְקוֹתוֹ שֶׁל נִבְּוֹכְדֶרְאֶצַּר כְּפִי שֶׁהִי עָשָׂה נֹס לְחִזְקִיָּהוּ וְגֵרֶם לְהִסְתַּלְקוֹתוֹ שֶׁל סַנְחֶרִיב: ⁶ (ג) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֲלֵיהֶם יִרְמְיָהוּ עָנָה לְשִׁלְחֵי צִדְקִיָּהוּ: כֹּה תֹאמְרוּן אֶל צִדְקִיָּהוּ כֹךְ תֹּאמְרוּ לְצִדְקִיָּהוּ: (ד) כֹּה אָמַר יְקֹנָק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: הֲנִי מִסֵּב אֶת כָּלִי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדְכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים בָּם אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם מִחוּץ לַחֻמָּה אֲנִי עֹתִיד לְסוּבֵב אֶת כָּלִי הַנֶּשֶׁק שֶׁאַתֶּם מִשְׁתַּמְשִׁים בָּהֶם בַּמִּלְחָמָה נֶגַד מֶלֶךְ בָּבֶל וְהַכַּשְׂדִּים וְאִמְסוֹר אוֹתָם בְּיָדֵי אוֹיְבֵיכֶם שֶׁנִּמְצְאוּ מִחוּץ לַחֻמָּה. הַכוֹוֶנָה שְׁכָלִי הַנֶּשֶׁק לֹא יוֹעִילוּ לָעַם בִּיהוּדָה, ⁷ וְאִסְפַּתִּי אוֹתָם אֶל תּוֹךְ הָעִיר הַזֹּאת וְאֲנִי אֲכַנִּס אֶת הַכַּשְׂדִּים לְתוֹךְ הָעִיר הַזֹּאת, לִירוּשָׁלַם (וְלֹא תוֹכְלוּ לְמַנוּעַ אֶת הַדְּבָר עַל יָדֵי מִלְחָמָה): ⁸ (ה) וְנִלְחַמְתִּי אֲנִי אִתְּכֶם בְּיָד נְטוּיָה וּבִזְרוֹעַ חֲזָקָה אֲנִי אֲלַחֵם נִגְדְכֶם בְּיָד מְרוֹמֶמֶת וּבִזְרוֹעַ תְּקִיפָה (עַל יָדֵי שֶׁאֲגִרוֹם לָכֵךְ שְׁחִילֵי הָאוֹיֵב יִלְחַמוּ בְּחוֹזְקָה), ⁹ וּבִבְּאֵר וּבִבְחֶמֶה וּבִקְצֵץ גָּדוֹל הַמִּלְחָמָה תִּהְיֶה בְּכַעַס, חֲמָה וּבְרוּגָז רַב: ¹⁰ (ו) וְהִכִּיתִי אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַזֹּאת אֲנִי אֲכָה אֶת תוֹשְׁבֵי הָעִיר הַזֹּאת, אֶת תוֹשְׁבֵי

לגלות את האוצר שבתורה

¹ תרגום.

² תרגום.

³ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א.א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, באוצר המאמרים, במאמר "ידבר ה' אל משה לאמר", שם הסברנו את משמעות המילה "לאמר" במקרא.

⁴ תרגום. בביאור המילה "נא" במקרא, עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר בראשית, אוצר המאמרים, במאמר העוסק בביאור המילה "עתה".

⁵ תרגום.

⁶ מהר"י קרא.

⁷ מצודות. רש"י הביא מדרש שהעם ביהודה הסתמך על כך שהיו יכולים להשביע את שרי מעלה שיעזרו להם ועל כך הם היו בוטחים. ה' אמר שהוא יבלבל את התפקידים של שרי מעלה כך שהעם ביהודה לא יידע את מי להשביע. מהר"י קרא: העם ביהודה הסתמך על ה' שיעזור להם במלחמה עם הכשדים וה' אמר שהוא דווקא יעזור לכשדים.

⁸ מצודות. רש"י: הכוונה שה' יכניס את כלי הנשק לתוך העיר ירושלים והוא ישחית את תושבי ירושלים על ידי דבר.

⁹ מצודות. היד המרוממת נועדה להמשיל את הגיבור שמרים את ידו כדי להכות במי שהוא נלחם נגדו. רד"ק: ה' אמר שבנוסף להתקפת חיילי האויב, הוא עצמו יתקוף את העם על ידי דבר. לפי הרד"ק, פסוק זה מהווה הקדמה לפסוק הבא, שם מוזכרת הדבר, ואילו לפי המצודות יש לחלק בין שני הפסוקים ובכל פסוק מובאת פורענות אחת.

¹⁰ תרגום.

ירושלים, ¹¹ וְאֵת הָאָדָם וְאֵת הַבְּהֵמָה תּוֹשְׁבֵי הָעִיר שִׁיּוּכוֹ הֵם בְּנֵי הָאָדָם וְהַבְּהֵמוֹת, ¹² בְּדָבָר גָּדוֹל יָמְתוּ. הַמֶּכֶה תִּהְיֶה עַל יְדֵי מַחֲלַת הַדָּבָר שֶׁתִּמָּוֶת אוֹתָם ¹³: (ז) וְאַחֲרֵי כֵן לֵאחֹר שֶׁהַכְשָׁדִים יַעֲלוּ לְתַקּוֹף אֶתְכֶם וְלֵאחֹר שֶׁאֲשַׁלַּח אֶת הַדָּבָר, ¹⁴ נֹאֵם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה', ¹⁵ אֲתָן אֶת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֵת עֲבָדָיו וְאֵת הָעָם וְאֵת הַנְּשֹׂאֲרִים בְּעִיר הַזֹּאת מִן הַדָּבָר מִן הַחֶרֶב וּמִן הָרָעָב בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּבְיַד אוֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם אֲנִי עֹתִיד לְמַסּוֹר בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּבְיַד אוֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מִי שֶׁרוּצָה לְהָרוּג אוֹתָם אֵת: (1) צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, (2) עֲבָדָיו, (3) תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם, (4) הָאֲנָשִׁים שֶׁנִּמְצְאוּ בִירוּשָׁלַם שֶׁאֵינָם תּוֹשְׁבֵיהֶם, שֶׁלֹּא מָתוּ בַדָּבָר, מִחֶרֶב הָאוֹיֵב וּבִרְעָב, ¹⁶ וְהֵכֵם לְפִי חֶרֶב נְבוּכַדְרֶאצַּר יִהְיֶה אֶת תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם עַל יְדֵי שִׂיכָה בָּהֶם עִם הַחֶלֶק הַחֹדֶשׁ שֶׁל הַחֶרֶב, ¹⁷ לֹא יָחוּס עֲלֵיהֶם וְלֹא יַחְמֹל וְלֹא יִרְחֹם נְבוּכַדְרֶאצַּר לֹא יָחוּס, לֹא יִרְחֹם וְלֹא יַחְמֹל עַל אֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַם ¹⁸: (ח) וְאֵל הָעָם הַזֶּה תֹּאמַר עֲלֶיךָ לֹמֵר לְעַם שִׁיּוֹשֵׁב בִּיהוּדָה, כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה': הֲנִי נָתַן לְפָנֶיכֶם אֶת דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֵת דֶּרֶךְ הַמָּוֶת אֲנִי אֲסַבִּיר לָכֶם כִּי־צַד אֶתֶם יְכוּלִים לְבַחֵר בַּחֲמִשָּׁן הַחַיִּים וְכִי־צַד אֶתֶם יְכוּלִים לְבַחֵר לְמוֹת ¹⁹: (ט) הַיֹּשֵׁב בְּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב וּבִרְעָב וּבְדָבָר מִי שִׁיִּמְשִׁיךְ לִשְׁבֹּת בִירוּשָׁלַם, יָמוּת בְּאֶחָת הַדְּרָכִים הַבָּאוֹת: בַּחֶרֶב הָאוֹיֵב, בִּרְעָב אוּ בַדָּבָר, ²⁰ וְהִי־צָא וְנָפַל עַל הַכְּשָׁדִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם וְחָיָה וְהָיְתָה לוֹ נַפְשׁוֹ לְשַׁלֵּל וּמִי שִׁיִּצֵּא מִהָעִיר וְיִשְׁמַע בְּקוֹל הַכְּשָׁדִים שֶׁעֲתִידִים לְהַטִּיל עֲלֵיכֶם אֶת הַמִּצּוֹר – נַפְשׁוֹ תִישָׂאֵר לוֹ לְשַׁלֵּל. מִי שִׁישָׂאֵר בְּעִיר יִיחָרֵג וּמִי שִׁישָׂאֵר מִהָעִיר וְיִכְנַע לְכַשְׁדִּים יִנְצַל ²¹: (י) כִּי שָׁמַתִּי פָנַי בְּעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה שֶׁהָרִי הַכַּעַס שֶׁלִּי חָל עַל הָעִיר הַזֹּאת לְהַבִּיא עֲלֶיהָ פּוֹרְעָנוּת וְלֹא דְבָרִים טוֹבִים, הַכַּעַס שֶׁלִּי יִגְרוּם לִי לְהַבִּיא פּוֹרְעָנוּת עַל יְרוּשָׁלַם, ²² נֹאֵם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה', ²³ בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל תִּנָּתֵן יְרוּשָׁלַם תִּימָסֵר בְּיַד שֶׁל מֶלֶךְ בָּבֶל, ²⁴ וְשָׂרְפָהּ בָּאֵשׁ וּמֶלֶךְ בָּבֶל יִשְׂרֹף אֶת הָעִיר בָּאֵשׁ ²⁵: (יא) וְלִבֵּית

לְגִלּוֹת אֶת הָאוֹצָר שֶׁבַחְתִּיהָ

¹¹ תרגום.

¹² מצודות.

¹³ מצודות.

¹⁴ תרגום.

¹⁵ תרגום.

¹⁶ תרגום + מלבי"ם.

¹⁷ על פי מצודות בפירושו לספר שופטים ד, טו. עיין בספר העקיבות התרגומית בתרגום אונקלוס עמ' 158 שם הסביר שהכוונה לחלק הקמור של החרב. רד"ק: האויב ירוג את מי שהוא ירצה להרוג וימית את מי שהוא ירצה להמית.

¹⁸ תרגום. להסבר ההבדל בין משמעות המילים, עיין אוצר מפרשי התנ"ך. לפי מצודות יש כאן כפילות במשמעות המילים ואין הבדל במשמעות ביניהם.

¹⁹ מצודות.

²⁰ מצודות.

²¹ מצודות.

²² תרגום. מצודות פירש מלשון מחשבות ולא מלשון כעס.

²³ תרגום.

²⁴ תרגום.

²⁵ תרגום.

מֶלֶךְ יְהוּדָה וְתֹאמַר אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים לְמֶלֶךְ יְהוּדָה, ²⁶ שְׁמָעוּ דְּבַר יְקֹזֵק קֵבֶל עַל עֲצָמָךְ אֶת דְּבָרָיו שֶׁל ה' ²⁷: (יב) בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה' לְצִאצְאָיו שֶׁל דָּוִד. מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיָּה צֹאצָא שֶׁל דָּוִד, וְהַכְּתוּב יִיחַס אוֹתוֹ לְדָוִד כְּדִי לְהַדְגִּישׁ שְׁדוּד שֶׁפֶט מִשְׁפֶּט צֶדֶק וְלִכְן הַצִּיפִּיה מִצִּאצְאָיו שִׁינְהֻגוּ גַם הֵם כֹּךְ, ²⁸ דִּינוּ לְבִקֵּר מִשְׁפָּט בְּבוֹקֵר תְּדוּנוֹ אֶת הַדִּינִים וְהַמִּשְׁפָּטִים (לִפְנֵי שְׁאֲתָם עוֹסְקִים בְּצִרְכֵּיכֶם), ²⁹ וְהִצִּילוּ גְזוֹל מִיַּד עוֹשֵׁק וְתִצִּילוּ אֶת הַנְּגוֹל מִיָּד מִי שְׁעוֹשֵׁק אוֹתוֹ. הַגְזוֹל לֹקֵחַ אֶת מִמּוֹן חֲבִירוֹ בִּכְחַ וְאִילוֹ הָעוֹשֵׁק הוּא אָדָם שֶׁמִּשְׁאִיר אֲצִלוֹ אֶת מִמּוֹן חֲבִירוֹ שֶׁלֹּא עַל פִּי דִין (כְּגוֹן שְׁאִינוֹ מַחְזִיר פִּיקְדוֹן). כֹּל מִי שֶׁגִּזְזָל גַּם עוֹשֵׁק וְלִכְן הַכְּתוּב קֶשֶׁר בִּינֵיהֶם, ³⁰ פֶּן תֵּצֵא כָּאֵשׁ חֲמָתִי וּבְעֶרְהָ וְאֵין מִכְכָּה שְׁמָא הַכַּעַס שֶׁלִּי יִתְפָּרֵץ כְּמוֹ אֵשׁ שֶׁמִּתְפָּרֶצֶת וְלֹא נִיתֵן לִכְבוֹת אוֹתָהּ, לֹא יִהְיֶה מִי שִׁיוּכַל לִמְנוֹעַ אֶת כַּעֲסִי וְאֶת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתְּבוֹא בַּעֲקֻבוֹת כַּעַס זֶה, ³¹ מִפְּנֵי רָע מַעַלְלֵיכֶם הַכַּעַס שֶׁלִּי יִתְפָּרֵץ בְּגִלְלַת הַחֲטָאִים שֶׁלְכֶם: ³² (יג) הִנְנִי אֵלַיִךְ יִשְׁבֶּתָּ הָעֵמֶק יוֹשְׁבֶת הָעֵמֶק! אֲנִי (ה') עֲתִיד לְבֹא וְלִהְיוֹת אִתְּךָ. הַנְּבִיא קָרָא לִירוּשָׁלַיִם "יוֹשְׁבֶת הָעֵמֶק" מִשּׁוּם שֶׁהָעִיר הָיְתָה גְבוּהָה יוֹתֵר מִהָעֵמֶקִים שֶׁסְּבִיבָהּ. תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם חֲשָׁבוּ שֶׁהַגְּבוּהָה שֶׁל הָעִיר יִמְנַע מִהָאוֹיֵב לְתַקּוֹף אוֹתָהּ, ³³ צוּר הַמִּישׁוֹר הַסֹּלֶע שֶׁנִּמְצָאָתָּ בְּמִישׁוֹר. גַּם בְּצִלְעֵי זֶה חוֹזֵר הַנְּבִיא עַל הַתִּיאוֹר שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם כְּעִיר גְבוּהָה שֶׁהִשְׁטַח שֶׁסְּבִיבָהּ הוּא מִישׁוֹר וְלִכְן חֲשָׁבוּ תּוֹשְׁבֵי הָעִיר שֶׁלֹּא יִתְקַפּוּ אוֹתָם, ³⁴ נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה', ³⁵ הָאֲמָרִים מִי יִחַת עָלֵינוּ תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם שׁוֹאֲלִים: מִי יֵירֵד נִגְדָנוּ לְמַלְחָמָה, ³⁶ וּמִי יָבֹא בְּמַעֲוֹנוֹתֵינוּ וּמִי יָבֹא בְּמַגּוּרִים שֶׁלָנוּ, מִי יַעֲזֹר לִכְבוֹשׁ אוֹתָנוּ? ³⁷ (יד) וּפָקְדֹתַי עָלֵיכֶם בְּפָרִי מַעַלְלֵיכֶם אֲנִי אֲשַׁיֵּחַ עַל כֹּךְ שֶׁתְּבוֹא עֲלֵיכֶם פּוֹרְעָנוֹת שֶׁמִּתְאַיְמָה לְמַעֲשֵׂים הָרָעִים שֶׁלְכֶם, אֲעַנִּישׁ אֶתְכֶם בְּפּוֹרְעָנוֹת הַמִּתְאַיְמָה לְגוֹדֵל חֲטָאֵיכֶם, ³⁸ נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה': ³⁹ וְהִצִּיתִי אֵשׁ בְּיַעְרָהּ אֲנִי אֲצִית אֵשׁ שֶׁתִּשְׂרֹף אֶת הָעֵרִים שֶׁבְּמַמְלַכַת יְהוּדָה, ⁴⁰ וְאֶכְלָה כָּל סְבִיבֶיהָ הָאֵשׁ תִּשְׂרֹף אֶת כָּל מֶה שֶׁמִּסְבִּיב לְעִיר יְהוּדָה. כֹּל מַמְלַכַת יְהוּדָה תִּיחָרֵב: ⁴¹

²⁶ רד"ק וחסרה המילה "תאמר", והכתוב סמך על הבנתו של הלומד, וכך דרך המקראות במקומות רבים.

²⁷ תרגום.

²⁸ רד"ק.

²⁹ רד"ק. מפירוש מצודות משמע שהכוונה איננה שיעסקו במשפט דווקא בבוקר, אלא שיזדרזו לשפוט משפט צדק.

³⁰ רד"ק.

³¹ מצודות. רש"י כתב שאין מי שיכבה פירושו שאין מי שיינצל מהפורענות.

³² מצודות.

³³ רד"ק.

³⁴ רש"י.

³⁵ תרגום.

³⁶ רד"ק. רש"י: מי יקים את מחנה הצבא שלו עלינו. המשמעות של שני הפירושים זהה, אלא שהם נחלקו בפירוש השורש נ.ח.ת אם הוא דרך ירידה או שהוא מלשון מחנה.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה לבית המקדש.

⁴¹ מצודות.

ירמיהו פרק כב

(א) כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אִמְרֵי ה': רֵד בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה תֵּרֵד אֶל בֵּיתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ שְׂמוּלֶךְ עַל שִׁבְט יְהוּדָה, לְבֵיתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמּוּלֶךְ עַל מַמְלַכְתּוֹ יְהוּדָה,¹ וְדִבַּרְתָּ שָׁם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וְשָׁם (בְּבֵיתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ יְהוּדָה), תִּתְנַבֵּא אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֶת כָּל הַדְּבָרִים שְׂמוּפִיעִים בַּהֲמִשָּׁךְ הַפְּסוּקִים²: (ב) וְאָמַרְתָּ וְאַתָּה תֹאמַר: שָׁמַע דְּבַר יְקֹנָק מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסֵּא דָוִד (אַתָּה תֹאמַר) מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ שֶׁל דָּוִד – עֲלִיד לִקְבֹּל אֶת דְּבָרֵי, ³ אַתָּה וְעַבְדֶּיךָ וְעַמְּךָ הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה גַם אֶתָּה וְגַם עַבְדֶּיךָ הַנִּכְנָסִים בַּשְּׁעָרֵי בֵּית הַמֶּלֶךְ (צָרִיכִים לִקְבֹּל אֶת דְּבָרֵי)⁴: (ג) כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אִמְרֵי ה': (1) עָשׂוּ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה עֲלֵיכֶם לַעֲשׂוֹת גַּם מִשְׁפָּט צֶדֶק וְגַם לַעֲשׂוֹת צִדְקָה. הַמִּשְׁפָּט הוּא הוּצָאת דִּין אִמְתּוֹ בְּתֵּהֱלִיךְ הַמִּשְׁפָּט. עֲשִׂיתָ צִדְקָה הִיא נִתְּנָה לְאַחֲרִים מִשְׁלָךְ,⁵ (2) וְהִצִּילוּ גְּזוּל מִיַּד עֲשׂוֹק וְתִצִּילוּ אֶת הַגְּזוּל מִיַּד מִי שְׂגוֹל מִמֶּנּוּ,⁶ (3) וְגַר יָתוֹם וְאַלְמָנָה אֶל תִּנּוּ וְאֶל תַּעֲלִיבוּ אֶת הַגָּרִים, הַיְתוּמִים וְהַאֲלֻמְנוֹת,⁷ (4) אֶל תִּחְמָסוּ וְאֶל תַּעֲשֻׁקוּ אֶת מִמּוֹנֵם שֶׁל הַגָּרִים, הַיְתוּמִים וְהַאֲלֻמְנוֹת. אֶל תִּגְזְלוּ אֶת הַמִּמּוֹן שֶׁל הַגָּרִים, הַיְתוּמִים וְהַאֲלֻמְנוֹת. אִמְנָם אֲסוּר לְהַעֲלִיב אוֹ לִקְחַת אֶת הַמִּמּוֹן שֶׁל כָּל אָדָם, אֲלֵא שִׁישׁ אִזְהָרָה מִיּוֹחֶדֶת שֶׁלֹּא לִפְגוֹעַ בַּגָּרִים, בַּיְתוּמִים וּבַאֲלֻמְנוֹת מִשּׁוּם שֶׁהֵם מִסְכָּנִים יוֹתֵר,⁸ (5) וְדָם נָקִי אֶל תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְכוּ, בַּמָּקוֹם הַזֶּה, לֵיד שְׁעָרֵי הַמֶּלֶךְ, אֶל תִּשְׁפְּכוּ אֶת דָּמָם שֶׁל אֲנָשִׁים וְכֹאֲמִים, אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא מִגִּיעַ לָהֶם מִיתָה עַל פִּי דִין⁹: (ד) כִּי אִם עָשׂוּ תַעֲשׂוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה שֶׁהָרִי אִם תַּעֲשׂוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה, אִם תִּקְיִימוּ אֶת הַדְּבָרִים עֲלֵיהֶם צוּוִיתֶם בַּפְּסוּקִים הַקּוֹדְמִים (לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצִדְקָה, לִמְנוֹעַ גְּזוֹל וּלְהִיזָהֵר בְּכַבּוֹד שֶׁל הַגָּרִים, הַיְתוּמִים וְהַאֲלֻמְנוֹת),¹⁰ וּבָאוּ בַּשְּׁעָרֵי הַבַּיִת הַזֶּה מְלָכִים יֹשְׁבִים לְדָוִד עַל כִּסְאוֹ (אִם תִּקְיִימוּ אֶת הַדְּבָרִים עֲלֵיהֶם צוּוִיתֶם) בַּשְּׁעָרֵי הַבַּיִת הַזֶּה, בַּשְּׁעָרֵי אֶרְמוֹן הַמְּלוּכָה, יִבְאוּ מְלָכִים שִׁיחִיו צֹאצָאִים לְדָוִד הַמֶּלֶךְ וְהֵם יֵישְׁבוּ עַל כִּסְאוֹ,¹¹ רִכְבִּים בָּרֶכֶב וּבִסּוּסִים הַמֶּלֶךְ שִׁיחִיהָ צֹאצָא שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ יִרְכַּב עַל מַרְכָּבוֹת מְכֻבָּדוֹת הַרְאוּיוֹת לְמַלְכִּים, כֹּאֲשֶׁר הַסּוּסִים יִגְרְרוּ אֶת הַמַּרְכָּבוֹת הָאֵלֶּה,¹² הוּא וְעַבְדָּיו וְעַמּוֹ גַּם הַמֶּלֶךְ (שִׁיחִיהָ צֹאצָא שֶׁל דָּוִד) וְגַם עַבְדָּיו, יִכְנָסוּ לְתוֹךְ שְׁעָרֵי בֵּית הַמֶּלֶךְ. הַנְּבִיא אָמַר לְמֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁאִם הוּא וְעַמּוֹ יִקְיִימוּ אֶת הַמִּצְוֹת עֲלֵיהֶן צוּוּהָ, הֵם יִזְכּוּ לִכְךָ שֶׁהַמְּלָכִים שִׁימְלְכוּ עַל מַמְלַכְתּוֹ יְהוּדָה יִהְיוּ צֹאצָאִים שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ, וְהַמְּלָכִים הָאֵלֶּה יִזְכּוּ לְגִדּוּלָה וּלְכַבּוֹד¹³: (ה) וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאִם אַתֶּם לֹא תִקְבְּלוּ עַל עֲצֵמֵיכֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אִם לֹא תִקְפִּידוּ עַל הַצִּוּוּיִים עֲלֵיהֶם צוּוִיתִי

¹ **תרגום. רד"ק:** נבואה זו נאמרה בהר הבית, ולכן השתמש ה' בלשון "רד".

² **תרגום.**

³ **תרגום.**

⁴ **תרגום + מצודות. רד"ק** בפירושו הראשון: הכוונה היא שהעבדים היו נכנסים בשערי העזרה.

⁵ עיין בביאורנו לספר שמואל ב' פרק ח' פסוק טו'.

⁶ **מצודות.**

⁷ **מצודות.**

⁸ **מצודות.**

⁹ **תרגום.** ההגדרה של המקום הזה תלויה בפירוש "השערים האלה" שבפסוק ב' – האם הכוונה לבית המקדש

או לבית המלך.

¹⁰ **דעת מקרא.**

¹¹ **מצודות.**

¹² **מצודות.**

¹³ **מצודות.**

אתכם,¹⁴ **בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְקֹנָק** (אם לא תקבלו על עצמיכם את ציווי ה') כך אני נשבע שאמר ה',¹⁵ **כִּי לְחֶרֶבָה יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה** (אם לא תקיימו את ציווי ה', אני נשבע) שהבית הזה, בית מלך יהודה, יהיה חרב ולא יהיה מי שיבוא בשעריו¹⁶: (ו) **כִּי כֹה אָמַר יְקֹנָק עַל בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה** שהרי כך אמר ה' על ביתו של המולך על ממלכת יהודה:¹⁷ **גִּלְעָד אֶתֶּה לִּי** אתה חשוב בעיניי. הנביא מדמה את חשיבותו של מלך יהודה לחשיבות ארץ הגלעד. כמו שארץ הגלעד הייתה חשובה, ומשום כך כל ארץ סיחון ועוג נקראו "גלעד" למרות שהגלעד הייתה רק חלק מארצם, כך מלך יהודה חשוב בעיניו של ה',¹⁸ **רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן** ואתה חשוב ועומד בראש כל ארץ ישראל (ארץ ישראל כולה נראה "לבנון"),¹⁹ **אִם לֹא אֲשִׁיתֶךָ מִדְּבַר עָרִים לֹא נוֹשְׁבוּ** (ולמרות שאתה חשוב בעיניי) אני (ה') נשבע שאשים אותך שומם כמדבר ועכרים לא מיושבות. ה' אמר שלמרות שמלך יהודה חשוב בעיניו, אם הוא (מלך יהודה) לא יקיים את ציווי ה', ה' יחריב את ממלכתו²⁰: (ז) **וְקִדְשְׁתִּי עַלְיֶיךָ מִשְׁחָתִים** ואני (ה') אזמן אויבים שיעלו עליך וישחיתו אותך,²¹ **אִישׁ וְכָלִיו** כל אחד מהאויבים יעלה עליך עם כלי הנשק שלו,²² **וְכָרְתוּ מִבְּחַר אֲרִיזָה וְהָפִילוּ עַל הָאִשׁ** והאויבים יכרתו את האזים המובחרים שלך ויפילו אותם אל האש. הכוונה היא שהאויבים יהרגו את שרי הממלכה, אלא שהנביא דימה את השרים לארזים משום שלפני כן הוא השתמש בדימוי של "ראש ללבנון" כדי לתאר את מלך יהודה²³: (ח) **וְעָבְרוּ גוֹיִם רַבִּים עַל הָעִיר הַזֹּאת** ויהיו עמים רבים שיעברו ליד העיר הזאת, ליד ירושלים,²⁴ **וְאָמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ** העמים שיעברו ליד ירושלים ישאלו זה את זה:²⁵ **עַל מָה עָשָׂה יְקֹנָק כֹּכָה לָעִיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת** (העמים ישאלו זה את זה) מדוע ה' עשה כך לעיר הזאת? מדוע ה' החריב את ירושלים?²⁶ (ט) **וְאָמְרוּ** העמים יענו זה לזה:²⁷ **עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית יְקֹנָק אֱלֹהֵיהֶם** (ה' החריב את העיר הזאת) משום שתושביה הפרו את הברית שהם כרתו עם ה' אלוקיהם,²⁸ **וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעֲבֹדוּם** ותושבי העיר השתחוו לעבודה זרה ועבדו אותה²⁹: (י) **אֶל תִּבְכּוּ לְמַת** אין זה ראוי לבכות על מלך יהודה שימות ויזכה להיקבר בקברי אבותיו,³⁰ **וְאֵל תִּגְדּוּ לוֹ** ואין זה ראוי להזיז את הראש מהצער על מות המלך. דרכם היה להזיז את ראשם בשעת האבל, והנביא אומר שאין זה ראוי להזיז את הראש ולהתאבל

לגלות את האוצר שבתורה

¹⁴ **תרגום.**

¹⁵ **תרגום.**

¹⁶ **מצודות.**

¹⁷ **תרגום.**

¹⁸ **מצודות. תרגום:** הכוונה בגלעד היא לבית המקדש והנביא אומר בשם ה' שמלך יהודה היה חביב עליו יותר מבית המקדש. **מהר"י קרא:** הכוונה היא שהגלעד נחשב למקום חביב משום שמשם יש הרבה בשמים.

¹⁹ **מצודות.**

²⁰ **מצודות.**

²¹ **מצודות.**

²² **מצודות.**

²³ **מצודות. רד"ק:** הכוונה היא שהאויב יפיל את הבתים.

²⁴ **מצודות.**

²⁵ **תרגום.**

²⁶ **מצודות.**

²⁷ **מצודות.**

²⁸ **תרגום.**

²⁹ **תרגום.**

³⁰ **מצודות.**

על מלך שמת וזכה להיקבר עם אבותיו,³¹ **בְּכֹוֹ בְּכֹוֹ לְהֵלֵךְ** אלא ראוי לבכות על אדם שהולך מארצו, על אדם שנלקח בשבי,³² **כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלְדֹתוֹ** (ראוי להתאבל על אדם שילך בשבי) משום שהוא לא יחזור לראות את ארצו (אלא הוא ימות בגלות):³³ **(יֵא) כִּי כֹה אָמַר יְקֹזֵק אֶל שְׁלָם בֶּן יִאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה** שהרי כך אמר ה' על שלם בן יאשיהו מלך יהודה. הכוונה לצדקיה, בנו של יאשיהו,³⁴ **הַמֶּלֶךְ תַּחַת יִאשִׁיָּהוּ אָבִיו** צדקיה מלך במקומו של יאשיהו אביו,³⁵ **אֲשֶׁר יֵצֵא מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה** צדקיה עתיד לצאת מהמקום הזה אל הגלות בבבל,³⁶ **לֹא יָשׁוּב שָׁם עוֹד** וצדקיה לא יחזור שוב לממלכת יהודה (אלא הוא ימות בגלות):³⁷ **(יב) כִּי בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר הִגְלוּ אוֹתוֹ שָׁם יָמוּת** (צדקיה לא יחזור לארץ ישראל) אלא במקום שאליו יגלו אותו – שם הוא ימות. צדקיה ימות בבבל,³⁸ **וְאֵת הָאֶרֶץ הַזֹּאת לֹא יִרְאֶה עוֹד** והוא (צדקיה) לא יראה את ארץ ישראל פעם נוספת לאחר שהוא יגלה ממנה:³⁹ **(יג) הוּא בִנְה בֵּיתוֹ בְּלֹא צֶדֶק** אוי למי שבונה את ביתו ללא צדק. הכוונה ליהויקים המלך,⁴⁰ **וְעֵלְיוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט** ואוי למי שבנה את העליות של ביתו ללא משפט. בהמשך הפסוקים יבואר מדוע למי ולמה הכוונה,⁴¹ **בִּרְעָהוּ יַעֲבֹד חֲנָם** יהויקים שכר למלאכת הבנייה אדם שעבד בחינם (היות ויהויקים לא נתן לו את שכרו),⁴² **וּפְעָלוֹ לֹא יִתֵּן לוֹ** והוא לא נתן לו את הכסף תמורת עבודתו:⁴³ **(יד) הָאָמַר יְהוֹיָקִים אָמַר: אֲבָנָה לִי בֵּית מְדוֹת אֲבִנָה** לעצמי בית גדול ומרווח,⁴⁴ **וְעֵלְיוֹת מְרוּחִים** ובין עליות הבית יהיו רווחים גדולים כך שהרווח תוכל להיכנס ביניהם,⁴⁵ **וְקָרַע לוֹ חֲלוֹנֵי** והוא (יהויקים) הרחיב את החלונות הרבים של ביתו, כך שהרווח תוכל להיכנס לתוך הבית ולקרר אותו,⁴⁶ **וְסָפֹן בְּאֶרֶז וְאֵת בֵּיתוֹ, כִּסֶּה יְהוֹיָקִים בְּלוּחוֹת** שהיו עשויות מעצי ארז,⁴⁷ **וּמִשׁוֹחַ בְּשִׁשִּׁיר** ועל הלוחות הוא היה מורח טיט משובח:⁴⁸ **(טו) הִתְמַלֵּךְ כִּי אֵתָה מִתְחַרְהָ בְּאֶרֶז הָאֵם** אתה (יהויקים) חושב שאתה עתיד למלוך עוד זמן רב ומשום כך אתה מתערב בעצי ארזים? האם אתה

³¹ **מצודות. רש"י:** הכוונה היא ליהויקים שמת לפני שיצא משער העיר כשניסו לסחוב אותו ולהגלותו.

³² **מצודות.**

³³ **מצודות.**

³⁴ **מצודות. רש"י:** הכוונה גם ליהויכין שאמנם זכה לחיים טובים לאחר שגלה, אך עדיין עדיפה המיתה בארץ ישראל על הגלות. **רד"ק:** הכוונה רק ליהויכין שנקרא בנו של יאשיהו משום שבני בנים הרי הם כבנים. בשם הא"ע כתב ששלום הוא יהואחז שמת במצרים.

³⁵ **מצודות.** כמו"כ הסביר שהטעם שהנביא מדגיש את היותו של צדקיה בנו של יאשיהו הוא שמי שמלך לפני צדקיה היה יהויכין וצדקיה לא היה בנו אלא דודו, אלא שהמלכות הגיעה לו מצד שהוא היה בנו של יאשיהו.

³⁶ **רש"י.**

³⁷ **מצודות.**

³⁸ **תרגום.**

³⁹ **תרגום.**

⁴⁰ **מצודות.**

⁴¹ **מצודות.**

⁴² **רד"ק.**

⁴³ **רד"ק.** בשם אביו כתב שהכוונה היא שיהויקים לא נתן את שכרו לפועל. המחלוקת היא האם המילה "ופעלו" פירושה הפעולה או הפועל.

⁴⁴ **מצודות.**

⁴⁵ **מצודות. רד"ק** התלבט אם פירוש "מרוחים" הינו שהיה בהם רווח גדול ושהם היו רחבים או שהכוונה היא שהעליות נעשו כדי שתיכנס בהן הרוח.

⁴⁶ **רש"י.**

⁴⁷ **מצודות. רש"י:** הכוונה היא שהגג היה מכוסה בלוחות עצי ארז.

⁴⁸ **מצודות. רש"י:** הכוונה שהוא היה מצייר ציורים על גג ביתו.

חושב שאתה תמלוך עוד זמן רב ומשום כך בנית לעצמך בית העשוי מעצי ארזים שמתקיימים לזמן רב?⁴⁹
אָבִיךָ הָלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה אִם טוֹב לוֹ הָרִי אֲבִיךָ, יֹאשִׁיחוּ, אֲכַל וְשָׁתָה וְנִהְנְה מִהֲנָאוֹת
העולם, אך לא היה בכך דבר רע משום שהוא עשה משפט וצדקה. אולם, אתה אינך נוהג כמוהו ואינך עושה
צדקה ומשפט, ולכן יש דבר רע בכך שאתה בונה לך בית גדול שבו אתה אוכל ושותה ונהנה מהעולם⁵⁰: **(טז)**
דָּן דִּין עָנִי וְאַבְיוֹן אֲבִיךָ, יֹאשִׁיחוּ, הִיָּה דָן אֶת דִּינָם שֶׁל הָעֲנִיִּים וְהָאֲבִיוֹנִים וְהִיָּה מְצִיל אוֹתָם מִיָּד מִי שֶׁעֲשָׂה
אוֹתָם, אִם טוֹב (יאשיהו היה דן את דינם של העניים ואביונים) ולכן היה לו טוב, קרו לו דברים טובים,⁵²
הָלוֹא הִיא הַדַּעַת אֹתִי הָרִי מַעֲשִׂים אֱלֹהִים (הַצֵּלָת מְמוֹנָם שֶׁל הָעֲנִיִּים) הֵם הַמַּעֲשִׂים שֶׁגּוֹרְמִיל לִידִיעֵתִי,
לִידִיעֵת הִי, שהרי גם ה' מרחם על העניים ומציל את ממונם,⁵³ **נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה'**⁵⁴: **(יז) כִּי אֵין עֵינֶיךָ**
וְלִבְךָ כִּי אִם עַל בִּצְעֶךָ (אין תועלת בכל שאתה מסגף את עצמך) שהרי גם כשאתה מסגף את עצמך, עינך
ולבך נתונים לחמדת הממון שלך ואינך חוזר בתשובה באמת,⁵⁵ **וְעַל דָּם הִנָּקִי לְשִׁפּוֹךְ וְכֵן עֵינֶךָ וְלִבְךָ נִתּוּנִים**
לְשִׁפְכַת דָּמָם שֶׁל אֲנָשִׁים נְקִיִּים, לְהַרְיָגָתָם שֶׁל אֲנָשִׁים חַפִּים מִפֶּשַׁע,⁵⁶ **וְעַל הָעֵשֶׂק וְעַל הַמְרוֹצָה לַעֲשׂוֹת**
וְכֵן עֵינֶךָ וְלִבְךָ נִתּוּנִים לְעוֹשֶׂק הָעֲנִיִּים וּלְשִׁבְיָתָם. הַנְּבִיא אוֹמֵר שִׁסְגוּפוֹי שֶׁל יְהוּיָקִים אֵינָם מוֹעִילִים מְשׁוֹם
שֶׁהוּא אֵינוֹ חוֹזֵר בְּתִשְׁבּוּבָה הוּא מִתְכוּוֹן לְהַמְשִׁיךְ בְּצַעֲשׁוֹ: עוֹשֶׂק הָעֲנִיִּים וְרִצִּיחָתָם שֶׁל אֲנָשִׁים חַפִּים מִפֶּשַׁע⁵⁷:
(יח) לָכֵן בְּגַלֵּל שִׁיְהוּיָקִים חוּטֵא וְאֵינוֹ חוֹזֵר בְּתִשְׁבּוּבָה, כֹּה אָמַר יְקֹזֵק אֶל יְהוּיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
כֹּךְ אָמַר ה' עַל יְהוּיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה: לֹא יִסְפְּדוּ לוֹ כֹּאֲשֶׁר יְהוּיָקִים יָמוּת, הוּא לֹא יִזְכֶּה לְכֹךְ
שִׁסְפְּדוֹ אוֹתוֹ,⁵⁸ הוּי אַחֵי הַקְּרוֹבִים לְיְהוּיָקִים לֹא יִסְפִּידוּ אוֹתוֹ וְלֹא יֹאמְרוּ עָלָיו שֶׁהוּא אֶחָ שֶׁלָּהֶם,⁵⁹ וְהוּי
אַחֻת וְהַקְּרוֹבֹת שֶׁל יְהוּיָקִים לֹא יִסְפִּידוּ אוֹתוֹ וְלֹא יֹאמְרוּ עָלָיו שֶׁהוּא אֶחָ שֶׁלָּהֶם,⁶⁰ לֹא יִסְפְּדוּ לוֹ הוּי
אֶדוֹן וְהַעֲבָדִים שֶׁל יְהוּיָקִים לֹא יִסְפִּידוּ אֶת יְהוּיָקִים וְלֹא יֹאמְרוּ עָלָיו שֶׁהוּא אֶחָ שֶׁלָּהֶם,⁶¹ וְהוּי הָדָה
וְכֵן לֹא יִסְפִּידוּ עַבְדָּיו אֶת יְהוּיָקִים וְהֵם לֹא יֹאמְרוּ עָלָיו שֶׁהוּא אֶחָ שֶׁלָּהֶם⁶²: (יט) קְבוּרַת חֲמוֹר
יְקַבֵּר קְבוּרָתוֹ שֶׁל יְהוּיָקִים תְּהִיָּה דוֹמָה לְקְבוּרָתוֹ שֶׁל חֲמוֹר: כֹּשֶׁם שֶׁכֹּאֲשֶׁר הַחֲמוֹר מֵת בְּדֶרֶךְ, מִשְׁאִירִים

⁴⁹ **מצודות. תרגום:** האם אתה חושב להיות כמו דוד המלך (שנמשל בפסוק לארז משום שהוא הארז בלבנון)? הרי דוד עשה משפט וצדקה. **מהר"י קרא:** הנביא שאל את יהויקים אם הוא ראוי למלוך, שהרי הוא מתגאה בבתיים של ארז.

⁵⁰ **רד"ק** בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שהכוונה היא שיהויקים היה מתענה כדי שיתכפר לו חטאיו והנביא אמר לו שאין כל רע בכך שהוא יאכל וישתה, כל עוד שהוא יעשה משפט וצדקה, כשם שאביו יאשיהו עשה. לפי **תרגום** הכוונה היא שדוד המלך היה עושה משפט וצדקה ולכן יהויקים אינו דומה לו כלל. **רש"י:** יאשיהו התנהג בענווה ולכן זכה למלוכה.

⁵¹ **מצודות.**

⁵² **מצודות.**

⁵³ **מצודות. תרגום:** המעשים האלה הם המעשים שרצויים לפניי.

⁵⁴ **תרגום.**

⁵⁵ **מצודות.**

⁵⁶ **תרגום.**

⁵⁷ **מצודות.**

⁵⁸ **מצודות.**

⁵⁹ **מצודות.**

⁶⁰ **מצודות. רד"ק:** הנביא הזכיר את דרך הסופדים. כאשר המת הוא זכר אומרים עליו "הוי אחי" וכאשר נקבה מתה אומרים עליה "הוי אחות". בפירושו השני כתב שהכוונה היא שאשתו של יהויקים לא תזכה גם כן להספד (למרות שהיא לא הוזכרה בפסוק).

⁶¹ **מצודות.**

⁶² **מצודות. רד"ק:** הכוונה למלכותו.

אותו במקומו, כך יהויקים יגלה מירושלים וימות בדרך בלי לזכות להיקבר, ⁶³ **סָחֹב וְהִשְׁלַךְ מִהֶלֶאָה לְשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם** גופתו של יהויקים תהיה מושלכת משערי ירושלים והוא לא יזכה להיקבר בתוך העיר ⁶⁴:
(כ) **עָלִי הֶלְבֶּנוֹן וְצַעֲקִי** כנסת ישראל1 תעלי להר גבוה, להר הלבנון, כדי שישמעו את קולך גם למקומות מרוחקים, ⁶⁵ **וּבִבְשָׁן תִּנְי קוֹלְךָ** ותעלי גם לבשן, להר גבוה נוסף, כדי שישמעו משם את קולך, ⁶⁶ **וְצַעֲקִי מִעֲבָרִים** ותצעקי לכל הכיוונים, ⁶⁷ **כִּי נִשְׁבְּרוּ כָּל מְאֹהֲבֶיךָ** (תצעקי לכל כיוון) שהרי כל העמים שהיו עוזרים לך נשברו והוכנעו. הכוונה למצרים ולאשור שהכונעו על ידי נבוכנצר ולכן אינם יכולים לבוא לעזרתה של כנסת ישראל ⁶⁸: **(כא) דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ בְּשִׁלּוֹתֶיךָ** אני (ה') דיברתי אלייך (כנסת ישראל) כשעוד היית בשלווה, וביקשתי שתחזרי בתשובה, ⁶⁹ **אָמַרְתָּ לֹא אֲשָׁמַע** ואת אמרת שאת לא תשמעי בקולי ולא תחזרי בתשובה, ⁷⁰ **זֶה דְּרָכְךָ מִנְּעוּרֶיךָ** זה היה דרכך עוד מאז שהיית קטנה, מאז שבחרתי בך (כנסת ישראל) לעם, ⁷¹ **כִּי לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי** שהרי לא שמעת בקולי (וזה היה דרכך עוד מאז שבחרתי בך לעם) ⁷²:
(כב) **כָּל רֵעֶיךָ תִּרְעָה רוּחַ** כל אלה שהנהיגו אותך כמו שהרועים מנהיגים את הצאן – יישברו על ידי הרוח. הכוונה לאשור ומצרים שהנהיגו את בני ישראל ונשברו על ידי נבוכנצר, ⁷³ **וּמְאֹהֲבֶיךָ בְּשָׁבִי יִלְכוּ** והאוהבים שלך (אשור ומצרים) יילכו בשבי (יש כאן חזרה על צלע הפסוק הקודמת בדרכם של נבואות), ⁷⁴ **כִּי אֲזַ תִּבְשִׁי וְנִכְלַמְתָּ מִכָּל רֵעֶיךָ** וכאשר גם אשור ומצרים יילכו בשבי, את (כנסת ישראל) תתביישי ותתמלאי בכלימה על שעזבת את ה' ⁷⁵: **(כג) הַנְּבִיא פֹנֶה שׁוֹב אֶל עַם יִשְׂרָאֵל** ⁷⁶ **יִשְׁבֶּת בְּלֶבֶנוֹן** כנסת ישראל שיושבת בלבנון, ⁷⁷ **מִקְנֵנֶת בְּאַרְזִים** כנסת ישראל שיושבת בבתיים העשויים מארזי הלבנון, ⁷⁸ **מֶה נַחֲנֶת בָּבָא לָךְ חֲבָלִים חֵיל כִּילְדָה** מדוע את חושבת שאת תמצאי חן בעיני האויב אם יבואו עלייך ייסורים רבים כמו הייסורים שבאים על האשה היולדת ⁷⁹: **(כד) חֵי אֲנִי נָאִם יְקֻזְק אֲנִי נִשְׁבַּע**, כך אמר ה' ⁸⁰: **כִּי אִם**

⁶³ **רד"ק** וכתב שהכשדים לא נתנו לקבור אותו.

⁶⁴ **מצודות.**

⁶⁵ **מצודות. רש"י:** הכוונה שיעלו לבית המקדש ויצעקו שם. **מהר"י קרא:** ביום שיהויקים ימסר בידי נבוכדנצר, הוא יוכל להתלונן על בית הארזים שהוא היה בונה.

⁶⁶ **מצודות. רש"י:** הצעקה תהיה על שהבשן עתידה להיחרב. **תרגום:** הכוונה לשערי הר הבית, אלא שרש"י כתב על כך שאינו מבין כיצד נופל הלשון על שערי הר הבית, ובסוף כתב שני הסברים: א. דלתות שערי הר הבית היו עשויות מאלוני הבשן. ב. הבשן הינו שם של בקעה רחבה, וכך הר הבית הייתה רחבה שהייתה לפני בית המקדש. **רד"ק:** הסביר את דברי התרגום שבבשן היה מקום מרעה לבהמות וליד בית המקדש היו תמיד בהמות לשם קרבן.

⁶⁷ **מצודות.**

⁶⁸ **מצודות.**

⁶⁹ **מצודות.**

⁷⁰ **מצודות.**

⁷¹ **מצודות.**

⁷² **תרגום.**

⁷³ **מצודות. רש"י:** הכוונה למלכים. **תרגום:** הכוונה היא שהם יתפזרו לכל רוח.

⁷⁴ **מצודות.**

⁷⁵ **מצודות.**

⁷⁶ **מצודות מהר"י קרא:** הפנייה היא אל יהויקים.

⁷⁷ **מצודות.**

⁷⁸ **מצודות.**

⁷⁹ **מצודות. רד"ק:** הנביא שאל שאלה בעלת שתי משמעויות. א. יש הרבה חן כאשר באים עלייך ייסורים. ב. איזה חן נשאר לך מכל הבתים שאת בנית מעצי ארזים לאחר שהתחילו לבוא עלייך הייסורים. **רש"י:** מנחם כתב שנחנת מלשון חניה.

יְהִיָּה בְּנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חֹתֶם עַל יָד יְמִינִי גַם אִם יִהְיוּכִין בֶּן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה יִהְיֶה כְּמוֹ טַבַּעַת שְׁנִמְצָאָה עַל יָדֵי יָמִין שְׁלֹא מְזִיזִים אוֹתָהּ מִמְּקוֹמָהּ,⁸¹ כִּי מִשָּׁם אֶתְקַנֵּן אֲנִי (ה') עֲדִיין אֲנִתֵּק אוֹתוֹ וְאוֹרִיד אוֹתוֹ מֵהִיד. הַנְּבִיא אֹמֵר שְׁלִמּוֹת שִׁיְהוּכִין הוּא מִצָּאצְאִיו שֶׁל דּוֹד וּלְכֵן יִהְיֶה קֶשֶׁה לְהוֹרִיד אוֹתוֹ מִהַמְּלוּכָה – ה' עֲדִיין יַעֲשֶׂה זֹאת.⁸² הַנְּבִיא קֹרֵא לִיהוּכִין בְּשֵׁם "בְּנֵיהוּ" כְּדֵי לְהַרְאוֹת כִּלְפֵּיו זְלוּל עַל שְׁהוּא חוּטֵא⁸³: (כֹּה) וַיִּתְּנֵיהָ בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁךְ וְאֲנִי (ה') אֲמַסּוֹר אוֹתָךְ (יְהוּכִין) בִּיד אֱלוֹ שְׁמַבְקָשִׁים לְהַרְגוֹ אוֹתָךְ. הַכְּתוּב חוֹזֵר מְסַפֵּר פְּעָמִים עַל אוֹתוֹ רַעִיּוֹן כְּדֵרֶךְ הַנְּבוּאוֹת,⁸⁴ וּבִיד אֲשֶׁר אֶתָּה יְגוֹר מִפְּנֵיהֶם (וְאֲנִי אֲמַסּוֹר אוֹתָךְ) בִּידֵי מִי שְׁאֵתָה מִפְּחַד מֵהֶם,⁸⁵ וּבִיד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּבִיד הַכַּשְׂדִּים (וְאֲנִי אֲמַסּוֹר אוֹתָךְ) בִּיד נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּבִיד הַכַּשְׂדִּים. נְבוּכַדְנֶצַּר הָיָה מֶלֶךְ חִזְקָה וְגַם הַכַּשְׂדִּים הָיוּ חִזְקִים וְהַנְּבִיא אֹמֵר שִׁיְהוּכִים יִמְסֹר בִּידֵיהֶם וְלֹא יוּכַל לְהַתְּנַגֵּד אֱלֹהֵיהֶם⁸⁶: (כֹּה) וְהִטַּלְתִּי אֶתָּךְ וְאֲנִי (ה') אֲשַׁלֵּךְ אוֹתָךְ (יְהוּכִין),⁸⁷ וְאֵת אֲמֹךְ אֲשֶׁר יִלְדָתְךָ וְכֵן אֲנִי אֲשַׁלֵּךְ אֶת אֲמֵא שֶׁלֶךְ שֶׁהוּלִידָה אוֹתָךְ וְגִידְלָהּ אוֹתָךְ, וּמִמֶּנָּה לְמַדָּת לְחֻטֵּא,⁸⁸ עַל הָאָרֶץ אַחֲרֵת אֲשֶׁר לֹא יִלְדָתָם שָׁם (אֲנִי אֲשַׁלֵּךְ אוֹתָךְ וְאֵת אֲמֵךְ) לְאָרֶץ אַחֲרֵת שֶׁהִיא אָרֶץ שְׁלֹא נוֹלְדָתָם בָּהּ, וְלֹא תִצְמָאוּ שָׁם מִי שִׁיכִיר אֶתְכֶם וִירַחֵם עֲלֵיכֶם,⁸⁹ וְשָׁם תָּמוּתוּ וְשָׁם, בְּאָרֶץ הָאֲחֵרֶת שֶׁהִיא אָרֶץ טְמֵאָה, אֶתָּה וְאֲמֵא שֶׁלֶךְ תָּמוּתוּ⁹⁰: (כֹּה) וְעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר הֵם מְנַשְׂאִים אֶת נַפְשָׁם לָשׁוּב שָׁם וְאֵל הָאָרֶץ שֶׁהֵם (יְהוּכִין וְאִימּוֹ) מְרִימִים אֶת נַפְשָׁם לָשׁוּב אֵלֶיהָ, לְאָרֶץ שִׁיְהוּכִין וְאִימּוֹ מִצָּפִים לָשׁוּב אֵלֶיהָ (הַכּוֹנֵנָה לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל),⁹¹ שָׁמָּה לֹא יָשׁוּבוּ לִשְׁם הֵם לֹא יִחְזְרוּ (לְאָרֶץ שִׁיְהוּכִין וְאִימּוֹ מִצָּפִים לָשׁוּב שָׁם). הַנְּבִיא אֹמֵר שִׁיְהוּכִין וְאִימּוֹ יָמוּתוּ בְּגִלּוֹת וְלֹא יִחְזְרוּ לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל⁹²: (כֹּה) הֶעָצַב נְבִיָּה נְפוּץ הָאִישׁ הַזֶּה בְּנֵיהוּ הָאִם יְהוּכִין דּוֹמָה לְעִבּוּדָה זֶרָה שְׁבוּרָה וּמְרוּסָקֶת שֶׁאִינָה שׁוּוֹה כְּלוּם⁹³: אִם כָּלִי אֵין חֶפֶץ בּוֹ הָאִם יְהוּכִין הוּא כָּלִי שֶׁאֵין בּוֹ צוּר?⁹⁴ מִדּוּעַ הוֹטְלוֹ הוּא וְזָרְעוֹ וְהִשְׁלָכּוּ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מִדּוּעַ אִם כֵּן הוֹשִׁלְכּוּ יְהוּכִין וְצָאצְאִיו לְאָרֶץ שֶׁאִינָה מוֹכֶרֶת לָהֶם, לְאָרֶץ זֶרָה? הַנְּבִיא אֹמֵר שִׁיְהוּכִין וְצָאצְאִיו גִּלּוֹ וְהוֹשִׁלְכּוּ לְאָרֶץ זֶרָה כֵּאלִלוֹ שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם צוּר, כְּמוֹ שְׁמִשְׁלִיכִים כְּלִים שֶׁאֵין בָּהֶם צוּר אוֹ כְּמוֹ שְׁמִשְׁלִיכִים עֲבוּדָה זֶרָה שֶׁאֵין בָּהֶם צוּר.⁹⁵ צָאצְאִיו שֶׁל יְהוּכִין מָתוּ לְאַחַר שֶׁהֵם גִּלּוֹ מֵאָרֶץ יִשְׂרָאֵל⁹⁶: (כֹּה) אֶרֶץ אֶרֶץ

⁸⁰ תרגום.

⁸¹ מצודות. מהר"י קרא: גם אם יהויכין היה חביב בעיניי כמו חותמת, הייתי עדיין משליך אותו בגללך.

⁸² מצודות. רד"ק הביא את מדרש חז"ל שיש במילה "אתקנן" אות נ' יתירה כדי לומר שבאותו מקום שבו ה' ניתק אותו, בבית האסורים, שם עשה יהויכין תשובה, והקב"ה קיבל את תשובתו ונולד לו בן בבית האסורים, ונכדו חזר למשול ביהודה (נכדו היה זרובבל).

⁸³ רד"ק.

⁸⁴ תרגום + מצודות. רד"ק: הכפל נועד כדי לחזק את העניין.

⁸⁵ מצודות.

⁸⁶ תרגום.

⁸⁷ תרגום.

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ רד"ק.

⁹⁰ רד"ק.

⁹¹ מצודות. רד"ק: נביאי השקר היו מבטיחים ליהויכין ואימו (ולשאר הגולים) שהם יחזרו לארץ ישראל. רש"י: "מנשאים" מלשון תחנונים, הגולים היו מתנחמים בציפיה לחזור לארץ ישראל.

⁹² מצודות.

⁹³ מצודות.

⁹⁴ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה לכלי שהיו משתמשים בו למי רגלים והיו משליכים אותו לאחר השימוש.

⁹⁵ מצודות.

⁹⁶ רד"ק.

אֶרֶץ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא הַחֲשׂוּבָה שְׁבָאֲרָצוֹת,⁹⁷ שְׁמַעִי דְּבַר יְקֹנָק (אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) תִּשְׁמָעִי אֶת דְּבַר ה' ⁹⁸: (ל) כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה': כְּתֹבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי תִכְתְּבוּ עַל הָאָדָם הַזֶּה, עַל יְהוֹיכִין, שֶׁהוּא יִהְיֶה נִשְׁחָת (מִיד יִבְוָאֲרוּ הַדְּבָרִים בְּעִזְיָה),⁹⁹ גִּבֹּר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו בִּימֵיו, לֹא יִרְאֶה יְהוֹיכִין שׁוֹם הַצִּלְחָה (מִשׁוֹם שֶׁהוּא יִגְלָה וְכַפִּי שְׁמִיד יִבְוָאֲרָ),¹⁰⁰ כִּי לֹא יִצְלַח מִזֶּעַו אִישׁ יֵשֵׁב עַל כֶּסֶּא דָּוִד וּמִשָּׁל עוֹד בְּיְהוּדָה (יְהוֹיכִין יוֹשַׁח וְלֹא יִצְלִיחַ בִּימֵיו) מִשׁוֹם שֶׁבַחִיּוֹ לֹא יִהְיֶה אֶחָד מִצֹּאצְאָיו שִׁיֵּשֵׁב עַל כֶּסֶּא דָּוִד וְיִמְשׁוֹל עַל מַמְלַכַת יְהוּדָה (אֲךְ לֵאחֲרַי מוֹתוֹ, זְרֹבְבָל נִכְדוּ חֹזֵר לְמִשׁוֹל עַל יְהוּדָה, וְלִכֵּן הַנְּבִיא מְדַגִּישׁ שְׁחוֹסֵר הַהֲצִלְחָה תִּהְיֶה רַק בַּחֲיִיו)¹⁰¹:

⁹⁷ **מצודות. רש"י** פירש בשני אופנים נוספים: א. יהויכין גלה מארצו אל ארץ אחרת, ואילו את, ארץ ישראל, תשמעי את דבר ה'. ב. בארץ ישראל היו שלש ארצות: יהודה, עבר הירדן והגליל. **מהר"י קרא:** נאמר כאן ארץ שלש פעמים על שם שלש הגלויות שבני ישראל גלו על ידי נבוכדנצר.

⁹⁸ **תרגום.**

⁹⁹ **מצודות.** לפי פירושו משמע שהכוונה היא שיהויכין יהיה מושחת מהמלכות. אולם **רד"ק** כתב שהכוונה היא שלא יהיו לו בנים משום שבניו מתו כשהם יצאו לגלות ורק לאחר שהוא עשה תשובה בבית האסורים, הוא זכה להוליד בן נוסף, שממנו יצא זרובבל.

¹⁰⁰ **מצודות.**

¹⁰¹ **מצודות.**

(א) הוֹי "אוֹי", מִית צַעַר,¹ רָעִים מְאֻבָּדִים וּמְפָצִים אֶת צֶאֱן מִרְעִיתִי אֹתָם הָרוּעִים גּוֹרְמִים לִכְךָ שֶׁהֲצֵאָן שְׁלִי שֶׁאֲנִי רוֹעֵה אוֹתָם יִיאָבֵד וְיִתְפֹּזֵר. הַנְּבִיא פּוֹנֵה לְמַלְכֵי יְהוּדָה וּמִכְנֵה אוֹתָם בְּשֵׁם רוּעִים, וְאוֹמֵר לָהֶם שִׁבְחָטֵיָהֶם הֵם גּוֹרְמִים לְהַשְׁמִדָת וּלְהַגְלִיית הָעָם (אֲלֵא שֶׁמִּלְשׁוֹן הַפֶּסוּק עוֹלָה שֶׁגַּם הַמַּלְכִּים וְגַם ה' יִתְבָּרֵךְ נִקְרָאוּ בְּשֵׁם "רוּעִים"),² נֶאֱמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אִמְרָה ה' (ב) לִבְנֵי כֹהֵן אֹמֵר יְקֹזֵק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל הָרָעִים הָרָעִים אֶת עַמִּי הַיּוֹת וְאֹתָם גּוֹרְמִים לְהַשְׁמִדָת וּלְהַגְלִיית יִשְׂרָאֵל, כֹּךְ אִמְרָה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל הַמַּלְכִּים שְׁשׁוֹלְטִים עַל עַמִּי,⁴ אֲתָם הַפְּצִיתֶם אֶת צֶאֱנִי אֹתָם גִּרְמַתָם לְצֶאֱן שְׁלִי שִׁיתְפֹּזֵר בֵּין הָאוֹמוֹת, אֹתָם גִּרְמַתָם לְגִלּוֹת הָעָם,⁵ וְיִתְדָחוּם וְלֹא פִקְדָתָם אֲתָם וְלֹא הַשְׁגַּחְתָּם עֲלֵיהֶם, לֹא הִחְזַרְתָּם אוֹתָם לְדֶרֶךְ הַטּוֹבָה,⁶ הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיכֶם אֶת רֵעַ מַעֲלָלֵיכֶם אֲנִי עֹתִיד לִזְכּוֹר אֶת מַעֲשֵׂיכֶם הָרָעִים (וּלְהַעֲנִישׁ אֶתְכֶם עַל כֵּךְ),⁷ נֶאֱמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אִמְרָה ה' (ג) וְאֲנִי אֶקְבֹּץ אֶת שְׂאֵרֵי צֶאֱנִי מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחֵיתִי אֹתָם שָׁם אֲנִי עֹתִיד לִקְבֹּץ אֶת הַמַּעֲט מִהֲצֵאָן שְׁלִי מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲלֵיהֶם הַגְלִיתִי אוֹתָם. רֹב הָעָם יָמוּת בְּגִלּוֹת, אֲדָּהּ יִהְיוּ מַעֲטִים שִׁיחֲזֹרוּ,⁹ וְהַשְׁבַּתִּי אֶתְהֶן עַל נִוְהֶן וְאֲנִי אֲחִזֵּר אוֹתָם לְמִקְוָם,¹⁰ וּפְרוּ וְרַבּוּ וְלֹאֲחֵר שִׁיחֲזֹרוּ, הֵם עֹתִידִים לִפְרוֹת וּלְרַבּוֹת¹¹: (ד) וְהִקְמַתִּי עֲלֵיהֶם רָעִים וְרָעוּם אֲנִי אֶעֱמִיד לָהֶם מִנְהִיגִים כְּשֶׁרִים שִׁינְהִיגוּ אוֹתָם בְּדֶרֶךְ הַנִּכְוָה,¹² וְלֹא יִירָאוּ עוֹד וְלֹא יִחָתּוּ וְלֹא יִפְקְדוּ וְהָעָם לֹא יִירָא יוֹתֵר, לֹא יִישְׁבֵּר יוֹתֵר וְלֹא יִחְסֹר יוֹתֵר. עַד עֵתָה חִלַּק מִהָעָם מֵת כְּעוֹנֵשׁ עַל חֲטָאֵיו וְלֹאֲחֵר שֶׁה' יִחֲזִיר אֶת הָעָם, לֹא יָמוּתוּ עוֹד כְּתוֹצָאָה מִחֲטָא,¹³ נֶאֱמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אִמְרָה ה' (ה) הִנֵּה יָמִים בָּאִים בְּעֵתִיד יִהְיוּ יָמִים שֶׁבָּהֶם תִּתְקִיִּים הַנְּבוּאָה הַבָּאָה,¹⁵ נֶאֱמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אִמְרָה ה',¹⁶ וְהִקְמַתִּי לְדוֹד צִמְח צְדִיק וְאֲנִי אֶעֱמִיד מֶלֶךְ מְשִׁיחַ מִצִּצְאָאֵיו שֶׁל דּוֹד הַמֶּלֶךְ. הַמְּשִׁיחַ נִקְרָא "צִמְח צְדִיק" מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצַמֵּחַ אֶת הַצֶּדֶק בְּעוֹלָם. כֹּאֲשֶׁר מְשִׁיחַ יָבוֹא, הוּא יוֹסִיף צֶדֶק בְּעוֹלָם,¹⁷ וּמִלֶּךְ מֶלֶךְ וּבִימֵיו יִמְלֹךְ מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל,¹⁸ וְהַשְׁכִּיל

¹ תרגום.

² מצודות. תרגום: תרגם את המילה "רועים" כ"פרנסים" ייתכן לומר לשיטתו שהנבואה לא נאמרה דווקא למלכים, אלא לכל המנהיגים בעם. רד"ק: מדברי הנביא עולה שהייתה תקופה שבה ה' היה רועה ישראל עד שהמלכים הדיחו את עם ישראל שלא לעבוד את ה' ומאז הם נקראו רועי ישראל. מהר"י קרא: נבואה זו נאמרה על מלכי יהודה ועל מלכי ישראל. יש להבין את דבריו שהרי ירמיהו התחיל להתנבא לאחר שממלכת ישראל כבר גלתה. מדברי רש"י עולה שהכוונה למלכי יהודה.

³ תרגום.

⁴ תרגום.

⁵ מצודות.

⁶ מצודות.

⁷ מצודות.

⁸ תרגום.

⁹ מצודות. רד"ק: נבואה זו נאמרה על הגלות שלאחר חורבן בית המקדש השני.

¹⁰ תרגום. מצודות: אחזיר אותם למקום דיוריהם. במשמעות אין הבדל בין הפירושים.

¹¹ מצודות.

¹² מצודות.

¹³ מצודות.

¹⁴ תרגום.

¹⁵ תרגום.

¹⁶ תרגום.

¹⁷ רד"ק.

¹⁸ מצודות. רד"ק: הנביא כתב תואר כפול "ומלך מלך" למרות שהיה לכאורה מספיק לכתוב רק פועל אחד והמשמעות הייתה זהה, כדי להדגיש שהמלך יהיה חזק מאוד.

וַעֲשֵׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בָּאָרֶץ הַמֶּלֶךְ יַצְלִיחַ ויעשה בארץ דין צדק ויוסיף זכויות¹⁹: (ו) בַּיָּמִיו תִּהְיֶה יְהוּדָה בתקופתו של משיח, ממלכת יהודה תיוושע,²⁰ וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֵּן לְבִטָּח וגם ממלכת ישראל תשכון בבטחה (בניגוד לגאולה בתקופת בית המקדש השני שבה לא חזרה ממלכת ישראל לארץ),²¹ וְזֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ יִקְוֶה צִדְקָנוּ ובני ישראל יקראו למשיח בשם "ה' צדקנו", כדי לומר שה' יצדיק אותנו בימיו²²: (ז) לִבְנֵי הַיּוֹת והגאולה תהיה מאוד חשובה,²³ הִנֵּה יָמִים בָּאִים בעתיד יהיו ימים שבהם תתקיים הנבואה הבאה,²⁴ נָא יִקְוֶה כִּךְ אָמַר ה',²⁵ וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חֵי יִקְוֶה אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כאשר אנשים יישבעו בשמו של ה', הם לא יישבעו יותר בשמו של ה' שהעלה את ה' בגבורתו מארץ מצרים (הדברים יוסברו יותר בהמשך)²⁶: (ח) כִּי אִם חֵי יִקְוֶה אֵלֹהִים, כאשר אנשים יישבעו בשמו של ה',²⁷ אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיֵּא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם (הם יישבעו בשמו של ה') שהעלה והביא את זרע בני ישראל מהארצות שצפוניות לארץ ישראל ומשאר הארצות אליהם גלו בני ישראל,²⁸ וַיֵּשְׁבוּ עַל אֲדָמָתָם (ולאחר שה' העלה אותם שוב לארץ ישראל) ה' הושיב אותם על אדמתם, ה' הושיב את שבי הגולה בארץ ישראל. הנביא אומר שהגאולה מהגלות תהיה אירוע חשוב ומשמעותי יותר מיציאת מצרים, ולכן כאשר אנשים יישבעו בשמו של ה', הם יכירו את הגאולה מהגלות, וזאת בניגוד לנהוג עד אז שהם הזכירו את האירוע המשמעותי הגדול ביותר שהיה עד אז, יציאת מצרים²⁹: (ט) לִנְבִּיאִים נִשְׁבַּר לִבִּי בְּקִרְבִּי הַלֵּב שלי נשבר בתוכי בגלל נביאי השקר,³⁰ רָחֲפוּ כָּל עֲצָמוֹתַי כל העצמות שלי זזים (מרוב בלבול בגלל נביאי השקר),³¹ הֲיִיתִי כְּאִישׁ שָׁפוֹר וּכְגֹבֶר עֲבָרוּ יַיִן אני מבולבל כאדם שיכור וכאדם שעבר עליו יין שטשטש את הלך מחשבתו,³² מִפְּנֵי יִקְוֶה וּמִפְּנֵי דְבָרֵי קִדְשׁוֹ (אני מבולבל ומצטער) בגלל שה' ודברי קדשו מחוללים על ידי נביאי השקר³³: (י) כִּי מִנְּאֻפִּים מְלֹאָה הָאָרֶץ שהרי בגלל נביאי השקר, הארץ מלאה אנשים נואפים. לו נביאי השקר לא היו סותרים את דברי נביאי האמת ואומרים שלא תהיה פורענות, המנאפים היו חוזרים בתשובה,³⁴ כִּי מִפְּנֵי אֱלֹהִים אֲבָלָה הָאָרֶץ יִבְשׁוּ נְאוֹת מִדְּבַר וכעונש על החטא של שבועת שווא הארץ נחרבה ומקום מרעה הבהמות התייבש.³⁵ שני החטאים העיקריים שבהם חטאו ישראל היו זנות ושבועת שווא,

¹⁹ **תרגום. מהר"י קרא:** הנביא עושה הנגדה. בניגוד ליהוויקים שלא עשה משפט צדק, מלך המשיח כן ישפוט דין אמת.

²⁰ **מצודות.**

²¹ **מצודות.** לגבי חזרתם של עשרת השבטים בתקופת בית המקדש השני, עיין אוצר מפרשי התנ"ך על ספר עזרא, אוצר המאמרים, מאמר _____ שם הרחבנו בעניין ובררנו שלפי רוב השיטות גם בתקופת בית המקדש השני, חזר חלק קטן מעשרת השבטים. שם גם הובאה המחלוקת אם גם לעתיד לבא הם לא יחזרו.

²² **רד"ק. תרגום:** הכוונה שהעם יתפלל שה' יעשה לו זכויות.

²³ **מצודות.**

²⁴ **תרגום.**

²⁵ **תרגום.**

²⁶ **מצודות. תרגום** תרגם שאנשים לא ידברו יותר על גבורתו של ה' שהעלה את בני ישראל מארץ מצרים.

²⁷ **תרגום.**

²⁸ **תרגום.**

²⁹ **מצודות.**

³⁰ **תרגום** והוא תרגם את המילה "בתוכי" כאקוויולנט ל"מעי", אך הדברים נאמרו על דרך המשל.

³¹ **מצודות.**

³² **מצודות.**

³³ **רד"ק. רש"י:** הכוונה שהנביא הזדעזע מהפורענות שה' אמר שהוא יביא על בני ישראל.

³⁴ **מצודות.**

³⁵ **מצודות.**

ומשום כך ברור שה' הביא עליהם עונשים כבדים, ולכן לא ייתכן שנביאי השקר ירגיעו את בני ישראל,³⁶ וְהָיָה מְרוֹצְתָם רָעָה הרצון שלהם הוא רק לעשות דברים רעים,³⁷ וּגְבוּרָתָם לֹא בָן ומעשי הגבורה שלהם לא יצליחו כיוון שהם משתמשים בגבורה שלהם על מנת לחטוא:³⁸ (יא) כִּי גַם נָבִיא גַם כִּהֵן חָנְפוּ שהרי גם נביאי השקר וגם הכהנים ששימשו את העבודה הזרה היו מחניפים לעם ואומרים להם שאינם צריכים לחזור בתשובה (משום שהפורענות לא תבא),³⁹ גַּם בְּבִיתִי מִצָּאתִי רָעָתָם גם בבית המקדש מצאתי שהם חטאו (משום שהם העמידו צלם בהיכל),⁴⁰ נֶאֱמַר יְקֹקֶךְ כֹּךְ אִמְרֵי ה':⁴¹ (יב) לִכֵּן יִהְיֶה דְרָפָם לָהֶם בגלל שהם חטאו, כך תהיה דרכם (הדברים יוסברו מיד),⁴² כַּחֲלָקִלְקוֹת בְּאַפְלָה (דרכם תהיה) כדרך מחליקה בחושך. כאשר אדם עובד בדרך מחליקה, הוא עלול להיכשל וליפול. גם כאשר אדם הולך בדרך רגילה חושך, הוא עלול ליפול. כל שכן שישראל עתידים להיכשל בדרכם אם היא תהיה דרך מחליקה והם יילכו בה בחושך,⁴³ יִדְחוּ וְנִפְּלוּ בָּהּ ומישהו יפיל אותם בדרכם כך שהם ייפלו (יש שלוש גורמים לנפילה: הדרך המחליקה, החושך ומיש שידחף אותם),⁴⁴ כִּי אָבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה שהרי אביא עליהם פורענות (הפורענות היא המכשילה את בני ישראל בדרכם),⁴⁵ שְׁנַת פְּקֻדָּתָם בשנה הזו אביא על ישראל את הפורענות שבאה להזכיר את החטאים שלהם – העונש שיבוא כתוצאה מהחטאים שלהם,⁴⁶ נֶאֱמַר יְקֹקֶךְ כֹּךְ אִמְרֵי ה':⁴⁷ (יג) וּבְנִבְיָאִי שְׁמֵרוֹן רְאִיתִי תַפְלָה לפני שנביאי השקר שהיו בשומרון גלו, ראיתי שהיו בהם דברים תפלים, דברים שאינם אמיתיים,⁴⁸ הַנִּבְּאוּ בִּבְעַל בשומרון היו נביאים שהתנבאו בשם הבעל,⁴⁹ וַיִּתְּנוּ אֶת עֲמִי אֶת יִשְׂרָאֵל נביאי הבעל התעו את העם שלי, את עם ישראל. הם גרמו לכך שבני ישראל חטאו משום שהם הסיתו אותם לעבוד עבודה זרה:⁵⁰ (יד) וּבְנִבְיָאִי יְרוּשָׁלַם רְאִיתִי שְׁעָרוֹרָה גם בנביאי ירושלים ראיתי דבר מגונה (למרות שהם לא התנבאו בשם הבעל),⁵¹ נֶאֱמַר וְהָלַךְ בְּשֹׁקֶר הם היו חוטאים בניאוף ומסיתים את העם לחטוא על ידי נבואות השקר שלהם,⁵² וַחֲזָקוּ

³⁶ רד"ק.

³⁷ תרגום. מצודות: הם רצים לעשות דברים רעים.

³⁸ מצודות. רד"ק: הגבורה שלהם משמשת לדבר שאיננו אמיתי. הם משתמשים בגבורה שלהם להילחם ולהתגבר על נביאי השקר במקום על נביאי האמת.

³⁹ מצודות. רש"י כתב שהכוונה לנביאי האמת ולכהנים בבית המקדש, והנביא אומר שגם הם היו נגועים בניאוף, למרות שהם היו אמורים לשמש דוגמא לעם בהתנהגותם ולהימנע מחטאים אלו תרגום: הכוונה בנביאים איננה דווקא לנביא שמתנבא בשם ה' או בשם עבודה זרה, אלא לאנשים שהיו מזהירים את העם מדעתם (בלשון התרגום: סופר), ולשיטתו, גם החטא שלהם לא היה באמירת דברי חנופה או בניאוף, אלא באופן כללי דרכם הייתה מקולקלת.

⁴⁰ רש"י.

⁴¹ תרגום.

⁴² תרגום.

⁴³ רש"י.

⁴⁴ רד"ק. מצודות: הכוונה שהם יהיו נידחים מהמקום שבו הם נמצאים, הם ייעקרו ממקומם ולאחר מכן הם ייפלו.

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות בתוספת הסבר על פ פירוש לעיל יא, כג. דעת מקרא פירש שאין הכוונה לשנה רגילה, אלא לתקופת זמן.

⁴⁷ תרגום.

⁴⁸ רש"י + רד"ק. תרגום: תרגם תפלה בפירוש של רשעות.

⁴⁹ רד"ק וכתב שבממלכת יהודה לא היו נביאי בעל ומנשה היה מלך יהודה היחיד שעבד לבעל.

⁵⁰ תרגום.

⁵¹ רש"י + רד"ק.

⁵² מצודות.

יְדֵי מְרָעִים לְבִלְתִּי שָׁבוּ אִישׁ מִרְעֵתוֹ וְכךָ הֵם הָיוּ מַחְזִיקִים אֶת הַרְשָׁעִים שֶׁלֹּא לַחְזוֹר בַּתְּשׁוּבָה מֵהַחֲטָאִים שֶׁלָּהֶם (הַיּוֹת וְהֵם הָיוּ מִבְטִיחִים שֶׁהַפּוֹרְעֵנוֹת לֹא תִּבּוֹא עֲלֵיהֶם),⁵³ הָיוּ לִי כָּלֶם כְּסָדָם כָּל תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם הָיוּ רָשָׁעִים כְּמוֹ אֲנֹשִׁי סְדוֹם,⁵⁴ וַיִּשְׁבִּיהָ בְּעֶמְרָה וּתּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם הָיוּ כְּמוֹ רָשָׁעִים כְּמוֹ הָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ בַּעֲמֹרָה⁵⁵: (טו) לָכֵן כִּיּוֹן שֶׁנְּבִיאֵי הַשִּׁקָּר מִנְּעוּ אֶת הַחֲזָרָה בַּתְּשׁוּבָה מֵהֵעַם, כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת עַל הַנְּבָאִים כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת עַל נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר.⁵⁶ ה' נִקְרָא בִשְׁם צְבָאוֹת כִּיּוֹן שֶׁהוּא אֱלֹהֵי עַל שְׁנֵי הַצְּבָאוֹת: הַצָּבָא שֶׁלִּמְעַלָּה (כְּגוֹן הַמַּלְאָכִים) וְעַל הַצָּבָא שֶׁלִּמַּטָּה (כְּגוֹן בְּנֵי הָאָדָם),⁵⁷ הִנְנִי מַאֲכִיל אוֹתָם לַעֲנָה אֲנִי (ה') עֵתִיד לְהַאֲכִיל אוֹתָם עֹשֶׁב מֵרֶשֶׁת שֶׁנִּקְרָא "לַעֲנָה",⁵⁸ וְהַשְׁקָתִים מִי רֹאשׁ וְאֲנִי אֲשַׁקֶּה אוֹתָם בְּמִיץ שֶׁנִּסְחַט מֵעֹשֶׁב מֵרֶשֶׁת שֶׁנִּקְרָא "רֹאשׁ". הַכּוֹנוּנָה שֶׁה' עֵתִיד לְהַבִּיא עֲלֵיהֶם פּוֹרְעֵנוֹת מֵרָח, ⁵⁹ כִּי מֵאֵת נְבִיאֵי יְרוּשָׁלַיִם יֵצְאָה חֲנוּפָה לְכָל הָאָרֶץ שֶׁהָיוּ בְּגִלְגַל נְבִיאֵי יְרוּשָׁלַיִם, כָּל הָאָרֶץ הַתְּמַלְאָה בְּדַבְרֵי חֲנוּפָה, כּוֹלֵם הָיוּ מֵעוֹדָדִים זֶה אֶת זֶה לְהַמְשִׁיךְ בַּחֲטָאֵיהֶם⁶⁰: (טז) כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת: אֵל תִּשְׁמָעוּ עַל דְּבָרֵי הַנְּבָאִים הַנְּבָאִים לָכֶם אֵל תִּקְבְּלוּ אֶת דְּבָרֵי נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר שֶׁמִּתְנַבְּאִים לָכֶם,⁶¹ מִהֲבָלִים הֵמָּה אֲתֹכֶם נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר מִטְעִים אֶתְכֶם,⁶² חֲזוֹן לָבָם יִדְּבְרוּ נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר מִתְנַבְּאִים בְּמָה שֶׁהֵם רָאוּ בְּלִבָּם,⁶³ לֹא מִפִּי יְקֹנָק דְּבָרֵי נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר לֹא נִאֲמָרוּ מִפִּי ה' (אַלֹּא מִפִּי לִיבָם)⁶⁴: (יז) אֲמָרִים אָמֹר לְמִנְאֲצֵי דְּבַר יְקֹנָק שְׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם הֵם אֹמְרִים לְרָשָׁעִים שֶׁמִּבּוֹיִם אוֹתִי שֶׁה' אָמַר שִׁיחִיָּה לָהֶם שְׁלוֹם,⁶⁵ וְכָל הַלֵּךְ בַּשְּׁרָרוֹת לְבֹא אָמְרוּ לֹא תִּבּוֹא עָלֵיכֶם רָעָה וְלִכְלֹךְ מִי שֶׁהוֹלֵךְ אַחֲרַי מָה שֶׁלִּיבֹו רֹאֵה וְחוּטָא, הֵם אֹמְרִים שֶׁלֹּא תִּבּוֹא עֲלֵיהֶם פּוֹרְעֵנוֹת⁶⁶: (יח) כִּי מִי עֹמֵד בְּסוֹד יְקֹנָק וַיִּרְא וַיִּשְׁמַע אֵת דְּבָרוֹ שֶׁהָיוּ מִי יִכּוֹל לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' כְּדֵי שִׁיִּתְּגַלּוּ בִּפְנֵי סוּדוֹת ה', וּמִי יִכּוֹל לִרְאוֹת וּלְשִׁמּוֹעַ אֶת דְּבָרֵי ה' (נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר אֵינֶם עוֹמְדִים לִפְנֵי ה' כִּיּוֹן שֶׁהֵם אֵינֶם מִקְבָּלִים אֶת דְּבָרָיו כְּפִי שִׁיּוֹסֵבֵר בְּצִלְעַת הַבָּאָה),⁶⁷ מִי הִקְשִׁיב דְּבָרוֹ וַיִּשְׁמַע רַק מִי שֶׁהִקְשִׁיב לְדַבֵּר ה' וְקִיבֵל אֶת דְּבָרָיו יִכּוֹל לְהִתְנַאֵם בִּשְׁם ה' (וְלִכְן רַק נְבִיאֵי אֱמֶת כִּירְמִיָּהוּ יִכּוֹל לְהִתְנַבֵּא בִּשְׁם ה' וְלֹא נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר)⁶⁸: (יט) הִנֵּה סַעֲרַת יְקֹנָק חֲמָה יֵצְאָה בְּעֵתִיד, כְּתוּצָאָה מִכַּעֲסוֹ שֶׁל ה', תְּצַא סַעֲרָה גְּדוֹלָה, תִּבּוֹא פּוֹרְעֵנוֹת גְּדוֹלָה שֶׁתִּשְׁמִיד אֶת כָּל הַרְשָׁעִים. פּוֹרְעֵנוֹת זֹאת תִּתְּרַחֵשׁ בִּימֹות

⁵³ רש"י.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ תרגום.

⁵⁷ רד"ק בפירושו לישעיהו א, ט.

⁵⁸ מצודות.

⁵⁹ מצודות. תרגום: כוס של קללה כמו ראש הנחש. רד"ק: הכוונה לסם המוות.

⁶⁰ מצודות.

⁶¹ תרגום.

⁶² תרגום. רד"ק: נביאי השקר מפתים אתכם.

⁶³ רד"ק. תרגום: רשעת ליבם.

⁶⁴ רד"ק.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ תרגום + רש"י.

⁶⁸ תרגום.

המשיח,⁶⁹ וְסֵעַר מִתְחַלֵּל. הסערה תשתולל, הסערה תהיה חזקה מאוד,⁷⁰ עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יִחֹל הסערה תחול על ראש הרשעים, על נביאי השקר. הנביא מדגיש שהפורענות תבוא רק על הרשעים⁷¹: (כ) לֹא יָשׁוּב אִף יִקְוֶה עַד עֲשׂוֹתוֹ וְעַד הִקְיָמוֹ מִזְמוֹת לְבָבוֹ כַּעֲסוֹ שֶׁל ה' לֹא יִפְסַק עַד שֶׁה' יַעֲשֶׂה וִיקַיֵּם אֶת הַמַּחֲשָׁבוֹת שֶׁעָלוּ בְּרִצּוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת, כַּעֲסוֹ שֶׁל ה' יִפְסַק רַק לֵאחֲרָיו שֶׁהוּא יָבִיא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַפּוֹרְעֲנוּיֹת שֶׁהוּא תִכְנֵן לַהֲבִיא עֲלֵיהֶם,⁷² בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים תִּתְּבוֹנְנוּ בָּהּ בִּינָה בִּימֹת הַמְּשִׁיחַ, כֹּאשֶׁר תִּרְאוּ שֶׁהַרְשָׁעִים יוֹשְׁמִדוּ, אִתֶּם תִּתְּבוֹנְנוּ בִּנְבוּאָה זוֹ וּתְבִינּוּ שֶׁהִיא הַתְּקִימָה⁷³: (כא) לֹא שָׁלַחְתִּי אֶת הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ לַמְּרוֹת שֶׁלֹּא שִׁלַּחְתִּי אֶת נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, הֵם רָצוּ בַּמַּהֲרִית כְּדִי לֹאמַר אֶת דְּבָרֵי נְבוּאָתָם,⁷⁴ לֹא דִבַּרְתִּי אֱלֹהִים וְהֵם נִבְּאוּ לַמְּרוֹת שֶׁלֹּא דִבַּרְתִּי אֶל נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, הֵם נִבְּאוּ אֶת נְבוּאוֹת הַשֶּׁקֶר שֶׁלֹּא⁷⁵: (כב) וְאִם עָמְדוּ בְּסוּדִי וְאִם זֶה הִיָּה אִמַּת שֶׁנְּבִיאֵי הַשֶּׁקֶר עָמְדוּ בְּסוּדוֹת שֶׁלִּי וְשָׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי נְבוּאָתִי, לוֹ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר בְּאִמַּת הַתְּנַבְּאוֹ,⁷⁶ וַיִּשְׁמְעוּ דְּבָרֵי אֶת עַמִּי וַיִּשְׁבּוּ מִדְּרָכָם הָרַע וּמִרַע מַעַלְלֵיהֶם הִיָּה רְאוּי שֶׁהֵם הָיוּ מִשְׁמִיעִים לַעַם אֶת הַדְּבָרִים שֶׁאִמַּרְתִּי וּמְחִזִּירִים אֶת הָעָם בְּתִשְׁבּוּבָה מִדְּרָכָם הָרַע וּמִמַּעֲשֵׂיהֶם הָרַעִים (בְּמִקּוֹם לַעֲדוּד אוֹתָם שֶׁהַפּוֹרְעֲנוּת לֹא תִבּוֹא וּבִכְךָ לִמְנוֹעַ אֶת חֲזִירְתָם בְּתִשְׁבּוּבָה)⁷⁷: (כג) הָאֱלֹהִי מְקַרֵּב אֲנִי הָאֵם אֲנִי אֱלֹהִים רַק עַל הַדְּבָרִים הַקְּרוֹבִים אֵלַי! (כִּפִּי שִׁוִּסְבֵּר בַּהֲמָשָׁךְ),⁷⁸ נָאִם יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה',⁷⁹ וְלֹא אֱלֹהִי מִרְחָק הָאֵם אֲנִי לֹא הָאֱלֹהִים גַּם עַל מָה שֶׁנִּמְצָא כְּבִיכּוֹל רְחוֹק מִמֶּנִּי. הַכּוֹוֹנָה שֶׁה' יִכּוֹל לִשְׁפּוֹט וּלְהִפְרֹעַ מִהַרְשָׁעִים שֶׁנִּמְצָאִים בָּאָרֶץ וְלֹא רַק אֶת מָה שֶׁנִּמְצָא בַּשָּׁמַיִם⁸⁰: (כד) אִם יִסְתֵּר אִישׁ בְּמִסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ הִרִי גַם אִם אָדָם יִסְתֵּר בְּמִקּוֹם שֶׁמִּסְתֵּר אוֹתוֹ הִיטֵב – הָאֵם אֲנִי לֹא אֶרְאֶה אוֹתוֹ,⁸¹ נָאִם יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה',⁸² הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מִלֵּא הִרִי כְּבוֹדִי מִלֵּא אֶת כָּל הַשָּׁמַיִם וְאֶת כָּל הָאָרֶץ (וּמִמִּילָא אֲנִי נִמְצָא גַם בְּמִקּוֹם שֶׁבּוֹ הָאָדָם מִסְתֵּר וְיִכּוֹל לַדַּעַת אֶת כָּל מָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שָׁם),⁸³ נָאִם יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה'⁸⁴: (כה) שָׁמַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָמְרוּ הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים בְּשִׁמִּי שֶׁקֶר הִרִי

⁶⁹ רד"ק וכתב שלמרות שהדברים נכתבו בלשון עבר, הכוונה ללשון עתיד, אלא שדרך הנבואות העתידיות לבוא להיכתב בלשון עבר כדי לומר שמשעה שיצא הדבר מאת ה', הרי שזה כאילו שהדבר כבר נעשה.
⁷⁰ תרגום ובכך תרגם את המלע הזו באופן קצת שונה מהצלע הקודמת. רד"ק: בצלע זו יש חזרה על הנאמר בצלע הקודמת, והכוונה היא שהסופה תצא – מלשון חלות. רש"י: פירש מלשון שכונה, הסופה תחפש מקום כדי לשכון עליו, ולבסוף היא תשכון על ראש הרשעים.

⁷¹ תרגום.

⁷² תרגום.

⁷³ רד"ק וכתב שהיות וכתוב כאן תתבוננו בלשון נוכח ולא יתבוננו בלשון נסתר לעתיד לבוא, יש רמז לתחיית המתים מהתורה. מהר"י קרא פירש את ההתבוננות בשני אופנים: או שההתבוננות תהיה לדעת מי צדק – נביאי השקר או נביאי האמת, או שההתבוננות תהיה על החטאים שגרמו לפורענות לבא. מצודות: ההתבוננות תהיה על ש' באמת לא שב כעסו עד שהפורענויות התקיימו.

⁷⁴ תרגום.

⁷⁵ תרגום.

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ מצודות.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ תרגום.

⁸⁰ מצודות. רד"ק פירש את הפסוק בהקשר של זמן. ה' איננו אלוהים חדשים כמו העבודה הזרה, אלא הוא אלוה המוכר עוד מבריאת העולם וממילא הוא מסוגל לעשות הכל. תרגום: ה' אמר שהוא זה שברא את העולם ושהוא עתיד לבנות את העולם לצדיקים. מהר"י קרא: ה' יכול לראות לא רק את המעשים הגלויים אלא גם את המעשים הנסתרים. כך משמע גם מפירוש רש"י שכתב שהפסוק הבא מהווה כפילות לפסוק זה.

⁸¹ מצודות.

⁸² תרגום.

⁸³ תרגום + מצודות.

⁸⁴ תרגום.

שמעתי את נביאי השקר שהתנבאו בשמי נבואות שקר,⁸⁵ **לֵאמֹר** כך אמרו נביאי השקר בדבריהם:⁸⁶ **חֲלָמָתִי** חֲלָמָתִי דבר נבואה התגלה אלי בחלום⁸⁷: **(כו) עַד מָתִי** עד מתי ימשיכו נביאי השקר לומר לעם דברים שאינם נכונים,⁸⁸ **הִישׁ בְּלִב הַנְּבִאִים נְבִיאֵי הַשָּׁקֶר** האם נביאי השקר יכולים לקיים את מחשבתם ולהציל את העם מהפורענות,⁸⁹ **וְנְבִיאֵי תַרְמֶת לָבָם** הם הרי מתנבאים בנבואות השקר שהם רוצים להתנבא בגלל רשעות יבם – נביאי השקר מתנבאים במה שהם רוצים⁹⁰: **(כז) הַחֲשָׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת עַמִּי שְׁמִי** נביאי השקר חושבים שעל ידי נבואות השקר שלהם, הם יוכלו להשכיח את שמי מעם ישראל,⁹¹ **בַּחֲלוּמָתָם אֲשֶׁר יִסְפְּרוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ** (נביאי השקר נסים להשכיח את שמי) על ידי החלומות שהם מספרים זה לזה, על ידי שהם מזכירים זה לזה את נבואות השקר,⁹² **כֹּאֲשֶׁר שָׁכְחוּ אֲבוֹתָם אֶת שְׁמִי בְּבָעַל** (נביאי השקר מנסים להשכיח את שמי) כשם שאבותיהם שכחו אותי כאשר הם התמידו לעבוד את עבודת הבעל⁹³: **(כח) הַנְּבִיאֵי אֲשֶׁר אֱתוּ חֲלוֹם יִסְפְּרוּ חֲלוֹם** ראוי שנביאי השקר שלא זכו לנבואה, אלא ראו דברים בחלומות, שיספרו את דבריהם כמו שמספרים חלום. ראוי שנביאי השקר יאמרו את דבריהם כסיפור בעלמא ולא כנבואה,⁹⁴ **וְאֲשֶׁר דִּבְרִי אֱתוּ יִדְבֵּר דִּבְרֵי אֲמַת** ומי שבאמת התנבא ממני – יאמר את דברי נבואתו,⁹⁵ **מֶה לְתַבֵּן אֶת הַבֵּר כִּיצַד** ניתן להשוות בין הקש לבין התבואה עצמה? כיצד ניתן להשוות חלומות ונבואות שקר לנבואות אמת?⁹⁶ **נָאִם יִקְוֶה** כך אמר ה'!⁹⁷ **(כט) הֲלוֹא כֹה דִּבְרִי כֹאֲשֶׁר הָלָא הַדְּבָרִים** שלי שנאמרים בנבואה הם חזקים כמו האש,⁹⁸ **נָאִם יִקְוֶה** כך אמר ה',⁹⁹ **וּכְפֹטִישׁ יִפְצֹץ סֶלַע** דברי הנבואה כל כך חזקים, כמו שפטיש מסוגל לפוצץ סלע מרוב חוזק¹⁰⁰: **(ל) לִכֵּן הִנְנִי עַל הַנְּבִאִים** לכן אני עתיד להוציא את כעסי על נביאי השקר,¹⁰¹ **נָאִם יִקְוֶה** כך אמר

⁸⁵ **תרגום.**

⁸⁶ על פי **הגר"א** בפירושו ליהושע א,א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, אוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר", שם הרחבנו בהסברים השונים למילה "לאמר" במקרא.

⁸⁷ **תרגום.**

⁸⁸ **מצודות.**

⁸⁹ **רש"י.**

⁹⁰ **מצודות.**

⁹¹ **מצודות.**

⁹² **מצודות.**

⁹³ **מצודות. תרגום:** הכוונה שהיו נשבעים בשם העבודה הזרה.

⁹⁴ **רש"י. רד"ק:** הנביא שואל כיצד ניתן להשוות את דברי החלומות לדברי הנבואה? הרי גם אם יש דברי אמת שנאמרו בחלום – הם דברים מועטים לעומת דברי הנבואה שכולם אמת.

⁹⁵ **מצודות.**

⁹⁶ **מצודות. תרגום:** ההשוואה איננה בין דברי הנבואה אלא בין האנשים – לא ניתן להשוות את הצדיקים (נביאי האמת) והרשעים (נביאי השקר). **רד"ק:** כתב הפוך. התבן משמש למאכל בהמות ואילו הבר משמש למאכל בני אדם. לכאורה מוכח כדבריו מדרשת חז"ל (ברכות נה,א) על הפסוק "כשם שאי אפשר לבר בלא תבן", משמע שהבר הוא המשובח יותר מהתבן.

⁹⁷ **תרגום.**

⁹⁸ **תרגום. רש"י:** דברי הנבואה שבאים לנביא באים בו כמו אש בוערת. **רד"ק:** דברי הנבואה עוסקים בפורענות גדולה וחזקה שתבוא. **מהר"י קרא:** דבריי עושים רוע גדול כמו האש שעושה רוע גדול.

⁹⁹ **תרגום.**

¹⁰⁰ **תרגום. מהר"י קרא:** הכוונה שדברי ה' חזקים ועתידיים להתקיים לעומת נבואות השקר שלא יתקיימו.

¹⁰¹ **תרגום. רד"ק:** בפסוקים אלו מוזכר שלש פעמים שה' עתיד להביא פורענות על נביאי השקר, היות והיו שלושה סוגים של נבואות שקר. א. נביאים שהיו שומעים דברי נביא אמת והיו אומרים את דברי הנבואה לאחרים שעוד לא שמעו את דברי הנבואה מאת ה' כאילו שהנבואה נאמרה לנביא השקר עצמו. ב. נביאים שהיו מדברים בלשון חלקה. ג. נביאים שהיו אומרים דברי חלומות שלא היו נבואות.

ה', ¹⁰² מִגִּבְרֵי דְבָרֵי אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר הָיוּ גּוֹנְבִים נְבוֹאוֹת מִנְבִּיאֵי הָאֱמֶת. נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר הָיוּ אוֹמְרִים גַּם נְבוֹאוֹת אֱמֶת שֶׁהֵם שָׁמְעוּ מִנְבִּיאֵי הָאֱמֶת כִּאִילוֹ שֶׁה' אָמַר לָהֶם (לְנְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר) אֵת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה ¹⁰³: (לֹא) הִנְנִי עַל הַנְּבִיאִים וְאֵבִיא פּוֹרְעָנוֹת עַל נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, ¹⁰⁴ נָאִים יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה', ¹⁰⁵ הַלְקָחִים לְשׁוֹנִם וַיִּנָּאֻמוּ נָאִים נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר מִתְנַבְּאִים לְפִי רְצוֹנָם וְאוֹמְרִים אֵת דְּבָרֵי הַשֶּׁקֶר שֶׁלָּהֶם בְּשֵׁם ה'. נְבִיאֵי הַקֶּר אוֹמְרִים אֵת מָה שֶׁהֵם רוֹצִים לֹאמַר בְּשֵׁם ה', ¹⁰⁶: (לֵב) הִנְנִי עַל נְבִיאֵי חֲלָמוֹת שֶׁקֶר אֲנִי אֵבִיא פּוֹרְעָנוֹת עַל הַמִּתְנַבְּאִים בְּנְבוֹאוֹת הַשֶּׁקֶר, ¹⁰⁷ נָאִים יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה', ¹⁰⁸ וַיִּסְפְּרוּ וַיִּתְּעוּ אֶת עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבַפְּחָזוֹתָם וְהֵם מִסְפְּרִים אֵת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁלָּהֶם וְעַל יְדֵי כֹךְ הֵם מִתְּעִים אֶת עַמִּי בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבְרִיקְנוֹתָם, ¹⁰⁹ וְאֲנִכִּי לֹא שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּי אֶת נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר וְלֹא צִוִּיתִי אוֹתָם לֹאמַר אֵת נְבוֹאוֹת הַשֶּׁקֶר שֶׁלָּהֶם, ¹¹⁰ וְהוֹעִיל לֹא יוֹעִיל לָעַם הַזֶּה וְהֵם לֹא גִרְמוּ לְשׁוֹם תּוֹעֵלֶת לָעַם יִשְׂרָאֵל, ¹¹¹ נָאִים יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה' ¹¹²: (לֵב) וְכִי יִשְׁאַלְךָ הָעָם הַזֶּה אוֹ הַנְּבִיאִים אוֹ כֹהֵן אִם יִשְׁאֹל אוֹתְךָ עִם יִשְׂרָאֵל, נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר אוֹ כֹהֵן הַבַּעַל, ¹¹³ לֹא־אֶמְרָךְ כֹּךְ יִשְׁאֹל אוֹתְךָ הָעָם, נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר אוֹ כֹהֵן הַבַּעַל: ¹¹⁴ מָה מִשָּׂא יִקְוֶה מֵהֶם דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁל ה'? כֹּאשֶׁר נְבִיאֵי הָאֱמֶת הָיוּ מִתְנַבְּאִים נְבוֹאוֹת פּוֹרְעָנוֹת, הֵיוּ קוֹרְאִים לְנְבוּאָה בְּלִשׁוֹן "מִשָּׂא", כִּיוֹן שֶׁהַנְּבוּאָה הַכְּבִידָה עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁמִּשָּׂא מְכַבֵּד עַל מִי שֶׁנּוֹשֵׂא אוֹתוֹ, ¹¹⁵ וְאֶמְרָתְךָ אֵלֵיהֶם אֵת מָה מִשָּׂא וְנִטְשֵׁתִי אֶתְכֶם תַּעֲנֶה לָהֶם שֶׁאֵתָּה אוֹמֵר לָהֶם דְּבָרֵי מִשָּׂא אֱמִיתִיִּים – ה' עֵתִיד לְנִטּוֹשׁ אֶתְכֶם כְּמוֹ שֶׁאִדָּם מוֹרִיד מֵעֲצָמוֹ מִשָּׂא כְּבֹד (אֵת הָעָם), ¹¹⁶ נָאִים יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה' ¹¹⁷: (לֵב) וְהַנְּבִיאִים וְהַכֹּהֵן וְהָעָם אֲשֶׁר יֹאמְרוּ מִשָּׂא יִקְוֶה נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, כֹּהֵן הַבַּעַל אוֹ הַנְּשִׂים מֵהָעָם שֶׁאֵמְרוּ "מִשָּׂא הִנְנִי" (שֶׁשָּׂאֻם מֵהִי הַנְּבוּאָה שֶׁל ה' בְּלִשׁוֹן "מִשָּׂא"), ¹¹⁸ וּפִקְדָתִי עַל הָאִישׁ הַהוּא וְעַל בֵּיתוֹ אֲנִי אֶזְכּוֹר לְהַבִּיא אֵת הַפּוֹרְעָנוֹת עֲלֵיו וְעַל מִשְׁפַּחְתּוֹ ¹¹⁹: (לֵב) כֹּךְ תֹּאמְרוּ אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶל אָחִיו כֹּךְ תֹּאמְרוּ זֶה לַזֶּה: אִישׁ לְחִבְרֹוֹ וְאִישׁ לְאָחִיו, ¹²⁰ מָה עֲנֶה יִקְוֶה וּמָה דִּבֶּר יִקְוֶה מָה עֲנֶה ה' עַל הַשְּׁאֵלוֹת שֶׁשָּׂאֻנוּ וּמָה אָמַר ה'

¹⁰² תרגום.

¹⁰³ רש"י והביא דוגמא לדבר. ירמיהו אמר "הנני שובר את קשת עילם", וחנניה בן עזור אמר "שברתי את על מלך בבל". חנניה למד שה' עתיד להביא פורענות על בבל (עיין סנהדרין פט, א).

¹⁰⁴ מצודות.

¹⁰⁵ תרגום.

¹⁰⁶ תרגום.

¹⁰⁷ תרגום.

¹⁰⁸ תרגום.

¹⁰⁹ תרגום.

¹¹⁰ תרגום.

¹¹¹ תרגום.

¹¹² תרגום.

¹¹³ מצודות. תרגום תרגם את המילה "נביא" כסופר. כפי שראינו לעיל, היו אנשים שהיו מזהירים את העם מדעתם והם נקראים בלשון התרגום "סופר".

¹¹⁴ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א, א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, אוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר", שם הרחבנו בהסברים השונים למילה "לאמר" במקרא.

¹¹⁵ רש"י.

¹¹⁶ מצודות.

¹¹⁷ תרגום.

¹¹⁸ מצודות.

¹¹⁹ תרגום.

¹²⁰ מצודות.

בדברי נבואתו¹²¹: (לו) **וּמִשָּׁא יִקְוֶה לֹא תִזְכְּרוּ עוֹד** אתם כבר לא תשאלו יותר על דברי הנבואה בלשון "משא" (כיוון שתבוא עליכם פורענות),¹²² **כִּי הַמִּשָּׁא יִהְיֶה לְאִישׁ דִּבְרוּ** הנבואה באמת נקראת משא משום שהנביא חייב לומר אותה ולא בגלל שדברי הפורענות שנאמרו בנבואה הם משא על העם,¹²³ **וְהִפְכָתֶם אֶת דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים יִקְוֶה צְבָאוֹת אֱלֹהֵינוּ** ואת הנבואה מה' צבאות אלוֹקֵינוּ שנקראת "משא", אתם הופכים ל"משא" במשמעות של כובד.¹²⁴ ה' נקרא בשם צבאות כיוון שהוא אלוה שני צבאות: צבא העליונים (כמו המלאכים) וצבא התחתונים (כמו בני האדם). הנביא אומר שבמקום שהעם יעריך את המשא, את דברי הנבואה, הוא זלזל בו, ולכן הוא כבר לא יזכה יותר לדברי נבואה: (לו) **כֹּה תֹאמַר אֵל הַנְּבִיא** כך תשאלו את נביאי האמת:¹²⁵ **מָה עָנָךְ יִקְוֶה וּמָה דִּבֶּר יִקְוֶה** מה ענה לך ה' לשאלה ששאלנו ומה אמר ה' בנבואתו. אל תשתמשו בלשון "משא" כשתרצו לברר את דברי הנביא¹²⁶: (לח) **וְאִם מִשָּׁא יִקְוֶה תֹאמְרוּ** ואם אתם תאמרו שוב "משא ה'" על דברי הנבואה, למרות שהוזהרתם על כך,¹²⁷ **לִכֵּן כֹּה אָמַר יִקְוֶה** לכן (היות וקראתם לדברי הנבואה שוב בשם "משא") כך אמר ה':¹²⁸ **יַעַן אֲמַרְכֶם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה מִשָּׁא יִקְוֶה** בגלל שקראתם לדברי הנבואה "משא ה'", **וְאֲשַׁלַּח אֱלֵיכֶם לְאֹמֵר לֹא תֹאמְרוּ מִשָּׁא יִקְוֶה** ואני שלחתי אליכם דברי נבואה שבהם הוזהרתי אתכם מלקרוא לנבואה "משא"¹³⁰: (לט) **לִכֵּן הִנְנִי וְנָשִׁיתִי אֶתְכֶם נָשָׁא** כעונש על החטא שלכם אני עתיד להעביר אתכם ממקום למקום,¹³¹ **וְנָשִׁיתִי אֶתְכֶם וְאֶת הָעִיר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וְלָאֲבוֹתֵיכֶם מֵעַל פְּנֵי** ואני עתיד להרחיק ממני אתכם ואת העיר ירושלים שנתתי לכם ולאבותיכם (יש בעונש זה מידה כנגד מידה. העם קרא לדברי הנבואה משא, וה' עתיד להוריד את העם מעליו כמו שעושים למשא)¹³²: (מ) **וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם חֲרָפַת עוֹלָם** ואני עתיד לבייש אתכם לתקופה ארוכה (על ידי שאתם תגלו בין האומות),¹³³ **וּבְלִמּוֹת עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא תִשְׁכַּח** והבושה הגדולה לא תישכח כיוון שהיא תתקיים לאורך זמן¹³⁴:

¹²¹ מצודות.

¹²² מצודות.

¹²³ **מצודות** וכתב אפשרות נוספת להסבר דברי הנבואה בשם משא משום שהנביא נושא את הדברים ואומר אותם אל העם. **רש"י** בפירושו הראשון כתב שהכוונה היא שה' אומר את דברי נבואתו רק למי ששומע בקול ה', וכתב על פירוש זה שהוא לא שמע שפירשו כך, אבל פירוש זה הוא הפירוש העיקרי. בפירוש נוסף כתב שמי שקרא לדבר ה' "משא", תבוא עליו נבואת פורענות. בפירושו השלישי כתב שנביא השקר היה מבקש מנביא האמת לומר לו את הסגנון של הנבואה שנאמרה לו מאת ה', ונביא השקר היה הולך ואומר את דבריו באותו סגנון, אלא שהיה משנה את תוכן הנבואה, וירמיהו אמר שבמקום לשים לב לסגנון הנבואה, צריך לשים לב לתוכנה, ונביא השקר אמר דברים שאינם נכונים.

¹²⁴ **רד"ק + מצודות.**

¹²⁵ **תרגום.**

¹²⁶ **מצודות.**

¹²⁷ **מצודות.**

¹²⁸ **מצודות.**

¹²⁹ **מצודות.**

¹³⁰ **מצודות.**

¹³¹ **רש"י.** לפי פירושו ולפי **מצודות** כל הצלע של הפסוק עוסק בהנעה ממקום למקום. **רד"ק** פירש "נשיתי" מלשון שכחה. ה' כביכול ישכח את ישראל והדבר יביא עליהם פורענות. בשם **תרגום** כתב שהפירוש הוא מלשון נתישה באות ת'.

¹³² **מצודות.**

¹³³ **מצודות.**

¹³⁴ **מצודות.**

ירמיהו פרק כד, א-י

(א) הֲרָאֵנִי יְקֹזֵק וְהִנֵּה שְׁנֵי דֹדָאֵי תַּאֲנִים מוֹעֲדִים לִפְנֵי הַיָּכֵל יְקֹזֵק ה' הראה לי במראה הנבואה שני סלים מלאים בתאנים מוכנים לאכילה, והסלים היו מונחים לפני בית המקדש,¹ אַחֲרֵי הַגְּלוּת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל מֵרָאָה הַנְּבוּאָה הִיָּה לֵאחֹר שֶׁנְּבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הִגְלָה אֶת הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים מִמַּמְלַכַת יְהוּדָה:² 1) אֶת יְכִנְיָהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה יְכִנְיָה בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה, 2) וְאֶת שְׂרֵי יְהוּדָה שְׂרֵי יְהוּדָה, 3) וְאֶת הַחֲרָשׁ אֲוִמָּנִים שֶׁעֲבָדוּ עִם חֹמְרִים שׁוֹנִים (כְּמוֹ עֶץ וְאֶבֶן),³ 4) וְאֶת הַמִּסְגָּר וְאֲנָשִׁים שֶׁהִתְפַּקֵּד שֶׁלָּהֶם לִסְגֹּר אֶת שַׁעְרֵי הָעִיר,⁴ מִירוּשָׁלַם נְבוּכַדְנֶצַּר הִגְלָה אֲנָשִׁים אֱלֹו מִירוּשָׁלַם, וַיָּבֵאֵם בָּבֶל נְבוּכַדְנֶצַּר הוֹבִיל אוֹתָם לְבָבֶל:⁵ (ב) הִדּוּד אֶחָד תַּאֲנִים טֹבוֹת מְאֹד כְּתָאֲנִי הַפְּכָרוֹת בִּסְל הָרֵאשׁוֹן הָיוּ תַּאֲנִים מְאֹד טֹבוֹת כְּמוֹ הַתַּאֲנִים שֶׁהִתְבַּשְׁלוּ כָל צֶרֶךְ,⁶ וְהִדּוּד אֶחָד תַּאֲנִים רְעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאכְלָנָה מֵרֶעַ וּבִסְל הַשֵּׁנִי הָיוּ תַּאֲנִים מְאֹד רְעוֹת, שֶׁלֹא הִיָּה אֲפֶשֶׁר לֵאכּוֹל אוֹתָן מִחֻמַּת שֶׁהָיוּ רְעוֹת כָּל כֵּךְ:⁷ (ג) וַיֹּאמֶר יְקֹזֵק אֵלֵי ה' שֶׁאֵל אוֹתִי: מָה אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ יִרְמְיָהוּ, מָה אַתָּה רֹאֶה,⁸ וַאֲמַר תַּאֲנִים עֲנִיתִי לִּי: אֲנִי רֹאֶה תַּאֲנִים,⁹ הַטֹּבוֹת טֹבוֹת מְאֹד הַתַּאֲנִים הַטֹּבוֹת – בְּאֵמַת טֹבוֹת מְאֹד,¹⁰ וְהָרְעוֹת רְעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאכְלָנָה מֵרֶעַ וְהַתַּאֲנִים הָרְעוֹת כָּל כֵּךְ רְעוֹת – עַד שֶׁלֹא נִיתֵן לֵאכּוֹל אוֹתָן מְרֹב שֶׁהָיוּ רְעוֹת:¹¹ (ד) וַיְהִי דְבַר יְקֹזֵק אֵלֵי הִיָּה דְבַר נְבוּאָה מֵאֵת ה' אֵלֵי,¹² לֵאמֹר כֵּךְ אֲמַר לִי ה' בְּדַבְרִי נְבוּאָתִי:¹³ (ה) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק אֵלֵי ה' יִשְׂרָאֵל כֵּךְ אֲמַר ה' אֱלֹוִקֵי יִשְׂרָאֵל:¹⁴ כְּתָאֲנִים הַטֹּבוֹת הָאֵלֶּה כֶּשֶׁם שֶׁכּוֹלֵם נִהְיָם מִהַתַּאֲנִים הַטֹּבוֹת,¹⁵ בֶּן אֶפְרַיִם אֶת גְּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּי מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶרֶץ כְּשָׂדִים לְטוֹבָה כֵּךְ אֲנִי אֶכִּיר לְטוֹבָה אֶת הַגּוֹלִים מִיְּהוּדָה שֶׁשְׁלַחְתִּי מִהַמָּקוֹם הַזֶּה אֶל אֶרֶץ

¹ מצודות.

² מצודות.

³ תרגום.

⁴ תרגום. רש"י ורד"ק פירשו על פי חז"ל שהכוונה לחכמי ישראל

⁵ תרגום.

⁶ תרגום. רש"י: תאנים מבכירות חביבות על מוצאיהן כבר מההתחלה. רד"ק: מדובר על תאנים שסמוכות לעצים.

⁷ תרגום.

⁸ תרגום.

⁹ תרגום.

¹⁰ תרגום.

¹¹ תרגום.

¹² תרגום.

¹³ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, באוצר המאמרים, במאמר וידבר

ה' אל משה לאמר, שם הרחבנו במשמעות המילה "לאמר" במקרא.

¹⁴ תרגום.

¹⁵ מצודות.

כשדים¹⁶: (ו) וְשָׁמַתִּי עֵינַי עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה אֲנִי אֲשַׁיֵּחַ עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה וְאֲשַׁמֹּר אוֹתָם בְּגִלּוֹת,¹⁷
וְהִשְׁבַּתִּים עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֲנִי אֲחִזֵּר אוֹתָם אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת, לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל (הַכּוֹנֵנָה לְתַקּוּפַת
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי),¹⁸ וּבְנֵיתִים וְלֹא אֶהְרֵס אֲנִי אֲבִנָּה אוֹתָם וְלֹא אֶהְרֹס אוֹתָם. מִצַּבֵּם שֶׁל אֱלֹהֵי
שֶׁכֶר גִּלּוֹת רַק יוֹטֵב כִּיּוֹן שֶׁהֵם כָּבֵד נִעְנְשׁוּ, וְזֹאת בְּנִיגוּד לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁעוֹד לֹא גִלּוֹת, שֶׁעוֹד תִּבּוֹא
עֲלֵיהֶם פּוֹרְעָנוֹת,¹⁹ וְנִטְעָתִים וְלֹא אֶתְּוֹשׁ וְאֲנִי עֵתִיד לְנִטּוֹעַ אוֹתָם וְלֹא לְעִקּוֹר אוֹתָם יוֹתֵר. יֵשׁ בְּצִלְעַת
זוֹ חֲזָרָה עַל הַצִּלְעַת הַקּוֹדֶמֶת שֶׁל הַפְּסוּקָה כְּדָרְגָם שֶׁל נְבוֹאוֹת²⁰: (ז) וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב לְדַעַת אֹתִי כִּי
אֲנִי יְקֹנֶה אֲנִי עֵתִיד לְתֵת לְגוֹלִים לֵב שִׁיבִין וְיִידַע שֶׁאֲנִי ה',²¹ וְהָיוּ לִי לְעָם הֵם יִהְיוּ הָעָם שְׁלִי, הֵם
יִתְחַיִּיבוּ לְקִיּוּם אֶת דְּבָרִי,²² וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהֵי, אֲנִי אֶעֱזֹר לָהֶם
בְּכָל מָה שֶׁדְּרוֹשׁ,²³ כִּי יֵשְׁבוּ אֵלַי בְּכָל לְבָבָם שֶׁהָרִי הֵם יֵשׁוּבוּ לְעִבּוּדִי בְּכָל לֵבָם (וּלְכֵן אֲחִזֵּר אוֹתָם
וְאֶסִּייעַ לָהֶם)²⁴: (ח) וּבְתֵאֵנִים הָרְעוֹת אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלֶנָּה מֵרַע וְכִמּוֹ הַתֵּאֵנִים הָרְעוֹת (שֶׁהָיוּ בְּסֵל
הַשֵּׁנִי) אֲשֶׁר לֹא הָיָה נִיתָן לְאֲכֹל אוֹתָן מְרֹב שֶׁהָיוּ רְעוֹת,²⁵ כִּי כֹה אָמַר יְקֹנֶה שֶׁהָרִי כֹךְ אָמַר ה':²⁶
בֶּן אֲתָן אֶת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶת שָׂרְיָו וְאֶת שְׂאֵרֵי יְרוּשָׁלַם הַנְּשָׂאִים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת
וְהַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּךְ אֲנִי אֶגְרוֹם לְצִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה, לְשָׂרְיוֹ, לְתוֹשְׁבֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם שֶׁעוֹד
לֹא גִלּוֹת, וְלָעָם שֶׁהִלֵּךְ אַחֲרַי יוֹחֲנָן בֶּן קֶרַח וְהַתִּישָׁב בִּירוּשָׁלַם (לְמִרְוֹת שֶׁהִדְבֵּר הָיָה אֲסוּר לָהֶם)²⁷:
(ט) וְנָתַתִּים לְזַעֲוָה לְרַעְיָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ אֲנִי אֶמְסוֹר אוֹתָם לְעַמִּים אֲחֵרִים שִׁירְעוּ לָהֶם
וְיִגְרְמוּ לָהֶם לְהִיּוֹת חֲרָדִים.²⁸ וּבְכָל מְקוֹם שֶׁאֲגַלֶּה אוֹתָם, הָעָם יִהְיֶה: (1) לְחֶרֶף בּוֹשָׁה – כּוֹלֵם
יִבְיִישׁוּ אוֹתָם בְּמִקְוֹמוֹת הָאֱלֹהִים,²⁹ (2) וְלִמְשָׁל כֹּאֲשֶׁר אֲנָשִׁים יִרְצוּ לְהַבִּיאַ מִשָּׁל לְפּוֹרְעָנוֹת גְּדוֹלָה
הַעֲתִידָה לְבוֹא אוֹ שְׂבָאָה כָּבֵד, הֵם יִבְיִאוּ אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתִּבּוֹא עַל הָעָם שֶׁנִּשְׁאָר בִּירוּשָׁלַם כְּמִשָּׁל,³⁰
(3) לְשִׁנְיָנָה הֵם יִדְבְּרוּ תַמִּיד עַל הַפּוֹרְעָנוֹת שְׂבָאָה עַל הָעָם שֶׁנִּשְׁאָר בִּירוּשָׁלַם,³¹ (4) וְלִקְלָלָהּ כֹּאֲשֶׁר

¹⁶ רש"י ולפירושו צריך לומר שפסוק זה מסורס. המילה "לטובה" צריכה להיות לאחר המילה "אכיר".

¹⁷ מצודות.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ מצודות.

²⁰ מצודות.

²¹ תרגום.

²² מצודות.

²³ מצודות.

²⁴ תרגום. מהר"י קרא: הכוונה לדניאל ועזרא שהתוודו על עוונות בני ישראל.

²⁵ תרגום.

²⁶ תרגום.

²⁷ רד"ק.

²⁸ מצודות. רש"י: הכוונה שהעמים ישמעו את מה שיעבור עליהם ויחרדו מכך. הסברנו לפי מצודות היות ולפירושו מובן יותר הימצאותה של המילה "רעה". לשיטת רש"י צלע זו מובנת טוב יותר בהקשר הכולל של הפסוק.

²⁹ מצודות.

³⁰ מצודות.

³¹ מצודות.

ירצו לקלל מישהו, יקללו אותו שיקרה לו כמו הפורענות שעתידה לבוא על תושבי ירושלים, ³² **בְּכָל**
הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר אָדִיחִם שֵׁם דבר זה יקרה בכל המקומות שאני עתיד להגלות לשם את תושבי
ירושלים ³³: **(י) וְשִׁלַּחְתִּי בָם אֶת הַחֶרֶב אֶת הָרָעָב וְאֶת הַדָּבָר אֲנִי (ה') אַגְרָה בְּתוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם**
שנשארו שלוש פורענויות: חרב, רעב ודבר, ³⁴ **עַד תִּמָּס מַעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם**
וְלֹאֲבוֹתֵיהֶם (אגרה בהם את הפורענויות) עד שהם יכלו מהאדמה שנתתי להם ולאבותיהם, עד
שהם יכלו מארץ ישראל ³⁵:

³² מצודות.

³³ תרגום.

³⁴ תרגום.

³⁵ תרגום.

ירמיהו פרק כה, א-לח

(א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה עַל יִרְמְיָהוּ עַל כָּל עַם יְהוּדָה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּם בְּהַמְשָׁךְ הֵם דְּבָרֵי נְבוּאָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ לִירְמְיָהוּ עַל כָּל הָעָם שֶׁבִּיהוּדָה,¹ בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַיהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה הֵלְלוּ נֶאֱמָרוּ בִּשְׁנֵה הָרְבִיעִית לַמַּלְכוּתוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה,² הִיא הַשָּׁנָה הָרִאשֹׁנִית לְנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הַשְּׁנֵה הָרְבִיעִית לַמַּלְכוּתוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים הִיא הַשְּׁנֵה הָרִאשֹׁנָה לַמַּלְכוּתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל:³ (ב) אֲשֶׁר דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל כָּל עַם יְהוּדָה וְאֵל כָּל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם זֶהוּ דְּבַר הַנְּבוּאָה שֶׁאָמַר יִרְמְיָהוּ לָעָם שֶׁבִּמְמַלְכֶת יְהוּדָה וּלְתוֹשְׁבֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם,⁴ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר יִרְמְיָהוּ בְּדִבְרָיו:⁵ (ג) מִן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַיֹּאשִׁיָּהוּ בֶן אָמֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה מֵאָז הַשְּׁנֵה הַשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמַּלְכוּתוֹ שֶׁל יֹאשִׁיָּהוּ בֶן אָמֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה,⁶ זֶה שְׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה דִּבֶּר יִקְוֶה אֵלַי בְּמִשְׁךְ עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשׁ שָׁנָה הִיָּה דְּבַר נְבוּאָה אֵלַי מֵאֵת ה': יֹאשִׁיָּהוּ עֲצָמוֹ מֶלֶךְ שְׁלוֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה יִרְמְיָהוּ הִתְחִיל לְהִתְנַבֵּא בִּשְׁנַת הַשְּׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמַּלְכוּתוֹ, וּמִכָּאֵן שֶׁבֶסֶד הַכֹּל הִתְנַבֵּא יִרְמְיָהוּ תִּשְׁעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתַקּוּפַת מַלְכוּתוֹ שֶׁל יֹאשִׁיָּהוּ. לִכְךָ צָרִיךְ לְהוֹסִיף עוֹד אַרְבַּע שָׁנִים מִמַּלְכוּתוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים וּמִגִּיעֵם לְעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשׁ שָׁנָה,⁷ וְאֵדְבַר אֵלֵיכֶם וְאֲנִי אֲמַרְתִּי לָכֶם אֵת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה,⁸ אֲשֶׁכֶּם וְדִבֶּר וְהִיִּיתִי מִשְׁכִּים לָקוּם מוֹקֵדִם וְלֹאמֹר לָכֶם אֵת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה, הַזְדַּרְזֵתִי לֹאמֹר לָכֶם אֵת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה,⁹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְלֹא קִיבַלְתֶּם אֵת דְּבָרֵי, לֹא הִקְשַׁבְתֶּם לִי:¹⁰ (ד) וְשִׁלַּח יִקְוֶה אֵלֵיכֶם אֵת כָּל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים ה' גַּם שִׁלַּח לָכֶם אֵת עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים, ה' שִׁלַּח לָכֶם נְבִיאִים נֹסְפִים עָלַי,¹¹ הַשֹּׁכֵם וְשִׁלַּח כְּבִיכּוֹל שֶׁה' הִשְׁכִּים לְשַׁלּוֹחַ אוֹתָם, ה' הַזְדַּרְזוּ וְשִׁלַּח אוֹתָם,¹² וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְאִתָּם לֹא קִיבַלְתֶּם אֵת דְּבָרֵי הַנְּבִיאִים, לֹא הִקְשַׁבְתֶּם לְנְבִיאִים,¹³ וְלֹא הִטִּיתֶם אֵת אָזְנוֹכֶם לְשִׁמְעַ וְלֹא הִטִּיתֶם אֵת אָזְנוֹכֶם כְּדִי לִשְׁמוֹעַ אֵת דְּבָרֵי הַנְּבִיאִים. יֵשׁ בְּצִלְעַ זֶה חֲזָרָה עַל הַצִּלְעַ

¹ תרגום.

² תרגום. רש"י: בשנה זו נחתם גזר דינם של יושבי ירושלים ודברי הנבואה הללו נאמרו לפני גזר הדין כדי שתושבי ממלכת יהודה עוד יספיקו לחזור בתשובה לפני גזר הדין.

³ תרגום. רד"ק: למרות שבספר דניאל כתוב שבשנה השלישית למלכות יהויקים בא נבוכדנצר מלך בבל לירושלים, הכוונה איננה שנבוכדנצר כבש את ירושלים בשנה השלישית למלכותו של יהויקים, אלא שנבוכדנצר התחיל למלוך בשנה השלישית של יהויקים והוא הטיל מצור על ירושלים, ובשנה הרביעית למלכותו של יהויקים, כבש נבוכדנצר את העיר עצמה.

⁴ תרגום.

⁵ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א, א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, באוצר המאמרים, במאמר וידבר ה' אל משה לאמר, שם הרחבנו במשמעות המילה "לאמר" במקרא.

⁶ תרגום.

⁷ תרגום + רש"י.

⁸ תרגום.

⁹ מצודות.

¹⁰ תרגום.

¹¹ מצודות.

¹² מצודות.

¹³ תרגום.

הקודמת של הפסוק כדרכם של נבואות¹⁴: (ה) **לֵאמֹר** כך אמרנו לכם בדברי הנבואות: ¹⁵ **שׁוּבוּ נָא אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה וּמִרַעַ מַעַלְלֵיכֶם** כל אחד מכם יחזור בו מדרכו הרעה וממעשיו הרעים,¹⁶ ו**שׁוּבוּ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַן יְקֹזֶק לָכֶם וּלְאֲבוֹתֵיכֶם לְמֶנּוּ עוֹלָם וְעַד עוֹלָם** ובזכות זה אתם תוכלו לשבת על האדמה שה' נתן לכם ולאבותיכם לתמיד, אתם תוכלו לשבת תמיד בארץ ישראל (אם תחזרו בתשובה)¹⁷: (ו) **וְאֵל תִּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעִבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם** ואל תלכו אחרי העבודה הזרה בכך שתעבדו אותם ותשתחוו להם,¹⁸ **וְלֹא תִכְעִסוּ אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם** ואל תכעיסו אותי בכך שתעבדו לעבודה הזרה שאתם עשיתם במעשה ידיכם. ה' הזהיר את העם שלא להכין בידיהם פסלים וצורות נוספות של עבודה זרה ולאחר מכן לעבוד אותם,¹⁹ **וְלֹא אֶרֶע לָכֶם** (אם תנהגו כך) לא ארע לכם, לא אביא עליכם פורענות²⁰: (ז) **וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלַי וְאִתֶּם** לא קיבלתם את דברי, לא הקשבתם לי,²¹ **נָאִם יְקֹזֶק** כך אמר ה': ²² **לְמַעַן הִכְעִיסֵנִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם לְרַע לָכֶם** (לא הקשבתם לי) כדי להכעיס אותי במעשים שאתם עושים בידיכם, ולכן תבוא עליכם פורענות²³: (ח) **לִבֶּן הָיִיתָ וְלֹא קִיבַלְתָּם אֶת דְּבָרֵי וְלֹא חֲזַרְתָּם בְּתוֹבוֹהָ, בָּהּ אָמַר יְקֹזֶק צְבָאוֹת** כך אמר ה' צבאות. ²⁴ ה' נקרא בשם צבאות כיוון שהוא אלוה על צבא של מעלה (כמו המלאכים) ועל צבא של מטה (כמו בני האדם), ²⁵ **יַעַן אֲשֶׁר לֹא שְׁמַעְתֶּם אֶת דְּבָרֵי הָיִיתָ וְלֹא קִיבַלְתָּם אֶת דְּבָרֵי** (ולא חזרתם בתשובה)²⁶: (ט) **הֲנִי שִׁלַּח וְלִקַּחְתִּי אֶת כָּל מְשַׁפְּחוֹת צִפּוֹן אֲנִי הוֹלֵךְ לַעְוֹר אֶת הָעַמִּים מֵהַצִּפּוֹן, נָאִם יְקֹזֶק** כך אמר ה', ²⁸ **וְאֵל נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עֲבָדִי וְאֲנִי אַעְוֹר אֶת לִבּוֹ שֶׁל עֲבָדִי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל. נְבוּכַדְרֶאצַּר נִקְרָא עֲבָדוֹ שֶׁל ה' הָיִיתָ וְהוּא יִקְיִים אֶת הַצִּיּוּי שֶׁל ה' בְּדָבָר זֶה, וְהִבָּאתִים עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְעַל יֹשְׁבֶיהָ וְעַל כָּל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה סָבִיב וְאֲנִי עֲתִיד לְהִבִּיא אוֹתָם עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת (מַמְלַכַת יְהוּדָה), עַל תּוֹשְׁבֶיהָ, וְעַל הָעַמִּים בְּאַרְצוֹת**

לגלות את האויצר שבתורה

¹⁴ מצודות.

¹⁵ תרגום.

¹⁶ תרגום.

¹⁷ מצודות.

¹⁸ תרגום.

¹⁹ מצודות.

²⁰ מצודות.

²¹ תרגום.

²² תרגום.

²³ **מצודות.** התלבטנו אם להסביר "במעשה ידיכם" בפסוק זה כמו בפסוק הקודם, שהכוונה לפסלים, או שהכוונה למעשים שהיו עושים בידיהם. רד"ק התייחס לשינוי בין הכתיב לקרי. בכתוב "הכעיסוני", כלומר, שהם הכעיסו את ה'. בקרי קוראים "הכעיסני", כלומר, שמטרת עשיית העבודה הזרה לא הייתה לשם הנאה, אלא כדי להכעיס את ה'.

²⁴ תרגום.

²⁵ רד"ק בפירושו לישעיהו א, ז.

²⁶ תרגום.

²⁷ רד"ק ויחלק בין "משפחות" שנאמר על העמים, לבין "ממלכות" שנאמר עם ראשי הממלכה.

²⁸ תרגום.

²⁹ **מצודות.** רד"ק התלבט בפירוש המילה "ואל" האמורה בצלע זו, האם היא מוסבת על מה שנאמר לפני כן, אל "ולקחתי", או שפירושה כמו "ואת".

שמסביב לה,³⁰ וְהִחַרְמָתִים אֲנִי אֲשַׁמֵּד אוֹתָם,³¹ וְשִׁמְתִּים לְשִׁמָּה וּלְשָׂרָקָה וּלְחִרְבוֹת עוֹלָם וְאֲנִי אֶגְרוֹם לָכֵךְ שְׂכוֹלִם יִתְמָהוּ עַל הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתֵּבֵא עֲלֵיהֶם (הַיּוֹת וְהַיָּא תִּהְיֶה כָל כֵּךְ גְּדוּלָּה), וּמִשּׁוֹם כֵּךְ יִשְׁרְקוּ כְּשִׁידְבְּרוּ עַל הַפּוֹרְעָנוֹת הַזֹּאת, וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה חֲרָבָה לְמִשְׁךְ תְּקוּפָה אֲרוּכָה³²: (י) וְהָאֲבָדְתִּי מִקֵּם קוֹל שִׁשּׁוֹן וְקוֹל שִׁמְחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל בְּלָה אֲנִי אֶגְרוֹם לָכֵךְ שֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ בָּהֶם קוֹלוֹת שֶׁל שִׁשּׁוֹן וּשְׂמִיחָה, קוֹלוֹת שֶׁל שִׁמְחָת חֲתָן וְכֹלָה,³³ קוֹל רִחִים גַּם לֹא יִשְׁמְעוּ יוֹתֵר אֶת קוֹלוֹת הַרִיחִיִּים הַיּוֹת וְלֹא תִּהְיֶה תִּבּוּאָה לְטַחוֹן,³⁴ וְאֹדֶר נֶר וּבִגְלָל שֶׁלֹּא יִהְיֶה שֶׁמֶן, לֹא יִהְיֶה אֹדֶר נֹרֹת³⁵: (יא) וְהִיָּתָה כָּל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְחִרְבָּה לְשִׁמָּה כָּל הָאָרֶץ תִּהְיֶה חֲרָבָה וּלְתִימָהוּן,³⁶ וְעִבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה וְהָעַמִּים שְׂוֹשְׁבִים מִסְּבִיב לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, יַעֲבֹדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל בְּמִשְׁךְ שִׁבְעִים שָׁנָה³⁷: (יב) וְהִיָּה כְּמִלְאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד עַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְעַל הַגּוֹי הַהוּא נֶאֱסָם יִקְוֶה אֶת עוֹנָם וְעַל אֶרֶץ כְּשָׂדִים כֹּאֲשֶׁר יִסְתַּיִּמוּ שִׁבְעִים הַשָּׁנִים, אֲזִכּוֹר אֶת הָעוֹנוֹת שֶׁל מֶלֶךְ בָּבֶל וְשֶׁל עַמּוֹ וְשֶׁל אֶרֶץ כְּשָׂדִים, כֵּךְ אָמַר ה',³⁸ וְשִׁמְתִּי אֹתוֹ לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם אֲנִי אֲשִׁים אֶת בָּבֶל לְשִׁמְמָה שֶׁתִּהְיֶה לְעוֹלָם, מִמַּלְכַּת בָּבֶל תִּפּוֹל³⁹: (יג) וְהִבֵּאתִי עַל הָאָרֶץ הַהִיא אֶת כָּל דְּבָרֵי אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ וְאֲנִי אֲבִיא עַל הָאָרֶץ הַהִיא, עַל בָּבֶל, אֶת כָּל מַה שֶּׁגִּזַּרְתִּי עָלֶיהָ,⁴⁰ אֶת כָּל הַכְּתוּב בְּסֵפֶר הַזֶּה אֲשֶׁר נִבֵּא יִרְמְיָהוּ עַל כָּל הַגּוֹיִם (אֲנִי אֲבִיא עַל בָּבֶל) אֶת כָּל מַה שֶּׁכְּתוּב בְּסֵפֶר יִרְמְיָהוּ, אֶת כָּל הַנְּבוּאוֹת שִׁירְמִיָּהוּ נִבֵּא עַל הָעַמִּים הָאֲחֵרִים. בְּסוֹף סֵפֶר יִרְמְיָהוּ יִשְׁנֶן נְבוּאוֹת שֶׁבָּחֵן הַתְּנַבֵּא יִרְמְיָהוּ עַל עַמִּים אֲחֵרִים (שֶׁאִינֶן יִשְׂרָאֵל) וְשֶׁם כְּתוּב שֶׁהָעַמִּים הָאֵלֶּה יִשְׁמִידוּ אֶת מַמְלַכַּת בָּבֶל⁴¹: (יד) כִּי עִבְדוּ בָּם גַּם הֵמָּה גּוֹיִם רַבִּים וּמַלְכִּים גְּדוֹלִים שֶׁהָרִי גַם תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַּת בָּבֶל עֲתִידִים לַעֲבֹד עַמִּים רַבִּים וּמַלְכִּים גְּדוֹלִים (כְּמוֹ שֶׁהֵם שִׁיעֲבֹדוּ עַמִּים אֲחֵרִים),⁴² וְשִׁלַּמְתִּי לָהֶם כְּפַעְלָם וּכְמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וְאֲנִי אֲשַׁלֵּם לְבָבִל כְּפִי הַשֹּׂכֶר שֶׁמִּגִּיעַ לָהֶם וְכִפִּי מַה שֶּׁהֵם עָשׂוּ – כִּשֶּׁם שֶׁשִּׁיעֲבֹדוּ גּוֹיִם אֲחֵרִים, כֵּךְ אֲשַׁעֲבֹד אוֹתָם⁴³: (טו) כִּי כֹה אָמַר יְקֹוֹק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֵּי שֶׁהָרִי כֵּךְ אָמַר לִי ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִרְאָה

³⁰ מצודות. רד"ק התלבט אם הכוונה לעמים שמסביב, או לעמים שירמיהו עתיד להתנבא עליהם נבואות פורענות.

³¹ תרגום.

³² מצודות. תרגום: יש לפרש את המילה "שמה" מלשון שממה ולא מלשון תמיהה כפי שפירש מצודות.

³³ תרגום.

³⁴ מצודות. רד"ק: הכוונה לריחיים שיטחנו לסעודת שמחה.

³⁵ מצודות. רד"ק: הכוונה לאורות ששימשו בסעודות שמחה.

³⁶ על פי מצודות בפירושו לפסוק ט'. כאמור, התרגום פירש שם וכאן את המילה שמה מלשון שממה.

³⁷ מצודות.

³⁸ תרגום + מצודות.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ תרגום.

⁴¹ מצודות. מהר"י קרא: ייתכן שמדובר על הנבואות של ישעיהו.

⁴² מצודות.

⁴³ מצודות.

הנבואה: ⁴⁴ קח את כוס היין החמה הזאת מידי קח מידי את כוס היין המקולל הזה. ה' המשיח את הפורענות העתידה לבוא על בבל לכוס יין, כיוון שהיין גורם לבלבול אצל האדם וגם הפורענות גורמת לכך, ⁴⁵ והשקיתה אתו את כל הגוים אשר אנכי שלח אותך אליהם ותשקה את כל העמים שאני שולח אותך אליהם בכוס זו. הכוונה שירמיהו יתנבא על כל העמים הללו: ⁴⁶ (טז) ושתו והתגעשו והתהללו העמים ישתו את כוס היין ולאחר מכן ישתגעו ויתהוללו. ⁴⁷ הכוונה היא שהעמים ישמעו את דברי הנבואה של ירמיהו, ולאחר מכן יפחדו מאוד, מפני החרב אשר אנכי שלח בינתם ההשתטות וההתהוללות תהיה מפני הפחד מהחרב שאני עתיד להביא עליהם: ⁴⁸ (יז) ואקח את הכוס מיד יקוק אני לקחתי את הכוס מיד ה', התנבאתי בנבואות שה' ניבא אותי בהם, ⁴⁹ ואשקה את כל הגוים אשר שלחני יקוק אליהם אני השקיתי את העמים שה' שלח אותי אליהם: ⁵⁰ (יח) את ירושלים ואת ערי יהודה ואת מלכיה את שריה ה' ציווה עלי להשקות את ירושלים, את הערים שבממלכת יהודה, את מלך ירושלים ואת בניו ואת השרים שבה, ⁵¹ לתת אתם לחרבה לשמה לשרקה ולקללה כיום הנה הנבואה הייתה שירושלים תיחרב כפי שהיא באמת עומדת חריבה היום. ירמיהו כתב את ספרו לאחר החורבן, והוא כותב עכשיו על שבעבר הוא התריע בפני שליטי ירושלים ותושביה שהעיר עתידה להיחרב, כפי שאכן קרה: ⁵² (יט) את פרעה מלך מצרים ואת עבדיו ואת שריו ואת כל עמו השקיתי בכוס הפורענות גם את פרעה מלך מצרים, את עבדיו, את שריו ואת העם המצרי: ⁵³ (כ) ואת כל הערב (וכן השקיתי בכוס הפורענות) את כל העם הערבי. עם זה נקרא בלשון זו משום שהוא מכיל תערובת של אנשים שתהערבבו מעמים שונים, ⁵⁴ ואת כל מלכי ארץ העוץ ואת המלכים ובני המלכים של ארץ עוץ, ⁵⁵ ואת כל מלכי ארץ פלשתים ואת אשקלון ואת עזה ואת עקרון ואת שארית אשדוד וכן השקיתי בכוס הפורענות את מלכי ארץ פלשתים ובתוכם גם את מלכי עזה, עקרון, וחלק מהעיר אשדוד שעוד לא נחרבה בזמנו של נבוכדנצר (כנראה שפרעה מלך מצרים או אויב אחר החריב חלק

⁴⁴ תרגום + רד"ק. לפי רד"ק, ירמיהו ראה במראה הנבואה שהוא משקה את הגויים בכוס שנטל מידו של ה'. לפי מצודות, כל עניין הכוס הוא רק משל לדברי נבואה.

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות. רש"י: הנבואה היא שממלכת בבל לא תחזור עוד בתשובה.

⁴⁷ רש"י.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ מצודות.

⁵⁰ תרגום.

⁵¹ מצודות. רד"ק: הכוונה במלכי יהודה היא ליהויקים, יהויכין וצדקיהו.

⁵² מצודות.

⁵³ תרגום.

⁵⁴ רד"ק. רש"י: עם זה נקרא כך משום שפרעה ערב שיעזור להם, ולפי זה אין לפרש מילה זו מלשון ערוב, אלא מלשון

ערבות.

⁵⁵ על פי ביאור מצודות לפסוק יח'.

מהעיר⁵⁶: (כא) אֶת אֲדָוָה וְאֶת מוֹאֵב וְאֶת בְּנֵי עַמּוֹן וְכֵן הִשְׁקִיטִי בְּכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת אֶת אֲדָוָה, מוֹאֵב וּבְנֵי עַמּוֹן: (כב) וְאֶת כָּל מַלְכֵי צֹר וְאֶת כָּל מַלְכֵי צִידוֹן וְאֶת מַלְכֵי הָאֵשׁ בְּעֶבֶר הַיָּם וְכֵן הִשְׁקִיטִי בְּכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת אֶת כָּל מַלְכֵי צֹר, אֶת כָּל מַלְכֵי צִידוֹן, וְאֶת הַמַּלְכִּים שְׁשׁוּלָטִים עַל קְבוּצָה שֶׁל אֵימָה שֶׁנִּמְצָאִים מֵעַבֵּר לַיָּם⁵⁷: (כג) וְאֶת דָּדָן וְאֶת תִּימָא וְאֶת בּוֹז וְאֶת כָּל קִצְוֵי פָאָה וְכֵן הִשְׁקִיטִי בְּכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת אֶת מַמְלַכַת דָּדָן, אֶת מַמְלַכַת תִּימָא, אֶת מַמְלַכַת בּוֹז וְאֶת כָּל הַמַּמְלָכוֹת הַשּׁוֹכְנוֹת בְּקֶצֶה הָעוֹלָם⁵⁸: (כד) וְאֶת כָּל מַלְכֵי עָרֵב וְכֵן הִשְׁקִיטִי בְּכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת אֶת כָּל מַלְכֵי הָאוֹמָה הָעֲרָבִית. אֵין הַכוּוֹנָה לְעֶרֶב שְׁמוּזְכָּר לְעִיל בְּפֶסֶק כ', אֲלֹא מְדוּבָר עַל בְּדוּאִים שֶׁמִּסְתַּבְּבִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם⁵⁹, וְאֶת כָּל מַלְכֵי הָעָרֵב הַשְּׂכָנִים בְּמִדְבָּר וְכֵן הִשְׁקִיטִי בְּכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת אֶת הַמַּלְכִּים שֶׁל הַבְּדוּאִים שְׁשׁוּכְנִים בְּמִדְבָּר⁶⁰: (כה) וְאֶת כָּל מַלְכֵי זְמָרִי וְאֶת כָּל מַלְכֵי עֵילָם וְאֶת כָּל מַלְכֵי מִדִּי וְכֵן הִשְׁקִיטִי בְּכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת אֶת כָּל מַלְכֵי הָעַם הַזֶּמְרִי, אֶת כָּל מַלְכֵי הָעַם הָעֵילָמִי וְאֶת כָּל מַלְכֵי מִדִּי⁶¹: (כו) וְאֶת כָּל מַלְכֵי הַצָּפוֹן הַקְּרֹבִים וְהַרְחֻקִּים וְכֵן הִשְׁקִיטִי בְּכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת אֶת מַלְכֵי הַצָּפוֹן הַקְּרֹבִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהַרְחֻקִּים מִמֶּנָּה⁶², אִישׁ אֶל אָחִיו הַמַּמְלָכוֹת יִלְקוּ בְּפּוֹרְעָנוֹת זֶה אַחֶר זֶה, הַפּוֹרְעָנוֹת תִּבּוֹא עַל כָּל מַמְלָכָה בְּסִמְכוֹת לְבִיאָתָהּ עַל הַמַּמְלָכָה הַקּוֹדֶמֶת⁶³, וְאֶת כָּל הַמַּמְלָכוֹת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְכֵן הִשְׁקִיטִי בְּכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת אֶת כָּל הַמַּמְלָכוֹת שֶׁבָּאֶרֶץ שֶׁנִּמְצָאִים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה – כָּל הָעַמִּים שֶׁתּוֹ מְכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת⁶⁴, וּמִלֶּךְ שֶׁשָּׁד יִשְׁתָּה אַחֲרֵיהֶם וּמֶלֶךְ בָּבֶל עֵתִיד לִשְׁתּוֹת מְכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת אַחֲרֵיהֶם. בָּבֶל נִקְרָאת בְּשֵׁם זֶה מִשּׁוּם שֶׁבָּאוֹתִיּוֹת אִיִּת בִּ"ש יוֹצֵא שְׁבָבֶל הֵינּוּ שֶׁשָּׁד⁶⁵: (כז) וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם תֹּאמַר לְעַמִּים הַשּׁוֹנִים⁶⁶: כֹּה אָמַר יְקֹנֶק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. ⁶⁷ ה' נִקְרָא בְּשֵׁם צְבָאוֹת כִּיּוֹן שֶׁהוּא אֱלֹהִים עַל צְבָא שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים) וְעַל צְבָא שֶׁל מַטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם)⁶⁸, שֶׁתּוֹ וְשִׁכְרוֹ תִשְׁתּוֹ וְתִשְׁתְּכְרוּ (עַל יְדֵי שֶׁתִּיּוֹת מְכֹס הַפּוֹרְעָנוֹת)⁶⁹, וְקִיּוֹ וְלֹאֲחֹר מִכֵּן תִּקְיָאוּ⁷⁰, וְנִפְּלוּ

⁵⁶ רד"ק. כְּמוֹ כֵּן כָּתַב שֶׁהָעִיר גַּת לֹא הִזְכֵּרָה מִשּׁוּם שֶׁגַּת הָיְתָה שְׂיִכְתָּ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאחֹר שְׁדוּד כְּבֹשׁ אוֹתָהּ.

⁵⁷ תַּרְגוּם. יִיתְכֵּן שְׁלֹפִי מִצְדוֹת הַכוּוֹנָה הִיא שְׁקִבּוּצַת הָאֵימָה בְּצִידָה הַמְעֲרָבִי שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

⁵⁸ מִצְדוֹת. תַּרְגוּם: כָּל מִי שֶׁמּוֹקֵף בְּפָאָה.

⁵⁹ רד"ק.

⁶⁰ רד"ק. מִהֶרֶ"י קִרָּא חֵילֶךְ בֵּין שְׁנֵי חֲלָקִים שֶׁל הָעַם הָעֲרָבִי. חֵילֶךְ מֵהֶם יִשְׁבּוּ בְּעִיר כְּכַתּוּב בְּתַחֲלִיל הַפֶּסֶק וְחֵילֶךְ מֵהֶם יִשְׁבּוּ בְּמִדְבָּר כְּכַתּוּב בְּסוֹף הַפֶּסֶק.

⁶¹ תַּרְגוּם. רד"ק: יִיתְכֵּן שְׁמִלְכֵי זְמָרִי הֵם מַלְכֵי זְמָרָן, מִבְּנֵי שֶׁל קְטוּרָה.

⁶² תַּרְגוּם.

⁶³ מִצְדוֹת.

⁶⁴ תַּרְגוּם. רד"ק: ה' הִידִיעָה הַכְּתוּבָה בְּמִילָה "הַמַּמְלָכוֹת" הֵינָה נְדִירָה אֲךִי יֵשׁ הוֹפְעוֹת דּוֹמוֹת לָהּ בְּמִקְרָא.

⁶⁵ רש"י.

⁶⁶ תַּרְגוּם.

⁶⁷ תַּרְגוּם.

⁶⁸ רד"ק בְּפִירוּשׁוֹ לִישְׁעִיהוּ א, ז.

⁶⁹ מִצְדוֹת.

⁷⁰ מִצְדוֹת.

וְלֹא תִקְוּמוּ וְלֵאחֶר מִכֵּן אַתֶּם תִּיפְלוּ וְלֹא תִצְלִיחוּ לְקוֹם (כְּדָרְכָם שֶׁל הַשִּׁיכּוּרִים לִיפּוֹל),⁷¹ מִפְּנֵי
הַחֶרֶב אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁלֵחַ בֵּינֵיכֶם (לֹא תִצְלִיחוּ לְקוֹם) בְּגִלְל שְׂאֵנִי אֲבִיָּא עֲלֵיכֶם חֶרֶב שֶׁתִּהְיֶה בְּכֶם.
הַכוֹנֶה לְסוּגִים שׁוֹנִים שֶׁל פּוֹרְעָנוּיּוֹת⁷²: (כַּח) וְהָיָה בִּי יִמָּאֵנוּ לְקַחַת הַכּוֹס מִיָּדְךָ לְשִׁתּוֹת אִם
הַעֲמִים לֹא יִסְכִּימוּ לְקַחַת מִמֶּךָ אֶת כּוֹס הַפּוֹרְעָנוּת,⁷³ וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת
תֹּאמַר לָהֶם כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת:⁷⁴ שָׁתוּ תִּשְׁתּוּ אַתֶּם תִּשְׁתּוּ גַם אִם לֹא תִרְצוּ בַּכֹּךְ. הַפּוֹרְעָנוּת תִּבּוֹא
עֲלֵיכֶם גַּם אִם לֹא תִחַפְצוּ בַּכֹּךְ⁷⁵: (כֹּט) בִּי הִנֵּה בָּעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלֶיהָ שֶׁהִרִי בַּעִיר שְׁשִׁמִּי
נִקְרָא עָלֶיהָ, בַּעִיר יְרוּשָׁלַיִם,⁷⁶ אֲנִי מִחֵל לְהָרַע אֲנִי מִתְחִיל אֶת הַפּוֹרְעָנוּת,⁷⁷ וְאַתֶּם הַנִּזְקָה תִּנָּקוּ
וְאַתֶּם חוֹשְׁבִים שֶׁאַתֶּם תִּינָקוּ? אַתֶּם חוֹשְׁבִים שֶׁהַפּוֹרְעָנוּת לֹא תִבּוֹא עֲלֵיכֶם?⁷⁸ לֹא תִנָּקוּ אַתֶּם לֹא
תִּהְיוּ נִקִּיִּים מִהַפּוֹרְעָנוּת, הַפּוֹרְעָנוּת תִּבּוֹא גַם עֲלֵיכֶם,⁷⁹ בִּי חֶרֶב אֲנִי קָדָא עַל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
שֶׁהִרִי אֲנִי קוֹרָא לְהִבִּיא חֶרֶב עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, אֲנִי אֶגְרוֹם שְׁבָאֲרוֹת הַשּׁוֹנוֹת יִהְיוּ רַבִּים שִׁמּוֹתוֹ
עַל יְדֵי חֶרֶב הָאוֹיֵב,⁸⁰ נָא יְקֹזֵק צְבָאוֹת כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת⁸¹: (ל) וְאַתָּה תִּנָּבֵא אֲלֵיהֶם אֵת כָּל
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאַתָּה תֹּאמַר לַעֲמִים אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה הָאֵלֶּה,⁸² וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם וְתֹאמַר לָהֶם אֶת
הַדְּבָרִים הַבָּאִים:⁸³ יְקֹזֵק מִמָּרוֹם יִשְׁאָג ה' כְּבִיכּוֹל יִצְעַק מִהַשְׁמַיִם הַגְּבוּהִים,⁸⁴ וּמִמַּעוֹן קִדְשׁוֹ יִתֵּן
קוֹלוֹ וְה' כְּבִיכּוֹל יִרִים אֶת קוֹלוֹ מִהַמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ שֶׁבּוֹ הוּא גֵר. הַכוֹנֶה לְשָׁמַיִם וְצִלַּע זֶה כּוֹפֶלֶת אֶת
צִלַּע הַפְּסוֹק הַקּוֹדֶמֶת כְּדָרְכָם שֶׁל נְבוּאוֹת,⁸⁵ שְׁאֵג יִשְׁאָג עַל נֹהוּ ה' יִצְעַק עַל מָקוֹם מְגוּרָיו. הַכוֹנֶה
לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּלְיְרוּשָׁלַיִם, וְהַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁה' כְּבִיכּוֹל הוֹצִיא מִפְּנֵי גִזִּירָה שֶׁהוּא יַחְרִיב אֶת
יְרוּשָׁלַיִם,⁸⁶ הִידָד בְּדַרְכֵים יַעֲנֶה אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כֹּשֶׁם שֶׁהַדּוֹרְכִים עַל הָעֲנָבִים כְּדִי לְהוֹצִיא
מֵהֶם אֶת הַיֵּין צוֹעֲקִים זֶה לָזֶה "הִידָד", כְּדִי לִזְרֹז זֶה אֶת זֶה, כֹּךְ ה' כְּבִיכּוֹל יִצְעַק עַל מִנֵּת לְמַהֵר
וּלְהִבִּיא אֶת הַפּוֹרְעָנוּת עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ⁸⁷: (לֹא) בָּא שְׂאוֹן עַד קִצָּה הָאָרֶץ הַהִתְרַגְּשׁוֹת וְהַמִּיִּית
הַקּוֹל הַחֲזֵק יִגִּיעוּ עַד לְקִצָּה הָאָרֶץ, הַגִּזִּירָה תִּחּוֹל עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ,⁸⁸ בִּי רִיב לִיקְזֵק בְּגוֹיִם שֶׁהִרִי

⁷¹ מצודות.

⁷² תרגום + מצודות.

⁷³ מצודות.

⁷⁴ תרגום.

⁷⁵ מצודות.

⁷⁶ תרגום.

⁷⁷ רש"י.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ מצודות.

⁸⁰ תרגום.

⁸¹ תרגום.

⁸² תרגום.

⁸³ תרגום.

⁸⁴ מצודות.

⁸⁵ תרגום + מצודות.

⁸⁶ מצודות.

⁸⁷ רד"ק. רש"י פירש שהקולות יהיו קולות של אבלות על הפורענות העתידה לבוא על ירושלים ובית המקדש.

⁸⁸ תרגום + מצודות.

לה' יש דין בכל העמים, ה' שופט את כל העמים על מעשיהם,⁸⁹ נִשְׁפָּט הוּא לְכָל בָּשָׂר ה' כביכול מתווכח עם כל אדם על החטאים שהם עשו,⁹⁰ הִרְשָׁעִים נָתַנָּם לַחֲרָב את הרשעים ימסור ה' ביד מלך בבל שיהרוג אותם בחרב. הכוונה איננה שה' מתווכח ממש, אלא על ידי עשיית הדין והבאת הפורענות ה' מראה לאדם שהוא חטא,⁹¹ נֶאֱמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה' (לב) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת כֹּךְ אָמַר ה' צבאות:⁹² הִנֵּה רָעָה יֵצֵאת מִגֹּי אֶל גֹּי תהיה פורענות שתצא מעם אחד לשאר העמים, בבל תילחם נגד העמים השונים,⁹³ וְסַעַר גָּדוֹל יֵעֹזר מִיָּדִי אֶרֶץ וּתְתַעֲוֹרר סַעֲרָה גְדוֹלָה מִסּוֹף הָאָרֶץ, מבבל⁹⁴: (לג) וְהָיוּ חֲלָלִי יְקֹזֵק בָּיִם הֵהוּא מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קֵצֵה הָאָרֶץ יהיו כל כך הרבה הרוגים כתוצאה מהגזירה של ה' עד שייראה הדבר כאילו כל העולם כולו, מתחילתו ועד סופו, מלא בחללים,⁹⁵ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ לא יספיקו להספיד את ההרוגים או לאסוף אותם למקום מיוחד או לקבור אותם (בגלל שיהיו כל כך הרבה הרוגים),⁹⁶ לְדָמָן עַל פָּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ החללים יהיו לזבל על פני האדמה, החללים יישארו על פני האדמה וכך יזבלו את האדמה⁹⁷: (לד) הֵילִילוּ הָרָעִים וְזָעְקוּ המלכים שרועים את העמים! תייללו ותזעקו,⁹⁸ וְהִתְפַּלְּשׁוּ אֲדִירֵי הַצֹּאן הגיבורים בעם! תתגלגלו באדמה (כדרך האבלים),⁹⁹ כִּי מָלְאוּ יְמִיכָם לְטָבוֹחַ שהרי הגיע הזמן שחלק מכם יובלו להרג ולטבח,¹⁰⁰ וְתִפְּצוּצוּתֵיכֶם וּחֲלֹק מִכֶּם יוֹבְלוּ לגלות,¹⁰¹ וְנִפְּלְתֶם כְּכָלִי חֲמֻדָּה הנפילה שלכם תהיה משמעותית כמו כלי חשוב שנופל (בניגוד לכלי שאינו חשוב שנופל שנפילתו איננו משמעותית)¹⁰²: (לה) וְאֶבֶד מָנוֹס מִן הָרָעִים אֵף אֶחָד לֹא יוּכַל להימלט מהרועים, מהאויב,¹⁰³ וּפְלִיטָה מֵאֲדִירֵי הַצֹּאן ואף אחד לא יוכל להימלט מהחזקים שבצאן, מהגיבורים של האויב¹⁰⁴: (לו) קוֹל צַעֲקַת הָרָעִים וְיִלְלַת אֲדִירֵי הַצֹּאן ניתן לשמוע את צעקתם

לגלות את האויב שבתורה

⁸⁹ תרגום.

⁹⁰ רד"ק.

⁹¹ רד"ק + מצודות.

⁹² תרגום.

⁹³ תרגום. רד"ק התלבט אם נבואה זו נאמרה על תקופת בית המקדש הראשון והיא ממשיכה את הנבואה הקודמת, או שהיא נאמרה על תקופת בית המקדש השני. אמנם רוב הפרשנים פירשו פסוקים אלו כנבואה על ממלכת בבל ועל תקופת בית המקדש הראשון כפי שביארנו בפסוקים.

⁹⁴ רש"י + מצודות.

⁹⁵ מצודות. תרגום: עמים גדולים יבואו בגלוי מקצוות הארץ השונים.

⁹⁶ מצודות.

⁹⁷ מצודות.

⁹⁸ תרגום.

⁹⁹ מצודות.

¹⁰⁰ מצודות. תרגום: תשימו אפר על ראשיכם.

¹⁰¹ מצודות.

¹⁰² מצודות.

¹⁰³ מצודות. רש"י: אם תטענו שהפורענות איננה יכולה לבוא עליכם היות ואתם כמו כלי חמדה, התשובה היא שהרבה פעמים כלי חמדה העשוי מזכוכית נופלים ונשברים. רד"ק: אתם הייתם עד עכשיו ככלי חמדה אבל אתם תיפלו בגלל הפורענות.

¹⁰⁴ מצודות.

¹⁰⁵ מצודות. לפי פירוש זה, המילה "ואבד" מוסבת גם על צלע זו של הפסוק.

של מלכי האויב ואת היללות של הגיבורים שבחיילי האויב,¹⁰⁶ **כִּי שִׁדְד יְקֹנֶק אֶת מְרַעֲיָתָם** שהרי יצאה גזירה מאת ה' לעשוק את המקום שבו הרועים רעו את הצאן. הכוונה לעיר ירושלים שעליה שלטו מלכי יהודה¹⁰⁷: **(לֹא) וְנִדְּמוּ נְאוֹת הַשָּׁלוֹם** מקומות המגורים שישבו עד עתה בשלום ייחרבו,¹⁰⁸ **מִפְּנֵי חֲרוֹן אַף יְקֹנֶק הַחֹרֶבֶן** יהיה כתוצאה מכעסו של ה'¹⁰⁹: **(לֹא) עֹזֵב בְּכַפִּיר סִכּוּ** מקומות המגורים שהיו עד עתה יהיו חרבים, כמו שאריה צעיר איננו זוכר את מקום מגוריו לאחר שהוא עוזב אותו,¹¹⁰ **כִּי הִיָּתָה אֶרֶץ לְשִׁמָּה** שהרי ארצם הייתה חרבה,¹¹¹ **מִפְּנֵי חֲרוֹן הַיֹּנָה** ו**מִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ** (ארצם הייתה חרבה) מפני כעס האויב שגורם להם לאונאה ומפני כעסו של ה'¹¹²:

¹⁰⁶ מצודות.

¹⁰⁷ מצודות. רד"ק: הכוונה שה' שודד את האויב עצמו.

¹⁰⁸ מצודות.

¹⁰⁹ מצודות.

¹¹⁰ מצודות. תרגום: הכוונה לגלות של מלכי יהודה. רד"ק: כשם שהכפיר עוזב את מקומו כאשר אין לו שם טרף, כך עזב ה' יתברך את בית המקדש היות ולא מצא שם את רצונו.

¹¹¹ מצודות. רד"ק: עוד לפני החורבן הייתה ארצם לשממה, ובכל זאת הם לא לקחו מוסר.

¹¹² מצודות. רש"י כתב בשם התרגום פירוש נוסף למילים "מפני היונה" כשהכוונה לשיכרון מיין.

ירמיהו פרק כו

(א) בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוֹת יְהוֹשִׁיָּה בֶן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּתַחֲלִיל מַלְכוּתוֹ שֶׁל יְהוֹשִׁיָּה בֶן יֹאשִׁיָּהוּ שֶׁהָיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה,¹ הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֵאֵת יְקֹנָק (בְּתַחֲלִיל מַלְכוּתוֹ שֶׁל יְהוֹשִׁיָּה בֶן יֹאשִׁיָּהוּ שֶׁהָיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה) הָיָה דָּבָר הַנְּבוּאָה מֵאֵת ה',² לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר לִי ה' בְּדַבְרֵי נְבוּאָתוֹ:³ (ב) כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה': עֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית יְקֹנָק עֲלִיד לַעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,⁴ וְדַבַּרְתָּ עַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה הַנִּבְּאִים לְהַשְׁתַּחֲוֹת בֵּית יְקֹנָק וּבַחֲצַר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עֲלִיד לַפְּנוֹת לְכָל הַתּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה שְׂבָאִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְהַשְׁתַּחֲוֹת,⁵ אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם (עֲלִיד לֹמַר לְתוֹשְׁבֵי עָרֵי יְהוּדָה) אֵת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאֲנִי (ה') אֲצִוֶּה אוֹתְךָ (יִרְמְיָה) לֹמַר לָהֶם,⁶ אֵל תִּגְרַע דְּבָר אֶל תַּחֲסִיר מִלּוֹמַר דָּבָר אֶחָד מִמָּה שֶׁאֲנִי מְצִוֶּה אוֹתְךָ לֹמַר:⁷ (ג) אוֹלֵי יִשְׁמְעוּ וַיָּשֻׁבוּ אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה אוֹלֵי לְאַחֵר שֶׁתּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה יִשְׁמְעוּ אֵת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה, הֵם יִחְזְרוּ מִדְּרָכָם הָרָעָה, אוֹלֵי תּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה יִחְזְרוּ בְּתוֹשֻׁבָה לְאַחֵר שֶׁהֵם יִשְׁמְעוּ אֵת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה,⁸ וְנִחַמְתִּי אֶל הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי חֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְאֵל, לְאַחֵר שֶׁהֵם יִחְזְרוּ בְּתוֹשֻׁבָה, אֲנִי (ה') אֲשַׁנֶּה כְּבִיכּוֹל אֵת דַּעְתִּי, וְלֹא אֲבִיא עֲלֵיהֶם אֵת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁחֲשַׁבְתִּי לְהַבִּיא עֲלֵיהֶם,⁹ מִפְּנֵי רֵעַ מַעֲלָלֵיהֶם (חֲשַׁבְתִּי לְהַבִּיא עַל תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה פּוֹרְעָנוֹת) בְּגִלּוֹל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים¹⁰: (ד) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת (יִרְמְיָהוּ) תֹאמַר לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה, כֹּה אָמַר יְקֹנָק (תֹאמַר לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה) כֹּךְ אָמַר ה': אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לָלֶכֶת בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם (תֹאמַר לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה בִּשְׁם ה') אִם לֹא תִקְבְּלוּ אֵת דְּבָרַי לָלֶכֶת לְפִי הַתּוֹרָה שֶׁאֲנִי (ה') נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם¹¹: (ה) לִשְׁמֹעַ עַל דְּבָרֵי עֲבָדֵי הַנְּבִאִים אֲשֶׁר אֲנִי שִׁלַּח אֲלֵיכֶם וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹלָם שֶׁל עֲבָדֵי הַנְּבִאִים שֶׁאֲנִי (ה') שׁוֹלַח לְדַבֵּר אֲלֵיכֶם,¹² וְהִשְׁכַּם וְשִׁלַּח וְלֹא שִׁמְעֶתֶם וְאֲנִי (ה') תִּמְיֵד הֵייתִי מִקְדָּמִים וְשׁוֹלַח לָכֶם אֵת הַנְּבִאִים (וּבְכָל זֹאת לֹא חֲזַרְתֶּם בְּתוֹשֻׁבָה)¹³: (ו) וְנָתַתִּי אֵת הַבַּיִת הַזֶּה כְּשִׁלָּה וְאֲנִי (ה') אֶתֵּן שֶׁהַבַּיִת הַזֶּה, בֵּית

¹ תרגום. רש"י: דברי נבואה אלו נאמרו ארבע שנים לפני דברי הנבואה הקודמים. מהר"י קרא: נבואה זו נאמרה שלש שנים לפני שנבוכדנצר התחיל למלוך.

² תרגום.

³ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

⁴ תרגום.

⁵ מצודות.

⁶ תרגום.

⁷ מצודות.

⁸ מצודות.

⁹ מצודות.

¹⁰ תרגום.

¹¹ תרגום.

¹² מצודות.

¹³ מצודות.

המקדש, יהיה כמו המשכן שהיה בשילה. כמו שהמשכן שהיה בשילה נחרב בימיו של עלי, כך בית המקדש עתיד להיחרב,¹⁴ וְאַתָּה הָעִיר הַזֹּאת אֶתֶּן לְקָלָהּ לְכָל גּוֹי הָאָרֶץ וְכָל הָעַמִּים שְׁעַל פְּנֵי הָאָרֶץ יִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּעִיר יְרוּשָׁלַם כְּדֹגְמָא לְקָלָהּ. כְּשֶׁהֵם יִרְצוּ לְקַלֵּל מִיִּשְׁהוּ וּלְאַחֵל לוֹ שֶׁתְּבוֹא עָלָיו פּוֹרְעָנוֹת, הוּא יֵאָחַל לוֹ שִׁיקְרָה לוֹ כְּמוֹ שִׁיקְרָה לִירוּשָׁלַם (מִשּׁוֹם שֶׁהַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתְּבוֹא עַל יְרוּשָׁלַם תִּהְיֶה פּוֹרְעָנוֹת קֶשֶׁה וְחִזְקָה)¹⁵: (ז) וַיִּשְׁמְעוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל הָעָם כֹּהֲנֵי הַבַּעַל, נְבִיאֵי הַשִּׁקֵּר וְכָל הָעָם שִׁמְעוּ,¹⁶ אֶת יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּבֵית יִקְנֹק (כֹּהֲנֵי הַבַּעַל, נְבִיאֵי הַשִּׁקֵּר וְכָל הָעָם שִׁמְעוּ) אֶת יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה הָאֵלֶּה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ¹⁷: (ח) וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יִקְנֹק לְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם כֹּאשֶׁר יִרְמְיָהוּ סִיִּים לֹמֵר לָעַם אֶת כָּל דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁהִ' צִוּוּהוּ אוֹתוֹ לֹמֵר,¹⁸ וַיִּתְּפְּשׂוּ אוֹתוֹ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל הָעָם כֹּהֲנֵי הַבַּעַל, נְבִיאֵי הַשִּׁקֵּר וְכָל הָעָם אַחְזוּ בִירְמְיָהוּ,¹⁹ לֵאמֹר כֹּךְ אִמְרוּ כֹהֲנֵי הַבַּעַל, נְבִיאֵי הַשִּׁקֵּר וְכָל הָעָם כֹּאשֶׁר הֵם תִּפְסוּ אֶת יִרְמְיָהוּ:²⁰ מוֹת תָּמוּת (כֹּהֲנֵי הַבַּעַל, נְבִיאֵי הַשִּׁקֵּר וְכָל הָעָם כֹּאשֶׁר הֵם תִּפְסוּ אֶת יִרְמְיָהוּ) אֵתָהּ (יִרְמְיָהוּ) תָּמוּת:²¹ (ט) מִדּוּעַ נִבִּית בְּשֵׁם יִקְנֹק מִדּוּעַ אִמַּרְתָּ אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה בְּשֵׁם הִ', לֵאמֹר כֹּךְ אִמַּרְתָּ בְּדְבָרֵי הַנְּבוּאָה בְּשֵׁם הִ':²² כְּשֶׁלּוֹ יִהְיֶה הַבֵּית הַזֶּה הַבֵּית הַזֶּה, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עֵתִיד לְהִיחָרֵב, כְּמוֹ שֶׁנִּחְרַב הַמִּשְׁכָּן בְּשִׁילָה,²³ וְהָעִיר הַזֹּאת תִּחָּרֵב מֵאִין יוֹשֵׁב וְהָעִיר הַזֹּאת, יְרוּשָׁלַם, עֵתִידָה לְהִיחָרֵב, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִי שִׁיִּשֵּׁב בָּהּ,²⁴ וַיִּקְהַל כָּל הָעָם אֶל יִרְמְיָהוּ בְּבֵית יִקְנֹק כָּל הָעָם נֹאסֵף לְמִקּוֹם בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שָׁבוּ עִמָּד יִרְמְיָהוּ:²⁵ (י) וַיִּשְׁמְעוּ שְׂרֵי יְהוּדָה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שְׂרֵי יְהוּדָה שִׁמְעוּ אֶת הָרַעַשׁ הַגָּדוֹל שֶׁנוֹצַר בְּשַׁעַת שֶׁהָעָם תִּפְסוּ אֶת יִרְמְיָהוּ, וְהוּא הֵבִין שֶׁנְּבִיאֵי הַשִּׁקֵּר וְכֹהֲנֵי הַבַּעַל תִּפְסוּ אֶת יִרְמְיָהוּ,²⁶ וַיַּעֲלֻ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ בֵּית יִקְנֹק שְׂרֵי יְהוּדָה עָלוּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (לְאַחֵר שֶׁהֵם שִׁמְעוּ שֶׁהָעָם תִּפְסוּ אֶת יִרְמְיָהוּ),²⁷ וַיֵּשְׁבוּ בִּפְתַח שַׁעַר יִקְנֹק הַחֲדָשׁ שְׂרֵי יְהוּדָה יֵשְׁבוּ בִּפְתַח הַשַּׁעַר שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּבְנָה מִחֲדָשׁ. שַׁעַר נִבְנָה מִחֲדָשׁ לְאַחֵר שֶׁהוּא

¹⁴ מצודות.

¹⁵ מצודות.

¹⁶ מצודות.

¹⁷ תרגום.

¹⁸ תרגום.

¹⁹ תרגום.

²⁰ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

²¹ תרגום.

²² תרגום.

²³ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

²⁴ תרגום.

²⁵ תרגום.

²⁶ מצודות.

²⁷ רש"י.

²⁸ מצודות.

נפֿל²⁹: (יא) וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְבִּיאִים אֶל הַשָּׂרִים וְאֶל כָּל הָעָם כוהני הבעל ונביאי השקר אמרו לשרי יהודה ואל שאר העם, לֵאמֹר כֹּךְ אִמְרוּ כוהני הבעל ונביאי השקר בדבריהם אל השרים ואל העם: ³⁰ מִשְׁפָּט מוֹת לְאִישׁ הִזָּה דִּינוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַזֶּה, דִּינוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ הוּא מִיתָה, ³¹ כִּי נִבֵּא אֶל הָעִיר הַזֹּאת כְּאֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם דִּינוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ מִיתָה, הִיּוֹת וְהוּא נִיבֵא עַל יְרוּשָׁלַיִם אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁשָׁמַעְתֶּם. כוהני ונביאי השקר טענו ש' לא ניבא את ירמיהו, ושירמיהו המציא את דבריו שירושלים תיחרב, ולכן דִּינוֹ מִיתָה כְּדִי נְבִיאֵי שֶׁקֶר ³²: (יב) וַיֹּאמְרוּ יִרְמְיָהוּ אֶל כָּל הַשָּׂרִים וְאֶל כָּל הָעָם יִרְמְיָהוּ אָמַר לְכָל שָׂרֵי יְהוּדָה וְלְכָל הָעָם שֶׁהִיָּה שָׁם, ³³ לֵאמֹר כֹּךְ אִמְרוּ יִרְמְיָהוּ לְשָׂרִים וְלָעָם: ³⁴ יִקְוֶה שְׁלַחְנִי לְהַנְבִּיאַת אֶל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶל הָעִיר הַזֹּאת אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם ה' שֶׁלַח אוֹתִי לְהַתְנַבֵּא אֶת כָּל שְׂבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁשָׁמַעְתֶּם שֶׁאִמַּרְתִּי שְׁעִתִּידִים לְבֹא עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם, וְלֹא הִמְצָאֲתִי אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה הָאֵלֶּה ³⁵: (יג) וְעַתָּה הִיּוֹת וּדְבָרֵי הַנְּבוּאָה נִאֲמָרוּ מִפִּי ה' וְלֹא הִמְצָאֲתִי אוֹתָם, ³⁶ הֵיטִיבוּ דְרָכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם (הִיּוֹת וּדְבָרֵי הַנְּבוּאָה נִאֲמָרוּ מִפִּי ה' וְלֹא הִמְצָאֲתִי אוֹתָם) תַּחֲזֹרוּ בַּתְּשׁוּבָה וּתְתַקְּנוּ אֶת דְּרָכְכֶם וּמַעֲשֵׂיכֶם, ³⁷ וְשָׁמְעוּ בְּקוֹל יִקְוֶה אֱלֹהֵיכֶם וּקְבַתְּלוּ עַל עֲצַמְכֶם לִקְיָם אֶת דְּבָרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם, ³⁸ וְיִנָּחֶם יִקְוֶה אֶל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלֵיכֶם וְכֹךְ ה' כְּבִיכּוֹל יַחֲזֹר בּוֹ מִהַפֹּרְעֻנוֹת שֶׁהוּא אָמַר שִׁקְרָה לָכֶם. אִם תַּחֲזֹרוּ בַּתְּשׁוּבָה, ה' לֹא יָבִיא עֲלֵיכֶם אֶת הַפֹּרְעֻנוֹת שֶׁהוּא הִתְכוּוֹן לְהַבִּיא עֲלֵיכֶם ³⁹: (יד) וְאֲנִי הִנְנִי בִידְכֶם וְאֲנִי (יִרְמְיָהוּ) מִסּוֹר בִּידְכֶם, ⁴⁰ עֲשׂוּ לִי כְּטוֹב וְכִישָׁר בְּעֵינֵיכֶם וְאַתֶּם יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת לִי כְּפִי שֶׁנִּרְאָה לָכֶם שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת לִי, אֲתֶם יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת לִי כָּל מַה שֶׁאַתֶּם רוֹצִים ⁴¹: (טו) אֲךָ יָדַעְתִּי דַּעְתְּכֶם אֲלֵא שֶׁעֲלֵיכֶם לַדַּעַת, ⁴² כִּי אִם מִמָּתִים אֲתֶם אֲתִי שֶׁאַתֶּם תַּהַרְגוּ אוֹתִי (כְּפִי שֶׁשֵׁשׁ בְּכוּחְכֶם לַעֲשׂוֹת), ⁴³ כִּי דָם נָקִי אֲתֶם נִתְּנִים עֲלֵיכֶם (אִם אֲתֶם תַּהַרְגוּ אוֹתִי) אֲתֶם תְּבִיאוּ עַל עֲצַמְכֶם חֲטָא שֶׁל רֹצַח אָדָם זָכָאִי, ⁴⁴ וְאֶל

לגלות את האוצר שבתורה

²⁹ מצודות. כמו"כ כתב שייכתן לומר שזהו השער שבנה יותם מחדש. רש"י: כאשר יהויכין גלה יחד עם חלק מכלי בית המקדש, חייליו של נבוכדנצר שברו את השער המזרחי, וצדקיהו חזר ובנה אותו. רד"ק בשם חז"ל כתב שהכוונה לשער ששם חידשו הסופרים הלכה. לאחר מכן כתב שייכתן לומר שחידשו את השער הזה או שהוסיפו עליו בניין כלשהו.

³⁰ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

³¹ תרגום.

³² מצודות.

³³ תרגום.

³⁴ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

³⁵ מצודות.

³⁶ מצודות.

³⁷ מצודות.

³⁸ תרגום.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ תרגום.

⁴¹ מצודות.

⁴² תרגום.

⁴³ תרגום. לפי פירושו צריך להוסיף את המילה "אלא" לתחילת המשפט כפירוש של המילה "כי".

⁴⁴ מצודות.

הָעִיר הַזֹּאת וְאֵל יִשְׁבִּיָּה וְהַחֲטָא הַזֶּה יִהְיֶה מוֹטֵל עַל יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַזֹּאת (ירושלים) וְעַל תּוֹשְׁבֵיהָ,⁴⁵
 כִּי בְּאֵמַת שְׁלַחְנִי יִקְוֶה עֲלֵיכֶם לְדַבֵּר בְּאָזְנֵיכֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שֶׁהִרִי ה' בְּאֵמַת שֶׁלֹּחַ
 אוֹתִי לומר בְּאָזְנֵיכֶם אֶת כָּל דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה הָאֵלֶּה (וּמִמִּילָא אִם תִּהְיֶה אוֹתִי, תִּהְיֶה אָדָם זָכָא
 וְיִהְיֶה לָכֶם חֲטָא בְכֶךְ)⁴⁶: (טז) וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים וְכָל הָעָם אֶל הַכֹּהֲנִים וְאֵל הַנְּבִיאִים שְׂרֵי יְהוּדָה
 וְכָל הָעָם הַשְׁתַּכְנֵנוּ מִדְּבָרֵינוּ שֶׁל יִרְמְיָהוּ וְהֵם אָמְרוּ לְכוּהִנִּי הַבַּעַל וּלְנְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר:⁴⁷ אֵין לָאִישׁ הַזֶּה
 מִשְׁפָּט מוֹת עַל הָאִישׁ הַזֶּה, עַל יִרְמְיָהוּ, לֹא חָל מִשְׁפָּט מוֹת,⁴⁸ כִּי בְּשֵׁם יִקְוֶה אֱלֹהֵינוּ דְּבָרֵינוּ אֵלֵינוּ
 (עַל יִרְמְיָהוּ לֹא חָל דִּין מוֹת) שֶׁהִרִי הוּא דִּיבֵר אֵלֵינוּ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ, הוּא אָמַר אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה
 שֶׁנֶּאֱמָרוּ לוֹ עַל יְדֵי ה' וְלֹא מִעֲצָמוֹ:⁴⁹ (יז) וַיִּקְמוּ אַנְשֵׁים מִזִּקְנֵי הָאָרֶץ אַנְשִׁים צַדִּיקִים וְזֻקְנִים מִבְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל רָצוּ לְהַצִּיל אֶת יִרְמְיָהוּ מִדִּין מִיתָה, וְהֵם חָיו עוֹד בְּתַקּוּפָתוֹ שֶׁל חֲזַקְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה, כִּךְ שֶׁהֵם
 הִכִּירוּ אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁל מִיכָה שֶׁהֵם עֵתִידִים לומר לָעַם,⁵⁰ וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל קְהֵל הָעָם הַזֻּקְנִים
 הַצַּדִּיקִים אָמְרוּ אֶל שָׂרֵי הָעָם כְּדֵי לְשַׁכְנֵעַ אוֹתָם שֶׁלֹּא לְהַרְגוֹ אֶת יִרְמְיָהוּ,⁵¹ לֵאמֹר כִּךְ אָמְרוּ
 הַזֻּקְנִים בְּדִבְרֵיהֶם אֶל שָׂרֵי הָעָם:⁵² (יח) מִיכָה הַמּוֹרֶשֶׁתִּי הָיָה נִבְאָ בִּימֵי חֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
 (הַזֻּקְנִים אָמְרוּ אֶל הָעָם) מִיכָה הַמּוֹרֶשֶׁתִּי הָיָה מִתְנַבֵּא בְּתַקּוּפָתוֹ שֶׁל חֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה,⁵³ וַיֹּאמְרוּ
 אֶל כָּל עַם יְהוּדָה מִיכָה אָמַר לְכָל תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה,⁵⁴ לֵאמֹר כִּךְ אָמַר מִיכָה בְּדִבְרָיו לְתוֹשְׁבֵי
 מַמְלַכַת יְהוּדָה:⁵⁵ כֹּה אָמַר יִקְוֶה צְבָאוֹת כִּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת. ⁵⁶ ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת עַל שֵׁם
 שֶׁהוּא אֱלֹהֵי עַל צְבָאוֹת שֶׁל מַעֲלָה (לְמַשֵּׁל הַמַּלְאָכִים וְהַכּוֹכָבִים) וְעַל צְבָאוֹת שֶׁל מַטָּה (לְמַשֵּׁל בְּנֵי
 הָאָדָם),⁵⁷ צִוּן שְׂדֵה תַּחְרֹשׁ (מִיכָה אָמַר) שְׁצִיּוֹן עֵתִידָה לְהִיּוֹת חֲרוּשָׁה עַד שֶׁיִּהְיֶה אֲפֻשֶׁר לְזָרוּעַ בָּהּ
 שְׂדֵה. בְּמִקּוֹם הָעִיר צִיּוֹן, תִּהְיֶה שְׂדֵה שֶׁאֲפֻשֶׁר לְחָרוּשׁ אוֹתָהּ, הִיּוֹת וְהָעִיר תִּיחָרַב,⁵⁸ וִירוּשָׁלַיִם עֲנִים
 תִּתְהַיֶּה וְהָעִיר יִירוּשָׁלַיִם תִּהְיֶה מְלָאָה בְּתִלִּים, כְּדֹרֶךְ הַמִּקּוּמוֹת שֶׁנִּחְרְבִים,⁵⁹ וְהָרֵב הַבֵּית לְבָמֹת יַעֲרֵר
 וְהָרֵב הַבֵּית יִהְיֶה מְלָאָה בְּגִלֵּי אֲבָנִים, עַד שֶׁהָהָר יִהְיֶה דוֹמָה לְעֵרֹת שֵׁשׁ בָּהֶם סוֹלְלוֹת אֲבָנִים:⁶⁰ (יט)
 הִתְהַמַּת הַמֶּתֶהוּ חֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְכָל יְהוּדָה הָאֵם חֲזַקְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְשָׂרֵי תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת

⁴⁵ תרגום.

⁴⁶ תרגום.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ תרגום.

⁴⁹ תרגום + מצודות.

⁵⁰ רד"ק + מהר"י קרא.

⁵¹ מהר"י קרא.

⁵² עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

⁵³ תרגום.

⁵⁴ תרגום.

⁵⁵ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

⁵⁶ תרגום.

⁵⁷ רד"ק בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק ט'.

⁵⁸ מצודות.

⁵⁹ מצודות.

⁶⁰ מצודות.

יהודה הרגו את מיכה על דברי הפורענות שהוא ניבא?⁶¹ הלא ירא את יקוק הרי חזקיה המלך היה ירא מה',⁶² ויחל את פני יקוק (ומשום שחזקיה היה ירא מה') הוא התפלל לפני ה' שיבטל את הפורענות (ולא הרג את מיכה),⁶³ וינחם יקוק אל הרעה אשר דבר עליהם (ולאחר שחזקיה התפלל אל ה') ה' ביטל את הפורענות שהוא אמר שהוא יביא על תושבי ממלכת יהודה,⁶⁴ ואנחנו עשים רעה גדולה על נפשותינו אבל אנחנו נביא על עצמנו פורענות גדולה יותר על ידי שנהרוג את ירמיהו, משום שבמקום לחזור בתשובה, אנחנו נחטא בחטא נוסף (של הריגת ירמיהו)⁶⁵: (כ) וגם איש היה מתנבא בשם יקוק והיה נביא נוסף שהיה מתנבא בשם ה',⁶⁶ אוריהו בן שמעיהו מקרית יערים שמו של הנביא היה אוריה בן שמעיה ממקום שנקרא קרית יערים,⁶⁷ וינבא על העיר הזאת ועל הארץ הזאת בכל דברי ירמיהו וגם הוא (אוריה) היה מתנבא עלהעיר ירושלים ועל ממלכת יהודה את אותם נבואות הפורענות שירמיהו ניבא:⁶⁸ (כא) וישמע המלך יהויקים וכל גבוריו וכל השדים את דבריו יהויקים המלך, הגיבורים שהיו לו ושרי יהודה שמעו את דבריו של אוריה,⁶⁹ ויבקש המלך המיתו יהויקים רצה להרוג את אוריה משום שהוא לא האמין שה' אמר לאוריה להתנבא את נבואות הפורעות האלה. יהויקים חשב שאוריה ניבא מעצמו את נבואות הפורענות האלה,⁷⁰ וישמע אוריהו אוריה שמע שיהויקים רוצה להרוג אותו,⁷¹ ויברח ויבא מצרים (לאחר שאוריה שמע שיהויקים רוצה להרוג אותו) אוריה פחד וברח מפני יהויקים והגיע למצרים. כוהני הבעל ונביאי השקר טענו שאין להביא הוכחה מכך שלא הרגו את מיכה המורשתי שניבא נבואות פורענות על ממלכת יהודה, שהרי אוריה שהתנבא גם הוא נבואות פורענות על ממלכת יהודה ומשום כך יהויקים הרג אותו (ולכן צריך להרוג גם את ירמיהו)⁷²: (כב) וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים אל מצרים (לשם ברח אוריה),⁷³ את אלנתן בן עכבור יהויקים שלח את אלנתן בן עכבור, ואנשים אתו יהויקים שלח

⁶¹ מצודות.

⁶² מצודות.

⁶³ מצודות.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות. רש"י: מי שאמר את הדברים הראשונים אינו מי שאמר את הדברים האחרונים. את הדברים הראשונים אמרו הזקנים הצדיקים ואילו את הדברים האלה אמרו הרשעים שאמרו שכשם שאוריה נהרג, כך ירמיהו צריך להיהרג.

⁶⁷ תרגום.

⁶⁸ מצודות.

⁶⁹ תרגום.

⁷⁰ מצודות.

⁷¹ מצודות.

⁷² תרגום. מהר"י קרא: אין פסוקים אלו עוסקים בדברי הכוהנים אלא שהכתוב מספר על מקרה שקרה בימי ירמיהו שבו אוריה נהרג, והכתוב אומר שגם ירמיהו היה נהרג לולי שאחיקים הציל אותו.

⁷³ תרגום.

אנשים נוספים יחד עם אלנתן, ⁷⁴ אֶל מְצָרִים יהויקים שלח את אלנתן ואת האנשים שהיו איתו למצרים: (כג) וַיֵּצֵאוּ אֶת אֹרִיָּהוּ מִמְצָרִים אלנתן והאנשים שאיתו הוציאו את אוריה ממצרים, ⁷⁵ וַיָּבֵאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים אלנתן והאנשים שאיתו הביאו את אוריה אל יהויקים מלך יהודה, ⁷⁶ וַיִּבְהוּ בְּחָרֶב יהויקים הרג את אוריה על ידי החרב, ⁷⁷ וַיִּשְׁלַךְ אֶת נְבִלְתוֹ אֶל קְבְרֵי בְנֵי הָעָם יהויקים השליך את גופתו של אוריה לקבר שפשוטי העם היו נקברים בו. יהויקים לא קבר את אוריה יחד עם שאר הנביאים משום שאוריה ניבא נבואות פורענות על ממלכת יהודה, ולכן תושבי ממלכת יהודה חשדו שהוא ממציא את הנבואות בעצמו ושהוא אינו מתנבא בשם ה'. ⁷⁸ (כד) אֵךְ יָד אַחִיקֶם בֶּן שָׁפָן הָיְתָה אֶת יִרְמְיָהוּ לְבִלְתִּי תַת אֹתוֹ בְּיַד הָעָם לְהַמִּיתוֹ (העם השתכנע מדברי הכוהנים שסברו שצריך להרוג את ירמיהו כמו שיהויקים הרג את אוריה) אלא שידו של אחיקם בן שפן הצילה את ירמיהו והוא מנע מהעם מלקח את ירמיהו ולהרוג אותו: ⁷⁹

⁷⁴ תרגום.

⁷⁵ תרגום.

⁷⁶ תרגום.

⁷⁷ תרגום.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ תרגום + מצודות.

ירמיהו פרק כח

(א) וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַהִיא באותה שנה שירמיהו הכין את המוסרות והמוטות (כפי שמובא בדברי הנבואה שבפסוק הקודם),¹ בַּרְאשִׁית מַמְלַכַת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה בהתחלת מלכותו של צדקיה מלך יהודה (אז ירמיהו הכין את המוסרות והמוטות),² בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בחודש אב של השנה הרביעית למניין שנות השמיטה,³ אָמַר אֱלֹהֵי חֲנַנְיָה בֶן עֲזוּרָה הַנָּבִיא (באותה שנה שהכנתי את המוסרות והמוטות) אמר אליי חנניה בן עזור שהיה נביא שקר,⁴ אֲשֶׁר מַגְבִּיעוֹן חֲנַנְיָה בֶן עֲזוּרָה היה ממקום שנקרא "גבעון", בְּבֵית יִקְנֹק לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל הָעָם חֲנַנְיָה בֶן עֲזוּרָה אמר את דבריו בית המקדש במעמד הכהנים ותושבי ממלכת יהודה. הכהנים ותושבי ממלכת יהודה שמעו את דבריו של חנניה בן עזור,⁵ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר חֲנַנְיָה בֶן עֲזוּרָה בדבריו:⁶ (ב) כֹּה אָמַר יְקֹנֹק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' צבאות אלוקי ישראל. ה' נקרא גם בשם צבאות משום שהוא שולט על צבאות של מעלה ועל צבאות של מטה,⁷ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' בדבריו אליי:⁸ שְׁבַרְתִּי אֶת עַל מֶלֶךְ בָּבֶל (ה') אמר לו) שברתי את העול של מלך בבל. שלטונו של מלך בבל על האומות הסתיים והאומות כבר לא יהיו משועבדים תחת שלטונו, וממילא תושבי ממלכת יהודה אינם צריכים לחשוש ממלך בבל:⁹ (ג) בְּעוֹד שְׁנָתִים יָמִים אֲנִי מָשִׁיב אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת כָּל פְּלִי בֵּית יִקְנֹק בעוד שנתיים מהיום, אני (ה') מחזיר אל בית המקדש את כל כלי המקדש שנלקחו ממנו,¹⁰ אֲשֶׁר לָקַח נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיָּבִיֵּאם בָּבֶל (בעוד שנתיים אני מחזיר את בית המקדש את כל הכלים) שנבוכדנצר מלך בבל לקח מבית המקדש והביא אותם לבבל:¹¹ (ד) וְאַתָּה יְכַנְיָה בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה ואת יהויכין בן יהויקים מלך יהודה שגלה לבבל, וְאַתָּה כָּל גְּלוֹת יְהוּדָה הַבָּאִים בָּבֶלָה ואת כל תושבי ממלכת יהודה שהגיעו לבבל,¹² אֲנִי מָשִׁיב אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה (את יהויכין ואת כל הגולים לבבל) אני (ה') מחזיר אל המקום הזה, אל בית המקדש,¹³ נָא יְקֹנֹק כֹּךְ אָמַר ה' (שהוא יחזיר את כלי המקדש, את יהויכין ואת הגולים בעוד שנתיים),¹⁴ כִּי אֲשַׁבֵּר אֶת עַל מֶלֶךְ בָּבֶל שְׁהָרִי אֲנִי (ה') אשבור את

¹ רד"ק.

² רד"ק.

³ מצודות. רש"י: הכוונה היא לשנה הרביעית למלכותו של צדקיה, אלא שהיו שני שלבים במלכותו. השלב הראשון היה כאשר צדקיה מונה למלוך על יהודה והשלב השני (שהיה ארבע שנים אחר כך) היה כאשר נבוכדנצר מינה את צדקיה להיות ממונה על חמשת המלכים. דברי הנבואה הללו נאמרו בתחילת השלב השני. רד"ק פירש שהכוונה היא שצדקיה הלך להקביל את פניו של מלך בבל וחזר לירושלים לאחר מכן, ובשנה זו (שהיא השנה הרביעית למלכותו), נאמרו דברי הנבואה האלה. מהר"י קרא: כאשר כתוב על השנה הראשונה למלכותו של צדקיה, הכוונה היא לשנה שבה ירמיהו הכין את המוסרות. כאשר כתוב על השנה הרביעית, הכוונה היא לנבואה שנאמרה בפרק זה.

⁴ רד"ק.

⁵ תרגום. רש"י הסביר בשם חז"ל מה הטעה את חנניה וגרם לו להאמין שנבואתו של ירמיהו לא יתקיימו.

⁶ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע פרק א' פסוק א'.

⁷ עפ"י רד"ק בפירושו לספר ישעיהו, פרק א' פסוק ט'.

⁸ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע פרק א' פסוק א'.

⁹ מצודות.

¹⁰ מצודות.

¹¹ תרגום.

¹² רד"ק.

¹³ תרגום.

¹⁴ תרגום.

שלטונו של מלך בבל, ואז כל השבויים שהוא לקח איתו לבבל יוכלו להשתחרר¹⁵: (ה) וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָה
הַנְּבִיא אֶל חֲנַנְיָה הַנְּבִיא יִרְמִיָּהוּ הַנְּבִיא אָמַר לְחַנְיָה נְבִיא הַשֶּׁקֶר,¹⁶ לְעֵינַי הַכְּהֻנִּים וְלְעֵינַי כָּל הָעָם
הָעֹמְדִים בְּבֵית יְקֹזֶק יִרְמִיָּהוּ אָמַר אֶת דְּבָרָיו בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בַּמַּעֲמָד הַכּוֹהֲנִים וּבַמַּעֲמָד כָּל תּוֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַם¹⁷: (ו) וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָה הַנְּבִיא יִרְמִיָּהוּ אָמַר לְחַנְיָה (הַכְּתוּב חוֹזֵר וְאוֹמֵר שִׁירְמִיָּהוּ אָמַר אֶת
דְּבָרָיו מֵאַחֵר וְהַפְּסוֹק הַקּוֹדֵם הָאֵרִיךְ לוֹמֵר שֶׁהָאֲמִירָה שֶׁל יִרְמִיָּה הֵייתָה לִפְנֵי הַכּוֹהֲנִים וְהָעָם),¹⁸
אֲמֵן בֶּן יַעֲשֶׂה יְקֹזֶק הַלּוֹוֹאִי וְה' יַעֲשֶׂה כְּדִבְרִיךְ,¹⁹ יָקָם יְקֹזֶק אֶת דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבְאָתָה הַלּוֹוֹאִי וְה' יִקְיִים
אֶת הַדְּבָרִים שֶׁאֵתָה הַתְּנַבְּאָת עֲלֵיהֶם (נִכּוֹן הַדָּבָר שֶׁחֲנַנְיָה הָיָה נְבִיא שֶׁקֶר וִירְמִיָּהוּ הַתְּכַוֵּן לומר
שֶׁהוּא שִׁיקֵר בְּנִבְאוֹתָיו),²⁰ לְהָשִׁיב כָּלִי בֵּית יְקֹזֶק וְכָל הַגּוֹלָה מִבָּבֶל אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה (הַלּוֹוֹאִי וְה'
יִקְיִים אֶת הַדְּבָרִים שֶׁאֵתָה הַתְּנַבְּאָת עֲלֵיהֶם) שֶׁהוּא יַחֲזִיר לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֶת כָּלִי הַמִּקְדָּשׁ וְאֵת כָּל
הַגּוֹלִים שֶׁגָּלוּ לְבָבֶל²¹: (ז) אֲדָּה שָׁמַע נָא הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֶיךָ (אֲנִי אֲמַנִּם מִקּוֹוֶה
שֶׁדְּבָרֶיךָ יִתְקַיְּמוּ) אוֹלָם, תִּשְׁמַע עַכְשֵׁי אֶת הַדָּבָר הַבֹּא שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לָךְ,²² וּבְאָזְנִי כָּל הָעָם (אֲנִי אוֹמֵר
לָךְ אֶת הַדְּבָרִים) וְלִכָּל תּוֹשְׁבֵי יְהוּדָה. יִרְמִיָּהוּ אָמַר לְחַנְיָה שֶׁהוּא אֵינוֹ אוֹמֵר אֶת הַדְּבָרִים בִּסְתֵר,
אֵלָּא הוּא אוֹמֵר אוֹתָם בַּמַּעֲמָד הָעַם כּוֹלֵם²³: (ח) הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵי וּלְפָנֶיךָ מִן הָעוֹלָם הַנְּבִיאִים
שֶׁהָיוּ לִפְנֵי שֶׁאֵתָה וְאֲנִי נִלְדָנוּ וְנִיבָאוּ תְּמִיד נְבוֹאוֹת פּוֹרְעֵנוֹת כְּמוֹ שֶׁאֲנִי מֵתְנַבֵּא עַכְשֵׁי,²⁴ וְיִנְבְּאוּ אֶל
אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל מַמְלָכוֹת גְּדוֹלוֹת אוֹתָם נְבִיאִים נִיבָאוּ פּוֹרְעֵנוֹת עַל אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל
מַמְלָכוֹת גְּדוֹלוֹת,²⁵ לְמַלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבָר נְבוֹאוֹת הַפּוֹרְעֵנוֹת שֶׁנִּיבָאוּ אוֹתָם נְבִיאִים כָּלֵל נְבוֹאוֹת
עַל מַלְחָמָה, אֲסוּנוֹת וְעַל מִגַּפֶּת דָּבָר²⁶: (ט) הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִנְבֵּא לְשָׁלוֹם הַנְּבִיא שִׁסְתֵר אֶת דְּבָרֵיהֶם
וְנִיבֵא נְבוֹאוֹת טוֹבוֹת,²⁷ בָּבֵא דָּבָר הַנְּבִיא יוֹדֵעַ הַנְּבִיא אֲשֶׁר שָׁלַח יְקֹזֶק בְּאֵמֶת כֹּאשֶׁר תִּתְקַיֵּם
נְבוֹאוֹת הַטּוֹבָה שֶׁל אוֹתוֹ נְבִיא, יִתְבָּרַר שֶׁה' בְּאֵמֶת נִיבֵא אוֹתוֹ וְשֶׁהוּא נְבִיא אֲמֵת, אֲדָּה אֵין לְהֶאֱמִין לוֹ
לִפְנֵי שִׁתְקִיֵּמוֹ דְּבָרֵי נְבוֹאוֹתוֹ²⁸: (י) וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנְּבִיא אֶת הַמוֹטָה מֵעַל צִוָּאר יְרֵמְיָה הַנְּבִיא חֲנַנְיָה

לגלות את האוצר שבתורה

15 מצודות.

16 תרגום.

17 תרגום.

18 מצודות.

19 מהר"י קרא. רש"י: ירמיהו אמר לחנניה שאם דבריו יתקיימו, הוא (ירמיהו) ירוויח מכך, שהרי הוא כהן והוא יקבל מתנות כהונה, ואילו חנניה יפסיד מכך משום שהוא גבעוני והוא יהיה צריך להיות חוטב עצים או שואב מים בבית המקדש. בהמשך דבריו כתב שמכאן למדו חז"ל שמי שמחניף לרשע, בסופו של דבר נופל בידיו, כמו שירמיהו בסוף הושלך לבית הכלא. בחלק מהדפוסים כתוב ששורות אלו לא נכתבו על ידי רש"י. רד"ק כתב על פי הפשט שחנניה היה גר אמנם בגבעון, אך הוא היה מִיִּשְׂרָאֵל משום שהגבעונים לא ישבו בגבעון מעת שהעיר נפלה בנחלתו של שבט בנימין.

20 מצודות.

21 מצודות.

22 תרגום + מצודות. מהר"י קרא: דברים אלה של ירמיהו הם הדברים שנאמרו בדיבור השני (כפי שראינו שהיה דיבור גם בפסוק ה' וגם בפסוק ו'). ירמיהו אמר לחנניה שאם נבואת הפורענות שהוא לא ניבא לא תתקיים, אין זה אומר שהוא אינו נביא אמת, שהרי ה' יכול לבטל פורענות אם בני ישראל חוזרים בתשובה. אך אם הנבואה הטובה שחנניה התנבא כביכול לא תתקיים, אזי הדבר אומר שהוא נביא שקר משום שנבואה טובה אינה מתבטלת.

23 מצודות.

24 מצודות.

25 מצודות.

26 תרגום.

27 מצודות.

28 מצודות.

נביא השקר לקח את המוט שהיה על צווארו של ירמיהו,²⁹ וישָׁבְרֵהוּ חַנְנִיָּה הַתִּיר אֶת הַקֶּשֶׁר שֶׁהָיָה עַל הַמוֹט, כְּדִי לִסְמֹל שֶׁהָעוֹלָם שֶׁל מֶלֶךְ בָּבֶל עֲתִיד לְהִשָּׁבֵר.³⁰ (יא) וַיֹּאמֶר חַנְנִיָּה לְעֵינָי כָּל הָעָם חַנְנִיָּה אָמַר בַּמַּעֲמָד תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה, לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר חַנְנִיָּה לְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה:³¹ כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה': כֹּכָה אֲשַׁבֵּר אֶת עַל נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בְּעוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים מֵעַל צֹאֵר כָּל הַגּוֹיִם כִּשְׁם שֶׁהָמוֹט שֶׁהָיָה עַל יֶרְמְיָה נִשְׁבַּר, כֹּךְ בְּעוֹד שְׁנַתַּיִם אֲשַׁבֵּר אֶת עוֹלוֹ שֶׁל מֶלֶךְ בָּבֶל, וְהוּא כָּבֵר לֹא יִשְׁלוּט עַל שָׂאֵר הָעַמִּים,³² וַיֵּלֶךְ יֶרְמְיָה הַנְּבִיא לְדַרְכּוֹ יֶרְמְיָהוּ הֵלֵךְ לְדַרְכּוֹ וְלֹא עָנָה הַפֶּעַם לְחַנְנִיָּה, מִשּׁוֹם שֶׁהוּא פָּחַדֵּל עֲנוּת לְחַנְנִיָּה לֹלֵא צִוּוּי מֵה':³³ (יב) וַיְהִי דְבַר יְקֹנָק אֶל יֶרְמְיָה הִיָּה דְבַר נְבוּאָה מֵאֵת ה' אֶל יֶרְמְיָהוּ,³⁴ אַחֲרֵי שֶׁבֹר חַנְנִיָּה הַנְּבִיא אֶת הַמוֹטָה מֵעַל צֹאֵר יֶרְמְיָה הַנְּבִיא הַנְּבוּאָה אֶל יֶרְמְיָהוּ הִיָּתָה לְאַחַר שֶׁחַנְנִיָּה נְבִיא הַשֶּׁקֶר שָׁבַר אֶת הַמוֹט מֵעַל צוּאָרוֹ (שֶׁל יֶרְמְיָהוּ),³⁵ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' בְּדַבְרֵי נְבוּאָתוֹ אֶל יֶרְמְיָהוּ:³⁶ (יג) הֲלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל חַנְנִיָּה (ה' אָמַרְלָה יֶרְמְיָהוּ) לֵךְ וְתֹאמַר לְחַנְנִיָּה, לֵאמֹר כֹּךְ תֹּאמַר לְחַנְנִיָּה,³⁷ כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה': מוֹטָת עֵץ שֶׁבָרְתָּ וְעִשִּׂיתָ תַּחְתֵּיהֶן מוֹטוֹת בְּרִזָּל אֵתָּה אֲמַנְסָה שְׁבַרְתָּ אֶת מוֹטוֹת הָעֵץ, אֲךָ בַּמִּקּוֹמָם יִהְיוּ מוֹטוֹת שֶׁל בְּרִזָּל. ה' אָמַר לְחַנְנִיָּה שֶׁבַּגֵּלל שֶׁהוּא הַכְחִישׁ אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה, הַפּוֹרְעָנוּת תִּהְיֶה גְדוֹלָה יוֹתֵר וּמֶלֶךְ בָּבֶל יִתְחַזֵּק:³⁸ (יד) כִּי כֹה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָרִי כֹךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל.³⁹ ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת מִשּׁוֹם שֶׁהוּא שׁוֹלֵט עַל צְבָאוֹת שֶׁל מַעֲלָה וְעַל צְבָאוֹת שֶׁל מַטָּה,⁴⁰ עַל בְּרִזָּל נָתַתִּי עַל צֹאֵר כָּל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְעַבְדָּה אֶת נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל אֲנִי (ה') נָתַתִּי עַל כָּל הָאוֹמוֹת הָאֵלֶּה עוֹלָם שֶׁל בְּרִזָּל כְּדִי שֶׁהֵם יַעֲבֹדוּ אֶת נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל,⁴¹ וְעַבְדֵּהוּ וְלִכְן כָּל הָעַמִּים הָאֵלֶּה יַעֲבֹדוּ אֶת נְבוּכַדְנֶאצַּר, וְגַם אֶת חֵית הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ וְאֲנִי מִסְרַתִּי בִידֵּיו שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר גַּם אֶת חֵיוֹת הַשָּׂדֶה:⁴² (טו) וַיֹּאמֶר יֶרְמְיָה הַנְּבִיא אֶל חַנְנִיָּה הַנְּבִיא יֶרְמְיָהוּ הַנְּבִיא אָמַר אֶל חַנְנִיָּה נְבִיא הַשֶּׁקֶר:⁴³ שְׁמַע נָא חַנְנִיָּה חַנְנִיָּה! תִּשְׁמַע עַכְשָׁיו,⁴⁴ לֹא שְׁלַחְךָ יְקֹנָק ה' לֹא שֶׁלַח אוֹתְךָ,⁴⁵ וְאַתָּה הִבְטַחְתָּ אֶת הָעָם הַזֶּה עַל שֶׁקֶר וְאַתָּה הִבְטַחְתָּ לַעַם הַזֶּה דְּבָרֵי שֶׁקֶר בְּנְבוּאָתְךָ:⁴⁶ (טז) לָכֵן כֹּה אָמַר יְקֹנָק וּבִגְלַל שְׁנִיבָאֵת נְבוּאָת שֶׁקֶר בְּשֵׁם ה', כֹּךְ

²⁹ תרגום + מצודות.

³⁰ תרגום.

³¹ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

³² תרגום.

³³ מצודות.

³⁴ תרגום.

³⁵ תרגום.

³⁶ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

³⁷ עפ"י הגר"א בפירושו לספר יהושע, פרק א' פסוק א'.

³⁸ מצודות.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ עפ"י רד"ק בפירושו לספר ישעיהו, פרק א' פסוק ט'.

⁴¹ תרגום.

⁴² תרגום. רש"י: בחז"ל מובא שהוא היה רוכב על אריה ושהיה על ראשו קשר של תנין.

⁴³ תרגום.

⁴⁴ תרגום.

⁴⁵ תרגום.

⁴⁶ מצודות.

אמר ה': ⁴⁷הַנְּנִי מִשְׁלַחַד מַעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲנִי (ה') מַגְרֵשׁ אוֹתָךְ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, ⁴⁸הַשָּׁנָה אֲתָה מֵת הַשָּׁנָה הַזֹּאת אֲתָה הוֹלֵךְ לָמוֹת, ⁴⁹כִּי סָרָה דְּבַרְתָּ אֶל יֶקֶזֶק (אתה הולך למוות השנה) כִּיוּן שֶׁאַתָּה דִּיבַרְתָּ בְּשֵׁם ה' דְּבָרִים שֶׁהוּא לֹא אָמַר ⁵⁰: (יז) וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנָּבִיא בַּשָּׁנָה הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי חֲנַנְיָה מֵת בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה בַּעֲרֵב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֲלֵא שֶׁהוּא צִוּוּה אֶת בָּנָיו שִׁקְבְּרוּ אוֹתוֹ לְאַחֵר רֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּדִי שְׂכּוֹלִם יִחְשְׁבוּ שֶׁהוּא מֵת לְאַחֵר שֶׁהִסְתַּיִּמָּה הַשָּׁנָה וְכך כּוֹלֵם יִחְשְׁבוּ שְׂדַבְרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁל יִרְמְיָה לֹא הִתְקִימוּ ⁵¹:

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות. רד"ק: הכוונה שהוא ייקבר באדמה וכך הוא יהיה משולח מפניה. אלא שצריך להבין שלפי דברי חז"ל, חנניה נקבר רק לאחר ראש השנה, ואם הנבואה הייתה על עצם הקבורה, נבואתו של ירמיהו לא התקיימה. אלא שרד"ק מפרש שלפי הפשט נבואתו של ירמיהו הייתה שחנניה ימות במהלך שנה מנבואתו ולא שהוא ימות לפני ראש השנה.

⁴⁹ תרגום.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ רש"י.

ירמיהו פרק ל, א-כה

(א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְקֹנָק הַדְּבָרִים הַמּוֹבָאִים לַקֶּמֶן הֵם דְּבָרֵי נְבוּאָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ לִירְמְיָהוּ מֵאֵת ה',¹ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' לִירְמְיָהוּ בַּדְּבָרֵי הַנְּבוּאָה:² (ב) כֹּה אָמַר יְקֹנָק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָצֵר ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל,³ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' בַּדְּבָרֵי:⁴ כָּתֹב לְךָ אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלַיךְ אֶל סֵפֶר תַּכְתּוּב אֵת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה הַבָּאִים שְׂאוֹמֵר לְךָ עַל סֵפֶר:⁵ (ג) כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים שֶׁהָיָה עֲתִידִים לְבֹא יָמִים,⁶ נֶאֱמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה',⁷ וְשָׁבְתִי אֵת שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִהְיֶה וְאֲנִי עֵתִיד לְחַזִּיר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵת הַגּוֹלִים מִמַּמְלַכַת יִשְׂרָאֵל וּמִמַּמְלַכַת יְהוּדָה,⁸ אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה',⁹ וְהַשְׁבֹּתִים אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְוֹתָם וְיִרְשׁוּהָ וְאֲנִי אֲחֻזֵּר אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהֵם יִירְשׁוּ אֵת הָאָרֶץ. הַכּוֹנֵנָה לְגִאּוּלָה שֶׁתִּהְיֶה בִּימֹת הַמְּשִׁיחַ:¹⁰ (ד) וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבַּר יְקֹנָק אֶל יִשְׂרָאֵל וְאֶל יְהוּדָה אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים שֶׁהָיָה דִּבֵּר עַל מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל וּמַמְלַכַת יְהוּדָה:¹¹ (ה) כִּי כֹה אָמַר יְקֹנָק שֶׁהָיָה כֹּךְ אָמַר ה':¹² קוֹל חֲרָדָה שָׁמָעְנוּ כְּאִשֶּׁר יָבֹא הַמְּשִׁיחַ, הַגּוֹיִים עֲתִידִים לִוְדֹר שֶׁהֵם שָׁמְעוּ קוֹל חֲרָדָה,¹³ פָּחַד וְאִין שְׁלוֹם וְהַקּוֹל הַזֶּה יָבִיא לְפָחַד אֶצֶל הַגּוֹיִים וְהֵם יִחְשְׁבוּ שֶׁלֹא יִהְיֶה שְׁלוֹם בְּזֶמֶן זֶה:¹⁴ (ו) שֶׁאֵלֹהֵי נָא וְרָאוּ אִם יֵלֵךְ זָכָר תִּבְרֹו עֲכָשִׁי וְתִרְאוּ אִם יֵשׁ מִצִּיּוֹת שְׁבָה זָכָר מִוּלִיד יִלְדִים. הָרִי בְּרוּר שֶׁדִּבֶּר זֶה לֹא יִיָּתֵכֶן,¹⁵ מִדּוּעַ רָאִיתִי כָּל גִּבֹּר יָדָיו עַל חֲלָצָיו בְּיִלְדָה אִם כֵּן, מִדּוּעַ רָאִיתִי שֶׁכָּל גִּבֹּר הָיָה שֵׁם אֵת יָדָיו עַל מוֹתָנָיו כְּאִילוֹ שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְחִלּוּד,¹⁶ וְנִהְפְּכוּ כָּל פָּנִים לִירְקוֹן וּפְנֵיהֶם שֶׁל כָּל הַגְּבָרִים הִפְךָ לִירוֹק כְּאִילוֹ שֶׁהֵם הוֹלְכִים לְלֶדֶת

¹ תרגום.

² על פי הגר"א בביאורו ליהושע א.א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות, אוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר", שם הרחבנו במשמעות המילה "לאמר" במקרא.

³ תרגום.

⁴ על פי הגר"א בביאורו ליהושע א.א.

⁵ מצודות.

⁶ תרגום. רש"י: דברים אלו נאמרו כתגובה לשאלה שירמיהו היה עשוי לשאול. מי יקרא בכלל את הדברים האלה? לכן אמר לו ה' שעם ישראל עתיד לחזור לארץ ישראל. רד"ק: על ידי שעם ישראל יראה שהתקיימו דברי הפורענות עליהם התנבא ירמיהו, הוא יבין שגם נבואות הנחמה עתידים להתקיים.

⁷ תרגום.

⁸ מצודות. רד"ק כתב שברור שצריך לומר שנבואה זו נאמרה על הגאולה שתהיה בימות המשיח משום שבבניין בית המקדש השני, לא עלו מכל השבטים, אלא רק משבטי יהודה ובנימין. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר עזרא, אוצר המאמרים, שם דנו בהרחבה בשאלה האם עשרת השבטים חזרו בבניין בית שני.

⁹ תרגום.

¹⁰ תרגום + מצודות.

¹¹ תרגום.

¹² תרגום.

¹³ רד"ק. רש"י כתב שיייתכן לומר שהכוונה איננה למלחמת גוג ומגוג אלא לקול שישמעו יושבי בבל בזמן נפילת מלכות בבל.

¹⁴ מצודות.

¹⁵ תרגום + מצודות.

¹⁶ מצודות.

(היות ולפעמים צבע פניה של יולדת משתנה)¹⁷: (ז) הוֹי כִּי גָדוֹל הַיּוֹם הַהוּא מֵאִין כְּמֹהוּ "אוי", היום הזה עתיד להיות יום גדול מאוד, ביום זה יבואו פורענויות רבות,¹⁸ וְעַתָּה צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב בְּזִמְנָן הַזֶּה, עִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה בְּצָרָה גְדוֹלָה,¹⁹ וּמִמָּנָה יִשְׁעַ אֹלָם עִם יִשְׂרָאֵל יוֹשֻׁעַ מֵאוֹתָהּ צָרָה²⁰: (ח) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּתַקּוּפַת מַלְחַמַת גּוֹג וּמִגּוֹג,²¹ נָאִים יִקְוֶה צָבָאוֹת כֹּךְ אִמְרָה ה' צְבָאוֹת.²² ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת מִשּׁוֹם שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל צְבָאוֹת שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים) וְעַל צְבָאוֹת שֶׁל מִטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם),²³ אֲשֶׁר עָלָו מֵעַל צִוְּאָרָךְ אֲנִי אֲשַׁבֵּר אֶת עוֹל הָאוֹיֵב מֵעַל הַצּוּוֹאֵר שֶׁלָּךְ. הָעוֹל הוּא הַמוֹט שֶׁשָּׁמַיִם עַל גְּבִי בַּהֲמָה וְכֹךְ הָיוּ שׁוֹלְטִים עַל הַבְּהֵמָה בְּשַׁעַת חֲרִישָׁתָהּ. בְּמִקְרָא מְדוּמָה הַשִּׁיעֵבוֹד לְעוֹל הַמוֹטָל עַל רֹאשׁוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל,²⁴ וּמוֹסְרוֹתֶיךָ אֲנִי אֶנְתֵּק וְאֲנִי אֶנְתֵּק אֶת הַחֲבָלִים שֶׁמַּחֲבִירִים אֶת הָעוֹל לְרֹאשׁוֹ,²⁵ וְלֹא יַעֲבֹדוּ בּוֹ עוֹד זָרִים וְהַעֲמִים הַזֵּרִים לֹא יִשְׁעֲבְדוּ יוֹתֵר אֶת יִשְׂרָאֵל²⁶: (ט) וְעַבְדוּ אֶת יִקְוֶה אֱלֹהֵיהֶם וְהֵם יַעֲבֹדוּ רַק אֶת ה' אֱלֹקֵיהֶם,²⁷ וְאֵת דָּוִד מֶלֶכָם אֲשֶׁר אֲקִים לָהֶם וְכֵן הֵם יִקְבְּלוּ אֶת דְּבָרֵינוּ שֶׁל מֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ שֶׁאֲקִים עֲלֵיהֶם לְמֶלֶךְ²⁸: (י) הַנְּבִיא פוֹנֶה לַעַם יִשְׂרָאֵל: וְאַתָּה אֵל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב עַבְדִּי יַעֲקֹב! אֵינְךָ צָרִיךְ לִפְחַד מִכָּל הַפּוֹרְעֲנוּיֹת שֶׁתִּרְאֶה,²⁹ נָאִים יִקְוֶה כֹךְ אִמְרָה ה', וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל וְעַם יִשְׂרָאֵל! אֵל תִּישָׁבֵר (כְּשֶׁתִּרְאֶה אֶת הַצָּרוֹת בָּאוֹת עַל אוֹמוֹת הָעוֹלָם). יֵשׁ בְּצִלְעֵי זֶה חֲזוֹרָה עַל צִלְעֵי הַפְּסוֹק הָרִאשׁוֹנָה כְּדֶרֶךְ שֶׁל הַנְּבִאוֹת,³¹ כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעַךְ מִרְחֹק שֶׁהָרִי אֲנִי מוֹכֵן לְהוֹשִׁיעַ אוֹתְךָ מִהַמְּקוֹם הָרְחוֹק שֶׁבּוֹ אַתָּה נִמְצָא, אֲנִי מוֹכֵן לְגֹאֹל אוֹתְךָ מִהַמְּקוֹם שֶׁבּוֹ אַתָּה נִמְצָא,³² וְאֵת זֶרְעֶךָ מֵאֶרֶץ שְׁבָיִם וְאֲנִי אֶגָּאֵל אֶת כָּל צֶאֱצָאִיךָ מֵהָאָרֶץ

17 מצודות.

18 מצודות. רש"י גם כאן התלבט אם הכוונה למלחמת גוג ומגוג או לנפילת ממלכת בבל. לכאורה קשה להסביר פסוק זה על נפילת ממלכת בבל, שהרי בשעת נפילת ממלכת בבל, לא היו צרות לעם ישראל בסדר גודל שונה מהצרות הרגילות לבוא עליו, ואם כן לכאורה אין הצדקה לומר על תקופה זו שיהיו בה פורענויות "מאין כמוהו".

19 מצודות.

20 מצודות.

21 תרגום. את ההסבר שמדובר על תקופת גוג ומגוג הסברנו על פי הפרשנים שהבאנו לעיל (עיין למשל פירוש רד"ק לפסוק ז').

22 תרגום.

23 רד"ק בפירושו לישעיהו א, ט.

24 מצודות.

25 מצודות.

26 מצודות. רד"ק: חלק מהפסוק מדבר בלשון נוכח וחלק ממנו מדבר על עם ישראל לבלשון נסתר משום שכך דרכו של המקרא.

27 תרגום.

28 תרגום. רד"ק הוסיף פירוש נוסף שהכוונה לדוד המלך שיקום בתחיית המתים.

29 תרגום. משמע שהכוונה לפורענויות שיבואו בגוג ומגוג ואילו רש"י לשיטתו שהכוונה למפלת מלך בבל. מצודות העיר שהכוונה היא שעם ישראל לא ישתקע בגלות.

30 תרגום.

31 תרגום + מצודות.

32 מצודות.

שבו הם שבויים, מהארץ שבה הם נמצאים בגלותם,³³ וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט וְשָׁאֲנָן וְאִין מַחֲרִיד ויעקב (כינוי לעם ישראל) ינוח וישקוט ויחיה בשלווה ולא יהיה מי שיגרום לו לחרדה:³⁴ (יא) בִּי אֶתְּךָ אֲנִי שְׁהִרִי אֲנִי נִמְצָא לַעֲזֹרְתְּךָ,³⁵ נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אִמְרָה י',³⁶ לְהוֹשִׁיעֶךָ וְאֲנִי אוֹשִׁיעַ אוֹתְךָ. ה' אמר שהוא יהיה לעזרת בני ישראל ושהוא יושיע אותם,³⁷ בִּי אֶעֱשֶׂה כָּל־הַבְּלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִפְצֹתִיךָ שָׁם שְׁהִרִי אֲנִי אֲשַׁמֵּיד אֶת כָּל־הָעַמִּים שֶׁהִפְשִׁירְתִּי אֶתְכֶם בָּאֲרָצוֹתֵיהֶם,³⁸ אַךְ אֶתְּךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָּל־הַבְּלָה אֲבָל אוֹתְךָ אֲנִי לֹא אֲשַׁמֵּיד,³⁹ וְיִסְרֹתֶיךָ לְמִשְׁפָּט וְאֲנִי אֲבִיא עֲלֶיךָ יִיסוּרִים רַק כְּדִי לִלְמַד אֶתְכֶם שֶׁלֹּא לַחֲטוֹא וְהַיִּיסוּרִים יִהְיוּ בְּמִידָה שֶׁאַתֶּם תּוֹכְלוּ לִסְבּוֹל אוֹתָם (ולא כפי שבאמת מגיע לכם) (לפי חטאים),⁴⁰ וְנִקָּה לֹא אֶנָּקֶךָ אֲבָל לֹא אֲשַׁמֵּיד אוֹתְךָ:⁴¹ (יב) בִּי כֹה אָמַר יְקֹזֵק שְׁהִרִי כֹךְ אִמְרָה ה':⁴² אֲנוּשׁ לְשִׁבְרֶךָ לַמְּרוֹת שֶׁעֲכָשִׂי הַשֹּׁבֵר שֶׁלְךָ כּוֹאֵב לֶךְ מְאוֹד,⁴³ נִחְלָה מִכֶּתֶךָ וּלְמִרוֹת שֶׁעֲכָשִׂי הַמֶּכָּה שֶׁלְךָ מְאוֹד חוֹלָה (הַדְּבָרִים יוֹבֵנִי בַּהֲמִשָּׁךְ):⁴⁴ (יג) אִין דָּן דִּינֶךָ לְמִזּוֹר אֶף אֶחָד לֹא הֵעֵלָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵת תּוֹכְלִי לְהַבְרִיא מִמֶּכֶתְךָ. אֶף אֶחָד לֹא חָשַׁב שֶׁתּוֹכְלִי לְשַׁרְדּוֹת אֶת הַפּוֹרְעֻנוּתִים שֶׁבָּאוּ עֲלֶיךָ, אֶף אֶחָד לֹא חָשַׁב שֶׁתּוֹבָא לֶךְ יִשׁוּעָה,⁴⁵ רַפְּאוֹת תִּעֲלֶה אִין לָךְ וּלְכֹן לֹא נִיסוּ לְרַפֵּא אוֹתְךָ (תַּעֲלֶה פִירוּשׁוֹ רַפּוּאָה וְיִשׁ כַּפִּילוֹת בְּצִלְעֵי זֶו שֶׁל הַפְּסוּק כְּדִרְכָם שֶׁל הַנְּבוּאוֹת):⁴⁶ (יד) כָּל מְאַהֲבֶיךָ שִׁבְחֶיךָ כָּל מִי שֶׁאַהֲבָה אוֹתְךָ שֶׁכַּח מִמֶּךָ,⁴⁷ אוֹתְךָ לֹא יִדְרֹשׁוּ וְאֶף אֶחָד לֹא בִיקֵר אוֹתְךָ בִּימֵי מַחֲלַתְךָ. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁלֹּא הָיָה עִם אֶחָד שֶׁדִּרֵּשׁ בְּשִׁלּוּמָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כִּיּוֹן שֶׁמִּצַּבֵּם הָיָה כָּל כֹּךְ רַע,⁴⁸ בִּי מִכֶּת אוֹיֵב הִכִּיתִיךָ מוֹסֵר אֶכְזָרִי שְׁהִרִי אֲנִי (ה') הִכִּיתִי אוֹתְךָ בְּמִכָּה כָּל כֹּךְ חֲזָקָה וּבִיִּיסוּרִים כָּל כֹּךְ אֶכְזָרִים כִּמוֹ מִכָּה שֶׁהָאוֹיֵב מָכָה אֶת אוֹיְבוֹ (וּלְכֹן חָשְׁבוּ שֶׁעֲזַבְתִּי אֶתְכֶם),⁴⁹ עַל רֹב עֲוֹנוֹתֶיךָ הֵעֲנִשְׁתִּי

³³ מצודות ומשמע מדבריו שהנביא אומר לעם ישראל שהדור הזה לא יגאל אלא רק צאצאיהם. רד"ק הסביר שכוונת הנביא היא שגם הילדים הקטנים של עם ישראל ייצאו מהגלות, מפני שהיינו חושבים שרק המבוגרים מביניהם יצליחו לברוח.

³⁴ מצודות.

³⁵ תרגום.

³⁶ תרגום.

³⁷ תרגום.

³⁸ מצודות.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ רד"ק והוא הסתמך בדבריוגם על התרגום שכתב "לאלפותך". כמו כן הסביר הרד"ק שכתוב "למשפט" בפתח משום שהכוונה היא לאותו מפשט שה' היה תמיד מייסר את ישראל בו, הוי אומר: היסורים תמיד באים על ישראל רק כדי ללמד אותם ולא כדי להעניש אותם כפי שמגיע להם.

⁴¹ תרגום. מהר"י קרא: אני לא אסלח לכם על כל חטאיכם לגמרי, אלא אמשיך לייסר אתכם על ידי המלכויות.

⁴² תרגום.

⁴³ רד"ק + מצודות.

⁴⁴ רד"ק + מצודות.

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ מצודות. רד"ק זיהה את המאהבים כאשור ומצרים שבני ישראל היו פונים אליהם כדי להיעזר בהם. לפי פירושו המכה ביד האויבים איננו דימוי לעוצמת המכה שבה ה' הכה את ישראל (כפי שביארנו בפנים), אלא שמצרים ואשור לא היו יכולים להילחם נגד הכשדים ולעזור לעם ישראל. בשם אביו פירש כפי שמבואר בפנים.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ מצודות.

אותך על החטאים הרבים שלך, ⁵⁰ עֲצֹמוּ חֲטֹאתֶיךָ החטאים שלך היו רבי כל כך (ולכן נענשת בפורענויות כל כך נוראיות)⁵¹: (טו) **מִה תִזְעַק עַל שְׁבִרְךָ** מדוע את זועקת על השבר שלך, על הפורענות שבאה עליך, ⁵² **אָנוּשׁ מִכְּאֵבְךָ** ומדוע את אומרת שהמכה שלך אנושה, ⁵³ **עַל רֵב עֲוֹנֶיךָ** על נעוונות הרבים שלך, ⁵⁴ **עֲצֹמוּ חֲטֹאתֶיךָ** ועל החטאים שלך שהתרבו, ⁵⁵ **עֲשִׂיתִי אֱלֹהִי לָךְ** הבאתי עליך את הפורענויות האלה⁵⁶: (טז) **לֵכֵן** אך אני נשבע, ⁵⁷ **כֹּל אֲכָלֶיךָ יֵאָכְלוּ** כל מי שהשחית בדך – יושחת הוא בעצמו, ⁵⁸ **וְכָל צָרֶיךָ בָּלֶם בְּשָׁבִי יֵלְכוּ** וכל מי שגרם לך צרות – ילך בשבי, ⁵⁹ **וְהָיוּ שְׂאִסֶּיךָ לְמִשְׁפָּה** כל מי שרמס אותך – יירמס בעצמו, ⁶⁰ **וְכָל בִּזְיוֹנֶיךָ אָתָּן לְבִזּוֹ** וכל מי שלקח ממך רכוש – רכושו יילקח ממנו⁶¹: (יז) **כִּי אֵעֲלֶה אֶרְכָּבָה לָךְ** שהרי רק לך אעלה רפואה (ולא לעמים שהציקו לך), ⁶² **וּמִמְּכֹתֶיךָ אֶרְפָּאֶךָ** ואני ארפא אותך מכל המכות שלך (כך שתחזרי למצבך הקודם), ⁶³ **נָאִים יִקְנֹךְ** כך אמר ה', ⁶⁴ **כִּי נִדְחָה קְרָאוֹ לָךְ** שהרי אומות העולם אמרו עליך שאת עיר מנודחת, שאת עיר שתושביה גלו, ⁶⁵ **צִיּוֹן הִיא דִּרְשׁ אֵין לָהּ** ואומות העולם אמרו שאין מי שדורש את העיר ציון, אין מי שאכפת לו מהעיר ציון⁶⁶: (יח) ה' אמר שבניגוד לטענת האומות שאין מי שדורש את ירושלים – הרי שהוא עתיד לדרוש אותה: **כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֵּךְ** אמר ה': **הֲנִנִי שָׁב שְׁבוֹת אֶהְלִי יַעֲקֹב** אני עתיד להחזיר את יעקב לארצו, ⁶⁷ **וּמִשְׁכַּנְתִּיו אֶרְחֶם** ואני גם ארחם על הערים שלהם, ⁶⁸ **וְנִבְנְתָה עִיר עַל תֵּלָהּ** והעיר ירושלים תיבנה במקומה, ⁶⁹ **וְאֶרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב** ובית המקדש יישב על מקומו שבו הוא היה לפני שהוא נחרב⁷⁰: (יט) **וַיֵּצֵא מֵהֶם תּוֹדָה** יהיו רבים

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות.

⁵² **מצודות. רד"ק:** למרות שהפניה כאן היא בלשון זכר ורוב מה שכתוב בפסוקים הללו נאמר בלשון נקבה, כך דרך המקרא לפנות לעם ישראל הן בלשון זכר והן בלשון נקבה.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ מצודות.

⁵⁷ **רש"י. מצודות:** היות זה' משלם גמול על כל מעשה.

⁵⁸ מצודות.

⁵⁹ מצודות.

⁶⁰ **מצודות. רש"י:** כתב שהכוונה בצלע זו לעניינים שבממון וכתב שכך גם משמע מהתרגום.

⁶¹ מצודות.

⁶² מצודות.

⁶³ מצודות.

⁶⁴ תרגום.

⁶⁵ תרגום.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ **תרגום ולפי תרגומו "אהל"** נאמר מלשון קרקע.

⁶⁸ תרגום.

⁶⁹ **תרגום. רד"ק:** מקומה של ירושלים נקראה תל משום שירושלים גבוהה מכל הארצות.

⁷⁰ תרגום.

מתושבי ירושלים שיעלו תודה לה',⁷¹ וְקוֹל מְשֻׁחָקִים וְכֵן יֵיצֵא מִתּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם קוֹלוֹת שִׁמְשִׁבָּחִים
את ה' על כל הטובה שהוא עשה,⁷² וְהִרְבֵּיתִים וְלֹא יִמָּעֲטוּ אֲנִי אֲרַבֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם לֹא
יִתְמַעֲטוּ יוֹתֵר – בְּנִיגוּד לְתַקּוּפַת הַגְּלוּת שָׁבוּ הֵם הִתְמַעֲטוּ,⁷³ וְהִכְבִּדְתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ וְהֵם יִהְיוּ לַעַם
כְּבֹד וְהֵם לֹא יִתְמַעֲטוּ (יֵשׁ בְּצִלְעֵי זֶה חֲזָרָה עַל הַצִּלְעֵי הַקּוֹדֶמֶת כְּדֹרְכָם שֶׁל נְבוֹאֹת) ⁷⁴: (כ) וְהָיוּ בְּנֵי
בְּקָדֶם בְּנֵי שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ חֲבִיבִים עַל ה' יִתְבָּרֵךְ כְּמוֹ שֶׁהֵם הָיוּ לִפְנֵי שֶׁהֵם חֲטָאוּ,⁷⁵ וְעִדְתּוֹ לִפְנֵי
תִּפְּוֹן וְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה נְכוֹנָה וּמְזוּמָנֶת לִפְנֵי, אֲנִי אֲשַׁגֵּחַ עֲלֵיהֶם עַל מִנֵּת לְהִיטִיב לָהֶם,⁷⁶ וּפְקֻדָּתִי
עַל כָּל לִחְצִיו וְאֲנִי אֲבִיא פּוֹרְעֵנוֹת עַל כָּל מִי שִׁדְחָק בְּעַם יִשְׂרָאֵל⁷⁷: (כא) וְהָיָה אֲדִירוֹ מִמֶּנּוּ מִי
שִׁמְלוֹךְ עַל עַם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה אֶחָד מִמֶּנּוּ. בְּנִיגוּד לְמַצִּיאוֹת בְּגוֹלָה שְׁבָה מֶלֶךְ שֶׁל עַם אַחֵר מֶלֶךְ עַל עַם
יִשְׂרָאֵל,⁷⁸ וּמִשְׁלֹ מִקְרָבוֹ יֵצֵא וּמִי שִׁמְשׁוֹל עַל עַם יִשְׂרָאֵל יֵצֵא מִמֶּנּוּ וְלֹא מִעַם אַחֵר (יֵשׁ בְּצִלְעֵי זֶה
חֲזָרָה עַל הַצִּלְעֵי הַקּוֹדֶמֶת כְּדֹרְכָם שֶׁל נְבוֹאֹת),⁷⁹ וְהִקְרַבְתִּיו אֲנִי אֶקְרַב אֶת מִי שִׁמְלוֹךְ עַל עַם
יִשְׂרָאֵל,⁸⁰ וְנִגַּשׁ אֵלַי וְהוּא יִמְשִׁיךְ לְהִתְקַרֵּב אֵלַי וְלִדְבֹק בִּי. בְּתַחֲלִילָה ה' יֵטַע בִּלְבַב הַמֶּלֶךְ אֶהְבֵּת ה'
וְהַמֶּלֶךְ יִמְשִׁיךְ לְרִצּוֹת וְלִדְבֹק בָּה' יִתְבָּרֵךְ,⁸¹ כִּי מִי הוּא זֶה עֶרֶב אֶת לְבֹ לְגֶשֶׁת אֵלַי שֶׁהָיָה מִי
יְכוֹל לְחַיֵּיב אֶת לְבֹ לְגֶשֶׁת אֵלַי וְלֹאֲהוֹב אוֹתִי. ה' אָמַר שֶׁכָּל אָדָם שְׂרוּצָה לִידְבֹק בָּה' צָרִיךְ סִיוֵּעַ מֵאֵת
ה' בְּתַחֲלִילָה,⁸² נָאִם יְקֻנֹּק כֵּךְ אָמַר ה'⁸³: (כב) וְהָיִיתֶם לִי לְעָם אַתֶּם כּוֹלֶכֶם תִּהְיוּ הָעָם שְׁלִי וְתִשְׁגִּיחוּ
בִּי,⁸⁴ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים וְגַם אֲנִי אֲשַׁגֵּחַ עֲלֵיכֶם וְאֶהְיֶה הָאֱלֹקִים שְׁלֹכֶם וְאֵיטִיב לָכֶם⁸⁵:
(כג) הִנֵּה סַעֲרַת יְקֻנֹּק חֲמָה יֵצֵאָה בְּעֵתִיד תֵּצֵא סַעֲרָה חֲזָקָה מֵאֵת ה' בְּגִלְגַּל כַּעֲסוֹ,⁸⁶ סַעֲרַת מִתְגֹּרֵר
הַסַּעֲרָה הַזֹּאת תִּכְרִית אֶת מִי שֶׁהָיָה תְּבוּאָה עֲלָיו,⁸⁷ עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יִחּוֹל הַסַּעֲרָה הַזֹּאת הוֹלֶכֶת לַחֹל

⁷¹ תרגום.

⁷² תרגום.

⁷³ תרגום.

⁷⁴ רד"ק. תרגום: הכוונה שעם ישראל יהיה עם חזק ולא חלש.

⁷⁵ מצודות.

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ מצודות.

⁷⁸ תרגום.

⁷⁹ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה למשיח ולפי פירושו אין כאן כפילות בפסוק.

⁸⁰ מצודות.

⁸¹ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה שהוא יתפלל.

⁸² מצודות. רש"י כתב שההגשה כאן מלשון מלחמה, כלומר: אף אחד לא יכול להילחם בה' יתברך ולמחות בו.

מהר"י קרא: אין עוד אומה אחרת שהתקרבה אלי כמו שאני עתיד לקרב את עם ישראל.

⁸³ תרגום.

⁸⁴ מצודות.

⁸⁵ מצודות.

⁸⁶ תרגום + מצודות. רד"ק: נבואה זו היא אותה הנבואה שנאמרה לעיל בפרק כ"ג, והיא כתובה פעם נוספת

כדי לחזק את הנבואה. יש מספר שינויים בלשון אך הם אינם משנים את המשמעות.

⁸⁷ מצודות. לפי פירושו מתגורר מלשון כריתה. לעומתו פירש רש"י מלשון מגורים, והכוונה שהסערה תשפיע על הרשעים, אך לו כתוב בפסוק מה בדיוק הסערה הזו הולכת לעשות. תרגום הסביר מילה זו מלשון אסיפה והמשמעות דומה מאוד לפירוש רש"י. מהר"י קרא פירש מלשון משיכה, והכוונה היא שהפורענות שה' הביא על ישראל תימשך גם על הגויים.

על ראש הרשעים (ולהכרית אותם)⁸⁸: (כד) **לֹא יָשׁוּב חֲרוֹן אַף יִקְזֶק כַּעֲסוֹ שֶׁל ה' עַל אֻמוֹת הָעוֹלָם**
לא יירגע. כַּעֲסוֹ שֶׁל ה' עַל אֻמוֹת הָעוֹלָם יִתְמִיד,⁸⁹ **עַד עֲשֹׂתוֹ וְעַד הִקְיָמוֹ מִזְמוֹת לְבוֹ** עד שה'
יעשה ויקיים את מה שהוא חשב לעשות להם,⁹⁰ **בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים תִּתְּבוֹנְנוּ בָּהּ** לאחר זמן אתם
תוכלו לראות את הפורענות שתבוא על אומות העולם. הנביא אומר שייתכן שהפורענות לא תבוא
בתקופה הקרובה, אך גם אם היא תתממה, היא עדיין עתידה לבא!⁹¹ (כה) **בָּעֵת הַהִיא בִּזְמַן**
הגאולה,⁹² **נֶאֱמַר יִקְזֶק כֹּךְ אָמַר ה'**:⁹³ **אֶהְיֶה לְאֱלֹהִים לְכָל מְשַׁפְּחוֹת יִשְׂרָאֵל** אני אשגיח ואיטיב
לכל המשפחות בעם ישראל,⁹⁴ **וְהָיָה יְהוָה לִי לְעַם** ועם ישראל יאמין בי ויקבל את מלכותי!⁹⁵

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ מצודות.

⁹⁰ **מצודות. תרגום** הסביר קצת אחרת והכוונה שהוא יחזור בו ממה שרצה לעשות להם ולא ממשה שחשב לעשות להם.

⁹¹ מצודות.

⁹² מצודות.

⁹³ תרגום.

⁹⁴ מצודות.

⁹⁵ מצודות.

ירמיהו פרק לא, א-לט

(א) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה': ¹ מִצָּא חֵן בַּמַּדְבָּר עִם שְׂרִידֵי חָרֵב הָעָם שְׁנִיצַל מִחֲרָבָם שֶׁל הַמִּצְרִים וְנָדַד בַּמַּדְבָּר עַל פִּי צִוּוֹי שְׁלִי לַמְּרוֹת כָּל הַסִּכְנוֹת שֶׁהָחָן בֶּכָךְ – מִצָּא חֵן בְּעֵינַי, ² הֲלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל וּבִזְכוֹת כֹּךְ עִם יִשְׂרָאֵל זָכָה לְמָקוֹם שֶׁבּוּ הוּא יוֹכֵל לִשְׁבֹּת בַּשְּׁלוּוָה, לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל: ³ (ב) מִרְחֹק יְקֹזֵק נִרְאָה לִי ה' הַתְּגַלָּה אֵלַי בִּזְכוֹת דָּבָר שֶׁהִיָּה מִזְמָן, בִּזְכוֹת הָאֲבוֹת הַקְּדוּשִׁים, ⁴ וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֶּתִּיךָ וְהִ' אָמַר לִי לֹמַר לָכֶם, לַעַם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא אוֹהֵב אֶתְכֶם תְּמִיד, ⁵ עַל כֵּן מִשְׁכְּתִיךָ חֶסֶד וּבִגְלָל אֶהְבֵּתִי עֲשִׂיתִי עִמָּכֶם חֶסֶד וּשְׁכִינָתִי הַתְּגַלָּה בְּמִתֵּן תּוֹרָה: ⁶ (ג) עוֹד אֶבְנֶךָ וְנִבְנִיתִי אֲנִי (ה') הוּא שֶׁאֲבַנָּה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי וְכֹךְ הוּא לֹא יִיחָרֵב. ה' אָמַר שְׁנֵי בְתֵי הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹנִים נִחְרְבוּ מִשׁוֹם שֶׁהֵם נִבְנוּ עַל יְדֵי בְנֵי אָדָם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי יִבְנֶה בְּיַד אָדָם וְלָכֵן הוּא לֹא יִיחָרֵב, ⁷ בְּתוֹלָת יִשְׂרָאֵל (כֹּךְ אָמַר ה') לַעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָא בְּתוֹלָה מִשׁוֹם שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל חָבִיב עַל ה' כֹּשֶׁם שֶׁאֲשֶׁה בְּתוֹלָה חָבִיבָה עַל בַּעֲלָה, ⁸ עוֹד תִּתְּנִיךָ אֶת עוֹד תִּתְּקֶשְׁטִי בְּתוֹפִים שֶׁלֶךְ, ⁹ וְיִצְאָתָּ בְּמַחֹל מִשְׁחָקִים וְאֵת תִּצְאֵי בְּרִיקוּד שֶׁל שִׂמְחָה עַל כָּל הַטוֹב שֶׁיָּבוֹא לָךְ: ¹⁰ (ד) עוֹד תִּתְּנִי כְרָמִים בְּהָרֵי שִׁמְרוֹן לַמְּרוֹת שֶׁהָרֵי הַשּׁוֹמְרוֹן חָרְבִים עֵתָּה, אֵת עוֹד תִּתְּנִי בָהֶם כְּרָמִים, ¹¹ נָטְעוּ נָטְעִים וְחָלְלוּ וְנוֹטְעֵי הַכְּרָמִים עֲתִידִים לְחַלֵּל אֶת הָעֵנָבִים עַל כִּסֵּף וְלַהֲעֵלּוֹתָם לִירוּשָׁלַם לַעֲוֹנוֹת הַמִּצָּב בַּעֲבֹר שֶׁהָאוֹיֵב הִיָּה לֹקֵחַ לַעֲצָמוֹ אֶת כָּל מָה שֶׁגָּדַל בְּכְרָמִים: ¹² (ה) כִּי יֵשׁ יוֹם עוֹד יִגִּיעַ

¹ תרגום.

² מצודות. תרגום: הכוונה שה' סיפק את צרכיהם של ישראל במדבר בעת שהם ברחו מחרב המצרים. רד"ק: פסוקים אלו מחוברים לפרק הקודם שדיבר בעניין הגאולה, וה' אמר שהיו עוד פעמים שהוא דאג לספק את צרכיהם של בני ישראל משום שהם מצאו חן בעיניו: בזמן היציאה ממצרים ובעת ההליכה במדבר.

³ מצודות. מהר"י קרא: הכוונה בצלע פסוק זה הינו לה' שהוא הלך למצוא מקום (על ידי עמוד הענן) שבו יוכלו בני ישראל לחנות במסעותיהם במדבר.

⁴ רש"י. רד"ק: הכוונה היא שבני ישראל אמרו שה' אמנם הצגלה אליהם בעבר הרחוק ועזר להם אך מאז הגלות הוא הסתיר את פניו ולכן דברי הנביא על שהם מצאו חן בעיני ה' במדבר אינם רלוונטיים. מצודות: הכוונה שה' התגלה לנביאים עוד בתקופה קדומה, בזמן היותם במצרים וכן פירש מהר"י קרא.

⁵ רש"י.

⁶ רד"ק.

⁷ רש"י. עיין אוצר המאמרים מאמר _____ שם דנו בנושא האם בית המקדש השלישי ייבנה בידי שמים או בידי אדם. מצודות הוסיף פירוש נוסף וכתב שהכוונה לקיבוץ הגלויות. בזמן הנבואה היו בני ישראל מפוזרים בין האומות ולעתיד לבא ה' יקבץ אותם (בפסוק פעולת הקיבוץ נקראת לשון בנין) ולא תהיה גלות נוספת, ומקורו מדברי רד"ק.

⁸ מצודות. רד"ק: עם ישראל נקרא בתולה משום שהם לא יהיו תחת שלטון האומות אלא רק תחת שלטונו של ה', כשם שהאשה הבתולה לא הייתה נתונה תחת אנשים אחרים.

⁹ רש"י. מצודות: הכוונה שעם ישראל יקשט את התופים עצמם כדרכם של אנשים שמחים שמקשטים את כלי הנגינה.

¹⁰ מצודות.

¹¹ מצודות.

¹² רש"י וכתב שהשמחה תהיה בחילול הפירות בנטע רבעי. רד"ק הסביר שהנביא הזכיר דווקא את החילול בנטע רבעי (וכנראה שלא את החילול של פירות מעשר שני) משום שכאשר היו מחללים את הנטע רבעי היה נהוג לעשות זאת בתופים ובמחולות.

היום, ¹³ **קִרְאוּ נְצִירִים בְּהַר אֶפְרַיִם** שהאנשים שתפקידם לעמוד במקום גבוה, לצפות למרחקים ולהכריז על מה שהם רואים, יקראו בקול גדול: ¹⁴ **קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל יְקֹנָה אֱלֹהֵינוּ** נקום ונעלה אל יְקֹנָה אֱלֹהֵינוּ נקום ונעלה אל ציון היות וה' חזר להשרות שם את שכינתו: ¹⁵ **(ו) בִּי כֹה אָמַר יְקֹנָה** שהרי כך אמר ה': ¹⁶ **רְנוּ לַיעֲקֹב שְׂמֵחָה בֵּית יַעֲקֹב!** עם ישראל! אתם יכולים לשבח בשמחה, ¹⁷ **וְצִהְלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם** ואתם יכולים להשמיע קולות גדולים של שמחה במקומות הגבוהים שבארצות הגויים (ועל ידי כך ישמעו את הקולות גם למרחק רב), ¹⁸ **הַשְׁמִיעוּ הִלְלוּ וְאָמְרוּ** תשמיעו את קולכם, תהללו בהלל ותאמרו: ¹⁹ **הוֹשֵׁעַ יְקֹנָה אֶת עַמּוּד אֶת שְׂאֵרֵית יִשְׂרָאֵל** אתה ה' הושעת את עמך, את העם שנשאר בישראל מהגלות: ²⁰ **(ו) הִנְנִי מְבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן** שהרי אני מביא את בני ישראל מארץ צפון, מבבל שנמצאת צפונית לארץ ישראל, ²¹ **וְקִבְצָתִים מִיִּרְכַּתִּי אֶרֶץ** ואני אאסוף אותם מקצה הארץ. הכוונה לעשרת השבטים שגלו למקומות רחוקים יותר מהגולים מיהודה, ²² **בָּם עוֹר וּפֶסֶת הָרָה וְיִלְדָת יִחְדּוּ** אני אחזיר לארץ ישראל את כולם יחד, אפילו את העוורים, הפסחים, הנשים ההרות והיולדות – כולם יחזרו לארץ ישראל, ²³ **קָהֵל גְּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה** יהיה קיבוץ גדול של אנשים שיחזרו לארץ ישראל: ²⁴ **(ח) בְּבִכִּי יָבֹאוּ** על ידי שהם יבכו בגלות (ויחזרו בתשובה) הם יבואו לארץ ישראל, ²⁵ **וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילִם** ואני אוביל אותם ברחמים רבים, ²⁶ **אוֹלִיכֶם אֶל נַחְלֵי מַיִם** אני אוליך את השבים מהגלות אל נחלים של מים וכך הם לא יהיו צמאים, ²⁷ **בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל יִשְׁלֹוּ** בָּהּ אני אוליך את השבים מהגלות בדרך ישרה שאיננה עקומה, וכך הם לא יפלו במכשולים

¹³ **מצודות. תרגום:** הפסוק מדבר על שכר הצדיקים לעתיד לבא והנביא אומר שהם יזכו לאריכות ימים בארץ ישראל.

¹⁴ **רש"י** בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שנוצרים מלשון שמירה, כלומר: אלה ששמרו תורה ומצות יקראו בקול גדול. **רד"ק:** תפקיד הצופים היה לקרוא לכולם לעלות לירושלים. **מהר"י קרא:** הצופים הם הנביאים.

¹⁵ **מצודות. מהר"י קרא:** הכוונה שהם יקראו להעלות לבית המקדש את הביכורים.

¹⁶ **תרגום.**

¹⁷ **תרגום.**

¹⁸ **רש"י. תרגום:** הכוונה שהם יכולים להשמיע את קולם בראש מורם וגלוי ואינם צריכים לחשוש מפני הגוים.

¹⁹ **מצודות.**

²⁰ **מצודות. רד"ק** חילק את הצלע הקודמת של הפסוק (בניגוד לפסוק של בעל הטעמים) וכתב שבני ישראל יאמרו לה' שכמו שהוא השמיע להם את הבשורה על הגאולה, כן הם מתפללים שהוא יקיים את דברו. המחלוקת ביניהם היא האם בני ישראל משבחים את ה' על הגאולה בפועל או על בשורת הגאולה. **מהר"י קרא:** צלע זו היא תפילת הנביאים שה' יושיע את ישראל.

²¹ **מצודות. רד"ק** כתב שרוב הגלות נמצאת בצפון.

²² **מצודות.**

²³ **מצודות. רד"ק:** החידוש הוא שהעליה לארץ ישראל תהיה בנחת, עד שגם אנשים שקשה להם ללכת יוכלו להצטרף לעליה לארץ ישראל. לכאורה משמע מהתרגום שהכוונה היא שבסוף הארץ נמצאים העוורים והפסחים.

²⁴ **מצודות.**

²⁵ **רש"י. רד"ק:** מדובר על בכי של שמחה.

²⁶ **תרגום. מפרוש המצודות** משמע שצלע זו היא מעין חזרה על הצלע הקודמת שהתחננונים הם חלק מתהליך החזרה בתשובה של הגוים.

²⁷ **מצודות.**

הנמצאים בדרכים, ²⁸ **כִּי הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאֵב** שהרי הייתי כמו אבא לממלכת ישראל, דאגתי להם כמו שאב דואג לבנו, ²⁹ **וְאֶפְרַיִם בְּכָרִי הוּא** ואפרים, מלכות ישראל, חביבה עלי כמו שהבן הבכור חביב על הוריו ³⁰ **(ט) שָׁמְעוּ דְבַר יְקֹנָק גּוֹיִם הַנְּבִיא פוֹנֶה לַעֲמִים הַשּׁוֹנִים וְאוֹמֵר לָהֶם** לשמוע את הדברים שדיבר ה', ³¹ **וְהִגִּידוּ בְּאֵיִם מִמֶּרְחֶק וְמָה שֶׁאַתֶּם שׁוֹמְעִים תְּגִידוּ בְּאֵיִם הַרְחוֹקִים**, ³² **וְאָמְרוּ כֹךְ תֹּאמְרוּ: מִזֶּרֶה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ מִי שְׁפִיזָר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוֹת הוּא מִי** שיאסוף אותם חזרה, ³³ **וְשָׁמְרוּ כְּרַעַה עֲדָרוֹ וְהוּא יִשְׁמֹר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שְׂרֹעַ הַשּׁוֹמֵר עַל עֲדָרוֹ** ³⁴ **(י) כִּי פָדָה יְקֹנָק אֶת יַעֲקֹב שֶׁהָיָה ה' פָּדָה אֶת עַם יִשְׂרָאֵל מִהַגּוֹלָה**, ³⁵ **וְגָאֵלוּ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ** וה' הציל את עם ישראל מהעמים שהיו חזקים ממנו. עם ישראל היה בשועבד בגלות לעמים שהיו חזקים ממנו וה' אמר שהוא יציל את עם ישראל מעמים אלו ³⁶ **(יא) וּבָאוּ וְרָנְנוּ בְּמִרּוֹם צִיּוֹן עִם יִשְׂרָאֵל יָבוֹא וְיִשְׁבַּח אֶת ה' בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שְׁבֻנִי עַל הָהָר הַגְּבוּהָ בְּצִיּוֹן**, ³⁷ **וְנִהְיָוּ אֶל טוֹב יְקֹנָק וְעַם יִשְׂרָאֵל יִתְאַסֵּף עַל מִנְתָּ לִקְבֹּל אֶת טוֹב ה'**, ³⁸ **עַל דָּגָן וְעַל תִּירֵשׁ וְעַל יַצְהָר וְעַל בְּנֵי צֶאֱן וּבִקָּר הַטּוֹב שֶׁה' יִיתֵן הוּא תְּבוּאָה, עֲנָבִים, זֵיתִים, וְהִרְבֵּה צֶאֱן וּבִקָּר**, ³⁹ **וְהִיטָה נֶפֶשׁ כָּל רֹחַ כְּתוּצָאָה מִהַשְׁפַּע הָרֶב, הַנֶּפֶשׁ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה כְּמוֹ גֶן יֶרֶק שֶׁשֶׁבַע תְּמִיד (הַיּוֹת וְנוֹהֲגִים לַהֲשִׁקוֹת אֶת הַגֶּן תְּמִיד),** ⁴⁰ **וְלֹא יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד וְעַם יִשְׂרָאֵל לֹא יוֹסִיף עוֹד לִהְיוֹת עֲצָב** ⁴¹ **(יב) אֲזִי תִשְׁמַח בְּתוֹלָה בְּמַחֹל כְּאִשֶּׁר ה' יִגָּאֵל אֶת עַם יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם כָּל טוֹב, עַם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שֶׁמֶח וְיִבְטֹא אֶת שְׁמִחָתוֹ בְּרִיקוּדִים (רֹאה לַעִיל בְּבִיאֹר לַפִּסּוֹק ג' מְדוּעַ נִקְרָא עַם יִשְׂרָאֵל "בְּתוֹלָה"),** ⁴² **וּבְחָרִים וְזִקְנִים יִחָדּוּ וְאֶפִּילוֹ הַזִּקְנִים יִשְׁמְחוּ כְּמוֹ הַבְּחוּרִים הַצְעִירִים**, ⁴³ **וְהִפְכֵּתִי אֶבְלָם לְשִׂשׁוֹן וְהֵאֱבַל שְׁבוּ הִיָּה שְׂרוּי עַם יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוֹת יִהְיוּ לַחַיִּים שְׁמִחָה גְדוֹלָה בְּזִמְנָה הַגְּאוּלָּה**, ⁴⁴ **וְנִחַמְתִּים וְשִׁמַּחְתִּים מִיָּגוֹנָם** ואני אֶנְחֵם אֶת עַם יִשְׂרָאֵל וְאֶגְרוֹם לָכֵךְ שֶׁהַשְׁמִיחָה שֶׁתִּהְיֶה בְּשַׁעַת הַגְּאוּלָּה תִּהְיֶה גְדוֹלָה יוֹתֵר

לגלות את האויצר שבתורה

²⁸ **מצודות. מהר"י קרא:** למרות שרוב הנחלים הולכים בדרך שמתקמת, ה' יביא את בני ישראל בדרך ישרה.

²⁹ **מצודות.**

³⁰ **מצודות. רד"ק:** הנביא הזכיר את ממלכת ישראל משום שהם היו רוב הגולים. אפרים נקרא כאן בכור משום שהבכורה ניתנה ליוסף. **מהר"י קרא:** כל ישראל נקראו בכור של ה' (כפי שכתוב בשמות ד, כב "בני בכרי ישראל"), וישראל נקראו בשם אפרים.

³¹ **תרגום** והוא לא הזכיר שהכוונה לדבר נבואה.

³² **מצודות.**

³³ **מצודות. רד"ק:** הנביא רצה להדגיש לעמים שהם לא אלה שגרמו לגלות ישראל, אלא ה' הוא שהגלה אותם.

³⁴ **מצודות.**

³⁵ **מצודות.**

³⁶ **תרגום.**

³⁷ **תרגום.**

³⁸ **רש"י + מצודות.**

³⁹ **תרגום + מצודות.**

⁴⁰ **מצודות.**

⁴¹ **מצודות.**

⁴² **תרגום. רד"ק:** הכוונה שכל בתול ובתולה מעם ישראל ישמחו על כך.

⁴³ **מצודות.**

⁴⁴ **מצודות.**

מהאבל שבו היה עם ישראל בגלות⁴⁵: (יג) וְרִוִּיתִי נֶפֶשׁ הַכְּהֻנִּים דָּשָׁן ואני אשביע את נפשם של הכהנים בדשן. הכוונה שבשעת הגאולה הכהנים יחזרו לאכול את בשר הקרבנות,⁴⁶ וְעָמִי אֶת טוֹבִי יִשְׁפְּעוּ והעם שלי יהיה שבע מכל הטוב שיבוא ממני,⁴⁷ נָאִם יְקֹזֵק כֵּךְ אמר ה' ⁴⁸: (יד) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֵּךְ אמר ה' ⁴⁹: קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע בשמים נשמע קול,⁵⁰ נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים הקול הוא קול של יללה ובכי מר,⁵¹ רָחֵל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ הקול הוא קולה של רחל אמנו הבוכה על הגלות של בניה,⁵² מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל בְּנֵיהָ רחל איננה מסכימה להתנחם ולהפסיק לבכות,⁵³ כִּי אֵינָנו היות ולא נשאר מבין בניה שלא גלה.⁵⁴ הכוונה שרוב עם ישראל יצא לגלות אך היו מעטים שנשארו בארץ ישראל): (טו) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֵּךְ אמר ה' ⁵⁵: מִנְּעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי תִמְנְעִי את קול הבכי שלך, תִּפְסִיקִי לבכות,⁵⁶ וְעֵינֶיךָ מִדְּמָעָה ותפסיקי את הדמעות היורדות מהעין שלך,⁵⁷ כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתְךָ שהרי יש שכר למעשייך. ה' אמר שבגלל שבני ישראל לא נמנעו מלהאמין בה' גם כאשר הם היו בגלות, הם עתידים לקבל שכר ולהיגאל,⁵⁸ נָאִם יְקֹזֵק כֵּךְ אמרה ⁵⁹, וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב והם יחזרו חזרה מארץ האויב לארץ ישראל, עם ישראל יחזור מהגלות⁶⁰: (טז) וַיֵּשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֶךָ ואת יכולה לצפות שבעתיד יהיה טוב לבנייך,⁶¹ נָאִם יְקֹזֵק כֵּךְ אמר ה',⁶² וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם ועם ישראל עתידים לחזור אל גבולם, עם ישראל עתיד לחזור מהגלות לארץ ישראל. יש בפסוק זה חזרה על הנאמר בפסוק הקודם כדרכם של נבואות⁶³: (יז) ה' ממשיך בדבריו אל עם ישראל: שְׁמוֹעַ שְׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנַוֵּד אני שמעתי שעשרת השבטים מתנדנדים מרוב צער (ואומרים):⁶⁴

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות. רש"י הסביר שהכוונה לשמן.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ תרגום.

⁴⁹ תרגום.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות.

⁵² מצודות. תרגום: עם ישראל בכה לאחר שנבזזרעדן שלח את ירמיהו הנביא מהרמה אל הגלות. רד"ק: רחל הוזכרה רק בתורה משל היות והיא האמא של עשרת השבטים שבראשם עמד אפרים, בנו של יוסף. רש"י הביא את מדרש חז"ל שכאשר מנשה העמיד צלם בהיכל, הלכו האבות והאמהות לפייס את ה' יתברך וה' לא התפייס עד שרחל אמרה לו שכשם שהיא מסרה את סימניה ללאה כאשר לבן רימה את יעקב, ובכך היא הכניסה את צרתה לביתה, כך ה' שרחמיו מרובים משל בשר ודם צריך להתפייס למרות שבניו הכניסו את צרתו לביתם. רד"ק הביא בהמשך דבריו גם את המדרש שמשום כך יעקב אבינו קבר את רחל אמנו בדרך אפרת כדי שכאשר בניו יגלו, הם יעברו דרך קברה כדי שהיא תבקש עליהם רחמים.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ תרגום.

⁵⁷ תרגום.

⁵⁸ מצודות בפירושו השני. בפירושו הראשון כתב שהכוונה היא לשכר על שמסרה את סימניה ללאה.

⁵⁹ תרגום.

⁶⁰ תרגום.

⁶¹ מצודות.

⁶² תרגום.

⁶³ מצודות.

⁶⁴ מצודות.

יִסְרֹתֶנִי וְאֹסֶר ה'! אתה כבר ייסרת אותי וסבלתי ייסורים רבים, ⁶⁵ **כְּעֶגֶל לֹא לָמַד** כמו שצריך להכות בעגל שאיננו ממושמע עד שהוא מתרגל למשמעת הנדרשת ממנו. עם ישראל טען בפני ה' שלאחר שהוא סבל מייסורי הגלות, הוא כבר למד את הלקח ויחזור בתשובה, ⁶⁶ **הֲשִׁיבֵנִי וְאִשׁוּבָה** אם תקבל את תשובתי – אחזור בתשובה, ⁶⁷ **כִּי אַתָּה יְקֹנָה אֱלֹהֵי שְׁהָרִי אַתָּה ה' הוּא הָאֱלֹקִים** שלי, ואם כן מהראוי שאחזור בתשובה, ⁶⁸ **(יח) כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נַחֲמֵתִי שְׁהָרִי** לאחר שחזרתי בתשובה, אני מתחרט על החטאים שבהם חטאתי, ⁶⁹ **וְאַחֲרֵי הִוְדַעְתִּי סִפְקָתִי עַל יְרֵךְ וְאַחֲרֵי שְׁנוּדַע** לי על החטאים שבהם חטאתי, הכיתי את ידי על הירך שלי (כדרכם של המצטערים), ⁷⁰ **בְּשֹׁתִי וְגַם נִכְלַמְתִּי הַתְּבִיִּישְׁתִּי וְהַתְּמַלְאֲתִי** בכלימה, ⁷¹ **כִּי נִשְׁאַתִּי חֲרַפְתִּי נִעֲוִירִי** שהרי אני נושא על עצמי את הבושה מהחטאים שבהם חטאתי בעבר, לפני שחזרתי בתשובה, ⁷² **(יט) הֲבֵן יִקֵּר לִי אֶפְרַיִם** עם ישראל (שנקרא אפרים) הוא בן מאוד יקר לי (ולכן אני זוכר אותו תמיד – גם אם הוא חטא), ⁷³ **אִם יֶלֶד שְׂעִשְׁעִים** עם ישראל הוא כמו ילד השעשועים שלי, כמו בן חביב מאוד, ⁷⁴ **כִּי מִיָּדִי דִבְרִי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֵנוּ עוֹד** שהרי בכל פעם שאדבר עליו, אזכור אותו ואת האהבה שלי אליו, ⁷⁵ **עַל כֵּן הָמוּ מַעֲוִי לֹא** ולכן המעיים שלי זזים (ביטוי למה שקורה כאשר מרחמים על מישהו), ⁷⁶ **רַחֵם אֶרְחַמְנוּ** ואני עתיד לרחם עליו, ⁷⁷ **נֶאֱמַר יְקֹנָה כֵּךְ** אמר ה' ⁷⁸ **(כ) הֲצִיבִי לָךְ צִנִּיִּים** תעמיד לעצמך סימנים כדי שתוכל לחזור לחזור חזרה בדרכך, ⁷⁹ **שְׁמִי לָךְ תִּמְרוּרִים** תיטע לעצמך תמרים לאורך הדרך שבה הלכת כדי שהם יסמנו לך את דרך הליכתך. יש בצלע זו חזרה על הצלע הקודמת כדרכם של

⁶⁵ **מצודות ובתרגום** הסביר שהכוונה לגלות.

⁶⁶ **רד"ק. מהר"י קרא:** עם ישראל לא למד ולא חזר בתשובה מתוכחות הנביאים, ולכן הוא היה צריך להתיישר בייסורים גדולים יותר בגלות, כמו שעגל שלא לומד להיות ממושמע על ידי גערות, אלא הוא צריך שידקרו בו בדרכו.

⁶⁷ **רד"ק. מצודות** הסביר שהכוונה שאם ה' יפתח לעם ישראל פתח כדי לחזור בתשובה – הוא אכן יחזור בתשובה.

⁶⁸ **מצודות.**

⁶⁹ **רד"ק.**

⁷⁰ **רד"ק.**

⁷¹ **רד"ק** והסביר שהכלימה היא יותר מהבושה. **מלבי"ם:** הבושה היא רגש שהאדם מרגיש מעצמו ואילו הכלימה היא רגש שאדם מרגיש בגלל תגובה של מישהו אחר למעשיו. החרפה גדולה מהבושה.

⁷² **רד"ק. רש"י** הסביר שהכוונה שאויבי עם ישראל יכולים לבייש אותו כאשר יזכירו לו את החטאים שבהם חטא בעבר.

⁷³ **רד"ק.** מלשון **התרגום** וכן **מצודות** משמע שהדברים נאמרו בלשון תמיהה: האם עם ישראל הוא כמו בן יקר שלי וכו'? לפי פירושם כנראה שצריך לומר שמדובר על תמיהה שהיא קיימת, ומצינו כאלה במקרא ("הלבן מאה שנה וכו'" בראשית יז, אולם, לפי **מהר"י קרא** משמע שבצלע זו בא ה' בטרונים עם שבט אפרים שהחטיא את עם ישראל בעבודה זרה ולכן ה' תמה האם שבט אפרים הוא בכלל בן יקר.

⁷⁴ **רד"ק.**

⁷⁵ **רד"ק. תרגום:** כאשר עם ישראל עוסק בתורה, אני זוכר אותו לטובה. **רש"י** הוסיף פירוש שהכוונה שהדיבור שה' נתן לישראל, כלומר: התורה הקדושה, היא שתגרום לרחמים עליו.

⁷⁶ **מצודות.**

⁷⁷ **מצודות.**

⁷⁸ **תרגום.**

⁷⁹ **רד"ק** ולפי פירושו הנבואה נועדה לעודד את עם ישראל שהם עוד עתידים לחזור מהגלות. **מהר"י קרא:** אין הכוונה לסימנים של ממש בדרכים, אלא לסימנים של הדרך שבה ראוי להתנהג על מנת שעם ישראל יהיה ראוי להיגאל. באופן דומה פירש **התרגום** שכתב שעם ישראל צריך לזכור את מעשי אבותיו.

נבואות,⁸⁰ שְׁתֵּי לַבֹּרֶךְ לַמִּסְלָה דֶּרֶךְ הַלֵּכֶת תִּשִּׁים לֵב לְדֶרֶךְ שְׁבָה הִלַּכְתָּ (כדי לזכור את הדרך),⁸¹ שׁוֹבֵי בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עִם יִשְׂרָאֵל הַחֲבִיב עָלֶי כִּמוֹ שְׁאִישָׁה בְּתוּלָה חֲבִיבָה עַל בַּעֲלָה – תַּחֲזִירִי חֲזָרָה בְּדֶרֶךְ שְׁבָה הִלַּכְתָּ, תַּחֲזִירִי מֵהַגְלוֹת בָּבֶל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (וּלְכֹן צָרִיךְ לִסְמֹן אֶת הַדֶּרֶךְ וּלְזַכֹּר אוֹתָהּ),⁸² שְׁבִי אֶל עָרֶיךָ אֱלֹהֵי תַחֲזִירִי אֶל הָעָרִים הָאֵלֶּה שִׁמְהֵם גְּלִית⁸³: (כא) עַד מָתִי תִתְחַמֶּקִין הַבֵּת הַשְׁוֹכֵבָה הַבֵּת הַמִּוֹרֶדֶת! עַד מָתִי תִמְשִׁיכִי לְהִסְתוֹבֵב בַּגְלוֹת בַּגְּלָל הַחֲטָאִים שֶׁלְךָ,⁸⁴ כִּי בָּרָא יְקֹנֶק חֲדָשָׁה בְּאֶרֶץ שְׁהָרִי ה' עֵתִיד לִבְרוֹא בְּרִיאָה חֲדָשָׁה בְּעוֹלָם,⁸⁵ נִקְבָּה תִּסְוֵבֵב גָּבֵר וְהִנְקֵבָה תִּהְפֹּךְ לִגְבֵּר. עַד עַתָּה נִמְשַׁל עִם יִשְׂרָאֵל לִנְקֵבָה הַיּוֹת וְהָעַמִּים שֶׁלְטוּ עֲלֵיהֶם כִּמוֹ שֶׁהַזְכָּר שׁוֹלֵט עַל הַנְּקֵבָה וְלֵאחֶר שְׁעַם יִשְׂרָאֵל יִחְזוֹר בְּתִשׁוּבָה הַמַּצֵּב יִתְהַפֵּךְ וְהוּא יִהְיֶה זֶה שִׁימְשׁוֹל עַל הָעַמִּים הָאֲחֵרִים⁸⁶: (כב) כֹּה אָמַר יְקֹנֶק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל.⁸⁷ ה' נִקְרָא בְּשֵׁם צְבָאוֹת הַיּוֹת וְהוּא הָאֱלֹהִים עַל כָּל הַצְבָּאוֹת: עַל צָבָא מַעֲלָה (כִּמוֹ הַמַּלְאָכִים) וְעַל צָבָא מַטָּה (כִּמוֹ בְּנֵי הָאָדָם),⁸⁸ עוֹד יֹאמְרוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעָרֶיהָ עוֹד יִגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁבוּ יֹאמְרוּ בָּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעָרֶיהָ הַשּׁוֹנוֹת אֶת הַדְּבָר הַזֶּה,⁸⁹ בְּשׁוֹבֵי אֶת שְׁבוּתָם (יֹאמְרוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה) כֹּאשֶׁר אֲנִי אֲחִזִּיר אֶת אֱלֹהֵי שְׁהִלְכוּ בְּשִׁבִּי, כֹּאשֶׁר עִם יִשְׂרָאֵל יִחְזוֹר בּוֹ מַגְלוֹתוֹ,⁹⁰ יְבָרְכֶךָ יְקֹנֶק נוֹה צֶדֶק הָרֶקֶדֶשׁ ה' יִבְרַךְ אוֹתְךָ יְרוּשָׁלַיִם (נוֹה הַצֶּדֶק) וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ (הָרֶקֶדֶשׁ) שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹרֵבֵן נוֹסֵף⁹¹: (כג) וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ יְהוּדָה וְכָל עָרֶיהָ וְיִחְדּוּ בִירוּשָׁלַיִם, בָּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְכָל הָעָרִים שְׁבָה יֵישְׁבוּ,⁹² אֲנָפִים אֵיכָרִים (יֵישְׁבוּ בְּכָל הָעָרִים) בְּלִי פֶחַד,⁹³ וְנִסְעוּ בְּעֶדֶר וְהָרוּעִים יִיסְעוּ עִם עַדְרֵיהֶם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְהֵם לֹא יִחְשְׁשׁוּ מֵאוֹיְבִים שִׁיֹּאֲרְבוּ לָהֶם⁹⁴: (כד) כִּי הָרִוּיִתִי נֶפֶשׁ עֵינֵי שְׁהָרִי אֲנִי אֲשַׁבֵּעַ אֶת כָּל הַנְּפִשׁוֹת הַצְמָאוֹת מֵעַם יִשְׂרָאֵל,⁹⁵ וְכָל נֶפֶשׁ דֹּאֲבָה מִלֵּאֲתִי וְכָל נֶפֶשׁ שֶׁהִיא עֲצוּבָה אֲנִי אֲמַלֵּא

⁸⁰ מצודות. רד"ק: הכוונה לגלים גבוהים, מעין סימנים אחרים ולא עצי תמר. תרגום: הכוונה לתפילת תחנונים. רש"י כתב בשם מנחם שהכוונה ללשון "מועל", דהיינו, לשון הרמה, שהסימנים יהיו גבוהים.

⁸¹ מצודות ולפי פירושו יש כאן חזרה על הצלע הקודמת של הפסוק כדרכם של נבואות. רד"ק: הכוונה שאם עם ישראל לא יציב סימנים בדרך, לפחות שיזכור את הדרך שבה הוא הלך.

⁸² מצודות. מהר"י קרא: הרגע שתחזרי בתשובה, את תוכלי לחזור אל הערים האלה שלך.

⁸³ מצודות.

⁸⁴ רד"ק ולפירושו להתחמק פירושו להסתובב. רש"י פירש שהפירוש של להתחמק הוא להסתתר, והכוונה היא שעם ישראל מתחמק מלחזור בתשובה.

⁸⁵ מצודות.

⁸⁶ מצודות. רש"י: הפירוש הוא שהנקבה, עם ישראל, יחזרו לבקש מהזכר להתקרב אליו, והכוונה יא שעם ישראל יחזרו בתשובה. בשם רבי יהודה הדרשן כתב שהכוונה היא שעכשיו ה' נתן לעם ישראל מעט מאוד נכסים כמו שהבת מקבלת מעט נכסים, אבל לעתיד לבא עם ישראל יירש את כל הנכסים כמו שבן יורש את אביו.

⁸⁷ תרגום.

⁸⁸ רד"ק בפירושו לישעיהו א, ט.

⁸⁹ מצודות.

⁹⁰ מצודות.

⁹¹ רד"ק. מהר"י קרא: הכוונה שה' ישרה את שכינתו בארץ יהודה ובערים השונות שבה.

⁹² מצודות.

⁹³ מצודות.

⁹⁴ מצודות. תרגום: מדובר על הנוסעים בשיירות ולא דווקא על הרועים.

⁹⁵ תרגום.

בטוב⁹⁶: (כה) **עַל זֹאת הִקִּיצְתִּי וְאַרְאֶה** על הנבואה הזו התעוררתי. ירמיהו כתב שלאחר שהוא ראה בחלום את הנבואה הטובה, הוא התעורר מהשינה,⁹⁷ **וּשְׁנָתִי עֲרָבָה לִי** ולכן השינה הייתה ערבה עלי, נבואת הנחמה גרמה לכך ששנתי הייתה ערבה⁹⁸: (כו) **הֲנֵה יָמִים בָּאִים בְּעֵתִיד יְבוֹאוּ יָמִים**,⁹⁹ **נָאִם יְקֹזֵק** כך אמר ה',¹⁰⁰ **וְזִרְעֹתַי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה** (בעתיד) אני אזרע את ממלכת ישראל ואת ממלכת יהודה,¹⁰¹ **זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה** הזריעה תהיה גם בבני האדם וגם בבהמות. הנביא מדמה את הריבוי של עם ישראל לזריעה. כשם שכאשר זורעים זרעים באדמה, האדמה מצמיחה ומרבה את הגידולים, כך ה' עתיד להרבות את עם ישראל ואת הבהמות שלו.¹⁰² (כז) **וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׁקַדְתִּי עֲלֵיהֶם לְנֹתוֹשׁ וּלְנִתּוֹן וּלְהָרֵס וּלְהַאֲבִיד וּלְהַרְעֵם** כשם שהשתדלתי מאוד לעקור את עם ישראל, לשבור אותו, לקלקל אותו, להשמיד אותו ולהרע לו,¹⁰³ **כֵּן אֶשְׁקֹד עֲלֵיהֶם לְבָנוֹת וּלְנִטּוֹעַ** כך אני אשתדל לבנות אותו ולנטוע אותו,¹⁰⁴ **נָאִם יְקֹזֵק** כך אמר ה',¹⁰⁵ (כח) **בְּיָמִים הָהֵם בּוֹמֵן שְׂאִיטִיב לַעַם יִשְׂרָאֵל**,¹⁰⁶ **לֹא יֹאמְרוּ עוֹד אָבוֹת אָכְלוּ בֶסֶר וּשְׁנֵי בָנִים תִּקְהִינָה לֹא יוֹכְלוּ לִטְעוֹן** שהאבות הם שאכלו את פירות הבוסר (פירות שהגידול שלהם לא הסתיים) והשיניים של הבנים הם שייתשלו להם השיניים. עם ישראל טען שהם נענשו על חטאי האבות והנביא דימה את טענתם למקרה שבו האב הוא שאוכל את הפרי שמזיק לשיניים שלו והשיניים של הבן הן שנתלשות¹⁰⁷: (כט) **כִּי אִם אִישׁ בְּעֹנֹו יָמוּת** אלא כל אחד ימות בעוון שלו. אם אב יחטא – בנו לא ימות (היות ובנו לא יחטא בחטאים חמורים כמו אביו),¹⁰⁸ **כָּל הָאָדָם הָאֵכֶל הַבֶּסֶר תִּקְהִינָה שְׁנָיו** כל מי שיאכל פירות בוסר, השיניים שלו ינשרו, ולא של בניו¹⁰⁹: (ל)

⁹⁶ תרגום.

⁹⁷ רש"י והסיבה לכך שעד עכשיו ירמיהו התנבא בנבואות פורעות ועתה כאשר הוא התנבא נבואת נחמה הוא שמח והתעורר.

⁹⁸ רש"י וכן משמע ממצודות. רד"ק הסביר שירמיהו נרדם שוב לאחר שהוא התעורר, ושינה זו הייתה ערבה עליו.

⁹⁹ תרגום.

¹⁰⁰ תרגום.

¹⁰¹ תרגום.

¹⁰² מצודות. רש"י: הפירוש הוא שה' יזרע גם את האנשים הטובים (אדם) וגם את האנשים הסכלים (בהמה) והם כולם יהיו שלו כמו שהזרע שייך למי שזרע אותו. תרגום: הפירוש הוא שה' ירבה אותם כבני אדם ויביא להם הצלחה כבהמות. רש"י פירש את דבריו שבהמה שחוטאת – אין עוונותיה נזקפים לחובתה ולכן יש לה יתרון על האדם. רד"ק הוסיף פירוש נוסף וכתב שהכוונה שה' ירבה את עם ישראל כמו שיש בהמות רבים, ולפי פירושו האות ו' שבמילים "זרע בהמה" כתוב בתור השוואה ולא בתור הוספה.

¹⁰³ מצודות.

¹⁰⁴ מצודות ולכאורה הכוונה בנטיעה היא על אדמתם.

¹⁰⁵ תרגום.

¹⁰⁶ תרגום.

¹⁰⁷ מצודות. רד"ק: כאשר הבן אוהז בחטאי אביו, ה' מצרף את שני החטאים יחד. אלא שדבר זה נאמר רק בחטאים גדולים כמו עבודה זרה. בדברים אלו ה' אמר שיתמעטו מאוד החוטאים בעם ישראל ואפילו אלה שוטאים, לא יחטאו בחטאים גדולים כמו עבודה זרה. מהר"י קרא: האבות היו בטוחים שגם אם הם יחטאו, רק הבנים ייענשו.

¹⁰⁸ מצודות.

¹⁰⁹ מצודות.

הִנֵּה יָמִים בָּאִים בַּעֲתִיד יָבוֹאוּ יָמִים, ¹¹⁰ נָא יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה', ¹¹¹ וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת
בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה וְאֲנִי אֶכְרוֹת עִם מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל וְעִם מַמְלַכַת יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה. לֵאמֹר
שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל הִפְרָה אֶת הַבְּרִית הַקּוֹדֶמֶת וְחָטָא, עַל־כֵּן צֹרֶךְ לְכָרוֹת בְּרִית חֲדָשָׁה שֶׁתִּקְיֶינָם: ¹¹² (לֹא)
לֹא כַּבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת אֲבוֹתָם בְּיוֹם הַחֲזִיקִי בְיָדָם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַבְּרִית
הַחֲדָשָׁה לֹא תִהְיֶה כְּמוֹ הַבְּרִית שֶׁכָּרַתִּי עִם אֲבוֹתֵיהֶם בְּיוֹם שֶׁאֲחַזְזִתִּי בְיָדָם עַל מִנֵּת לְהוֹצִיא אוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. ה' כָּרַת בְּרִית עִם הַיּוֹצֵאִים מִמִּצְרַיִם, וּבְרִית זוֹ תִהְיֶה שׁוֹנָה מִהַבְּרִית שֶׁנִּכְרְתָה עִם
הַיּוֹצֵאִים מִמִּצְרַיִם, ¹¹³ אֲשֶׁר הִמָּה הִפְרוּ אֶת בְּרִיתִי (הַבְּרִית תִּהְיֶה שׁוֹנָה בְּכֹךְ) שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל הִפְרָה
אֶת הַבְּרִית שֶׁנִּכְרְתָה עִם הַיּוֹצֵאִים מִצְרַיִם עַל יְדֵי שֶׁהֵם חָטְאוּ וְעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה, ¹¹⁴ וְאֲנִכִּי בָּעֲלָתִי בָם
(וְלִמְרוֹת שֶׁהֵם הִפְרוּ אֶת הַבְּרִית) אֲנִי הֵייתִי הָאֲדוֹן שֶׁלָּהֶם וְהַצִּלְתִּי אוֹתָם פַּעֲמִים רַבּוֹת מִיַּד
הָאוֹיֵב, ¹¹⁵ נָא יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה': ¹¹⁶ (לֵב) כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרֹת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרָי
הַיָּמִים הֵּהֱמָה שֶׁהָיָה הַבְּרִית הַזֹּאת שֶׁאֲנִי אֶכְרוֹת עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שֶׁאֲגַל אוֹתָם מִהַגְלוֹת, ¹¹⁷ נָא
יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה', ¹¹⁸ נִתַּתִּי אֶת תּוֹרָתִי בְּקֶרְבָּם אֲנִי אֹמֵר אֶת הַלֵּב שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מִנֵּת שֶׁהֵם
יִקְיִימוּ אֶת תּוֹרָתִי, ¹¹⁹ וְעַל לִבָּם אֶכְתֹּבָנָה וְאֲנִי אֶגְרוֹם שֶׁהֵם לֹא יִשְׁכַּחוּ אֶת הַתּוֹרָה כִּאִילוֹ שֶׁהַתּוֹרָה
הֵייתָה חֻקֹּקָה עַל לִבָּם, ¹²⁰ וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים (וּבְרִית זוֹ לֹא תוֹפֵר יוֹתֵר) אֲנִי אֶהְיֶה הָאֱלֹהִים
שֶׁלָּהֶם וְאֵיטִיב לָהֶם וְאֶצִּיל אוֹתָם, ¹²¹ וְהִמָּה יִהְיֶה לִּי לְעָם וְהֵם יִהְיוּ עָמִיד לִּי וְיִקְיִימוּ אֶת הַמִּצְוֹת
שֶׁלִּי: ¹²² (לֵב) וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לֵאמֹר דַּעוּ אֶת יִקְוֶה וְהֵם לֹא
יִצְטָרְכוּ לִלְמַד אֶת חֲבֵרֵיהֶם וְאֶת אֲחֵיהֶם עֲנִינִים שֶׁקְשׁוּרִים בִּירֵאָתָה ה' וְלִחְזֹק אוֹתָם בְּכֹךְ, ¹²³ כִּי
כֹלָם יִדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטָנָם וְעַד גְּדוּלָּם שֶׁהָיָה כֹלָם, מִהַקְטָנִים בְּיוֹתֵר וְעַד לְגְדוּלָּתָם, יִידְעוּ שֶׁצִּירִיד

לְגָלוּת אֶת הָאוֹצֵר שֶׁבַתּוֹרָה

¹¹⁰ תרגום.

¹¹¹ תרגום.

¹¹² רד"ק ובדבריו דחה את האפשרות שמדובר על תורה אחרת, שהרי הנביא מלאכי שהיה אחרי ירמיהו אומר "זכרו תורת משה עבדי", וכנראה שדבריו מכוונים נגד הנצרות הטוענת שה' כרת עם בני ישראל ברית חדשה בשינוי המצוות שניתנו להם.

¹¹³ מצודות.

¹¹⁴ מצודות.

¹¹⁵ מצודות. תרגום: הפירוש הוא שה' רצה בעם ישראל. רד"ק: הטענה היא שעם ישראל חטא למרות שה' היה האדון שלהם, ומשמע מדבריו שהאדנות המוזכרת בפסוק הינה לפני החטא. בשם אביו כתב שכל בעילה שקשורה באות ב' (שבפסוק זה בא לידי ביטוי במילה "בם"), היא לשון גנאי.

¹¹⁶ תרגום.

¹¹⁷ מצודות.

¹¹⁸ מצודות.

¹¹⁹ מצודות.

¹²⁰ מצודות. רד"ק הביא מחלוקת בין בעלי המסורה לגבי אופן הניקוד של המילה "אכתבנה". לפי בן אשר צריך לנקד חטף קמץ ואילו לפי בן נפתלי בשוא ובפתח.

¹²¹ מצודות.

¹²² מצודות.

¹²³ תרגום + מצודות.

לירא ממני,¹²⁴ נֹאֵם יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה',¹²⁵ כִּי אֶסְלַח לְעֹנֵם שֶׁהָרִי אֲנִי אֶסְלַח לְעוֹנוֹת שִׁלְחָם,¹²⁶ וְלִחְטָאתָם לֹא אֶזְכֹּר עוֹד וְאֲנִי לֹא אֶזְכֹּר יוֹתֵר אֶת הַחֲטָאִים שִׁלְחָם. ה' אָמַר שְׁלֹאֲחֵר שֶׁהוּא יִגָּאֵל אֶת עַם יִשְׂרָאֵל, הֵם יִהְיוּ טְהוֹרִים מִחֲטָאֵיהֶם וְלָכֵם לִבָּם יִימָשֶׁךְ בְּאֹפֶן טְבָעִי אַחֲרֵי ה' יִתְבַּרְךְ¹²⁷:
(לֵד) כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמְרָה¹²⁸. נָתַן שֶׁמֶשׁ לְאֹר יוֹמָם ה' שָׁשׂ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְהֹאִיר בְּיוֹם,¹²⁹ חֲקַת יָרֵחַ וְכּוֹכְבֵּים לְאֹר לַיְלָה וְהוּא גַם שָׁגֹר עַל הִירַח וְהַכּוֹכְבִּים לְהֹאִיר בַּלַּיְלָה,¹³⁰ רָגַע הָיִם וַיִּהְיֶמוּ גִלְיֹ וְהוּא שָׁגֹר עַל בְּקִיעַם הַיָּם כִּשְׁנֵי יִשְׂרָאֵל עֲמָדוֹ עַל יָם סוּף לְמִרוֹת שֶׁהִגְלִים הָיוּ גְדוֹלִים מְאֹד וְהַשְׁמִיעוּ קוֹלוֹת רֹעֲשִׁים,¹³¹ יְקֹנָק צָבָאוֹת שָׁמָּה שֶׁל מִי שֶׁעָשָׂה כֵן הוּא ה' צְבָאוֹת. ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת הַיּוֹת וְהוּא הָאֱלֹהִים עַל צָבָא שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים וְהַכּוֹכְבִּים) וְעַל צָבָא מִטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם וְהַחַיּוֹת)¹³²: (לֵה) אִם יִמָּשׁוּ הַחֲקִים הָאֵלֶּה אִם חוֹקֵי הַטְּבַע (שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ, הִירַח וְהַכּוֹכְבִּים) יִסּוּרוּ, אִם יִפְסְקוּ חוֹקֵי הַטְּבַע לְהִתְקִיִּים,¹³³ מִלְּפָנַי נֹאֵם יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה',¹³⁴ גַּם זֶרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ מִדִּהּיוֹת גּוֹי לְפָנַי כָּל הַיָּמִים אֲזִי גַם זֶרַע יִשְׂרָאֵל לֹא יִהְיֶה הֶחָעַם שֶׁלִּי לְאוֹרֶךְ כָּל הַיָּמִים. ה' אָמַר שֶׁכֶּשֶׁם שֶׁלֹא נִיתַן לִשְׁנוֹת אֶת חוֹקֵי הַטְּבַע, כֹּךְ לֹא נִיתַן לִשְׁנוֹת אֶת הַיּוֹתוֹ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד שֶׁל ה'¹³⁵: (לֹו) כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה':¹³⁶ אִם יִמָּדוּ שָׁמַיִם מִלְּמַעְלָה אִם יִהְיֶה אֲפֶשֶׁר לְמַדּוֹד אֶת גּוֹבַהּ הַשָּׁמַיִם מִלְּמַעְלָה,¹³⁷ וַיִּחְקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמַטָּה וְאִם יִהְיֶה אֲפֶשֶׁר לְמַדּוֹד אֶת הַיִּסּוּדוֹת עֲלֵיהֶם עוֹמֵד כְּדוֹר הָאָרֶץ מִלְּמַטָּה,¹³⁸ גַּם אֲנִי אֶמָּאֵס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל אֲשֶׁר עָשָׂו אֲזִי אֲנִי אֶמָּאֵס בְּזֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הַחֲטָאִים שִׁלְחָם. ה' אָמַר שֶׁכֶּשֶׁם שֶׁלֹא נִיתַן לְמַדּוֹד בְּמַדּוּיִק אֶת גּוֹבַהּ הַשָּׁמַיִם וְאֶת מֶרְכֵּז כְּדוֹר הָאָרֶץ, כֹּךְ לֹא נִיתַן לְגָרוֹם לָכֵךְ שֶׁהוּא יִמָּאֵס בְּעַם יִשְׂרָאֵל,¹³⁹ נֹאֵם

¹²⁴ **מצודות. רד"ק:** אין הכוונה שכולם יהיו שווים בחכמה, שהרי זהו דבר שאיננו אפשרי, אלא הכוונה שכולם יהיו יראים את ה'.

¹²⁵ **תרגום.**

¹²⁶ **תרגום.**

¹²⁷ **מצודות.**

¹²⁸ **תרגום.**

¹²⁹ **תרגום. רד"ק:** כשם שהשמש ושאר חוקי הטבע לא משנים את תפקידם, כך עם ישראל לא ישתנה ותמיד יהיה עמו של ה'.

¹³⁰ **תרגום.** לפי פירושו, "חוקות" הכוונה לעצם הצבת הירח והכוכבים בשמים. אולם רד"ק הסביר שישח וקים מיוחדים באופן שבו הירח והכוכבים מסתובבים, ואדם איננו יכול להבין את החוקים האלה עד הסוף. לפי פירושו הכוונה היא שהמהלך של הירח והכוכבים מאיר בלילה.

¹³¹ **מצודות.** לפי התרגום אין הכרח לומר שהכוונה לקריעת ים סוף, אלא שכאשר ה' נוסף בים, הגלים שלו רועשים.

¹³² **רד"ק.**

¹³³ **רד"ק** וכתב שאין לכלול בכך גם את קריעת ים סוף שהיה אירוע חד פעמי. אלא שקריעת ים סוף הוזכרה כדי לומר שה' שינה את חוקי הטבע בגלל החביבות של עם ישראל.

¹³⁴ **תרגום.**

¹³⁵ **מצודות.**

¹³⁶ **תרגום.**

¹³⁷ **תרגום.**

¹³⁸ **תרגום.**

¹³⁹ **תרגום.** יש לציין שגם בימינו כשיש טכנולוגיה מפותחת, לא ניתן לקבוע במדויק מהו הגובה עד לשמים ומהו אורכם של יסודות הארץ כיוון שהדבר נתון לפרשנויות.

יִקְוֹק כֹּךְ אִמֵּר ה' ¹⁴⁰: (לֹז) הִנֵּה יָמִים בָּאִים עֲדוֹ עֵתִיד לִהְיוֹת הַיּוֹם, ¹⁴¹ נֶאֱמַר יִקְוֹק כֹּךְ אִמֵּר ה', ¹⁴²
וְנִבְנְתָה הָעִיר לִיקְוֹק הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם תִּיבְנָה לִפְנֵי ה'. ¹⁴³ כֹּאֲשֶׁר יְרוּשָׁלַיִם תִּיבְנָה שׁוֹב, הִיא תִכְלֹל
שְׁטָחִים רַבִּים יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהִיא כִּלְלָה בְּתִקּוּפַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרָאשׁוֹן, וְהַנְּבִיא מְצִיֵּן אֶת גְּבוּלוֹת
הַהִרְחָבָה שֶׁל הָעִיר. ¹⁴⁴ הַגְּבוּלוֹת הַמוֹזְכָּרִים בַּפְּסוּקִים אֵלֶּה יִהְיוּ גְבוּלוֹת יְרוּשָׁלַיִם בְּגֵאוֹלָה הָעֵתִידָה,
הַיּוֹת וּבִימֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי לֹא הִתְקַיְּמָה נְבוּאָה זוֹ, ¹⁴⁵ מִמֶּגְדַּל חֲנָנְאֵל שֶׁעַר הַפֶּנֶה גְבוּלוֹת
הָעִיר מֵהַצִּפּוֹן לְדָרוֹם בְּצַד מֵעֶרֶב יִהְיוּ מִמֶּגְדַּל חֲנָנְאֵל וְעַד לְשַׁעַר הַפִּינָה ¹⁴⁶: (לח) וַיֵּצֵא עוֹד קוֹ הַמִּדָּה
נִגְדוֹ עַל גְּבֻעַת גֶּרֶב וְנִסַּב גְּעָתָה בְּדָרוֹם יִמְשִׁיךְ הַגְּבוּל לְהִימָתַח וּלְהִגִּיעַ אֶל גְּבֻעַת גֶּרֶב (מִקּוֹם שֶׁהִיא
מוֹכֵר בְּאוֹתוֹ זֶמֶן) וְהוּא יִקִּיף מִקּוֹם שֶׁנִּקְרָא "גֵּעַת" ¹⁴⁷: (לט) וְכָל הָעֵמֶק הַפְּגָרִים וְהַדְּשָׁן גְּבוּלוֹת
יְרוּשָׁלַיִם יִתְמַתְחוּ יוֹסִיפוּ לְהִימָתַח בְּגְבוּל מְזֻרָח כֹּךְ שֶׁהֵם יִכְלְלוּ גַם אֶת הַמִּקְדָּמוֹת שֶׁבָּהֶם נִפְלו
הַחִיילִים שֶׁל סַנְחֵרִיב כֹּאֲשֶׁר הֵם הִטִּילוּ מְצוֹר עַל יְרוּשָׁלַיִם וְגַם אֶת הַמִּקּוֹם שֶׁאֵלּוּ הָיוּ מוֹצִיאִים אֶת
הַדְּשָׁן מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, ¹⁴⁸ וְכָל הַשְּׂדֵמוֹת עַד נַחַל קִדְרוֹן וְהֵם גַּם יִכְלְלוּ אֶת כָּל הַשְּׂדֵמוֹת בְּמִזְרָח עַד
לְנַחַל קִדְרוֹן, ¹⁴⁹ עַד פֶּנֶת שֶׁעַר הַסּוּסִים מְזֻרָחָה וְהַגְּבוּל יִכְלֹל גַּם אֶת פִּינַת הַשַּׁעַר שֶׁמִּמֶּנָּה נִכְנָסִים
בּוֹ, ¹⁵⁰ קִדְשׁ לִיקְוֹק כֹּךְ הַשְּׁטָח שֶׁל הָעִיר יִהְיֶה מִקְדָּשׁ בְּקֹדֶשֶׁת יְרוּשָׁלַיִם, ¹⁵¹ לֹא יִנְתָּשׁ וְלֹא יִהְיֶה
עוֹד לְעוֹלָם וְלֹאֲחֵר שֶׁגְּבוּלוֹ הָעִיר יִתְרַחֲבוּ, יְרוּשָׁלַיִם לֹא תִיעַקֵּר וְלֹא תִיִּהְיֶה עוֹד לְעוֹלָם ¹⁵²:

¹⁴⁰ תרגום.

¹⁴¹ תרגום.

¹⁴² תרגום.

¹⁴³ תרגום. רד"ק הסביר שהפירוש "לפני ה'" היינו שהעיר לא תיחרב עוד.

¹⁴⁴ רד"ק.

¹⁴⁵ רש"י.

¹⁴⁶ מצודות. רד"ק: שער הפינה הוא שער הפנים שהוזכרה בנבואת זכריה. תרגום: מגדל חננאל הוא מגדל פיקוס.

¹⁴⁷ מצודות. רד"ק: בכיתה כתוב "קוה" בלשון נקבה מלשון שמצאנו במקרא חוט בלשון נקבה, אך בכתיב הוא נקרא בלשון זכר היות ועל פי הרוב כאשר כתוב "קו" במקרה הוא נאמר בלשון זכר. תרגום: "געתה" הינו ברכת עגלה.

¹⁴⁸ מצודות. רד"ק: הוסיף פירוש שמקום הדשן מוסב על הנאמר לפני כן בפסוק, שמחנה אשור היו דשנים באותו מקום עד שה' יתברך הרג אותם בדרך נס.

¹⁴⁹ מצודות. רגום: הכוונה לאמת המים שמגיעה עד לנחל קדרון.

¹⁵⁰ מצודות. רד"ק: הסביר לפי התרגום שהכוונה לשער שממנו היה המלך יוצא עם סוסיו שהיה מרוחק בערך ארבע מאות ושלושים אמות מהעיר.

¹⁵¹ מצודות. רד"ק: הפירוש הוא שבגלל שהעיר תהיה קדושה לה', היא לא תיחרב עוד. כמו כן כתב שחלק מהתוספת יהיה קדוש בקדושת המקדש, וההבטחה היא שבית המקדש השלישי לא ייהרס.

¹⁵² מצודות.

ירמיהו פרק לב, א-מד

(א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְקֹנָק אֱלֹהֵי הַסֵּם דְּבַרֵּי הַנְּבוּאָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ לִירְמְיָהוּ מֵאֵת ה',¹ בַּשָּׁנָה הָעֲשָׂרִית לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה דְּבָרִים אֵלֶּיךָ נֶאֱמָרוּ בִּשְׁנֵתוֹ הָעֲשִׂירִית לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה,² הָיָה הַשָּׁנָה שְׁמֹנֶה עָשָׂר שָׁנָה לְנְבוּכַדְרֶאצַּר הַשֵּׁנָה הָעֲשִׂירִית לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ הָיָה הַשָּׁנָה הַשְּׁמוֹנֶה עָשָׂר לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר:³ (ב) וְאִזְ חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל צָרִים עַל יְרוּשָׁלַם הַנְּבוּאָה לִירְמְיָהוּ נֶאֱמָרָה לְאַחֵר שְׁחִיילֵי בָבֶל הֵטִילוּ מִצּוֹר עַל יְרוּשָׁלַם (הַמִּצּוֹר הוּטַל כִּשְׁנָה לִפְנֵי הַנְּבוּאָה),⁴ וְיִרְמְיָהוּ הִנֵּבִיא הָיָה כְּלוֹא בַּחֲצַר הַמִּטְרָה אֲשֶׁר בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה יִרְמְיָהוּ הָיָה כְּלוֹא בַּחֲצַר בֵּית הָאֲסוּרִים שֶׁהָיָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ יְהוּדָה:⁵ (ג) אֲשֶׁר כָּלָא צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה כָּלָא אֶת יִרְמְיָהוּ,⁶ לֵאמֹר כֹּךְ אִמַּר צִדְקִיָּהוּ לִירְמְיָהוּ בִּשְׁעָה שֶׁכָּלָא אוֹתוֹ:⁷ מִדּוּעַ אַתָּה נִבֵּא לֵאמֹר מִדּוּעַ אַתָּה אוֹמֵר אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים בְּנְבוּאָתְךָ,⁸ כֹּה אָמַר יְקֹנָק הַנָּנִי נָתַן אֶת הָעֵיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל וְלִכְדָּהּ (מִדּוּעַ אַתָּה אוֹמֵר בְּנְבוּאָתְךָ) כֹּךְ אִמַּר ה': אֲנִי מוֹסֵר אֶת הָעֵיר הַזֹּאת, אֶת יְרוּשָׁלַם, בְּיַד שֶׁל מֶלֶךְ בָּבֶל וְהוּא יַצְלִיחַ לִכְבוֹשׁ אוֹתָהּ. צִדְקִיָּהוּ כָּעַס עַל יִרְמְיָהוּ שֶׁהוּא נִבֵּא שֶׁהִי עֵתִיד לְמִסּוֹא אֶת הָעֵיר בְּיַד נְבוּכַדְנֶצַּר וְלִכְנֹן הוּא אֲסֵר אוֹתוֹ:⁹ (ד) (פְּסוּק זֶה מִמְּשִׁיךְ אֶת דְּבַרֵּי הַנְּבוּאָה שֶׁל יִרְמְיָהוּ עַל נְפִילַת יְרוּשָׁלַם שֶׁבִּגִּינִם הוּא הוֹלֵךְ לְכָלָא) וְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִמְלֹט מִיַּד הַכַּשְׂדִּים וְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִנְצַל מִיַּד הַכַּשְׂדִּים,¹⁰ כִּי הִנָּתַן יְנַתֵּן בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל שֶׁהִי צִדְקִיָּהוּ יִמְסֹר בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל,¹¹ וְדָבָר פֶּיז עִם פֶּיז וְהֵם יִדְּבֹרוּ זֶה עִם זֶה (צִדְקִיָּהוּ וְנְבוּכַדְנֶצַּר),¹² וְעֵינָיו אֶת עֵינָיו תִּרְאֶינָה וְהָעֵינָיִם שֶׁל צִדְקִיָּהוּ יִרְאוּ אֶת הָעֵינָיִם שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר (וּמִכָּאן שֶׁצִּדְקִיָּהוּ לֹא יַצְלִיחַ לְהִימָלֵט):¹³ (ה) וּבָבֶל יוֹלֵךְ אֶת צִדְקִיָּהוּ נְבוּכַדְנֶצַּר יוֹלִיד אֶת צִדְקִיָּהוּ לְבָבֶל,¹⁴ וְשָׁם יִהְיֶה עַד פְּקֻדֵי אוֹתוֹ וְצִדְקִיָּהוּ יִהְיֶה בְּבָבֶל עַד שֶׁהוּא יָמוּת,¹⁵ נֶאֱמַר יְקֹנָק כֹּךְ אִמַּר ה',¹⁶ כִּי תִלָּחֲמוּ אֶת

לְגִלּוֹת אֶת הָאוֹצֵר שֶׁבַחְתֶּם

¹ תרגום.

² תרגום.

³ מצודות והוא כתב את חשבון השנים. נבוכדנצר התחיל למלוך בשנה הרביעית למלכות יהויקים. יהויקים מלך סך הכל אחת עשרה שנה ולאחריו מלך יהויכין במשך כשלושה חודשים. יוצא שנבוכדנצר התחיל למלוך כשמונה שנים לפני צדקיהו.

⁴ מצודות וכתב שהמצור הוטל בשנה התשיעית לצדקיהו עד שירושלים נכנעה בשנה האחת עשרה למלכותו.

⁵ מצודות. רד"ק הסביר שהשורש של מטרה הינו נ.ט.ר – מלשון שמירה בארמית.

⁶ תרגום.

⁷ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר שמות באוצר המאמרים, במאמר "וידבר ה' אל משה לאמר", שם הרחבנו במשמעות המילה "לאמר" במקרא. מצודות אצלנו מפרש באופן מאוד דומה.

⁸ תרגום.

⁹ תרגום.

¹⁰ תרגום.

¹¹ תרגום.

¹² תרגום.

¹³ תרגום.

¹⁴ תרגום.

¹⁵ רד"ק. מצודות הסביר שהמיתה הינה פקידת האדם. אולם, מהתרגום משמע לכאורה שלצדקיהו באמת היה סיכוי להינצל, היות והוא פירש פקידה מלשון זיכרון.

הַבְּשָׂדִים לֹא תַעֲלִיחוּ שֶׁהִרִי אִם אַתֶּם תִּלְחַמוּ נֶגַד הַכַּשְׂדִּים, אַתֶּם תִּפְסִידוּ (וְעַל דְּבָרִים אֵלּוּ כַּעַס צִדְקִיָּהוּ)¹⁷: (ו) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ יִרְמִיָּהוּ אָמַר לְשׁוּמְרִים שִׁשְׁמְרוּ עָלַי: ¹⁸ הִנֵּה דְבַר יְקֹזֵק אֵלַי הִנֵּה דָבָר נְבוּאָה מֵאֵת ה' אֵלַי. ¹⁹ מְדוּבָר עַל אוֹתָהּ נְבוּאָה שֶׁהוֹזְכָּרָה בְּתַחֲלִילַת פֶּרֶק, אֲלֵא שֶׁהַכְּתוּב הַפְּסִיק בְּסִיפּוֹר כְּלִיאָתוֹ שֶׁל יִרְמִיָּהוּ וְעַתָּה חֹזֵר הַנְּבִיא לֹמַר אֵת תּוֹכֵן דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה, ²⁰ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' בְּדַבְּרֵי נְבוּאָתוֹ: ²¹ (ז) הִנֵּה חֲנַמְמָאֵל בֶּן שָׁלֹם דִּדְדָּךְ בָּא אֵלֶיךָ חֲנַמְמָאֵל, בְּנוֹ שֶׁל דּוּדָךְ שְׁלוֹם (כֹּךְ שֶׁחֲנַמְמָאֵל הִנֵּה בֶן דּוּדוֹ שֶׁל יִרְמִיָּהוּ) עֵתִיד לְבֹא אֵלֶיךָ, ²² לֵאמֹר כֹּךְ יֹאמַר לְךָ חֲנַמְמָאֵל בְּשַׁעָה שֶׁהוּא יֵבֵא אֵלֶיךָ: ²³ קִנְיָה לְךָ אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֶנְתוֹת תִּקְנֶה אֶת הַשְּׂדֵה שֶׁלִּי שֶׁנִּמְצָא בְּעִיר עֲנַתוֹת, ²⁴ כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לְקִנּוֹת שֶׁהִרִי אַתָּה הַגּוֹאֵל שֶׁל הַשְּׂדֵה וְאִם אֲנִי אֲמַכּוֹר אֶת הַשְּׂדֵה לְאָדָם זֶר, אַתָּה יִכּוֹל לִפְדּוֹת אֶת הַשְּׂדֵה. כֹּאשֶׁר אָדָם מוֹכֵר אֶת שְׂדֵהוּ, מוֹתֵר גַּם לְקִרְבּוֹ לִפְדּוֹת אוֹתָהּ: ²⁵ (ח) וַיָּבֵא אֵלַי חֲנַמְמָאֵל בֶּן דְּדִי כְּדָבָר יְקֹזֵק אֶל חֲצֵר הַמִּטְרָה הַתְּקִימוּ דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה וְחֲנַמְמָאֵל בֶּן דּוּדִי הִגִּיעַ אֵלַי אֶל הַחֲצֵר שֶׁבּוֹ בֵּית הָאֲסוּרִים, ²⁶ וַיֹּאמֶר אֵלַי וְחֲנַמְמָאֵל אָמַר לִי: קִנְיָה נָא אֶת שְׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֶנְתוֹת אֲשֶׁר בָּאָרֶץ בְּנִימִין תִּקְנֶה עֲכָשִׁיו אֶת הַשְּׂדֵה שֶׁלִּי שֶׁנִּמְצָא בְּעִיר עֲנַתוֹת בְּחֶבֶל הָאָרֶץ שֶׁשִּׁידָּךְ לִשְׁבֹּט בְּנִימִין, ²⁷ כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הִירְשָׁה שֶׁהִרִי אַתָּה רֹאשִׁי לְרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ (כִּיּוּן שֶׁאַתָּה הָאָדָם הַכִּי קִרְבֹּב אֵלַי שֶׁעֲדִיין חִי), ²⁸ וְלְךָ הַגְּאֻלָּה וְלִכֵּן רֹאשִׁי שֶׁאַתָּה תִּגְאֹל אֶת הַשְּׂדֵה עַל יְדֵי שֶׁתִּקְנֶה אוֹתָהּ וְכֹךְ הִיא לֹא תִימַכֵּר לְזָרִים (הַשְּׂאֲרֶת הַשְּׂדֵה בְּמִשְׁפַּחָה נִקְרָאת גְּאוּלָּה), ²⁹ קִנְיָה לְךָ תִּקְנֶה לְךָ אֶת הַשְּׂדֵה שֶׁלִּי, ³⁰ וְאַדַּע כִּי דְבַר יְקֹזֵק הוּא וְאֲנִי יֹדְעֵנִי שֶׁזֶהוּ דְּבַר הַנְּבוּאָה מֵאֵת ה' (שֶׁאִקְנֶה אֶת הַשְּׂדֵה): ³¹ (ט) וְאִקְנֶה אֶת הַשְּׂדֵה מֵאֵת חֲנַמְמָאֵל בֶּן דְּדִי קִנִּיתִי אֶת הַשְּׂדֵה מֵאֵת חֲנַמְמָאֵל בֶּן דּוּדִי, ³² אֲשֶׁר בְּעֶנְתוֹת

לגלות את האוצר שבתורה

¹⁶ תרגום.

¹⁷ מצודות.

¹⁸ רד"ק בפירושו לפסוק א.

¹⁹ תרגום.

²⁰ רש"י.

²¹ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א, א.

²² רד"ק.

²³ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א, א.

²⁴ תרגום.

²⁵ רד"ק ומקורו בספר ויקרא כה, כה. מצודות פירש שהיה להם מנהג שמנהגם היה להעדיף את מכירת השדה

לקרוב משפחה.

²⁶ תרגום.

²⁷ תרגום.

²⁸ מצודות.

²⁹ מצודות.

³⁰ תרגום.

³¹ רד"ק ולפי פירוש זה הכוונה לירמיהו שידע בנבואה שחנמאל יגיע אליו. בפירוש נוסף כתב שהכוונה בפסוק לחנמאל, והכתוב אומר שה' אמר לחנמאל לבא אל ירמיהו. מהר"י קרא: ירמיהו אמר שהסיבה היחידה שהוא קנה את השדה היא נבואת ה', שהרי לא היה זה זמן לקנות שדות בשעה שהעיר נמצאת תחת מצור של חיילי בבל.

³² תרגום.

השדה היה בענתות, ³³ וְאֶשְׁקֶלָהּ לֹא אֶת הַכֶּסֶף אֲנִי שְׁקֹלְתִי אֶת הַכֶּסֶף עַל מִנֵּת לְהַעבִיר לְחִנְמָאֵל תַּמּוּרֵת הַשָּׂדֶה, ³⁴ שֶׁבַע שְׁקָלִים וְעֶשְׂרֵה הַכֶּסֶף מִשְׁקַל הַשָּׂדֶה הָיָה עֶשְׂרֵה סֻלְעִים וְשִׁבְעָה מִנִּים: ³⁵

(י) וְאֶתְּבַב בְּסֵפֶר וְאֶתְּבַב כִּתְבִּיתִי אֶת עֲנִיִּן הַמְּכִירָה בְּשֹׁטֶר וְהַחֲתַמְתִּי אֶת חֲנַמְאֵל עַל שֹׁטֶר הַמְּכִירָה, ³⁶ וְאֶעֱד עֲדִים הַעֲמַדְתִּי עֲדִים שִׁיעִידוּ עַל דְּבַר הַמְּכִירָה, ³⁷ וְאֶשְׁקֶל הַכֶּסֶף בְּמֵאזְנִים הַשְׁתַּמְשֵׁתִי בְּמֵאזְנִים עַל מִנֵּת לְשַׁקּוֹל אֶת הַכֶּסֶף, וְהִשְׁקִילָה נַעֲשֶׂתָה לִפְנֵי הָעֲדִים כְּדִי שֶׁהֵם יֵרְאוּ שִׁשְׁלִמְתִּי אֶת הַתַּמּוּרָה הַמְּלֵאָה עַל הַשָּׂדֶה: ³⁸ (יא) וְאֶקַּח אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה לְקַחְתִּי אֶת שֹׁטֶר הַקְּנִיִּין, הַשֹּׁטֶר שֶׁהָיָה כְּתוּב בּוֹ אֶת עֲנִיִּן הַמְּכִירָה שֶׁל הַשָּׂדֶה, ³⁹ אֶת הַחֲתוּם שֹׁטֶר הַמְּכִירָה הָיָה חֲתוּם כַּדִּין, ⁴⁰ הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְכֵן הָיָה כְּתוּב בְּשֹׁטֶר נֹסֵף אֶת חֻקֵּי הַתּוֹרָה וְאֶת חֻקֵּי הַמְּלוּכָה הַקְּשׁוּרִים לְדִינֵי הַמְּכִירָה, ⁴¹ וְאֶת הַגְּלוּי וְכֵן הָיָה שֹׁטֶר שְׁלִישִׁי שֶׁהָיָה גְלוּי, כְּלוּמָר: הוּא הָיָה פְּתוּחַ, וְכֵן לֹא הָיוּ צָרִיכִים לְפְתוֹחַ אֶת שֹׁטֶר הַמִּכְרָה הַמְּקוּרִי שֶׁהָיָה סִגוּר: ⁴² (יב) וְאֶתְּנֶה אֶת הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה בֶּן מַחְסִיָּה נָתַתִּי אֶת שֹׁטֶר הַמְּכִירָה וְאֶת הַשְּׁטוּת הָאֲחֵרִים לְבְרוּךְ בֶּן נְרִיָּה בֶּן מַחְסִיָּה, ⁴³ לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דָּדִי וְלְעֵינֵי הָעֲדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה (נָתַתִּי אֶת שֹׁטֶר הַקְּנִיִּין לְבְרוּךְ בֶּן נְרִיָּה) לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל בֶּן דּוּדִי וְלְעֵינֵי הָעֲדִים הַחֲתוּמִּים בְּשֹׁטֶר. חֲנַמְאֵל וְהָעֲדִים רָאוּ שְׁנֵתִי אֶת הַשֹּׁטֶר לְבְרוּךְ בֶּן נְרִיָּה, ⁴⁴ לְעֵינֵי כָּל הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצֵר הַמִּטְרָה גַּם כָּל הַיְּהוּדִים הָאֲחֵרִים שִׁישְׁבוּ בְּבֵית הַסּוּהָר רָאוּ אֶת מִסִּירַת הַשְּׁטוּת: ⁴⁵ (יג) וְאֶצְוֶה אֶת בְּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם צִוּוּתִי אֶת בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל, הָעֲדִים וְשָׂרֵי הָאֲסוּרִים בְּבֵית הַסּוּהָר, ⁴⁶ לֵאמֹר כֹּךְ צִוּוּתִי אֶת בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה: ⁴⁷ (יד) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. ⁴⁸ ה'

³³ תרגום.

³⁴ מצודות.

³⁵ תרגום.

³⁶ תרגום. רד"ק: הפירוש הוא שירמיהו בעצמו חתם על השטר עם חותמת. כמו כן כתב שגם העדים חתמו

בשטר.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ רש"י. תרגום: היה מעין חותמת שנקרא "בעץ" והכוונה שהשטר היה חתום וסגור בחותמת זו.

⁴¹ רד"ק. מהר"י קרא: הפירוש הוא ששטר המכירה היה כתוב כהלכה.

⁴² רד"ק ובשם אביו כתב שהכוונה היא לשטר שבו הוא כתב לגואלים האחרים שאם הם ירצו לגאול את השדה, הם יכולים לעשות זאת. רש"י: הכוונה שהשטר קיים בבית דין על מנת שעניין השטר יתפרסם משום שחששו

שמה ימותו העדים.

⁴³ תרגום + רד"ק.

⁴⁴ תרגום ומה שכתבנו שחנמאל יר בן דודו של ירמיהו ולא דודו כפי הכתוב בפסוק נכתב על פי הכתוב בתחילת הפרק ולפי פירושו הראשון של הרד"ק. בפירושו השני כתב שהיה חנמאל נוסף שהיה דודו של ירמיהו. רש"י כתב שיש אומרים שחנמאל היה גם דודו וגם בן דודו של ירמיהו. ראובן נשא את בת שמעון אחיו וילדה לו בן, כאשר לשמעון היה כבר בן אחד מאשתו הראשונה שנקרא ימין. ימין הוא גם דוד של הבן שנולד (כיוון שהוא אח של אמא שלו) וגם בן דוד של הבן שנולד (היות שהוא בן של שמעון שהוא אח של ראובן). אולם רש"י דוחה אפשרות זו משום שלא מצאנו בכל המקרא שאח האם קרוי דוד, אלא רק אח האב.

⁴⁵ תרגום.

⁴⁶ תרגום.

⁴⁷ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.

נקרא בשם צבאות היות והוא האלוה על צבא של מעלה (כמו המלאכים והכוכבים) ועל צבא מטה (כמו בני האדם והחיות), ⁴⁹ לְקוֹחַ אֶת הַסָּפְרִים הָאֵלֶּה תִּיקַח אֶת שְׁלוֹשׁת הַשְּׁטוֹת הָאֵלֶּה, ⁵⁰ אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה אֶת שְׁטַר הַקִּנְיָן, ⁵¹ וְאֵת הַחֲתוּם וְכֵן אֶת שְׁטַר שֶׁהָיוּ כְּתוּבִים בּוֹ דִּינֵי הַמְּכִירָה עַל פִּי הַתּוֹרָה וְעַל פִּי חֻקֵּי הַמְּלוּכָה שֶׁגַם הוּא הִיָּה חֲתוּם, ⁵² וְאֵת סֵפֶר הַגְּלוֹי הַזֶּה וְאֵת שְׁטַר הַזֶּה הַפְּתוּחַ, ⁵³ וְנָתַתָּם בְּכֵלֵי חָרֶשׁ וְשִׁימוּ אֶת הַשְּׁטוֹת בְּכֵלֵי חָרֶס, ⁵⁴ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמִים רַבִּים כְּלִי הַחָרֶס שׁוֹמֵר עַל תּוֹכֵנוּ לְאוֹרֶךְ זְמַן רַב. ה' צִוּוּהוּ אֶת יִרְמְיָהוּ לִשִּׁים אֶת הַשְּׁטוֹת בְּכֵלֵי חָרֶס, וְכֵן הַשְּׁטוֹת יִשְׁמְרוּ עַד שְׁתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה יַחֲזִירוּ מֵהַגְלוֹת וְכֵן יֻכַּל יִרְמְיָהוּ לְהוֹכִיחַ שֶׁהִשְׁדָּה שְׁלוֹ. ה' צִוּוּהוּ אֶת יִרְמְיָהוּ לֹמַר דְּבָרִים אֵלֶּה כְּדִי לִנְחֹם אֶת הָעָם, שֶׁהָרִי יִרְמְיָהוּ, הַנְּבִיא שֶׁמִּתְנַבֵּא עַל הַגְלוֹת, הוּא גַם הַמִּתְנַבֵּא שֶׁהָעָם יַחֲזִיר מֵהַגְלוֹת, וְהוּא מְצַנֵּעַ אֶת הַשְּׁטַר לְתַקּוּפָה שְׁבָה הָעָם יַחֲזִיר מֵהַגְלוֹת, ⁵⁵ (טו) **כִּי כֹה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** שֶׁהָרִי כֵן אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, ⁵⁶ ה' נִקְרָא בְּשֵׁם צְבָאוֹת הַיּוֹת וְהוּא הָאֱלֹהֵי עַל צְבָא שֶׁל מַעְלָה (כְּמוֹ הַמְּלָאכִים וְהַכּוֹכָבִים) וְעַל צְבָא מַטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם וְהַחַיּוֹת), ⁵⁷ עוֹד יִקְנוּ בָּתִּים וְשָׂדוֹת וְכִרְמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת לְמִירוֹת שֶׁהַבְּבָלִים יִכְבְּשׁוּ אֶת מַמְלַכַת יְהוּדָה, עֵתִידִים תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה לַחֲזוֹר לְאֶרֶץ וּלְקִנּוֹת בָּתִּים, שְׂדוֹת וְכִרְמִים (וּמִשּׁוֹם כֵּן ה' צִוּוּהוּ לְהַצְנִיעַ אֶת הַשְּׁטַר) ⁵⁸ (טז) **וְאֵת פִּלְלֵי אֵל יְקֹנָק הַתַּפְּלָלִיתִי אֵל ה',** ⁵⁹ **אַחֲרֵי תִתִּי אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה** אַחֲרֵי שְׁנֵתִי אֶת שְׁטַר הַקִּנְיָן (וְאֵת שְׁטַר הַשְּׁטוֹת) לְבְרוּךְ בֶּן נְרִיָּה, ⁶⁰ **לֵאמֹר** כֵּן אִמְרָתִי בַת־פִּלְתִּי ⁶¹ (יז) **אֲהָהּ מִיִּלֵּת צַעֲקָה כְּמוֹ "אוֹיִ",** ⁶² **אֲדִנִּי יְקֹנָק ה' אֱלֹהִים, הִנֵּה אֲתָה עֹשִׂית אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ בְּכַחַךְ הַגָּדוֹל וּבְזַרְעֶךָ הַנְּטוּיָה הָרִי אֲתָה עֹשִׂית אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ בְּכַחַךְ הַגָּדוֹל בּוֹיָדֶךָ הַמְּרוֹמָמֶת,** ⁶³ **לֹא יִפְּלֵא מִמֶּךָּ כָּל דְּבָר אֵין דְּבַר שֶׁנֶּעֱלַם מִמֶּךָּ (שֶׁהָרִי אֲתָה עֹשִׂית הַכֹּל) ⁶⁴ (יח) עֹשֶׂה חֶסֶד לְאֱלֹפִים בִּזְכוֹת הַצַּדִּיק, אֲתָה הָרִי עוֹשֶׂה חֶסֶד לְאֱלֹפֵי דוֹרוֹת שֶׁל צִדְקָאִים,** ⁶⁵ **וּמִשְׁלֵם עֹז אֲבוֹת אֶל חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם**

לגלות את האוצר שבתורה

⁴⁸ **תרגום. רש"י:** ירמיהו אמר שהצנעת השטר איננה סתם, שהרי עוד מעט יגלו תושבי הממלכה.

⁴⁹ **רד"ק** לעיל לא, לד.

⁵⁰ **תרגום.**

⁵¹ **תרגום.**

⁵² **רד"ק.**

⁵³ על פי **רד"ק** בפירושו לפסוק יא.

⁵⁴ **תרגום.**

⁵⁵ **רד"ק.**

⁵⁶ **תרגום. רש"י:** ירמיהו אמר שהצנעת השטר איננה סתם, שהרי עוד מעט יגלו תושבי הממלכה.

⁵⁷ **רד"ק** לעיל לא, לד.

⁵⁸ **מצודות.**

⁵⁹ **תרגום.**

⁶⁰ **מצודות.**

⁶¹ על פי **הגר"א** בפירושו ליהושע א, א.

⁶² **מצודות.**

⁶³ **תרגום.**

⁶⁴ **מצודות.**

⁶⁵ **תרגום.**

וכאשר צאצאיו של אדם חוטאים, אתה מעניש אותם גם על חטאי בניהם,⁶⁶ הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר ה' הוא אל גדול וגיבור,⁶⁷ יִקְנֶה צְבָאוֹת שְׁמוֹ שמו של הוא ה' צבאות. ה' נקרא בשם צבאות היות והוא האלוה על צבא של מעלה (כמו המלאכים והכוכבים) ועל צבא מטה (כמו בני האדם והחיות)⁶⁸: (יט) גָּדֹל הָעֶצְמָה העצמות של ה' גדולות וחשובות,⁶⁹ וְרַב הָעֲלִילָהּ ה' גם עושה מעשים רבים – ה' יכו ללעזות כל מה שהוא רוצה,⁷⁰ אֲשֶׁר עֲיִנֶיךָ פְּקָחוֹת על כל דְּרָכֵי בְּנֵי אָדָם העיניים שלך ה' פתוחות ורואות את כל מעשי בני האדם, כל מעשה של כל אדם גלוי לפני ה',⁷¹ לָתֵת לְאִישׁ בְּדַרְכֵּיו וכך אתה יכול לתת לכל אדם כפי דרכיו, אתה יכול לתת לכל אדם כפי שמגיע לו על מעשיו,⁷² וְכִפְרִי מַעַלְלָיו וגם על הפירות שמצמיחים מעשיו. ה' משלם לאדם כפי התוצאות שגרמו מעשיו, גם אם האדם התכוון רק למעשה עצמו ולא לתוצאות⁷³: (כ) אֲשֶׁר שָׁמַתְּ אֹתוֹת וּמִפְתִּים בָּאָרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כאשר הוצאת את עם ישראל מארץ מצרים, עשית אותות ומופתים שמוזכרים גם עד היום הזה, למרות שכבר עברו מאז מאות שנים,⁷⁴ וּבִישְׂרָאֵל וּבְאֶדְם עשית את האותות באותו זמן גם לעם ישראל וגם לשאר בני האדם. הכוונה למצרים שהאותות שה' עשה פגעו בהם ועזרו לעם ישראל,⁷⁵ וְתַעֲשֶׂה לָּךְ שֵׁם בָּיִם הַזֶּה ועל ידי האותות והמופתים הללו, פרסמת את שמך וכך הוא נודע לרבים עד היום הזה (למרות שעבר זמן רב מאז)⁷⁶: (כא) וְהִצֵּאת אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם והוצאת את עמך, את עם ישראל מארץ מצרים,⁷⁷ בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבִיד חֲזָקָה וּבְאִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמִזְרָא גָדוֹל (הוצאת את עם ישראל ממצרים) על ידי שעשית אותות, מופתים, ביד תקפיה וחזקה, בזרוע מרוממת, ובפחד גדול (שאיימת על המצרים)⁷⁸: (כב) וְהִתֵּן לָהֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת נתת לבני ישראל את הארץ הזאת, את ארץ ישראל,⁷⁹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם את הארץ שנשבעת לאבותם לתת להם,⁸⁰ אֶרֶץ

⁶⁶ **תרגום.** לפי התרגום לא מובנת המילה "חיק" ומצודות הסביר שהכוונה לתוכם, אך אין שינוי במשמעות של צלע הפסוק.

⁶⁷ **תרגום.** רש"י ופרשנים נוספים הביאו את דברי חז"ל שירמיהו לא הזכיר את התואר "נורא" של ה', היות והוא לא ראה לנכון לומר זאת בעוד הגויים מחריבים את בית המקדש.

⁶⁸ **רד"ק** לעיל לא, לד.

⁶⁹ **מצודות.**

⁷⁰ **מצודות.**

⁷¹ **תרגום.**

⁷² **תרגום.**

⁷³ **מצודות.**

⁷⁴ **מצודות.**

⁷⁵ **רש"י** בפירושו השני. בפירושו הראשון כתב שהכוונה לאותות שה' עשה גם לשאר בני אדם ולא דווקא למצרים. **תרגום:** ה' הפריש את עם ישראל משאר בני האדם.

⁷⁶ **מצודות.**

⁷⁷ **תרגום.**

⁷⁸ **תרגום + מצודות.** ראה ביאורנו לדברים ד, לד (שלשון הפסוק אצלנו דומה לו מאוד), שם הסברנו שאותות פירושו הסימנים שה' שלח כדי שיאמינו שמשא הוא שלוחו של מקום (כגון הפיכת המטה לנחש), ומופתים הם המכות עצמן, והיד החזקה והזרוע המורמת נועדו להדגיש שה' היה יכול להמשיך להכות את המצרים.

⁷⁹ **תרגום.**

⁸⁰ **תרגום.**

זִבַּת חֶלֶב וְדָבַשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא אֶרֶץ מְשׁוּבַחַת וְלִכֵּן הִיא מוֹצִיָּאָה חֶלֶב וְדָבַשׁ. הַכוֹוֹנָה שֶׁהֵבֵהמוֹת מוֹצִיָּאוֹת הַרְבֵּה חֶלֶב וְהִתְמַרִּים מוֹצִיָּאִים הַרְבֵּה דָבַשׁ (בְּגִלָּל שֵׁשׁ הַרְבֵּה מֵרַעָה מְשׁוּבַח וְאִדְמָה טוֹבָה)⁸¹: (כג) וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְנְסוּ לָאֶרֶץ וִירְשׁוּ אוֹתָהּ. הִירוּשָׁה הִיא קִבְּלַת חֶבֶל הָאֶרֶץ עַל יְדֵי רִיקוֹנָה מִתּוֹשְׁבֶיהָ אִם עַל יְדֵי הִרְיָגָה וְאִם עַל יְדֵי גִירוּשׁ,⁸² וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְהִם לֹא קִיבְּלוּ אֶת מֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָתְךָ, עִם יִשְׂרָאֵל לֹא קִיִּים אֶת הַמִּצְוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה,⁸³ וּבַתּוֹרָתְךָ לֹא הִלְכוּ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הִלְכוּ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה,⁸⁴ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתָהּ לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא עָשׂוּ אֶת כָּל מֶה שֶׁצִּוִּיתָ אוֹתָן לַעֲשׂוֹת,⁸⁵ וַתִּקְרָא אֹתָם אֵת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת וְלִכֵּן הִבֵּאתָ עֲלֵיהֶם אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת הַזֹּאת (עֲלֶיהָ יִתְנַבֵּא הַנְּבִיא בַּפְּסוּק הַבֹּא)⁸⁶: (כד) הִנֵּה הַסִּלְלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלִכְכָּדָה הָרִי הָאוֹיֵב כָּבֵד בָּנָה אֶת סוֹלְלוֹת הָעֶפֶר שֶׁנוֹעְדוּ לַהֲטִיל מִצּוֹר עַל הָעִיר וּלְכַוֵּשׁ אוֹתָהּ,⁸⁷ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַבְּשָׁדִים הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ וּבְרוּר שֶׁהָעִיר תִּינָתֵן בְּיַד הַכַּשְׂדִּים (אֶחָת הָאוֹמוֹת שֶׁהִרְכִּיבָה אֶת מַמְלַכַת בָּבֶל) שֶׁנִּלְחָמִים כְּדִי לְכַוֵּשׁ אוֹתָהּ,⁸⁸ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבָר תוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם לֹא יוֹכְלוּ לְהִתְנַגֵּד לָאוֹיֵב הַזֶּה וְיֵשׁ בְּתוֹל הָעִיר אֲנָשִׁים שֶׁמֵּתִים עַל יְדֵי חֲרָבוֹת הָאוֹיֵב, רָעַב וְדָבָר,⁸⁹ וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁאִמַּרְתָּ לָעָם שֶׁבִירוּשָׁלַיִם שְׁעִתִּידִים לָבֹא – בָּאִים עִכְשָׁיו,⁹⁰ וְהִנֵּה רָאָה וְהַדְּבָרִים גְּלוּיִים לִפְנֵיךָ⁹¹: (כה) וְאַתָּה אִמַּרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יִקְוֶה קִנְיָה לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֲדִים הִ' אֱלֹהִים! אַתָּה אִמַּרְתָּ לִי לִקְנוֹת אֶת הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וּלְהַבִּיאַ עֲדִים עַל כֵּן,⁹² וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַבְּשָׁדִים וְזֹאת לַמְּרוֹת שֶׁהָעִיר עֲתִידָה לְהִימָסֵר בְּיַד הַכַּשְׂדִּים, וְאִם כֵּן לֹא מוֹבֵן מִדּוּעַ צִוִּיתָ אוֹתִי לִקְנוֹת אֶת הַשָּׂדֶה (לַמְּרוֹת שֶׁבַּפְּסוּקִים הַקּוֹדְמִים כָּתוּב שֶׁמִּטְרַת קִנְיַת הַשָּׂדֶה הִיטָה כְּדִי לְנַחֵם אֶת הָעָם הַגּוֹלָה שֶׁהֵם עוֹד יוֹשְׁבוֹ לִירוּשָׁלַיִם, הַדְּבָרִים נֹאמְרוּ עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ בְּלִי שֶׁהוּא הִתְנַבֵּא עַל כֵּן)⁹³: (כו) וַיְהִי דִּבְרַר יִקְוֶה אֶל יִרְמְיָהוּ הִיָּה דָּבָר נְבוּאָה מֵאֵת הִ' אֶל יִרְמְיָהוּ,⁹⁴ כִּךְ אָמַר הִ' בְּדַבְרֵי נְבוּאָתוֹ⁹⁵: (כז) הִנֵּה אֲנִי יִקְוֶה אֱלֹהִי כָּל בָּשָׂר הָרִי אֲנִי הִ' לְגִלּוֹת אֶת הָאוֹצֵר שֶׁבַּתּוֹרָה

⁸¹ מצודות.

⁸² תרגום. לגבי ביאור המילה ירושה בהקשר לירושת הארץ, עיין מלבי"ם יהושע יג, ו במילון אוצר מפרשי התנ"ך.

⁸³ תרגום.

⁸⁴ מצודות. רד"ק התייחס לקרי ולכתיב במילה תורה. בכתיב כתוב בלשון רבים כיוון שמדובר על הפרטים השונים שיש בתורה ואת הקרי קוראים תורה בלשון יחיד באופן כולל על כל התורה כולה.

⁸⁵ תרגום.

⁸⁶ מצודות.

⁸⁷ מצודות. רד"ק פירש שהסוללות הם כלי המלחמה שהפעילו כדי לירות אבנים גדולות על חומת העיר.

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ מצודות.

⁹⁰ רש"י.

⁹¹ תרגום.

⁹² מצודות.

⁹³ מצודות.

⁹⁴ תרגום.

⁹⁵ על פי הגר"א בביאורו ליהושע א,א.

שהוא האלוקים על כל האנשים,⁹⁶ **הַמִּמְנִי יִפְּלֹא כָּל דְּבַר הָרִי אֵין דָּבָר שֶׁהוּא מְכֻסָּה וְנִעְלָם מִמֶּנִּי:**⁹⁷ (כח) **לָכֵן כֹּה אָמַר יְקֹזֵק הַיּוֹת וְהַכֹּל שִׁיחַ לִי, כֹּךְ אָמַר ה':**⁹⁸ **הִנְנִי נֹתֵן אֶת הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד הַכְּשָׁדִים וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל אֲנִי עֹתִיד לְמַסּוֹר אֶת הָעִיר יְרוּשָׁלַם בְּיַד הַכְּשָׁדִים וּבְיַד נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל,**⁹⁹ **וְלִכְדָּהּ נְבוּכַדְנֶצַּר יִצְלִיחַ לְכַבּוֹשׁ אֶת הָעִיר:**¹⁰⁰ (כט) **וּבָאוּ הַכְּשָׁדִים הַנִּלְחָמִים עַל הָעִיר הַזֹּאת הַכְּשָׁדִים הַנִּלְחָמִים עַל הָעִיר יְרוּשָׁלַם יִכְנָסוּ לַתּוֹךְ הָעִיר,**¹⁰¹ **וְהָצִיתוּ אֶת הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ וְשָׂרְפוּהָ וְהִם יִדְלִיקוּ אֶת הָעִיר יְרוּשָׁלַם בָּאֵשׁ וְיִשְׂרְפוּ אוֹתָהּ,**¹⁰² **וְאֵת הַבָּתִּים אֲשֶׁר קִטְרוּ עַל גְּגֹזֵתֵיהֶם לְבַעַל וְהִסְכּוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וְהִם גַּם יִשְׂרְפוּ אֶת הַבָּתִּים שֶׁעַל הַגְּגֹת שִׁלְהֶם הִקְטִירוּ לַעֲבֹדַת הַבַּעַל וְנִיכְסוּ שֵׁם יְיָ לַעֲבֹדָה זָרָה,**¹⁰³ **לְמַעַן הַכְּעִסְנִי עִם יִשְׂרָאֵל יָדַע שֶׁאֵין מִמֶּשׁ בַּעֲבֹדָה הַזֶּה וּמִטְרַתָּם בַּעֲבֹדַת הַעֲבֹדָה הַזֶּה הֵייתָה רַק לְהַכְעִיס אוֹתִי:**¹⁰⁴

(ל) **כִּי הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֲדָם עֹשִׂים הָרַע בְּעֵינֵי מַנְעֲרֵתֵיהֶם** שֶׁהָיוּ תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל וְתוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה הָיוּ עוֹשִׂים מַעֲשִׂים שֶׁהָיוּ רָעִים בְּעֵינֵי ה' עוֹד מֵאִזְ שֶׁהֵם הָיוּ אוֹמְרֵי קִטְנָה. הַכּוֹוֹנָה שֶׁעוֹד מִזְמַן דּוֹר הַמְדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל הִיא מְכַעֵס אֶת ה',¹⁰⁵ **כִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲדָם מְכַעֲסִים אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם** שֶׁהָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְכַעֲסִים אוֹתִי בַּפְּסָלִים שֶׁהֵם הִכִּינוּ בְּיָדֵיהֶם,¹⁰⁶ **נֹאֵם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה':**¹⁰⁷ (לא) **כִּי עַל אִפִּי וְעַל חֲמָתִי הֵיטָה לִי הָעִיר הַזֹּאת** שֶׁהָיוּ עַל כַּעֲסִי וְעַל חֲמִימָה שֶׁלִּי הֵייתָה הָעִיר יְרוּשָׁלַם,¹⁰⁸ **לְמָן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה מֵהַיּוֹם שֶׁבָנוּ אֶת הָעִיר וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה,**¹⁰⁹ **לְהַסְיָרָה מֵעַל פָּנָי וְעַל כֵּן הִיא רָאוּי שֶׁאֲסִיר אֶת הַשְּׁגָחָתִי מֵהָעִיר הַזֹּאת:**¹¹⁰ (לב) **עַל כָּל רָעַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לְהַכְעִסְנִי** (הִיא רָאוּי שֶׁאֲסִיר אֶת הַחֲטָאִים שֶׁלִּי) **עַל כָּל הַחֲטָאִים שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשֶׁל תוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה שֶׁבָּהֶם הֵם**

לְגִלּוֹת אֶת הָאֲוִצַּר שֶׁבַחְתֶּם

⁹⁶ תרגום + מצודות.

⁹⁷ תרגום.

⁹⁸ מצודות.

⁹⁹ תרגום. מצודות: ה' מדגיש שהוא זה שנותן את העיר בידי הכשדים ואין הכיבוש נובע מחוזקם של הכשדים.

¹⁰⁰ תרגום.

¹⁰¹ תרגום.

¹⁰² מצודות.

¹⁰³ מצודות.

¹⁰⁴ מצודות.

¹⁰⁵ רד"ק. כמו כן הסביר שהמילה "אך" נועדה לומר שהדברים אמת. מהר"י קרא: הכתוב מדגיש שעם ישראל היה רק עושה רע ולא היה מערב ברע שום טוב.

¹⁰⁶ תרגום.

¹⁰⁷ תרגום.

¹⁰⁸ מצודות.

¹⁰⁹ מצודות. רש"י הסביר שביום שבו הוקם בית המקדש, נשא שלמה את בת פרעה ולכן כבר מתחילת בניית העיר נגרם לה' כעס. מהר"י קרא: כתב שהכוונה ששלמה עבד עבודה זרה. עיין שבת נו, ב שם כתוב ששלמה לא עבד עבודה זרה ממש, אלא הוא לא מיחה בנשותיו שעבדו עבודה זרה ולכן העבודה הזרה נקראת על שמו. ¹¹⁰ מצודות ולפי פירושו יש כאן מקרא מסורס וצלע זו הייתה צריכה להיות מחוברת לנאמר לעיל בתחילת הפסוק שכעסו של ה' היה צריך לגרום לכך שהוא יסיר את פניו מהעיר הזו.

חטאו והכעיסו אותי,¹¹¹ הִמָּה מַלְכֵיהֶם שְׂרִיָּהֶם כְּהִנִּיָּהֶם וּנְבִיאֵיהֶם הֵם (בני ישראל ותושבי ממלכת יהודה), המלכים שלהם, השרים שלהם, הכהנים שלהם ונביאי השקר שלהם,¹¹² וְאִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וגם כל אדם חשוב בממלכת יהודה ותושבי ירושלים (חטאו)¹¹³: (לג) וַיִּפְּנוּ אֵלַי עֶרֶף וְלֹא פָנִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִפְּנוּ אֵלַי אֶת עוֹרְפָם וְלֹא אֶת פְּנֵיהֶם. הַנְּבִיא מַדְמָה אֶת הַתְּנַהּגוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹאדָם שֶׁאֵינָנו רוצה להקשיב לחברו ולכן הוא מפנה אליו את העורף שלו, כך כאשר בני ישראל חטאו ולא עבדו א' ה' הם הפנו אליו עורף,¹¹⁴ וְלִמַּד אֹתָם וּלְמָד אֹתָם שֹׁלַח אֶת הַנְּבִיאִים לִלְמַד אֹתָם לַחֲזוֹר בַּתְּשׁוּבָה,¹¹⁵ הַשָּׂבִים וְלִמַּד וְנִיסִיתִי לִזְרוֹת אֹתָם וּלְלַמַּד אֹתָם לַחֲזוֹר בַּתְּשׁוּבָה,¹¹⁶ וְאֵינָם שֹׁמְעִים לְקַחַת מוֹסֵר בְּכָל זֹאת עִם יִשְׂרָאֵל לֹא לִקַּח מוֹסֵר וְסִירַב לְלַמּוֹד אֶת מֶה שֶׁנִּסִּיתִי לִלְמַד אֹתָם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים¹¹⁷: (לד) וַיִּשְׁמְעוּ שְׁקוּצִיָּהֶם בְּבֵית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו וְהֵם הִנִּחוּ אֶת הַפְּסָלִים שֶׁלָּהֶם בְּבֵית שְׁמִי נִקְרָא עָלָיו, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ,¹¹⁸ לְטָמְאוֹ וּבִכְךָ הֵם גִּרְמוּ לְטָמְאוֹ אוֹתוֹ¹¹⁹: (לה) וַיִּבְנוּ אֶת בְּמֹת הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּגִיָּא בֶן הָנֶם וְהֵם בָּנוּ בָּגִיָּא בֶן הָנֶם בְּמֹת עַל מִנֵּת לַעֲבֹד אֶת הַבַּעַל,¹²⁰ לְהַעֲבִיר אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם לְמִלֵּךְ עַל מִנֵּת לַהֲעֲבִיר אֶת בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם לַעֲבֹדָת הַמֹּלֵךְ (שם של עבוד כוכבים),¹²¹ אֲשֶׁר לֹא צוֹיָתִים וְלֹא עֲלֹתָה עַל לִבִּי לַעֲשׂוֹת הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת מֵעוֹלָם לֹא צוֹיָתִי אֹתָם וּמֵעוֹלָם לֹא חֲשַׁבְתִּי שֶׁהֵם יַעֲשׂוּ אֶת הַדָּבָר הַמִּתּוֹעֵב הַזֶּה (של עבודת המולך) אֲפִילוֹ עַל מִנֵּת לַהֲקָרִיב אֶת בְּנֵיהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם – כָּל שָׁכֵן שֶׁאֵין לַהֲקָרִיב אֶת בְּנֵיהֶם לְשֵׁם עֲבֹדָה זָרָה,¹²² לְמַעַן הַחֲטִיא אֶת יְהוּדָה וּמִטְרַתָּם הֵייתָה רַק לַחֲיִיב אֶת אֲנָשֵׁי יְהוּדָה בַּחֲטָאִים. עוֹבְדֵי הָעֲבֹדָה הַזֹּרָה יָדְעוּ שֶׁאֵין שׁוֹם תּוֹעֵלֶת בַּעֲבֹדָתָהּ, וּמִטְרַתָּם הֵייתָה רַק לַחֲטִיא אֶת תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה וּלְהַכְעִיס אֶת ה' ¹²³: (לו) וְעַתָּה לָכֵן וְעַכְשָׁיו, הִיֹּת שֶׁהָעִיר

לגלות את האוצר שבתורה

¹¹¹ תרגום + מצודות.

¹¹² תרגום.

¹¹³ מצודות.

¹¹⁴ מצודות.

¹¹⁵ מצודות.

¹¹⁶ מצודות.

¹¹⁷ תרגום.

¹¹⁸ מצודות. רד"ק: הכוונה לאחז ומנשה שהכניסו עבודה זרה לבית המקדש. אמנם, כפי האמור בספר מלכים, יש הבדל בין אחז שלא הכניס פסלים של ממש, אלא בנה מזבח חדש וציווה להקריב עליו קרבנות במקום להקריב על המזבח שבנה שלמה, וזאת לעומת מנשה שממש הכניס עבודה זרה לבית המקדש.

¹¹⁹ מצודות.

¹²⁰ מצודות.

¹²¹ מצודות. יש להעיר שעבודת הבעל איננה עבודת המולך ומדובר בשני סוגים שונים של עבודה זרה. בהסבר עבודת המולך נחלקו רש"י ורמב"ן בפירושם לויקרא יח, כא. לפי רש"י האב היה מוסר את בנו לכמרים והם היו מעבירים את הבן דרך האש לשם העבודה הזרה ואין הכרח שהבן יישרף, אלא ההעברה עצמה דרך האש היא העבודה לשם המולך. לפי הרמב"ן האב בעצמו היה מעביר את הבן דרך האש ולבסוף הבן היה גם נשרף. הרמב"ן שם מחלק בין עבודת הבעל ששם נהגו לשרוף את הבן ממש כמו ששורפים קרבן עולה להבדיל אלף אלפי הבדלות וזאת לעומת עבודת המולך שבה היו אמנם מעבירים את הבן עד שהאש הייתה נתפסת בו והורגת אותו, אך בשרו לא היה נשרף לגמרי כמו קרבן עולה.

¹²² מצודות.

¹²³ מצודות.

ירושלים היא העיר שאני משרה בה את שכנתי,¹²⁴ כֹּה אָמַר יְקֹזֵק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' אלוקי ישראל:¹²⁵ אֶל הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִתְּנָה בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֶרֶב וּבִדְבָרָהּ עַל הָעִיר הַזֹּאת (ירושלים) שאתם אומרים שבגלל החרב, הרעב והדבר שיש בתוך העיר, היא עתידה להימסר ביד מלך בבל ולא תהיה שום תקנה לעיר¹²⁶: (לז) הֲנִי מְקַבֵּץ מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחֵתִים שָׁם בְּאֶפִי וּבִחֲמֹתִי וּבְקֶצֶף גָּדוֹל (לאחר הגלות) אני עוד עתיד לאסוף את עם ישראל מכל הארצות שהגליתי אותם לשם כאשר הרוגז, החימה והכעס הגדול שלי גרם לי להעניש אותם,¹²⁷ וְהִשְׁבֵּתִים אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה ואני אחזיר את עם ישראל למקום הזה, לירושלים,¹²⁸ וְהִשְׁבֵּתִים לְבֵטֶחַ ואני אושיב אותם בירושלים בבטחה¹²⁹: (לח) וְהָיוּ לִי לְעָם ואז עם ישראל יהיה העם שלי ויקיים את מצוותי,¹³⁰ וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים ואני אהיה האלוקים שלהם ואשגיח עליהם¹³¹: (לט) וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדֶרֶךְ אֶחָד לִירְאָה אוֹתִי כָּל הַיָּמִים אני אגרום לכך שיהיה להם רק לב אחד ודרך אחת שבה הם יהיו יראים אותי (וליבם כבר לא יטה יותר אחרי עבודה זרה),¹³² לְטוֹב לָהֶם וּלְבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם וכך יהיה גם להם וגם לצאצאיהם¹³³: (מ) וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית עוֹלָם אני אכרות להם ברית שיתקיים לעולם,¹³⁴ אֲשֶׁר לֹא אֲשׁוּב מֵאַחֲרֵיהֶם לְהִיטִיבִי אוֹתָם אני לא אפנה מהם ורק איטיב להם. הכוונה שה' תמיד ישפיע טובה על עם ישראל,¹³⁵ וְאֵת יְרֵאתִי אֶתֶן בְּלִבָּם לְבִלְתִּי סוּר מֵעָלַי ואני אגרום לליבם לירא ממני וכך הם לא יסטו מלעבוד אותי¹³⁶: (מא) וְשִׁשְׁתִּי עָלֵיהֶם לְהִטִּיב אוֹתָם אני אשמח כאשר אשפיע עליהם טובה,¹³⁷ וְנִטְעַתִּים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת בְּאַמַּת אני אטע אותן בארץ הזאת באופן שהדבר יתקיים, אגרום לכך שעם ישראל יישב בארצו ולא יגלה ממנה,¹³⁸ בָּבֶל לְבִי וּבְכָל נַפְשִׁי אַעֲשֶׂה זאת בכל הלב ובכל הנפש. הכוונה שה' יעשה זאת ברצון רב¹³⁹: (מב) כִּי כֹה אָמַר יְקֹזֵק שְׁהָרִי כֹךְ אָמַר ה':¹⁴⁰ כֹּה אֲשֶׁר הִבֵּאתִי אֶל הָעָם הַזֶּה אֶת כָּל הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת כשם שהבאתי על עם

124. מצודות.

125. תרגום.

126. מצודות.

127. תרגום.

128. תרגום.

129. תרגום.

130. מצודות.

131. מצודות.

132. מצודות.

133. מצודות.

134. מצודות.

135. מצודות.

136. תרגום.

137. מצודות.

138. מצודות.

139. מצודות.

140. תרגום.

ישראל את הפורענות הגדולה הזאת (של החורבן והגלות),¹⁴¹ בֶּן אֲנֹכִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי דֹבֵר עֲלֵיהֶם כֹּךְ אֲנִי גַם אֲבִיא עֲלֵיהֶם אֶת כָּל הַנְּבוּאוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁאֲנִי אוֹמֵר עֲלֵיהֶם¹⁴²: (מג) וְנִקְנָה הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאִז עֲתִידִים לִקְנוֹת עוֹד שְׁדוֹת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת, בִּירוּשָׁלַם וּבְרַחְבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה,¹⁴³ אֲשֶׁר אַתֶּם אוֹמְרִים שְׁמָמָה הִיא מֵאִין אָדָם וּבְהֶמָּה (יִקְנוּ שְׁדוֹת) בְּאֶרֶץ שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים עֲלֶיהָ שֶׁהִיא תִישָׁאֵר תִּמִּיד שׁוֹמְמָה בְּלִי אָדָם וּבְהֵמוֹת,¹⁴⁴ נִתְּנָה בְיַד הַכְּשָׁדִים וִירוּשָׁלַם (וְאִתָּה שֶׁאַר מַמְלַכַת יְהוּדָה) תִּמִּיד תִּהְיֶה מִסּוּרָה בְּיַד הַכְּשָׁדִים¹⁴⁵: (מד) אֲךְ הַדְּבָרִים לֹא יִהְיוּ כִּמוֹ שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים:¹⁴⁶ שְׁדוֹת בְּכַסֵּף יִקְנוּ עוֹד יִגִּיעַ הַזֶּמֶן שֶׁבּוֹ יִקְנוּ שְׁדוֹת בִּירוּשָׁלַם,¹⁴⁷ וְכָתוּב בְּסֵפֶר וַיִּכְתְּבוּ אֶת הַקִּנְיָן בַּשֹּׁטֶר,¹⁴⁸ וְחֶתֶם וְהַמוֹכֵר יַחְתֹּם עַל שֹׁטֶר הַמְּכִירָה,¹⁴⁹ וְהָעֵד עֲדִים וַיִּבְיֹאוּ עֲדִים כְּדִי לְהַעֲדִיל עַל הַמְּכִירָה,¹⁵⁰ בְּאֶרֶץ בְּנֵימֵן וּבְסִבְיָה וּבְיֹשֶׁלֶם וּבְעָרֵי יְהוּדָה וּבְעָרֵי הַהָר וּבְעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב (יִקְנוּ אֶת שְׁדוֹת) בְּאֶרֶץ בְּנֵימֵן, מִסִּבֵּי לִירוּשָׁלַם, בְּעָרֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה, בְּעָרִים שֶׁנִּמְצְאוּ בְּהָרִים וּבְעִמְקִים וּבְעָרִים שֶׁנִּמְצְאוּ בְּדָרוֹם,¹⁵¹ כִּי אֲשִׁיב אֶת שְׁבוֹתָם שֶׁהֵרִי אֲנִי אַחֲזִיר אֶת הָעָם מֵהַגְלוֹת, וְהַצִּוּוֹי לִקְנוֹת אֶת הַשָּׂדֶה מִחֲנַמָּל הִיא כְּדִי לְרַמּוֹז לָעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם עוֹד עֲתִידִים לְחַזֹּר מֵהַגְלוֹת,¹⁵² נָא יִקְוֶה כֹּךְ אָמַר ה',¹⁵³

141 תרגום.

142 תרגום.

143 מצודות.

144 מצודות.

145 מצודות.

146 מצודות.

147 מצודות.

148 תרגום.

149 מצודות.

150 מצודות.

151 תרגום. רד"ק כתב לעיל בפירושו לפסוק לו שכל המקומות שמוזכרים נמצאים בשטח ממלכת יהודה, משום שלשיטתו עשרת השבטים לא חזרו בזמן בית שני.

152 מצודות ועיין באוצר מפרשי התנ"ך לספר עזרא, אומר המאמרים, מאמר ג, שם הרחבנו בשאלה האם גם תושבי ממלכת ישראל חזרו מהגלות.

153 תרגום.

ירמיהו פרק לג, א-כו

(א) וַיְהִי דְבַר יְקֹזֶק אֶל יִרְמְיָהוּ שְׁנִית ה' אָמַר לִירְמְיָהוּ נְבוּאָה נֹסֶפֶת עַל עֲנִיִּין זֶה, נְבוּאָה זֹאת הִיא נְבוּאָת הַמֶּשֶׁךְ עַל הַנְּבוּאָה שֶׁנֶּאֱמָרָה בַּפֶּרֶק הַקּוֹדֶם, וְגַם הִיא עוֹסֶקֶת בְּעֲנִיִּין הַגְּאוּלָּה,¹ וְהִיא עוֹדֶנָּה עֲצוּר בַּחֲצֵר הַמִּטְרָה יִרְמְיָהוּ הִיא עֲדִיין אֲסוּר בְּבֵית הָאֲסוּרִים,² לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' לִירְמְיָהוּ בְּנִבְאוֹתָיו:³ (ב) כֹּה אָמַר יְקֹזֶק עֲשֵׂה כֹךְ אָמַר ה' שֶׁעָשָׂה אֶת יְרוּשָׁלַיִם,⁴ יְקֹזֶק יוֹצֵר אוֹתָהּ לְהִכְנִיחָהּ ה' עֵתִיד לִיצוֹר אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּאוֹפֶן שֶׁהָעִיר תִּהְיֶה מִתּוֹקֶנֶת לְעוֹלָם, יְרוּשָׁלַיִם תִּישָׁאֵר מִתּוֹקֶנֶת עַד עוֹלָם לֵאחֲרֵי שֶׁיִּבְנֶה אוֹתָהּ מִחֻדָּשׁ,⁵ יְקֹזֶק שְׁמוֹ הֵיכָל וְאֵין מִגְבֻּלָּה לְכוּחוֹ שֶׁל ה', הוּא יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת זֹאת:⁶ (ג) קְרָא אֱלֹהֵי וְאֶעֱנֶךָ אִם תִּתְפַּלֵּל אֵלַי וְתִבְקֶשׁ שְׂאוּדִיעַ לְךָ אֶת מֶה שִׁיקְרָה בְּעֵתִיד – אֶקְבֹּל אֶת פְּתִילְתְּךָ וְאֶעֱשֶׂה זֹאת,⁷ וְאֶגִּידָה לְךָ גְּדוּלוֹת וּבְצֻרוֹת לֹא יִדְעֶתָם וְאֵין אוֹמֵר לְךָ דְּבָרֵי נַחֲמָה גְּדוּלוֹת וְחוֹזְקִים שֶׁאֵתָּה לֹא יוֹדֵעַ אוֹתָם עַדִּיין:⁸ (ד) כֹּה אָמַר יְקֹזֶק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָרִי כֹךְ אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:⁹ עַל בְּתֵי הָעִיר הַזֹּאת וְעַל בְּתֵי מַלְכֵי יְהוּדָה (ה' אָמַר אֶת דְּבָרָיו) עַל הַבְּתִיּוֹת שֶׁל הָאֲנָשִׁים הַפְּשׁוּטִים וְדִבְרֵי נִכּוֹנִים גַּם לִגְבֵי הַבְּתִיּוֹת שֶׁל הָאֲנָשִׁים הַחֲשׁוּבִים,¹⁰ הַנִּתְּצִים אֶל הַסְּלָלוֹת הַבְּתִיּוֹת הָיוּ שְׂבוּרִים וְנִתְּצִים עַל מִנֵּת שִׁיקִּימוּ מֵאֲבִינֵיהֶם סוּלָלוֹת אֲבָנִים (מַעֲיִן עֲרִימוֹת אֲבָנִים) עַל מִנֵּת שֶׁתּוֹשְׁבֵי הָעִיר יִכְלּוּ לְתַקּוֹף אֶת הָאוֹיֵב שֶׁנִּמְצָא מִחוּץ לְחוֹמָה,¹¹ וְאֶל הַחֲרָב תּוֹשְׁבֵי הָעִיר הִשְׁתַּמְשׁוּ בַּחֲרָבוֹת בְּרֹזֶל גְּדוּלוֹת וְחוֹזְקוֹת עַל מִנֵּת לִנְתֹץ אֶת בְּתֵי הָעִיר:¹² (ה) בָּאִים לְהִלָּחֵם אֶת הַכַּשְׂדִּים תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם סִירְבוּ לְהִכְנֹעַ וּלְכֹן הֵם יֵצְאוּ לְהִלָּחֵם נֹגַד הַכַּשְׂדִּים,¹³ וְלִמְלָאֵם אֶת פְּגָרֵי הָאָדָם וְעַל יְדֵי כֹךְ הֵם יִמְלְאוּ אֶת בְּתֵי יְרוּשָׁלַיִם בַּפְּגָרִי אָדָם (הֵיכָל וְהֵם יִפְסִידוּ בְּמִלְחָמָה),¹⁴ וְאֶשֶׁר הִכִּיתִי בָּאֵפִי וּבַחֲמָתִי אֲנִי גִרְמָתִי לְאוֹיֵב לְהַכּוֹת בִּישְׂרָאֵל בְּגִלְל הָרוּגוֹ וְהַחֲמִימָה שְׁלִי,¹⁵ וְאֶשֶׁר הִסְתַּרְתִּי פָנַי מִהָעִיר הַזֹּאת עַל כָּל רָעָתָם וְהִסְתַּרְתִּי אֶת פָּנַי מִהָעִיר יְרוּשָׁלַיִם בְּגִלְל כָּל הַחֲטָאִים

לגלות את האויב שבתורה

¹ רד"ק.² תרגום.³ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.⁴ רד"ק. רש"י פירש שהכוונה שה' עושה את הנבואה. מהר"י קרא: הנביא סתם את מה שה' הולך לעשות.⁵ תרגום.⁶ מצודות.⁷ רש"י.⁸ רד"ק. תרגום ורש"י כתבו שהמילה איננה "בצורות", אלא "נצורות", כלומר דברים שידועים רק לה' יתברך.⁹ תרגום.¹⁰ מצודות.¹¹ רש"י.¹² מצודות. תרגום: הסוללה הוקמה על מנת למנוע מחרבם של האויבים להיכנס לתוך העיר. מהר"י קרא: כאשר הבבלים היו נותצים את החומה, היו תושבי העיר מתקנים את החומה על ידי ניתוח בתייהם ושימוש באבני הבית כדי למלא את החלל. רד"ק: בתי העיר היו נותצים על ידי סוללות וחרב האויב.¹³ תרגום.¹⁴ רש"י. מהר"י קרא: תושבי ירושלים היו קוברים את מיתיהם במקומות שבהם הם ניתצו את הבתים היות והם לא היו יכולים להוציא את הפגרים החוצה.¹⁵ תרגום.

שלחם, סילקתי את השגחתי מהעיר ירושלים¹⁶: (ו) הִנְנִי מַעֲלָה לָהּ אֲרֻכָּה וּמִרְפָּא אֲנִי עֲתִיד להעלות רפואה לירושלים, אני עתיד לרפא את ירושלים (ארוכה ומרפא הן מילים עם אותה משמעות),¹⁷ וּרְפָאתִים ואני ארפא גם את העיר וגם את תושביה,¹⁸ וְגִלִּיתִי לָהֶם עֲתָרַת שָׁלוֹם וְאַמֶּת ואני עתיד לגלות להם שלום אמת שמתקיים¹⁹: (ז) וְהִשְׁבַּתִּי אֶת שְׁבוּת יְהוּדָה וְאֶת שְׁבוּת יִשְׂרָאֵל אני אחזיר את תושבי ממלכת יהודה ואת תושבי ממלכת ישראל למקומם,²⁰ וּבְנֵיתִי כְּבָרָאשָׁנָה ואני אקיים אותם כמו שקיימתי אותם לפני הגלות²¹: (ח) וְטִהַרְתִּים מִכָּל עֲוֹנֵם אֲשֶׁר חָטְאוּ לִי אני אמחל להם על כל החטאים שבהם הם חטאו לי,²² וְסִלַּחְתִּי לְכֹל לְכָל עֲוֹנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ לִי וְאֲשֶׁר פָּשְׁעוּ בִּי ואני אסלח להם על כל החטאים שלהם שהם חטאו ופשעו בי (יש בצלע זו מעין חזרה על הצלע הקודמת כדרכם של נבואות)²³: (ט) וְהִיְתָה לִי לְשֵׁם שְׁשׁוֹן לְתִהְלָה וּלְתַפְאֶרֶת לְכָל גּוֹיֵי הָאָרֶץ על ידי שכל העמים שבעולם ישמעו שהשפעתִי טובה לעם ישראל, הדבר יגרום לשמי להתפרסם אצלם, ושמחה, לשבח ולכבוד,²⁴ אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ אֶת כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אֲתֶם העמים ישמעו את כל הטוב שאני עושה עם בני ישראל,²⁵ וּפָחַדוּ וְרָגְזוּ ובני ישראל יפחדו וירעדו מלחטוא, בני ישראל לא יחטאו ישראל,²⁶ עַל כָּל הַטּוֹבָה וְעַל כָּל הַשָּׁלוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה לָהּ (בני ישראל לא יחטאו) כדי שהם לא יאבדו את כל הטוב ואת השלום שאני עושה לירושלים²⁷: (י) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֵּךְ אָמַר ה' ²⁸ עוֹד יִשְׁמַע בְּמָקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר אֲתֶם אֹמְרִים חָרֵב הוּא מֵאִין אָדָם וּמֵאִין בְּהֵמָה בְּמָקוֹם שֶׁאֲתֶם אֹמְרִים שֶׁהוּא יִיחָרֵב לְגַמְרִי וְלֹא יִהְיוּ בּוֹ בְנֵי אָדָם וּבַהֲמוֹת, עוֹד עֲתִידִים לְהִשְׁמַע, ²⁹ בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם בערים של ממלכת יהודה ובשווקים של ירושלים,³⁰ הַנְּשִׁמוֹת מֵאִין אָדָם וּמֵאִין יוֹשֵׁב וּמֵאִין בְּהֵמָה שֶׁהֵם שׁוֹמְמוֹת ואין בהם בני אדם ובהמות³¹: (יא) קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמִיחָה קוֹלוֹת שֶׁל שְׁשׁוֹן וּשְׂמִיחָה,³² קוֹל חֲתָן וְקוֹל

מצודות. ¹⁶רד"ק. ¹⁷מצודות. ¹⁸מצודות. תרגום: אני אגלה להם את דרך האמת שהם יילכו בה. ¹⁹מצודות. ²⁰תרגום. ²¹מצודות. ²²מצודות. ²³תרגום + מצודות. ²⁴תרגום. ²⁵מצודות. ²⁶מצודות. ²⁷תרגום. ²⁸תרגום. ²⁹תרגום. ³⁰מצודות. ³¹תרגום. ³²

כָּל־הַקּוֹלוֹת שְׂמַחָה שֶׁל חֲתָנִים וּכְלוֹת,³³ קוֹל אֲמָרִים הוּדוּ אֶת יְקֹזֶק צְבָאוֹת קוֹלוֹת שְׂאוֹמְרִים שֶׁצָּרִיךְ לַהֲדוֹת לָהּ צְבָאוֹת.³⁴ ה' נִקְרָא גַם בְּשֵׁם צְבָאוֹת מִשּׁוֹם שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל כֵּמָה צְבָאוֹת: צְבָא מַעֲלָה (כְּגוֹן הַמַּלְאָכִים וְהַכּוֹכָבִים) וְעַל צְבָא מֵאָה (כְּמוֹ בְּנֵי הָאָדָם וּבְעֲלֵי הַחַיִּים),³⁵ בִּי טוֹב יְקֹזֶק בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ שֶׁהָרִי ה' מִשְׁפִּיעַ לָנוּ טוֹב וְהוּא יַעֲשֶׂה אֵינֶנּוּ חֲסִד לְעוֹלָם,³⁶ מִבָּאִים תּוֹדָה בֵּית יְקֹזֶק וְהֵם יָבִיאוּ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ קֶרֶבֶנוֹת תּוֹדָה לָהּ עַל הַנִּסִּים שֶׁהוּא יַעֲשֶׂה לָהֶם,³⁷ בִּי אֲשִׁיב אֶת שְׁבוֹת הָאָרֶץ כְּבָרָאשָׁנָה שֶׁהָרִי אֲנִי אֲחִזִּיר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל אֶל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁהָיָה לִפְנֵי הַגְלוּת,³⁸ אָמַר יְקֹזֶק כֹּךְ אָמַר ה'.³⁹ ה' אָמַר שֶׁלִּמְרוֹת שִׁירוּשָׁלַיִם עֲתִידָה לְהִיחָרֵב עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר, הָרִי שֶׁבְעֵתִיד הוּא יִחְזִיר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל לִירוּשָׁלַיִם, וְקוֹלוֹת שֶׁל שְׂמַחָה וְחֲתוּנָה יִשְׁמְעוּ שֵׁם כְּמוֹ גַם הַחֲזֹרֶת קֶרֶבֶנוֹת הַתּוֹדָה עַל הַנִּסִּים שֶׁהוּא יַעֲשֶׂה לָהֶם: (יב) בָּה אָמַר יְקֹזֶק צְבָאוֹת כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת: עוֹד יִהְיֶה בְּמָקוֹם הַזֶּה הַחֲרִיב מֵאִין אָדָם וְעַד בְּהֵמָה עוֹד יִהְיֶה בְּעִיר יִירוּשָׁלַיִם שֶׁעֲתִידָה לְהִיחָרֵב עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ בָּהּ בְּנֵי אָדָם וּבַהֲמוֹת,⁴⁰ וּבְכָל עָרֶיךָ וְכֵן יִהְיֶה בְּכָל שָׂרָר עָרֵי יִשְׂרָאֵל,⁴¹ נוֹה רַעִים מְרַבְּצִים צֶאֱן יִהְיֶה מָקוֹם לְמִגּוּרֵי הָרוּעִים וְעֲדָרֵי הַצֹּאן.⁴² (יג) בְּעָרֵי הַהָר בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב וּבְאֶרֶץ בְּנִימִן וּבְסִבְיָה יְרוּשָׁלַיִם וּבְעָרֵי יְהוּדָה בְּכָל הָעָרִים: בְּעָרִים שְׁבָחִירִים, בְּעָרִים שְׁבַעֲמֻקִּים, בְּעָרֵי הָדְרוֹם, בְּעָרִים שְׁבַחֲלֵת שְׁבַט בְּנִימִן, בְּעָרִים שְׁמִסְבִּיב לִירוּשָׁלַיִם וּבְעָרִים שֶׁל שְׁבַט יְהוּדָה,⁴³ עַד תִּעֲבֹדְנָה הַצֹּאן עַל יְדֵי מוֹנֶה כָּל הָעָרִים) יִנְהֲגוּ עַל יְדֵי רוּעָה שִׁיעֲמוֹד בְּרָאשִׁם, הַשְּׁלֹטוֹן יִחְזוֹר לַעַם יִשְׂרָאֵל,⁴⁴ אָמַר יְקֹזֶק כֹּךְ אָמַר ה'.⁴⁵ (יד) הִנֵּה יָמִים בָּאִים עוֹד עֲתִיד לְהִגִּיעַ הַיּוֹם,⁴⁶ נֶאֱמַר יְקֹזֶק כֹּךְ אָמַר ה',⁴⁷ וְהִקְמַתִּי אֶת הַדְּבָר הַטוֹב אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל בֵּית יְהוּדָה וְאֲנִי אֶקְיִים אֶת הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים שֶׁאֲמַרְתִּי עַל מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל וְעַל מַמְלַכַת יְהוּדָה⁴⁸: (טו) בֵּינָם הֵם וּבְעֵת הַהִיא בָּאוּתָם הַיָּמִים וּבָאוּתָם הַזֶּמֶן,⁴⁹ אֲצַמִּיחַ לְדוֹר צֶמַח צְדָקָה אֲנִי אֲצַמִּיחַ מִצַּאצְאוֹ שֶׁל

לְגִלּוֹת אֶת הָאֲוִיר שְׁבַחֲתוֹרָה

33 מצודות.

34 תרגום.

35 רד"ק בפירושו לישעיהו א, ט.

36 מצודות.

37 מצודות. רד"ק: לא הוזכרו קרבנות שבאים על נחטא, כיוון שלא יהיו בעם ישראל רשעים וחוטאים.

38 מצודות.

39 תרגום.

40 מצודות.

41 מצודות.

42 תרגום על פי הביאור י"ן הטוב. רד"ק: הצאן יוכל לרבוץ בכל מקום בלי לפחד.

43 תרגום.

44 רש"י. מצודות הסביר שהכוונה לצאן ממש, ויהיה שפע גדול של צאן עד שהרועה ישכור אדם נוסף שיעזור לו במניית הצאן. רד"ק הוסיף פירוש שהכוונה שעם ישראל יעבור לפני ה' שהוא יהיה הרועה, וה' שיפוט את החוטאים.

45 תרגום.

46 תרגום.

47 תרגום.

48 תרגום.

49 תרגום.

דוד את מלך המשיח, ⁵⁰ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ וְהוּא עֵתִיד לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה⁵¹:
 (טז) בַּיָּמִים הָהֵם תִּשְׁעַן יְהוּדָה בְּאֶתְרֵי הַיָּמִים, תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה עֵתִידִים לְהַיוֹשֵׁעַ,⁵²
 וִירוּשָׁלַם תִּשְׁכֹּן לְבֶטֶחַ וְהָעִיר יְרוּשָׁלַם תִּשְׁרָה בְּבִטְחָה,⁵³ וְזֶה אֲשֶׁר יִקְרָא לָהּ וְה' יִקְרָא לָהּ
 יְרוּשָׁלַם,⁵⁴ יִקְנֶה צִדְקָנוּ (ה' יִקְרָא לָהּ יְרוּשָׁלַם) ה' צִדְקָנוּ. תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם יֹאמְרוּ שֶׁה' הוּא
 צִדְקָם וְלֹכֵן ה' יִקְרָא לָהּ בְּשֵׁם זֶה⁵⁵: (יז) כִּי כֹה אָמַר יְקֹנֶה שְׁהָרִי כֹךְ אָמַר ה':⁵⁶ לֹא יִכְרֹת לְדָוִד
 אִישׁ יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא יִפְסֹק מִצִּצְאוֹ שֶׁל דָּוִד אָדָם שִׁיִּשֵּׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל,
 הַמַּמְלָכָה תִּהְיֶה תָמִיד נְתוּנָה בְּיַד צִצְאוֹ שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ⁵⁷: (יח) וְלִפְנֵי הַלְוִיִּם לֹא יִכְרֹת אִישׁ
 מִלִּפְנֵי וְלֹא יִהְיֶה כֹהֵן מִשְׁבֵּט לֹוי שִׁיִּפְסֹק מִמֶּנִּי (כִּפִּי שִׁיבֹאֵר בַּהֲמִשָּׁךְ),⁵⁸ מִעֲלֵה עוֹלָה וּמִקְטִיר
 מִנְחָה וְעָשָׂה זֶבֶח כָּל הַיָּמִים לְאוֹרֶךְ כָּל הַשָּׁנִים הֵם יִקְרִיבוּ קִרְבָּנוֹת עוֹלָה וְיִקְטִירוּ מִנְחוֹת וְיַעֲשׂוּ
 אֶת קִרְבָּנוֹת הַשְּׁלָמִים (וּבִכְךָ הֵם לֹא יִפְסְקוּ מֵעַל ה')⁵⁹: (יט) וַיְהִי דְבַר יְקֹנֶה אֶל יִרְמְיָהוּ הִיָּה דְבַר
 נְבוּאָה מֵאֵת ה' אֶל יִרְמְיָהוּ,⁶⁰ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' לִירְמְיָהוּ בְּדִבְרֵי⁶¹: (כ) כֹּךְ אָמַר יְקֹנֶה כֹךְ אָמַר
 ה':⁶² אִם תִּפְּרוּ אֶת בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת בְּרִיתִי הַלַּיְלָה אִם תִּצְלִיחוּ לְהַפְּרֹת אֶת הַבְּרִית שְׁכַרְתִּי עִם
 הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה. כֹּאשֶׁר נָח וּבְנָיו יִצְאוּ מִהַתִּיבָה ה' כָּרַת בְּרִית שְׁלֵא יִהְיֶה נִתֵּן לִשְׁנוֹת אֶת סְדְרֵי הַזְּמַנִּים
 שֶׁל הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה,⁶³ וְלִבְלֹתִי הַיּוֹם יוֹמָם וְלַיְלָה בֵּעֶתָם וְאִם תִּצְלִיחוּ לִמְנוֹעַ מִהַיּוֹם לִהְיוֹת בּוֹמְנוֹ
 וּמִהַלַּיְלָה לִהְיוֹת בּוֹמְנוֹ (יֵשׁ בְּצִלְעֵי זֶה חֲזָרָה עַל הַצִּלְעֵי הַקּוֹדֶמֶת שֶׁל הַפְּסוּק כְּדֹרְכָם שֶׁל נְבוּאוֹת)⁶⁴: (כא)
 גַּם בְּרִיתִי תִפְּרֹת אֶת דָּוִד עַבְדִּי מִהְיוֹת לוֹ בֶּן מֶלֶךְ עַל כִּסֵּאוֹ (אִם תִּצְלִיחוּ לְהַפְּרֹת אֶת הַבְּרִית שְׁכַרְתִּי
 עִם הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה שִׁיִּהְיוּ כָל אֶחָד בּוֹמְנוֹ) אִזּוֹ תוֹפֵר גַּם הַבְּרִית שְׁלֵי עִם דָּוִד הַמֶּלֶךְ, וְצִצְאוֹ לֹא
 יִמְשִׁיכּוּ לְמַלְכוּת עַל יִשְׂרָאֵל,⁶⁵ וְאֶת הַלְוִיִּם הַכֹּהֲנִים מִשְׁרָתִי וְאִזּוֹ גַּם אִפְרָא אֶת הַבְּרִית עִם הַכֹּהֲנִים
 הַלְוִיִּים שִׁמְשֵׁרְתִּים אוֹתִי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. כֹּשֶׁם לֹא נִתֵּן לְהַפְּרֹת אֶת הַבְּרִית עִם הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה, כֹּךְ לֹא
 נִתֵּן לְהַפְּרֹת אֶת הַבְּרִית עִם דָּוִד הַמֶּלֶךְ (שִׁמְלֻכוֹתוֹ תִּתְקִיִּים לְעַד) וְעִם הַכֹּהֲנִים הַמְּשִׁרְתִּים (שֶׁהֵם יַעֲבֹדוּ

50 מצודות.

51 תרגום.

52 תרגום.

53 תרגום.

54 רד"ק.

55 רד"ק. מצודות: תושבי ירושלים יאמרו שה' יצדיק אותם לאורך כל הזמן שירושלים תהיה קיימת. תרגום: תושבי ירושלים יבקשו מה' שיעשה איתם צדקות. רד"ק הוסיף בשם אביו שה' שהוא צדקם של ישראל יקרא לעיר ירושלים כך (אולם לא זכיתי להבין מהו השם שה' יקרא לעיר).

56 תרגום.

57 תרגום. רש"י: ההבטחה היא רק אם הצאצאים של דוד לא יחטאו.

58 תרגום + מצודות.

59 תרגום + מצודות. רש"י: לא יכרת מצאצאיהם מישהו שיכול לעבוד בבית המקדש.

60 תרגום.

61 על פי הגר"א בפירושו ליהושע א, א.

62 תרגום.

63 רש"י.

64 מצודות.

65 מצודות.

בבית המקדש⁶⁶: (כב) אֲשֶׁר לֹא יִסְפֹּר עֲבָא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמְד חוֹל הַיָּם כְּמוֹ שֶׁלֹא נִתֵּן לִסְפּוֹר
את הכוכבים שבשמים ואת גרגירי החול שעל שפת הים,⁶⁷ בֶּן אַרְבָּה אֶת זֶרַע דָּוִד עֲבָדִי וְאֶת
הַלְוִיִּם מִשְׁרָתִי אֶתִּי כִּד אַרְבֵּה אֶת צִאצְאֵי שֶׁל דָּוִד עֲבָדִי וְאֶת הַכֹּהֲנִים מִבְּנֵי לִוִּי שִׁמְשֵׁרִתִּים אוֹתִי.
ה' יִרְבֶּה מְאֹד אֶת תַּאֲתָאֵי דָּוִד וְאֶת הַכֹּהֲנִים⁶⁸: (כג) וַיְהִי דְבַר יְקֹנָק אֶל יִרְמְיָהוּ הִיִּה דְבַר נְבוּאָה
מֵאֵת ה' אֶל יִרְמְיָהוּ,⁶⁹ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' לִירְמְיָהוּ בְּדִבְרָיו⁷⁰: (כד) הֲלוֹא רָאִיתָ מָה הָעָם הָזֶה
דִּבְּרוּ הָרִי רָאִיתָ אֶת מָה שָׁעַם יִשְׂרָאֵל דִּיבֵר,⁷¹ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר עַם יִשְׂרָאֵל בְּדִבְרָיו⁷²: שְׁתֵּי
הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר יְקֹנָק בָּהֶם וַיִּמָּאֲסוּ שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת, מִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ וּמִשְׁפַּחַת
הַכֹּהֲנֹנָה, בְּתַחֲלִילָה ה' בָּחַר בָּהֶם וְלֵאחֲרַי מִכֵּן הוּא מֵאֲסֵ בָהֶם,⁷³ וְאֶת עַמִּי יִנְאַצֹּן מִהָיִוֹת עוֹד גּוֹי
לְפָנֶיהֶם וְהֵם טַעֲנוּ שִׁמְאֲסִיתִי בְּעַם שְׁלִי עוֹד לִפְנֵי שִׁמְאֲסִיתִי בְּבֵית דָּוִד וּבִכְהֲנִים (וְלִכֵּן הֵם טוֹעֲנִים שֶׁ)
כִּבְרֵי אֵינוֹ מִעוֹנִיִּין שָׁעַם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה עִמּוֹ, וּשְׁצִאצְאֵי דָּוִד הַמֶּלֶךְ יִהְיוּ מַלְכִּים מִטַּעֲמוֹ, וְשִׁחְכֵּהֲנִים
יַעֲבֹדוּ יוֹתֵר בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ⁷⁴: (כה) כֹּה אָמַר יְקֹנָק כֹּךְ אָמַר ה':⁷⁵ אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה אִם
לֹא יִתְקִיִּים הַבְּרִית שְׁכֵרִיתִי עַל הַחוּק שֶׁבְּכָל יָמָה יִהְיֶה יוֹם וְלַיְלָה,⁷⁶ חֲקוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שִׁמְתִּי
וְאִם לֹא קִבַּעֲתִי חוּקֵי טִבַּע בַּשָּׁמַיִם וָאָרֶץ⁷⁷: (כו) גַּם זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עֲבָדִי אִמָּאֲסֵ (אִם לֹא
יִתְקִיִּמוּ הַחוּקִים שֶׁל הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וְחוּקֵי הַטִּבַּע) אִזּוֹ אִמָּאֲסֵ בְּעַם יִשְׂרָאֵל וּבְבֵית דָּוִד. אוֹלָם, כֹּל עוֹד
שֶׁהַבְּרִית שְׁלִי עִם הַיּוֹם, הַלַּיְלָה וְחוּקֵי הַטִּבַּע יִתְקִיִּים, גַּם הַבְּרִית שְׁלִי עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַם בֵּית דָּוִד
יִתְקִיִּים,⁷⁸ מִקְחַת מִזְרַעוֹ מִשְׁלִים אֶל זֶרַע אֲבֹרָהֶם יִשְׁחַק וַיַּעֲקֹב וְאִזּוֹ לֹא אִמְנָה אֶת צִאצְאֵי שֶׁל

לגלות את האויצר שבתורה

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ מצודות.

⁶⁸ מצודות.

⁶⁹ תרגום.

⁷⁰ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.

⁷¹ תרגום.

⁷² על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.

⁷³ מצודות.

⁷⁴ מצודות. רש"י: הַכּוֹנֵנָה שֶׁהַטּוֹעֲנִים שֶׁה' מֵאֲסֵ בְּכֹהֲנִים וּבְבֵית דָּוִד פּוֹנִים לְשֹׂאֵר הָעָם וּמִסִּיתִים בְּדִבְרֵיהֶם שֶׁה' מֵאֲסֵ בְּשְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת. רד"ק: הֵיוֹת וְהֵם חֲשָׁבוּ שֶׁה' מֵאֲסֵ בְּצִאצְאֵי דָּוִד וּבְכֹהֲנִים, עַם יִשְׂרָאֵל יִמְנַע מִלְּהוֹכִיחַ אֶת בְּנֵי, הֵיוֹת וְהֵם חֲשָׁבוּ שֶׁאֵין תְּקוּוּהָ לְתִיקוֹן, שֶׁהִרִי רֹב עִם יִשְׂרָאֵל גִּלָּה. בִּשְׁם אֲבִיו כָּתַב שֶׁהַכּוֹנֵנָה שָׁעַם יִשְׂרָאֵל הַחֲלִיט שֶׁהוּא אֵינוֹ מִקִּיִּים מִצְוֹת בְּגִלָּל שֶׁה' מֵאֲסֵ בְּצִאצְאֵי דָּוִד וּבְכֹהֲנִים.

⁷⁵ תרגום.

⁷⁶ רד"ק.

⁷⁷ רד"ק. רש"י: הֵבִיא אֶת מִדְרַשׁ חֲז"ל שֶׁהַכְּתוּב מְדַבֵּר עַל הַתּוֹרָה הַמְקִיִּימָת אֶת הָעוֹלָם, אֲךָ כָּתַב שֶׁמִּדְרַשׁ חֲז"ל אֵינוֹ מִסְתַּדֵּר עִם פֶּשֶׁט הַכְּתוּבִים.

⁷⁸ רד"ק. כְּמוֹ כֵּן הַזְכִּיר שֶׁהַכְּתוּב הַזְכִּיר רַק אֶת עֲנִיִּין הַמְּלוּכָה וְלֹא אֶת עֲנִיִּין הַכֹּהֲנִים, אֲךָ בְּרוּר שֶׁהַכּוֹנֵנָה גַּם לְכֹהֲנִים, אֲלֵא שֶׁבְּגִלָּל שֶׁהַכֹּהֲנִים כָּבֵר הוֹזְכְּרוּ לְעִיל, הַכְּתוּב חָזַר רַק עַל בֵּית דָּוִד שֶׁהוּא עֵיקַר הַנְּהַגָּתָ עִם יִשְׂרָאֵל. בִּשְׁם רַבִּי יוֹנָה הַמְדַּקְדֵּק כָּתַב שֶׁהֵיוֹת וַיַּעֲקֹב כָּבֵר הוֹזְכֵר בְּסוֹף הַפְּסוּקָה, כֹּאשֶׁר הוֹזְכֵר יַעֲקֹב בְּתַחֲלִיל הַפְּסוּקָה, הַכּוֹנֵנָה לְאַהֲרֹן ("אִם אֵינוֹ עֲנִיִּין"). בִּשְׁם הָאֵבֶן עֲזָרָא כָּתַב שֶׁהַפְּסוּקָה אֹמֵר שֶׁגַּם אִם אָדָם יִהְיֶה מִזְרַע יַעֲקֹב, ה' עֲדִיִּין יִמָּאֵס בּוֹ מִהָיִוֹת מֶלֶךְ אֲלֵא אִם הוּא יִהְיֶה מִבֵּית דָּוִד.

דוד למלכים על צאצאיהם של אברהם, יצחק ויעקב,⁷⁹ כִּי אָשִׁיב אֶת שְׁבוּתָם וְרַחֲמָתִים כִּאֲשֶׁר
אֲחִזִּיר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל מֵהַגְלוּת וְאֲנִי אֶרְחָם עֲלֵיהֶם, אֲזִי אֲמַנֶּה עֲלֵיהֶם פֶּעַם נֹסֶפֶת מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד⁸⁰:

⁷⁹ תרגום.

⁸⁰ מצודות.

ירמיהו פרק לה, א-יט

(א) הַדְּבַר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְקֹזֶק אֱלֹהִים דְּבַר הַנְּבוּאָה שֶׁהָיוּ מֵאֵת ה' אֵל יִרְמְיָהוּ,¹
בְּיָמֵי יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה דְּבַר הַנְּבוּאָה נֹאמְרוּ בִּימֵי מַלְכוּתוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה,² לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' בְּדַבְּרוֹ לִירְמְיָהוּ:³ (ב) הָלוֹךְ אֶל בֵּית הָרִכָּבִים תֵּלֵךְ אֶל בְּנֵי
מִשְׁפַּחַת רִיכָב (צֹאצְאוֹ שֶׁל יְהוֹנָדָב בֶּן רִיכָב שֶׁהָיָה מִצֹּאצְאוֹ שֶׁל יִתְרוֹ),⁴ וְדִבַּרְתָּ אוֹתָם וְתִדְבַּר
אֲלֵיהֶם,⁵ וְהִבֵּאתָם בֵּית יְקֹזֶק אֶל אַחַת הַלְּשָׁכוֹת וְתִבְיֵא אוֹתָם אֶל אַחַת הַלְּשָׁכוֹת שֶׁבְּבֵית
הַמִּקְדָּשׁ,⁶ וְהִשְׁקִיתָ אוֹתָם יַיִן וְתִנְיִחַ לִפְנֵיהֶם כּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן עַל מִנַּת שֶׁהֵם יִשְׁתּוּ אוֹתָם:⁷ (ג) וְאָקַח
אֶת יֶאֱזַנְיָה בֶּן יִרְמְיָהוּ בֶּן חֲבַצְנִיָּה וְאֶת אַחִיו וְאֶת כָּל בְּנָיו וְאֶת כָּל בֵּית הָרִכָּבִים לִקְחָתִי אֶת:
(ד) יֶאֱזַנְיָה בֶּן יִרְמְיָהוּ בֶּן חֲבַצְנִיָּה, (2) אֶת אַחִיו, (3) אֶת כָּל בְּנָיו, (4) אֶת כָּל בְּנֵי מִשְׁפַּחַת רִיכָב:⁸ (ה)
וְאָבֵא אוֹתָם בֵּית יְקֹזֶק הַכְּנִסְתִּי אוֹתָם אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,⁹ אֶל לְשַׁבַּת בְּנֵי חֲנָן בֶּן יִגְדָּלְיָהוּ אִישׁ
הָאֱלֹהִים הַכְּנִסְתִּי אוֹתָם אֶל לְשַׁכְתָּם שֶׁל בְּנֵי חֲנָן בֶּן יִגְדָּלְיָהוּ שֶׁהָיָה נְבִיא ה',¹⁰ אֲשֶׁר אָצֵל לְשַׁבַּת
הַשָּׂרִיס לְשַׁכַּת בְּנֵי חֲנָן הֵייתָה צִמּוּדָה לְשַׁכַּת הַשָּׂרִיס. בְּלִשְׁכָּה זוֹ הָיוּ נֹאסְפִים הַשָּׂרִיס, ¹¹ אֲשֶׁר
מִמַּעַל לְלְשַׁבַּת מַעֲשִׂיהוּ בֶּן שְׁלֹם שֹׁמֵר הַסֵּף לְשַׁכַּת בְּנֵי חֲנָן הֵייתָה מַעַל לְשַׁכַּת מַעֲשִׂיָה בֶּן שׁוֹלֹם
שֶׁהָיָה אַחֲרָאִי עַל הַשְׁמִירָה בְּכִנְיֻסוֹת לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ:¹² (ו) וְאֶתֵּן לְפָנַי בְּנֵי בֵּית הָרִכָּבִים גְּבִיעִים
מִלָּאִים יַיִן וְכֹסוֹת הַנְּחָתִי לְפָנַי בְּנֵי מִשְׁפַּחַת רִיכָב גְּבִיעִים שֶׁהָיוּ מִלָּאִים בֵּינָם וְכֹסוֹת רִיקִים. בְּגִבִּיעַ
הֵייתָה כְּמוֹת גְּדוּלָה יוֹתֵר שֶׁל יַיִן מִמָּה שֶׁהָיָה בְּכֹסוֹת, וְהָיוּ שׁוֹפְכִים אֶת הַיַּיִן שֶׁבְּגִבִּיעִים לְתוֹךְ כְּמָה
כּוֹסוֹת,¹³ וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁתּוּ יַיִן וְאָמַרְתִּי לְבְנֵי מִשְׁפַּחַת רִיכָב לְשַׁתּוֹת אֶת הַיַּיִן:¹⁴ (ז) וְאָמְרוּ לֹא
נִשְׁתֶּה יַיִן בְּנֵי מִשְׁפַּחַת רִיכָב אֲמָרוּ שֶׁהֵם לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן,¹⁵ כִּי יוֹנְדָב בֶּן רִכָּב אָבִינוּ צִוָּה עָלֵינוּ (לֹא
נִשְׁתֶּה יַיִן) הָיִיתָ וְיוֹנְדָב בֶּן רִיכָב אָבִינוּ צִוָּה אוֹתָנוּ,¹⁶ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר יוֹנְדָב בִּשְׁעַת הַצִּוּוֹי:¹⁷ לֹא

¹ תרגום.² תרגום.³ על פי הגר"א בביאורו ליהושע א,א.⁴ רש"י.⁵ תרגום.⁶ מצודות.⁷ רד"ק.⁸ תרגום.⁹ תרגום.¹⁰ תרגום.¹¹ מצודות.¹² מצודות. תרגום הסביר שתפקידו של מעשיהו היה אמרכל, דהיינו: הוא היה ממונה על כל צרכי המקדש. ברש"י הסביר בתרגומו ללועזית שתפקידו היה להיות גזבר (על אף שגם הוא כתב שהוא היה אמרכל). אולם בפירושו לפסחים נז,א כתב רש"י שפירוש המילה אמרכל הינו שעל פיו נעשים כל הדברים במקדש. רד"ק הסביר שתפקידו היה לשמור על הכלים השונים שהיו בבית המקדש.¹³ מצודות.¹⁴ תרגום.¹⁵ תרגום.¹⁶ תרגום.

תִּשְׁתּוּ יַיִן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם עַד עוֹלָם אֲסוּר לָכֶם וּלְצִאצְאֵיכֶם לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם – עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת¹⁸: (ז) וּבֵית לֹא תִבְנֶה וְאֲסוּר לָכֶם לִבְנוֹת בָּתִּים, ¹⁹ וְזֶרַע לֹא תִזְרְעוּ וְאֲסוּר לָכֶם לְזַרְעַ שְׂדוֹת, ²⁰ וְכָרֶם לֹא תִטְעוּ וְאֲסוּר לָכֶם לִטְעוֹת כְּרָמִים, ²¹ וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם וְגַם אִם אַתֶּם לֹא תִטְרַחוּ בְּדָבָר, אֲסוּר שִׁיחִיה לָכֶם כָּל אֶחָד מֵהַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. לְמַשָּׁל: אֲסוּר שֶׁתִּקְבְּלוּ בְּמַתָּנָה שְׂדֵה זֵרֻעָה, ²² כִּי בְּאַהֲלֵים תִּשְׁבּוּ כָּל יְמֵיכֶם אֲלֵא עֲלֵיכֶם לַחֲיוֹת בְּאוֹהֲלֵים אֲרַעִיִּים כָּל יְמֵיכֶם, ²³ לְמַעַן תִּחְיִי יָמִים רַבִּים עַל פְּנֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם גָּרִים שָׁם וְכך תִּוָּכְלוּ לַחֲיוֹת בְּמִשָּׁךְ שְׁנַיִם אֲרוּכוֹת עַל הָאָדָמָה שֶׁאַתֶּם גָּרִים בָּהּ. כְּאִשֶּׁר אָדָם יִכּוֹל לִנְדוֹד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הוּא אֵינֶנּוּ כְּבוֹל לַצִּרּוֹת הָעוֹבְרוֹת עַל הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא גָר עַכְשָׁיו, וְכך אִם הוּא רֹאה שֶׁבְּמָקוֹם מְסוּיִם יֵשׁ רַעַב אוֹ מַלְחָמָה, הוּא יִכּוֹל לִנְדוֹד לְמָקוֹם אֲחֵר. הָאִסּוּר עַל שְׁתִּיית יַיִן נִוְעָדָה לְמִנוּעַ מֵהֶם מִצְבִּים שֶׁל שְׂכָרוֹת וְאוֹבְדָן שְׁלִיטָה עַל מַעֲשִׂיהֶם, וְכך לֹא יִחְטְאוּ²⁴: (ח) וְנִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוֹנָדָב בֶּן רִכְבַּ אֲבִינוּ לְכָל אֲשֶׁר צִוּנוּ אֲנַחְנוּ קִיבַלְנוּ אֶת דְּבָרָיו שֶׁל אֲבִינוּ יְהוֹנָדָב בֶּן רִכְבַּ וְקִיַּמְנוּ אֶת כָּל מַה שֶׁהוּא צִוָּה אוֹתָנוּ עָלָיו, ²⁵ לְבִלְתִּי שְׁתּוֹת יַיִן כָּל יְמֵינוּ אֲנַחְנוּ נְשִׁינוּ בְּנֵינוּ וּבְנֵיתֵינוּ וְאֲנַחְנוּ נִמְנָעִים מִשְׁתִּיית יַיִן בְּכָל חַיֵּינוּ: גַּם אֲנַחְנוּ, גַּם נְשִׁינוּ, בְּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ – גַּם הַיְלָדִים הַקְטָנִים²⁶: (ט) וּלְבִלְתִּי בְנוֹת בָּתִּים לְשִׁבְתָּנוּ וְאֲנַחְנוּ נִמְנָעִים מִבְּנִיית בָּתִּים כְּדִי לִשְׁבֹּת בָּהֶם, ²⁷ וְכָרֶם וְשְׂדֵה זֶרַע לֹא יִהְיֶה לָנוּ וְאִין לָנוּ כְּרָמִים, שְׂדוֹת וְזֵרַעִים לְזֵרֻעַ בְּאָדָמָה²⁸: (י) וְנִשְׁבַּ בְּאַהֲלֵים וְעַד עַתָּה יֹשְׁבֵנוּ בְּאוֹהֲלִים, ²⁹ וְנִשְׁמַע וְנַעֲשֶׂה כְּכָל אֲשֶׁר צִוּנוּ יוֹנָדָב אֲבִינוּ וְעִשִּׂינוּ אֶת כָּל דְּבָרָיו שֶׁל יוֹנָדָב אֲבִינוּ שֶׁקִּיבַלְנוּ עַל עֲצֻמֵּינוּ³⁰: (יא) וַיְהִי בַּעֲלֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל הָאָרֶץ כְּאִשֶּׁר נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּל עָלָה לְהִלָּחֵם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ³¹ וַנֹּאמֶר בָּאוּ וְנִבְּאוּ יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי חֵיל הַכַּשְׂדִּים וּמִפְּנֵי חֵיל אָרֶם אָמַרְנוּ: נִזְדַּרְזּ וְנִיכַנֵּס לְיִירוּשָׁלַם כְּדִי שֶׁלֹּא נִיפְגַע עַל יְדֵי מַחֲנֶה צְבָא כַּשְׂדִּים וּמַחֲנֶה צְבָא אָרֶם, ³² וְנִשְׁבַּ בְּיִירוּשָׁלַם וְרַק בְּגִלָּל זֶה הִתְיַשְׁבְּנוּ בְּיִירוּשָׁלַם (אֲבָל עַד עַתָּה יֹשְׁבֵנוּ בְּאוֹהֲלִים)³³: (יב) וַיְהִי דְּבַר יְקֹזֶק אֶל יִרְמְיָהוּ הִיָּה דְּבַר נְבוּאָה מֵאֵת

¹⁷ עַל פִּי הַגֵּר"א בְּפִירוּשׁוֹ לִיהוֹשֻׁעַ א,א.

¹⁸ מִצְדוֹת.

¹⁹ תִּרְגוּם.

²⁰ תִּרְגוּם.

²¹ תִּרְגוּם.

²² מִצְדוֹת.

²³ תִּרְגוּם. רַש"י כָּתַב שֶׁהֵם אֲמוּרִים לִשְׁבֹּת בְּמִדְבָּרוֹת, וְכֵן צִיֵּן שֶׁבְּנֵי רִכְבַּ לֹא קִיבְּלוּ נַחֲלָה בְּאֶרֶץ, מִשּׁוּם שֶׁהֵם הָיוּ בְּנֵי גֵרִים.

²⁴ רַד"ק. מִהֵרָ"י קִרָּא: הִטְעַם לְצִוּוֵי כְּדִי שֶׁהֵם יִתְאַבְּלוּ יַחַד עִם הָעָם שְׁעֵתִיד לְגִלּוֹת.

²⁵ תִּרְגוּם.

²⁶ תִּרְגוּם + מִצְדוֹת.

²⁷ תִּרְגוּם.

²⁸ תִּרְגוּם. מִצְדוֹת הַסְבִּיר שֶׁהִזְרַע כּוֹלָל אֲפִילוֹ אֶת הַגִּינוֹת.

²⁹ מִצְדוֹת.

³⁰ מִצְדוֹת.

³¹ תִּרְגוּם.

³² תִּרְגוּם + רַד"ק.

³³ רַש"י.

ה' אל ירמיהו, ³⁴ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' לִירְמְיָהוּ בְּדִבְרָיו ³⁵: (יג) כֹּה אָמַר יְקֹנֶק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. ³⁶ ה' נִקְרָא בְּשֵׁם צְבָאוֹת כִּיּוֹן שֶׁהוּא הָאֱלֹהִים עַל צְבָאוֹת רַבִּים:
צָבָא שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים וְהַכּוֹכָבִים) וְעַל צָבָא שֶׁל מִטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם וְהַחַיּוֹת), ³⁷ הִלָּךְ
וְאָמַרְתָּ לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֵךְ תֹּאמַר לֵאנָשִׁי מִמַּלְכַת יְהוּדָה וּלְתוֹשְׁבֵי הָעִיר
יְרוּשָׁלַם, ³⁸ הֲלֹא תִקְחוּ מוֹסֵר לְשִׁמְעָאֵל דְּבָרִי מִהַדְּבָרִים שֶׁל בְּנֵי מִשְׁפַּחַת רִיכָב, רֹאוּי שֶׁתִּיקָחוּ
מוֹסֵר לְעַצְמְכֶם, ³⁹ נָאִם יְקֹנֶק כֹּךְ אָמַר ה' ⁴⁰: (יד) הִיָּקֵם אֶת דְּבָרִי יְהוֹנָדָב בֶּן רִכָּב אֲשֶׁר צִוָּה אֶת
בָּנָיו לְבִלְתִּי שְׁתוֹת יַיִן הַתִּקְיִימוּ דְּבָרִי שֶׁל יְהוֹנָדָב בֶּן רִיכָב שֶׁצִּוּוּהוּ אֶת צֶאֱצָאָיו שֶׁלֹּא יִשְׁתּוּ יַיִן, ⁴¹
וְלֹא שְׁתּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְהֵם בֹּאֲמֵת לֹא שְׁתּוּ עַד הַיּוֹם כִּפִּי שֶׁהוּא צִוּוּהוּ אוֹתָם, ⁴² כִּי שָׁמְעוּ אֶת
מִצְוֹת אֲבִיהֶם הַיּוֹת וְהֵם קִיבְּלוּ עֲלֵיהֶם לִקְיִים אֶת מֶה שֶׁאֲבִיהֶם צִוּוּהוּ אוֹתָם, ⁴³ וְאָנֹכִי דְּבָרְתִּי
אֲלֵיכֶם הַשֶּׁבַע וְדִבַּר וְלֹא שָׁמְעֶתֶם אֵלַי וְאֲנִי דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם רַבּוֹת וְזִירְזוֹתִי אֶתְכֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים
וְלֹא קִיבַלְתֶּם אֶת דְּבָרִי. הַנְּבִיא עוֹרֵךְ הַשְׁוֹאָה בֵּין בְּנֵי רִיכָב לְבֶן עֵם יִשְׂרָאֵל: בְּנֵי רִיכָב קִיבְּלוּ מִרְצוֹנָם
אֶת דְּבָרִי אֲבִיהֶם וְאֵת לֹא קִיבַלְתֶּם עַל עַצְמֵיכֶם אֶת דְּבָרִי ה' ⁴⁴: (טו) וְאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת כָּל
עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים הַשְּׂבִים וְשִׁלַּח וְאֲנִי זִירְזוֹתִי וְשִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים, ⁴⁵ לֵאמֹר כֹּךְ
אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם עַל יַד יְעֲבָדֵי הַנְּבִיאִים: ⁴⁶ שָׁבוּ נָא אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה וְהִיטִיבוּ מַעַלְלֵיכֶם עַל כָּל
אֶחָד מִכֶּם לַחֲזוֹר בּוֹ עַכְשָׁיו מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה וּמִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים, ⁴⁷ וְאֵל תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
לְעִבְדָם וְאֵל תֵּלְכוּ אַחֲרֵי עֲבֹדָה זָרָה עַל יְדֵי כֹךְ שֶׁתַּעֲבֹדוּ אוֹתָם, ⁴⁸ וְשָׁבוּ אֵל הָאֱדֹמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי
לָכֶם וּלְאֲבֹתֵיכֶם וְאֵת אוֹתָם תֹּכְלוּ לִשְׁבֹּת עַל הָאֱדֹמָה שֶׁנָּתַתִּי לָכֶם וּלְאֲבֹתֵיכֶם, אֶתֵּם תֹּכְלוּ לִשְׁבֹּת
בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא תִגְלוּ, ⁴⁹ וְלֹא תִטִּיתֶם אֶת אַזְנוֹכֶם וְאֶתֵּם לֹא תִטִּיתֶם אֶת אַזְנוֹכֶם כְּדִי לִשְׁמוֹעַ אֶת
דְּבָרִי, ⁵⁰ וְלֹא שָׁמְעֶתֶם אֵלַי וְלֹא קִיבַלְתֶּם אֶת דְּבָרִי, לֹא עֲשִׂיתֶם אֶת מֶה שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם ⁵¹: (טז) כִּי
הִקְיִמוּ בְּנֵי יְהוֹנָדָב בֶּן רִכָּב אֶת מִצְוֹת אֲבִיהֶם אֲשֶׁר צִוּוּהוּ שֶׁצֶאֱצָאָיו שֶׁל יְהוֹנָדָב בֶּן רִיכָב

³⁴ תרגום.

³⁵ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.

³⁶ תרגום.

³⁷ רד"ק בפירושו לישעיה א,ט.

³⁸ תרגום.

³⁹ מצודות.

⁴⁰ תרגום.

⁴¹ תרגום.

⁴² תרגום.

⁴³ תרגום.

⁴⁴ מצודות.

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.

⁴⁷ תרגום.

⁴⁸ תרגום.

⁴⁹ מצודות.

⁵⁰ תרגום.

⁵¹ תרגום.

קיימו את הציווי שאביהם ציווה אותם, ⁵² וְהָעָם הַזֶּה לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וּלְעוֹמֹתָם הָעַם הַזֶּה, עַם יִשְׂרָאֵל, לֹא קִיְּמוּ אֶת דְּבַרִּי ⁵³: (יז) לָכֵן הָיוּ וְעַם יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמַע בְּקוֹלוֹ שֶׁל ה' וּלְעוֹמֹתוֹ צִאצְאוּ שֶׁל יְהוֹנָדָב בֶּן רִיכָב כֵּן שָׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ וְהֵם לֹא הוֹשַׁפְעוּ לְרַעַה מֵעַם יִשְׂרָאֵל, ⁵⁴ כֹּה אָמַר יְקֹזֵק אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל: ⁵⁵ הִנְנִי מֵבִיא אֶל יְהוּדָה וְאֶל כָּל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עֲלֵיהֶם אֲנִי עֹתִיד לְהַבִּיא עַל מַמְלַכַת יְהוּדָה וְעַל כָּל תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם אֶת כָּל הַפּוֹרְעֻנוּת שְׁאֻמְרָתִי שֶׁאֵבִיא עֲלֵיהֶם (הַאֻמִּירָה הֵייתָה עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים), ⁵⁶ יַעַן דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמְעוּ בְּגִלְלִי שְׁאֻמְרָתִי לָהֶם אֶת דְּבַרִּי (שִׁחֲזָרוּ בְּתִשְׁבּוּבָה) וְהֵם לֹא קִיְּבְלוּ אֶת דְּבַרִּי, ⁵⁷ וְאֶקְרָא לָהֶם וְלֹא עָנוּ וּבְגִלְלִי שְׁקִרְתִּי לָהֶם לְחֹזֶר בְּתִשְׁבּוּבָה עַל יְדֵי עַבְדֵי הַנְּבִיאִים וְהֵם לֹא עָשׂוּ זֹאת ⁵⁸: (יח) וּלְבֵית הָרֶכָבִים אָמַר יְרֵמְיָהוּ וּלְצִאצְאוֹ שֶׁל יְהוֹנָדָב בֶּן רִיכָב אָמַר יְרֵמְיָהוּ: ⁵⁹ כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל: ⁶⁰ יַעַן אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם עַל מִצְוֹת יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם הַיּוֹת וְקִיְּיַמְתֶּם אֶת הַצִּוּוֹי שֶׁל יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם, ⁶¹ וְתִשְׁמְרוּ אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְאִתֶּם שְׁמַרְתֶּם בְּלִבְכֶם אֶת כָּל מַה שֶׁהוּא צִוּוֹה אֶתְכֶם (וְלֹא שְׁכַחְתֶּם זֹאת), ⁶² וְתַעֲשׂוּ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם וְאִתֶּם עֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מַה שֶׁהוּא צִוּוֹה אֶתְכֶם ⁶³: (יט) לָכֵן כֹּה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל: לֹא יִפְרֹת אִישׁ לְיֹנָדָב בֶּן רִיכָב עֹמֵד לִפְנֵי כָּל הַיָּמִים לְאוֹרֶךְ כָּל הַדּוֹרוֹת עַד עוֹלָם, לֹלֵא הַפְּסָקָה, צִאצְאוֹ שֶׁל יְהוֹנָדָב בֶּן רִיכָב יַעֲמִדוּ לִפְנֵי (יֵשׁ אֹמְרִים שֶׁבֶכֶךְ שֶׁהֵם שִׁמְשׁוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, יֵשׁ שֶׁאֻמְרוּ שֶׁהֵם גְּדִלֵי תוֹרָה שֶׁשִׁמְשׁוּ בְּסִנְהֶדְרִין וְיֵשׁ אֹמְרִים שֶׁבְּנוֹתֵיהֶם נִישְׁאוֹת לַכַּהֲנִים) ⁶⁴:

לגלות את האוצר שבתורה

52. מצודות.

53. תרגום.

54. מצודות.

55. תרגום.

56. מצודות.

57. תרגום.

58. תרגום.

59. תרגום.

60. תרגום.

61. תרגום.

62. מצודות.

63. תרגום.

64. רד"ק. תרגום: הם ישמשו לפני, אך לא הסביר בדיוק איך. מהר"י קרא: הם לא גלו על ידי נבוכדנצר ושיטוס ויש מקום מיוחד בארץ ישראל ששם הם גרים ומתבודדים.

ירמיהו פרק לו, א-כא

(א) וַיִּמְלֹךְ מֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ צִדְקִיָּהוּ, בֶּן־שָׁלֹשׁ וְעָשְׂרֵת שָׁנִים, מָלַךְ עַל מַמְלַכְתּוֹ יְהוּדָה.¹ הַנְּבִיא כָּתַב אֶת הַדְּבָרִים כִּדְבַר יְהוָה שֶׁנְּבוֹאוֹת הַפּוֹרְעָנוֹת עָלֵיהֶם הוּא נִבֵּא הַתְּחִלָּה לְהַתְּקִיִּים,² תַּחַת כְּנִיָּהוּ בֶן יְהוֹיָקִים צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ בְּמִקְוֹמוֹ שֶׁל יְהוֹיָכִן בֶּן יְהוֹיָקִים,³ אֲשֶׁר הִמְלִיךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בְּאַרְץ יְהוּדָה צִדְקִיָּהוּ הוֹמֵלֶךְ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְמֶלֶךְ עַל מַמְלַכְתּוֹ יְהוּדָה:⁴ (ב) וְלֹא שָׁמַע הוּא וְעַבְדָּיו וְעַם הָאָרֶץ אֶל דְּבָרֵי יְקֹנָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא צִדְקִיָּהוּ, וְכָל הָעָם לֹא קִיבְלוּ אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁל ה' שֶׁנֶּאֱמָרוּ עַל יְדֵי יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא וְהֵם לֹא חֲזְרוּ בַּתְּשׁוּבָה:⁵ (ג) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת יְהוֹכָד בִּן שַׁלְמִיָּה וְאֶת צַפְנִיָּהוּ בֶן מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן אֶל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא צִדְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ שָׁלַח אֶת יְהוֹכָד בֶּן שַׁלְמִיָּה וְאֶת צַפְנִיָּהוּ בֶן מַעֲשִׂיָּה וְאֶת צַפְנִיָּהוּ בֶן מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן אֶל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא צִדְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ שָׁלַח אֶת יְהוֹכָד בֶּן שַׁלְמִיָּה וְאֶת צַפְנִיָּהוּ בֶן מַעֲשִׂיָּה וְאֶת צַפְנִיָּהוּ בֶן מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן אֶל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא, לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר צִדְקִיָּהוּ לִירְמְיָהוּ עַל יְדֵי שְׁלִיחָיו:⁷ הַתְּפַלֵּל נָא בְּעַדְנוּ אֶל יְקֹנָה אֱלֹהֵינוּ תִּתְפַּלֵּל עִכְשָׁיו עָלֵינוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ:⁸ (ד) וַיִּרְמְיָהוּ בָּא וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעָם יִרְמְיָהוּ הַלֵּךְ בְּתוֹךְ הָעָם (כִּפִּי שְׁיוֹסֵבֶר בְּצֶלַע הַבָּאָה),⁹ וְלֹא נָתַנוּ אוֹתוֹ בֵּית הַכְּלֹא וְלֹא שְׁמוּ אֶת יִרְמְיָהוּ בְּבֵית הַסּוּהָר. כֹּאשֶׁר צִדְקִיָּהוּ הוֹמֵלֶךְ לְמֶלֶךְ, הוּא צִוּוּה לְהוֹצִיא אֶת יִרְמְיָהוּ מִבֵּית הַסּוּהָר:¹⁰ (ה) וְחִיל פְּרָעָה יָצָא מִמִּצְרַיִם מַחֲנֶה צְבָאוֹ שֶׁל פְּרָעָה יָצָא מִמִּצְרַיִם כִּדְבַר יְהוָה לְעֲזֹר לְצִדְקִיָּהוּ בְּמַלְחָמָתוֹ נֶגֶד בָּבֶל,¹¹ וַיִּשְׁמְעוּ הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עַל יְרוּשָׁלַם אֶת שְׁמֵעָם הַכַּשְׂדִּים (שֶׁהָיוּ אֶת הַשְּׂדֵרָה שֶׁל צָבָא בָּבֶל) שָׁמְעוּ עַל גְּבוּרָתָם שֶׁל הַחִיילִים הַמִּצְרַיִם,¹² וַיַּעֲלוּ מֵעַל יְרוּשָׁלַם חִיילֵי בָבֶל הַסְּתֵלְקוֹ מֵעַל יְרוּשָׁלַם:¹³ (ו) וַיְהִי דְּבַר יְקֹנָה אֶל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא הִיךְ דְּבַר נְבוּאָה מֵאֵת ה' אֶל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא, לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' בְּדְבָרֵי נְבוּאָתוֹ:¹⁵ (ז) כֹּה אָמַר יְקֹנָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:¹⁶ כֹּה תֹאמְרוּ אֶל מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם אֵלַי לְדֶרֶשְׁנִי כֹךְ תֹאמְרוּ לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁשָּׁלַח אֶתְכֶם אֵלַי כִּדְבַר יְהוָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְיִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא:

¹ **תרגום. רד"ק:** כתוב בפסוק לשון שהתחיל למלוך מלך, היות ותקופת מלכותו של יהויכין לא הייתה נחשבת ממש למלוכה, היות והוא מלך רק שלושה חודשים.

² **רש"י.**

³ **תרגום.**

⁴ **תרגום.**

⁵ **תרגום.** עיין אוצר מפרשי התנ"ך על ספר מלכים, באוצר המאמרים, שם הרחבנו בדמותו של צדקיהו.

⁶ **תרגום.**

⁷ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א, א.

⁸ **תרגום.**

⁹ **תרגום.**

¹⁰ **מצודות.**

¹¹ **תרגום + רד"ק.** צדקיהו מרד במלך בבל לאחר שנבוכדנצר השביע אותו שיעבוד אותו, ולאחר שנבוכדנצר שלח את חייליו כדי להילחם בצדקיהו ולדכא את המלך, צדקיהו שלח שליחים אל מלך מצרים כדי שיבוא לעזור לו.

¹² **מצודות.**

¹³ **תרגום.**

¹⁴ **תרגום.**

¹⁵ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א, א.

¹⁶ **תרגום.**

להתפלל עליכם,¹⁷ הִנֵּה חֵיל פְּרָעָה הֵיכָא לָכֶם לְעִזְרָה שָׁב לְאַרְצוֹ מִצְרַיִם מַחֲנֵה צְבָאוֹ שֶׁל פְּרָעָה
שִׁיצָא לְעִזְרַתְכֶם חֹזֵר לְמִצְרַיִם, אֲרָצוֹ שֶׁל פְּרָעָה, וְהוּא לֹא יִחְזֹר לְעִזְרוֹ לָכֶם¹⁸: (ח) וְשָׁבוּ הַכַּשְׂדִּים
וְנִלְחֲמוּ עַל הָעִיר הַזֹּאת הַכַּשְׂדִּים יִחְזְרוּ לְהִלָּחֵם בְּעִיר הַזֹּאת, בִּירוּשָׁלַם¹⁹ וְלִכְדָּהּ וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ
וְהֵם יִכְבְּשׁוּ אֶת הָעִיר יְרוּשָׁלַם וְיִשְׂרְפוּ אוֹתָהּ בָּאֵשׁ²⁰: (ט) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה':²¹ אֵל תִּשְׁאוּ
נַפְשֵׁיכֶם לֵאמֹר אֵל תִּפְתּוּ אֶת עֲצָמָם בְּאִמִּירַת הַדְּבָרִים הַבָּאִים: ²² הֲלֹךְ יֵלְכוּ מֵעַלְיָנוּ הַכַּשְׂדִּים
(אֵל תִּתְּנֵנוּ לֹמֵר) הַכַּשְׂדִּים יִסְתַּלְקוּ מֵעַלְיָנוּ, הַכַּשְׂדִּים יִפְסִיקוּ לְהִלָּחֵם נִגְדָנוּ²³, כִּי לֹא יֵלְכוּ שֶׁהֵרִי
הֵם לֹא יִסְתַּלְקוּ מֵעַלְיָכֶם, הֵם לֹא יִפְסִיקוּ לְהִלָּחֵם נִגְדָכֶם²⁴: (י) כִּי אִם הַבֵּיתָם כָּל חֵיל כַּשְׂדִּים
הַנִּלְחָמִים אֵתְכֶם שֶׁהֵרִי אִפִּילוֹ אִם אַתֶּם תִּכּוּ אֶת כָּל מַחֲנֵה צְבָא כַּשְׂדִּים שְׁנִלְחָמִים נִגְדָכֶם²⁵,
וְנִשְׁאַרוּ בָּם אֲנָשִׁים מְדַקְרִים וְיִישְׂאָרוּ בֵּין חֵיילִי צְבָא בְּבֹל רֶק חֵיילִים שֶׁהִצְלַחְתֶּם לְדַקֹּר אוֹתָם
בְּחֶרֶב, יִישְׂאָרוּ מִבֵּין חֵיילִי בְּבֹל רֶק חֵיילִים פְּצוּעִים²⁶, אִישׁ בְּאַהֲלֹ יָקוּמוּ כָל אֶחָד מִחֵיילִי בְּבֹל
הַפְּצוּעִים יָקוּם בְּתוֹךְ אוֹהֶלוֹ²⁷, וְשְׂרָפוּ אֶת הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ וְכָל הַפְּצוּעִים יִשְׂרְפוּ אֶת הָעִיר
יְרוּשָׁלַם בָּאֵשׁ. הַנְּבִיא הַגִּזִּים בְּכוּוֹנָה בְּנִבְאוֹתָיו וְאָמַר שֶׁאִפִּילוֹ אִם צִדְקִיָּהוּ וְחֵיילָיו יִצְלִיחוּ לִנְחֹל
נִצְחוֹנוֹת בִּקְרֻבוֹת מִסּוּיִימִים, חֵיילִי בְּבֹל עֵדִיין יִצְלִיחוּ לְשַׂרֹף אֶת יְרוּשָׁלַם²⁸: (יא) וְהָיָה בְּהַעֲלֹת
חֵיל הַכַּשְׂדִּים מֵעַל יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי חֵיל פְּרָעָה כֹּאשֶׁר מַחֲנֵה הַצָּבָא שֶׁל חֵילִי בְּבֹל הַסְתַּלֵּק מֵעַל
יְרוּשָׁלַם הָיוּת וְהֵם חֲשָׁשׁוּ מִפְּנֵי מַחֲנֵה הַצָּבָא שֶׁל פְּרָעָה²⁹: (יב) וַיֵּצֵא יִרְמְיָהוּ מִירוּשָׁלַם לָלֶכֶת
אֶרֶץ בְּנֵימִן (כֹּאשֶׁר חֵיילִי בְּבֹל הַסְתַּלֵּק מִירוּשָׁלַם) יִרְמְיָהוּ יָצָא מִירוּשָׁלַם כְּדִי לָלֶכֶת אֶל חֶבֶל
הָאָרֶץ שֶׁהָיְתָה בְּנִחֻלָּת שֶׁבֶט בְּנֵימִין³⁰, לְחַלֵּק מִשָּׁם בְּתוֹךְ הָעָם יִרְמְיָהוּ רָצָה לִנְצֹל אֶת הַיִּצִּיָּאָה שֶׁל
אֲנָשִׁים רַבִּים מֵהָעִיר כְּדִי שֶׁגַּם הוּא יוֹכֵל לִצְאָת בְּתוֹךְ הַהֶמּוֹן בְּלִי שִׁישִׁימוֹ לֵב שֶׁהוּא יוֹצֵא³¹. כָּל עוֹד
הַכַּשְׂדִּים הַתְּכוֹנְנוֹל לְהִלָּחֵם עַל הָעִיר יְרוּשָׁלַם, יִרְמְיָהוּ נִמְנַע מִלְּצַאֵת אֶת הָעִיר, כְּדִי שֶׁהוּא יוֹכֵל

לגלות את האויצר שבתורה

¹⁷ מצודות.

¹⁸ תרגום + מצודות. רש"י כתב בשם חז"ל שצבא מצרים הגיע לארץ ישראל בספינות, וה' הביא רוחות שהעמידו גלים גבוהים, וכאשר המצרים ראו את הגלים הגבוהים הם אמרו זה לזה שה' שהטביע את אבותיהם בים סוף הוא שגורם לגלים הגבוהים הללו ולכן הם חזרו למצרים.

¹⁹ תרגום.

²⁰ תרגום.

²¹ תרגום.

²² מצודות.

²³ תרגום.

²⁴ תרגום.

²⁵ תרגום + מצודות.

²⁶ תרגום.

²⁷ מצודות.

²⁸ תרגום.

²⁹ תרגום + מצודות.

³⁰ תרגום.

³¹ תרגום.

להתפלל לה' שהעיר לא תיכבש³²: (יג) וַיְהִי הוּא בְּשַׁעַר בְּנִימִן כַּאֲשֶׁר יִרְמְיָהוּ הֵגִיעַ לֵאחָד מִשְׁעָרֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁנִּקְרָא "שַׁעַר בְּנִימִן", הָיוּ וְהָיוּ יוֹצְאִים דִּרְכוֹ לִנְחֻלַת שְׁבֹט בְּנִימִן³³, וְשֵׁם בְּעַל פִּקְדָּתוֹ וְשִׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶן שְׁלֹמִיָּה בֶן חֲנַנְיָה הָיָה אָדָם מִמוֹנָה עַל שַׁעַר בְּנִימִן שֶׁשִּׁמוֹ הָיָה יִרְאִיָּה בֶן שְׁלֹמִיָּה בֶן חֲנַנְיָה וְתַפְקִידוֹ הָיָה לִמְנוֹעַ מִתּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם לְצַאת מִהָעִיר, שֶׁמָּא הֵם יִלְקְחוּ בְּשָׂבִי עַל יְדֵי הַכַּשְׂדִּים³⁴, וַיִּתְּפֹשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר יִרְאִיָּה תִּפֹּס אֶת יִרְמְיָהוּ בַּחוּזָקָה וְאָמַר לוֹ³⁵: אֵל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נִפְלֵל אֶתָּה נִשְׁמַע אֶל הַכַּשְׂדִּים, אֶתָּה יוֹצֵא מֵעִיר עַל מִנְתָּ לְהִיכָנַע לַכַּשְׂדִּים³⁶: (יד) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ יִרְמְיָהוּ אָמַר לִירְאִיָּה: שֶׁקֶר הַדְּבָרִים שֶׁאַתָּה אוֹמֵר הֵם דְּבָרֵי שֶׁקֶר! ³⁷ אֵינֶנִּי נִפְלֵל עַל הַכַּשְׂדִּים אֵינֶנִּי הוֹלֵךְ לְהִישָׁמַע אֶל הַכַּשְׂדִּים, אֵינֶנִּי הוֹלֵךְ לְהִיכָנַע לַכַּשְׂדִּים³⁸, וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהֵי יִרְאִיָּה לֹא קִיבַל אֶת דְּבָרָיו שֶׁל יִרְמְיָהוּ, הוּא לֹא הֶאֱמִין לְדְּבָרָיו שֶׁל יִרְמְיָהוּ³⁹, וַיִּתְּפֹשׂ יִרְאִיָּה בִּירְמְיָהוּ וַיְבִאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים יִרְאִיָּהוּ תִּפֹּס אֶת יִרְמְיָהוּ וְהִבִּיא אוֹתוֹ לְשַׂאֵר הַשָּׂרִים⁴⁰: (טו) וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל יִרְמְיָהוּ וְהִכּוּ אוֹתוֹ הַשָּׂרִים כַּעֲסוּ עַל יִרְמְיָהוּ וְהִכּוּ אוֹתוֹ⁴¹, וְנָתַנוּ אוֹתוֹ בֵּית הָאִסּוּר בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר הֵם שִׁמוּ אֶת יִרְמְיָהוּ בְּבֵית הָאִסּוּרִים שֶׁבְּבֵיתוֹ שֶׁל יְהוֹנָתָן הַסּוֹפֵר⁴², כִּי אוֹתוֹ עָשׂוּ לְבֵית הַפֶּלֶא הָיוּת וְהֵם הִכּוּ אֶת בֵּיתוֹ שֶׁל יְהוֹנָתָן לְבֵית כְּלֹא⁴³: (טז) כִּי בָּא יִרְמְיָהוּ אֶל בֵּית הַבּוֹר וְאֵל הַחֲנוּיֹת שֶׁהָרִי מִשֶּׁם בָּא יִרְמְיָהוּ לְבֵית הַבּוֹר שֶׁנִּמְצָא בְּתוֹךְ הַחֲנוּיֹת, יִרְמְיָהוּ הֵגִיעַ לְבֵית הַבּוֹר בְּבֵיתוֹ שֶׁל יְהוֹנָתָן שֶׁהָיָה מוֹקֵף בַּחֲנוּיֹת מִסָּחָר⁴⁴, וַיֵּשֶׁב שָׁם יִרְמְיָהוּ יָמִים רַבִּים יִרְמְיָהוּ יֵשֵׁב שָׁם לְאוֹרֵךְ תְּקוּפָה אֲרוּכָה⁴⁵: (יז) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּקְחֵהוּ צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁלַח שְׁלִיחִים עַל מִנְתָּ לְהִבִּיא אֵלָיו אֶת יִרְמְיָהוּ⁴⁶, וַיִּשְׁאַלְהוּ הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ צִדְקִיָּהוּ שָׁאֵל אֶת יִרְמְיָהוּ בַּעֲדָה יִרְמְיָהוּ הָיָה בְּבֵיתוֹ וּבְלִי שְׁמִישָׁהוּ רָאָה אוֹתָם מִדְּבָרִים יַחַד⁴⁷, וַיֹּאמֶר כֹּךְ שָׁאֵל צִדְקִיָּהוּ אֶת יִרְמְיָהוּ: הֵישׁ דְּבָר מֵאֵת יְקֹזֶק הָאֵם יֵשׁ דְּבָר נְבוּאָה חֹדֶשׁ מֵאֵת ה', ⁴⁸ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ יִרְמְיָהוּ עָנָה לְצִדְקִיָּהוּ:

³² רש"י. תרגום: הכוונה היא שירמיהו יצא מהעיר לכיוון הנחלה שהיה לו בתוך העם. רד"ק הביא את מדרש חז"ל שירמיהו רצה ליטול חלק עם הכהנים בענתות.

³³ רד"ק וכתב אפשרות נוספות שייתכן שהשער עצמו היה בנחלת שבט בנימין.

³⁴ רד"ק. כמו כן כתב שחניה היה חנניה בן עזור, נביא השקר שירמיהו יצא נגד נבואות השקר שהוא אמר לעם, ולכן הוא אמר לנכדו להתנקם בירמיהו.

³⁵ מצודות.

³⁶ תרגום.

³⁷ מצודות.

³⁸ תרגום.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ תרגום.

⁴¹ תרגום.

⁴² תרגום.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ מצודות. מהר"י קרא: בית האסורים היה ליד החנויות.

⁴⁵ תרגום.

⁴⁶ תרגום.

⁴⁷ תרגום.

⁴⁸ מצודות.

יֵשׁ יֵשׁ נְבוּאָה שְׁנֵאמְרָה לִי לְאַחֲרוֹנָה, ⁴⁹ וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אִמֵּר לְצַדְקִיָּהוּ: ⁵⁰ בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל תִּנָּתֵן אֶתְּךָ
עֵתִיד לְהִימָסַר בִּידֵי שַׁל מֶלֶךְ בָּבֶל: ⁵¹ (יח) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל הַמֶּלֶךְ צַדְקִיָּהוּ יִרְמְיָהוּ שֶׁאֵל אֶת
צַדְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ: מָה חֲטָאתִי לָךְ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלָעָם הַזֶּה בְּמֵה חֲטָאתִי לָךְ, לַעֲבָדְךָ, וְלִכָּל הָעָם הַזֶּה, ⁵²
כִּי נָתַתָּם אוֹתִי אֶל בֵּית הַפֶּלֶא שֶׁבְּגִלְלָה חֲטָא זֶה שֶׁמִּתָּם אוֹתִי בְּבֵית הַכְּלָא: ⁵³ (יט) וַאֲנִי נְבִיאֵיכֶם
אֲשֶׁר נָבְאוּ לָכֶם וְהִיכֵן נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר שֶׁהִתְנַבְּאוּ לָכֶם, ⁵⁴ לֵאמֹר כֹּךְ אִמְרוּ נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר בְּשַׁעָה שֶׁהֵם
הִתְנַבְּאוּ: ⁵⁵ לֹא יָבֹא מֶלֶךְ בָּבֶל עֲלֵיכֶם וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת מֶלֶךְ בַּל לֹא יָבֹא לְהִלָּחֵם אֶתְכֶם וְהוּא
לֹא יָבֹא לְאָרֶץ יְהוּדָה: ⁵⁶ (כ) וְעַתָּה מֵאַחֵר שֶׁאֲנִי צוֹדֵק בְּדַבְרֵי נְבוּאָתִי וְנְבִיאֵי הַשִּׁקָּר הִטְעוּ אֶתְכֶם
(וּמִמִּילָא לֹא חֲטָאתִי לָךְ וְלָעָם), ⁵⁷ שָׁמַע נָא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֲדוֹנֵי הַמֶּלֶךְ, תִּשְׁמַע עֲכָשִׁי אֶת דְּבָרִי, ⁵⁸
תִּפְּלֵן נָא תַּחֲנֻתִי לְפָנֶיךָ אֲנִי מִבְּקֵשׁ שֶׁבִקֶּשְׁתִּי תִתְקַבֵּל עֲכָשִׁי אֲצִלְךָ, ⁵⁹ וְאֵל תִּשְׁבְּנִי בֵּית יְהוֹנָתָן
הַסֹּפֵר וְלֹא אֲמוֹת שָׁם וְאֵל תַּחֲזִיר אוֹתִי לְכָלֹא שֶׁבְּבֵית יְהוֹנָתָן הַסּוֹפֵר כְּדֵי שֶׁלֹּא אֲמוֹת שָׁם מִצַּעַר
הַמֶּלֶךְ: ⁶⁰ (כא) וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ צַדְקִיָּהוּ צַדְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוּוּהוּ אֶת עַבְדּוֹ, וַיִּפְקְדוּ אֶת יִרְמְיָהוּ בַּחֲצֵר
הַמִּטְרָה הָעֲבָדִים אֲסָרוּ אֶת יִרְמְיָהוּ בַּחֲצֵר הַמִּטְרָה, שֶׁם הִתְנַאֲסוּ נוֹחִים יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בֵּית הָאֲסוּרִים
שֶׁבְּבֵית יְהוֹנָתָן הַסּוֹפֵר, ⁶¹ וַנָּתֵן לוֹ כֶּפֶר לֶחֶם לַיּוֹם מִחוּץ הָאֲפִים עַד תָּם כָּל הַלֶּחֶם מִן הָעִיר
צַדְקִיָּהוּ גַם שִׁיפֵר אֶת תִּנְאִיוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ עַל יְדֵי שְׁצִיּוּהוּ אֶת עַבְדּוֹ לְתֵת לוֹ מִשּׁוֹק הָאוֹפִים כִּיכֹר לֶחֶם
אֶחָת בְּכָל יוֹם לִפְנֵי שִׁיגְמֵר הַלֶּחֶם מֵהַשּׁוּקִים שֶׁבַעִיר (מִחֲמַת הָרֶעֶב), ⁶² וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצֵר
הַמִּטְרָה יִרְמְיָהוּ הַסֹּכִים לְשֶׁבֶת בְּבֵית הָאֲסוּרִים שֶׁבַחֲצֵר הַמִּטְרָה וְלֹא בִיקֵשׁ שִׁיּוּצִאוֹ אוֹתוֹ גַּם
מִשָּׁם: ⁶³

לגלות את האוצר שבתורה

⁴⁹ מצודות.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות.

⁵² תרגום.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ תרגום.

⁵⁵ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.

⁵⁶ תרגום.

⁵⁷ מצודות. עיין אוצר מפרשי התנ"ך על ספר בראשי באוצר המאמרים, שם הרחבנו במשמעות המילה "עתה".

במקרא, וכן ראה מילון אוצר מפרשי התנ"ך.

⁵⁸ תרגום.

⁵⁹ תרגום.

⁶⁰ מצודות.

⁶¹ מצודות.

⁶² מצודות. רד"ק כתב בשם חז"ל שהיו נותנים לו פת סובין.

⁶³ מצודות.

ירמיהו פרק מ, א-טז

(א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְקֹנָק הַדְּבָרִים הַבָּאִים הֵם דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ לִירְמְיָהוּ מֵאֵת ה' . דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה עֲצָמָם כְּתוּבִים בַּהִמְשָׁךְ הַסֵּפֶר בְּפֶרֶק מ"ב, וְהַכְּתוּב הַקָּדִים לִסְפֵּר אֶת הָאִירֻעִים שֶׁקִּדְמוּ לְדְבָרֵי הַנְּבוּאָה,¹ אַחֲרֵי שֶׁלַּח אֹתוֹ נְבוּזַרְאֲדָן רֹב טַבָּחִים מִן הָרָמָה דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה נֶאֱמָרוּ לִירְמְיָהוּ לֵאחֲרֵי שֶׁנְּבוּזַרְאֲדָן, הֵשֵׁר שֶׁהָיָה אַחֲרָאִי עַל הָרִיגַת הָאֲנָשִׁים בַּמְּצוּוֹת הַמֶּלֶךְ, שֶׁלַּח אֶת יִרְמְיָהוּ מִהֶרְמָה . כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל, יִרְמְיָהוּ נִשְׁאָר בַּחֲצֵר הַמִּטְרָה עַד שֶׁהַכְּשָׁדִים כָּבְשׁוּ אֶת יְרוּשָׁלַּיִם, וְאִזְּגָה יִרְמְיָהוּ מֵעֲצָמוֹ יַחַד עִם שָׂאֵר הַגּוֹלִים עַד לְמָקוֹם רִמָּה, שֶׁשֶׁם הוּא נֶעְצָר וְלֹא הִמְשִׁיךְ עִם הַגּוֹלִים,² בְּקִחְתּוֹ אֹתוֹ כְּאִשֶּׁר נְבוּזַרְאֲדָן לָקַח אֶת יִרְמְיָהוּ מִירוּשָׁלַּיִם,³ וְהוּא אָסוּר בְּאַזְקִים יִרְמְיָהוּ הָיָה קָשׁוּר בְּאַזְקִים כְּשֶׁנְּבוּזַרְאֲדָן לָקַח אוֹתוֹ,⁴ בְּתוֹךְ כָּל גְּלוֹת יְרוּשָׁלַּם וְיִהוּדָה הַמְּגֻלִּים בְּבִלָּה נְבוּזַרְאֲדָן לָקַח אֶת יִרְמְיָהוּ יַחַד עִם שָׂאֵר הַגּוֹלִים מִירוּשָׁלַּם וּמִמַּלְכַת יִהוּדָה שֶׁהוּגְלוּ לְבָבֶל:⁵

(ב) וַיִּקַּח רֹב טַבָּחִים לִירְמְיָהוּ נְבוּזַרְאֲדָן רֹב הַטַּבָּחִים לָקַח אֶת יִרְמְיָהוּ (הַכְּתוּב חֹזֵר עַל זֶה הָיִיתָ וְהוּא הָאֵרִיךְ בְּסוֹף הַפְּסוּק הַקּוֹדֵם בְּתִיאֹר לְקִיחָתוֹ),⁶ וַיֹּאמֶר אֵלָיו נְבוּזַרְאֲדָן אֲמַר לִירְמְיָהוּ:⁷ יְקֹנָק אֱלֹהֶיךָ דִּבֶּר אֶת הָרָעָה הַזֹּאת אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ אֲמַר לְךָ אֶת דְּבָרֵי הַנְּבוּאָה עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה, ה' אֲמַר לְךָ שֶׁבָּבֶל עֵתִידָה לְהַחֲרִיב אֶת יְרוּשָׁלַּם:⁸ (ג) וַיָּבֵא וְה' אֲכַן הֵבִיא אֶת הַפּוֹרְעָנוּת שֶׁהוּא אֲמַר שִׁיבֹאוּ,⁹ וַיַּעַשׂ יְקֹנָק כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר וּבִכְךָ עָשָׂה ה' כְּפִי שֶׁהוּא אֲמַר (שֶׁהוּא יָבִיא פּוֹרְעָנוּת),¹⁰ כִּי חֲטָאתֶם לִיקֹנָק וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ (ה' הֵבִיא אֶת הַפּוֹרְעָנוּת) הָיִיתָ וְאַתֶּם חֲטָאתֶם לָהּ וְלֹא קִיבַלְתֶּם אֶת דְּבָרֵי, לֹא הִקְשַׁבְתֶּם לְדְבָרֵי הַנְּבִיאִים,¹¹ וְהָיָה לָכֵם הַדָּבָר הַזֶּה וְלָכֵן קָרָה לָכֶם הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁל חוֹרְבַן יְרוּשָׁלַּם:¹² (ד) וַעֲתָה הָיִיתָ וְחוֹרְבַן יְרוּשָׁלַּם נֹבֵעַ מֵרְצוֹנוֹ שֶׁל ה' לְהַחֲרִיב אֶת הָעִיר וְלֹא מִכּוּחוֹ הַגָּדוֹל שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר,¹³ הִנֵּה פִתְחֵתֶיךָ הַיּוֹם מִן הָאֲזָקִים אֲשֶׁר עַל

¹ **תרגום + רש"י.** רש"י כתב גם בשם חז"ל שירמיהו שאל את ה' האם לגלות עם הגולים או להישאר בירושלים, וה' ענה לו שיחזור לגדליה ולא יגלה עם שאר הגולים.

² **רש"י.** לפי פירושו ירמיהו הוא זה שהחליט ללכת עם הגולים, שהרי נבוכדנצר ציווה את נבוזראדן שלא לעשות לו דבר. **מצודות:** נבוזראדן לקח את ירמיהו בשבי יחד עם שאר הגולים ושחרר אותו ברמה.

³ **תרגום.**

⁴ **רש"י.** לפי **מצודות** נבוזראדן הוא זה שאסר את ירמיהו בשלשלאות.

⁵ **תרגום.** **מצודות:** ירמיהו נלקח מתוך הגולים.

⁶ **מצודות.**

⁷ על פי **מצודות.**

⁸ **מצודות.** **רש"י:** אענתו של נבוזראדן לירמיהו הייתה שהוא איננו צריך להצטער על חורבן ירושלים היות והוא זה שניבא על החורבן.

⁹ **מצודות.**

¹⁰ **מצודות.**

¹¹ **תרגום.** **רד"ק:** ברור שירמיהו לא חטא, אלא שנבוזראדן אמר לו את הדברים בכלליות על עם ישראל.

¹² **תרגום.**

¹³ **מצודות.**

יָדֶךָ אֲנִי אֲפַתַח אֶת הָאֲזִיקִים שְׁבָהֵם יָדֶיךָ קְשׁוּרוֹת (הֵיئֶת וְאַתָּה רָצִית שֶׁהֵם יִכְנַע לִבָּבְךָ כְּדָבָר הַזֶּה),¹⁴
 אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אֵתִי בְּכָל בָּא וְאֲשִׁים אֶת עֵינֶיךָ אִם אַתָּה רֹצֵה לָבוֹא אֵתִי לִבָּבְךָ,
 אַתָּה יִכּוֹל לָבוֹא וְאֲנִי אֲשַׁיֵּחַ עֲלֶיךָ שֵׁם,¹⁵ וְאִם רָע בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אֵתִי בְּכָל חֶדְלִי וְאִם אֵינְךָ רֹצֵה
 לָבוֹא אֵתִי לִבָּבְךָ, אַתָּה יִכּוֹל לְהִימָנַע מִכָּךְ וּלְהִישָׁאֵר בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל,¹⁶ רְאֵה כָּל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ יֵשׁ לְךָ
 רְשׁוּת לְהֵיטֵב בְּכָל מְקוֹם בְּאַרְץ, ¹⁷ אֵל טוֹב וְאֵל הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת שָׁמָּה לָךְ אַתָּה יִכּוֹל לִלְכֹת
 אֶל מְקוֹם שֶׁהוּא טוֹב וְיִשָּׁר בְּעֵינֶיךָ לִלְכֹת אֲלֵיוֹ:¹⁸ (ה) וְעוֹדְנֵנוּ לֹא יָשׁוּב עוֹד לִפְנֵי שִׁרְמִיָּהוּ אֲמַר
 לְנְבוֹזַרְאֲדָן שֶׁהוּא רֹצֵה לָשׁוּב לְמִקְוֵמוֹ בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל (הֵבִין נְבוֹזַרְאֲדָן שֶׁבְּרָצוֹנוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ לָשׁוּב),¹⁹
 וְשָׁבָה אֵל גְּדַלְיָה בֶן אַחִיקֶם בֶּן שָׁפָן אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בְּעָרֵי יְהוּדָה וַתַּחֲזוֹר אֶל גְּדַלְיָהוּ בֶן
 אַחִיקֶם בֶּן שָׁפָן שֶׁמֶלֶךְ בָּבֶל מִיָּנָה לְהֵיטֵב עַל הָעָרִים שֶׁבְּמַמְלַכַת יְהוּדָה,²⁰ וַיָּשָׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ
 הָעָם וְשָׁב יַחַד עִם גְּדַלְיָהוּ בְּתוֹךְ הָעָם שֶׁנִּשְׁאָר בְּעָרֵי יְהוּדָה וְלֹא גִלָּהוּ,²¹ אוֹ אֵל כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ
 לָלֶכֶת לָךְ אוֹ שֶׁתֵּלֵךְ לְכָל מְקוֹם שֶׁאַתָּה רֹצֵה לִלְכֹת אֲלֵיוֹ,²² וַיֵּתֶן לוֹ רֶב טַבָּחִים אֶרְחָה וּמִשְׁאֵת
 וַיִּשְׁלַחֵהוּ נְבוֹזַרְאֲדָן רֶב הַטַּבָּחִים נָתַן לִירְמְיָהוּ מִתְּנוּת וְתַשׁוּרוֹת, וְלֵאחֲרַי מִכֵּן הוּא שִׁלַּח אֶת יִרְמְיָהוּ
 עַל מִנֵּת שֶׁהוּא יֵלֵךְ לְמִקְוֵם אֲלֵיוֹ הוּא רָצֵה לִלְכֹת:²³ (ו) וַיָּבֹא יִרְמְיָהוּ אֵל גְּדַלְיָה בֶן אַחִיקֶם
 הַמִּצְפָּתָה יִרְמְיָהוּ בָּא אֶל גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקֶם לְמִצְפָּה (שֵׁם יֹשֵׁב אַחִיקֶם),²⁴ וַיָּשָׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ הָעָם
 הַנִּשְׁאָרִים בְּאַרְץ יִרְמְיָהוּ יֹשֵׁב יַחַד עִם גְּדַלְיָהוּ וְהָעָם שֶׁנִּשְׁאָרוּ בְּאַרְץ:²⁵ (ז) וַיִּשְׁמְעוּ כָּל שְׂרָי
 הַחַיִּלִּים אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה כָּל מִפְקְדֵי הַצֶּבֶא שֶׁבְּרָחוּ לְשָׂדוֹת מִפְּנֵי חִיילֵי בָבֶל,²⁶ הֵמָּה וְאֲנָשֵׁיהֶם גַּם
 הַמִּפְקָדִים וְגַם הַחַיִּלִּים הָרְגִילִים (שִׁמְעוּ),²⁷ כִּי הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקֶם בְּאַרְץ
 שְׁנֹכַדְנָצַר מֶלֶךְ בָּבֶל מִיָּנָה אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקֶם לְשַׁלֵּט עַל הָאָרֶץ,²⁸ וְכִי הִפְקִיד אִתּוֹ אֲנָשִׁים
 וְנָשִׁים וְטָף וּמִדֵּלֶת הָאָרֶץ מֵאֲשֶׁר לֹא הָגְלוּ בְּבִלָּה וְנִבְכַּדְנָצַר גַּם הִשְׁאִיר עִם גְּדַלְיָה אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא

¹⁴ מצודות. רש"י הביא שתי אפשרויות להסביר את השורש פ.ת.ח שבפסוק. או מלשון התרה או משלון פתיחה של ממש.

¹⁵ מצודות.

¹⁶ מצודות.

¹⁷ מצודות.

¹⁸ מצודות.

¹⁹ רד"ק. תרגום: נְבוֹזַרְאֲדָן אֲמַר לִירְמְיָהוּ שֶׁאִם אֵינְנוּ רֹצֵה לְחַזֹּר לִירוּשָׁלַיִם, הוּא יִכּוֹל לְחַזֹּר לְגְדַלְיָה שֶׁנִּמְצָא בְּמִקְוֵם אַחֵר בְּמַמְלַכַת יְהוּדָה (על פי יין הטוב).

²⁰ תרגום. רש"י: ה' אֲמַר לִירְמְיָהוּ לְחַזֹּר לְגְדַלְיָהוּ לְמִירוֹת שִׁרְמִיָּהוּ מִצִּדּוֹ לֹא רָצֵה לְחַזֹּר לָשׁוּב.

²¹ תרגום.

²² תרגום.

²³ רד"ק. מצודות: הֵמָּה הָיָה מִתְּנָה קְבוּעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ שֶׁהִמְלִיךְ נֹתָן בְּכָל פֶּעַם מִעַט מִמֶּנּוּ לְמִקְבָּל הַמִּתְנָה וּמִשְׁאֵת הֵיא מִתְנָה חֵד פְּעֻמִּית.

²⁴ תרגום.

²⁵ תרגום.

²⁶ מצודות. רד"ק: הַחַיִּלִּים בְּרָחוּ אֶל הַכְּפָרִים וּמִיָּנָה עֲלֵיהֶם מִפְקָדִים.

²⁷ מצודות.

²⁸ תרגום.

גלו מממלכת יהודה: אנשים, נשים, ילדים קטנים ואנשים דלים ועניים²⁹: (ח) וַיָּבֹאוּ אֶל גְּדַלְיָה הַמִּצְפָּתָה הַמִּפְקָדִים הַגִּיעוּ אֶל גְּדַלְיָה שֶׁהָיָה בַּמִּצְפָּה,³⁰ וַיִּשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָהוּ וַיּוֹחָנָן וַיּוֹנָתָן בְּנֵי קָרַח וּשְׂרָיָה בֶּן תַּנְחֻמֶת וּבְנֵי עִיפִי הַנְּטָפְתִּי וַיּוֹנִיָּהוּ בֶּן הַמַּעֲכָתִי יחד עם המפקדים הגיעו גם ישמעאל בן נתניהו, יוחנן ויונתן בני קרח, שריה בן תנחמת, הבנים של עיפי מנטופה וזניחו בן המעכתי,³¹ הָמָּה וְאֲנָשֵׁיהֶם גם הם וגם אנשיהם הגיעו אל גדליה³²: (ט) וַיִּשְׁבַּע לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן וְלֹאֲנָשֵׁיהֶם גְּדַלְיָה בן אחיקם שבוע למפקדים, ולקבוצה שבאה אליו עם אנשיהם,³³ לֵאמֹר כֹּךְ אִמַּר גְּדַלְיָה בַּשְּׁבוּעָתוֹ:³⁴ אַל תִּירָאוּ מֵעֲבֹד הַכַּשְׁדִּים אֵל תַּחֲשׂוּ מִלַּעֲבֹד את הכשדים,³⁵ שָׁבוּ בָאָרֶץ וְעַבְדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל וַיֵּיטֵב לָכֶם תַּשְׁבוּ מִמַּלְכוּת יְהוּדָה, תַּעֲבֹדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל, וַיְהִי לָכֶם טוֹב – הוּא לֹא יַכְבִּיד עֲלֵיכֶם³⁶: (י) וְאַנִּי הֲנִי יֹשֵׁב בַּמִּצְפָּה לַעֲמֹד לִפְנֵי הַכַּשְׁדִּים אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֵלַינוּ אֲנִי אֶשֶׁב בַּמִּצְפָּה וְאִמְנַע מִהַכַּשְׁדִּים לֵבֵא לָפָה וְלִהְרַע לָכֶם (מלך בבל נתן את הסכמתו לכך),³⁷ וְאַתֶּם אֲסַפוּ יָיִן וְקִיץ וְשֶׁמֶן וְשֶׁמוֹ בְּכָלֵיכֶם אַתֶּם יְכוּלִים לֵאסֹף יַיִן, פִּירוֹת שְׁמִיִּיבִישִׁים אוֹתָם בְּקִיץ וְשֶׁמֶן וְלִשְׁמֵן אוֹתָם בְּכָלֵיכֶם, וְאִינֹכֶם צְרִיכִים לַחֲשׂוֹשׁ שְׁמָא הָאוֹיֵב יִיקַח אֶת מַה שְׁאֶסְפֶּתֶם,³⁸ וְשָׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּפְשֹׁתֶם וְאַתֶּם יְכוּלִים לִשְׁבֹּת בְּעָרִים שֶׁהִתְיַשְׁבֶּתֶם בָּהֶם³⁹:

(יא) וְגַם כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּמוֹאֵב וּבְבִנְיָמִין עָמֹן וּבְאֲדָמוֹם וְאֲשֶׁר בְּכָל הָאֲרָצוֹת שָׁמְעוּ כִּי נָתַן מֶלֶךְ בָּבֶל שְׂאִרִית לַיהוּדָה גַּם כָּל הַיְּהוּדִים שִׁבְּרוּ מִפְּנֵי חֵילֵי בָבֶל לְמוֹאֵב, לְאֲדָמוֹם וְלַעֲמֹון, שָׁמְעוּ שֶׁמֶלֶךְ בָּבֶל הַשְּׂאִיר יְהוּדִים בַּמַּמְלָכָה יְהוּדָה וְלֹא הִגְלָה אוֹתָם,⁴⁰ וְכִי הִפְקִיד עֲלֵיהֶם אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן וְהֵם גַּם שָׁמְעוּ שֶׁנְּבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל מִיָּנָה עַל הַיְּהוּדִים שֶׁהוּא הַשְּׂאִיר בַּמַּמְלָכָה יְהוּדָה אֶת גְּדַלְיָה בֶּן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן:⁴¹ (יב) וַיִּשְׁבּוּ כָּל הַיְּהוּדִים מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר נָדְחוּ שָׁם הַיְּהוּדִים חֲזָרוּ מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵם הִתְפָּזְרוּ אֵלֵיהֶם,⁴² וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ יְהוּדָה אֶל גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּתָה אוֹתָם יְהוּדִים הִגִּיעוּ אֶל גְּדַלְיָהוּ שֶׁהָיָה בַּמִּצְפָּה,⁴³ וַיֹּאסְפוּ יָיִן וְקִיץ הָרַבָּה מְאֹד וְהֵם אֲסָפוּ הָרַבָּה

29 תרגום + מצודות.

30 תרגום.

31 מצודות.

מצודות. ³²

33 תרגום.

³⁴ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.

מצודות. 35

מצודות. 36

מצודות 37

מצודות 38

מצודות 39

מצודות 40

מצודות. 40
פכנים. 41

41 תרגום.
42 פירוש

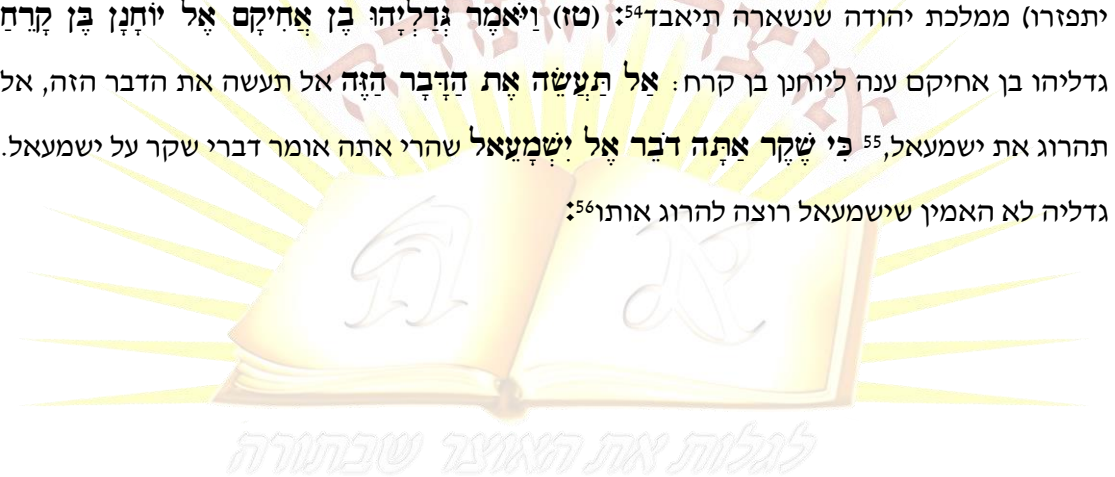
42 תרגום.

43 פנים

⁴³ תרגום.

מאוד יין ופירות שמייבשים אותם בקיץ⁴⁴: (יג) וַיֹּחֲזֶן בֶּן קָרַח וְכָל שְׂרֵי הַחִילִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בָּאוּ אֶל גְּדִלְיָהוּ הַמְצַפֶּתָה יוֹחָנָן בֶּן קָרַח וְכָל מַפְקְדֵי הַחִיילִים שִׁבְּרָחוּ אֶל הַשָּׂדֶה הִגִּיעוּ אֶל גְּדִלְיָהוּ שְׁהִיָּה בַּמִּצְפָּה⁴⁵: (יד) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו יוֹחָנָן וְהַמְּפַקְדִים אָמְרוּ לְגְדִלְיָהוּ: הִידֹעַ תִּדְעֵ בִּי בַּעֲלִים מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן שָׁלַח אֶת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה לְהַכְתֹּךְ נֶפֶשׁ הָאֵם אִהּ יוֹדַע שִׁבְעָלִים מֶלֶךְ עַמּוֹן שִׁכְנַע אֶת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה לְהַרְגוֹ אוֹתוֹ⁴⁶, וְלֹא הָאֲמִין לָהֶם גְּדִלְיָהוּ בֶּן אַחִיקֶם גְּדִלְיָה בֶּן אַחִיקֶם לֹא הָאֲמִין לְיוֹחָנָן וּלְמַפְקְדֵי הַצָּבָא⁴⁷: (טו) וַיֹּחֲזֶן בֶּן קָרַח אֶל גְּדִלְיָהוּ בַּסֶּתֶר בַּמִּצְפָּה כַּאֲשֶׁר הֵם הָיוּ בַּמִּצְפָּה, אָמַר יוֹחָנָן בֶּן קָרַח אֶל גְּדִלְיָה בַּסֶּתֶר⁴⁸, לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר יוֹחָנָן לְגְדִלְיָה⁴⁹: אֵלֶכָה נָא וְאַכָּה אֶת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה אֲנִי אֶלֶךְ עֹכְשִׁיו וְאַהֲרֹג אֶת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה⁵⁰, וְאִישׁ לֹא יָדַע וְאִם אֶחָד לֹא יֵדַע שֶׁאֲנִי הוּא זֶה שֶׁהֲרַגְתִּי אוֹתוֹ וְאֵת הַסִּיבָה שֶׁהֲרַגְתִּי אוֹתוֹ⁵¹, לָמָּה יִכְבְּדָה נֶפֶשׁ לְמַה לְתַת לִישְׁמַעְאֵל לְהַרְגוֹ אוֹתוֹ (וְלֹכֵן צָרִיךְ לְהַרְגוֹ אוֹתוֹ קוֹדֵם)⁵², וְנִפְצָו כָּל יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלָיו (אִם יִשְׁמַעְאֵל יִצְלִיחַ לְהַרְגוֹ אוֹתוֹ) כָּל תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה שֶׁהִתְאַסְפוּ אֵלָיו – יִתְפָּזְרוּ לָהֶם, הָיוּ וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם מִנְהִיג⁵³, וְאַבְדָּה שְׂאִרֵּית יְהוּדָה (אִם יִשְׁמַעְאֵל יִהְרֹג אוֹתוֹ וְתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה יִתְפָּזְרוּ) מַמְלַכַת יְהוּדָה שֶׁנִּשְׁאַרָה תִּיֵּאבֵד⁵⁴: (טז) וַיֹּאמְרָה גְּדִלְיָהוּ בֶּן אַחִיקֶם אֶל יוֹחָנָן בֶּן קָרַח גְּדִלְיָהוּ בֶּן אַחִיקֶם עָנָה לְיוֹחָנָן בֶּן קָרַח: אֵל תַּעֲשֶׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲל תַּעֲשֶׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה, אֲל תִּהְרֹג אֶת יִשְׁמַעְאֵל⁵⁵, כִּי שָׁקֵר אַתָּה דֹּבֵר אֶל יִשְׁמַעְאֵל שֶׁהָרִי אֶתָּה אוֹמֵר דְּבָרִי שָׁקֵר עַל יִשְׁמַעְאֵל. גְּדִלְיָה לֹא הָאֲמִין שֶׁיִשְׁמַעְאֵל רֹצֵחַ לְהַרְגוֹ אוֹתוֹ⁵⁶:

לגלות את האוצר שבתורה

⁴⁴ תרגום.

⁴⁵ תרגום.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ תרגום.

⁴⁸ תרגום.

⁴⁹ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א.

⁵⁰ מצודות. תרגום: לכאורה משמע מדבריו שלא מדובר על להרוג את ישמעאל אלא על הכאתו, וייתכן שההכאה עצמה תרתיע את ישמעאל מרציחת גדליה. לשון הפסוק לכאורה מתאים יותר לתרגום, היות ובהכאתו של ישמעאל לא כתוב שמדובר על הכאת נפש, בעוד שבסוף הפסוק המדבר על הכאת גדליה, כתוב שההכאה היא הכאת נפש.

⁵¹ מצודות.

⁵² תרגום.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ תרגום.

⁵⁵ תרגום.

⁵⁶ תרגום.

ירמיהו פרק מא, א-יח

(א) וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרִי,¹ בָּא יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה בֶן אֱלִישָׁמַע מִזִּרְעַ הַמְּלוּכָה הַגִּיעַ יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה בֶן אֱלִישָׁמַע שֶׁהָיָה מְשׁוּשֶׁלֶת מַלְכוּת בֵּית דָּוִד (וְלִכֵּן הוּא חֹשֶׁב שֶׁהִשְׁלִטוֹן מִגִּיעֵה לֹו). יִשְׁמַעְאֵל הַגִּיעַ מֵאֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן,² וְרַבִּי הַמֶּלֶךְ וְעֹשֶׂרָה אֲנָשִׁים אֹתוֹ יַחַד עִם גְּדַלְיָהוּ הַגִּיעוּ גַם שְׂרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁקִּינָאוּ בְּגְדַלְיָה וְעוֹד עֹשֶׂרָה אֲנָשִׁים,³ אֶל גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקֶם הַמִּצְפָּתָה (יִשְׁמַעְאֵל וְהָאֲנָשִׁים שֶׁאִיתוֹ) בָּאוּ אֶל גְּדַלְיָה שֶׁהָיָה בַּמִּצְפָּה,⁴ וַיֹּאכְלוּ שָׁם לֶחֶם יַחְדָּו בַּמִּצְפָּה יִשְׁמַעְאֵל וְהָאֲנָשִׁים שֶׁאִיתוֹ אָכְלוּ סְעוּדָה יַחַד עִם גְּדַלְיָה בַּמִּצְפָּה:⁵ (ב) וַיָּקָם יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה וְעֹשֶׂרָת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ אִתּוֹ יִשְׁמַעְאֵל וְעֹשֶׂרָת הָאֲנָשִׁים שֶׁאִיתוֹ הִזְדַּרְזוּ,⁶ וַיָּבֹאוּ אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקֶם בֶּן שָׁפָן בְּחָרָב כָּל הָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ שָׁם דָּקְרוּ אֶת גְּדַלְיָה בֶן אַחִיקֶם בֶּן שָׁפָן עַל יָדֵי הַחֲרָבוֹת שֶׁלָּהֶם,⁷ וַיָּמָת אֹתוֹ רַק יִשְׁמַעְאֵל סִיִּים אֶת מַלְאכַת הַהֲרִיגָה וְגֵרֶם לְמוֹתוֹ הַסּוֹפִי שֶׁל גְּדַלְיָה,⁸ אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בְּאֶרֶץ יִשְׁמַעְאֵל הָרַג אֶת גְּדַלְיָה בְּגַל שֶׁמֶלֶךְ בָּבֶל מִיָּנָה אוֹתוֹ לְשַׁלִּיט עַל הָאֶרֶץ (וַיִּשְׁמַעְאֵל קִינָא בְּגְדַלְיָה):⁹ (ג) וְאֵת כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר הָיוּ אִתּוֹ אֶת גְּדַלְיָהוּ בַּמִּצְפָּה גַם אֶת הַיְּהוּדִים שֶׁהָיוּ עִם גְּדַלְיָה בַּמִּצְפָּה,¹⁰ וְאֵת הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ שָׁם וְגַם אֶת הַכַּשְׂדִּים שֶׁהָיוּ עִם גְּדַלְיָה בַּמִּצְפָּה,¹¹ אֶת אֲנָשֵׁי הַמֶּלֶךְ הָיוּ רַק חַיִּילִים עִם גְּדַלְיָה בַּמִּצְפָּה מִשּׁוֹם שֶׁנִּבְכַּדְנָצַר הִגְלָה אֶת רֹוב רֹובִים שֶׁל הַיְּהוּדִים לְבָבֶל, וְהוּא הִשְׁאִיר רַק אֶת גְּדַלְיָה עִם קוֹמָץ קָטָן שֶׁל חַיִּילִים (וְאֵת דְּלֵי הָאֶרֶץ) כְּדֵי שִׁמְשִׁיכּוֹ לְשִׁלוֹט,¹² הִכָּה יִשְׁמַעְאֵל (אֶת הַיְּהוּדִים וְהַכַּשְׂדִּים שֶׁהָיוּ עִם גְּדַלְיָה בַּמִּצְפָּה) הָרַג יִשְׁמַעְאֵל:¹³ (ד) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לְהָמִית אֶת גְּדַלְיָהוּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לְרִצְיָחָתוֹ שֶׁל גְּדַלְיָה (אִירַע מִה שֶׁכְּתוּב בַּפְּסוּקִים הַבָּאִים),¹⁴ וְאִישׁ לֹא יָדַע וְאֶף אֶחָד עֵדִין לֹא יָדַע שֶׁגְּדַלְיָה נִרְצָח:¹⁵ (ה)

¹ **רד"ק** וכתב שגדליה נרצח בראש השנה וקבעו את הצום ליום אחרי ראש השנה כדי שלא יצומו ביום טוב. הוכחתו שמדובר על ראש חודש מכך שכתוב כאן "חודש" וגם כאשר דוד ברח מסעדות ראש החודש שערך שאלו כתוב "מחר חדש" כשהכוונה לראש חודש.

² **רד"ק + מצודות.**

³ **תרגום + רש"י. רד"ק:** עם ישמעאל הגיעו חלק משרי צדקיהו. **מצודות** כתב שהאות מ של המילה "מזרע המלוכה" מוסבת גם על "ורבי המלך" והכוונה שגדליה היה משרי המלוכה, והכתוב ייחס לו שני תארים: משושלת המלוכה ומשרי המלך, ולכן הוא חשב שהוא זה שראוי לשלוט. יש יתרון בפירושו, שכן הכתוב לא כתב כמה שרים הגיעו איתו והוא כן דייק בכמה אנשים הצטרפו, ולכן אולי היה מקום לומר שהכתוב מנה את כל המשתתפים איתו ברצח. אולם, טעמי המקרא מסייעים לפירוש רש"י ורד"ק.

⁴ **תרגום.**

⁵ **מצודות.**

⁶ **תרגום.** על היות השורש ק.ם מלשון זירוז, ראה רד"ק שמואל א', טז, ובמילון אוצר מפרשי התנ"ך להסברים נוספים.

⁷ **מצודות.**

⁸ **מצודות.**

⁹ **רד"ק.**

¹⁰ **תרגום.**

¹¹ **תרגום.**

¹² **מצודות.**

¹³ **תרגום.**

¹⁴ **מצודות.**

וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְׁכָּם מְשָׁלוּ וּמִשְׁמָרוֹן שְׁמוֹנִים אִישׁ בָּאוּ שְׁמוֹנִים אֲנָשִׁים מִהַמְּקוֹמוֹת הַבָּאִים:
 שָׁכַם, שִׁלְהָ וְשׁוֹמְרוֹן,¹⁶ מִגְלָחִי זָקֵן וְקִרְעִי בְּגָדִים וּמִתְגַּדְּדִים שְׁמוֹנִים הָאֲנָשִׁים עָשׂוּ שְׁלוֹשָׁה
 מַעֲשִׂים כְּדִי לִבְטֹא אֶת הָאֵבֶל שֶׁלָּהֶם עַל חוֹרְבַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: גִּילְחוּ אֶת זָקְנָם, קָרְעוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם
 וּשְׂרָטוּ אֶת בָּשָׂרָם,¹⁷ וּמִנָּחָה וּלְבֹנָה בְּיָדָם לְהֵבִיא בֵּית יִקְנֹק בְּיַד שְׁמוֹנִים הָאֲנָשִׁים הָיוּ מִנְחוֹת
 וּלְבֹנָה כְּדִי לְהֵבִיא לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ. כֹּאשֶׁר שְׁמוֹנִים הָאֲנָשִׁים יֵצְאוּ מִמְּקוֹמָם כְּדִי לַעֲלוֹת לְבֵית
 הַמִּקְדָּשׁ, הֵם עֲדִיין לֹא שָׁמְעוּ עַל הַחוֹרְבָן, וּבִדְרֹךְ כְּשֶׁנֹּדַע לָהֶם עַל חוֹרְבַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הֵם קָרְעוּ אֶת
 בְּגָדֵיהֶם, גִּילְחוּ אֶת זָקְנָם וּשְׂרָטוּ אֶת בָּשָׂרָם¹⁸: (ו) וַיֵּצֵא יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה לְקִרְאָתָם מִן הַמִּצְפָּה
 יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה יֵצֵא מִהַמִּצְפָּה לְקִרְאָת שְׁמוֹנִים הָאֲנָשִׁים,¹⁹ הֵלֵךְ הֵלֵךְ וּבִכָּה יִשְׁמַעְאֵל עָשָׂה אֶת
 עֲצָמוֹ כִּאִילוֹ שֶׁהוּא בֹכֶה,²⁰ וַיְהִי כִפְגֹּשׁ אֲתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כֹּאשֶׁר יִשְׁמַעְאֵל פָּגַשׁ אֶת שְׁמוֹנִים
 הָאֲנָשִׁים הוּא אָמַר לָהֶם: בָּאוּ אֵל גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בְּמָקוֹם לִלְכַת לִירוּשָׁלַם, בּוֹאוּ וְתִכְנסוּ אֶל
 גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בַּמִּצְפָּה. לִישְׁמַעְאֵל הָיָה נוֹחַ יוֹתֵר לַהֲרוֹג אֶת שְׁמוֹנִים הָאֲנָשִׁים בַּמִּצְפָּה, וְלָכֵן הוּא
 שָׁכַנֵּעַ אוֹתָם לְהִכְנֹס לָשָׁם²¹: (ז) וַיְהִי כִבּוֹאָם אֵל תּוֹךְ הָעִיר כֹּאשֶׁר שְׁמוֹנִים הָאֲנָשִׁים נִכְנסוּ אֶל תּוֹךְ
 הָעִיר בַּמִּצְפָּה,²² וַיִּשְׁחָטֵם יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה אֵל תּוֹךְ הַבּוֹר יִשְׁמַעְאֵל שָׁחַט אֶת שְׁמוֹנִים הָאֲנָשִׁים
 וְהֵנִיחַ אֶת גּוֹפוֹתֵיהֶם בְּתוֹךְ בּוֹר שֶׁהָיָה שָׁם,²³ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ יִשְׁמַעְאֵל וְהָאֲנָשִׁים שֶׁאִתּוֹ
 הֵם שֶׁשָּׁחָטוּ אֶת שְׁמוֹנִים הָאֲנָשִׁים²⁴: (ח) וַעֲשֶׂרָה אֲנָשִׁים נִמְצְאוּ בָּם הָיוּ עֹשֶׂרָה אֲנָשִׁים מִתּוֹךְ
 שְׁמוֹנִים הָאֲנָשִׁים שֶׁבָּאוּ אֶל בֵּי הַמִּקְדָּשׁ,²⁵ וַיֹּאמְרוּ אֵל יִשְׁמַעְאֵל עֲשֶׂרָה הָאֲנָשִׁים אָמְרוּ לִישְׁמַעְאֵל:
 אֵל תִּמְתְּנֵנוּ אֶל תַּהֲרוֹג אוֹתָנוּ! כִּי יֵשׁ לָנוּ מִטְּמָנִים בַּשָּׂדֶה שֶׁהָרִי יֵשׁ לָנוּ אוֹצְרוֹת בַּשָּׂדֶה,²⁶ חָטִים
 וְשִׁעָרִים וְשִׁמְן וְדָבֶשׁ הָאוֹצְרוֹת כּוֹלֵלוֹת חִטִּים, שְׁעוּרִים, שֶׁמֶן וְדָבֶשׁ (וְאֵם לֹא תַהֲרוֹג אוֹתָנוּ נִיתֵן לָךְ
 אוֹתָם),²⁷ וַיַּחְדֵּל וְלֹא הֵמִיתָם בְּתוֹךְ אַחֲיָהֶם יִשְׁמַעְאֵל הִפְסִיק לַהֲרוֹג אֶת הָאֲנָשִׁים, וְלָכֵן הוּא לֹא
 הָרַג אֶת עֲשֶׂרָה הָאֲנָשִׁים שֶׁהִבְטִיחוּ לָתֵת לוֹ אֶת הָאוֹצְרוֹת²⁸: (ט) וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם
 יִשְׁמַעְאֵל אֶת כָּל פְּגָרֵי הָאֲנָשִׁים הַבּוֹר שֶׁאִלּוֹ הִשְׁלִיךְ יִשְׁמַעְאֵל אֶת גּוֹפוֹת שְׁבַעִים הָאֲנָשִׁים שֶׁהוּא

¹⁵ מצודות.

¹⁶ תרגום.

¹⁷ רד"ק.

¹⁸ רש"י. רד"ק הקשה על כך, שהרי עברו כבר כחודשיים מחורבן בית המקדש ועד להגעתם של שמונים האנשים, ואם כן כיצד ייתכן שלמרות שהם הגיעו ממקומות שלא היו רחוקים כל כך מירושלים, שהם לא שמעו על חורבן בית המקדש. תשובתו: הם ידעו שירושלים נחרבה, אבל חשבו שאולי ייתכן שנבזזר אדם השאיר את ב' המקדש על מקומו, כשם שהוא השאיר בירושלים מדלת הארץ.

¹⁹ תרגום.

²⁰ רד"ק.

²¹ תרגום + מצודות.

²² תרגום.

²³ מצודות.

²⁴ מצודות.

²⁵ מצודות.

²⁶ מצודות.

²⁷ מצודות.

²⁸ מצודות.

הרג, ²⁹ אֲשֶׁר הָכָה בְּיָד גְּדַלְיָהוּ יִשְׁמַעְעָל הָרַג אֶת שִׁבְעִים הָאֲנָשִׁים בְּגִלְלָה גְּדֻלָּה (יִשְׁמַעְעָל הָרַג אֶת כָּל מִי שֶׁהָיָה נֶאֱמָן לְגִדְלָה וְהוּא חָשַׁב שֶׁשְׂמוֹנִים הָאֲנָשִׁים הָיוּ נֶאֱמָנִים אֵלָיו), ³⁰ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֲסָא מִפְּנֵי בַעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַבּוֹר הוֹכֵן כַּמְכָּשׁוֹל עַל יְדֵי אֲסָא כֹּאשֶׁר הוּא נֹלָחַם נֹגַד בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, ³¹ אִתּוֹ מָלֵא יִשְׁמַעְעָל בֶּן נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים יִשְׁמַעְעָל מִלֵּא אֶת הַבּוֹר הַזֶּה בְּגוֹפּוֹת אֲנָשִׁים שֶׁהוּא הָרַג: ³² (י) וַיֵּשֶׁב יִשְׁמַעְעָל אֶת כָּל שְׂאֵרֵי הָעָם אֲשֶׁר בְּמִצְפָּה יִשְׁמַעְעָל לָקַח בִּשְׂבִי אֶת שְׂאֵר הָאֲנָשִׁים שֶׁהִגִּיעוּ לְמִצְפָּה, ³³ אֶת בָּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְכֵן שֶׁבָה יִשְׁמַעְעָל אֶת בְּנוֹתָיו שֶׁל מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁנְּבוֹזֶרְאֲדָן לֹא הִגְלָה, ³⁴ וְאֶת כָּל הָעָם הַנְּשָׂאִים בְּמִצְפָּה וְכֵן שֶׁבָה יִשְׁמַעְעָל אֶת הָאֲנָשִׁים שֶׁנְּבוֹזֶרְאֲדָן הִשְׁאִיר בְּמִצְפָּה וְלֹא הִגְלָה אוֹתָם, ³⁵ אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוֹזֶרְאֲדָן רַב טַבָּחִים אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם הָאֲנָשִׁים שֶׁנְּבוֹזֶרְאֲדָן, הִשָּׁר שֶׁהָיָה מְמוֹנָה לְהַרְגוֹ אֶת אֵלּוֹ שֶׁהִתְחַיְּבוּ מִיתָה לְמֶלֶךְ, הִשְׁאִיר יַחַד עִם גְּדֻלָּה בֶּן אַחִיקָם, ³⁶ וַיֵּשְׁבּוּ יִשְׁמַעְעָל בֶּן נְתַנְיָה יִשְׁמַעְעָל בֶּן נְתַנְיָה שֶׁבָה אֶת כּוֹלָם (הַכְּתוּב חֹזֵר עַל כֵּךְ הָיִיתָ וְהוּא הַפְסִיק בְּצִלְעַת הַפְּסוּק הָאוֹמֶרֶת שֶׁמְדוּבֵּר עַל הָאֲנָשִׁים שֶׁנְּבוֹזֶרְאֲדָן הִשְׁאִיר בְּמִצְפָּה), ³⁷ וַיֵּלֶךְ לְעֶבֶר אֶל בְּנֵי עַמּוֹן יִשְׁמַעְעָל עִבְרָא עִם הַשְּׂבוּיִים אֶל בְּנֵי עַמּוֹן עַל מִנְתָּ לְהִתְיַשֵּׁב שָׁם: ³⁸ (יֵא) וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמַעְעָל בֶּן נְתַנְיָה יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְכָל מַפְקְדֵי הַצָּבָא שֶׁהָיוּ אִתּוֹ שָׁמְעוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂה הָרַע שֶׁעָשָׂה יִשְׁמַעְעָל בֶּן נְתַנְיָה: ³⁹ (יב) וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים וַיִּלְכּוּ לְהַלְחֵם עִם יִשְׁמַעְעָל בֶּן נְתַנְיָה יוֹחָנָן וּמַפְקְדֵי הַצָּבָא לָקְחוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ אִתָּם, וְהֵם הִלְכּוּ לְהִלְחֵם עִם יִשְׁמַעְעָל בֶּן נְתַנְיָה, ⁴⁰ וַיִּמָּצְאוּ אוֹתוֹ אֶל מֵים רַבִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן יוֹחָנָן וְהָאֲנָשִׁים שֶׁאִיתָם מָצְאוּ אֶת יִשְׁמַעְעָל בְּגִבְעוֹן, לֵיד בְּרִיכָה שֶׁהָיוּ בָּהּ מֵים רַבִּים: ⁴¹ (יג) וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ יִשְׁמַעְעָל אֶת יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְאֶת כָּל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּשְׁמְחוּ כֹּאשֶׁר הָאֲנָשִׁים שֶׁיִּשְׁמַעְעָל לָקַח בִּשְׂבִי רָאוּ אֶת יוֹחָנָן בֶּן

לגלות את האויצר שבתורה

²⁹ תרגום.

³⁰ רד"ק בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שהכוונה היא שישמעאל הרג אותם במקומו של גדליה. בשם המדרש כתב שהכתוב הטיל את האחריות להריגתם על גדליהו היות וגדליהו היה צריך לחשוש לדבריו של יוחנן והתעלמותו מדבריו של יוחנן היא שגרמה בסופו של דבר גם להריגת האנשים. מצודות הסביר שישמעאל הרג את שבעים האנשים כדי שהוא יוכל להסתיר את רציחת גדליה למשך זמן רב יותר.

³¹ מצודות. בור זה איננו מוזכר בפרקים העוסקים במלחמתו של אסא עם בעשא וכן כתב רד"ק.

³² מצודות.

³³ מצודות.

³⁴ רד"ק והסתפק אם הכוונה לבנות יהויכין, יהויקים או צדקיהו.

³⁵ מצודות ובצלער הראשונה של הפסוק כתוב שישמעאל שבה את האנשים שגרו מחוץ למצפה והגיעו לשם מכל מיני סיבות.

³⁶ מצודות.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ מצודות.

⁴¹ מצודות.

קרח ואת שרי התבא שהיו איתו – הם שמחו⁴²: (יד) וַיִּסְבוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר שָׁבָה יִשְׁמָעֵאל מִן הַמִּצְפָּה (לאחר שראו את יוחנן והאנשים שאיתו) האנשים שנלקחו בשבי על ידי ישמעאל במצפה הסתובבו,⁴³ וַיָּשָׁבוּ וַיֵּלְכוּ אֶל יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְהֵם חֲזָרוּ וְהִלְכוּ אֶל יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח⁴⁴: (טו) וַיִּשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה נִמְלֵט בְּשִׁמְנָה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה עִם עוֹד שְׁמוֹנָה אֲנָשִׁים,⁴⁵ וַיֵּלֶךְ אֶל בְּנֵי עֲמֹן יִשְׁמָעֵאל וְהָאֲנָשִׁים שְׁמוֹנָה לְבָנֵי עֲמֹן⁴⁶: (טז) וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲיִלִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶת כָּל שְׂאֵרֵי הָעָם אֲשֶׁר הָשִׁיב מֵאֵת יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה מִן הַמִּצְפָּה יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וּמִפְקְדֵי הַצָּבָא שֶׁהָיוּ אִתּוֹ לָקְחוּ אֶת הָאֲנָשִׁים שֶׁנִּשְׁאָרוּ בַּמִּצְפָּה לֵאחֹר הַגְלוּת, אוֹתָם שְׁבָה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה,⁴⁷ אַחֵר הִכָּה אֶת גְּדַלְיָה בֶּן אַחִיקָם (יִשְׁמָעֵאל שְׁבָה אֶת הָאֲנָשִׁים בַּמִּצְפָּה) לֵאחֹר שֶׁהָיָה הָרָג אֶת גְּדַלְיָה בֶּן אַחִיקָם,⁴⁸ גְּבָרִים אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וְטַף וְסָרְסִים אֲשֶׁר הָשִׁיב מִגְּבָעוֹן יוֹחָנָן וּמִפְקְדֵי הַצָּבָא לָקְחוּ אֶת הַחַיִּילִים, הַנָּשִׁים, הַיְלָדִים וְהַשְּׂרִים שֶׁהָיוּ הַחֲזִירוֹ מִגְּבָעוֹן (לֵאחֹר שֶׁהָיוּ רָדְפוּ אַחֲרָיו יִשְׁמָעֵאל)⁴⁹: (יז) וַיֵּלְכוּ וַיָּשָׁבוּ בְּגֵרוֹת כְּמִהָאֵשׁ אֲשֶׁר אֵצֶל בֵּית לָחֶם יוֹחָנָן וְהָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ אִתּוֹ הִלְכוּ וְהִתְיַשְּׁבוּ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא "גֵּרוֹת". מָקוֹם זֶה נִתֵּן לְכַמְהָם וְנָשִׁים בְּרִזְיָלִי עַל יְדֵי דוֹד הַמֶּלֶךְ וְהָיָה קְרוֹב לְבֵית לָחֶם,⁵⁰ לָלֶכֶת לְבֹא מִצְרַיִם (יוֹחָנָן וְהָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ הִגִּיעוּ לְגֵרוֹת) בְּדֶרֶךְ לְהִתְיַשֵּׁב בַּמִּצְרַיִם⁵¹: (יח) מִפְּנֵי הַפְּשָׁדִים יוֹחָנָן וְהָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ בָּרוּחוֹ לְמִצְרַיִם הָיוּ וְהֵם פָּחְדוּ מִהַכְּשָׁדִים,⁵² כִּי יֵרָאוּ מִפְּנֵיהֶם הָיוּ וְיוֹחָנָן וְהָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ מִהַכְּשָׁדִים,⁵³ כִּי הִכָּה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בְּאֶרֶץ שֶׁהָיָה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה הָרָג אֶת גְּדַלְיָה בֶּן אַחִיקָם שֶׁמֶלֶךְ בָּבֶל מִיָּנָה לְשַׁלֵּט עַל הָאָרֶץ, וְיוֹחָנָן וְהָאֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ חֲשָׁשׁוּ שֶׁמֶלֶךְ בָּבֶל יָחֹשֵׁב שֶׁכָּל הָעָם הַסָּכִים לְהָרוֹג אֶת גְּדַלְיָה וְיִגִּיעַ לְמַסְקָנָה מוֹטְעִית שֶׁכָּל הָעָם בִּיהוּדָה מֵרֵד בּוֹ⁵⁴:

לגלות את האויזר שבתורה

42. מצודות.

43. תרגום.

44. תרגום.

45. מצודות.

46. תרגום.

47. מצודות.

48. תרגום.

49. מצודות.

50. רש"י. רד"ק הוסיף אפשרות שהמקום נקרא על שמו של כמהם משום שהוא בנה אותו.

51. מצודות.

52. מצודות.

53. תרגום.

54. מצודות.

ירמיהו פרק מב, א–כב

(א) וַיִּגְשׁוּ כָּל שְׂרֵי הַחֵילִים וַיּוֹחֲזֵנוּ בֵּין קֶרֶחַ וַיִּזְנֶיָה בֵּין הַשְּׁעָרִים כֹּל מִפְקְדֵי הַחֵיילִים, יוֹחֲנָן בֶּן קֶרֶחַ וַיִּזְנֶיָה בֶּן הוֹשַׁעִיָּה נִיגְשׁוּ (א) אֶל יִרְמְיָהוּ כַּפִּי שִׁיתְבָּאָר בַּהֲמִשָּׁךְ,¹ וְכָל הָעָם מִקְטָן וְעַד גָּדוֹל יַחַד אִיתָם נִיגְשׁוּ כֹל הָעָם: מֵהָאָדָם הַקָּטָן בְּיוֹתֵר וְעַד לָאָדָם הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר;² (ב) וַיֹּאמְרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא הַמִּפְקָדִים, יוֹחֲנָן, יִזְנֶיָה וְשָׂאֵר הָעָם אָמְרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ: תִּפְּלָ נָא תַּחֲנֹתָנוּ לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים שֶׁתִּיעֲנֶנָּה עֲכָשִׁיו לְבַקְשָׁתֵנוּ,³ וְהִתְפַּלֵּל בְּעַדָּנוּ אֶל יְקֹנֶךָ אֱלֹהֶיךָ בְּעַד כָּל הַשְּׂאֵרִית הַזֹּאת וְתִתְפַּלֵּל עֲלֵינוּ אֵל ה' אֱלֹהֶיךָ עַל כָּל הַיְּהוּדִים שֶׁנִּשְׁאָרוּ בָּאָרֶץ,⁴ כִּי נִשְׁאָרְנוּ מִעַט מִהֶרְבֶּה שֶׁהָיָה מִתּוֹךְ אַנְשִׁים רַבִּים שֶׁחָיוּ בָּאָרֶץ לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה נֶגַד בָּבֶל – נִשְׁאָרוּ רַק מַעֲטִים,⁵ כַּאֲשֶׁר עֲנִיֶּיךָ רָאוֹת אֶתְנוּ כִּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בְּמוֹ עֵינֶיךָ שֶׁישׁ רַק מַעֲטִים מֵאִיתָנוּ;⁶ (ג) וַיַּגֵּד לָנוּ יְקֹנֶךָ אֱלֹהֶיךָ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נָלַךְ בָּהּ אֲנַחְנוּ רוֹצִים שֶׁבִּתְפִּילָתְךָ תִּשְׁאָר אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ מֵהִי הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה לִלְכַּת בָּהּ: הָאֵם נִכּוֹן לִרְדֹּת לְמִצְרַיִם אוֹ לֹא,⁷ וְאֵת הַדֶּבֶר אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וְאֲנַחְנוּ רוֹצִים לִדְעוֹת מֵה עֲלֵינוּ לַעֲשׂוֹת: הָאֵם לִרְדֹּת לְמִצְרַיִם אוֹ לֹא. יֵשׁ בְּצִלְעַי זֶה חֲזָרָה עַל צִלְעַי הַפְּסוּקָה הַקּוֹדֶמֶת כְּדֹרְכָם שֶׁל הַכְּתוּבִים;⁸ (ד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא עֲנֵה לְשׂוֹאֲלָיו: שְׁמַעְתִּי שְׁמַעְתִּי אֶת בְּקִשְׁתְּכֶם,⁹ הֲנִי מִתְפַּלֵּל אֶל יְקֹנֶךָ אֱלֹהֶיכֶם בְּדַבְּרֵיכֶם אֲנִי אֶתְפַּלֵּל אֵל ה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי שְׁבִיקְשֶׁתֶם שֶׁאֲעֲשֶׂה,¹⁰ וְהָיָה כָּל הַדֶּבֶר אֲשֶׁר יַעֲנֶה יְקֹנֶךָ אֶתְכֶם אֲגִיד לָכֶם וְאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם כֹּל דְּבַר שֶׁה' יַעֲנֶה לָכֶם,¹¹ לֹא אֶמְנַע מִכֶּם דְּבַר לֹא אֶמְנַע מִלּוּמֹר לָכֶם דְּבַר אֶחָד מִמֶּה שֶׁה' עֲנֵה לִי עַל שֶׁאַלְתֶּכֶם;¹² (ה) וְהִמָּה אָמְרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ הַשּׂוֹאֲלִים אָמְרוּ לִירְמְיָהוּ: יְהִי יְקֹנֶךָ בְּנוֹ לְעַד אָמֶת וְנִאֲמָן ה' יִהְיֶה הָעֵד שֶׁלֹּנוּ לִכְךָ שֶׁאֲנַחְנוּ נִקְיִים אֶת דְּבָרֵינוּ – נַעֲשֶׂה כֹכֵל מִה שֶׁהוּא יֹאמֵר לָךְ שֶׁאֲנַחְנוּ צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת,¹³ אִם לֹא כָּכֵל הַדֶּבֶר אֲשֶׁר יִשְׁלַחְךָ יְקֹנֶךָ אֱלֹהֶיךָ אֵלֵינוּ בֵּין נַעֲשֶׂה וְה' יַעֲנִישׁ אֹתָנוּ אִם לֹא נַעֲשֶׂה אֶת מִה שֶׁהוּא יֹאמֵר לָךְ שֶׁאֲנַחְנוּ צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת;¹⁴ (ו) אִם טוֹב וְאִם רָע בֵּין שֶׁתִּשׁוּבְתוֹ שֶׁל ה' תִּמְצָא חֵן בְּעֵינָיו וּבֵין שֶׁהִיא לֹא תִּמְצָא חֵן בְּעֵינָיו,¹⁵ בְּקוֹל יְקֹנֶךָ אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ שֹׁלְחִים אֶתְךָ אֵלָיו נִשְׁמָע אֲנַחְנוּ נִקְבֵּל אֶת דְּבָרֵינוּ שֶׁל ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ שׁוֹלְחִים אֹתְךָ לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו,¹⁶ לְמַעַן אֲשֶׁר יִטֹּב לָנוּ וּבִגְלַל זֶה ה' יִיטִיב

¹ תרגום.

² תרגום.

³ תרגום.

⁴ תרגום.

⁵ תרגום.

⁶ תרגום.

⁷ מצודות.

⁸ מצודות.

⁹ תרגום וכאן תרגם את השורש ש.מ.ע. מלשון שמיעה, בעוד שמצודות פירש שורש זה בפסוק זה מלשון קבלת הדברים.

¹⁰ תרגום. כדאי לשים לב שבבבקותם אמרו השואלים שה' הוא אלוהי ירמיהו ובתשובה הוא עונה להם שה' הוא אלוהיהם.

¹¹ תרגום.

¹² מצודות.

¹³ מצודות.

¹⁴ מצודות.

¹⁵ מצודות.

¹⁶ תרגום.

לנו, ¹⁷ **כִּי נִשְׁמַע בְּקוֹל יְקֹזֶק אֱלֹהֵינוּ** כיוון שנקבל עלינו לעשות את מה שה' אלוֹקֵינוּ אָמַר לנו¹⁸: (ז) **וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרֵת יָמִים** לאחר שעברו עשרה ימים מבקשתם של השואלים לירמיהו לברר את רצון ה' לגבי הדרך שבה ילכו, ¹⁹ **וַיְהִי דְבַר יְקֹזֶק אֶל יִרְמְיָהוּ** היה דבר נבואה מאת ה' אל ירמיהו²⁰: (ח) **וַיִּקְרָא אֶל יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְאֶל כָּל שְׂרֵי הַחֵילִים אֲשֶׁר אִתּוֹ** ירמיהו קרא אל יוחנן בן קרח ולמפקדי הצבא שהיו איתו, ²¹ **וְלִכָּל הָעָם לְמִקְטָן וְעַד גָּדוֹל** וכן קרא ירמיהו לכל העם: מהקטנים שבעם ועד לגדולים שבעם²²: (ט) **וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם** ירמיהו אמר לשואלים ולשאר העם: **כֹּה אָמַר יְקֹזֶק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** כך אמר ה' אלוֹקֵי יִשְׂרָאֵל, ²³ **אֲשֶׁר שְׁלַחְתֶּם אֹתִי אֵלָיו לְהַפִּיל תַּחֲנוּתְכֶם לְפָנָיו** ששלחתם אותי לשאול את שאלתכם ממנו²⁴: (י) **אִם שׁוֹב תֵּשְׁבוּ בָאָרֶץ הַזֹּאת** אם אתם תשובו בארץ ישראל, ²⁵ **וּבְנִיתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶהְרַס אֲנִי** אבנה אתכם ולא אהרוס אתכם, אתם תתרבו בארץ ולא תגלו ממנה, ²⁶ **וְנִטְעַתִּי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ אֲנִי** אטע אתכם בארץ ולא אעקור אתכם ממנה. יש בצלע זו כפילות על הצלע הקודמת כדרכם של נבואות, ²⁷ **כִּי נַחֲמָתִי אֶל הָרַעָה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לָכֶם** היות ואני חושב אחרת ממה שבהתחלה חשבתי להרע לכם. ה' אמר שהוא חזר בו מהבאת הפורענות על יושבי הארץ²⁸: (יא) **אֶל תִּירָאוּ מִפְּנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְאִים מִפְּנֵיו** אל תפחדו מפני מלך בבל שאתם מפחדים מנקמתו מכך לאחר שרצחו את גדליה, ²⁹ **אֶל תִּירָאוּ מִמֶּנּוּ** אל תפחדו בגלל הדבר הזה (של רצח גדליה), ³⁰ **נֹאֵם יְקֹזֶק** כך אמר ה', ³¹ **כִּי אֶתְכֶם אֲנִי לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְלְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ** שהרי אני אהיה בעזרתכם ואציל אתכם מידי של נבוכדנצר³²: (יב) **וְאַתֶּן לָכֶם רַחֲמִים וְרַחֵם אֶתְכֶם** ואני אגרום לכך שנבוכדנצר יתמלא ברחמים והוא ירחם עליכם, ³³ **וְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֲדֹמְתְכֶם** ואת הגולים שכבר גלו לבבל – נבוכדנצר יחזיר לארץ ישראל³⁴: (יג) **וְאִם אֹמְרִים אַתֶּם לֹא נִשָּׁב בָּאָרֶץ הַזֹּאת** ואם אתם אומרים שאינכם מעוניינים לשבת בארץ ישראל, ³⁵ **לְבַלְתִּי שְׁמַע בְּקוֹל יְקֹזֶק אֱלֹהֵיכֶם** ובכך אינכם מקשיבים לה' אלוֹקֵיכֶם (שאמר לכם להישאר

¹⁷ תרגום.

¹⁸ תרגום.

¹⁹ מצודות.

²⁰ תרגום.

²¹ תרגום.

²² תרגום.

²³ תרגום.

²⁴ תרגום.

²⁵ תרגום.

²⁶ מצודות.

²⁷ מצודות.

²⁸ מצודות.

²⁹ מצודות.

³⁰ מצודות.

³¹ תרגום.

³² תרגום.

³³ מצודות.

³⁴ רד"ק והסביר שכתוב "אתכם, למרות שהנביא איננו מדבר עתה עם הגולים, משום שרוב העם גלה והנביא מתכוון בדבריו לכלל העם.

³⁵ תרגום.

לשבת בארץ)³⁶: (יד) לֵאמֹר כֹּךְ אֶצֶם אוֹמְרִים: ³⁷ לֹא בִי אֶרֶץ מִצְרַיִם נְבוֹא לֹא נִישָׂאֵר בָּאֶרֶץ, אֲלֵא נְבֵא לָאֶרֶץ מִצְרַיִם, ³⁸ אֲשֶׁר לֹא נִרְאָה מִלְחָמָה (ההעדפה ללכת לארץ מצרים היא מפני) שבארץ מצרים לא נראה מלחמות, ³⁹ וְקוֹל שׁוֹפֵר לֹא נִשְׁמָע וְלֹא נִשְׁמָע אֶת קוֹלוֹת הַשּׁוֹפֵר שֶׁבְּדֶרֶךְ כָּל תּוֹקְעִים בָּהֶם בְּשַׁעַת מִלְחָמָה, ⁴⁰ וְלִלְחֶם לֹא נִרְעַב וּבָאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא נָהִיָּה רַעֲבִים (בניגוד למצב שהיה אז בארץ ישראל שהיה רעב), ⁴¹ וְשֵׁם נִשָּׁב וְאִנְחָנוּ נִתְיַשֵּׁב בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא נִגְלָה מִשֵּׁם: ⁴² (טו) וְעֵתָה הִיּוֹת וְאַתֶּם אוֹמְרִים שְׂאֵתֶם רּוֹצִים לִרְדֹּת לְמִצְרַיִם וְלֹא לְהִישָׂאֵר בָּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (בניגוד לציווי שלה 'י), ⁴³ לָכֵן שִׁמְעוּ דְּבַר יְקֹזק שְׂאֵרִית יְהוּדָה לְכֹן, הַנִּשְׂאָרִים בִּיהוּדָה שֶׁעֲדִיין לֹא גָלוּ, תִּקְשִׁיבוּ לְדַבֵּר ה', ⁴⁴ כֹּה אָמַר יְקֹזק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אִמַּר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. ⁴⁵ ה' נִקְרָא בְּשֵׁם צְבָאוֹת הִיּוֹת וְהוּא הָאֱלֹהִים עַל צְבָאוֹת רַבִּים: צְבֵא שֶׁל מַעֲלָה (כְּמוֹ הַכּוֹכָבִים וְהַמַּלְאָכִים) וְעַל צְבֵא שֶׁל מָטָה (בְּנֵי הָאָדָם וּבַעֲלֵי הַחַיִּים), ⁴⁶ אִם אַתֶּם שׁוֹם תִּשְׁמֹן פְּנִיכֶם לְבֵא מִצְרַיִם אִם אַתֶּם תַּחֲלִטוּ מִרְצוֹנְכֶם לְבֵא אֶל מִצְרַיִם, ⁴⁷ וּבְאַתֶּם לָגוֹר שֵׁם וּבַפּוֹעֵל אַתֶּם גַּם תִּבְּאוּ לְגוֹר שֵׁם: ⁴⁸ (טז) וְהִיתָה הַחֶרֶב אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְאִים מִמֶּנָּה הַחֶרֶב שֶׁל הַכַּשְׂדִּים שֶׁמִּמֶּנָּה אַתֶּם כָּל כֹּךְ מִפְּחָדִים. אַתֶּם הִרִי מִפְּחָדִים לְמוֹת בַּחֲרֵב עַל יְדֵי הַכַּשְׂדִּים (וְלֹכֵן אֵינְכֶם רּוֹצִים לְהִישָׂאֵר בָּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל), ⁴⁹ שֵׁם תִּשְׁיֵג אַתֶּם בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם הַחֶרֶב תִּשְׁיֵג אַתֶּם בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם, אַתֶּם תִּמּוֹתוּ בַּחֲרֵב בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם, ⁵⁰ וְהָרַעַב אֲשֶׁר אַתֶּם דֹּאֲגִים מִמֶּנּוּ וְהָרַעַב שֶׁגּוֹרֵם לָכֶם לְדַאגָּה (וְלֹכֵן אֵינְכֶם רּוֹצִים לְהִישָׂאֵר בָּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל), ⁵¹ שֵׁם יִדְבֹק אַחֲרֵיכֶם מִצְרַיִם הָרַעַב יִדְבֹק בָּכֶם וִירְדּוּף אַחֲרֵיכֶם לְמִצְרַיִם. גַּם בְּמִצְרַיִם אַתֶּם תִּמּוֹתוּ בְּרַעַב, ⁵² וְשֵׁם תִּמּוֹתוּ וְאַתֶּם תִּמּוֹתוּ בְּרַעַב וּבַחֲרֵב בְּמִצְרַיִם: ⁵³ (יז) וְהָיָה כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁמוּ אֶת פְּנִיָּהֶם לְבֹא מִצְרַיִם לָגוֹר שֵׁם וְכָל הָאֲנָשִׁים שֶׁרָצוּ לִלְכֹת לְמִצְרַיִם עַל מִנַּת לָגוֹר שֵׁם, ⁵⁴ יָמוּתוּ בַּחֲרֵב בְּרַעַב וּבַדְּבַר יָמוּת בְּאַחַת מִהַדְרָכִים הַבָּאוֹת: בַּחֲרֵב הָאוֹיֵב, בְּרַעַב אוֹ מִמַּחֲלַת הַדְּבַר, ⁵⁵ וְלֹא יִהְיֶה לָּהֶם שְׂרִיד וּפְלִיט מִפְּנֵי הָרַעַב אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם וּבְגִלָּל שְׂאֵבִיא עֲלֵיהֶם פּוֹרַעֲנוֹת גְּדוֹלָה – לֹא יִישָׂאֵר מֵהֶם אֶף אֶחָד שִׁינָּצַל – כּוֹלֵם יָמוּתוֹ: ⁵⁶ (יח) כֹּה אָמַר יְקֹזק צְבָאוֹת

³⁶ מצודות.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ מצודות.

⁴⁰ מצודות.

⁴¹ מצודות.

⁴² מצודות.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ תרגום.

⁴⁵ תרגום.

⁴⁶ רד"ק בפירושו לישעיה א, ט.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ מצודות.

⁵⁰ תרגום.

⁵¹ תרגום.

⁵² מצודות.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ מצודות.

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ מצודות.

אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שהרי כך אמר ה' צבאות אלוקי ישראל.⁵⁷ ה' נקרא בשם צבאות כיוון שהוא האלוה על צבאות רבים, על צבא של מעלה (כמו המלאכים והכוכבים) ועל צבא של מטה (כמו בני האדם והחיות),⁵⁸ כְּאֲשֶׁר נִתְּנָה אִפִּי וְחִמְתִּי עַל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם בֶּן תִּתְּנָה חִמְתִּי עֲלֵיכֶם בְּבִאכֶם מִצְרִים כֶּשֶׁם שֶׁהֲרוּגוֹ וְהַחִימָה שְׁלִי נִשְׁפְּכוּ עַל תּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם, כִּךְ יִישַׁפֵּךְ כַּעֲסִי גַם עֲלֵיכֶם כֹּאשֶׁר אַתֶּם תִּיכַנְסוּ לְמִצְרַיִם,⁵⁹ וְהִיִּיתֶם לְאֱלֹהָ וּלְשִׁמְהָ וּלְקַלְלָהּ וּלְחַרְפָּהּ וְאַתֶּם תִּהְיוּ לְאֱלֹהָ, שְׁמָהּ, קִלְלָהּ וְחַרְפָּהּ. לֹאֱלֹהָ – פִּירוּשׁוֹ שְׁכֹאשֶׁר אָדָם יִישַׁבֵּעַ, הוּא יֹאמֵר שֶׁאִם הוּא לֹא יִקְיִים אֶת שְׁבוּעָתוֹ, תִּבּוֹא עֲלָיו פּוֹרְעֵנוֹת כְּמוֹ שְׁבָאָה עַל הַיּוֹרְדִים לְמִצְרַיִם (הַיּוֹת וּפּוֹרְעֵנוֹת זֶה תִּהְיֶה גְדוּלָה כָּל כֵּךְ, וְלִכֵּן הִיא תִשְׁמַשׁ לְדוּגְמָא לְאַסּוֹן). שְׁמָה – אֲנָשִׁים יִתְמָהוּ עַל הַפּוֹרְעֵנוֹת הֵיוּ וְהִיא כָּל כֵּךְ גְּדוּלָה. קִלְלָהּ – אָדָם שִׁירְצָה לְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ יִקְלַל אוֹתוֹ לִהְיוֹת כְּמוֹתָם. חַרְפָּה – כּוֹלֵם יַחֲרִפוּ אֶתְכֶם וַיִּבְזוּ אֶתְכֶם,⁶⁰ וְלֹא תִרְאוּ עוֹד אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַחֲרָיִם תִּתְּגַלוּ לְמִצְרַיִם אַתֶּם לֹא תִרְאוּ אֶת מַלְכַת יְהוּדָה פַּעַם נּוֹסֶפֶת, הַיּוֹת וְתִבּוֹא עֲלֵיכֶם הַפּוֹרְעֵנוֹת בְּמִצְרַיִם:⁶¹ (יֵט) דְּבַר יִקְוֶה עֲלֵיכֶם שְׂאִירֵי יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרִים בְּמַמְלַכַת יְהוּדָה לֹא נִהְרָגוּ: ה' אָמַר שֶׁצָּרִיךְ לְהַתְּרוֹת בְּכֶם פַּעַם נּוֹסֶפֶת,⁶² אֶל תִּבְּאוּ מִצְרַיִם אֶל תִּיכַנְסוּ לְמִצְרַיִם,⁶³ יָדַעְתִּי תִּתְּנוּ כִּי הָעִידֵתִי בְּכֶם הַיּוֹם עֲלֵיכֶם לְדַעַת שֶׁהַתְּרִיתִי בְּכֶם הַיּוֹם שֶׁתּוֹבֵא עֲלֵיכֶם פּוֹרְעֵנוֹת, וְלִכֵּן לֹא תוֹכְלוּ לִוְמֵר שֶׁאִינְכֶם מְבִינִים מִדּוּעַ בָּאָה עֲלֵיכֶם פּוֹרְעֵנוֹת זֶה:⁶⁴ (כ) כִּי הִתְעִיתֶם בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם אַתֶּם טַעִיתֶם בַּעֲצַמְכֶם,⁶⁵ כִּי אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי אֶל יִקְוֶה אֱלֹהֵיכֶם שֶׁהִרִי אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אוֹתִי אֶל ה' אֱלֹקֵיכֶם,⁶⁶ לֵאמֹר כִּךְ אִמְרַתֶּם לִי כִשְׁשַׁלַּחְתֶּם אוֹתִי אֶל ה',⁶⁷ הִתְפַּלֵּל בְּעַדְנוּ אֶל יִקְוֶה אֱלֹהֵינוּ תִתְּפַלֵּל עֲלֵינוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹקֵינוּ,⁶⁸ וְכָכָל אֲשֶׁר יֹאמֵר יִקְוֶה אֱלֹהֵינוּ בֶּן הַגִּדּוֹל לָנוּ וְעֵשִׂינוּ וְתֹאמַר לָנוּ אֶת מַה שֶׁה' אֱלֹקֵינוּ יֹאמַר לָךְ וְאַנְחֵנוּ נַעֲשֶׂה כְּדִבְרֵינוּ. יִרְמִיָּהוּ טַעַן שֶׁאִם הַנִּשְׁאָרִים בִּיהוּדָה לֹא הִיוּ מִבְּקָשִׁים מִמֶּנּוּ לְהַתְּפַלֵּל אֶל ה' וּלְשַׁאוֹל אוֹתוֹ מַה הֵם צָרִיכִים לַעֲשׂוֹת, הֵם הִיוּ שׁוֹגְגִים בְּכֵךְ שֶׁהֵם יִרְדּוּ לְמִצְרַיִם, וְלִכֵּן אִם כּוֹוֹנֶתֶם הִיִּיתָה לְרִדְתָּ לְמִצְרַיִם, הִיָּה עֲלֵיהֶם לְהִימָנַע מִלְּשַׁאוֹל אֶת ה', וּבְכֵךְ הֵם הִיוּ שׁוֹגְגִים וְלֹא מְזִידִים:⁶⁹ (כֹּא) וְאַגִּיד לָכֶם הַיּוֹם וְהַיּוֹם אִמְרַתִּי לָכֶם אֶת דְּבָרִי ה',⁷⁰ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יִקְוֶה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא קִיבַלְתֶּם אֶת דְּבָרֵינוּ שֶׁל ה', לֹא הִקְשַׁבְתֶּם לְמַה שֶׁה' אָמַר לָכֶם וְלֹא עֲשִׂיתֶם כְּדִבְרֵינוּ.⁷¹ לְמִרְוֹת שֶׁהַנִּשְׁאָרִים לֹא אָמְרוּ לִירְמִיָּהוּ שֶׁהֵם עֲתִידִים לְרִדְתָּ לְמִצְרַיִם, יִרְמִיָּהוּ יָדַע אֶת כּוֹוֹנֶתֶם הָאִמִּיתִית וְלִכֵּן הוּא אָמַר לָהֶם שֶׁהֵם חוֹטְאִים בְּדַרְכָם,⁷² וְכָכָל אֲשֶׁר שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם (לֹא קִיבַלְתֶּם אֶת דְּבָרֵינוּ

⁵⁷ תרגום.

⁵⁸ רד"ק בפירושו לישעיה א, ט.

⁵⁹ תרגום + מצודות.

⁶⁰ מצודות.

⁶¹ מצודות.

⁶² מצודות. תרגום: יש גזירה מאת ה' על הנשארים בממלכת יהודה.

⁶³ תרגום.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות. רד"ק: ירמיהו אמר שהשואלים הטעו אותו בעצם בקשתם ממנו לשאול את ה' מה עליהם לעשות, היות והם התכוונו לרדת למצרים בכל מקרה.

⁶⁶ תרגום.

⁶⁷ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א, א.

⁶⁸ תרגום.

⁶⁹ מצודות.

⁷⁰ תרגום.

⁷¹ תרגום.

⁷² רד"ק.

של ה' בנוגע לירידה למצרים) כפי שלא הקשבתם לכל מה שאמרתי לכ בשמו לאורך כל השנים⁷³: (כב) וְעַתָּה יִדְעוּ תִּדְעוּ וּמֵאֲחֵר שְׁלֹא הִקְשַׁבְתֶּם בְּקוֹל ה' עֲלֵיכֶם לְדַעַת,⁷⁴ כִּי בַּחֲרִב בָּרָעַב וּבִדְבַר תַּמּוּתוֹ שִׂאתֶם תַּמּוּתוֹ בַּחֲרִב הָאוֹיֵב, בָּרָעַב וּבִדְבַר,⁷⁵ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר חָפַצְתֶּם לָבוֹא לְגֹר שָׁם (אתם תַּמּוּתוֹ) בַּמָּקוֹם שִׂאתֶם רְצִיתֶם לְהַכִּינֵס וּלְהַתִּישֵׁב שָׁם, בַּמִּצְרַיִם⁷⁶:

⁷³ מצודות.

⁷⁴ תרגום.

⁷⁵ תרגום.

⁷⁶ תרגום.

ירמיהו פרק מג, א-יג

(א) וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם אֶת כָּל דְּבָרֵי יְקֹנָק אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר שָׁלַח יְקֹנָק אֱלֹהֵיהֶם אֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יִרְמְיָהוּ סִיֵּים לומר לעם את כל דברי ה' אלוקיהם שה' שלח לומר להם,¹ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכוֹנֶה לְכָל הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְעֵיל בְּפָרֶק מ"ב (שֶׁאִם הֵם יִירְדּוּ מִצְרַיִם, תָּבוֹא עֲלֵיהֶם פּוֹרְעָנוֹת)²: (ב) וַיֹּאמֶר עֲזַרְיָה בֶן הוֹשַׁעְיָה וַיּוֹחֲנָן בֶּן קָרַח וְכָל הָאֲנָשִׁים הַזֵּהִים עֲזַרְיָה בֶן הוֹשַׁעְיָה, יוֹחֲנָן בֶּן קָרַח וְכָל שָׂרֵי הָאֲנָשִׁים הָרָשָׁעִים אָמְרוּ:³ אֲמָרִים אֶל יִרְמְיָהוּ כִּי הֵם אָמְרוּ לִירְמְיָהוּ (וּבְגִלָּל שֶׁהִכְתוּב הָאֵרִיךְ בְּפִירוּט הָאֲנָשִׁים, הוּא חֹזֵר לְצִיָּן שֶׁהֵם אָמְרוּ אֶת דְּבָרֵיהֶם אֶל יִרְמְיָהוּ),⁴ שֶׁקָּרָא אֶתְּהָ מְדַבֵּר אֶתְּהָ אוֹמֵר דְּבָרֵי שֶׁקָּרָא:⁵ לֹא שֶׁלַּחְדָּ יְקֹנָק אֱלֹהֵינוּ לֵאמֹר לֹא תָבֹאוּ מִצְרַיִם לָגוֹר שָׁם ה' לֹא שֶׁלַּח אוֹתְךָ לומר לָנוּ שֶׁלֹּא נִיכְנַס אֶל מִצְרַיִם עַל מִנְתַּל לָגוֹר שָׁם:⁶ (ג) כִּי בָרוּךְ בֶּן נְרִיָּה מְסִית אֶתְּךָ בָּנוּ (אֶתְּהָ אוֹמֵר לָנוּ לְהִישָׁאֵר בְּאַרְץ יְהוּדָה) הַיּוֹת וּבָרוּךְ בֶּן נְרִיָּה מְסִית אוֹתְךָ נִגְדָנוּ. כִּנְרָאָה שֶׁהִיִּתָּה לָהֶם מִחֲלוּקֶת עִם בָּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה וְלָכֵן הֵם חֲשָׁבוּ שִׁירְמִיָּהוּ אִסֵּר עֲלֵיהֶם לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם הַיּוֹת וְהוּא הִיָּה בְּצִידוֹ שֶׁל בָּרוּךְ,⁷ לְמַעַן תֵּת אֶתְּנוּ בְּיַד הַבְּשָׂדִים לְהַמִּית אֶתְּנוּ וּלְהַגְלוֹת אֶתְּנוּ בָּבֶל (אֶתְּהָ רֹצֵחַ שֶׁלֹּא נִרְדָּ לְמִצְרַיִם) כְּדִי לְמַסּוֹר אוֹתְנוּ בְּיַד הַכַּשְׂדִּים וְהֵם יִהְיֶה חֶלֶק מֵאֵיתְנוּ וְאֵת חֶלְקֵנוּ הֵם יִגְלוּ לְבָבֶל:⁸ (ד) וְלֹא שָׁמַע יוֹחֲנָן בֶּן קָרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲזִילִים וְכָל הָעָם בְּקוֹל יְקֹנָק לְשַׁבֵּת בְּאַרְץ יְהוּדָה יוֹחֲנָן בֶּן קָרַח, מִפְּקָדֵי הַצָּבָא וְכָל הָעָם לֹא הִקְשִׁיבוּ לְדְבָרֵי ה' לְהִישָׁאֵר לְשַׁבֵּת בְּאַרְץ יְהוּדָה:⁹ (ה) וַיִּקַּח יוֹחֲנָן בֶּן קָרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲזִילִים אֶת כָּל שְׂאֵרֵי יְהוּדָה יוֹחֲנָן בֶּן קָרַח וּמִפְּקָדֵי הַצָּבָא לָקְחוּ אֶת הַיְּהוּדִים שֶׁנִּשְׁאָרוּ בְּאַרְץ יְהוּדָה,¹⁰ אֲשֶׁר שָׁבוּ מִכָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִדְּחוּ שָׁם לָגוֹר בְּאַרְץ יְהוּדָה חֶלֶק מֵהַנִּשְׁאָרִים בְּאַרְץ יְהוּדָה חֲזָרוּ כִּבְרֵם מִהַגְלוֹת שְׁבָה הֵם הִתְפָּזְרוּ, עַל מִנְתַּל לָגוֹר בְּאַרְץ יְהוּדָה:¹¹ (ו) אֶת הַגְּבָרִים וְאֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הַטָּף וְאֶת בָּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר הָיָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים אֶת גְּדֻלָּהּ בֶּן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן (יוֹחֲנָן וְהַמִּפְקָדִים לָקְחוּ) אֶת הַגְּבָרִים, הַנָּשִׁים, הַיְּלָדִים, בָּנוֹת הַמֶּלֶךְ שֶׁל יְהוֹיָקִים וְאֶת שָׂרֵי הָאֲנָשִׁים שֶׁנְּבוּזַרְאֲדָן, הֵשֵׁר שֶׁהָיָה מְמוֹנָה עַל מִי שֶׁהִתְחַיֵּב מוֹת לְמֶלֶךְ הַשְּׁעִיר עִם גְּדֻלָּה בֶּן אַחִיקָם

¹ תרגום.² מצודות.³ מצודות.⁴ מצודות.⁵ תרגום.⁶ תרגום.⁷ מצודות.⁸ מצודות.⁹ תרגום.¹⁰ תרגום.¹¹ תרגום + מצודות.

בן שפן,¹² וְאֵת יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא וְאֵת בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּהוּ יוֹחֲנָן וְהַמִּפְקָדִים לִקְחוּ אִתָּם גַּם אֶת יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא וְאֵת בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה (למרות שירמיהו וברוך לא הלכו מרצונם אלא נלקחו בכח)¹³: (ז) וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ מִצְרַיִם הַנִּשְׁאָרִים בָּאֶרֶץ יְהוּדָה הַגִּיעוּ לָאֶרֶץ מִצְרַיִם,¹⁴ כִּי לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְקֹזֶק שֶׁהָרִי הֵם לֹא קִיבְלוּ אֶת דְּבָרָיו שֶׁל ה' שֶׁאָמַר לָהֶם לֹא לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם,¹⁵ וַיָּבֹאוּ עַד תַּחְפִּנְחָס הַנִּשְׁאָרִים בָּאֶרֶץ יְהוּדָה הַגִּיעוּ עַד לְמִקְוֵה שֶׁנִּקְרָא "תַּחְפִּנְחָס" שֶׁהוּא מִקְוֵה בְּמִצְרַיִם¹⁶: (ח) וַיְהִי דְבַר יְקֹזֶק אֶל יִרְמְיָהוּ בְּתַחְפִּנְחָס בְּתַחְפִּנְחָס הָיָה דְּבַר נְבוּאָה מֵאֵת ה' אֶל יִרְמְיָהוּ,¹⁷ לֵאמֹר כֹּךְ אָמַר ה' לִירְמְיָהוּ בְּדַבְרֵי נְבוּאָתוֹ¹⁸: (ט) קָח בְּיָדְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת תִּיקַח אִתְּךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת,¹⁹ וְטָמְנָתָם בְּמַלְטָ בְּמַלְבֵּן תִּטְמִין אֶת הָאֲבָנִים הַגְּדֹלוֹת בְּמַלְטָ בְּמִקְוֵה שֶׁנִּמְצָא סִמּוּךְ לִפְתָּח בֵּיתוֹ שֶׁל פֶּרֶעַה בְּתַחְפִּנְחָס,²¹ לְעֵינַי אֲנִשִּׁים יְהוּדִים הַהִטְמִנָּה תִיעֶשֶׂה כְּאִשֶּׁר יְהוּדִים יִרְאוּ אוֹתוֹ. ה' צִוּוּהוּ אֶת יִרְמְיָהוּ לְהִטְמִין אֶת הָאֲבָנִים בְּמַלְטָ בְּשַׁע שִׁיחֻדִּים יִרְאוּ אֶת הַהִטְמִנָּה²²: (י) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם תֹּאמַר אֵל הַיְּהוּדִים שִׁירְאוּ אֶת הַהִטְמִנָּה²³: כֹּה אָמַר יְקֹזֶק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.²⁴ ה' נִקְרָא בְּשֵׁם צְבָאוֹת הַיּוֹת וְהוּא אֱלֹהֵי עַל צְבָאוֹת רַבִּים: עַל צְבָא מַעְלָה (כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים וְהַכּוֹכָבִים) וְעַל צְבָא מַטָּה (כְּמוֹ בְנֵי הָאָדָם וּבְעַלֵּי הַחַיִּים),²⁵ הִנְנִי שֹׁלַח וְלִקְחָתִי אֶת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עֲבָדִי אֲנִי אַעֲוֹרֵר אֶת לִיבּוֹ שֶׁל נְבוּכַדְרֶאצַּר עֲבָדִי לְבֹא לְכָאן. נְבוּכַדְרֶאצַּר נִקְרָא בְּפִסּוֹק עֲבָדוֹ שֶׁל ה' מִשׁוּם שֶׁהוּא קִיִּים אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל ה' בִּיצִיאָתוֹ לְמַלְחָמָה נֶגַד מִצְרַיִם,²⁶ וְשִׁמְתִּי כֶּסֶף מִמַּעַל לְאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר טָמְנָתִי אֲנִי אֲשִׁים אֶת כֶּסֶף שֶׁל נְבוּכַדְרֶאצַּר מַעַל הָאֲבָנִים שֶׁטְמַנְתִּי. הַכוֹוֶנָה שֶׁנְבוּכַדְרֶאצַּר יִבֹּא לְבָבֶל,²⁷ וְנָטָה אֶת שִׁפְרִירוֹ עָלֵיהֶם נְבוּכַדְרֶאצַּר יִפְרוֹס אֶת אוֹהֲלוֹ הִיפָּה מַעַל הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה²⁸: (יא) וְכֹא וְהִפָּה אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם נְבוּכַדְרֶאצַּר יִבֹּא וְיִהְיוּ אֶת תּוֹשְׁבֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם,²⁹ אֲשֶׁר לָמוֹת

¹² תרגום + רד"ק + מצודות.

¹³ מצודות.

¹⁴ תרגום וכאן תרגם "ואתו" לעומת שאר השורשים של ב.א. בהקשר זה שתרגם מלשון כניסה.

¹⁵ תרגום + מצודות.

¹⁶ מצודות.

¹⁷ תרגום.

¹⁸ על פי הגר"א בפירושו ליהושע א,א. עיין אוצר נפשי התנ"ך על ספר שמות באוצר המאמרים במאמר "וידבר ה' אל משה

לאמר" שם הרחבנו על המשמעות של המילה "לאמר" במקרא.

¹⁹ תרגום ופירש "בידך" מלשון "איתך, ברשותך".

²⁰ מצודות.

²¹ מצודות.

²² תרגום.

²³ מצודות.

²⁴ תרגום.

²⁵ רד"ק בפירושו לישעיה א,ט.

²⁶ מצודות.

²⁷ מצודות.

²⁸ מצודות.

²⁹ תרגום. רד"ק: בכתוב כתוב "ובאה" בלשון נקבה היות ומדובר על המחנה, בקרי כתוב "ובא" היות ומדובר על נבוכדנצר.

לְמוֹת וְאֲשֶׁר לְשָׁבִי וְאֲשֶׁר לְחָרְבִי לְחָרְבִי מִי שְׂרָאוּי לְמוֹת בְּרַעַב – יָמוּת בְּרַעַב. מִי שְׂרָאוּי
 שֶׁהוּא יִלְקַח בִּשְׂבִי – יִלְקַח בִּשְׂבִי עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר. מִי שְׂרָאוּי לְמוֹת עַל יְדֵי הַחֲרָבוֹת שֶׁל חֵיילֵי
 נְבוּכַדְנֶצַּר – יָמוּת עַל יְדֵיהֶם³⁰: (יב) וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּבֵתִי אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲנִי אֶגְרוֹם לָכֵךְ שֶׁנְּבוּכַדְנֶצַּר
 יִשְׂרֹף אֶת הַבָּתִּים שֶׁל הָאֱלֹהִים שֶׁל מִצְרַיִם, וְיִשְׂרָפֶם וְיִשְׁבְּם אֶת הָאֱלֹהִים מֵעַץ, נְבוּכַדְנֶצַּר יִשְׂרֹף.
 אֶת הָאֱלֹהִים מִזֶּהָב, נְבוּכַדְנֶצַּר יִקַּח בִּשְׂבִי, וְעֵטָה אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם כְּאֲשֶׁר יַעֲטָה הָרַעָה אֶת
 בְּגָדוֹ נְבוּכַדְנֶצַּר כְּבִיכּוֹל יִכְרוֹךְ אֶת בְּגָדוֹ וְיִכְנִיס לְתוֹכוֹ אֶת כָּל הַשֵּׁלֶל שֶׁל אֶרֶץ מִצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁהָרֹעָה
 כּוֹרֵךְ אֶת הַבֶּגֶד שֶׁלוֹ. הַנְּבִיא מֵתָאֵר אֶת הַקְּלוֹת שֶׁבָּה נְבוּכַדְנֶצַּר יוֹכֵל לִקְחַת אֶת כָּל הַשֵּׁלֶל שֶׁל מִצְרַיִם
 וּמִדְּמָה זֹאת לְכִרְיַת הַשֵּׁלֶל בְּבֶגֶד, וְיֵצֵא מִשָּׁם בְּשָׁלוֹם נְבוּכַדְנֶצַּר יִצְלִיחַ לִצְאָת מִצְרַיִם בְּשָׁלוֹם.
 מִצְרַיִם לֹא תוֹכֵל לִמְנוֹעַ אֶת נַצְחוֹנוֹ וְאֶת לִקְיַת הַשֵּׁלֶל עַל יְדֵי³⁴: (יג) וְשִׁבַּר אֶת מִצְבֹּת בֵּית שֶׁמֶשׁ
 אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם נְבוּכַדְנֶצַּר גַּם יִשְׁבֹּר אֶת הַמִּצְבֹּת שֶׁנִּמְצְאוּ בְּבֵית מִצְרַיִם שֶׁמִּטְרַתָּן הִיָּתָה
 לְעֹבֹד אֶת הַשֶּׁמֶשׁ, וְאֶת בְּתֵי אֱלֹהֵי מִצְרַיִם יִשְׂרָף כְּאֲשֶׁר נְבוּכַדְנֶצַּר גַּם יִשְׂרֹף אֶת בְּתֵי הָאֱלֹהִים
 שֶׁעֹבְדִים הַמִּצְרַיִם (הַכְּתוּב חוֹזֵר עַל כֵּךְ וּמַחְזִיק אֶת הַבִּיזּוֹן הַגָּדוֹל שֶׁיְהִיָּה לְאֱלֹהֵי הַמִּצְרַיִם)³⁶:

³⁰ מצודות.

³¹ תרגום.

³² מצודות. רד"ק הציץ פירושים אחרים. בפירושו הראשון כתב שהשריפה תהיה בבתי שבהם נמצאים האלוהים והשבי יהיה של האלוהים עצמם שעשויים מכסף וזהב. בפירושו השני כתב שהאלוהים יישרפו ואילו עובדיהם יילקחו בשבי.

³³ רש"י. רד"ק: הדימוי לרועה משום שהרועה מתעטף בבגדו בחזקה כדי להגן עליו מפני הקור, וכך נבוכדנצר ייקח את השלל בחזקה. בשם אביו כתב שכאשר הרועה נוסע ממקום למקום הוא לקוח איתו את כל חפציו.

³⁴ מצודות.

³⁵ רד"ק. רש"י: מדובר על מזבחות שבנו אלו שהתגייירו בימי חזקיה. היו שבויים של סנחריב שהוא הוליד עם צבאו לירושלים. אותם שבויים היו מארץ מצרים ומארץ כוש, ולאחר שהם התגייירו, הם בנו מזבחות לשמש.

³⁶ רד"ק.

ירמיהו פרק מח, א-מז

(א) הנביא ממשיך בנבואותיו על אומות העולם. לְמוֹאָב כֹּה אָמַר יְקֹנָק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּךְ אָמַר ה' צבאות אלוקי ישראל על מואב.¹ ה' נקרא בשם צבאות כיוון שהוא האלוה על צבאות רבים, על צבא מעלה (כמו המלאכים והכוכבים) ועל צבא מטה (כמו בני האדם ובעלי החיים),² הוֹי אֵל נָבוּ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא נָבו תִּהְיֶה יִלְלָה גְדוֹלָה בְּגִלְלַת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתִּבּוֹא עָלָיו,³ כִּי שִׁדְדָה נָבו נִיתָן לְבִיזָה בְּיַד חֵיילֵי הָאוֹיֵב,⁴ הַבִּישָׁה נִלְכְּדָה קְרִיתָם כֹּאֲשֶׁר הַמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא קְרִיתִים נִכְבְּשָׁה בְּיַד הָאוֹיֵב, הִיא הַתְּבִישָׁה מְאֹד,⁵ הַבִּישָׁה הַמְּשֻׁגָּב וְחֲתָה הַמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא מְשֻׁגָּב נִשְׁבַּר. הַנְּבִיא צִיָּן שְׁלוֹשׁ מִקוֹמוֹת בְּמוֹאֵב שֶׁבָּאָה עֲלֵיהֶם פּוֹרְעָנוֹת:⁶ (ב) אֵין עוֹד תִּהְלֵת מוֹאָב בְּחִשְׁבּוֹן מַעַתָּה, תִּהְלֵתָה שֶׁל מוֹאֵב לֹא תִהְיֶה יוֹתֵר בְּעִיר חִשְׁבּוֹן. הָעִיר חִשְׁבּוֹן הִיִּתָּה עִיר חֲשׁוּבָה בַּמַּמְלָכֶת מוֹאֵב, וְהַנְּבִיא אָמַר שֶׁהָעִיר תִּחוּרָב,⁷ חִשְׁבּוֹ עָלֶיהָ רָעָה הָאוֹיֵבִים חֲשָׁבוּ לַעֲשׂוֹת רָע לָעִיר חִשְׁבּוֹן,⁸ לָכוּ וְנִכְרִיתֶנָּה מִגּוֹי וְהָאוֹיֵבִים אָמְרוּ שֶׁהֵם צָרִיכִים לִלְכֹּת וּלְהַשְׁמִיד אֶת הָעִיר חִשְׁבּוֹן כֹּךְ שֶׁלֹּא תִימָנֶה עוֹד בַּמִּנְיִן הָאוֹמוֹת,⁹ גַּם מִדְּמִן תִּדְּמִי גַם הָעִיר מִדְּמִן תִּחוּרָב,¹⁰ אַחֲרֶיךָ תִּלָּךְ תִּחְרַב בְּכָל מָקוֹם שֶׁאֵת תִּלְכִּי – הַחֲרִב תִּרְדּוּף אַחֲרֶיךָ. לֹא תוֹכִלִי לִבְרוּחַ מִהָאוֹיֵב:¹¹ (ג) קוֹל צִעָקָה מִחֲרוֹנִים מִהָעִיר חֲרוֹנִים תַּעֲלֶה קוֹל צִעָקָה (בְּגִלְלַת שֶׁתִּבּוֹא עָלֶיהָ פּוֹרְעָנוֹת),¹² שִׁד וְשִׁבְרָה גְדוֹלָה בְּעִיר חֲרוֹנִים תִּהְיֶה בִּיזָה שֶׁל הָאוֹיֵב וְהִיא שֶׁשֶׁבַר גְּדוֹלָה:¹³ (ד) נִשְׁבְּרָה מוֹאָב אֶרֶץ מוֹאֵב נִשְׁבְּרָה, הָאוֹיֵב הַצָּלִיחַ לְהַכְרִיעַ אֶת מוֹאֵב,¹⁴ הַשְׁמִיעוּ וְעָקָה צִעֲרִיָּה הַמַּלְכִּים הַצְעִירִים שֶׁבָּה הַשְׁמִיעוּ צַעֲקוֹת בְּגִלְלַת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁבָּאָה עֲלֵיהֶם:¹⁵ (ה) כִּי מַעֲלָה הַלּוֹחֲמִית כֹּאֲשֶׁר הַמּוֹאֲבִים יַעֲלּוּ עַל הָר גְּבוּהָ שֶׁנִּקְרָא "מַעֲלָה לּוֹחֲמִית", שֶׁהֵם יַחֲשָׁבוּ שֶׁהֵם יִרְגִּישׁוּ שֶׁהֵם בְּטוֹחִים,¹⁶ בְּבִכִּי יַעֲלֶה בְּכִי הֵם יִבְכוּ וְיִוְסִיפוּ עוֹד וְעוֹד בְּכִי,¹⁷ כִּי בְּמִוֶּרֶד חֲרוֹנִים כִּיוּן שֶׁבְּמִוֶּרֶד הָהָר, בַּמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא "חֲרוֹנִים",¹⁸ צָרִי צִעָקָה שִׁבְרָה שְׁמִיעוּ הַחֵיילִים

לגלות את האוצר שבתורה

¹ רד"ק והסביר שה' נקרא אלוקי ישראל משום שהוא יביא את הפורענות על מואב כנקמה על מה שהמואבים עשו לעם ישראל.

² רד"ק בפרושו לישעיהו א, ט.

³ מצודות.

⁴ תרגום.

⁵ מצודות.

⁶ מצודות. תרגום: "משגב" מלשון מקום מבטחים והכוונה שהם לקו במקום המבטחים שלהם.

⁷ מצודות.

⁸ תרגום. רד"ק מעיר שיש בפסוק זה לשון נופל על לשון: "חשבון – חשבו".

⁹ מצודות.

¹⁰ מצודות וגם כאן יש לשון נופל על לשון.

¹¹ מצודות.

¹² מצודות.

¹³ תרגום.

¹⁴ תרגום.

¹⁵ רש"י.

¹⁶ רד"ק.

¹⁷ מצודות.

¹⁸ מצודות.

שהטילו מצור, חיילי בבל, היו משמיעים זעקות שבר היות והם הרגו את מי שהיה במורד (ולכן חשבו המואבים להינצל על ידי שהם יעלו להר)¹⁹: (ו) **נָסוּ מִלְטוֹ נַפְשָׁם** תרוצו ותצילו את עצמכם,²⁰ **וְתִהְיֶינָה כְּעָרוֹעַר בַּמִּדְבָּר** למרות שכך אתם תהיו כמו עץ ערוער במדבר. הנביא כביכול מייעץ למואבים לברוח ולהשאיר את הרכוש מאחוריהם (ומכאן הדימוי לערער שבמדבר), היוץ ועדיף להם לנסות ולהציל את עצמם מאשר להישאר בעיר יחד עם ממונם²¹: (ז) **כִּי יֵעַן בְּטַחָךְ בְּמַעֲשֶׂיךָ וּבְאַצְרוֹתֶיךָ** כיוון שאת, מואב, בטחת בקנה שגידלת ובממון הרב שלך,²² **גַּם אֶת תִּלְכְּדִי גַם אֶת תִּיכַבְשִׁי**, יכבשו גם אותך כמו שכבשו את העמים האחרים,²³ **וַיֵּצֵא כְמוֹשׁ בְּגוֹלָה** האלוה של מורב, כמוש, ייצא לגולה,²⁴ **כִּהְנִיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו** גם הכהנים המשתרים את כמוש וגם שרי מורב ייצאו לגלות²⁵: (ח) **וַיָּבֹא שִׁדְד אֶל כָּל עִיר וְעִיר לֹא תִמְלֹט** האויב שיקח ביזה מהערים יבוא אל כל אחת מהערים שבממלכת מואב, ואף עיר לא תימלט ממנו,²⁶ **וְאָבַד הָעָמֶק** התושבים הגרים בעמקים יאבדו, האויב יהרוג את יושבי העמקים,²⁷ **וְנִשְׁמַד הַמִּישֹׁר** הערים שנמצאים במישור יושמדו גם הם,²⁸ **אֲשֶׁר אָמַר יְקֹזֵק כְּמוֹ שֶׁה' אָמַר שִׁיקְרָה**²⁹: (ט) **תָּנוּ צִיץ לְמוֹאָב** תביאו למואב כנף כדי שהיא תוכל לעוף,³⁰ **כִּי נֵצַא תֵּצֵא** כיוון שמואב תעוף לגלות. הכוונה שהמואבים יגלו במהרה,³¹ **וְעָרֶיהָ לְשָׂמָה תִּהְיֶינָה מַאֲיִן יוֹשֵׁב בָּהֶן** וערי מואב יהיו לשממה כיוון שאף אחד לא יישב בהם יותר³²: (י) **אֲרֹר עֲשֵׂה מְלָאכָת יְקֹזֵק רְמִיָּה** ארור מי שיעשה את מלאכת ה' – הריגת המואבים, רמיה. הנביא מקלל את מי שלא יתאמץ לקיים את גזירת ה' בהריגת המואבים,³³ **וְאֲרֹר מִנֵּעַ חֲרָבוֹ מִדָּם** וארור מי שמונע את החרב שלו מדם המואבים. יש בצלע זו חזרה על הצלע הקודמת כדרכם של נבואות³⁴: (יא) **שָׁאֲנָן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו** מואב ישבו בשלווה עוד מעת שהם נהיו לעם,³⁵ **וְשִׁקָּט הוּא אֶל שְׂמֵרָיו** והמואבים ישבו במקומם כמו שהיין נח עם

לגלות את האויב שבתורה

¹⁹ מצודות. רד"ק: הצרים שמעו את צעקות ההרוגים.

²⁰ תרגום.

²¹ מצודות. תרגום ורש"י: יש מגדל ערוער במדבר שעומד במקום חרב וכל מי שגר סביבו הם רק יושבי אוהלים. בהמשך הביא רש"י את הפירוש שהערוער הוא עץ שבמדבר. רד"ק: הערים הם שיהיו כמו ערוער שבמדבר.

²² רד"ק.

²³ רד"ק.

²⁴ תרגום.

²⁵ מצודות.

²⁶ תרגום.

²⁷ תרגום.

²⁸ מצודות.

²⁹ רד"ק. מצודות: בגלל שה' אמר שכך יקרה.

³⁰ רש"י והסביר שכל דבר שיוצא מהגוף נקרא "ציץ". תרגום: תעבירו את הכתר של מואב אל עם אחר.

³¹ רש"י.

³² תרגום.

³³ רש"י.

³⁴ רד"ק.

³⁵ מצודות.

השמרים שלו,³⁶ וְלֹא הוֹרֵק מִכְּלִי אֶל כְּלִי וּבְגוּלָהּ לֹא הֶלֶךְ וְכִמוֹ שֵׁשׁ יָיִן שֶׁנִּשְׁאָר בְּכָלִי הָרֵאשׁוֹן שָׁבוּ הַכִּינוּ אוֹתוֹ, כִּךְ הַמּוֹאֲבִים נִשְׁאָרוּ תָמִיד בַּמְּקוֹמָם וּמַעֲוֹלָם לֹא גָלוּ מֵאַרְצָם,³⁷ עַל כֵּן עָמַד טַעֲמוֹ בּוֹ לִכֵּן נִשְׁאָר בַּמּוֹאֲבִים הַטֶּעַם הַטּוֹב שֶׁלֵּהֶם (כְּמִי שֶׁמִּיד יְבוֹאֵר),³⁸ וְיָרִיחוֹ לֹא נִמְרָה וְהָרִיחַ שֶׁלֹּא פָּגַ. הַנְּבִיא אוֹמֵר שֶׁבְּגִלָּל שֶׁמּוֹאֵב יֵשְׁבוּ בִּשְׁקֵט וּבְשִׁלוּהוֹ בַּמְּקוֹמָם מֵעַתָּה שְׁנֵהוּ לַעַם, הֵם הַצְּלִיחוּ לַצְּבוֹר מִמּוֹן רַב וּלְחִיּוֹת בָּטוֹב, וְעַכְשֵׁי כִשְׁהֵם יֵיצְאוּ לַגְּלוּת, כֹּל הַטּוֹב הַזֶּה יִגְמַר³⁹: (יב) לִכֵּן הִיּוֹת וְעַתָּה לֹא בָאָה עֲלֵיכֶם פּוֹרְעָנוֹת אֲבָל הַצִּקְתֶּם לְיִשְׂרָאֵל,⁴⁰ הִנֵּה יָמִים בָּאִים בְּעֵתִיד יִקְרוּ הַדְּבָרִים הַבָּאִים, נֹאֵם יְקֹזֵק כִּךְ אָמַר ה': וְשִׁלַּחְתִּי לוֹ צִעִים וְצִעָהוּ אֲנִי אֶשְׁלַח אֲנָשִׁים שִׁירִיקוּ אוֹתוֹ וְהוּא יִתְרוֹקֵן. הַנְּבִיא דִּמָּה אֶת הַגְּלוּת לַהּוֹצָאת הַיֵּינן מִכְּלִיו,⁴¹ וְכִלְיוֹ יִרְקוּ וְהָאוֹיֵב יִרְקֹן אֶת הַכִּלִּים שֶׁל מּוֹאֵב, הָאוֹיֵב יִקַּח אֶת הַמִּמּוֹן שֶׁל הַמּוֹאֲבִים,⁴² וְנִבְלִיָּהֶם יִנְפְּצוּ וְהָאוֹיֵב יִשְׁבּוֹר אֶת חֲבִיּוֹת הַיֵּינן שֶׁל הַמּוֹאֲבִים, הָאוֹיֵב יִהְיוּ אֶת הַמּוֹאֲבִים⁴³: (יג) וּבִשׁ מּוֹאֵב מִכְּמוֹשׁ הַמּוֹאֲבִים יִתְבַּיִּישׁוּ מִכְּמוֹשׁ הָאֱלֹהִים שֶׁלֵּהֶם מִשּׁוֹם שֶׁהֵם בָּטְחוּ בּוֹ,⁴⁴ כִּי אֲשֶׁר בָּשׂוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל מִבְּטָחָם (הַמּוֹאֲבִים יִתְבַּיִּישׁוּ מִכְּמוֹשׁ) כְּמוֹ שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל הִתְבַּיִּישׁ מִהֶעֱגִלִים שֶׁהָיוּ בְּבֵית אֵל וְשֶׁהוּא בָטַח בָּהֶם. כִּשֶׁם שֶׁהֶעֱגִלִים לֹא הִגְנוּ עַל עַם יִשְׂרָאֵל מִהַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁהָיוּ הֵבִיא עֲלֵיהֶם וְכִךְ עַם יִשְׂרָאֵל רָאָה שֶׁאֵין מִמֶּשׁ בְּעִגְלִים, כִּךְ כְּמוֹשׁ לֹא יָגֵן עַל הַמּוֹאֲבִים מִפְּנֵי הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁהָיוּ יָבִיא עֲלֵיהֶם וְכִךְ הַמּוֹאֲבִים יִרְאוּ שֶׁאֵין מִמֶּשׁ בְּכְמוֹשׁ⁴⁵: (יד) אֵיךְ תִּאֲמָרוּ גְּבוּרִים אֲנַחְנוּ אֵיךְ אַתֶּם אוֹמְרִים עַל עֲצַמְכֶּם שֶׁאַתֶּם גִּבּוֹרִים?⁴⁶ וְאֲנִשִּׁי חֵיל לְמַלְחָמָה וְאֵיךְ אַתֶּם אוֹמְרִים עַל עֲצַמְכֶּם שֶׁאַתֶּם אֲנָשִׁי חֵיל שֶׁאַתֶּם יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה? הֲרִי אַתֶּם לֹא תִצְלִיחוּ לְהִלָּחֵם נֶגַד הָאוֹיֵב⁴⁷: (טו) שִׁדְּד מּוֹאֵב אֶרֶץ מּוֹאֵב נִבְזָהָה עַל יְדֵי הָאוֹיֵב,⁴⁸ וְעָרֶיהָ עָלָה הָעָרִים הַרְבוֹת שֶׁל מּוֹאֵב עָלוּ וְאִינֶם, אֵינן עוֹד עָרִים רַבּוֹת לְמוֹאֵב הִיּוֹת וְהֵם נִחְרְבוּ,⁴⁹ וּמִבְּחֵר בַּחֲזִירָיו יִרְדּוּ לְטָבַח וְהַבְּחוּרִים הַטּוֹבִים שֶׁל מּוֹאֵב יִימָסְרוּ לְהַרְגִּיהָ,⁵⁰ נֹאֵם הַמֶּלֶךְ יְקֹזֵק צְבָאוֹת שְׁמוֹ זֶהוּ גִזְרֹתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ שֶׁשְׁמוֹ ה' צְבָאוֹת, וּמִכִּיוּן שֶׁכָּבַר נִגְזְרָה הַגִּזְרָה, הֲרִי שֶׁזֶּה שֶׁהַדְּבָרִים יִתְקַיְּמוּ בּוֹדָאוֹת⁵¹: (טז) קָרוֹב אֵיד מּוֹאֵב לְבֹאֵה הַשְּׁבֵר שֶׁל מּוֹאֵב יִקְרָה בְּקִרְבּוֹ, לֹא

³⁶ מצודות.

³⁷ מצודות.

³⁸ מצודות.

³⁹ מצודות.

⁴⁰ על פי רד"ק בפירושו לפסוק א'.

⁴¹ רש"י.

⁴² מצודות.

⁴³ מצודות. רד"ק בשם אביו כתב שהניפוח הוא גם ריקון ויש בצלע זו חזרה על הצלע הקודמת.

⁴⁴ רש"י.

⁴⁵ רש"י. רד"ק: הנביא מדגיש שהמואבים הצליחו להציק לישראל רק בגלל שישאל עבדו לעגלים.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות.

⁴⁹ רד"ק ובשם אביו כתב שהכוונה שלערי מואב עלה השודד.

⁵⁰ תרגום.

⁵¹ מצודות.

יעבור עוד זמן רב עד שמואב תישבר,⁵² וְרָעַתוּ מִהֶרָה מְאֹד והפורענות תבוא עליו במהרה. יש בצלע זו חזרה על הצלע הקודמת כדרכם של נבואות:⁵³ (יז) נָדוּ לוֹ כָּל סְבִיבָיו כל הארצות מסביב למואב, תקוננו קינה עצובה על גורלה של מואב,⁵⁴ וְכָל יָדְעֵי שְׁמוֹ וכל מי שהכיר את מואב (תקוננו קינה),⁵⁵ אָמְרוּ אִיכָּה נִשְׁבַּר מִטָּה עַז תשאלו כיצד ייתכן שמקל חזק כמו מואב תישבר,⁵⁶ מִקַּל תִּפְאָרָה המקל של מואב היה מקל יפה ועשיר (והוא נשבר)⁵⁷: (יח) רָדִי מִכְבוֹד תרדי מהכבוד שלך,⁵⁸ וְשָׁבִי בַצָּמָא ותשבי בגלות שם את תהיי צמאה כדרכם של הגולים,⁵⁹ יִשָּׁבֶת בֵּית דִּיבּוֹן המלכות שיושבת בדיבון. דיבון הייתה אחת מערי מואב,⁶⁰ כִּי שִׁדְד מוֹאָב עָלָה בָּךְ היות והאויב שבוזז את מואב עלה עליך,⁶¹ שָׁחַת מִבְּצָרֶיךָ והוא החריב את המבצרים שלך: (יט) אֶל דֶּרֶךְ עַמִּדִי וְצַפִּי יוֹשְׁבֵת עָרוֹעַר מואב שיושבת בערוער: תעמדי על הדרך ותסתכלי כדי לראות מי עובר בדרך (כפי שהנביא אמר לפני כן, הוא המליץ למואבים לברוח למקום מבודד וזו משמעות ערוער),⁶² שְׁאֵלִי נָס וְנִמְלָטָה תשאלני את כל הבורחים והנמלטים ממואב,⁶³ אָמְרִי מַה נְהִיִּיתָה תאמרי להם: "מה היה". הכוונה שמי שברח למקום מבודד ישאל את האחרים שבורחים מערי מואב אם ניצל משהו או שהכל הוחרב:⁶⁴ (כ) הִבִּישׁ מוֹאָב כִּי חָתָה מואב התביישה היות והיא נשברה,⁶⁵ הִילִילוּ וְזָעְקוּ ולכן יש לילל ולזעוק,⁶⁶ הִגִּידוּ בְּאַרְנוֹן כִּי שִׁדְד מוֹאָב ותאמרו במקום שנקרא "ארנון" שנמצא על גבול מואב שמואב נבזזה לגמרי ולכן על תושבי ארנון לחשוש מהאויב:⁶⁷ (כא) וּמִשְׁפָּט בָּא אֶל אֶרֶץ הַמִּישֹׁר הפורענות הגיעה גם לערים שנמצאות בארץ המישור של מואב,⁶⁸ אֶל חִלּוֹן וְאֶל יַהֲצֵה וְעַל מִיפְעֵת הערים המואביות במישור שהמשפט הגיע אליהם הם חולון, יחצה ומיפעת:⁶⁹ (כב) וְעַל דִּיבּוֹן וְעַל נָבו וְעַל בֵּית דְּבָלָתִים הפורענות גם תגיע לדיבון, נבו ובית דבלתים (שהן גם ערים מואביות)⁷⁰: (כג) וְעַל קְרִיתִים וְעַל בֵּית גָּמוּל וְעַל

לגלות את האויב שבתורה

⁵² מצודות.

⁵³ מצודות.

⁵⁴ רש"י. מצודות הסביר שדרכם של המקוננים להניד את ראשם.

⁵⁵ תרגום.

⁵⁶ מצודות.

⁵⁷ מצודות.

⁵⁸ רד"ק.

⁵⁹ רד"ק.

⁶⁰ תרגום.

⁶¹ תרגום.

⁶² מצודות.

⁶³ רש"י.

⁶⁴ רש"י.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ רד"ק.

⁶⁸ רש"י.

⁶⁹ מצודות.

⁷⁰ תרגום.

בֵּית מְעוֹן וכן תגיע הפורענות לקריתים, בית גמול ובית מעון⁷¹: **(כד) וְעַל קְרִיּוֹת וְעַל בְּצֻרָה וְעַל כָּל עָרֵי אֶרֶץ מוֹאָב הָרְחֻקוֹת וְהַקְּרִבּוֹת** וכן תגיע הפורענות לקריות, בצרה, ועל כל שאר הערים שבארץ מואב, בין הערים הרחוקות שנמצאות על הגבול ובין הערים הקרובות למרכז ארץ מואב⁷²: **(כה) נִגְדָּעָה קֶרֶן מוֹאָב** השלטון של מואב נכרת⁷³, **וְזִרְעוֹ נִשְׁבְּרָה** וכוחו של מואב נשבר⁷⁴, **נָאִים יִקְוּ** כך אמר ה' ⁷⁵: **(כו) הַשְׁבִּירְהוּ** תשקו את מואב בכוס הפורענות עד שהיא תשתכר. הנביא מדמה את הפורענות הגדולה שתבוא על מואב כאילו שהאויב השקה אותה עד שהיא השתכרה⁷⁶, **כִּי עַל יִקְוֶה הַגְּדִיל** הפורענות באה על מואב משום שהיא ביזתה את ה'. כאשר עם ישראל לקה בפורענות, המואבים אמרו שה' איננו יכול להציל אותם⁷⁷, **וְסָפַק מוֹאָב בְּקִיאוֹ** המואבים יתגלגלו בקיא שלהם. כשם שהשיכור מקיא חלק מכמות היין הגדולה שהוא שתה, כך למואב יהיו כל כך הרבה צרות עד שהם כאילו יקראו אותם⁷⁸, **וְהָיָה לְשֹׁחֵק גַּם הוּא** וגם המואבים יהיו לבדיחה. כשם שהפורענות שבאה על עם ישראל גרמה שיתייחסו אליו בחוסר רצינות, כך גם הפורענויות שיבואו על מואב יגרמו לכולם להתייחס אליהם בחוסר רצינות⁷⁹: **(כז) וְאִם לֹא הַשֹּׁחֵק הָיָה לְךָ יִשְׂרָאֵל** האם עם ישראל לא היה לצחוק בעיניך? האם אתם, המואבים, לא צחקתם על עם ישראל כשבאה עליו הפורענות⁸⁰, **אִם בְּגַנְבִּים נִמְצָא** והרי לא היה ראוי לצחוק על ישראל כיוון שהם לא היו גנבים. דרכם היה לצחוק על גנבים, אך בני ישראל לא היו גנבים ולא היה ראוי לצחוק עליהם⁸¹, **כִּי מִדֵּי דְבָרֶיךָ בּוֹ תִתְּנוּדָד** כל פעם שאתם, המואבים, הייתם מדברים על הגלות של עם ישראל, הייתם מנדנדים את גופכם כמו שעושה אדם שמח⁸²: **(כח) עֲזֹבוּ עָרִים וְשִׁכְנוּ בְּסַלְעַיִם יֹשְׁבֵי מוֹאָב** תושבי מואב! עליכם לעזוב את הערים שלכם ולשבת בסלעים היו והאויב יתקוף את הערים ותוכלו למצוא מחסה רק בסלעים⁸³, **וְהָיוּ כִּיּוֹנָה תִּקְנֶן בְּעֵבְרֵי כִּי פָחַת וּבְסַלְעִים אַתֶּם תִּהְיוּ** מוגנים מפני האויב כמו שהיונה מגנה על צאציה בכך שהיא בונה את הקן שלה בסמוך לבור גדול, וכך בני האדם אינם מתקרבים אל הקן שלה (היות והבור מונע את גישתם)⁸⁴: **(כט)** הנביא מביא את

⁷¹ **תרגום.**

⁷² **רד"ק. מצודות** כתב שהמרחק נמדד מארנון וההבדל בין פירושו לפירוש רד"ק הוא שלפי מצודות יש רק נקודת גבול אחת שממנה מודדים את הערים ולפי רד"ק מודדים מכל נקודה בגבול.

⁷³ **רד"ק** והסביר שכשם שהקרן נמצאת בראש הבהמה וגבוהה מכולם, כך המלכות גבוהה מכל העם.

⁷⁴ **מצודות. רד"ק:** הכוונה לחיילים ולשרים שהם זרוע של השלטון.

⁷⁵ **תרגום.**

⁷⁶ **רד"ק. מצודות:** תגרמו למואב לבלבול דעות גדול כמו של השיכור.

⁷⁷ **רד"ק. תרגום:** המואבים ביזו את עם ישראל.

⁷⁸ **רד"ק. מצודות:** הכוונה שהמואבים יהיו מאוד מבולבלים.

⁷⁹ **רד"ק.**

⁸⁰ **רד"ק.**

⁸¹ **רד"ק.**

⁸² **רד"ק. תרגום:** בגלל שחשאתם ביחס שלכם לעם ישראל, אתם תתנוודדו, אתם תוגלו. **מצודות:** מדובר על תנודה עם הראש.

⁸³ **מצודות.**

⁸⁴ **רד"ק. רש"י** הסביר שפי פחת היינו במקום שיש מים ולפעיתים המים מתייבשים ונוצרת שם גומא. **תרגום:** הפסוק אומר שהמואבים יהיו כמו יונים שנאלצים לעזוב את השובך שלהם ולעבור לבורות על מנת להיות מוגנים שם.

הדברים שיאמרו האומות כאשר הם יראו שהפורענות תבוא על מואב: ⁸⁵ שְׁמַעְנוּ גֵּאוֹן מוֹאָב גֵּאָה מֵאֵד שִׁמְעֵנוּ עַל הַגְּאוּוּה שֶׁל מוֹאָב שֶׁבּוּ הוּא הַתְּגָאָה מֵאֵד, ⁸⁶ גִּבְהוֹ וְגֵאוֹנוֹ וְגֵאוֹתוֹ וְרַם לְבוֹ (שִׁמְעֵנוּ עַל) גּוֹבְהוֹ שֶׁל מוֹאָב, הַגְּאוּוּה שְׁלוֹ, גְּאוּוֹתוֹ וְעַל לִיבּוֹ הֶרֶם. הָאוּמוֹת חֲזָרוּ מִסֵּפֶר פַּעֲמִים עַל הַפְּעִלִים הַמִּתְאַרֲרִים אֶת גְּאוּוֹתוֹ שֶׁל מוֹאָב הַיּוֹת וְגְאוּוֹתֵם שֶׁל הַמוֹאָבִים הַיִּיתָה גְּדוּלָּה: ⁸⁷ (ל) אֲנִי יֹדַעְתִּי נֶאֱמַר יִקְוֶה ה' אִמֵּר: אֲנִי יוֹדַע שֶׁהַמוֹאָבִים אוֹמְרִים דְּבָרֵי גְאוּוּה, ⁸⁸ עֲבַרְתוּ וְלֹא בֵּן הַכַּעַס שֶׁהַמוֹאָבִים כּוֹעֲסִים עַל הָעַמִּים הָאֲחֵרִים וְהַמַּחֲשָׁבוֹת שֶׁלֵּהֶם לִכְבוֹשׁ אֶת אוֹתָם עֲמִים לֹא יִתְקַיֵּמוּ, ⁸⁹ בְּדִיו לֹא בֵּן עָשָׂה דְּבָרֵי הַכֶּזֶב שְׁלוֹ לֹא יִתְקַיֵּמוּ. הַמוֹאָבִים הָיוּ אוֹמְרִים דְּבָרֵי גְאוּוּה עַל עַצְמָם וְהַנְּבִיא אוֹמֵר שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ לֹא יִתְקַיֵּמוּ: ⁹⁰ (לֹא) הַנְּבִיא חֹזֵר לַפְּנוֹת לֵאמֹשׁ מוֹאָב: ⁹¹ עַל בֵּן עַל מוֹאָב אֵילִיל לִכֹּן אֲנִי אֲרִים קוֹל יִלְלָה עַל מוֹאָב (הַיּוֹת וְהִיא הוֹשִׁפְלָה מִגְּאוּוֹתֶיהָ), ⁹² וְלִמּוֹאָב בְּלֹה אֲזַעֵק וְאֲנִי אֲזַעֵק עַל כָּל מוֹאָב, ⁹³ אֶל אֲנָשֵׁי קִיר חֶרֶשׁ יִהְיֶה וְעַל תּוֹשְׁבֵי מְקוֹם שִׁנְקָרָא "אֲנָשֵׁי קִיר" אֲגַנֵּחַ וְאֲצַטְעֵר: ⁹⁴ (לִב) מִבְּכִי יַעֲזֹר אֶבְכָּה לְךָ הַגֶּפֶן שֶׁבְּמָה אֲנִי אֶבְכָּה עֲלֶיךָ, הָעִיר שֶׁבְּמָה שִׁישׁ בָּהּ כְּרָמִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁבְּכִיתִי עַל יַעֲזֹר. בְּזִמָּן הַנְּבִיאָה הָעִיר יַעֲזֹר כֶּבֶד נַחֲרָבָה, וְהַנְּבִיא אוֹמֵר שֶׁהוּא יִבְכָּה עַל שֶׁבְּמָה שֶׁעֲתִידָה לְהִיחָרֵב גַּם הִיא כְּפִי שֶׁהוּא בָכָה עַל חוֹרְבָן יַעֲזֹר, ⁹⁵ נְטִישְׁתִּיךָ עֲבָרוּ יָם הָעֲנָפִים שֶׁלךָ יֵצְאוּ לָגֹל. הַיּוֹת וְהַנְּבִיא דִּימָה אֶת שֶׁבְּמָה לָּגֶפֶן (עַל שֵׁם הַכְּרָמִים הָרַבִּים שֶׁהָיוּ בָּהּ), הוּא דִּימָה אֶת תּוֹשְׁבֵיהָ לְעֲנָפֵי הַגֶּפֶן, וְהַנְּבִיא אוֹמֵר שֶׁאוֹתָם עֲנָפִים, דִּהִינּוּ: תּוֹשְׁבֵי מוֹאָב, יֵצְאוּ לָגֹלוֹת, ⁹⁶ עַד יָם יַעֲזֹר נִגְעוּ הַנֶּגַע שֶׁל תּוֹשְׁבֵי מוֹאָב הִגִּיעַ עַד לָעִיר יַעֲזֹר, חֵילֵי הָאוֹיֵב הִרְגוּ בְּתוֹשְׁבֵי שֶׁבְּמָה עַד לָעִיר יַעֲזֹר הָרְחוּקָה מִשָּׁם, ⁹⁷ עַל קִיֶּצֶךָ וְעַל בְּצִירֶךָ שֶׁדָּד נָפַל הָאוֹיֵב שֶׁדָּד וּבָזָז אֶת פִּירוֹת הַקִּיץ שֶׁאֵת גִּידֹלֶת וְאֶת בְּצִיר הָעֲנָפִים שֶׁלךָ: ⁹⁸ (לֵג) וְנֶאֱסַפְּהָ שְׂמִחָהּ וְגִיל מִכְרָמָהּ וּמֵאֶרֶץ מוֹאָב יִגְמְרוּ כָּל

לגלות את האויב שבתורה

⁸⁵ רד"ק.

⁸⁶ רד"ק.

⁸⁷ רד"ק.

⁸⁸ רד"ק.

⁸⁹ מצודות. רש"י: השנאה של מואב לישראל איננה שנאה מוצדקת.

⁹⁰ רד"ק. לפי פירושו יש לחלק את הפסוק באופן שונה מבעל הטעמים. "לא כן בדיו" – דברי כזביו לא יתקיימו, ו"לא כן עשו" היינו שהמואבים לא הצליחו לעשות כפי שהם אמרו שהם יעשו. הצלע הראשונה מדברת על העתיד, והצלע השניה מתארת לאחר זמן שתכנית המואבים לא הצליחה. לאחר מכן כתב את הפירוש לפי בעל הטעמים "ועברתו לא כן" – שלא התקיים כעסו של מואב. אין הבדל במשמעות הפסוק בין שני הפירושים אלא רק באופן שבו המשמעות עולה מהפסוק. רש"י: בדיו היינו גיבוריו. גיבורי מואב לא החזירו טובה לאברהם אבנו על שהציל את לוט אביהם.

⁹¹ רד"ק.

⁹² מצודות.

⁹³ מצודות.

⁹⁴ רש"י.

⁹⁵ רש"י.

⁹⁶ רש"י.

⁹⁷ מצודות.

⁹⁸ רד"ק.

השמחה וחדוה מכרמל ומארץ מואב,⁹⁹ וַיֵּין מִיקְבִּים הִשְׁבֵּתִי וְאֲנִי אֲשַׁבֵּת אֶת הַיֵּין מִהִיקְבִּים שֶׁל מואב,¹⁰⁰ לֹא יִדְרֹךְ הַיָּדָד כִּבֵּר לֹא יִדְרֹךְ אֶת הָעֲנָבִים בִּגְתֹת שֶׁל מואב תוֹךְ כְּדֵי צַעֲקַת הַשְּׂמִיחָה "הידד",¹⁰¹ הַיָּדָד לֹא הַיָּדָד קוֹלוֹת הַהִידָד שֶׁנִּשְׁמָעוּ בַּעַת דְּרִיכַת הָעֲנָבִים לֹא יִשְׁמָעוּ יוֹתֵר (יֵשׁ בְּצַלַּע זֶה חֲזָרָה עַל הַצַּלַּע הַקּוֹדֶמֶת כְּדֹרְכָם שֶׁל נְבוֹאוֹת)¹⁰²: (לֵד) מִזְעָקָת חֶשְׁבוֹן עַד אֶלְעֵלָה עַד יֵהֵן הַתּוֹשָׁבִים שֶׁנִּמְצְאוּ בֵּין חֶשְׁבוֹן לֶאֱלֵעֵלָה צַעֲקוּ כֹל כֵּךְ חִזָּק, עַד שֶׁקוֹלָם הִגִּיעַ לִיהֶן,¹⁰³ נָתַנּוּ קוֹלָם מִצֶּעֶר עַד חֲרָנִים כֶּשֶׁם שֶׁהַתּוֹשָׁבִים שֶׁנִּמְצְאוּ מִצֶּעֶר וְעַד חֲרָנִים צַעֲקוּ צַעֲקָה חִזְקָה,¹⁰⁴ עֲגָלַת שְׁלִשִּׁיָּה אֶת מואב תַּצְעֲקִי. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁכֹּאשֶׁר תִּבּוֹא הַפּוֹרְעָנוּת, הַמוֹאֲבִים שֶׁמִּצֶּעֶר וְעַד חֲרָנִים יַצְעֲקוּ כֹל כֵּךְ חִזָּק כִּמוֹ שֶׁצַּעֲקוּ הַתּוֹשָׁבִים שֶׁמֵּאֱלֵעֵלָה וְעַד יֵהֵן כִּשְׁבָאָה עֲלֵיהֶם הַפּוֹרְעָנוּת. הַמוֹאֲבִים נִקְרְאוּ עֲגָלָה שְׁלִישִׁית הַיּוֹת וְזֶהוּ כִּינוִי לֶאֱרָץ חִזְקָה,¹⁰⁵ כִּי גַם מִי נִמְרִים לְמִשְׁמֹת יֵהִיו גַּם הַמַּיִם שֶׁל הַנָּהָר שֶׁנִּקְרָא "נִמְרִים" יֵהִיו חֲרָבִים. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁגַּם הַתּוֹשָׁבִים שֶׁגָּרִים לִיד נָהָר נִמְרִים יִיְהָרוּ וַיִּבְרָחוּ מִהַמָּקוֹם עַד שִׁיחֲשַׁב הַדָּבָר כֹּאִילוֹ שֶׁהִנָּהָר עֲצָמוּ הַתֵּיבָשׁ¹⁰⁶: (לֵה) וְהִשְׁבֵּתִי לְמוֹאָב אֲנִי אֲבַטֵּל מִמוֹאָב,¹⁰⁷ נָא יִקְוֶה כֵּךְ אִמַּר ה',¹⁰⁸ מִעֲלָה בָמָה וּמִקְטִיר לְאֱלֹהֵיו כֹּל אָדָם שִׁיעֲלָה בַּהֲמוֹת לִקְרֹב לְאֱלֹהֵיו וּמִעֲלָה קְטוֹרֶת לִשְׁם אֱלֹהֵיו. ה' אִמַּר שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִי שִׁיעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵי מואב מִשּׁוּם שֶׁכּוֹלָם יֵהִיו עֹסוּקִים בִּאֲבָל בְּגַלֵּל הַפּוֹרְעָנוּת שֶׁתִּבּוֹא עֲלֵיהֶם¹⁰⁹: (לֹ) עַל בֶּן לְבִי לְמוֹאָב בְּחִלְלִים יִהְיֶה בְּגַלֵּל שֶׁהַפּוֹרְעָנוּת תִּהְיֶה גְדוֹלָה כֹּל כֵּךְ, כֹּל אֶחָד מִהַמוֹאֲבִים יוֹצִיא קוֹלוֹת שֶׁל עֶצֶב כִּמוֹ הַחֲלִיל,¹¹⁰ וְלִבִּי אֶל אֲנָשֵׁי קִיר חֶרֶשׁ בְּחִלְלִים יִהְיֶה וּבְגַלֵּל הַפּוֹרְעָנוּת שֶׁתִּבּוֹא עַל תּוֹשְׁבֵי הַמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא "קִיר חֶרֶשׁ", לִבִּי יוֹצִיא קוֹלוֹת שֶׁל עֶצֶב כִּמוֹ הַחֲלִיל,¹¹¹ עַל בֶּן יִתְרָת עֲשֵׂה אָבִדוֹ הַמוֹאֲבִים הוֹשִׁמְדוּ בְּגַלֵּל שֶׁהֵם הִתְגָּאוּ¹¹²: (לֹ) כִּי כָּל רֹאשׁ קָרְחָה כֹּל רֹאשֵׁיהֶם שֶׁל הַמוֹאֲבִים יֵהִיו

⁹⁹ **תרגום + רש"י.** לפי פירושם" השורש א.ס.ף כמקביל לשורש כ.ל.ה. רד"ק העלה אפשרות נוספת שהמשמעות היא שהשמחה תיאסף אל מקום אחד. מבחינת משמעות הפסוק אין הבדל גדול בין הפירושים ואולי לפי רד"ק השבתת השמחה תהיה מועטת יותר מאשר פירושם של תרגום ורש"י.

¹⁰⁰ **תרגום.**

¹⁰¹ **רש"י.**

¹⁰² **מצודות. תרגום:** תושבי מואב לא ירימו יותר את קולם. **רש"י:** מעתה יישמעו קולות הידד, אבל קולות אלו לא יהיו של שמייה על דריכת הענבים, אלא קולות של בריחה מהאויב.

¹⁰³ **מצודות.**

¹⁰⁴ **מצודות.**

¹⁰⁵ **רד"ק** וכתב עוד פירוש שמדובר על מדינה שהיא בת שלוש שנים. **תרגום:** עגלה משולשת היא העגלה השלישית שנולדת והיא המשובחת.

¹⁰⁶ **רד"ק.**

¹⁰⁷ **תרגום.**

¹⁰⁸ **תרגום.**

¹⁰⁹ **תרגום + מצודות.**

¹¹⁰ **מצודות.** לפי פירוש זה, הנביא מדבר כאילו בשם המואבים. **מהר"י קרא:** הנביא אומר שכמו שהלב שלו מצטער עכשיו, עתידים הלבבות של המואבים להצטער בעתיד כשתבוא עליהם הפורענות.

¹¹¹ **מצודות.**

¹¹² **רש"י.** לפי פירושו, היתר שהוזכר בפסוק הוא הגאווה של המואבים. **רד"ק:** יש בצלע זו הסבר מדוע הצער יהיה גדול כל כך. לפי פירושו, היתר שהוזכר בפסוק פירושו הרכוש הרב של המואבים, והנביא מתאר את השמדת הרכוש.

קרחים, היות והם יתלשו את שערותיהם במהלך אבלם,¹¹³ וְכָל זָקֵן גִּרְעָה וּבְכָל הַזְקֵנִים שֶׁל הַמּוֹאֲבִים יִהְיוּ חֲסֵרוֹת שְׁעֵרוֹת מִפְּנֵי שֶׁהַמּוֹאֲבִים יִגְלְחוּ אֶת שְׁעָרָם כְּדֶרֶךְם שֶׁל הָאֲבָלִים. הַזָּקֵן גּוֹרֵם לַהֲדַרְת פָּנִים וּמִשּׁוּם כֵּךְ הָיוּ הָאֲבָלִים מִגִּלְחֵם אֶת הַזָּקֵן,¹¹⁴ עַל כָּל יָדִים גִּדְּדָתָהּ עַל כָּל יָד שֶׁל הַמּוֹאֲבִים יִהְיוּ שְׂרִיטוֹת שֶׁל אֲבָל. דֶּרֶכָם הָיָה לִשְׂרוֹט אֶת בָּשָׂרָם כְּאִשֶּׁר הֵם הִתְאַבְּלוּ,¹¹⁵ וְעַל מִתְנֵיָם שָׁק וְעַל מִתְנֵיהֶם הֵם יִלְבְּשׁוּ שָׂקִים כְּמִנְהַג הָאֲבָלִים¹¹⁶: (לח) עַל כָּל גִּגּוֹת מוֹאֲב וּבִרְחֻבֶיהָ כָּלֵה מִסֵּפֶד עַל כָּל הַגִּגּוֹת וּבְכָל הָרְחוּבוֹת בְּמוֹאֲב יִהְיוּ הַסִּפְדִּים. הַכוֹוֹנָה שֶׁהַסִּפְדִּים יִהְיוּ בִּמְקוֹמוֹת גְּלוּיִים וְלִעֵינֵי כֹלָם הָיוּ וַיִּהְיוּ הַסִּפְדִּים רַבִּים כֹּל כֵּךְ,¹¹⁷ כִּי שְׂבָרְתִּי אֶת מוֹאֲב שֶׁהָרִי שְׂבַרְתִּי אֶת מַלְכוּת שֶׁל מוֹאֲב,¹¹⁸ כְּכִלִּי אֵין חֶפֶץ בּוֹ (שְׂבַרְתִּי אֶת מַלְכוּת מוֹאֲב) כְּמוֹ שְׂשׁוּבְרִים כְּלִי שֶׁכְּבַר אֵין יוֹתֵר צוֹרֵךְ בּוֹ,¹¹⁹ נָאִם יִקְוֶה כֵּךְ אִמַּר ה' ¹²⁰: (לט) אֵיךְ חָתָה הִלְלִילוּ תִּלְלוּ בַּצֶּעַר וּתִשְׁאַלּוּ אֵיךְ מוֹאֲב נִשְׁבַּר,¹²¹ אֵיךְ הִפְנָה עֶרְךָ מוֹאֲב בּוֹשׁ אֵיךְ הַמּוֹאֲבִים הִסְתּוּבְּבוּ וּבִרְחוּ מִפְּנֵי אוֹיְבֵיהֶם בִּמְקוֹם לְהִלָּחֵם נֶגְדָם, וּבְכֵךְ הֵם הִבִּיאוּ עַל עַצְמָם בּוֹשָׁה, לֵאחֲרֵי שֶׁהֵם צָחֲקוּ עַל עַם יִשְׂרָאֵל שֶׁבִּרַח מִפְּנֵי אוֹיְבָיו,¹²² וְהָיָה מוֹאֲב לְשָׁחַק וְלִמְחָתָה לְכָל סְבִיבָיו מוֹאֲב יִהְיוּ לַצְחֹק וּלְשִׁבְרָה בְּיַד כָּל הָעַמִּים שֶׁסְּבִיבוּ. כָּל הָעַמִּים שֶׁסְּבִיב מוֹאֲב יִצְלִיחוּ לִנְצַח אֶת הַמּוֹאֲבִים וְהֵם יִצְחָקוּ עֲלֵיהֶם¹²³: (מ) כִּי כֹה אָמַר יִקְוֶה שֶׁהָרִי כֵךְ אִמַּר ה' ¹²⁴: הִנֵּה כֹנֶשֶׁר יִדָּאָה הָאוֹיֵב, נְבוּכַדְנֶצַּר, יָבוֹא עַל מוֹאֲב בְּמַהֲרֵי רַבָּה כְּמוֹ שֶׁהִנֵּשֶׁר דּוֹאָה בְּמַהֲרֵי, ¹²⁵ וּפְרֹשׁ כֹּנֶפִיו אֶל מוֹאֲב הָאוֹיֵב יִפְרוֹס אֶת כֹּנְפָיו וַיִּתְקוֹף אֶת מוֹאֲב (גַּם צֹלַע זֶה מִדְּמָה אֶת מַהֲרֵי הַגֵּעַת נְבוּכַדְנֶצַּר לְנֶשֶׁר שַׁעַף בְּאוֹוִיר)¹²⁶: (מא) נִלְכְּדָה הַקְּרִיּוֹת כָּל הָעָרִים שֶׁל מוֹאֲב יִכְבְּשׁוּ בְּמַהֲרֵי (וְלִכְּן הַשּׁוֹרֵשׁ ל.כ.ד נִכְתַּב בְּלִשׁוֹן יַחֲדִיד כְּדֵי לְרַמּוֹז עַל הַנִּפְּלָה הַמַּהֲרָה שֶׁל כָּל הָעָרִים כְּאִילוֹ שֶׁהֵם הָיוּ רַק עִיר אַחַת), ¹²⁷ וְהַמִּצְדּוֹת נִתְּפָשָׁה וְהָעָרִים שֶׁנִּמְצְאוּ בִּמְקוֹמוֹת הַגְּבוּהִים וְנִקְרְאוּ "מִצְדּוֹת" יִתְּפֶסּוּ גַם הֵם עַל יְדֵי הָאוֹיֵב,¹²⁸ וְהָיָה לָב גִּבּוֹרֵי מוֹאֲב בְּיוֹם הַהוּא כָּלֵב אִשָּׁה מִצָּרָה הַלִּבָּבוֹת שֶׁל גִּיבּוֹרֵי מוֹאֲב יִהְיוּ כְּמוֹ הַלֵּב שֶׁל אִשָּׁה שְׂכוּרֶעֶת לִלְדָת וְנִמְצָאָת בַּכָּאֵב, וְלִכְּן לִיבָה שְׂבוּרָה. הַגִּיבּוֹרִים לֹא יִצְלִיחוּ לְמַנוּעַ אֶת מִפְּלַת מוֹאֲב הָיוֹת וְהֵם לֹא

¹¹³ רד"ק.

¹¹⁴ רד"ק.

¹¹⁵ רש"י.

¹¹⁶ מצודות.

¹¹⁷ רד"ק.

¹¹⁸ תרגום.

¹¹⁹ תרגום.

¹²⁰ תרגום.

¹²¹ רש"י.

¹²² רד"ק.

¹²³ תרגום. מצודות הסביר שמחיתה הינו מלשון פחד, והכוונה היא שהעמים האחרים יחששו שמא תבוא עליהם פורענות כפי

שבאה על מואב.

¹²⁴ תרגום.

¹²⁵ רד"ק.

¹²⁶ מצודות.

¹²⁷ רד"ק. בפירושו השני וגם רש"י כתב שהכוונה לעיר מסוימת שנקראת קריות.

¹²⁸ רד"ק. מצודות: הכוונה למצודות, למגדלים.

יתמלאו בגבורה, אלא הם יהיו מיואשים מהאפשרות להציל את עמם¹²⁹: (מב) וְנִשְׁמַד מוֹאָב
מֵעַם מוֹאָב יהיו מושמדים וכבר לא יהיו יותר לעם,¹³⁰ כִּי עַל יְקֹזֵק הַגִּדִיל הַפּוֹרְעָנוֹת שְׂבָאָה עַל
מוֹאָב הִגִּיעַ לָהּ עַל שֶׁהִיא דִּיבְרָה דְּבָרֵי בִיזְיוֹן עַל ה' ¹³¹: (מג) פָּחַד וּפָחַת וּפָחַת פּוֹרְעָנוֹת מִסּוּגִים
שׁוֹנִים שֵׁשׁ בָּהֶם פָּחַד, בּוֹרוֹת וּרְשָׁתוֹת. נוֹפְלִים לַתּוֹךְ הַבּוֹר וּנְתַפְסִים בַּתּוֹךְ הַרְשָׁתוֹ, וְלִכֵּן הוֹזְכְּרוּ
הַבּוֹרוֹת וְהַרְשָׁתוֹת בַּהֲקָשֶׁר שֶׁל פּוֹרְעָנוֹת¹³², עָלֶיךָ יוֹשֵׁב מוֹאָב (פּוֹרְעָנוֹת מִסּוּגִים שׁוֹנִים) יִבּוֹאוּ
עֲלֵי יוֹשְׁבֵי מוֹאָב¹³³, נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה' ¹³⁴: (מד) הֵנִס מִפְּנֵי הַפָּחַד יָפַל אֶל הַפָּחַת מִי שִׁיִּצְלִיחַ
לְבָרוּחַ בַּעֲצָמוֹ וּלְהַבְרִיחַ אֶת בְּנָיו וּרְכוּשׁוֹ מִהַפּוֹרְעָנוֹת שֵׁשׁ בָּהֶם פָּחַד, יִפּוֹל אֶל הַבּוֹר – תִּבּוֹא עֲלָיו
פּוֹרְעָנוֹת מִסּוּג שׁוֹנָה¹³⁵, וְהָעֵלָה מִן הַפָּחַת יִלְכֹּד בְּפָח וּמִי שִׁיִּצְלִיחַ לַעֲלוֹת מִהַבּוֹר שֶׁהוּא נָפַל אֵלָיו,
יִלְכֹּד בְּרֶשֶׁת – תִּבּוֹא עֲלָיו פּוֹרְעָנוֹת מִסּוּג שׁוֹנָה¹³⁶, כִּי אָבִיא אֵלַיָּהּ אֶל מוֹאָב שְׁנֵת פְּקֻדָּתָם שֶׁהִיוּ
אֲנִי אָבִיא עַל הַמוֹאֲבִים אֶת הַשְּׁנָה שְׁבָה אֲנִי אֲשַׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם וְאָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁמִּגִּיעַ לָהֶם
כְּעוֹנֶשׁ¹³⁷, נָאִם יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה' ¹³⁸: (מה) בָּצַל חֲשָׁבוֹן עָמְדוּ מִכָּח נָסִים הַמוֹאֲבִים הַבּוֹרְחִים
מִשְׁדָּה הַקָּרֵב יַחֲשָׁבוּ לַעֲמוּד בָּצַל שֶׁל הָעִיר חֲשָׁבוֹן, הֵם חֲשָׁבוּ שֶׁהֵם יִנְצְלוּ אִם הֵם יִבְרָחוּ לָעִיר חֲשָׁבוֹן
שֶׁנִּמְצָאָה בַּמָּקוֹם גְּבוּהָ¹³⁹, כִּי אִשׁ יֵצֵא מִחֲשָׁבוֹן וְלִהְבֶּה מִבֵּין סִיחּוֹן (הַמוֹאֲבִים סָמְכוּ עַל
הָאֲפִשְׁרוֹת לְהִינָצַל בָּעִיר חֲשָׁבוֹן) מִשּׁוֹם שֶׁבַעֲבָר, כֹּאֲשֶׁר הָעִיר חֲשָׁבוֹן הִיִּיתָה שְׂיִיכָה לְסִיחּוֹן, הַצְלִיחָה
סִיחּוֹן לִכְבוֹשׁ אֶת מוֹאָב עַל יְדֵי שְׁחִיילֵיהֶם יֵצְאוּ לְהִלָּחֵם מִהָעִיר חֲשָׁבוֹן. כֹּאֲשֶׁר הָעִיר חֲשָׁבוֹן הִיִּיתָה
שְׂיִיכָה לְסִיחּוֹן מִלְּהָאֲמֹרִי, חִיילֵי סִיחּוֹן הָיוּ יוֹצְאִים לְהִלָּחֵם נֹגַד הַמוֹאֲבִים מִהָעִיר חֲשָׁבוֹן, וְהֵם
הַצְלִיחוּ, וְלִכֵּן חֲשָׁבוּ הַמוֹאֲבִים שֶׁעֲכָשׁוּ הֵם עֲצָמָם יִצְלִיחוּ לְהִינָצַל בָּעִיר חֲשָׁבוֹן, (וַיֵּשׁ בַּפְּסוֹק כְּפִילוֹת
כְּדֹרְכָם שֶׁל נְבוֹאוֹת: הָאִשׁ שִׁיִּצְאָה מִחֲשָׁבוֹן הִיא בַּעֲלַת מִשְׁמַעוֹת דּוֹמָה לְלִהְבָה שִׁיִּצְאָה מִסִּיחּוֹן)¹⁴⁰,
וְהָאֲכָל פָּאֵת מוֹאָב וְסִיחּוֹן הַצְלִיחַ לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הָאֲשָׁנִים הַחֲשׁוּבִים בַּמוֹאָב¹⁴¹, וְקִדְקֹד בְּנֵי
שָׁאֲוִן וְכֵן הַצְלִיחַ סִיחּוֹן לְהַרוֹג אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּכֻבָּדִים בַּמוֹאָב¹⁴²: (מו) אוֹי לְךָ מוֹאָב אוֹי לָכֶם
מוֹאָב. הַנְּבִיא אוֹמֵר שֶׁכֹּאֲשֶׁר רֹאִים אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת שְׂבָאָה עַל מוֹאָב צָרִיךְ לֹמֵר "אוֹי"¹⁴³, אָבֹד עִם

¹²⁹ רד"ק.

¹³⁰ מצודות.

¹³¹ מצודות.

¹³² מצודות.

¹³³ תרגום.

¹³⁴ תרגום.

¹³⁵ רד"ק וכך הסביר גם את הבדל בין הקרי לכתוב. בקיר כתב "הנס", דהיינו שהאדם עצמו יברח. בכתוב כתוב "הניס",

והכוונה שהוא הבריח את בניו ואת ממונו.

¹³⁶ מצודות.

¹³⁷ מצודות.

¹³⁸ תרגום.

¹³⁹ רש"י.

¹⁴⁰ מצודות.

¹⁴¹ תרגום. רד"ק הסביר שהכוונה שסיחון השמידו את כל המואבים עד למקום מסוים שהיה מוכר. מצודות: הכוונה שסיחון

השמידו את האנשים הפשוטים שבמואב.

¹⁴² רד"ק.

¹⁴³ תרגום.

בְּמוֹשׁ הָעַם שְׁעוּבָד לֹאֵל שִׁנְקָרָא "כְּמוֹשׁ" עֲתִיד לְהִיאָבֵד כְּשֶׁתֵּבֵא עָלָיו הַפּוֹרְעָנוֹת,¹⁴⁴ כִּי לִקְחוּ בְנֵי־
בְּשָׁבִי שֶׁהָרִי הַבָּנִים שֶׁלךְ נִלְקָחוּ בְּשָׁבִי עַל יְדֵי הָאוֹיֵב,¹⁴⁵ וּבְנֵי־יָדָם בְּשָׁבִיָּהּ וְהַבְנוֹת שֶׁלךְ נִלְקָחוּ
לְגִלוֹת¹⁴⁶: (מִזֵּי) וְשִׁבְתִּי שְׁבוּת מִוְּאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים לֵאחֹר שִׁיעֲבוֹר זִמְנָן רַב מִהַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁתֵּבֵא
עַל מִוְּאָב, אֲנִי (הִי) עֲתִיד לְהַחְזִיר אֶת הַגּוֹלִים לָאָרֶץ,¹⁴⁷ נָאִם יְקֹנֶק כֹּךְ אָמַר ה',¹⁴⁸ עַד הֵנָּה מְשַׁפֵּט
מִוְּאָב עַד כֹּאן נִאֲמְרוּ הַנְּבוֹאוֹת עַל הַפּוֹרְעָנוּת שִׁיבֹאוּ עַל מִוְּאָב. הַנְּבִיא כָּתַב אֶת כָּל הַנְּבוֹאוֹת שֶׁלוֹ
עַל מִוְּאָב בַּפֶּרֶק זֶה¹⁴⁹:

¹⁴⁴ מִצִּדּוֹת.
¹⁴⁵ תְּרִגּוֹם.
¹⁴⁶ תְּרִגּוֹם.
¹⁴⁷ מִצִּדּוֹת.
¹⁴⁸ תְּרִגּוֹם.
¹⁴⁹ מִצִּדּוֹת.

ירמיהו פרק נא, א-סד

(א) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק כֹּךְ אָמַר ה': ¹הֲנִי מַעִיר עַל בָּבֶל אֲנִי עֵתִיד לַעְוֹר אֶת הַפְּרָסִים לַעֲלוֹת וּלְהִלָּחֵם בְּבָבֶל, ²וְאֵל יֹשְׁבֵי לֵב קָמִי וְכֹן אַעֲוֹר עַל תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַת הַכַּשְׁדִּים. בָּאוֹתִיּוֹת אִיִּת בִּי שֶׁהַמִּלִּים "לֵב קָמִי" יוֹצֵאוֹת כַּשְׁדִּים, וְהִי קָרָא לָהֶם בְּשֵׁם זֶה הָיוּ וְקָם לִבָּם עַל ה' וְהַחֲרִיבוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, ³רוּחַ מִשְׁחִית אַעֲוֹר אֶת רוּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ פָּרַס וּמִדִּי לְהַשְׁחִית אֶת בָּבֶל: ⁴(ב) וְשִׁלַּחְתִּי לְבָבֶל זָרִים וְזָרוּהָ אֲנִי אֲשַׁלַּח עַל בָּבֶל אֲנָשִׁים בּוֹזְזִים שִׁיבִזּוּ אוֹתָהּ, ⁵וַיִּבְקְקוּ אֶת אֶרֶץ וְהֵם יִרְקְנוּ אֶת אֶרֶץ בָּבֶל, ⁶כִּי הָיוּ עָלֶיהָ מִסְּבִיב בְּיוֹם רָעָה בְּיוֹם הַפּוֹרְעָנוֹת, הָאוֹיֵב יִתְקִיף אֶת בָּבֶל מִכָּל הַכִּיּוּנוֹנִים: ⁷(ג) אֵל יִדְרֹךְ הַדֶּרֶךְ קִשְׁתּוֹ הַקִּשְׁתִּים יִדְרֹכוּ אֶת הַקִּשְׁתוֹת שֶׁלָּהֶם לְכִיוּן בָּבֶל, ⁸וְאֵל יִתְעַל בְּסָרִינוֹ הַחִיצִים יוֹפְנוּ כְּלָפִי לּוֹבְשֵׁי הַשְּׂרִיּוֹן שֶׁל בָּבֶל, ⁹וְאֵל תִּתְחַמְּלוּ אֵל בְּחַרְיָה אֵל תִּרְחַמוּ עַל הַבְּחֹרִים שֶׁל בָּבֶל, ¹⁰הַחֲרִימוּ כָּל צְבָאָהּ וְתִשְׁמִדוּ אֶת כָּל הַצָּבָא שֶׁלָּהָ: ¹¹(ד) וְנִפְּלוּ חֲלָלִים בָּאָרֶץ בְּשָׂדִים וְעֵתִידִים לִפּוֹל הַרוּגִים בָּאָרֶץ כַּשְׁדִּים (כְּתוּצָאָה מִהַמִּלְחָמָה נֶגֶד פָּרַס וּמִדִּי), ¹²וּמִדְּקָרִים בְּחֻצוֹתֶיהָ וּבְשׁוּקִים שֶׁבְּבָבֶל יִפְּלוּ אֲנָשִׁים שֶׁנִּדְּקְרוּ עַל יְדֵי הָאוֹיֵב. יֵשׁ בְּצֶלַע זֶה חֲזָרָה עַל הַצֶּלַע הַקּוֹדֶמֶת כְּדֹרְכָם שֶׁל נְבוֹאוֹת לַחֹזֶק אֶת דְּבָרֵיהֶם עַל יְדֵי הַכִּפִּילוֹת: ¹³(ה) כִּי לֹא אֶלְמָן יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה מֵאֵלֶיהֶן שֶׁהָרִי אֲנָשִׁי מַמְלַכַת יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה אֵינָם כִּמוֹ אֶלְמָנָה. לְאִשָּׁה אֶלְמָנָה אֵין בַּעַל, אֵךְ לַעַם יִשְׂרָאֵל יֵשׁ אֶת ה' לְמִירוֹת שֶׁהוּא הַגִּלָּה אוֹתָם, ¹⁴מִיִּקְנֹן צְבָאוֹת עִם יִשְׂרָאֵל אֵינָנו אֶלְמָן מֵה' צְבָאוֹת, הֵם עֲדִיין קְשׁוּרִים אֵלָיו. ה' נִקְרָא בְּשֵׁם צְבָאוֹת הָיוֹת וְהוּא אֱלֹהֵם עַל צְבָאוֹת רַבִּים כִּמוֹ צָבָא שֶׁל מַעֲלָה (לְמַשָּׁל: הַכּוֹכָבִים וְהַמִּלְאָכִים) וְעַל צָבָא מָטָה (כִּמוֹ בְּנֵי הָאָדָם וּבְעַלֵּי הַחַיִּים), ¹⁵כִּי אֶרֶץ מְלָאָה אֲשֶׁם מְקֻדָּשׁ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָרִי אֶרֶץ שֶׁל הַכַּשְׁדִּים מְלָאָה בְּאִשְׁמָה, הָיוֹת וְהֵם חֲטָאוּ לְקֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי שֶׁהֵם הַחֲרִיבוּ אֶת בֵּיתָהּ מִקְדָּשׁ וְהָרְגוּ רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל עַמּוֹ: ¹⁶(ו) הַנְּבִיא פוֹנֶה לְתוֹשְׁבֵי

לְגִלוֹת אֶת הָאוֹצֵר שֶׁבְּתוֹרָה

¹ תרגום.

² מצודות. תרגום: כתב שהכוונה שה' יביא על בבל. מבחינת משמעות הפסוק אין הבדל בין הפירושים.

³ מצודות. מהר"י קרא: לפי הפשט הכוונה לשונאי ה' ולא דווקא לכשדים.

⁴ רש"י.

⁵ תרגום. רד"ק כתב ש"זרים" הכוונה לאנשים זרים והנביא השתמש בלשון שנופל על לשון. בפירושו השני כתב

כתרגום.

⁶ תרגום.

⁷ תרגום.

⁸ רד"ק. תרגום כתב ש"אל" מלשון "לא", והכוונה שחיילי בבל לא יצליחו להגן על עצמם.

⁹ רד"ק. רש"י: מי שלובש שריון לא יוכל להינצל.

¹⁰ תרגום.

¹¹ תרגום.

¹² תרגום.

¹³ רד"ק.

¹⁴ רד"ק.

¹⁵ רד"ק בפירושו לישעיה א, ט.

¹⁶ מצודות. תרגום: הסביר ש"מלאה אשם" פירושו שהם חייבים מיתה.

בל שבאו לגור שם מארצות אחרות: ¹⁷ נִסּוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל תִּבְרָחוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל, ¹⁸ וּמִלְטוֹ אִישׁ נַפְשׁוֹ וְכָךְ כָּל אֶחָד מֵכֶם יוּכַל לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ, ¹⁹ אֶל תִּדְּמוּ בַּעֲזוֹנָה כֹּךְ אֹתָם לֹא תוֹשְׁמְדוּ בַּעֲוֹן בָּבֶל, ²⁰ כִּי עַתָּה נִקְמָה הִיא לִיקְנוֹק שֶׁהָרִי הִגִּיעַ הַזֶּמֶן שֶׁהִ' יִנְקוֹם בִּבְבֶּל, ²¹ גָּמוּל הוּא מְשַׁלֵּם לָהּ וְעַתָּה הוּא יִשְׁלַם לָהּ עַל חֲטֵאֶיהָ: ²² (ז) כּוֹס זֶהָב בָּבֶל בְּיַד יְקְנוֹק עַד עַכְשֵׁיו הִייתָה בָּבֶל כִּמוֹ כּוֹס שֶׁהָב מִלֵּאָה בֵּינִי, ²³ מִשְׁכֶּרֶת כָּל הָאָרֶץ בָּבֶל גִּרְמָה לְכָל הָעוֹלָם לְהִשְׁתַּכֵּר (כְּפִי שְׂמִיד יוֹסֵבֵר), ²⁴ מִיֵּינָה שְׁתּוֹ גּוֹיִם כָּל הָעַמִּים שְׁתּוֹ מִיֵּין זֶה, ²⁵ עַל כֵּן יִתְהַלְלוּ גּוֹיִם וְלִכְן כָּל הָעַמִּים הִשְׁתַּכְּרוּ וְלֹא יִכְלוּ לְהִלָּחֵם נֹגַד בָּבֶל. הַנְּבִיא אֹמֵר שֶׁבָּבֶל לְבַלְבּוֹל בְּכָל הָעוֹלָם וְכַבְּשָׁה אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת, הָיוֹת וְעַד עַתָּה הִ' שִׁלַּח אֶת מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל לְפָרוֹעַ אֶת הַחֲטָאִים מִהָעַמִּים הָאֲחֵרִים: ²⁶ (ח) פְּתָאֵם נִפְלָה בָּבֶל וְהַשְׁבֵּר וְעַכְשֵׁיו נִפְלָה בָּבֶל וְנִשְׁבְּרָה, ²⁷ הִילִילוּ עָלֶיהָ תִּשְׁמִיעוּ קוֹלוֹת שֶׁל יִלְלָה עַל גּוֹרְלָהּ, ²⁸ קָחוּ צָרִי לְמִכְאוּבָּהּ תִּיקְחוּ אֶת שֶׁרֶף הָאֵילָן עַל מִנֵּת לִרְפָּא אוֹתָהּ. בִּימֵיהֶם הָיוּ מִשְׁתַּמְשִׁים בְּצָרִי עַל מִנֵּת לִרְפָּא פְּצָעִים, ²⁹ אוֹלֵי תִרְפָּא אוֹלֵי בָּבֶל תִּירְפָּא עַל יְדֵי הַצָּרִי (הַנְּבִיא אָמַר זֹאת בִּלְעָג שֶׁהָרִי בָּרוּר שֶׁהַצָּרִי לֹא יוּכַל לִרְפָּא אֶת הַחֹרְבָן הַגָּדוֹל שִׁיבּוֹא עַל בָּבֶל): ³⁰ (ט) רְפִינוּ אֶת בָּבֶל וְלֹא נִרְפְּתָה הָרִי נִיִּסִּינוּ לִרְפָּא אֶת בָּבֶל וְהִיא לֹא נִרְפָּא. תּוֹשְׁבֵי בָּבֶל שֶׁהִגִּיעוּ אֵלֶיהָ מִהָאֲרָצוֹת הָאֲחֵרוֹת אָמְרוּ שֶׁהֵם נִיִּסוּ לְהַבִּיא אֶת בָּבֶל לִיְדֵי רִיפּוּי, וּבִגְלַל שֶׁהֵם לֹא הִצְלִיחוּ, הֵם יַעֲזֹבוּ אוֹתָהּ, ³¹ עֲזֹבוּהָ וְנָלַךְ אִישׁ לְאֶרְצוֹ וְעַתָּה נַעֲזֹב אוֹתָהּ וְכָל אֶחָד מֵמִנֵּי יִחְזֹר אֶל אֶרְצוֹ, ³² כִּי נִגַּע אֶל הַשָּׁמַיִם מִשְׁפָּטָהּ כִּיוּן שֶׁהִפְרַעְנֹת שֶׁלָּהּ הִגִּיעַ כָּל כֹּךְ גְּבוּהָ עַד הַשָּׁמַיִם, ³³ וְנִשָּׂא עַד שָׁחָקִים הַפּוֹרַעְנֹת הַגְּבִיחָה עַד הַשָּׁחָקִים, עַד הַשָּׁמַיִם. יֵשׁ בְּצִלְעַי זֶה חֲזָרָה עַל הַפְּסוֹק הַקּוֹדֵם כְּדֹרְכָם שֶׁל נְבוֹאוֹתָיָם: ³⁴ (י) אֶת הַכְּתוּב בַּפְּסוֹק הַבֹּא אֹמֵר עִם יִשְׂרָאֵל: ³⁵ הוֹצִיא יְקְנוֹק אֶת צִדְקִיָּהּ (כַּאֲשֶׁר הִ' נָקַם בִּבְבֶּל) הִ' הוֹצִיא אֶת הַזְכוּיוֹת שֶׁלּוֹ, הוּא נֹזֵכַר בְּזָכוֹת

¹⁷ רד"ק. רש"י: הפניה היא אל ישראל, אולם עיין בפסוק ט שם משמע כפירושו של רד"ק ומפסוק י משמע לכאורה כפירוש רש"י.

¹⁸ תרגום.

¹⁹ תרגום.

²⁰ תרגום.

²¹ מצודות.

²² מצודות.

²³ רש"י. תרגום: כשם שכוס הזהב היא הכוס הכימשובחת בין כל הכלים, כך היה עוון בבל גדול מאוד.

²⁴ רש"י.

²⁵ רש"י.

²⁶ רש"י.

²⁷ מצודות.

²⁸ מצודות.

²⁹ מצודות.

³⁰ רד"ק.

³¹ מצודות.

³² תרגום.

³³ רש"י.

³⁴ מצודות.

³⁵ רד"ק.

האבות שלנו, ³⁶ **בָּאוּ וַנִּסְפְּרָה בְּעֵינַי אֶת מַעֲשֵׂה יְקֹזק אֱלֹהֵינוּ** בואו ונספר בציוס את המעשה שעשה ה' אלוקינו (שהפיל את בבל) ³⁷: **(יֵא)** הנביא חוזר בפנייתו לאויבי בבל: ³⁸ **הַבְּרוּ הַחֲצִיצִים** תצחצחו את החיצים שלכם, ³⁹ **מִלֵּאוּ הַשְּׁלֹטִים** תאספו את המגינים, ⁴⁰ **הָעִיר יְקֹזק אֶת רוּחַ מַלְכֵי מְדֵי** ה' עורר את רוחם של מלכי מדי לכבוש את בבל, ⁴¹ **כִּי עַל בָּבֶל מְזֻמָּתוֹ לְהִשְׁחִיתָהּ** שהרי מחשבתו של ה' היא להשחית את בבל, ⁴² **כִּי נִקְמַת יְקֹזק הִיא נִקְמַת הַיְכָלוֹ** היות ונקמת ה' בבבל נועדה לנקום את החרבת בית המקדש ⁴³: **(יב)** **אֶל חוֹמֹת בָּבֶל שָׂאוּ גַם תִּירְמוּ מוֹט עֵץ** (ועליו דגל) על חומת בבל, ובכך תראו לכולם שכבשתם את העיר, ⁴⁴ **הַחֲזִיקוּ הַמְּשָׁמֵר** שכל חייל יילחם במשמרת שלו עד שבבל תיכבש, ⁴⁵ **הַקִּימוּ שְׁמָרִים** בשעה שתטילו מצור על בבל, תעמידו שומרים שימנעו מחיילי בבל לצאת מהערים ולהרוג אתכם, ⁴⁶ **הָכִינוּ הָאֲרָבִים** תכינו את המארכים שתטמינו נגד חיילי בבל, ⁴⁷ **כִּי גַם זָמַם יְקֹזק גַּם עָשָׂה אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵל יֹשְׁבֵי בָבֶל** שהרי ה' עשה לתושבי בבל את מה שהוא חשב לעשות להם, ה' יחריב את בבל כמו שהוא חשב לעשות ⁴⁸: **(יג)** **שְׁכַנְתָּ עַל מַיִם רַבִּים** את (בבל) נמצאת ליד מים רבים. הכוונה לנהר פרת, והנביא אומר שכשם שלבבל היו מים רבים, כך היה לה כל טוב, ⁴⁹ **רַבַּת אוֹצְרוֹת** יש לך אוצרות רבים, ⁵⁰ **בָּא קִצְצֶךָ** אולם הגיע סופך ואת עתידה להיחרב, ⁵¹ **אִמַּת בְּצִעְצֶךָ** הסתיימה האמה שלך. האמה שימשה למדידות, והנביא אומר שעכשיו בבל כבר לא תמדוד יותר היות והיא תיחרב, ולפי זה יש בצלע זו חזרה על הצלע הקודמת כדרכ של נבואות ⁵²: **(יד)** **נִשְׁבַּע יְקֹזק צְבָאוֹת בְּנִפְשׁוֹ** ה' צבאות נשבע לעצמו, ⁵³ **כִּי אִם מִלֵּאֲתֶיךָ אָדָם כִּפְלֶק אֲנִי** (ה') אמלא את בבל בכל כך הרבה חיילים של האויב, כמו הארבה מסוג ילק שמגיע בהמוניו, ⁵⁴ **וְעָנּוּ עָלֶיךָ הַיָּדָד** ועאשר הם יעלו עליך הם יצעקו

לגלות את האוצר שבתורה

³⁶ רש"י.

³⁷ מצודות.

³⁸ רד"ק.

³⁹ רד"ק. מהר"י קרא: תבחרו את החיצים שאותם אתם רוצים לירות.

⁴⁰ רד"ק. רש"י: השלטים הם הנרתיקים ששמים בהם את החיצים.

⁴¹ מצודות.

⁴² מצודות.

⁴³ מצודות.

⁴⁴ רד"ק.

⁴⁵ רד"ק.

⁴⁶ מצודות.

⁴⁷ מצודות.

⁴⁸ מצודות. רש"י: ה' גם חשב בעבר לעשות זאת והוא גם יעשה כן.

⁴⁹ רד"ק.

⁵⁰ מצודות.

⁵¹ מצודות.

⁵² מצודות. רד"ק כתב שני פירושים. א. האמה היא הזרוע שאיתה הייתה בבל עושקת אחרים בכח ובאופן דומה פירש רש"י בפירושו הראשון. ב. האמה נאמרה מלשון מדידה כמו שכתב במצודות, אלא שהכוונה היא שבמידה שבבל מדדה לאחרים, עתה ימדדו אותה.

⁵³ רש"י.

⁵⁴ רד"ק.

"הידד" מרוב שמחה, כדרכם של שודדים⁵⁵: (טו) עֲשֵׂה אֶרֶץ בְּכַחוֹ (ה' יכול לקיים את כל מה שהוא אמר) היות והוא באר את הארץ בכוחו,⁵⁶ מִכֵּין תִּבְלַ בְּחִכְמָתוֹ ה' בחכמתו הכין את כל המקומות המיושבים על ידי בני האדם,⁵⁷ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמַיִם ובתבונתו ה' פרס את השמים על פני הארץ⁵⁸: (טז) לְקוֹל תִּתְּנוּ הַמּוֹן מִיָּם בְּשָׁמַיִם כאשר ה' רוצה להוריד גשמים על הארץ (והדבר יגרום לקולות של המים שזזים בשמים),⁵⁹ וַיַּעַל נְשָׂאִים מִקְצֵה אֶרֶץ ולכן הוא מעלה את העננים ממקומות שנראים כאילו שהם בקצה הארץ,⁶⁰ בְּרָקִים לְמָטָר עֲשֵׂה ה' גורם לברקים שיירדו עם הגשם (אך הגשם אינו מכבה את הברקים),⁶¹ וַיֵּצֵא רוּחַ מֵאַצְרָתָיו וה' מוציא את הרוח מהאוצרות שלו על מנת לפזר את העננים במקומות שבהם הוא רוצה להוריד את הגשם⁶²: (יז) נִבְעַר כָּל אָדָם מִדָּעַת כָּל אָדָם שהולך אחרי הפסלים הוא שוטה והוא ריק מדעת,⁶³ הַבֵּישׁ כָּל צִרְף מַפְסֵל כָּל צורף שהכין פסל עתיד להתבייש,⁶⁴ כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ שהרי פסל המסיכה שלהם הינו שקר (מסיכה היא פסל העשוי ממתכת),⁶⁵ וְלֹא רוּחַ בָּם ואין בהם שום רוח⁶⁶: (יח) הֶבֶל הַמָּה אין סיבה לעבוד את הפסלים האלה,⁶⁷ מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים הפסלים נעשו על ידי אנשים תועים מדרך השכל, הפסלים נעשו על ידי אנשים שאינם הולכים בדרך חכמה,⁶⁸ בָּעֵת פְּקֻדָּתָם יֵאָבְדוּ כאשר ה' יחליט להשמיד את העבודה הזרה, הוא גם ישמיד את עובדיהם⁶⁹: (יט) לֹא כֹאֵלָה חֶלֶק יַעֲקֹב אלוֹקֵי יַעֲקֹב איננו כמו העבודה הזרה,⁷⁰ כִּי יוֹצֵר הֶבֶל הוּא שהרי ה' יצר את כל העולם (בניגוד לפסלים שלא עשו דבר),⁷¹ וְשֹׁבֵט נַחֲלָתוֹ וכן בחר ה' כל אחד משבטי ישראל להיות לו לנחלה, ה' בחר בעם ישראל להיות לו לעם,⁷² יִקְוֶה צְבָאוֹת שְׁמוֹ ה' שולט על צבאות של מעלה (כמו המלאכים והכוכבים) ועל צבאות של מטה (כמו בני האדם ובעלי החיים)⁷³: (כ) מִפֶּיךָ אֵתָה לִי כָּלִי מְלַחְמָה אני (ה')

לגלות את האוצר שבתורה

⁵⁵ רד"ק.

⁵⁶ מצודות.

⁵⁷ מצודות.

⁵⁸ תרגום.

⁵⁹ מצודות.

⁶⁰ מצודות.

⁶¹ מצודות.

⁶² מהר"י קרא.

⁶³ מצודות.

⁶⁴ מצודות.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ תרגום.

⁶⁷ תרגום.

⁶⁸ מצודות.

⁶⁹ רש"י. מצודות: כאשר ה' יחליט לאבד אותם, הוא יאבד אותם לגמרי.

⁷⁰ מצודות.

⁷¹ מצודות.

⁷² מצודות.

⁷³ מצודות.

משתמש בד (מלך בבל) ככלי שמנפץ ועושה מלחמה,⁷⁴ וְנִפְצָתִי בְּךָ גּוֹיִם ותפקידך היה לנפץ את העמים שרציתי לנפצם,⁷⁵ וְהִשְׁחַתִּי בְּךָ מַמְלָכוֹת ועל ידך השחתתי את הממלכות שרציתי להשחית⁷⁶: (כא) וְנִפְצָתִי בְּךָ סוּס וְרֶכֶבֹּוּ ואני ניפצתי על ידך סוסים ששייכים לעמים אחרים ואת הרוכבים עליהם,⁷⁷ וְנִפְצָתִי בְּךָ רֶכֶב וְרֶכֶבֹּוּ וניפצתי על ידך את המרכבות של העמים השונים ואת מי שרכב עליהם⁷⁸: (כב) וְנִפְצָתִי בְּךָ אִישׁ וְאִשָּׁה וניפצתי על ידך גברים ונשים,⁷⁹ וְנִפְצָתִי בְּךָ זָקֵן וְנָעָר וכן ניפצתי על ידך זקנים וצעירים,⁸⁰ וְנִפְצָתִי בְּךָ בָּחוּר וּבְתוּלָה וכן ניפצתי על ידך בחורים ובתולות⁸¹: (כג) וְנִפְצָתִי בְּךָ רָעָה וְעֶדְרֹו וניפצתי על ידך רועים ואת העדר שלהם,⁸² וְנִפְצָתִי בְּךָ אֶפְרַיִם וְצִמְדֹו וכן ניפצתי על ידך את האיכר העובד באדמה יחד עם צמד הבקרים שהוא חורש בהם,⁸³ וְנִפְצָתִי בְּךָ פָּחוֹת וּסְגָנִים וכן ניפצתי על ידך בעלי תפקידים מיוחדים שנקראים פחות וסגנים⁸⁴: (כד) וְשַׁלַּמְתִּי לְבָבְלִי וְלִכְלִי יוֹשְׁבֵי כְשָׂדִים אֵת כָּל רְעֻתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּצִיּוֹן לאחר שאסיים להשתמש בבבל על מנת להעניש את העמים האחרים, אני עתיד לגמול רעה לבבל ולתושבים הכשדים על כל מה שהם עשו בציון (החרבת בית המקדש והגליית ישראל),⁸⁵ לְעֵינֵיכֶם אתם כולכם תראו את העונש שיבוא על בבל,⁸⁶ נָאִם יְקֹנֶק כֵּךְ אמר ה' ⁸⁷: (כה) הִנְנִי אֵלֶיךָ הָרַחֵם הַמְּשִׁיחִית אני עתיד להילחם בד בבבל. בל נקראה הר המשיחת: הר על שם חוזה ומשיחת משום שהיא השחיתה את העולם,⁸⁸ נָאִם יְקֹנֶק כֵּךְ אמר ה',⁸⁹ הַמְּשִׁיחִית אֵת כָּל הָאָרֶץ אתה בבל משיחת את כל הארץ, וְנָטִיתִי אֵת יָדִי עָלֶיךָ אני ארים עליך את מכת גבורתי על מנת להכות בד,⁹⁰ וְגִלְתִּיךָ מִן הַסִּלְעִים ואני עתיד להפיל אותך מהמגדלים הגבוהים שלך,⁹¹ וְנָתַתִּיךָ לְהָר שְׂרָפָה ואת תהיי כמו הר שנשרף. החורבן שיבוא עלייך יהיה דומה לחורבן סדום ועמורה (אם כי החורבן

⁷⁴ מצודות.

⁷⁵ תרגום.

⁷⁶ תרגום.

⁷⁷ רד"ק לפי פירושו השני, שהדברים נאמרו בלשון עבר. בפירושו הראשון כתב שהדברים נאמרו בלשון עתיד וייתכן שנבואה זו נאמרה לפני שנבוכדנצר התחיל למלוך.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ תרגום.

⁸⁰ תרגום.

⁸¹ תרגום.

⁸² תרגום.

⁸³ מצודות.

⁸⁴ מצודות.

⁸⁵ רש"י.

⁸⁶ מצודות.

⁸⁷ תרגום.

⁸⁸ רד"ק.

⁸⁹ תרגום.

⁹⁰ מצודות.

⁹¹ תרגום.

⁹² רד"ק.

שבסדום ועמורה היה קשה יותר)⁹³: (כו) וְלֹא יִקְחוּ מִמֶּךָ אֶבֶן לְפָנָה לֹא יִשְׁתַּמְשׁוּ בָאֲבָנִים
מֵהַבְּתִים שֶׁלָּךְ שֶׁנֶּחֱרְבוּ עַל מִנַּת לִשְׁמֵי אוֹתָן בְּפִינוֹת בָּתִּים חֲדָשִׁים שִׁיבְנוּ (הַיּוֹת וְהָאֲבָנִים יוֹשְׁחוּ
לְגַמְרִי),⁹⁴ וְאֶבֶן לְמוֹסְדוֹת וְכֵן לֹא יִשְׁתַּמְשׁוּ בָאֲבָנִים מֵהַבְּתִים שֶׁלָּךְ שֶׁנֶּחֱרְבוּ לִשְׁמֵי בְּנֵי יִסּוּדוֹת בָּתִּים
אַחֲרֵי, ⁹⁵ כִּי שְׂמָמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה הַיּוֹת וְהַחֲרוּבָן שֶׁל בָּבֶל יִהְיֶה חוֹרְבָן מוֹחֵלֵט וְתִמְדִּי, ⁹⁶ נֶאֱמַר
יִקְוֶה כֹּךְ אִמֵּר ה' ⁹⁷: (כז) שָׂאוּ נִס בְּאֶרֶץ תְּרִימוֹ כְּלוֹנֵס (שֶׁעָלָיו דָּגַל) בָּאֶרֶץ שִׁסְמַל אֶת אֲסִיפַת
הָעַמִּים שִׁתְּקֻפוּ אֶת בָּבֶל, ⁹⁸ תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּגוֹיִם תִּתְקַעוּ בְּשׁוֹפָר בְּעַמִּים עַל מִנַּת לֹאסוֹף אוֹתָם
לְמַלְחָמָה נֶגֶד בָּבֶל, ⁹⁹ קִדְּשׁוּ עָלֶיהָ גּוֹיִם תִּזְמְנוּ אֶת הָעַמִּים שִׁיבֹאוּ וְיִתְקַפוּ אוֹתָהּ, ¹⁰⁰ הַשְּׁמִיעוּ עָלֶיהָ
מִמְּלָכוֹת אֲדָרֵט מִנִּי וְאַשְׁכְּנָז תֹּאסְפוּ מִמְּלָכוֹת אֲרָרֵט, מִנִּי וְאַשְׁכְּנָז, כְּדֵי שִׁיִּצְאוּ לְהִלָּחֵם בְּבָבֶל, ¹⁰¹
פְּקֻדוֹ עָלֶיהָ טַפְסָר תִּמְנוּ מִפְּקָדִים עַל הַצְּבָאוֹת שִׁתְּקֻפוּ אֶת בָּבֶל, ¹⁰² הָעָלּוּ סוֹס בְּיָלֶק תַּעֲלוּ סוֹסִים
רַבִּים כָּל כֹּךְ כְּמוֹ הָאֲרֵבָה שֶׁנִּקְרָא "יִלֶּק" שְׂבָא בְּהַמוֹנִי, ¹⁰³ סָמָר וְכָל סוֹס יִזְקוּף אֶת שְׁעֵרוֹתָיו בְּשַׁעַת
הַקֶּרֶב, ¹⁰⁴: (כח) קִדְּשׁוּ עָלֶיהָ גּוֹיִם אֶת מַלְכֵי מִדֵּי תִזְמְנוּ עַל בָּבֶל אֶת מַלְכֵי פָּרַס וּמִדֵּי שִׁיעֲלוּ עָלֶיהָ
לְמַלְחָמָה. הַנְּבִיא פִּירֵט בְּפִסּוֹק זֶה מִיֵּהָם הָעַמִּים שֶׁעֲתִידִים לִצְאָתָם לְמַלְחָמָה וְהוֹזְכְּרוּ בְּפִסּוֹק כִּי, ¹⁰⁵
אֶת פְּחוֹתֶיהָ וְאֶת כָּל סִגְנֶיהָ (תִּזְמְנוּ לְמַלְחָמָה) אֶת הַשְּׂרִירִים הַחֲשׁוּבִים שֶׁלָּהֶם שֶׁנִּקְרָאִים פְּחוֹת
וְסִגְנִים, ¹⁰⁶ וְאֶת כָּל אֶרֶץ מִמְּשָׁלָתָהּ וְכֵן תִּזְמְנוּ לְמַלְחָמָה אֶת כָּל הָאֶרֶץ שֶׁנִּמְצָא תַּחַת שְׁלֹטוֹן פָּרַס
וּמִדֵּי, ¹⁰⁷: (כט) וְתִרְעַשׂ הָאֶרֶץ וְתִתְחַל הָאֶרֶץ תִּזְדַּעֵזַע וְתִתְחַלֵּחַ, ¹⁰⁸ כִּי קָמָה עַל בָּבֶל מַחֲשָׁבוֹת
יִקְוֶה הַיּוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת ה' לְהַחְרִיב אֶת אֶרֶץ בָּבֶל יִתְמַשּׁוּ, ¹⁰⁹ לִשְׂוֹם אֶת אֶרֶץ בָּבֶל לְשִׂמְחָה מֵאִין
יֹשֵׁב לְהַחְרִיב אֶת אֶרֶץ בָּבֶל עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה אָדָם שֹׁיֵשֵׁב בָּהּ, ¹¹⁰: (ל) חֲדָלוּ גְבוּרֵי בָבֶל לְהִלָּחֵם
גִּיבוּרֵי בָבֶל הַפְּסִיקוּ לְהִלָּחֵם הַיּוֹת וְהֵם הִתְמַלְאוּ בַּחֵד, ¹¹¹ יִשְׁבּוּ בְּמִצְדוֹת הַגִּיבוּרִים יִשְׁבוּ

⁹³ מצודות. עיין לעיל מט, יח בביאורנו.

⁹⁴ מצודות. תרגום: הכוונה שהמלכים לא ישתמשו יותר בכתר המלוכה בכלל.

⁹⁵ מצודות.

⁹⁶ מצודות.

⁹⁷ תרגום.

⁹⁸ מצודות. רד"ק: הציווי איננו לאדם מסוים, אלא דרך לבטא את הצורך לאסוף את העמים.

⁹⁹ מצודות.

¹⁰⁰ תרגום.

¹⁰¹ מצודות.

¹⁰² מצודות. רש"י: הכוונה לאסוף את החיילים למלחמה.

¹⁰³ מצודות.

¹⁰⁴ רד"ק. תרגום: רוכבי הסוסים ידהרו עליהם כמו ארבה לווהט.

¹⁰⁵ מצודות.

¹⁰⁶ מצודות.

¹⁰⁷ מצודות.

¹⁰⁸ תרגום + רש"י.

¹⁰⁹ תרגום. רד"ק: "מחשבות" נאמר בלשון רבים ואילו "קמה" נאמר בלשון יחיד משום שכל מחשבה לבדה

התקיימה.

¹¹⁰ תרגום.

¹¹¹ מצודות.

במבצרים ולא יצאו להילחם,¹¹² **נִשְׁתָּה גְבוּרָתָם הָיוּ לְנָשִׁים** גבורתם הוסרה עד שהם היו חלשים כמו נשים,¹¹³ **הַצִּיתוּ מִשְׁכַּנְתֶּיהָ** האויב העלה באש את כל מקומות המגורים בבבל,¹¹⁴ **נִשְׁפְּרוּ בְּרִיחֶיהָ** המנעולים שבשערי העיר נשברו כך שהאויב היה יכול להיכנס ולכבוש את העיר¹¹⁵: **(לא)** **רֵץ לְקִרְאָת רֵץ יְרוּץ** הרצים שיבואו לבשר למלך על מפלת ארצו יבואו זה לקראת זה. כאשר רץ אחד יהיה בדרכו חזרה מהמלך, מיד יבוא רץ נוסף לבשר למלך על המפלה, וכך הרצים יבואו זה לקראת זה,¹¹⁶ **וּמִגִּיד לְקִרְאָת מִגִּיד** וכן יבואו אנשים שיגידו למלך על מפלת בבל זה לקראת זה (היות והם יהיו רבים כל כך). יש בצלע זו מעין חזרה על הצלע הקודמת כדרכם של נבואות,¹¹⁷ **לְהִגִּיד לְמֶלֶךְ בָּבֶל כִּי נִלְכְּדָה עִירוֹ מִקְצֶה** הרצים והמגידים יאמרו למלך בבל שהארץ נכבשה מהצד השני שבה הוא נמצא. הכיבוש היה מכיוון שונה שהמלך היה בו¹¹⁸: **(לב)** **וְהַמַּעֲבָרוֹת נִתְּפְשׁוּ** המקומות בכניסה לעיר שהיו על המים ומשם היו נכנסים לעיר נכבשו על ידי האויב. בכניסה לבבל היו מקורות מים ועליהם נבנו מגדלי שמירה ומבצרים שנועדו למנוע את כניסת האויב. מקומות אלו נכבשו על ידי האויב,¹¹⁹ **וְאֵת הָאֲגָמִים שָׂרְפוּ בָאֵשׁ** ואת הקנים שגדלים באגמים שרפו באש על מנת שהם לא ימנעו מחיילי האויב להיכנס לעיר,¹²⁰ **וְאֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה נִבְהָלוּ** והחיילים נבהלו מעוצמת האויב¹²¹: **(לג)** **כִּי כֹה אָמַר יְקֹזֵק צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** שהרי כך אמר ה' צבאות אלוהי ישראל.¹²² הנביא קרא לה' בנבואה זו בשם "אלוקי ישראל" היות והוא עתיד לנקום בנבואה זו על מה שבבל עשתה לעם ישראל.¹²³ ה' נקרא בשם צבאות כיוון שהוא האלוה על צבאות רבים: על צבא של מעלה (כמו המלאכים והכוכבים) ועל צבא של מטה (כמו בני האדם ובעלי החיים),¹²⁴ **בֵּית בָּבֶל כְּגֹרֶן עֵת הַדְּרִיכָה** העם בבבל דומה לגורן בעת הדישה שמכילה הרבה מאוד תבואה,¹²⁵ **עוֹד מַעֲט וּבָאָה עֵת הַקְּצִיר** לָהּ אך עוד מעט יבוא הקציר וכבר לא היה בה יותר תבואה. הנביא דימה את בזיזת בבל לגורן שהתרוקנה בשעת הקציר¹²⁶: **(לד)** בפסוק זה

לגלות את האויב שבתורה

¹¹² מצודות.

¹¹³ רד"ק. רש"י פירש "נשתה" מלשון קפצה, אך אין הבדל במשמעות.

¹¹⁴ מצודות.

¹¹⁵ מצודות.

¹¹⁶ רד"ק.

¹¹⁷ מצודות.

¹¹⁸ רד"ק.

¹¹⁹ רד"ק.

¹²⁰ רד"ק. בשם רבי יונה כתב שהאגמים הם המבצרים. מצודות: שריפת הקנים נועדה למנוע מחיילי בבל

להסתתר שם. מהר"י קרא: הכוונה לבתים שנמצאים על האגמים.

¹²¹ תרגום.

¹²² תרגום.

¹²³ רד"ק.

¹²⁴ רד"ק בפירושו לישעיהו א, ט.

¹²⁵ רש"י. רד"ק: כמו שדורכים על התבואה בגורן בשעת הדישה, כך הגיע הזמן שבו ידרכו על בבל.

¹²⁶ רד"ק והסביר שכמו שבקציר אוספים את התבואה אל הגורן, כך יאספו את כל חיילי בבל אל הערים המוגנות ושם הם יתפסו ויירמסו בידי האויב.

כתובים הטעות של עם ישראל כלפי בבל.¹²⁷ אֲכַלְנִי הַמִּמְנִי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ
בבל אכל אותי ושבר אותי,¹²⁸ הֶצִּיגְנִי כָּלִי רִיק נְבוּכַדְנֶצַּר הֶצִּיג אותי ככלי ריק היות והוא לקח
את כל מה שהיה לי, נְבוּכַדְנֶצַּר רוֹקֵן אותי,¹²⁹ בָּלַעְנִי כְּתִנִּין נְבוּכַדְנֶצַּר מִיָּהָר לבלוע אותי כמו תנין
שבולע בלי ללעוס,¹³⁰ מָלָא כְּרֶשׁוֹ מַעְדְּנִי נְבוּכַדְנֶצַּר מִלֵּא את הכרס שלו במעדנים שלי. הכוונה
שנְבוּכַדְנֶצַּר לקח את כל השלל הטוב שהיה בארץ יהודה,¹³¹ הִדִּיחְנִי נְבוּכַדְנֶצַּר נִיקָה אותי לגמרי
מנכסי כמו אדם שמדיח את הכלי מלכלוך¹³²: (לה) חָמְסִי וְשָׂאֲרִי עַל בָּבֶל האחריות לחמס
ולשאר שלי מוטלת על בבל. הכוונה לגזל הממוני (חמס) ולעבודת הפרך (שאר) שבבל שיעבדו בעם
ישראל,¹³³ תֹּאמַר יִשְׁבֶּת צִיּוֹן כִּךְ תֹּאמַר כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל,¹³⁴ וְדָמִי אֶל יִשְׁבֵּי כְּשָׂדִים והדם שלי
מוטלת על תושבי כשדים, הכשדים אחראיים לשפיכת הדמים שלי ולרציחת רבים מבני עמי,¹³⁵
תֹּאמַר יְרוּשָׁלַם כִּךְ תֹּאמַר יְרוּשָׁלַם¹³⁶: (לו) לָכֵן הֵיטָב וְהַבְּלִיִּים נִהְגוּ כִּךְ בְּעַם יִשְׂרָאֵל,¹³⁷ כֹּה אָמַר
יְקֹזֵק כִּךְ אִמַּר ה':¹³⁸ הִנְנִי רֵב אֶת רִיבְךָ וְנִקְמָתִי אֶת נִקְמַתְךָ אֲנִי עֵתִיד לְרִיב אֶת הָרִיב שֶׁלְךָ
ולנקום את הנקמה שלך. הכוונה שה' עתיד לנקו בבבל על מה שהיא עשתה לישראל,¹³⁹ וְהִחַרְבְּתִי
אֶת יְמֵהָ אֲנִי אֵיבַשׁ אֶת הַיָּם שֶׁלָּהּ (כפי שמיד יבואר),¹⁴⁰ וְהִבְשַׁתִּי אֶת מְקוֹרָהּ וְאֲנִי אֵיבַשׁ אֶת
המעין ממנה נובעים המים הרבים שלה. הנביא דימה את השפּע הרב שהיה בבבל למים, וייבש
מקורות המים משמש כדימוי ללקיחת כל הטוב והשפּע שהיה בבבל¹⁴¹: (לז) וְהִיָּתָה בָּבֶל לְגִלְיָם
בבבל יהיו הרבה תילים. היות ובבבל תיחרב, יהיו בה תילי אבנים,¹⁴² מְעוֹן תִּנִּים בבל תהיה מקום
מגורים לתנים שגרים בדרך כלל במקומות חרבים,¹⁴³ שְׁמָה וְשָׂרָקָה מֵאִין יוֹשֵׁב כּוֹלֵם יִתְמָהּ
וישרקו מרוב שהם יתפלאו על שבבל יושבת חריבה ואין מי שיושב בה¹⁴⁴: (לח) יִחָדּוּ כְּכַפְּרִים
יִשְׁאָגוּ תוֹשְׁבֵי בָבֶל יִשְׁאָגוּ כְּמוֹ אֲרִיּוֹת צֵעִירִים כְּשֶׁחָסַר לֶחֶם אוֹכֵל. תושבי בבל יזעקו בגלל המחסור

לגלות את האויצר שבתורה

¹²⁷ רד"ק.

¹²⁸ תרגום.

¹²⁹ מצודות.

¹³⁰ מצודות.

¹³¹ רד"ק.

¹³² רד"ק.

¹³³ מצודות. תרגום: "שאר" נאמר על בזיזת עם ישראל. רש"י: "שאר" נאמר על המזונות שאכלו השארים.

רד"ק שם אביו: "שאר" מוסב על הגולים מעם ישראל שהיו מענים אותם.

¹³⁴ תרגום.

¹³⁵ תרגום.

¹³⁶ תרגום.

¹³⁷ מצודות.

¹³⁸ תרגום.

¹³⁹ תרגום.

¹⁴⁰ מצודות.

¹⁴¹ מצודות.

¹⁴² מצודות.

¹⁴³ מצודות.

¹⁴⁴ מצודות.

שיהיה מנת חלקם כשיעלו עליהם מדי ופרס,¹⁴⁵ נָעָרוּ בְּגוֹרֵי אֲרִיּוֹת הם ינערו כמו גורים של אריות. הנעירה היא קול דומה לקול שמוציא החמור¹⁴⁶: (לט) בְּחֶמֶם אִשִּׁית אֶת מִשְׁתִּיהֶם בבל יערכו משתה גדול בזמן שחם, וכך הם ישתו הרבה מאוד יין, ואני (ה') אשים את המשתה לפורענות. הכוונה למשתה שעשה הלשצר בלילה שנלכדה בבל,¹⁴⁷ וְהִשְׁכַּרְתִּים לְמַעַן יַעֲלֶזּוּ ואני אגרום להם להשתכר באותו משתה כך שהם ישמחו ויירדמו,¹⁴⁸ וַיִּשְׁנוּ שְׁנַת עוֹלָם ובעקבות זאת הם יישנו לעולם. הכוונה לחורבן בבל, והנביא מדמה את הריגת בלשצר מלך בבל על ידי דריוש וכורש מלכי פרס לשינה,¹⁴⁹ וְלֹא יִקְיצוּ והם לא יתעוררו יותר, אלא הם ימותו,¹⁵⁰ נָאִם יְקֹזֵק כך אמר ה'¹⁵¹: (מ) אֲוִרִידִם בְּכָרִים לְטֹבוֹת אני אוריד את בבל לטבח כמו שמובילים שוורים לטבח,¹⁵² בְּאֵילִים עִם עֵתוּדִים וכמו שמובילים לטבח את האילים עם העתודים. העתודים הם כבשים זכרים¹⁵³: (מא) אֵיךְ נִלְכְּדָה שִׁשָּׁךְ איך נכבשה בבל? בבל נקראת בפסוק זה "ששך" משום שבאותיות א"ת ב"ש (האות א' היא האות ת' והאות ב' היא האות ש' וכן הלאה לפי סדר האלף בית) ששך יוצא בבל,¹⁵⁴ וְהִתְפַּשׁ תְּהַלֵּל כָּל הָאָרֶץ והארץ שכולם היללו אותה ושיבחו אותה נכבשה,¹⁵⁵ אֵיךְ הִיְתָה לְשִׁמָּה בְּבָל בְּגוֹיִם איך בבל הייתה לתמהון בכל העמים, כל העמים התפלאו על חורבן בבל¹⁵⁶: (מב) עָלָה עַל בְּבָל הָיָם צבא גדול מאוד עלה על בבל. הנביא דימה את הצבא הגדול למים רבים שעולים מהים,¹⁵⁷ בְּהֶמוֹן גְּלִיוֹ נִכְסְתָה בבל כוסתה על ידי הגלים הרבים של הים. החיילים הרבים של האויב חרבו את בבל¹⁵⁸: (מג) הָיוּ עָרִיף לְשִׁמָּה הערים של בבל נחרבו,¹⁵⁹ אָרֶץ צִיָּה וְעֶרְבָה בבל הפכה לארץ שוממה ומדברית,¹⁶⁰ אָרֶץ לֹא יֹשֵׁב בָּהֶן כָּל אִישׁ לא יהיה אדם אחד שישב בארץ בבל,¹⁶¹ וְלֹא יַעֲבֹר בָּהֶן בֶּן אָדָם ואפילו לא יהיה אדם שיעבור בבבל בגלל שהיא תהיה ארץ חריבה¹⁶²: (מד) וּפְקַדְתִּי עַל כָּל בְּבָבֶל אני אשגיח שתבוא פורענות

לגלות את האוצר שבתורה

¹⁴⁵ רד"ק בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שהכוונה למדי ופרס שישאגו כאשר הם יעלו למלחמה נגד בבל.

¹⁴⁶ רד"ק.

¹⁴⁷ רש"י. רד"ק: החום נאמר בהקשר שהם יהיו מחוממים בתוך המשתה שלהם והוא אינו מתאר את הזמן

שבו המשתה ייערך. תרגום: אביא עליהם צרה והם יהיו דומים לשיכור.

¹⁴⁸ רש"י. רד"ק כתב שהשתייה תהיה מכלי בית המקדש.

¹⁴⁹ רש"י.

¹⁵⁰ רד"ק. תרגום: לא יהיה להם חלק לעולם הבא.

¹⁵¹ תרגום.

¹⁵² תרגום. רש"י: הכרים הם כבשים.

¹⁵³ מצודות.

¹⁵⁴ רש"י.

¹⁵⁵ מצודות.

¹⁵⁶ מצודות.

¹⁵⁷ רש"י.

¹⁵⁸ מצודות.

¹⁵⁹ מצודות.

¹⁶⁰ מצודות.

¹⁶¹ תרגום.

¹⁶² מצודות.

על העבודה זרה שנקראת "בל" שתושבי בבל היו עובדים אליו,¹⁶³ וְהִצַּאתִי אֶת בְּלָעוֹ מִפִּי וְאֵת כָּל מִה שֶׁהוּא בִלְעָ אֲנִי אוֹצִיא מִפִּי. תושבי בבל היו מביאים את המנחות לעבודה הזרה, והנביא דימה את השמדת הפסל, כאילו שה' יגרום לכך שהוא יוציא את מהפסל את המנחות שהוא בלע,¹⁶⁴ וְלֹא יִנְהָרוּ אֱלֹהֵי עוֹד גּוֹיִם הָעַמִּים לֹא יִרְצוּ אַחֲרָיו עוֹד, הָעַמִּים הָאֲחֵרִים לֹא יִגִּיעוּ בַּהֲמוֹנֵיהֶם לַעֲבֹד אֶת הָעֲבֹדָה הַזֶּה,¹⁶⁵ גַּם חֹמֶת בָּבֶל נִפְלָה וְגַם חוֹמַת בָּבֶל עֲתִידָה לִיפּוֹל¹⁶⁶: (מה) יָצְאוּ מִתּוֹכָה עַמֵּי הָעָם שֶׁלִּי שֶׁהוּא עִם יִשְׂרָאֵל! תִּצְאוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל,¹⁶⁷ וּמִלְטוֹ אִישׁ אֶת נַפְשׁוֹ מִחֶרֶן אֶף יִקְנֹק וְכָל אֶחָד מֵכֶם יִצִּיל אֶת עַצְמוֹ מִכַּעֲסוֹ שֶׁל ה',¹⁶⁸ (מו) וּפֶן יֵרֶד לְבַבְכֶּם וְתִירָאוּ שְׁמָא לְבַכֶּם יִפְחַד וְאַתֶּם תִּתְמַלְאוּ בִּירָאָה,¹⁶⁹ בְּשִׁמוּעָה הַשְּׂמִיעַת בְּאֶרֶץ כְּאֲשֶׁר אַתֶּם שֹׁמְעִים אֶת הַשְּׂמִיעָה בְּאֶרֶץ שְׂמִלְכִי מִדֵּי וּפְרַס יִצְאוּ לְהִלָּחֵם בְּבָבֶל (וְלֹכֵן אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם שֶׁאֵין לָכֶם מִה לִּפְחַד מִכֶּךָ וְשֶׁהַמִּלְחָמָה נֶגֶד בָּבֶל תִּבְיָא לְגֹאֲלֵתְכֶם),¹⁷⁰ וְכֹא בְּשָׁנָה הַשְּׂמִיעָה וּבְשָׁנָה שֶׁתִּבְּוֹא הַשְּׂמִיעָה שְׂמִדִּי וּפְרַס יִתְקַפּוּ אֶת בָּבֶל – מִמְּלַכַת בָּבֶל תִּיפּוֹל. מִמְּלַכַת בָּבֶל תִּיפּוֹל בְּאוֹתָהּ שָׁנָה שְׁבַע תִּצְאֵה הַשְּׂמִיעָה שֶׁל הַתְּקִפַת פְּרַס וּמִדֵּי עַל בָּבֶל,¹⁷¹ וְאַחֲרָיו בְּשָׁנָה הַשְּׂמִיעָה וּבְשָׁנָה שְׁלֹשָׁה נִפְלֹת מַלְכוּת בָּבֶל, תִּבְּוֹא שְׂמִיעָה טוֹבָה לָכֶם בְּהַ כּוֹרֵשׁ יִתֵּן לָכֶם רְשׁוֹת לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְבָנוֹת אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,¹⁷² וְחָמֶם בְּאֶרֶץ וּיְבֹאוּ אוֹיֵב שִׁיחְמוֹס אֶת אֶרֶץ בָּבֶל,¹⁷³ וּמִשְׁלַל עַל מִשְׁלַל וּמִפְרַס יִהְיֶה מוֹשֵׁל אַחֲרֵי מוֹשֵׁל. בְּתַחֲלִילָה דְּרִיּוֹשׁ הָרִאשׁוֹן וְכוֹרֵשׁ יִכְבְּשׁוּ אֶת אֶרֶץ בָּבֶל, אֲבָל דְּרִיּוֹשׁ יִמְלֹךְ רַק שָׁנָה אֶחָד וּמִיָּד לְאַחֲרָיו יִמְלֹךְ כּוֹרֵשׁ שִׁיטִּיב לָעָם יִשְׂרָאֵל¹⁷⁴: (מו) לִכֵּן הִנֵּה יָמִים בָּאִים הֵינִי וּבָבֶל חֲטָאָה, עוֹד עֲתִידִים לְבֹא יָמִים שִׁיתְקִיֵּמוּ בָּהֶם הַדְּבָרִים הַבָּאִים:¹⁷⁵ וּפְקֻדָּתִי עַל פְּסִילֵי בָבֶל אֲנִי (ה') אֲשַׁגִּיחַ עַל הַדָּבָר וְאֲבִיָּא פּוֹרְעָנוֹת עַל הַפְּסָלִים שֶׁבְּבָבֶל,¹⁷⁶ וְכָל אֶרֶץ תִּבְּוֹשׁ וְכָל תּוֹשְׁבֵי בָבֶל יִתְבַּיִּישׁוּ (הֵיוּ וְהַפְּסָלִים שֶׁלֵּהֶם יִישְׁבְּרוּ),¹⁷⁷ וְכָל חֲלָלִיָּהּ יִפְּלוּ בְּתוֹכָהּ וְכָל הַחֲלָלִים שֶׁל בָּבֶל יִפְּלוּ בְּתוֹךְ הָעִיר הֵינִי וְהֵם לֹא יַעֲזִיזוּ לְצַאת מִהָעִיר וְלִהְיוֹת¹⁷⁸: (מח) וְרָנְנוּ עַל בָּבֶל שָׁמַיִם וְאֶרֶץ וְכָל

לְגִלּוֹת אֶת הָאוֹצֵר שֶׁבְּתוֹרָה

¹⁶³ רש"י.

¹⁶⁴ רד"ק. מצודות: הכוונה שה' יוציא את העושר שהפסל אסף בשביל העובדים שלו.

¹⁶⁵ רד"ק וכתב שהפועל "נהרו" מלשון מרוצת המים בנהר. גם התרגום כתב שהכוונה מלשון לשמוע לבבל.

רש"י כתב שהכוונה שלא יאספו אליו עוד עמים אחרים.

¹⁶⁶ תרגום.

¹⁶⁷ תרגום.

¹⁶⁸ תרגום.

¹⁶⁹ רד"ק. מצודות: יש בפסוק זה אזהרה שלא יירך לבם.

¹⁷⁰ רד"ק.

¹⁷¹ רש"י. רד"ק: בלשצר מלך שלוש שנים, והשמועה על נפילת בבל תבוא בשנה הראשונה למלכותו ולאחר מכן בשנה השניה למלכותו. לכאורה דבריו קשים, שהרי משמע מהפסוקים בספר דניאל שבלשצר הופתע מכך שמדי פרוס יתקפו אותו, ואם השמועה יצאה שנתיים לפני כן, לא מובן מדוע הוא היה מופתע.

¹⁷² רש"י. מהר"י קרא: השמועה השניה היא שדריוש מת ושכורש מלך אחריו.

¹⁷³ רד"ק.

¹⁷⁴ רש"י. מצודות: העם בפרס ימשול על מי שמשל לפניו, כלומר: על בבל.

¹⁷⁵ תרגום.

¹⁷⁶ מצודות.

¹⁷⁷ רד"ק. מצודות: ארץ בבל תהיה יבשה ויהיה חסר בה את כל הטוב שהיה בה עד עכשיו.

¹⁷⁸ רד"ק.

אֲשֶׁר בָּהֶם השמים והארץ וכל מה שבהם ישמחו על מפלת בבל, העולם כולו ישמח על מפלת בבל,¹⁷⁹ **כִּי מִצָּפוֹן יָבוֹא לָהּ הַשּׁוֹדְדִים** שהרי מצפון יבואו חיילי פרס ומדי שיבזזו את בבל,¹⁸⁰ **נָאִים יִקְוֶה** כך אמר ה' ¹⁸¹ (מט) **גַּם בָּבֶל לִנְפֹל חֲלָלִי יִשְׂרָאֵל** בבל הייתה הסיבה לנפילתם של חללי ישראל,¹⁸² **גַּם לְבָבֶל נָפְלוּ חֲלָלִי כָּל הָאָרֶץ** ובבל הייתה גם הסיבה לנפילת שאר החיילים מכל העולם, ולכן העולם כולו ישמח על נפילת בבל¹⁸³: **(נ) פְּלִטִים מִחֶרֶב** היהודים שנמלטו מחרב נבוכדנצר והצליחו להישאר בחיים,¹⁸⁴ **הֲלָכּוּ אֶל תַּעֲמֹדוֹ** תלכו לארצכם ואל תישארו בבבל,¹⁸⁵ **זָכְרוּ מִרְחֹק אֵת יְקֹנֶה** תזכרו את מה שהיה מזמן – שהייתם עובדים את ה' בבית המקדש,¹⁸⁶ **וִירוּשָׁלַם תִּעֲלֶה עַל לְבַבְכֶּם** ותזכרו גם את ירושלים החרבה (ותצאו אליה)¹⁸⁷: **(נא) בְּשָׁנוֹ כִּי שָׁמַעְנוּ חֶרְפָּה** אנחנו, עם ישראל, התביישנו, היות ושמענו את הבבליים שהיו מחרפים אותנו כאשר הם החריבו את בית המקדש,¹⁸⁸ **כְּסִתָּה כְּלִמָּה פְּנִינוּ** הכלימה (כינוי נוסף לבושה) כיסתה את פנינו, התמלאנו בושה,¹⁸⁹ **כִּי בָאוּ זָרִים עַל מִקְדָּשִׁי בֵּית יְקֹנֶה** היות ובאו עמים נכרים שהחריבו את בתי המקדש. הפסוק כתב "בתי מקדש" בלשון רבים היו והכוונה לחלקים השונים של בית המקדש: ההיכל והאולם, שכל אחד מהם נקרא מקדש¹⁹⁰: **(נג) לִבְנֵי הָאֱלֹהִים** היו והבבליים הרחביו את בית המקדש, **הִנֵּה יָמִים בָּאִים** עוד יבואו בעתיד ימים, בעתיד יתרחש הדבר הבא,¹⁹¹ **נָאִים יִקְוֶה** כך אמר ה': ¹⁹² **וּפְקַדְתִּי עַל פְּסִילֶיהָ** אני (ה') אשגיח להביא פורענות על הפסלים של בבל,¹⁹³ **וּבְכָל אֶרֶץ יָאֻנֶּק חָלָל** והחללים של בבל יצעקו בכל ארץ בבל¹⁹⁴: **(נג) כִּי תֵעֶלֶה בָּבֶל הַשָּׁמַיִם** גם אם בבל תבנה מבצרים שיגיעו למקום גבוה מאוד, כביכול שיגיעו עד השמים,¹⁹⁵ **וְכִי תִבְצֹר מִרוֹם עֵזָה** ואם בבל תבנה מבצר חזק שיגיע עד למרום. יש בצלע זו חזרה על הצלע הקודמת,¹⁹⁶

לגלות את האוצר שבתורה

¹⁷⁹ רד"ק.

¹⁸⁰ מצודות.

¹⁸¹ תרגום.

¹⁸² מצודות. מהר"י קרא: ה' אמר שעל עם ישראל לצאת מבבל, אחרת יהיו חללים מעם ישראל שיפלו בבבל.

¹⁸³ מצודות. רש"י: הפסוק אומר שכל חיילי בבל יפלו גם הם. מהר"י קרא: גם חיילים מעמים אחרים יפלו

בבבל.

¹⁸⁴ רש"י אלא שהזכיר את נבוצרדאן.

¹⁸⁵ מצודות.

¹⁸⁶ רד"ק. לפי פירוש "מרחק" פירוש מבחינת הזמן. לפי מצודות מרחק פירוש מרחק גיאוגרפי, דהיינו שיזכרו

בבבל.

¹⁸⁷ רד"ק.

¹⁸⁸ רש"י.

¹⁸⁹ מצודות.

¹⁹⁰ רד"ק והוסיף וכתב שגם הדביר נקרא מקדש, אך בביאורנו לספר מלכים פרקים ו-ז הסברנו על פי הגר"א

שהדביר הוא קיר האבנים שחצץ בין הקודש לבין קודש הקדשים.

¹⁹¹ תרגום.

¹⁹² תרגום.

¹⁹³ מצודות.

¹⁹⁴ רש"י.

¹⁹⁵ רד"ק. מצודות: הכוונה שאם הבבליים יעלו עד לשמים כדי להתגונן שם.

¹⁹⁶ רד"ק.

מֵאֵתִי יָבֹאוּ שְׂדָדִים לָהּ מִמֶּנִּי יִבֹּאוּ לָהּ מִי שִׁיבֹזֵז אוֹתָהּ (וְלֹא יוֹעִילוּ לָהּ כָּל הַמִּבְצָרִים),¹⁹⁷ נֶאֱמַר יִקְוֶה כִּד אִמֵּר ה' ¹⁹⁸: (נִד) קוֹל זַעֲקָה מִבְּבֶל מִבְּבֶל קוֹל זַעֲקָה גְּדוֹלָה, ¹⁹⁹ וְשֹׁבֵר גְּדוֹל מֵאֲרִיץ בְּשָׂדִים וְשֹׁבֵר גְּדוֹל יַעֲלֶה מֵאֲרִץ כְּשָׂדִים²⁰⁰: (נִה) כִּי שְׂדָד יִקְוֶה אֶת בְּבֶל הִיּוֹת שֶׁה' יִבֹּזֵז אֶת בְּבֶל (וְלֹכֵן יַעֲלֶה מִמֶּנָּה צַעֲקוֹת), ²⁰¹ וְאֶבֶד מִמֶּנָּה קוֹל גְּדוֹל וְהַקּוֹלוֹת הָרַבִּים שֶׁהֵיוּ עוֹלִים מִבְּבֶל יִפְסְקוּ. בְּבֶל הָיוּ עוֹלִים קוֹלוֹת רַבִּים הִיּוֹת וּגְרוּ בָּהּ אֲנָשִׁים רַבִּים, וְקוֹלוֹת אֱלֹהִים יִפְסְקוּ בִּמְפֹלְתָהּ, ²⁰² וְהָמוּ גְלִיָּהֶם בְּמִים רַבִּים ה' גַּם יֶאֱבֹד אֶת קוֹל הַהִמְיָה שֶׁל הַגְּלִים שֶׁל בְּבֶל, אֶת הַקּוֹלוֹת הַחֲזָקִים שֶׁעָשִׂיוּ עוֹלִים מִבְּבֶל וְהַעֲיִדוּ עַל עוֹצְמָתָהּ, ²⁰³ נִתֵּן שְׂאוֹן קוֹלָם הַגְּלִים הָיוּ מַעֲלִים קוֹלוֹת שֶׁל הַמִּיָּה (וְעַכְשִׁיו הֵם יוֹשֶׁתֶקוּ)²⁰⁴: (נִו) כִּי בָּא עָלֶיהָ עַל בְּבֶל שְׂדָד שֶׁהָרִי יַעֲלֶה עַל בְּבֶל עִם שִׁיבֹזֵז אוֹתוֹ, ²⁰⁵ וְנִלְכְּדוּ גְבוּרֵיהָ חֲתָתָהּ קִשְׁתוֹתֶיהָ וְהַגִּיבּוּרִים שֶׁל בְּבֶל יִתְפָּסוּ בְּיַדֵּי הָאוֹיֵב וְהַקִּשְׁתוֹת יוֹרוֹת הַחֲצִים שֶׁל בְּבֶל עֲתִידִים לְהִישָׁבֵר, ²⁰⁶ כִּי אֵל גְּמָלוֹת יִקְוֶה שֶׁהָרִי ה' גּוֹמֵל לְכָל אָדָם אֶת הַגְּמֹל שֶׁמִּגִּיעַ לוֹ (וְלִבְבֶל מִגִּיעַ הַגְּמֹל שֶׁל כְּנִיעָה בְּפָנֵי הָאוֹיֵב), ²⁰⁷ שָׁלֵם יִשְׁלֵם וְלֹכֵן ה' יִשְׁלֵם לְבְּבֶל אֶת הַגְּמֹל שֶׁמִּגִּיעַ לָהֶם עַל הַחֲטָאִים שֶׁלָּהֶם²⁰⁸: (נִז) וְהַשְׁכַּרְתִּי שָׂרִיָּה וְחַכְמֵיָּהּ פְּחוּתֵיָּהּ וְסִגְנֵיָּהּ וְגְבוּרֵיָּהּ אֲנִי אֶגְרוֹם לְשָׂרֵי בְּבֶל, לְחַכְמֵי בְּבֶל, לְפַחוּתֵי, לְסִגְנִים וְלַגִּיבּוּרִים, לְהַשְׁתַּכֵּר. הַכּוֹוֹנָה שֶׁה' יֶגְרוֹם לְבְּבֶל גְּדוֹל בְּשִׁלְטוֹן בְּבֶל, ²⁰⁹ וַיִּשְׁנֹו שְׁנֵת עוֹלָם וְלֹא יִקְיָצוּ וְהֵם עֲתִידִים לִישׁוֹן לְעוֹלָם, הַמְּפֹלָה שֶׁלָּהֶם תִּהְיֶה מוֹחֲלֶטֶת וּבְבֶל לֹא תִקּוֹם מִמְּפֹלְתָהּ לְעוֹלָם, ²¹⁰ נֶאֱמַר הַמֶּלֶךְ כִּד אִמֵּרָה הַמֶּלֶךְ, ²¹¹ יִקְוֶה צְבָאוֹת שְׁמוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הוּא "ה' צְבָאוֹת", הִיּוֹת וְה' הוּא הָאֱלֹהִים עַל צָבָא מַעֲלָה (כְּמוֹ הַמְּלָאכִים וְהַכּוֹכָבִים) וְעַל צְבָאוֹת מִטָּה (כְּמוֹ בְּנֵי הָאָדָם וּבְעַלֵּי הַחַיִּים)²¹²: (נִח) כִּי אִמֵּר יִקְוֶה צְבָאוֹת כִּד אִמֵּר ה' צְבָאוֹת: ²¹³ חֲמוֹת בְּבֶל הִרְחִבָה עָרָהּ תִּתְעַרְעֶר כָּל אַחַת מֵהַחֲמוֹת הַרְחִיבוֹת שֶׁל בְּבֶל יִישָׁבְרוּ וַיִּשְׁחָתּוּ. אֶת בְּבֶל הִקִּיפּוּ שְׁתֵּי חֲמוֹת: פְּנִימִית וְחִיצוֹנִית, וְכָל חוֹמָה הִיִּיתָה רַחֲבָה, וְהַנְּבִיא אוֹמֵר שֶׁהַחֲמוֹת הִלְלוּ

לְגִלּוֹת אֶת הָאוֹצֵר שֶׁבַחְתֶּם

¹⁹⁷ תרגום.

¹⁹⁸ תרגום.

¹⁹⁹ תרגום.

²⁰⁰ תרגום.

²⁰¹ תרגום.

²⁰² רד"ק. מהר"י קרא: את הקול הגדול השמיעו תושבי בבל המרובים.

²⁰³ מצודות.

²⁰⁴ מצודות.

²⁰⁵ תרגום.

²⁰⁶ תרגום. רד"ק: בתחילה כתב כמו התרגום שהקשתות עתידים להשיבר, אולם לאחר מכן כתב שהכוונה היא

שהקשתות נשברו על ידי הבבלים, היות והם גרמו לכך על ידי חטאיהם.

²⁰⁷ תרגום.

²⁰⁸ מצודות.

²⁰⁹ מצודות.

²¹⁰ מצודות.

²¹¹ תרגום.

²¹² מצודות.

²¹³ תרגום.

וישברו,²¹⁴ וְשַׁעֲרֵיהֶּ הַגְּבוּהִים בָּאֵשׁ יִצְתּוּ וְשַׁעֲרֵי הַחוֹמָה הַגְּבוּהִים יַעֲלוּ בָאֵשׁ וַיִּשְׂרֹפוּ,²¹⁵ וַיִּגְעּוּ עַמִּים בְּדֵי רִיק וְהַעֲמִים שִׁינְסוּ לְהַצִּיל אֶת בָּבֶל (וּגַם בָּבֶל עֲצָמָה) יַעֲבְדוּ לַחֲנִינִים, הַיּוֹת וּבָבֶל לֹא תִינָצֵל,²¹⁶ וְלֵאמֹים בְּדֵי אֵשׁ וַיַּעֲפּוּ וְעַבְדוֹת הָעַמִּים לְהַצִּיל בָּבֶל תַּעֲלֶה בָאֵשׁ וְהֵם יִתְעַיִּיפוּ עַד שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִכְבוֹת אֶת הָאֵשׁ שֶׁעֲלָתָהּ בִּבְבֶּל²¹⁷: (נֹט) הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא אֶת שְׂרָיָה בֶן נְרִיָּה בֶן מַחְסִיָּה בְּלִכְתּוֹ אֶת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּכָל בִּשְׁנַת הָרִבְעִית לְמָלְכוֹ אֵלֶּה הֵם הַדְּבָרִים שִׁירְמִיָּהוּ הַנְּבִיא צִוּוֹה אֶת שְׂרָיָה בֶן נְרִיָּה בֶן מַחְסִיָּה כְּאִשֶּׁר הוּא הֵלֵךְ עִם צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל מִנֵּת לִקְבֹּל אֶת פְּנֵיו שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, בִּשְׁנַת הָרִבְעִית לְמַלְכוּתוֹ (שֶׁל צִדְקִיָּהוּ),²¹⁸ וְשְׂרָיָה שֶׁר מְנוּחָה דְּבָרֵי יִרְמִיָּהוּ נֹאמְרוּ גַם לְשְׂרָיָה שֶׁהִיָּה שֶׁר הַמְּנוּחָה. תִּפְקִידוֹ הָיָה לִשְׁהוֹת עִם הַמֶּלֶךְ בִּשְׁעַת מְנוּחָתוֹ, וְכֵן הַמֶּלֶךְ הָיָה מְסַפֵּר לוֹ אֶת צְפוֹנוֹת לִיבּוֹ²¹⁹: (ס) וַיִּכְתֹּב יִרְמְיָהוּ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר תָּבוֹא אֶל בָּבֶל אֶל סֵפֶר אֶחָד יִרְמִיָּהוּ כָּתַב עַל סֵפֶר אֶחָד אֶת כָּל הַפּוֹרְעָנוּתִים שֶׁעֲתִידוֹת לָבוֹא עַל בָּבֶל. תַּחֲלִילָה כָּתַב יִרְמִיָּהוּ כָּל אֶחָת מֵהַפּוֹרְעָנוּתִים וְלֵאחֶר שָׁכַתַּב אֶת כּוֹלָן, יֵצֵא לוֹ סֵפֶר,²²⁰ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכְּתוּבִים אֶל בָּבֶל יִרְמִיָּהוּ כָּתַב אֶת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ כְּתוּבִים עַל בָּבֶל, יִרְמִיָּהוּ כָּתַב אֶת כָּל הַפּוֹרְעָנוּתִים שִׁיבּוֹאוּ עַל בָּבֶל²²¹: (סא) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל שְׂרָיָה יִרְמִיָּהוּ אָמַר לְשְׂרָיָה: כְּבִיאָךְ בְּכָל כֹּאשֶׁר אֵתָּה תָבוֹא אֶל בָּבֶל,²²² וְרֵאִיתָ וְקִרְאתָ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֵתָּה תִּרְאֶה אֶת הַדְּבָרִים שֶׁכְּתוּבִים בַּסֵּפֶר וְתִקְרָא אוֹתָם²²³: (סב) וַאֲמַרְתָּ וְכֵן תֹּאמַר: יִקְוֶה אֵתָּה דְּבַרְתָּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַכְרִיתוֹ הִי! אֵתָּה אָמַרְתָּ לִירְמִיָּהוּ שֶׁאֵתָּה עֲתִיד לְהַכְרִית אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה (וְאֵתָּה יָכוֹל לִקְיִים זֹאת),²²⁴ לְבַלְתִּי הָיִיתָ בּוֹ יוֹשֵׁב (הַמָּקוֹם יוֹשֵׁב) כֵּן שֶׁלֹּא יִהְיֶה אָדָם שִׁיּוּכָל לִשְׁבֹּת שָׁם,²²⁵ לְמֵאֲדָם וְעַד בְּהֵמָה (לֹא יִהְיֶה מִי שֶׁשִּׁיב שָׁם) בֵּין וָאָדָם וּבֵין בַּחֲמָה,²²⁶ כִּי שְׂמֻמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה אֵלֶּה בָּבֶל תִּהְיֶה שׁוֹמְמָה לְגַמְרִי²²⁷: (סג) וְהָיָה כְּכִלְתָּךְ לִקְרֹא אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה כְּכֹאשֶׁר תִּסְיִים לִקְרֹא אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה (שֶׁבּוֹ כְּתוּבִים כָּל הַפּוֹרְעָנוּתִים שֶׁעֲתִידוֹת לָבוֹא עַל בָּבֶל),²²⁸ תִּקְשֹׁר

²¹⁴ רד"ק.

²¹⁵ תרגום.

²¹⁶ רד"ק בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שכאשר הפורענות תבוא על בבל, הם יבינו שכל עבודתם לאורך השנים על מנת להגדיל את ממלכתם הייתה לשווא.

²¹⁷ מצודות.

²¹⁸ רד"ק.

²¹⁹ רד"ק. תרגום ורש"י: מנוחה מלשון מנחה. שר זה היה ממונה על הבאת המנחות אל המלך, כך שבכל פעם שמישהו רצה לראות את המלך ולהביא לו מנחה, הוא היה עובר דרך שריה.

²²⁰ מצודות.

²²¹ מצודות.

²²² תרגום.

²²³ מצודות.

²²⁴ תרגום + מצודות.

²²⁵ תרגום.

²²⁶ מצודות.

²²⁷ תרגום.

²²⁸ מצודות.

עָלִיו אֲבֵן תִּקְשׁוּר אֲבֵן עַל הַסֵּפֶר (על מנת שהספר יהיה כבד יותר),²²⁹ וְהִשְׁלַכְתֹּם אֶל תּוֹךְ פֶּרֶת
וּתְשַׁלִּיךְ אֶת הַסֵּפֶר לַתּוֹךְ נַהֵר פֶּרֶת (וְהָאֲבֵן תִּגְרוּם לוֹ לִשְׁקוֹעַ)²³⁰: (סד) וְאָמַרְתָּ וְכַךְ תֹּאמַר: כָּכָה
תִּשְׁקַע בָּבֶל וְלֹא תִקּוּם (כִּשֶׁם שֶׁהַסֵּפֶר שָׁקַע בְּנַהֵר) כִּךְ גַּם תִּשְׁקַע בָּבֶל וְלֹא תִהְיֶה לָּהּ תִּקּוּמָה אִף
פֶּעַם,²³¹ מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵבִיא עָלֶיהָ (בָּבֶל תִּשְׁקַע) בְּגִלְלַת הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁאֲנִי עֹתִיד לְהַבְיֵא
עֲלֶיהָ,²³² וְיָעֲפוּ אֲנָשֵׁי בָבֶל יִהְיוּ עֵיפִים וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם כֹּחַ לְהִילָחֵם נֹגַד אוֹיְבֵי בָבֶל,²³³ עַד הֵנָּה דִּבְרֵי
יְרֵמְיָהוּ עַד כֹּאן דְּבַרֵּי הַנְּבוּאָה שֶׁל יְרֵמְיָהוּ עַל נִפְּלַת בָּבֶל²³⁴: ס

²²⁹ מצודות.

²³⁰ מצודות. רד"ק: הקשה שלכאורה משמע מפסוקים במקרא שנהר הפרת נמצא על גבול ארץ ישראל ומפסוק זה משמע שנהר הפרת נמצא בבבל. לשיטתו, נהר הפרת מגיעה עד מגבול ארץ ישראל ועד לבבל (וכך גם במציאות).

²³¹ מצודות.

²³² מצודות.

²³³ רד"ק.

²³⁴ רד"ק בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שהכוונה היא לסיום דברי הנבואה של ירמיהו, ומכאן ואילך כתוב סיפור שלא נאמר לירמיהו בדרך נבואה. בשם הרמב"ם כתב שהכוונה היא שמעתה ואילך ירמיהו לא יתנבא יותר.

(א) בֶּן עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלְכוֹ צִדְקִיָּהוּ הָיָה בֶן עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה כַּשֶּׁהוּא הִתְחִיל לְמַלּוֹךְ, ¹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם צִדְקִיָּה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם בְּמֶשֶׁךְ אַחַת כְּשֶׁרָה שָׁנָה, ² וְשֵׁם אָמּוֹ חֲמוּטַל בַּת יִרְמְיָהוּ מִלְבָּנָה שֵׁם אָמּוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ הָיָה חֲמוּטַל בַּת יִרְמְיָהוּ וְהָיָה הַיִּיתָה מֵהָעִיר לְבִנְהָ: ³ (ב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינָי יָקוֹץ צִדְקִיָּה עָשָׂה מַעֲשִׂים שֶׁהָיוּ רָעִים בְּעֵינֵי ה', ⁴ כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹיָקִים (צִדְקִיָּה עָשָׂה מַעֲשִׂים רָעִים) כִּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָקִים לִפְנֵיו: ⁵ (ג) כִּי עַל אֵף יָקוֹץ הָיְתָה בִּירוּשָׁלַם וַיְהוּדָה עַד הַשְּׁלִיכּוֹ אוֹתָם מֵעַל פָּנָיו הָיוּת וְהָיָה כַּעַס שֶׁל ה' עַל יְרוּשָׁלַם וּמַמְלַכַת יְהוּדָה, וְה' רָצָה לְגָרוֹם לָכֵךְ שֶׁהֵם יוֹשְׁלֻכוּ מֵעַל פָּנָיו, ⁶ וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל לָכֵן צִדְקִיָּהוּ מֵרַד בְּמֶלֶךְ בָּבֶל. הַנְּבִיא מִצִּיּוֹן שֶׁלֹּא הָיָה שׁוֹם הִיגִיוֹן בְּמֵרֶד שֶׁל צִדְקִיָּהוּ בְּנִבְכֹדְנָצַר, אֲלֵא שֶׁה' גָּרַם לְמֵרֶד זֶה כִּיוּן שֶׁעַל יָדֵי כֵךְ הוּא גָרַם לְגָלוּת מַמְלַכַת יְהוּדָה: ⁷ (ד) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית לְמֶלְכוֹ בַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל צִדְקִיָּה, ⁸ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַעֲשִׂירִי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ, בִּי בִטְבַת, ⁹ בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְכָל חֵילוֹ עַל יְרוּשָׁלַם וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא עִם כָּל חֵילוֹ וְהָקִי אֶת מַחֲנֵה הַצָּבָא שֶׁל לִיד יְרוּשָׁלַם, ¹⁰ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דִּיק סָבִיב נְבוּכַדְנֶצַּר וַחֲיִילוֹ בְּנוּ מַגְדָּלִים מִסָּבִיב לְיְרוּשָׁלַם. הַמְגְדָּלִים סִייעוּ לַצָּבָא הַתּוֹקֵף לַהֲטִיל מִצּוֹר וּלְהַתְקִיף אֶת הָעִיר: ¹¹ (ה) וַתָּבֵא הָעִיר בְּמִצּוֹר עַד עֲשָׂתִי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ הָעִיר יְרוּשָׁלַם עָמְדָה בְּמִצּוֹר עַשְׂרֵה שָׁנָה הָאֶחָד עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ. כְּלוּמָר, הַמִּצּוֹר אֶרֶץ כְּשֶׁנִּתְּיִים וְחָצִי (כִּפִּי שְׁמוּכָה גַם מִהַפְסוֹק הַבָּא): ¹² (ו) בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בַתְּשַׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיִּחְזַק הָרָעָב בָּעִיר בַּתְּשַׁעָה לַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי, בִּט' תַּמּוּז, הַתַּחֲזֹק הָרָעָב בִּירוּשָׁלַם, ¹³ וְלֹא הָיָה לָחֶם לָעָם הָאָרֶץ וְלֹא הָיָה לָעָם בִּירוּשָׁלַם אוֹכֵל לֹאכּוֹל: ¹⁴ (ז) וַתִּבְקַע הָעִיר הוֹבִקְעָה חוֹמַת יְרוּשָׁלַם, ¹⁵ וְכָל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה יִבְרָחוּ כָּל הַגְּבָרִים שֶׁהָיוּ יְכוּלִים לַהֲלַחֵם בָּרוּחוֹ

לגלות את האוצר שבתורה

¹ תרגום.

² תרגום.

³ תרגום.

⁴ תרגום. עיין אוצר מפרשי התנ"ך לספר מלכים שם הרחבנו בשאלה האם צדקיהו היה צדיק או רשע.

⁵ תרגום.

⁶ מצודות.

⁷ מצודות.

⁸ תרגום.

⁹ תרגום.

¹⁰ תרגום.

¹¹ מצודות.

¹² תרגום.

¹³ תרגום. מהר"י קרא: בבית המקדש הראשון הבקעת חומת ירושלים הייתה בט' בתמוז ובבית המקדש השני הבקעת חומת ירושלים הייתה ביז' בתמוז. עיין אוצר מפרשי התנ"ך על ספר מלכים באוצר המאמרים ובספר ירושלים של זהב, שם הרחבנו בעניין תאריך הבקעת חומת העיר.

¹⁴ תרגום. בעניין הביאור של "לחם" כמאכל, עיין רש"י ויקרא כא, כא ובמילון אוצר מפרשי התנ"ך ערך "לחם".

¹⁵ מצודות וכתב שמלשון הכתוב משמע כאילו שהחומה הובקעה מצד עצמה, היות ותושבי ירושלים היו חלשים ולא התנגדו להבקעת העיר.

מהעיר, ¹⁶ וַיֵּצְאוּ מִהָעִיר לַיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר בֵּין הַחֲמֹתִים אֲשֶׁר עַל גֵּן הַמֶּלֶךְ הַגְּבָרִים שֶׁהָיוּ יְכוּלִים לְהִלָּחֵם יֵצְאוּ מִירוּשָׁלַם דֶּרֶךְ שַׁעַר שֶׁהָיָה בֵּין שְׁתֵּי הַחוֹמוֹת שֶׁהִקִּיפוּ אֶת הָעִיר שֶׁהָיָה לִיד גֵּן הַמֶּלֶךְ, ¹⁷ וְכַשְׂדִּים עַל הָעִיר סָבִיב הַכַּשְׂדִּים, חִיילֵי בָבֶל, הִקִּיפוּ אֶת הָעִיר, ¹⁸ וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֶרְבָה הַגְּבָרִים שֶׁהָיוּ יְכוּלִים לְהִלָּחֵם הִלְכוּ בְּדֶרֶךְ שְׁמוּבִילָה לְעֶרְבוֹת יִרְחוֹ, ¹⁹ (ח) וַיִּרְדְּפוּ חֵיל כַּשְׂדִּים אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ הַחִיילִים הַכַּשְׂדִּים רָדְפוּ אַחֲרֵי צִדְקִיָּה, ²⁰ וַיִּשְׁיֹגּוּ אֶת צִדְקִיָּהוּ בְּעֶרְבַת יִרְחוֹ הַחִיילִים הַכַּשְׂדִּים הִשְׁיִגּוּ אֶת צִדְקִיָּהוּ בְּעֶרְבוֹת יִרְחוֹ, ²¹ וְכָל חֵילוֹ נָפְצוּ מֵעָלָיו כָּל הַחִיילִים שֶׁל צִדְקִיָּה הִתְפָּזְרוּ מִמֶּנּוּ, כָּל הַחִיילִים שֶׁל צִדְקִיָּה עָזְבוּ אוֹתוֹ וְהִתְפָּזְרוּ, ²² (ט) וַיִּתְּפֹשׂ אֶת הַמֶּלֶךְ הַחִיילִים הַכַּשְׂדִּים תִּפְּשׁוּ אֶת צִדְקִיָּה, ²³ וַיַּעֲלוּ אוֹתוֹ אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל רַב־לָתָה בְּאַרְצָה חֲמַת הַחִיילִים הַכַּשְׂדִּים הֵעִלוּ אֶת צִדְקִיָּה לְמֶלֶךְ בָּבֶל שֶׁהָיָה בְּאַרְץ חֲמַת בְּמִקוֹם שֶׁנִּקְרָא רַב־לָהּ, ²⁴ וַיִּדְּבֶר אֵתוֹ מִשְׁפָּטִים נְבוּכַדְנֶצַּר הַתּוֹכַח עִם צִדְקִיָּה וּבָא אֵלָיו בְּטַעֲנוֹת עַל שֶׁמֶרְדּ בּוֹ, ²⁵ (י) וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ לְעֵינָיו נְבוּכַדְנֶצַּר שַׁחַט אֶת בְּנֵי שֶׁל צִדְקִיָּה לְעֵינָיו צִדְקִיָּה, צִדְקִיָּה רָאָה אֶת שַׁחֲטָת בְּנָיו עַל יְדֵי מֶלֶךְ בָּבֶל, ²⁶ וְגַם אֶת כָּל שָׂרֵי יְהוּדָה שַׁחַט בְּרַב־לָתָה צִדְקִיָּה שַׁחַט בְּרַב־לָהּ גַּם אֶת כָּל שָׂרֵי מַמְלַכַת יְהוּדָה, ²⁷ (יֵא) וְאֵת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עוֹר נְבוּכַדְנֶצַּר גָּרַם לְעִוְרוֹן בְּעֵינָיו שֶׁל צִדְקִיָּה, ²⁸ וַיֹּאסְרוּהוּ בִנְחָשְׁתִּים נְבוּכַדְנֶצַּר קָשָׁר אֶת צִדְקִיָּה בְּשִׁלְשָׁלוֹת שֶׁל נְחוֹשֶׁת, ²⁹ וַיִּבְאֶהוּ מֶלֶךְ בָּבֶל בְּבִלְיָה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הוֹבִיל אֶת צִדְקִיָּה לְבָבֶל, ³⁰ וַיִּתְּנֵהוּ בֵּית הַפִּקְדֹּת עַד יוֹם מוֹתוֹ נְבוּכַדְנֶצַּר שָׂם אֶת צִדְקִיָּהוּ בְּבֵית הַסוּהָר עַד יוֹם מוֹתוֹ (שֶׁל צִדְקִיָּהוּ), ³¹ (יב) וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָיָה שְׁנַת תִּשְׁעָה עָשָׂרָה שָׁנָה לְמֶלֶךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי, בִּי אָב, בִּשְׁנָה הַתִּשְׁעָה עָשָׂרָה לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, ³² בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלַם נְבוּזַרְאֲדָן שֶׁהָיָה הָשָׂר הָאַחֲרָאִי עַל הָרָג אֲנָשִׁים שֶׁנְבוּכַדְנֶצַּר צִוּוּהוּ לְהָרוֹג אוֹתוֹ, עָמַד בִּירוּשָׁלַם, ³³ (יג) וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית יִקְנָק נְבוּזַרְאֲדָן שָׂרֵף אֶת בֵּית

¹⁶ תרגום.

¹⁷ מצודות. רש"י: הייתה מערה שהובילה מארמון המלך ועד ליריחו.

¹⁸ תרגום.

¹⁹ מצודות.

²⁰ תרגום.

²¹ תרגום. חז"ל אמרו שחיילי בבל ראו צבי שהולך מעל המערה והם רדפו אחרי הצבי וכך גילו את פתח המערה ממנו יצא

צדקיה.

²² תרגום.

²³ תרגום.

²⁴ תרגום.

²⁵ רש"י.

²⁶ תרגום.

²⁷ תרגום. רש"י: הכוונה לסנהדרין, ונבוכדנצר שחט אותם היות והוא טען נגדם שהם התירו את שבועתו ובכך הרשו לו

למרוד בבבל.

²⁸ תרגום.

²⁹ מצודות.

³⁰ תרגום.

³¹ מצודות.

³² תרגום. בספר מלכים כתוב שהיה זה בתאריך ז' באב. הגמרא במסכת תענית מתארת את השלבים שבחורבן בית המקדש,

החל מז' באב (התאריך הכתוב בספר מלכים) ועד ל' באב, התאריך המוזכר כאן.

³³ רד"ק.

המקדש,³⁴ וְאֵת בֵּית הַמֶּלֶךְ ואת ביתו של צדקיהו,³⁵ וְאֵת כָּל בְּתֵי יְרוּשָׁלַם ואת כל הבתים בירושלים,³⁶ וְאֵת כָּל בֵּית הַגָּדוֹל שָׂרָף בָּאֵשׁ (נבזראדן לא שרף את כל הבתים בירושלים) אלא את הבתים של האנשים החשובים³⁷: (יד) וְאֵת כָּל חֲמוֹת יְרוּשָׁלַם סָבִיב ואת כל החומות שהקיפו את ירושלים,³⁸ נָתַצוּ כָּל חֵיל כְּשָׂדִים אֲשֶׁר אֵת רַב טַבָּחִים החיילים הכשדיים שהיו עם נבזראדן שר הטבחים נתצו (את חומות ירושלים)³⁹: (טו) וּמִדְּלוֹת הָעָם חלק מהאנשים הפחות חשובים בעם,⁴⁰ וְאֵת יֵתֶר הָעָם הַנְּשָׂאִים בְּעִיר ואת תושבי העיר שנשארו בחיים ולא נהרגו,⁴¹ וְאֵת הַנְּפִלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל ואת אלה שנכנעו למלך בבל,⁴² וְאֵת יֵתֶר הָאָמּוֹן וכן את שאר המון העם שעדיין נשארו בערי יהודה,⁴³ הִגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים נבזראדן שר הטבחים הגלה לבבל⁴⁴: (טז) וּמִדְּלוֹת הָאָרֶץ הַשְּׂאִיר נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים נבזראדן, השר שהיה אחראי להרוג אנשים במצוות המלך, השאיר חלק מתושבי יהודה הפחותים,⁴⁵ לְכַרְמִים וּלְיַגְבִּים תושבי ממלכת יהודה הפחותים הושארו כדי לעבוד בכרמים וכדי לחפור בורות⁴⁶: (יז) וְאֵת עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לְבֵית יְקֹנָק את עמודי הנחושת שהיו בבית המקדש. הכוונה לעמודים יכין ובוועז שעמדו בפתח בית המקדש,⁴⁷ וְאֵת הַמְּכֹנּוֹת וכן את המכונות ששימשו לכיורים. בספר מלכים א' ו', כז'-לח' כתוב על המכונות בבית המקדש ששימשו ככיורים ניידיים (על גלגלים) מהם נטלו הכהנים את ידיהם,⁴⁸ וְאֵת יָם הַנְּחֹשֶׁת וכן את הים שהיה עשוי נחושת. הים היה מעין גיגית גדולה ובה טבלו הכהנים,⁴⁹ אֲשֶׁר בְּבֵית יְקֹנָק (העמודים, המכונות והים) שהיו בבית המקדש,⁵⁰ שִׁבְרוּ כְּשָׂדִים הכשדים שברו אותם,⁵¹ וַיִּשְׂאוּ אֵת כָּל נְחֹשֶׁת בְּבִלְהָה הכשדים הובילו את כל הנחושת מהעמודים, מכונות והים לבבל⁵²: (יח) וְאֵת הַסְּרוֹת את הדודים, כלים עגולים גדולים,⁵³ וְאֵת הַיַּעֲנִים ואת המגרפות ששימשו לגריפת הדשן,⁵⁴

לגלות את האוצר שבתורה

³⁴ תרגום.

³⁵ תרגום.

³⁶ תרגום.

³⁷ מצודות. רש"י הביא מחלוקת אמוראים האם הכוונה לבתי כנסיות או לבתי מדרשות.

³⁸ תרגום.

³⁹ תרגום.

⁴⁰ רד"ק ורי"ך לומר שרק חלק גלו היות ובפסוק הבא כתוב שנבזראדן השאיר חלק מדלת העם להיות כורמים ויגבים.

⁴¹ מצודות.

⁴² מצודות.

⁴³ רד"ק.

⁴⁴ תרגום.

⁴⁵ מצודות.

⁴⁶ מצודות. בפירושו השני כתב שיוגבים הכוונה מלשון יוקבים, דהיינו: עובדי יקב.

⁴⁷ תרגום.

⁴⁸ רש"י.

⁴⁹ מצודות.

⁵⁰ תרגום.

⁵¹ תרגום.

⁵² תרגום.

⁵³ תרגום.

⁵⁴ מצודות.

וְאֵת הַמִּזְבְּחוֹת וְאֵת כְּלֵי הַנְּגִינָה, ⁵⁵ וְאֵת הַמִּזְרְקוֹת וְאֵת הַסַּפְלִים שֶׁבָּהֶם קִיבְּלוּ אֶת הַדָּם, ⁵⁶ וְאֵת הַכַּפֹּת וְאֵת הַכַּפֹּת שֶׁבָּהֶם הָיוּ שָׁמִים אֶת הַלְּבוֹנָה, ⁵⁷ וְאֵת כָּל כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּ בָּהֶם וְאֵת כְּלֵי הַנְּחוֹשֶׁת שֶׁשֶׁתְּמָשׁוּ בָּהֶם בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, ⁵⁸ לְקַחְוּ לַקַּחְוּ הַחִיילִים הַכַּשְׂדִּיִּים אֵתֵם לַבְּבִלִי: ⁵⁹ (יט) וְאֵת הַסַּפִּים וְאֵת הָאֲגָנוֹת שֶׁבָּהֶם קִיבְּלוּ אֶת הַדָּם, ⁶⁰ וְאֵת הַמִּחְתָּוֹת וְאֵת הַמַּחְתּוֹת שֶׁאֵתֵם חָתוּ אֶת הַגַּחְלִים, ⁶¹ וְאֵת הַמִּזְרְקוֹת וְאֵת הַסַּפְלִים, ⁶² וְאֵת הַסִּירוֹת וְאֵת הַדּוּדִים, ⁶³ וְאֵת הַמִּנְרוֹת וְאֵת הַמִּנְרוֹת שֶׁהָיוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הַכֵּין עֶשֶׂר מִנְרוֹת נֹסָפִים שֶׁהָיוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, ⁶⁴ וְאֵת הַכַּפֹּת וְאֵת הַכַּפֹּת שֶׁשִּׁמְשׁוּ לַבְּזִיכֵי הַלְּבוֹנָה, ⁶⁵ וְאֵת הַמִּנְקִיֹּת וְאֵת הַקִּנִּים הַחֲלוּלִים עֲלֵיהֶם הָיוּ מִנִּיחִים אֶת לֶחֶם הַפָּנִים. בְּשׁוֹלַחַן הָיוּ קְשׁוּוֹת, מַעֲיָן עֲמוּדִים שֶׁהַחֲזִיקוּ אֶת הַמִּנְקִיֹּת, חֲצָאֵי קִנִּים חֲלוּלִים שֶׁשִּׁמְשׁוּ כַּמַּעֲיָן מִדְּפִים עֲלֵיהֶם הָיוּ מִנִּיחִים אֶת לֶחֶם הַפָּנִים, ⁶⁶ אֲשֶׁר זָהָב וְזָהָב וְאֲשֶׁר כָּסָף כָּסָף בֵּין אִם הַכֵּלִים הָיוּ עֲשׂוּיִים מִזָּהָב וּבֵין אִם הֵם הָיוּ עֲשׂוּיִים מִכֶּסֶף, ⁶⁷ לְקַח רֶב טַבָּחִים אֶת הַכֵּל לַקַּח נְבוֹזָרָאדָן, הַשֵּׁר שֶׁהָיָה מִמוֹנָה לַהֲרוֹג אֶת הַהֲרוּגִים בַּמִּצְוֹת הַמֶּלֶךְ: ⁶⁸ (כ) הָעֲמוּדִים שְׁנֵים שְׁנֵי עֲמוּדֵי הַנְּחוֹשֶׁת, יָכִין וּבִוְעָז, ⁶⁹ הֵם אֶחָד הֵם שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה (שֶׁהוּזָכַר גַּם הוּא לַעִיל), ⁷⁰ וְהַבֶּקֶר שְׁנֵים עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת אֲשֶׁר תַּחַת הַמִּכְנוֹת וּשְׁנֵים עֶשֶׂר הַבֶּקֶר שֶׁהָיוּ מִתַּחַת לֵים, הֵם הָיָה מוֹנֵחַ עַל שְׁנֵים עֶשֶׂר בֶּקֶר, וְהֵם הָיָה מוֹצֵב לֵיד הַמִּכְנוֹת, ⁷¹ אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְקֹנָק הָעֲמוּדִים, הַמִּכְנוֹת וְהֵם נַעֲשׂוּ עַל יַדֵּי שְׁלֹמֹה לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, ⁷² לֹא הָיָה מִשְׁקָל לְנִחְשָׁתָם כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה לֹא הָיָה נִיתָן לְשַׁקֹּל אֶת מִשְׁקַל הַנְּחוֹשֶׁת שֶׁל כָּל הַכֵּלִים הַלָּלוּ הָיוּ וְהֵם הָיוּ כְּבִדִּים כָּל כֵּךְ: ⁷³ (כא) וְהָעֲמוּדִים שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אִמָּה קוֹמַת הָעֲמֹד הָאֶחָד כָּל אֶחָד מֵעֲמוּדֵי הַנְּחוֹשֶׁת הָיָה גְבוּהָ שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אִמָּה, ⁷⁴ וְחוּט שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אִמָּה יִסְבְּנוּ וְחוּט שֶׁל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אִמָּה הַקִּיפָה אוֹתָם (כֵּךְ שֶׁהַקוֹטֵר שֶׁלָּהֶם הָיָה כְּאַרְבַּע אַמּוֹת), ⁷⁵ וְעָבְיוֹ אַרְבַּע אַצְבָּעוֹת נְבוֹב הַנְּחוֹשֶׁת מִמֶּנָּה הָיוּ עֲשׂוּיִים הָעֲמוּדִים הֵייתָה בַּעֲבוּבֵי שֶׁל

⁵⁵ מצודות.

⁵⁶ מצודות.

⁵⁷ מצודות.

⁵⁸ תרגום.

⁵⁹ תרגום.

⁶⁰ רש"י.

⁶¹ מצודות.

⁶² מצודות וכתב שהנביא חזר על הבאת חלק מהכלים שנאמרו בפסוק הקודם משום שהם היו עשויים מחומרים אחרים, כמו

הזהב והכסף.

⁶³ תרגום.

⁶⁴ תרגום.

⁶⁵ מצודות.

⁶⁶ מצודות.

⁶⁷ מצודות.

⁶⁸ מצודות.

⁶⁹ רד"ק. כמו כן כתב שלמרות שהעמודים הוזכרו לפני כן, הפסוק חזר על מספר העמודים והים.

⁷⁰ רד"ק.

⁷¹ מצודות בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שכאשר אחז הוריד את הים מהבקר, שמו את המכונות על הבקר.

⁷² תרגום.

⁷³ מצודות.

⁷⁴ מצודות.

⁷⁵ מצודות.

ארבע אצבעות ושאר העמוד היה חלול⁷⁶: (כב) וְכִתְּרַת עָלָיו נְחֹשֶׁת על כל אחד מהעמודים היה כותרת העשוי מנחושת. הנחושת הייתה מעין עיגול עשוי נחושת,⁷⁷ וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת חֲמִשׁ אַמּוֹת גובה כל כותרת היה חמש אמות,⁷⁸ וְשִׁבְכָה וְרִמּוֹנִים עַל הַכֹּתֶרֶת סָבִיב החלק העליון של הכותרת היה עשוי מעשה שבכה, מעין רשת, והיו רימונים שהיו תלויים על הכותרת,⁷⁹ הַכֹּל נְחֹשֶׁת הכותרת והרימונים היו עשויים נחושת,⁸⁰ וְכֹאֵלָה לְעִמּוּד הַשֵּׁנִי וְרִמּוֹנִים גם לעמוד השני היה כותרת עם שבכה ורימונים עליו⁸¹: (כג) וַיְהִי הָרִמּוֹנִים תְּשָׁעִים וְשִׁשָּׁה רוּחָה היה ניתן לראות תשעים וששה מהרימונים (אבל ארבעה היו נסתרים על ידי קיר בית המקדש),⁸² כָּל הָרִמּוֹנִים מֵאָה עַל הַשִּׁבְכָה סָבִיב ובסך הכל היו מאה רימונים מסביב לשבכה שעל הכותרת⁸³: (כד) וַיִּקַּח רֶב טַבָּחִים אֶת שָׂרִיָּה בֶּהֶן הָרֹאשׁ וְאֶת צַפְנִיָּה בֶּהֶן הַמִּשְׁנָה נְבוּזַרְאֲדָן שר הטבחים לקח את שריה הכהן הגדול ואת צפניה שהיה סגנו. תפקיד הסגן היה להחליף את הכהן הגדול למקרה שהוא נטמא או נפסל,⁸⁴ וְאֶת שְׁלֹשֶׁת שָׂמָרֵי הַסֵּף וכן לקח נְבוּזַרְאֲדָן את שלושת השומרים שבידיהם היו המפתחות של העזרה שבבית המקדש⁸⁵: (כה) וּמִן הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר הָיָה פֶקִיד עַל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה ומהעיר ירושלים לקח נְבוּזַרְאֲדָן מנהיג אחד שהיה ממונה על אנשי המלחמה,⁸⁶ וְשִׁבְעָה אֲנָשִׁים מֵרָאִי פָנֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בָּעִיר וכן לקח נְבוּזַרְאֲדָן שבעה אנשים שהיו יושבים בירושלים והיו נמצאים תמיד עם המלך,⁸⁷ וְאֶת סֹפֵר שֵׁר הַצָּבָא הַמִּצְבָּא אֶת עַם הָאָרֶץ וכן לקח נְבוּזַרְאֲדָן את האדם שתפקידו היה לספור עבור שר הצבא את מספר החיילים שבכל עיר,⁸⁸ וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצָאִים בְּתוֹךְ הָעִיר וכן לקח נְבוּזַרְאֲדָן שישים אנשים חשובים מתושבי העיר שלא ברחו⁸⁹: (כו) וַיִּקַּח אוֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רֶב טַבָּחִים נְבוּזַרְאֲדָן שר הטבחים הנהיג את האנשים שנמנו (הכהן הגדול, סגנו, השומרים על בית המקדש, שר הצבא, שבעה מרואי פני המלך, סופר שר הצבא ושישים אנשים חשובים),⁹⁰ וַיִּלְךְ אוֹתָם אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל רַב־לְתָה נְבוּזַרְאֲדָן הוליד אותם למלך בבל שנמצא

לגלות את האויצר שבתורה

⁷⁶ מצודות.

⁷⁷ מצודות.

⁷⁸ מצודות.

⁷⁹ מצודות.

⁸⁰ מצודות.

⁸¹ מצודות.

⁸² מצודות. רש"י כתב על פי ספר מלכים שבסך הכל היו ארבע מאות רימונים, על כל כותרת היו מאתיים, כאשר המאיתיים היו מחולקים לשני טורים שבכל אחד מהם היו מאה רימונים כפי שכתוב בפסוק כאן, וארבע רימונים היו מכוסים על ידי הכותל של בית המקדש.

⁸³ מצודות.

⁸⁴ רש"י.

⁸⁵ רש"י.

⁸⁶ תרגום + מצודות.

⁸⁷ מצודות. רש"י: הפסוק כאן סותר את הנאמר בסוף ספר מלכים שם כתוב שנְבוּזַרְאֲדָן לקח חמישה מרואי פני המלך. היו שניים מרואי פני המלך שהיו פחות חשובים ולכן הם לא נמנו בספר מלכים.

⁸⁸ מצודות.

⁸⁹ מצודות.

⁹⁰ תרגום.

באותה עת ברבלה⁹¹: (כו) וַיָּבֹה אֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיִּמָּתֶם בְּרַבְלָה בְּאַרְצָן חֲמַת נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל
הכה אותם והרג אותם ברבלה שנמצאת בארץ חמת,⁹² וַיִּגְלֵ יְהוּדָה מֶעַל אֲדָמָתוֹ מִמַּלְכַּת יְהוּדָה
גלתה מעל אדמתה⁹³: (כח) זֶה הָעָם אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְרֶאצַּר הַנְּבִיא מִסָּבִיב אֶת הַגּוּלִים שֶׁהִגְלָה
נְבוּכַדְנֶצַּר לְבָבֶל,⁹⁴ בְּשָׁנָה שֶׁבַע יְהוּדִים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה בִּשְׁנָה הַשְּׂבִיעִית לְאַחֵר
שֶׁנְּבוּכַדְנֶצַּר הִכְנִיעַ אֶת יְהוֹיָקִים, הִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁלוֹשֶׁת אֲלָפִים עֶשְׂרִים וּשְׁלוֹשָׁה אֲנָשִׁים מִמַּמְלַכַּת
יְהוּדָה. גְּלוּת זוֹ הִייתה הַגְּלוּת שֶׁל יִכְנִיָּה. מִשָּׁאֵר הַשְּׁבִטִים הִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר עוֹד כִּשְׁבַּעַת אֲלָפִים
אֲנָשִׁים, סָךְ הַכֹּל גָּלוּ בְּגָלוּת זוֹ כַּעֲשָׂרַת אֲלָפִים אֲנָשִׁים⁹⁵: (כט) בְּשָׁנָה שְׁמוֹנֶה עָשָׂרָה לְנְבוּכַדְרֶאצַּר
בִּשְׁנָה הַשְּׁמִינִית לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר,⁹⁶ מִירוּשָׁלַם נָפֶשׁ שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וּשְׁנָיִם הִגְלָה
נְבוּכַדְנֶצַּר מִירוּשָׁלַם שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת שְׁלוֹשִׁים וּשְׁנָיִם אֲנָשִׁים. זֹהִי גְלוּת צְדָקִיָּה⁹⁷: (ל) בְּשָׁנָה שְׁלֹשׁ
וְעֶשְׂרִים לְנְבוּכַדְרֶאצַּר בִּשְׁנָה הָעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשׁ לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר,⁹⁸ הִגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רֶב טַבָּחִים
יְהוּדִים נָפֶשׁ שֶׁבַע מֵאוֹת אַרְבָּעִים וְחֲמִשָּׁה הִגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן שֶׁר הַטַּבָּחִים שֶׁבַע מֵאוֹת אַרְבָּעִים וְחֲמִשָּׁה
מִתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַּת יְהוּדָה. בִּשְׁנָה זוֹ נְבוּכַדְנֶצַּר כָּבַשׁ אֶת צוּר וְהִגְלָה אֶת תּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַּת יְהוּדָה שָׁגְרוּ
בְּסִמּוּךְ לְאַרְצוֹת עֲמּוֹן וּמוֹאָב,⁹⁹ כָּל נָפֶשׁ אַרְבַּעַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת סָךְ הַכֹּל הִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר אַרְבַּעַת
אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֲנָשִׁים מִתּוֹשְׁבֵי מַמְלַכַּת יְהוּדָה¹⁰⁰: (לא) וַיְהִי בְּשָׁלְשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִן
מֶלֶךְ יְהוּדָה לְאַחֵר שֶׁעָבְרוּ שְׁלוֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנִים לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה לְבָבֶל,¹⁰¹ בְּשָׁנִים עָשָׂר
חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְחֲמִשָּׁה לְחֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְחֲמִשָּׁה לְחֹדֶשׁ שָׁנִים עָשָׂר, כֹּה־אֲדָר,¹⁰² נָשָׂא אֹיִל מְרֹדֶךְ
מֶלֶךְ בָּבֶל בְּשָׁנָה מְלָכָתוֹ בִּשְׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְמַלְכוּתוֹ, גִּידַל אֹיִל מְרֹדֶךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת יְהוֹיָכִין,¹⁰³ אֶת
רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה אֹיִל מְרֹדֶךְ גִּידַל אֶת רֹאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה,¹⁰⁴ וַיֵּצֵא אוֹתוֹ מִבֵּית
הַקְּלָוָא אֹיִל מְרֹדֶךְ הוֹצִיא אֶת יְהוֹיָכִין מִבֵּית הַכְּלָא¹⁰⁵: (לב) וַיְדַבֵּר אִתּוֹ טֹבוֹת אֹיִל מְרֹדֶךְ דִּבֶּר עִם
יְהוֹיָכִין דְּבָרִים טוֹבִים וְהוּא נִיחָם אוֹתוֹ,¹⁰⁶ וַיִּתֵּן אֶת כֶּסֶף מִמֶּעַל לְכֶסֶף הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל
וְאֹיִל מְרֹדֶךְ גִּידַל אֶת כֶּסֶף שֶׁל יְהוֹיָכִין מִעַל לְכֶסֶף שֶׁאֵר הַמְּלָכִים שֶׁהָיוּ אִתּוֹ בָּבֶל. מִעֲמָדוֹ שֶׁל

לגלות את האויז שבתורה

⁹¹ תרגום.

⁹² תרגום.

⁹³ תרגום.

⁹⁴ תרגום.

⁹⁵ רש"י. לשיטתו הכוונה לשנה השמינית של נְבוּכַדְנֶצַּר שהיא השנה השמינית של יְהוֹיָקִים. רד"ק כתב שהכוונה לתחילת השנה השמינית של נְבוּכַדְנֶצַּר שהיא סוף השנה השביעית של מלכותו.

⁹⁶ תרגום.

⁹⁷ רש"י.

⁹⁸ תרגום.

⁹⁹ רש"י.

¹⁰⁰ מצודות.

¹⁰¹ תרגום.

¹⁰² תרגום. רש"י: יש פסוק שכתב שהיה זה בתאריך כז' אדר. נְבוּכַדְנֶצַּר מת בכה' אדר, ועברו יומיים עד שאויל מְרֹדֶךְ שלט במקומו.

¹⁰³ רש"י בפירושו הראשון. בפירושו השני כתב שהכוונה שהוא מנה אותו עם שאר המלכים.

¹⁰⁴ תרגום.

¹⁰⁵ תרגום.

¹⁰⁶ מצודות.

יהויכין היה חשוב יותר מאשר שאר המלכים שמלכו עם אויל מרודך בבבל¹⁰⁷: (לג) וְשָׁנָה אֶת בְּגָדֵי
כָּל־אוֹיֵל מְרוּדָךְ הַחֲלִיף אֶת בְּגָדָיו שֶׁל יְהוֹיכִין מֵהַבְּגָדִים שִׁיהוֹיכִין לַבֶּשׂ בְּבֵית הַכֹּלֵא, ¹⁰⁸ וְאָכַל לֶחֶם
לְפָנָיו תָּמִיד כָּל יְמֵי חַיָּו וַיהוֹיכִין הָיָה אוֹכֵל אֶת הָאֲרוּחוֹת שֶׁלוֹ יַחַד עִם אוֹיֵל מְרוּדָךְ ¹⁰⁹: (לד) וְאַרְחָתּוֹ
אַרְחַת תָּמִיד נִתְּנָה לוֹ מֵאֵת מֶלֶךְ בָּבֶל תָּמִיד הָיוּ נוֹתְנִים לַיהוֹיכִין גַּם אֶת מָה שֶׁאֲנָשֵׁי בֵיתוֹ הָיוּ
צָרִיכִים, ¹¹⁰ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ עַד יוֹם מוֹתוֹ בְּכָל יוֹם הָיוּ נוֹתְנִים לַיהוֹיכִין אֶת הַצָּרִיכִים שֶׁל בֵּיתוֹ, וְכָל
זֹאת עַד לַיּוֹם מוֹתוֹ שֶׁל יְהוֹיכִין, ¹¹¹ כָּל יְמֵי חַיָּיו כֵּךְ נַעֲשֶׂה לְאוֹרֵךְ כָּל חַיָּיו שֶׁל יְהוֹיכִין ¹¹²:

¹⁰⁷ מצודות.

¹⁰⁸ מצודות.

¹⁰⁹ מצודות.

¹¹⁰ מצודות וכתב שיהויכין לא היה צריך לקבל אוכל לעצמו היות והוא היה אוכל עם המלך. רש"י כתב שהוא היה נוטל מבית המלך פרס לכל צרכיו ומשמע שהכוונה לצרכים האחרים שאינם כוללים אוכל.

¹¹¹ מצודות.

¹¹² תרגום.